

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЖАРОВСЬКА ГАЛИНА ПЕТРІВНА

УДК 343.9.02-027.5434(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ
ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

12.00.08 – Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Г.П. Жаровська**

Науковий консультант **Скулиш Євген Деонізієвич,**
доктор юридичних наук, професор

Київ–2019

АНОТАЦІЯ

Жаровська Г.П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню кримінологічних проблем протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. Уперше поставлено й вирішено наукову проблему розроблення цілісного доктринального підходу до формування концепції протидії транснаціональній організованій злочинності, що надало можливість обґрунтувати пропозиції, спрямовані на удосконалення законодавства та практики його застосування правоохоронними органами України.

Сформульовано наукове визначення транснаціональної організованої злочинності як негативного соціального явища, пов'язаного із створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань (груп, організацій, банд, інших формувань) з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти власності; у сфері господарської (фінансової) діяльності; пов'язаних з тероризмом, піратством та різними формами екстремізму; наркобізнесом, сексуальною експлуатацією і торгівлею людьми; незаконним обігом зброї, лікарських препаратів, творів мистецтва, вибухових та інших небезпечних (радіоактивних, хімічних) речовин; утручанням у роботу комп'ютерних мереж і автоматизованих систем державного та військового управління, об'єктів критичної інфраструктури, що мають транснаціональний (транскордонний, міжнародний) характер.

Досліджено основні етапи розвитку транснаціональної організованої злочинності в Україні та генезис кримінологічних поглядів на цей соціально-правовий феномен у світовому й вітчизняному вимірах, а на цій основі –

ключові тенденції його прогнозованого розвитку, зокрема виявлено кореляційні зв'язки між інтенсивністю глобалізаційних процесів і негативними показниками динаміки злочинності;

На основі отриманих емпіричних даних щодо діяльності транснаціональних злочинних організацій (незаконний міжнародний обіг наркотиків, зброї, незаконне ввезення/вивезення іноземців), виокремлено основні тенденції їх розвитку в Україні, а також виявлено взаємозв'язок між інтенсивністю міграційних процесів і негативними показниками злочинності. Сучасна транснаціональна організована злочинність в Україні характеризується високим рівнем латентності, несприятливою динамікою та структурою, а її реальний стан – подальшою тенденцією до інтенсифікації, що зумовлено численними посяганнями на територіальну цілісність України, активною розвідувально-підривною діяльністю, спрямованою на ослаблення держави, загострення внутрішньополітичної конфронтації, економічної нестабільності, посилення соціально-психологічної напруженості.

З'ясовано місце протидії транснаціональній організованій злочинності у системі національної безпеки країни, що полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу кримінально-правових та кримінологічних заходів з метою аналізу кримінологічного аналізу цього явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню окремих правопорушень, викриття осіб (їх об'єднань), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків для громадян, суб'єктів господарювання й держави шляхом відшкодування завданих збитків, повернення незаконно здобутих активів, відновлення порушених прав.

На основі аналізу правоохоронної практики розроблено: алгоритм системи стратегічного управління протидії транснаціональній організованій злочинності, який включає стратегічне планування (визначення напрямів протидії на основі стратегічного аналізу ситуації; аналіз зовнішнього середовища; аналіз стратегічного становища правоохоронних органів; вибір

стратегії; оцінка обраної стратегії; виконання стратегії та контроль; управління за допомогою вибору стратегічних позицій) та стратегічне планування в реальному масштабі часу (ранжирування стратегічних завдань; управління за слабкими сигналами; управління в умовах стратегічних несподіванок); стратегію зменшення можливостей учинення злочинів іноземцями та особами без громадянства в Україні, що відповідає спеціально-кримінологічному рівню протидії злочинності і складається з адміністративного (організаційно-управлінського), нормативного, інформаційного, антикорупційного, правоохоронного й етнічного напрямів.

З огляду на виявлені тенденції розвитку криміногенних явищ і процесів транснаціональної злочинності здійснено прогноз перспективних змін криміногенної ситуації у найближчі роки (2019–2024), на основі чого розроблено проект Державної програми невідкладних заходів з протидії транснаціональній організованій злочинності на 2020-2022 роки, що містить комплекс заходів правового, організаційного та протидіючого характеру.

Надано узагальнену комплексну характеристику діяльності Інтерполу та Європолу, що протидіють транснаціональній організованій злочинності, і запропоновано шляхи й методи співробітництва як між ними, так і з правоохоронними органами України.

Ключові слова: транснаціональна злочинність, організована злочинність, протидія злочинності, кримінологічна характеристика, детермінанти транснаціональної організованої злочинності, міжнародне співробітництво, правоохоронні органи, запобігання злочинам.

SUMMARY

Zharovska H. P. Theory and Practice of Combating Transnational Organized Crime in Ukraine. – Qualifying research paper on the rights of manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Law in specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Enforcement Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the complex study of criminological problems and counteraction to transnational organized crime in Ukraine. The scientific problem of developing a holistic doctrinal approach to the formation of the concept of counteraction to transnational organized crime has been set and solved for the first time. This has given an opportunity to substantiate the proposals aimed at improving the legislation and practices of its application by law enforcement agencies of Ukraine.

The scientific definition of transnational organized crime is formulated as: the creation and operation of organized criminal groups, teams, gangs, organizations, associations for the purpose of committing crimes and especially felony of transnational (transboundary) nature, mostly at economic direction, one or another period of time.

The origins and genesis of criminological views on the basis of the emergence and development of transnational organized crime as a social and legal phenomenon, both around the world and inside national dimensions, in particular during the independence of Ukraine, were also investigated, as well as the classification of transnational crimes depending on the criminalization of the relevant socially dangerous acts in the national and international criminal law.

Based on empirical data on the activities of transnational criminal organizations (illegal international traffic of drugs and weapons, illegal import/export of foreigners), the main trends of their development in Ukraine are identified, as well as the correlation between the intensity of migration processes and the negative indicators of crime. Modern transnational organized crime in Ukraine is characterized

by a high level of latency, unfavorable dynamics and structure, and its real condition has further tendency towards intensification due to numerous attacks on the territorial integrity of Ukraine, active intelligence and subversive activities aimed at weakening the state, aggravation of internal political confrontation, economic instability, increasing social and psychological tension.

The place of counteraction to transnational organized crime in the system of national security of the country is elucidated, which consists in realization, at the state and departmental (interagency) levels, of complex criminal-law and criminological measures for the purpose of analysis of the criminological situation, characterizing transnational crime, detection and elimination of its determinants, which contribute to the commission of offenses, the disclosure of persons (criminal groups) who commit crimes, the cessation of criminal acts at the stages of preparation or assassination, and also minimize their negative consequences (damages, restoration of rights) for citizens, society and the state;

On the basis of law enforcement practice analysis, an algorithm for the strategic management of counteraction to transnational organized crime, which includes strategic planning, was developed. It consists of: definition of directions of counteraction on the basis of strategic situation analysis; analysis of the environment; analysis of the strategic situation of law enforcement bodies; choice of strategy; assessment of the chosen strategy; implementation of strategy and control; management through a choice of strategic positions. Strategic planning in real time was also used in such ways: ranking of strategic tasks; management of weak signals; management in the conditions of strategic surprises. The usage of the strategy for reduction of the possibilities of committing crimes by foreigners and stateless persons in Ukraine was important. It corresponds to the special-crime level of counteraction to crime and consists of administrative (organizational and managerial), normative, informational, anti-corruption, law-enforcement and ethnic lines. Taking into account the revealed tendencies of the development of criminogenic phenomena and processes of transnational crime development, the forecast of promising changes on the criminogenic situation in the years to come (2019-2024) was made. On its basis

the draft State Program for Immediate Action Against Transnational Organized Crime for 2020-2022, containing the complex measures of legal, organizational and counteracting nature, have been made.

The generalized comprehensive description of the activities of Interpol and CEPOL against transnational organized crime was presented. Ways and methods of cooperation between them and with law-enforcement agencies of Ukraine were proposed.

Keywords: transnational crime, organized crime, crime prevention, criminological characteristics of crimes, crime determinants, international cooperation, law enforcement agencies, crime prevention.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія

1. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. 568 с.

Рецензії:

Бесчастний В. М. Правові й організаційні засади протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні: концептуальне бачення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 393–397;

Кириченко О. В. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія. *Вісник Південного Регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 17. С. 246–248

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Жаровська Г. П. Злочинна діяльність: сутність та ознаки. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство»*. 2004. Вип. 227. С. 110–115.

2. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 660. С. 111–118.

3. Жаровська Г. П. Сучасні реалії транснаціональної організованої діяльності в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 714. С. 120–125.

4. Жаровська Г. П. Транснаціональне злочинне середовище: кримінально-правова та кримінологічна характеристика. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. Спец. випуск 3 (31). С. 51–63.

5. Жаровська Г. П. Глобалізація як фактор якісних змін в організованому злочинному середовищі. *Часопис Київського університету права. Український науково-практичний часопис*. 2013. № 3. С. 292–296.

6. Жаровська Г. П. Взаємодія транснаціонального сегмента української організованої злочинності і транснаціональних кримінальних ринків в умовах глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 25. С. 199–203.

7. Жаровська Г. П. Національна специфіка створення та розвитку транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. Вип. 8. С. 231–235.

8. Жаровська Г. П. «Торгівля людьми» як форма організованої злочинної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 373–379.

9. Жаровська Г. П. Реформування правоохоронної системи як відповідь на децентралізацію державної влади в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Вип. 3. С. 200–212.

10. Жаровська Г. П. Перспективні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. Вип. 1 (32). С. 11–16.

11. Жаровська Г. П. Організаційні аспекти протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 73. С. 475–481.

12. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність як реальна загроза національній безпеці України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 33–37.

13. Жаровська Г. П. Структурно-організаційні особливості транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 209–214.

14. Жаровська Г. П. Економічна протиправна діяльність як фактор транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 6-1. Т. 3. С. 112–116.

15. Жаровська Г. П. Міжнародно-правові засади боротьби з транснаціональною злочинністю: проблеми і перспективи. *Альманах міжнародного права*. 2014. № 6. С. 90–100.

16. Жаровська Г. П. Визначення пріоритетів у боротьбі з транснаціональною злочинністю в Україні з використанням інструментів інформаційної підтримки. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 139–147.

17. Жаровська Г. П. Способи мінімізації ризиків кримінальної діяльності суб'єктами транснаціональної організованої злочинності. *Вісник Запорізького національного університету. Серія Юридичні науки*. 2015. № 2 (1). С. 179–186.

18. Жаровська Г. П. Контрабанда автотранспорту: вид діяльності транснаціональної організованої злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 1. Т. 2. С. 137–142.

19. Жаровська Г. П. Основні моделі транснаціональних злочинних організацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 49–60.

20. Жаровська Г. П. Наукові підходи до визначення транснаціональної організованої злочинності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 187–197.

21. Жаровская Г. П. Изменение статусной роли как фактор развития транснациональной преступности в Украине. *Legea si vsata: Publicatie stiintihco-practica (Republica Moldova)*. 2014. № 5/ 2 (269). С. 94–98.

22. Жаровская Г. П. Глобализация и геополитическое положение как факторы детерминирующие развитие транснациональной преступности в Украине. *Jurnalul juridic national: teoriiie si practica (Republica Moldova)*. 2014. № 2 (6). С. 35–40.

23. Жаровская Г. П. Транснациональная преступность как часть украинского социума и мировой криминальной сферы. *Legea si viata: Revista stintifico-practica (Republica Moldova)*. 2014. № 9/2 (273). С. 46–49.

24. Жаровская Г. П. Проблемы и причины транснационализации организованной преступности в Украине. *Jurnalul juridic national: teoriiie si practica (Republica Moldova)*. 2014. № 4 (8). С. 186–191.

25. Жаровська Г. П. «Мафіозна держава» та її ознаки. *Evrohsky politicky a pravni diskurz (Rzeczpospolita Polska)*. 2014. С. 411–419.

26. Жаровська Г. П. Боротьба з транснаціональною організованою злочинністю в Україні: концепт національної політики. *Visegrad Journal on Human Rights (Slovak Republic)*. 2018. № 2. С. 54–59.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Жаровська Г. П. Типологія та характеристика транснаціональних злочинних організацій. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої XX-річчю Нац. акад. правових наук України (Одеса, 1 листоп. 2013 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2013. С. 47–51.

2. Жаровська Г. П. Основні напрями транснаціональної злочинної діяльності в Україні. *Право і держава сучасної України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8-9 листоп. 2013 р.). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2013. С. 98–101.

3. Жаровська Г. П. Систематизація злочинів проти інформаційної безпеки України з точки зору сучасних суспільно-політичних викликів. *Протидія злочинності: теорія і практика*: матеріали VI міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 16 трав. 2014 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2014. С. 356–361.

4. Жаровська Г. П. Концептуальні засади боротьби з тероризмом як прояв діяльності транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Про злочин та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини*: матеріали міжнар.

наук.-практ. конф. (Одеса, 13 черв. 2014 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2014. С. 283–289.

5. Жаровська Г. П. Практичні аспекти діяльності Інтерполу у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю. *Сучасне правотворення: питання теорії і практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 1-2 серп. 2014 р.). Дніпропетровськ: «Правовий світ», 2014. С. 77–79.

6. Жаровська Г. П. Проблеми та шляхи підвищення ефективності боротьби із транснаціональною злочинністю у міжнародному масштабі. *Prava a svobody cloveka a obcana: mechanismus ich implementacie a ochrany roznych oblastiach prava: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie* (Bratislava, 19-20 septembra, 2014). Bratislava: Paneuropska vysoka skola, 2014. С. 246–249.

7. Жаровська Г. П. Використання можливостей МОКП-Інтерпол у протидії незаконному обігу наркотиків. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 3-4 жовт. 2014 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2014. С. 207–210.

8. Жаровська Г. П. Використання можливостей МОКП Інтерпол в протидії міжнародному тероризму в Україні. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 10-11 жовт. 2014 р.). Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2014. С. 159–163.

9. Жаровська Г. П. Актуальні проблеми міжнародного співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 12-13 груд. 2014 р.). Ч. 2. Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2014. С. 83–86.

10. Жаровська Г. П. Особливості ієрархічної структури транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Правова реформа та*

забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 12-13 груд. 2014 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний ун-т, 2014. С. 170–173.

11. Жаровська Г. П. Фактори транснаціональної організованої злочинності на початку ХХІ ст. *Верховенство права у новітніх законодавчих реформах: доктрина і практика*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11 груд. 2014 р.). Київ: Lecal Activiti, 2014. С. 119–124.

12. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: еволюційний аспект. *Теоретико-прикладні засади правової науки: сучасний вимір*: матеріали наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 25 груд. 2014 р.). Запоріжжя: Інститут права ім. В. Сташиса Класичного приватного університету, 2014. С. 109–113.

13. Жаровська Г. П. Торгівля зброєю як вид транснаціональної злочинної діяльності в Україні. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 13-14 лют. 2014 р.). Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2015. С. 140–144.

14. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність: проблема термінологічного визначення. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 27-28 лют. 2015 р.). Ужгород: Ужгородський національний ун-т, 2015. С. 156–160.

15. Жаровська Г. П. Кримінальні корпоративні структури як суб'єкт транснаціональної організованої злочинності. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ 3-4 квіт. 2015 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетровський гуманітарний ун-т, 2015. С. 186–189.

16. Жаровська Г. П. Витоки сепаратизму в українському Донбасі як ідеологія транснаціональної злочинності нового типу. *Pravna veda a prax v*

tretom tisicroci: medzinarodnej vedeckej konferencie (Kosice, Slovenska Republika, 27-28 februar, 2015). Kosice: Univerzita Pavla Jozefa safarika v Kosiciach, Pravnicka fakulta, 2015. С. 151–154.

17. Жаровська Г. П. Криміналізація соціально-економічних відносин в умовах глобалізації. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (до сторіччя з дня смерті Ганса Гросса): матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Львів, 29 січ. 2016 р.). Львів: Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка», 2016. С. 70–71.

18. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність: соціокультурний код. *Антропосоціокультурна природа права: матеріали наук. конф.* (Чернівці, 25-27 трав. 2016 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. С. 403–407.

19. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність: стратегічні вектори протидії. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 19 жовт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 240–245.

20. Жаровська Г. П. Запобігання транснаціональній організованій злочинності в Україні: виклики сучасності. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 9 груд. 2016 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний ун-т, 2016. С. 46–51.

21. Жаровська Г. П. Проблеми правового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності. *Концептуальні основи кримінальної законотворчості: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 19 жовт. 2017 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2017. С. 272–282.

22. Жаровська Г. П. Міжнародні договори та судовий прецедент – джерела кримінального права? *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали міжнар. наук. конф.* (Чернівці, 26-27 жовт. 2017 р.). Чернівці: Чернівецький національний ун-т, 2017. С. 219–223.

23. Жаровська Г. П. Національний превентивний механізм в Україні: напрями та інструменти. *Права людини та публічне врядування*: матеріали Всеукр. форуму (Чернівці, 15 берез. 2018 р.). Чернівці: Чернівецький національний ун-т, 2018. С. 42–45.

24. Жаровська Г. П. Транснаціональні злочини: проблеми та перспективи. *Гуманізація кримінальної відповідальності*: матеріали II Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 16-17 листоп. 2018 р.). Івано-Франківськ: Університет Короля Данила, 2018. С. 96–100.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Жаровська Г. П., Ющик О. І. Кримінальне право України (Загальна частина): навч. посіб. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. 304 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	18
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	34
1.1. Сучасний стан наукових досліджень проблем протидії транснаціональній організованій злочинності	34
1.2. Наукові підходи до визначення транснаціональної організованої злочинності	47
1.3. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток транснаціональної організованої злочинності	93
Висновки до розділу 1	141
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	145
2.1. Транснаціональні злочинні організації: поняття та ознаки	145
2.2. Основні моделі транснаціональних злочинних організацій	173
2.3. Особливості функціонування транснаціональних злочинних організацій світу	188
Висновки до розділу 2	228
РОЗДІЛ 3 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКОГО СЕГМЕНТУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	231
3.1. Транснаціональна організована злочинність в Україні: стан та головні тенденції	231
3.2. Основні напрями злочинної діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань в Україні	249
3.3. Детермінанти транснаціоналізації українського сегменту організованої злочинності	316
Висновки до розділу 3	349

РОЗДІЛ 4 КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	352
4.1. Головні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні	352
4.2. Проблеми правового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні	374
4.3. Удосконалення інституційного забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні	386
Висновки до розділу 4	407
РОЗДІЛ 5 МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК СКЛАДОВА ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ.....	410
5.1. Теоретико-правові засади співробітництва держав у протидії транснаціональній організованій злочинності на міжнаціональному рівні.....	410
5.2. Взаємодія правоохоронних органів під час виявлення та припинення окремих видів транснаціональних злочинів.....	429
5.3. Участь України у діяльності міжнародних організацій як напрям протидії транснаціональній організованій злочинності.....	442
Висновки до розділу 5	461
ВИСНОВКИ.....	465
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	476
ДОДАТКИ.....	530

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ЄС – Європейський Союз
- КК – Кримінальний кодекс
- КПК – Кримінальний процесуальний кодекс
- КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
- МВС – Міністерство внутрішніх справ
- МВФ – Міжнародний валютний фонд
- МЗС – Міністерство закордонних справ
- МОЗ – Міністерство охорони здоров'я
- МОМ – Міжнародна організація з міграції
- ОГ – організована група
- ОЗГ – організована злочинна група
- ОЗУ – організоване злочинне угруповання
- ООН – Організація Об'єднаних Націй
- ОРД – оперативно-розшукова діяльність
- РЄ – Рада Європи
- РНБО – Рада національної безпеки і оборони
- СБУ – Служба безпеки України
- СНД – Співдружність незалежних держав
- СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
- США – Сполучені Штати Америки
- ФБР – Федеральне бюро розслідувань
- ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
- FATF – Міжурядова організація, створена для вироблення й реалізації колективних заходів боротьби з «відмиванням» злочинних доходів і фінансуванням тероризму

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах збройної агресії проти України, створення терористичних організацій, суттєвого збільшення в незаконному обігу кількості засобів ураження відбувається зростання рівня особливо тяжких кримінальних правопорушень, учинених у складі організованих груп і злочинних організацій, у тому числі із застосуванням вогнепальної зброї та вибухівки, неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності, зрощування з корупцією та криміналітетом, що породжують нові загрози і виклики на тлі активізації співпраці українського злочинного світу з організованими злочинними угрупованнями країн близького та далекого зарубіжжя.

Задекларовані в Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю законодавчі та інституційні зміни (Указ Президента України № 1000/2011) так і залишилися не реалізованими. Застарілість положень нормативно-правових актів, наявність прогалин в організації боротьби з діяльністю організованих злочинних угруповань, скорочення спеціальних підрозділів в органах внутрішніх справ (Національній поліції), відсутність належної взаємодії та координації правоохоронних органів, недосконалість моніторингу криміногенної ситуації та її оцінки, що спричиняє низьку ефективність результатів боротьби з організованою злочинністю, свідчать про недосягнення визначених цілей. За офіційними даними МВС та Генеральної прокуратури України, за останні п'ять років на території України виявлено 912 організованих груп і злочинних організацій (2014 р. – 155; 2015 р. – 123; 2016 р. – 136; 2017 р. – 210; 2018 р. – 288), зокрема 41 – з транснаціональними зв'язками (2014 р. – 14; 2015 р. – 5; 2016 р. – 4; 2017 р. – 11; 2018 р. – 7). Кількість виявлених у зазначений період транснаціональних організованих груп і злочинних організацій зменшилася на 57,0 %. У реальності ж транснаціональна організована злочинність має значно вищі показники, які важко виявити через її високу латентність [76; 353].

Серйозну загрозу національній безпеці становить діяльність на території України транснаціональних угруповань, утворених за етнічною ознакою та екстремістської спрямованості, що сприяє ескалації жорстокості й насильства, дестабілізації внутрішньої соціально-політичної ситуації. Суттєво впливають на безпеку життя і здоров'я громадян і такі форми організованої злочинності, як наркобізнес, сексуальна експлуатація, торгівля зброєю, кіберзлочинність (до 40 % відповідних угруповань мають транснаціональний характер, постійно розширюють масштаби і сфери злочинної діяльності).

Пошук шляхів удосконалення кримінологічних засад протидії організованій злочинності в різні часи був предметом активних дискусій вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема Г. А. Аванесова, Ю. М. Антоняна, М. М. Бабаєва, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, В. М. Бесчастного, А. А. Бови, А. М. Бойка, О. Ю. Бусол, В. В. Василевича, М. Г. Вербенського, А. А. Вознюка, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, А. А. Грищенка, І. М. Даньшина, О. М. Джужі, А. І. Долгової, О. Ф. Долженкова, А. Д. Дорошенка, В. М. Дрьоміна, О. О. Дудорова, А. В. Жеваго, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, Н. А. Зелінської, В. П. Ємельянова, О. Г. Кальмана, І. І. Карпеця, О. М. Кваші, О. Г. Колба, Я. Ю. Кондратьєва, І. М. Копотуна, О. Є. Користіна, М. В. Корнієнка, О. М. Костенка, В. М. Кудрявцева, О. Г. Кулика, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, М. І. Мельника, Т. В. Мельничука, А. А. Небітова, Ф. І. Решетнікова, А. В. Савченка, Є. Д. Скулиша, О. В. Тихонової, В. В. Чернея, В. І. Шакуна, О. Ю. Шостко, В. А. Яценка та ін. Прикладні аспекти запобігання виявам організованої (зокрема транснаціональної) злочинності розглядали також представники української (М. В. Гребенюк, Г. А. Зорін, Л. Л. Каневський, Н. Є. Міняйло, Г. П. Пожидаєв, І. В. Пшеничний, Е. В. Расюк, О. В. Танкевич, Д. С. Хижняк, В. В. Устінов, В. Ф. Ущаповський), радянської і російської (Я. А. Амінєва, А. А. Аслаханов, І. М. Баранник, І. І. Басецький, В. А. Бояринова, Ю. О. Воронін, Г. М. Геворкян, Я. І. Гілінський, К. К. Горяїнов, В. Е. Емінов, Н. Ф. Кузнецова, В. Д. Ларічев, В. В. Меркушина, В. О. Номоконов,

А. Л. Репецька), західноєвропейської (Х. Александер, Е. Віано, Д. Кайд, І. Маттес, Х. Нагель, Б. Станков, Р. Фрей, П. Ханнеманн, Г. Шнайдер) та американської (Ф. Вертхам, Р. Годсон, К. Єйкбері, Є. Кормен, Д. Крессі, Т. Кук, Р. Мертон, В. Олсон, Т. Тайлер, Дж. Фарелл, Ж. Флеммінг, Х. Хесс, Л. Шеллі) кримінологічних наукових шкіл.

Доктринальні положення, сформульовані зазначеними авторами в галузі кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, правової статистики, кримінальної психології, мають важливе наукове і практичне значення. Водночас сучасні реалії розвитку транснаціональної організованої злочинності свідчать про те, що вона набула принципово нової якості, трансформується не лише в злочинні організації різного ступеня складності, чисельності та масштабів впливу, а й здатна утворювати квазі-державні об'єднання кримінальної спрямованості (в окремих регіонах українського Сходу). Міжнародна спільнота та національні суб'єкти забезпечення державної безпеки недооцінили геополітичний, економічний, політичний, організаційний та мілітарний потенціал транснаціональної злочинності, що призвело до загибелі людей та інших тяжких наслідків глобального масштабу. Саме тому організація цільової протидії транснаціональній організованій злочинності має стати одним із пріоритетних завдань державної політики й потребує детального вивчення криміногенної природи цього явища, її витоків та особливостей, сфери кримінальної діяльності й суб'єктивного складу, наукового обґрунтування пропозицій щодо вирішення теоретичних і практичних проблем, які виникають у процесі протидії їй в Україні, інших державах та регіонах світу, ужиття дієвих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародної співпраці.

Зазначені обставини й зумовили обрання теми дисертації, визначили об'єкт та предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015) та зобов'язань, узятих Україною на виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Плану заходів з її імплементації, Плану дій щодо лібералізації Європейським

Союзом візового режиму для України, для захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів приватного сектору, суспільства та держави від загроз організованої злочинної діяльності, у тому числі Дохійської декларації про включення питань запобігання злочинності та кримінального судочинства до ширшого порядку денного ООН з метою вирішення соціальних та економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному й міжнародному рівнях, а також участі громадськості (Тринадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Катар, Доха, 2015 р.); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015), Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю (Указ Президента України № 1000/2011), Концепції боротьби з тероризмом (Указ Президента України № 230/2013), Концепції Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1053-р/2015), Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України № 275/2015), а також згідно з тематикою науково-дослідних робіт юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича на 2010–2015 роки «Актуальні питання протидії злочинності на сучасному етапі розвитку української держави» (№ 0111U0011288) та «Теоретико-прикладні основи забезпечення якості кримінального законодавства у сфері боротьби із злочинністю» на 2016–2020 роки (№ 0116Y006148).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича від 23 грудня 2014 р. (протокол № 12), уточнено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 30 жовтня 2018 р. (протокол № 17).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є теоретичне узагальнення та розв’язання комплексної науково-прикладної проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні за допомогою кримінологічних засобів, що полягає у формуванні цілісної концепції з

розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати сучасний стан наукових досліджень проблем запобігання та протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні та інших країнах;
- систематизувати наукові підходи до визначення транснаціональної організованої злочинності;
- оцінити вплив глобалізаційних процесів на розвиток транснаціональної організованої злочинності;
- визначити поняття та виокремити ознаки транснаціональної злочинної організації;
- виокремити основні моделі транснаціональних злочинних організацій;
- розкрити особливості функціонування транснаціональних злочинних організацій світу;
- охарактеризувати стан, структуру та динаміку злочинів, пов'язаних із різними формами транснаціональної організованої злочинності в Україні;
- розкрити основні напрями злочинної діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань в Україні;
- виокремити детермінанти, що сприяють транснаціоналізації українського сегменту організованої злочинності;
- визначити концептуальні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні;
- запропонувати напрями удосконалення національного законодавчого та іншого нормативно-правового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні;
- сформулювати концептуальне бачення удосконалення інституційного забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні, зокрема шляхом посилення в цьому ролі органів Національної поліції;

- розробити напрями міжнародного співробітництва правоохоронних органів у протидії транснаціональній організованій злочинності;
- запропонувати напрями взаємодії правоохоронних органів України та інших країн під час виявлення та припинення окремих видів транснаціональних злочинів;
- розглянути організаційно-правові засади участі України у діяльності міжнародних організацій як напряму протидії транснаціональній організованій злочинності.

Об'єкт дослідження – транснаціональна організована злочинність як негативне соціальне явище, а також суспільні відносини, пов'язані з виявленням, припиненням і попередженням її кримінально караних виявів.

Предмет дослідження – теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення обумовлених нею задач використовувались загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема *системно-структурний* – для аналізу транснаціональної злочинності та протидії їй як цілісної теоретико-прикладної проблеми в межах усієї роботи (розділи 1–5); *історико-правовий* – у процесі розкриття генезису ключових етапів становлення та розвитку досліджуваних явищ, сучасного стану наукових досліджень, законодавства й правозастосовної практики (підрозділи 1.1, 1.2); *формально-логічний* – під час дослідження поняття, змісту та структури транснаціональної організованої злочинності, її суб'єктного складу (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1, 4.1); *компаративістський* – для виявлення особливостей доктринального розуміння специфіки кримінально-правової охорони суспільних відносин, що виникають унаслідок діяльності транснаціональних злочинних угруповань в Україні, західноєвропейських країнах та США, а також оцінки можливостей упровадження зарубіжного досвіду у вітчизняне законодавство (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 4.3, розділ 5); *контент-аналізу* – під час опрацювання матеріалів кримінальних проваджень за кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією

одержаних результатів (підрозділи 3.1, 3.2); *догматичний* – при тлумаченні кримінально-правових та кримінологічних категорій, удосконаленні понятійно-категоріального апарату дослідження (розділи 1–5); *логіко-нормативний* – для аналізу законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань протидії транснаціональній організованій злочинності (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2, 4.1, 4.2, 5.1); *соціологічні* (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) та *системного аналізу* – при розгляді проблем діяльності правоохоронних органів, зокрема підрозділів Національної поліції України, з'ясуванні ефективності застосування окремих правових та організаційних заходів (підрозділи 3.4, 4.3, 5.2, 5.3); *статистичний* – для аналізу зібраних емпіричних даних та офіційної статистичної звітності (розділи 1–5).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані дані державної та відомчої статистичної звітності за 2013–2018 роки; узагальнені матеріали вивчення 335 кримінальних проваджень про злочини, учинені організованими групами та злочинними організаціями з міжнародними зв'язками упродовж 2014–2018 рр., 611 вироків, винесених судами України щодо злочинів відповідної категорії в зазначений період, а також матеріали практики Європейського суду з прав людини; зведені дані опитувань 96 прокурорів, 130 слідчих та 110 співробітників оперативних підрозділів Національної поліції України в Закарпатській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Харківській, Сумській, Чернівецькій, Чернігівській областях і місті Києві, які безпосередньо здійснювали виявлення і розслідування таких злочинів; офіційні аналітичні звіти Генеральної прокуратури України, МВС України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України, Служби безпеки України, а також міжнародних організацій правоохоронного спрямування (Європол; Дослідний інститут ООН з питань злочинності та правосуддя; Міжнародна програма ООН з контролю за наркотиками; Вашингтонський Центр вивчення транснаціональної злочинності і корупції (Transnational Crime and Corruption Center); відділи по боротьбі з організованою злочинністю та наркотиками Міністерства юстиції США; Transparency International).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням з аналізом комплексу теоретичних підходів до формування концепції протидії транснаціональній організованій злочинності, що надало можливість обґрунтувати низку положень і висновків, спрямованих на удосконалення законодавства та практики його застосування правоохоронними органами. Зокрема:

вперше:

– сформульовано наукове визначення транснаціональної організованої злочинності як негативного соціального явища, пов'язаного із створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань (груп, організацій, банд, інших формувань) з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти власності; у сфері господарської (фінансової) діяльності; пов'язаних з тероризмом, піратством та різними формами екстремізму; наркобізнесом, сексуальною експлуатацією і торгівлею людьми; незаконним обігом зброї, лікарських препаратів, творів мистецтва, вибухових та інших небезпечних (радіоактивних, хімічних) речовин; утручанням у роботу комп'ютерних мереж і автоматизованих систем державного та військового управління, об'єктів критичної інфраструктури, що мають транснаціональний (транскордонний, міжнародний) характер.

– виокремлено основні етапи розвитку транснаціональної організованої злочинності в Україні та генезис кримінологічних поглядів на цей соціально-правовий феномен у світовому й вітчизняному вимірах, а на цій основі – ключові тенденції його прогнозованого розвитку, зокрема виявлено кореляційні зв'язки між інтенсивністю глобалізаційних процесів і негативними показниками динаміки злочинності;

– здійснено розподіл транснаціональних злочинів, залежно від криміналізації суспільно небезпечних діянь у національному кримінальному законодавстві та міжнародних правових актах, на такі, що пов'язані зі створенням та функціонуванням організованих злочинних угруповань;

– розкрито зміст елементів кримінологічної характеристики транснаціональних злочинів з виокремленням відомостей про стан, структуру й динаміку кримінально караних діянь цієї категорії, причин та умов, які сприяють їх учиненню, соціально-психологічних ознак правопорушників (учасників організованих груп, злочинних організацій, банд, інших формувань) і потерпілих, а також наведено кореляційні зв'язки між окремими елементами, зокрема, доведено зв'язок поведінки потерпілих зі ступенем латентності злочинів та ефективністю вжитих заходів протидії;

– обґрунтовано (на основі аналізу статистичних показників за 2014–2018 рр.), що сучасна транснаціональна організована злочинність в Україні характеризується щорічним збільшенням кількості особливо тяжких кримінальних правопорушень, учинених у складі організованих груп і злочинних організацій, у тому числі шляхом застосування вогнепальної зброї та вибухових речовин, неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності, зрощування з корумпованим чиновництвом і професійним криміналітетом, що загалом негативно впливає на суспільний розвиток в умовах збройної агресії, загострення внутрішньополітичної конфронтації та економічної нестабільності;

– з'ясовано місце протидії транснаціональній організованій злочинності в системі забезпечення національної безпеки країни, що полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних та практичних заходів з метою системного кримінологічного аналізу цього явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню окремих правопорушень, викриття осіб (їх об'єднань), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків для громадян, суб'єктів господарювання й держави шляхом відшкодування завданих збитків, повернення незаконно здобутих активів, відновлення порушених прав;

– розроблено стратегію превентивного спеціально-кримінологічного впливу на іноземців та осіб без громадянства, які входять до складу

організованих груп та злочинних організацій в Україні, на основі співпраці з правоохоронними інституціями інших держав шляхом обміну відомостями про злочинні угруповання та осіб, які беруть участь у їх діяльності, організації і проведення спільних цільових заходів та транскордонних операцій із протидії організованій злочинній діяльності;

– з огляду на виявлені тенденції розвитку криміногенних явищ і процесів, здійснено прогноз перспективних змін криміногенної ситуації в найближчі п'ять років з розробленням проекту Державної програми невідкладних заходів з протидії транснаціональній організованій злочинності, які згруповані за напрямками: удосконалення національного законодавства; формування ефективної системи інституційного забезпечення; запобігання створенню та діяльності організованих злочинних угруповань у різних сферах з високим ризиком їх впливу; інформаційно-аналітичне забезпечення; міжнародне співробітництво;

– науково аргументовано доцільність виокремлення міжнародної кримінології, предметом якої мають визнаватися міжнародні злочини (злочини міжнародного характеру), економічні, геополітичні та інші детермінанти (довгострокові та ситуаційні чинники) учинення таких злочинів, аналіз світової кримінологічної ситуації, структури і динаміки злочинності у світі, розроблення заходів міжнародної протидії транснаціональним злочинам;

удосконалено:

– підходи до розмежування та конкретизації завдань і функцій державних органів, які уповноважені протидіяти транснаціональній організованій злочинності, з визначенням на основі європейського досвіду та міжнародної практики головного суб'єкта у загальнодержавній структурі (шляхом створення в системі Національної поліції України спеціального підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю), а також законодавчим врегулюванням віднесення інших суб'єктів (Державного бюро розслідувань, Національної гвардії України та Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління

активами, одержаними від корупційних й інших злочинів) до переліку органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю;

– наукова аргументація на основі положень конвенцій ООН та Ради Європи у сфері протидії організованій злочинності щодо внесення змін і доповнень до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та інших нормативно-правових актів, які стосуються впровадження механізму заохочення громадян, співробітників контролюючих органів, які сприяють боротьбі з організованою злочинністю; введення пільгових інститутів для осіб, які добровільно відшкодували шкоду, заподіяну злочином, або сплатили необхідну компенсацію; упровадження системи аналізу ризиків транснаціональної організованої злочинності; криміналізації визнання особою своєї належності до лідерів кримінального світу («злочинців у законі») та посилення кримінальної відповідальності за окремі злочини, учинені з організованими формами співучасті;

– визначення головних детермінантів, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з різними формами транснаціональної злочинності, обумовлюють активність у ній організованих злочинних угруповань транснаціонального характеру, впливають на віктимізацію потерпілих,

– організаційні засади ефективної реалізації підрозділами Національної поліції заходів протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні, а саме запровадження єдиної автоматизованої системи оперативного обліку членів міжнародних організованих злочинних угруповань, що перебувають на території України та інших країн; нових критеріїв та системи оцінювання результатів такої діяльності, принципів добору, комплектування та підготовки співробітників органів досудового розслідування та оперативних підрозділів, які спеціалізуються на протидії організованій злочинності, підвищення їх матеріального та соціального захисту;

– правові та організаційні засади взаємодії підрозділів Національної поліції України з іншими правоохоронними органами України та зарубіжних країн, міжнародними правоохоронними організаціями у виявленні

та припиненні злочинної діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань, які спеціалізуються на торгівлі зброєю, наркобізнесі, торгівлі людьми, нелегальній міграції, а також фінансових злочинах у зовнішньоекономічній сфері;

дістало подальший розвиток:

– характеристика суб'єктів транснаціональної організованої злочинності, основні моделі та особливості функціонування транснаціональних злочинних організацій світу;

– рекомендації щодо запровадження новітніх методів управління ризиками, оцінки загроз та впливу транснаціональної організованої злочинності на суспільно-політичні й соціально-економічні процеси в державі, з метою вжиття превентивних заходів для їх локалізації та мінімізації можливих негативних наслідків;

– наукове бачення шляхів удосконалення статистичної звітності правоохоронних органів з обліку кримінальних правопорушень, що стосуються транснаціональної організованої злочинної діяльності, відповідних обліків органів судової влади щодо результатів розгляду судами кримінальних проваджень за правопорушеннями цієї категорії;

– підходи щодо створення дієвого механізму недопущення зв'язків між транснаціональними організованими злочинними угрупованнями та особами, які сприяють терористичній діяльності, підриву суверенітету й територіальної цілісності України;

– механізм міжнародного співробітництва у протидії транснаціональній організованій злочинності на двосторонній та багатосторонній основах, у тому числі з використанням можливостей Інтерполу та Європолу;

– пропозиції стосовно підготовки щорічної національної доповіді про реалізацію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю та спеціальних звітів про стан транснаціональної організованої злочинності в Україні, основні напрями, результати боротьби з нею та ресурсні потреби.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дослідження є конкретним внеском як у кримінологічну науку, так і практику запобігання злочинам, оскільки сприяють удосконаленню правових та організаційних засад діяльності правоохоронних органів і судових інституцій. Викладені в роботі висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані в:

законотворчій діяльності – шляхом запровадження міжнародних правових стандартів у новій редакції проекту змін та доповнень до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», запропонованих проектах Закону України «Про протидію транснаціональній організованій злочинності» (з визначенням системи державних органів, які здійснюють боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю, засад координації їх діяльності, інформаційно-аналітичного забезпечення, запровадженням сучасних форм і методів боротьби з діяльністю організованих злочинних угруповань) та Державної програми невідкладних заходів з протидії транснаціональній організованій злочинності на 2020–2022 роки, а також змін і доповнень до кримінального законодавства (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 16 квітня 2018 р.);

діяльності правоохоронних органів – при розробленні й удосконаленні відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій з питань організації протидії транснаціональній злочинності уповноваженими підрозділами, захисту жертв злочинів та забезпечення відшкодування заподіяної ним шкоди (акти Управління Служби безпеки України в Чернівецькій області від 23 травня 2018 р., Апеляційного суду Чернівецької області від 21 травня 2018 р., Головного слідчого управління Національної поліції України від 15 листопада 2018 р.);

освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права,

кримінально-виконавчого права, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича від 18 травня 2018 р., Національної академії внутрішніх справ від 1 грудня 2018 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені автором у виступах на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.); «Право і держава сучасної України» (м. Київ, 8–9 листопада 2013 р.); «Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (м. Херсон, 13–14 лютого 2014 р.); «Протидія злочинності: теорія і практика» (м. Київ, 16 травня 2014 р.); «Про злочин та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини» (м. Одеса, 13 червня 2014 р.); «Сучасне правотворення: питання теорії і практики» (м. Дніпропетровськ, 1–2 серпня 2014 р.); «Prava a svobody cloveka a obcana: mechanismus ich implementacie a ochrany roznych oblastiach prava» (Bratislava, 19–20 septembra 2014); «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (м. Запоріжжя, 3–4 жовтня 2014 р.); «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Херсон, 10–11 жовтня 2014 р.); «Верховенство права у новітніх законодавчих реформах: доктрина і практика» (м. Київ, 11 грудня 2014 р.); «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України» (м. Херсон, 12–13 грудня 2014 р.); «Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки України» (м. Одеса, 12–13 грудня 2014 р.); «Теоретико-прикладні засади правової науки: сучасний вимір» (м. Запоріжжя, 25 грудня 2014 р.); «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 27–28 лютого 2015 р.); «Pravna veda a prax v tretom tisicroci» (Kosice, Slovenska Republika, 27–28 februar 2015); «Міжнародне та національне законодавство: способи

удосконалення» (м. Дніпропетровськ 3–4 квітня, 2015 р.); «Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики» (м. Львів, 29 січня 2016 р.); «Антропосоціокультурна природа права» (м. Чернівці, 25–27 травня 2016 р.); «Протидія злочинності: теорія та практика» (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Одеса, 9 грудня 2016 р.); «Концептуальні основи кримінальної законотворчості» (м. Одеса, 19 жовтня 2017 р.); «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (м. Чернівці, 26–27 жовтня 2017 р.); «Права людини та публічне врядування» (м. Чернівці, 15 березня 2018 р.); «Гуманізація кримінальної відповідальності» (м. Івано-Франківськ, 16–17 листопада 2018 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, що містять 15 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (586 найменувань на 54 сторінках) та дев'яти додатків на 66 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 592 сторінки, із них основний текст дисертації – 455 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

1.1. Сучасний стан наукових досліджень проблем протидії транснаціональної організованої злочинності

В умовах сьогодення традиційна проблема організованої злочинності в контексті глобалізації виходить на новий рівень, що виявляється в дослідженні її транснаціонального характеру. Тривалий час транснаціональні аспекти злочинності не привертали до себе достатньої уваги. У ХХ ст. дослідженню феномена транснаціональної злочинності значною мірою перешкоджало ідеологічне протистояння часів «холодної війни». Основні роботи, присвячені вивченню даної проблеми в Україні, з'явилися на рубежі ХХ–ХХІ ст., на відміну від зарубіжних наукових публікацій, що висвітлюють тему транснаціональної організованої злочинності уже кілька десятиліть [496; 503; 515; 516; 570].

У західній юриспруденції інтерес до транснаціональної злочинності виник на початку 1970-х років, коли з'явилися перші праці, що досліджували міжнародний тероризм [493; 494]. З того часу тероризм, незаконний обіг наркотиків і зброї, торгівля людьми – кожен з цих видів злочинної діяльності посів помітне місце в наукових дослідженнях як одна з важливих правових, соціальних і політичних проблем.

Активне вивчення проблем транснаціоналізації організованої злочинності починається із середини 80-х рр. Хоча і раніше науковці звертали все більшу увагу на ці процеси, проте їх розглядали, по-перше, у контексті загальної професіоналізації злочинності, по-друге, передусім, як патологію, а не об'єктивну закономірність, зумовлену розвитком світу. У джерельній базі міститься значна кількість праць, присвячених історії розвитку організованої злочинності, дослідженню її поступової трансформації в небезпечне явище, що зрештою вийшло за межі національних кордонів.

Значний внесок в аналіз цих аспектів зробили наукові праці Д. Гулара, Д. Крессі, Х. Хесса, що, зокрема, викривають походження та сутність, насамперед, італійських таємних організацій, а також причини швидкого переродження мафії зі структури соціального захисту та взаємодопомоги для бідних верств населення низки країн на один з інструментів проведення політики правлячих класів, зокрема, в Італії та США [98].

У фаховій науково-методологічній літературі в західних країнах питання організованої злочинності автори розглядають, як правило, не як певний процес, а в аспекті функціональних проявів проблеми. Одними з перших кроків у цій царині, наприклад у США, стали матеріали розслідування спеціальної президентської комісії, створеної 1967 року з метою вивчення проблематики боротьби з гангстеризмом.

Члени цієї комісії запропонували розуміти під організованою злочинністю «діяльність злочинних організацій, які складаються з тисяч членів та за своєю розгалуженою структурою подібні до великих легальних корпорацій; при цьому в межах злочинних структур діють власні закони, що застосовуються з більшою жорсткістю, ніж закони уряду США, а дії членів злочинних організацій є наслідком угод, спрямованих на встановлення контролю над цілими сферами злочинної діяльності з метою отримання надприбутків» [573, с.3].

Отже, прихильники даного підходу обстоюють тезу про те, що організована злочинність є, по суті, формою діяльності професіональних злочинців, що виражається в конкретних деліктах.

Дещо іншої думки дотримувалися радянські вчені Л. М. Галенська та І. І. Карпець [80; 192], які класифікували організовану злочинність як соціально-політичний процес, пов'язаний з обігом капіталу. Так, І. І. Карпець запропонував вважати організовану злочинність не формою діяльності злочинних синдикатів, а «соціально-політичним процесом обігу злочинних капіталів у кримінальній та легальній сферах із залученням широких верств населення, з використанням корупції та усього того, що сприяє його нарощенню й інвестуванню» [323, с. 30].

Він звертає увагу на економічну природу цього явища, адже, на його думку, рушійною силою формалізованого злочинного угруповання є можливість отримання неоподаткованого надприбутку в короткі строки за умови наявності джерел надприбутків, тобто галузей і сфер діяльності, рівень рентабельності яких значно перевищує середній по країні чи регіону [323, с. 30].

В історіографії з проблем організованої злочинності важливе місце в аспекті дослідження процесів її транснаціоналізації посідає компаративний аналіз ролі цього явища в країнах з різним ступенем розвитку. Піонером у даному науковому напрямі вважають російського вченого Ф. І. Решетникова [380]. Учений зазначає, що, незважаючи на економічну та соціальну неоднорідність третього світу, роль організованої злочинності в цих країнах співвідносна. Деградація економічної та соціальної сфери в більшості таких держав, пов'язана з цим бідність населення, а також розвиток корупції, засилля й тиск іноземного капіталу на державні та суспільні інституції створюють сприятливі умови для формування в них розгалуженої організованої злочинності. Нігілістичне ставлення населення до системи правопорядку та до самої державності сприяє зникненню межі між державною елітою та організованою злочинністю, що зумовлює формування політичного режиму клептократії (від грец. – «клепто» – краду, хапаю та «кратія» – влада, влада злодіїв) [380, с. 94].

Організація та розквіт наркокартелів у латиноамериканському регіоні в цьому контексті виглядають класичним прикладом формування клептократичної системи з огляду як на суми отримуваних наркоприбутків, так і на методи й сфери інвестування капіталу. У своїй сутності картелі виявляються ринковими утвореннями монополістичного характеру, що використовують гангстерські методи конкуренції. Зокрема, згідно з висновками колумбійської Служби адміністративної безпеки, гроші Калійської групи «проникли в будівельну промисловість, аптечну мережу, статутний капітал радіостанцій, автомобільних торговельних компаній, заводів, банків,

птахоферм, підприємств з вирощування квітів і тропічних фруктів, а також у спортивні клуби та виборчі фонди політичних партій» [435, с. 46].

Новітнім напрямом на той час стали праці щодо ролі та можливостей Інтерполу у протидії транснаціональним злочинцям. Цій темі присвячено праці М. Фюнера, Р. Родеса та Р. Скревенса [518]. Автори справедливо зазначають, що проблема транснаціональної злочинності є спільною для всіх країн світу. У цьому контексті, зокрема, неучасть СРСР у роботі Міжнародної організації кримінальної поліції (до 1989 р.), як один з виявів закритості комуністичного суспільства, значно знижувала, як вважали науковці, ефективність та обмежувала можливості Інтерполу боротися зі злочинцями [422].

У 60–80-х роках минулого століття в радянській юридичній науці у відповідному часу ідеологічному ракурсі також з'явилася низка досліджень, присвячених проблемам міжнародного співробітництва у протидії злочинності. Серед дисертаційних досліджень, що присвячені цьому питанню, можна назвати докторські дисертації М. В. Жданова «Правові аспекти боротьби з терористичними актами міжнародного характеру» (1974) [147], Л. Н. Галенської «Основні напрями співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю: Правові проблеми» (1979) [80], Ю. О. Решетова «Боротьба з міжнародними злочинами: правові проблеми» (1984) [381].

У 1980 р. опубліковано навчальний посібник Г. В. Ігнатенка «Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю» [175], 1983 р. – монографію С. В. Бородіна та Є. Г. Ляхова «Міжнародне співробітництво в боротьбі з кримінальною злочинністю (проблеми діяльності ООН у сфері запобігання злочинності та поводження з правопорушниками)» [37].

Проривом у дослідженнях цієї проблематики стали монографії І. І. Карпеця: «Злочини міжнародного характеру» (1979) і «Міжнародна злочинність» (1988). Учений називав злочинність міжнародним політичним феноменом і наголошував про небезпеку зрощення мафії з монополістичними корпораціями, представниками правлячої верхівки, нагадуючи про «зв'язки злочинного світу з монополіями» та «участь в аферах представників злочинного

світу на паритетних засадах із правлячими колами і політичними діячами» [192].

У 90-ті роки ХХ ст. прогрес в інформаційних і комунікаційних технологіях, ліберальні умови економічної глобалізації, поширення практики подвійного громадянства і велика терпимість до етнічного та релігійного плюралізму в національних межах, поряд з багатьма іншими чинниками, спонукали фахівців до більш детального вивчення транснаціоналізації і транснаціональних злочинів.

Цього часу в західній науці значно активізувалися відповідні кримінологічні дослідження. Необхідно згадати монографії за редакцією Х. Е. Александера і Дж. Кайда «Політика і економіка організованої злочинності» (1985) [490] та професора Е. Віано «Глобальна організована злочинність та міжнародна безпека» (1999) [514], а також книгу за редакцією М. Бердал, М. Серрано «Транснаціональна організована злочинність та міжнародна безпека. Звичайний бізнес?», у яких відображено множинність підходу до феномена глобалізації та її криміногенного впливу [577].

Підвищений інтерес становлять праці американських фахівців щодо транснаціональної злочинності П. Лупші, Дж. Ная, П. Уільямса [542, с. 84–101; 547, с. 411–429; 549, с. 370–399; 581, с. 370–399]. У них, серед інших переваг, слід відзначити використання авторами системного підходу в дослідженні цього явища, а також аналіз транснаціональної злочинності в динаміці розвитку, не тільки в контексті сьогодення, а й тих умов, що можуть сформуватися під впливом різних чинників у майбутньому. Так, власне, відбулося з транснаціоналізацією організованої злочинності, коли це явище спочатку пов'язувалося з етнічними чи з галузевими особливостями функціонування азійських тріад, колумбійських картелів тощо у сфері міжнародної наркоторгівлі [557, с. 13–25], проте бурхливі процеси світової глобалізації відкрили для транснаціональних злочинців небачені раніше можливості в усіх, без винятку, сферах, як на рівні мікро-, так і в макромасштабі.

Унаслідок глобальних перетворень, що сталися в кінці 1980-х – на початку 1990-х р., розпався Радянський Союз і постали нові незалежні держави. Слабкість цих державних утворень, інтеграція в багатьох країнах СНД посткомуністичних правлячих еліт з організованою злочинністю, стрімке поширення корупції стало однією з найсуттєвіших політичних проблем. Процеси криміналізації швидко охопили усі, без винятку, сфери життя України.

З 1991 року в Україні виходить друком низка праць, присвячених різним аспектам організованої злочинності та корупції, – Г. О. Омельченка, М. І. Мельника, А. М. Хавронюка, Є. В. Невмержицького, М. І. Камлика, В. Д. Гвоздецького, А. А. Бови та ін. [34; 85; 188; 272; 273].

Характерною особливістю цих робіт є те, що науковці, по-перше, значною мірою обмежувалися аналізом тільки національного виміру організованої злочинності, її впливу виключно на інститути української держави та суспільства; по-друге, їхній аналіз стосується лише юридичних аспектів проблеми, інколи вони аналізують проблеми розвитку в Україні тіньової економіки, але, передусім, як ілюстрацію до основної юридичної теми, звужуючи при цьому вимір організованої злочинності тільки до проблеми корупції, водночас у найбільш локальній її частині – хабарництві.

Таким чином, транснаціоналізація організованої злочинності, її системний аналіз залишаються, як правило, поза увагою українських дослідників. Крім того, у деяких роботах публіцистичного характеру під транснаціональною злочинністю розуміються лише зарубіжні кримінальні синдикати [20] й абсолютно не враховуються тенденції щодо поширення своїх міжнародних впливів пострадянською організованою злочинністю.

У зв'язку з цим, необхідно згадати про науковий доробок О. В. Турчинова, оскільки його праця стала чи не першою у вітчизняній науці, що була присвячена комплексному аналізу політичних, економічних, соціальних та інших причин, умов і наслідків інтеграції організованої злочинності з політичним класом України. Однак, незважаючи на те, що наукова цінність цього дослідження, на нашу думку, є значною, автор

абсолютно проігнорував міжнародні аспекти організованої злочинності [428, с. 83–90]. За цією ж схемою своє дослідження побудував, зокрема, О. Ф. Долженков [120, с. 2–6].

Певним проривом щодо дослідження вітчизняними науковцями тематики транснаціональної злочинності стала праця П. Д. Біленчука, С. Є. Єркенова, А. В. Кофанова «Транснаціональна злочинність: стан і трансформація» [31]. В якій ґрунтовно описується методологія протидії транснаціональним формам злочинності. Водночас це – дослідження більше криміналістичного характеру. Таким чином, кримінологічний чинник транснаціональної злочинності, попри свою значущість, несподівано опинився поза увагою дослідників в Україні.

Натомість досить широку полеміку ця тема викликала в російських наукових колах. У середині та у другій половині 90-х рр. опубліковано кілька важливих монографій щодо організованої злочинності, у яких проблему транснаціоналізації розглянуто в різних аспектах (Ю. О. Воронін «Транснаціональна організована злочинність» [73], К. К. Горяінов, А. П. Ісіченко, Л. В. Кондратюк «Транснаціональна злочинність: проблеми і шляхи вирішення» [92], Г. А. Зорін, О. В. Танкевич «Поняття і основні ознаки транснаціональної злочинності» [170]).

Зокрема, Ю. О. Воронін визначає транснаціональну організовану злочинність через основні ознаки та характеристику транснаціональних злочинних організацій [73]. Г. А. Зорін, О. В. Танкевич розкривають зміст транснаціональної організованої злочинності через діяльність транснаціональних злочинних корпорацій [170]. Питання визначення поняття транснаціонального злочину досліджували також І. І. Карпець [192], Ю. В. Трунцевський [426] та ін.

З'являються також спільні міжнародні дослідження, зокрема, російсько-американські [176; 219; 325]. Вони характеризуються ґрунтовністю, комплексністю, намаганням вивчити проблему, власне, у контексті глобальних змін у світі, з погляду майбутніх шляхів розвитку цивілізації. Хоча в деяких доробках автори певною мірою гіперболізували вплив пострадянської

організованої злочинності в розвинених країнах Заходу, окресливши його новою глобальною загрозою після розпаду СРСР, нехтуючи при цьому аналізом впливу американських чи європейських мафіозних організацій.

Значний інтерес до цієї теми обумовив появу наукових центрів. Насамперед, слід відзначити роботу Українсько-Американського центру з дослідження організованої злочинності, створеного при Національній юридичній академії в м. Харкові (О. М. Бандурка), й Міжвідомчого науково-дослідного центру з питань організованої злочинності та корупції Координаційного комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю при Президентові України (Я. Ю. Кондратьєв). Остання структура і сьогодні видає, зокрема, щоквартальник «Проблеми боротьби з корупцією та організованою злочинністю», що має обмежений характер доступу.

На початку ХХІ ст. підвищення інтересу до явища транснаціональності пов'язане з усвідомленням того, що відбувається «стиснення» простору і часу, що призводить до реорганізації суспільно-політичних відносин у світі. Глобальні політичні, соціально-економічні, фінансові, промислово-технологічні, інформаційні, культурні, екологічні, кримінальні процеси, які функціонують і розвиваються поза національними межами, в українській науці в цей час досліджують А. А. Грищенко [95], Д. О. Гуртов [100], А. В. Жеваго [148], Т. В. Орехова [324], О. В. Татаренко [414], І. О. Шульга [474] та ін.

На підставі цих досліджень можна констатувати те, що для держави трансформація політичних просторів під впливом транснаціоналізації – це не лише нові переваги, але і серйозний виклик. Наявні контури нового світового порядку, з притаманною йому багаторівневою структурою, в якій важливе місце відводиться зовсім новим силам впливу (економічного і політичного), що раніше цілком перебували під державним контролем.

Дані дослідження, на наш погляд, містять достатньо обґрунтовані положення і висновки, здатні забезпечити концептуальну основу наукових досліджень з питань транснаціоналізації, однак роботи зазначених вище авторів, як правило, присвячені вивченню економічної транснаціоналізації

через призму українських стратегічних інтересів, що не дозволяє повною мірою використовувати їх для пояснення цього процесу як загальної тенденції розвитку світової злочинності.

У сучасній кримінологічній науці проблемам транснаціоналізації організованої злочинності в цей період приділяється значна увага. До організаційних та правових проблем протидії транснаціональній організованій злочинності зверталися Г. П. Пожидаєв [341], І. В. Пшеничний [369], Г. А. Зорін [170], О. В. Танкевич [172], Л. Л. Каневський [189], Є. Д. Скулиш [235; 423], В. Д. Сущенко [442], Д. С. Хижняк [459], В. В. Устінов [445] та ін.

Фактори, що впливають на формування транснаціональної організованої злочинності, вивчав А. Д. Дорошенко [122]. Міжнародно-правові засади міжнародних злочинів досліджувала Н. А. Зелінська [165].

Кримінологічну характеристику окремих форм транснаціональної організованої злочинності подано в роботах М. Г. Вербенського [57], Н. Є. Міняйло [281], Е. В. Расюка [372] та ін., а глобальний вимір транснаціональної злочинності аналізував А. А. Бова [35].

У цих працях на новому теоретичному рівні розглянуто питання, що стосуються проблем, пов'язаних із транснаціональною організованою злочинністю, але єдиної думки стосовно сутності цього явища та його остаточного визначення не вироблено, що характерно і для міжнародних конвенцій, нормативно-правових актів, які присвячено проблемі кримінальної транснаціоналізації.

Глобалізаційні процеси, які створюють великі можливості для ескалації транснаціональної злочинності, досліджував російський кримінолог В. В. Лунєєв. Учений звертає увагу на те, що транснаціональна організована злочинність як загальносоціальне негативне явище, з одного боку, є продуктом об'єктивного розвитку суспільства, світової політики й економіки, з іншого – породжена і обумовлена ними, в подальшому негативно впливає на тенденції еволюції організованої злочинності загалом, на розвиток як світової, так і регіональних кримінальних ринків, а також правових інститутів держав [258, с. 141].

Один з перших українських дослідників транснаціональної організованої злочинності І. В. Пшеничний зазначає, що транснаціональна злочинність як явище виникла в результаті розвитку міжнародних економічних і соціальних відносин, а також бурхливих інтеграційних процесів, що відбуваються у світі внаслідок значних демократичних перетворень у країнах Східної Європи та на теренах колишнього Радянського Союзу, а також країн Африки, Азії та Латинської Америки» [369, с. 120].

Важливими є й монографічні дослідження російських учених І. М. Баранника [21], В. А. Бояринової [39], Ю. О. Вороніна [73], І. В. Годунова [87], В. В. Меркушина [276], В. О. Номоконова [384], А. Л. Репецької [377], В. А. Яценка [481], в яких подано комплексний кримінологічний аналіз транснаціональної організованої злочинності, роботи Я. А. Амінєвої, Г. М. Геворкяна, А. І. Долгової, Н. Ф. Кузнецової, Е. А. Іванова, В. С. Овчинського, В. Е. Емінова та ін.

Усі дослідники підтверджують багатоаспектність і складність вивчення транснаціональної організованої злочинності – не тільки як правового, а й історичного, соціального, філософського явища тощо. Зокрема, у колективній монографії, виданій за редакцією професора В. О. Номоконова, глобалізація розглядається як явище багатопланове і багатофакторне, яке, відповідно до цього, має аверс і реверс, негативну і позитивну сторони. Акцентовано увагу на дослідженні не тільки глобалізації злочинності, а й на процесі інтеграції світової економіки, що відбувається досить суперечливо і нині виразно набуває криміногенного характеру [384, с. 87].

М. Г. Вербенський розглядає розвиток транснаціональної злочинності як процес раціональної реорганізації в міжнародному масштабі злочинних підприємств аналогічно реорганізації легальних господарських операцій в економіці, побудованої на ринкових відносинах. При цьому національні й міжнародні злочинні організації будують свої структури аналогічно структурам великих корпорацій з поділом праці, спрямованим на отримання максимальних прибутків і забезпечення мінімального ризику. Учений робить прогноз щодо

подальшого зростання рівня транснаціональної організованої злочинності як і у країнах світу, так і в Україні. Транснаціональні злочинні угруповання будуть використовувати такі сприятливі для них фактори, як спрощення порядку перетинання кордонів, створення вільних економічних зон, слабкість правової бази протидії міжнародній злочинності, недосконалість прикордонного, митного й іншого контролю для здійснення своїх злочинних цілей [57, с. 134].

Як зазначає Н. Є. Скулиш, розповсюдження діяльності транснаціональних злочинних організацій вимагає швидкого реагування від світового співтовариства шляхом прийняття нормативних актів і посилення міжнародного співробітництва, оскільки з розвитком суспільства змінюються і причини та умови поширення транснаціональних злочинних угруповань. На сучасному етапі спостерігається тенденція до збільшення кількості транснаціональних злочинних організацій, виникнення нових й активізації діяльності уже існуючих угруповань [397, с. 120].

Крім того, на переконання автора, транснаціональні кримінальні організації можуть суттєво відрізнятися від інших видів злочинних організацій за своєю структурою, потужністю, розмірами і географічними масштабами діяльності або ступенем розгалуженості своїх операцій. Так, деякі транснаціональні злочинні організації діють на глобальному рівні та мають чітко оформлену корпоративну структуру (колумбійський наркокартель Калі), інші відрізняються меншою масштабністю своїх операцій, проте більшою організаційною гнучкістю, структурою типу мережі (азійські тріади, тонги). Спільною їх рисою є участь у заборонених законом формах ділової активності, у тому числі продаж незаконних товарів і послуг, незаконну контрабанду товарів, що виробляються цілком легально, крадіжку таких товарів тощо.

В. В. Меркушин для з'ясування сутності, еволюції та масштабності розповсюдження транснаціональних злочинних організацій зіставляє такі злочинні організації за декількома критеріями: 1) структурою; 2) основними напрямками (сферами) злочинної діяльності; 3) основними регіонами розповсюдження злочинної діяльності. Таким чином, учені систематизували загальні та специфічні якості транснаціональних злочинних організацій,

з'ясували їх загрози світовому співтовариству та звернули увагу на необхідність об'єднання зусиль держав у протидії їй [276].

Видається за необхідне виокремити роботу А. А. Вознюка, у якій розроблено доктринальну модель системи норм, що визначають підстави кримінальної відповідальності за створення злочинних організацій, банд, терористичних груп й організацій, не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них, а також кримінально-правового заохочення їх учасників. Сформульовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства (у вигляді авторського законопроекту «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них») та практики його застосування [70].

Важливою частиною наукових досліджень з питань транснаціональної злочинності є аналітичні доробки щодо її економічної діяльності. Зокрема, Р. Фрей, П. ван Ханнеманн [519] досліджують процеси корпоратизації злочинних синдикатів. Загальним проблемам криміналізації економіки, інфільтрації організованої злочинності у відносинах між суб'єктами господарювання присвячено, зокрема, праці В. М. Поповича [346], О. С. Ярмоленка [480], М. Х. Грабовського [523], Д. Кауфмана [535], Т. В. Мельничук [275] та ін.

Предметом цих наукових доробок є, як правило, вплив організованої злочинності на національні економіки учасників міжнародних відносин. У них частково висвітлено проблеми інфільтрації злочинних капіталів у міжнародні економічні відносини, передусім в умовах глобалізації.

Дослідженню відмивання злочинних капіталів, їхнього впливу на різні держави світу, як розвинені, так і ті, що розвиваються, присвячено матеріали Л. Віоланте [119], І. В. Жмуйди [152], І. В. Каганця [184], Р. Кнапа [199], А. Б. Кобякова [200], М. С. Коршунова [224] та ін.

Констатовано, що ступінь наукової розробки проблем транснаціональної організованої злочинності з погляду кримінології в основному досліджувався

не комплексно, а в окремих її аспектах. Так, у 60–80-х рр. XX ст. з'явилася низка досліджень, присвячених проблемам міжнародного співробітництва у протидії організованих злочинності в радянській (С. В. Бородин, М. В. Жданова, Л. Н. Галенська, Г. В. Ігнатенко, І. І. Карпець, Є. Г. Ляхова, Ю. О. Решетов), західноєвропейській (Х. Александер, М. Бердал, Е. Віано, Д. Кайда, М. Серрано), американський (П. Лупша, Д. Най, П. Уільямс) юридичних науках.

У 90-х роках в Україні виходить друком низка праць, присвячених різним аспектам організованої злочинності та корупції (А. А. Бова, В. Д. Гвоздецький, М. І. Камлик, М. І. Мельник, Є. В. Невмержицький, Г. О. Омельченко, М. І. Хавронюк). Характерною особливістю цих робіт є те, що науковці, по-перше, значною мірою обмежувалися аналізом тільки національного виміру організованої злочинності, її впливу виключно на інститути української держави та суспільства; по-друге, їхній аналіз стосується лише юридичних аспектів проблеми, інколи вони аналізують проблеми розвитку в Україні тіньової економіки, але, передусім, як ілюстрацію до основної юридичної теми, звужуючи при цьому вимір організованої злочинності тільки до проблеми корупції, водночас у найбільш локальній її частині – хабарництві. Таким чином, транснаціоналізація організованої злочинності, її системний аналіз залишаються, як правило, поза увагою українських дослідників.

На початку XXI ст. у сучасній кримінологічній науці проблемам транснаціоналізації організованої злочинності приділяється значна увага, зокрема: організаційним та правовим проблемам протидії (Г. А. Зорін, Л. Л. Каневський, І. В. Пшеничний, Г. П. Пожидаєв, Є. Д. Скулиш, В. Д. Сущенко, О. В. Танкевич, Д. С. Хижняк, В. В. Устінов); детермінантам (А. Д. Дорошенко); міжнародно-правовим засадам (Н. А. Зелінська); кримінологічній характеристиці окремих форм (М. Г. Вербенський, Н. Є. Міняйло, Е. В. Расюк). У цих працях на новому теоретичному рівні розглянуто питання, що стосуються проблем, пов'язаних із транснаціональною організованою злочинністю, але єдиної думки стосовно сутності цього явища та

його остаточного визначення не вироблено, що характерно і для міжнародних конвенцій, нормативно-правових актів, які присвячено проблемі кримінальної транснаціоналізації.

За часи незалежності України опубліковано низку досліджень, присвячених транснаціональній організованій злочинності чи окремим формам її діяльності, але більшості з них понад десять років тому, що на сьогодні не може повною мірою відобразити особливості сучасної транснаціональної організованої злочинності, яка адаптується, постійно змінюється, обирає нові сфери діяльності й території свого поширення.

1.2. Наукові підходи до визначення транснаціональної організованої злочинності

Процеси, що відбуваються у світовій економіці, торгівлі, суспільно-політичному житті на початку ХХІ ст., спричиняють виникнення транснаціональної організованої злочинності, яку можна віднести до новітніх феноменів, що формують сучасну злочинну картину світу.

Усвідомлення глобальної загрози, яку несе транснаціональна організована злочинна діяльність, і виникнення проблем, що пов'язані з необхідністю протидії їй, беруть свій початок з кінця ХХ ст., коли на П'ятому конгресі ООН з попередження злочинності і поводження з правопорушниками (Женева, 1975) було вперше визнано, що злочинність у формі міжнародного бізнесу являє собою більш серйозну загрозу, ніж традиційні форми злочинної поведінки [256, с. 40].

Незважаючи на те, що цей термін активно використовується вже майже півстоліття, саме поняття «транснаціональна організована злочинність» викликає питання не лише у працівників правоохоронних органів, а й у науковців, експертів, оскільки чітке визначення цього явища відсутнє в

науковій літературі, національних та міжнародних нормативних документах. Водночас це поняття було предметом дослідження науковців значний період часу. Тому, залежно від специфіки вчинення злочину, особистості злочинця, причин та умов вчинення даного виду злочину, шляхів і засобів його попередження, поняття та ознаки транснаціональної злочинності зазнавали змін. Цьому сприяла і відсутність законодавчого визначення цих понять. Тому в теорії кримінології сформувалось декілька наукових позицій щодо визначення транснаціональної організованої злочинності та її ознак. Спроби визначити це явище робилися не раз, однак кожна авторська дефініція аж ніяк не наближала теорію кримінального права і кримінологію до вирішення зазначеної проблеми [486; 546; 562; 583].

Транснаціональна організована злочинність є результатом поширення діяльності організованої злочинності, її трансформації, виходом у діяльності за межі території однієї держави та набуття міжнародних, глобальних світових масштабів. Для розуміння феномену транснаціональної організованої злочинності та з'ясування її особливостей нам необхідно проаналізувати існуючі визначення даного поняття, розглянути ознаки якими вона наділена та визначити її структуру.

Аналіз наукових досліджень засвідчує свідчить, що сучасна наукова думка має розбіжності щодо принципових питань стосовно належності транснаціональних організованих злочинних організацій до самостійної форми злочинності. Деякі вчені вважають, що транснаціональні злочинні організації є підвидом загальної організованої злочинності, наголошуючи, що «за останні десятиліття XX століття організована злочинність набула вищої форми свого розвитку і має транснаціональний характер» [61, с. 102; 341, с. 14]. Водночас М. Г. Вербенський вважає, що транснаціональна злочинність являє собою не «традиційну» форму організованої злочинності, а суттєво новий її різновид, що дозволяє злочинним структурам загрожувати стабільності цілих держав, перешкоджати їхньому економічному розвитку, підривати демократичні інститути, демонструючи свою могутність і невразливість [59, с. 38].

З'ясовуючи суть транснаціональної організованої злочинності ми проведемо аналіз понять «міжнародна злочинність», «транснаціональна злочинність», «організована злочинність», і «транснаціональна організована злочинність». Визначення особливостей кожної із наведених дефініцій дозволить виокремити ті характерні риси, якими наділена саме транснаціональна організована злочинність і які сприяють її поширенню у світових масштабах у порівнянні з організованою злочинністю та визначають її співвідношення з міжнародною злочинністю.

У науці також відбувається змішування понять «транснаціональна організована злочинність» та «міжнародна злочинність». Суттєво відрізняється і перелік ознак, що характеризують це явище. У різних джерелах «транснаціональні злочини» називаються по-різному: «міжнародні кримінальні злочини», «кримінальні злочини міжнародного характеру», «міжнародні злочини кримінального характеру», «конвенційні злочини» тощо [332, с. 67].

На перший погляд, можна стверджувати, що терміни «міжнародна злочинність» і «транснаціональна злочинність» є абсолютними синонімами, що виражають одне й те саме поняття. Правильний з мовного боку цей висновок є помилковим з погляду реального мовленнєвого функціонування аналізованих термінів у спеціальній літературі.

Річ у тому, що юридична термінологія містить чимало термінів з конвенційно закріпленими за ними значеннями. Зокрема, це «міжнародна злочинність» і, відповідно, «міжнародні злочини», під якими, як зазначено, у вітчизняній літературі прийнято розуміти порівняно вузьку групу злочинів, що становлять особливу загрозу світовій спільноті.

Зокрема, багато дослідників у структурі транснаціональної злочинності розрізняють міжнародні злочини або злочини проти миру і безпеки людства, що становлять підвищену небезпеку для світової спільноти, та злочини міжнародного характеру, які хоча і становлять меншу небезпеку, але завдають шкоди нормальним міждержавним відносинам, мирному співробітництву держав, організацій і громадян різних країн [134, с. 231]. До них належать

агресія, геноцид, апартеїд, насильницьке встановлення або збереження колоніального панування, застосування ядерної зброї, расизм тощо.

В. Іващенко досліджуючи міжнародні злочини звертається до визначень Ю.А. Решетова, який зазначає, що міжнародні злочини є складними деліктами, які вчиняються органами законодавчої, виконавчої та судової влади, і суб'єктом відповідальності за які є держава; а також визначень В.П. Панова, який до міжнародних злочинів відносить особливо небезпечні для людської цивілізації порушення принципів і норм міжнародного права, які мають визначальне значення для забезпечення миру, захисту особи та інтересів міжнародного співтовариства в цілому [180, с. 54].

Низка авторів, таких як І. І. Карпець [192], А. В. Наумов [302, с. 48], В. П. Панов [180], Ю. А. Тихомиров [416, с. 4-5] та ін., виділяють злочини, що регулюються лише нормами внутрішнього, національного законодавства та в яких присутній «іноземний елемент», тобто, які вчиняються іноземцями та проти них, інакше – злочини, пов'язані з іноземцями.

Як зазначає В. П. Панов, ці розбіжності мають термінологічний характер і перераховані назви фактично є синонімами: «Зазначені злочини найчастіше зазіхають на внутрішньодержавний, національний порядок. Водночас вони порушують інтереси інших країн або міжнародного співтовариства, підриваючи основи співробітництва держав та інші сторони міжнародних відносин. За своєю юридичною природою їх здебільшого можна віднести до загальнокримінальних злочинів, ускладнених «іноземним елементом» [180, с. 70-71].

Схожої думки дотримується Ю. В. Трунцевський: «Можна дійти висновку, що транснаціональні злочини – це діяння, так само як і міжнародні злочини, що зазіхають на міжнародний правопорядок, але в інших, менших масштабах, і фундаментальні основи, що стосуються не міжнародних відносин, а тільки будь-якої їхньої окремої сторони. Відповідальність за такі злочини настає відповідно до міжнародних угод (іноді мають регіональний характер) і національного законодавства. ... Це кримінальні злочини, що виходять за межі

будь-якої однієї держави і набувають міжнародного характеру лише в конкретній ситуації у зв'язку з появою у складі злочину міжнародного «іноземного» елемента» [426, с. 452].

Уперше перелік міжнародних злочинів сформульовано у Статуті Міжнародного військового трибуналу [408] 1945 р. і в аналогічному Статуті трибуналу по Далекому Сходу 1946 р. У ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу їх поділено на три групи: злочини проти миру, воєнні злочини, злочини проти людства. Згідно з чинним кримінальним законодавством України, різновидами таких злочинів є діяння, закріплені в розділі XX КК України «Злочини проти миру безпеки людства та міжнародного правопорядку».

Спробуємо розмежувати транснаціональну організовану злочинність від іншого близького, але не тотожного явища, а саме від злочинів міжнародного характеру.

Злочини міжнародного характеру – це передбачені міжнародними договорами суспільно небезпечні діяння, що не належать до міжнародних злочинів, які посягають на нормальні відносини між державами і завдають шкоди мирному співробітництву та співіснуванню в різних областях [271, с. 84]. Залежно від об'єкта посягання і ступеня міжнародної небезпеки, їх поділяють на такі групи:

а) злочини проти стабільності міжнародних відносин (міжнародний тероризм, захоплення заручників, злочини на повітряному транспорті, розкрадання ядерних матеріалів, незаконний обіг наркотиків, нелегальна міграція та ін.);

б) фінансово-економічні злочини (фальшивомонетництво, легалізація злочинних доходів, контрабанда та ін.);

в) злочинні посягання на особисті права людини (рабство, работоргівля, торгівля жінками і дітьми, тортури та ін.);

г) злочини, що вчиняються у відкритому морі (піратство, забруднення морського середовища та ін.);

д) військові злочини міжнародного характеру (застосування заборонених засобів і методів ведення війни, мародерство та ін.) [271].

Загальною системоутворювальною ознакою злочинів, що належать до міжнародної злочинності, є те, що вони визнані злочинними не тільки на національному, а й на міжнародному рівні і є небезпечними як для окремої держави, так і для всього світового співтовариства.

Відмінні ознаки міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру можна класифікувати за об'єктом посягання та ступенем їх суспільної небезпеки. Злочини міжнародного характеру, як і міжнародні злочини, завдають значної шкоди міжнародному правопорядку і, в кінцевому підсумку, стосуються інтересів усіх або багатьох країн. Однак їх небезпека для міжнародного співтовариства значно менша, ніж загроза міжнародному миру і безпеці, які є об'єктом кримінально-правової охорони від міжнародних злочинів. Таке розмежування тривалий час зумовлювалося ідеологічними міркуваннями, пов'язаними з класовим підходом до пояснення самого існування та причин злочинності в різних соціально-економічних системах (формаціях).

І.І. Карпець, зазначає що спільним для злочинів міжнародного характеру є те, що вони посягають на міждержавні інтереси, діяння, передбачені міжнародними угодами (конвенціями), що не відносяться до злочинів проти людства, але посягають на нормальні відносини між державами, завдають шкоду мирному співробітництву в різних галузях суспільних відносин (економічних, соціально-культурних, майнових і т.п.), а також організаціям і громадянам, карані або згідно норм, встановлених у міжнародних угодах (конвенціях), ратифікованих в установленому порядку, або згідно норм національного кримінального законодавства згідно з цими угодами [192, с. 48].

Тому, щоб уникнути можливих розбіжностей, у цій роботі термін «транснаціональна злочинність» використовується для позначення родового поняття розглядуваного виду злочинності. Фактично зміст, що вкладається в поняття транснаціональної злочинності, є дещо вужчим, оскільки предмет

аналізу в цьому дослідженні свідомо обмежується лише рамками загальнокримінальної злочинності, тобто таких злочинів, які не мають політичного, військового, релігійного і расового характеру. Цей підхід повною мірою узгоджується з положеннями міжнародних документів, зокрема Статуту Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу [444].

До визначення поняття організованої злочинності серед науковців немає єдиного універсального підходу, так як і немає однієї форми, моделі організованої злочинності, її законодавчого визначення в Україні. Розглянемо ж деякі із підходів до розуміння організованої злочинності.

Ще в 1967 році в доповіді президентської комісії США організована злочинність визначалась як протиправна діяльність членів високоорганізованої дисциплінованої асоціації, що поставляє незаконні товари та надає протиправні послуги [307].

Варто зазначити, що підхід до розуміння злочинності через асоційованість із поставкою та рухом незаконних товарів та послуг став загальноприйнятним та модифікується науковцями із врахуванням певних специфічних рис діяльності злочинних організацій та враховуючи розвиток суспільних відносин.

С.В. Дьяков визначає організовану злочинність як «суспільно-небезпечне соціальне явище, існуюче у вигляді злочинних груп із складними організаційно-ієрархічними зв'язками, які мають в обігу значні грошові кошти, системи захисних заходів та корупції» [320, с. 10]. Таким чином, даний автор виділяє такі ознаки організованої злочинності як складні ієрархічні зв'язки злочинних груп, наявність системи захисних заходів, корупцію та суттєву матеріальну базу. Ці ознаки вказують на високу суспільну небезпеку, яку несуть злочинні організації.

В більш широкому розумінні організована злочинність розглядається як будь-яка група чи окремі особи, організовані на постійній основі з метою отримання прибутку незаконним шляхом [22, с. 43].

З іншої сторони, організовану злочинність пропонується розглядати як складну сукупність злочинів, за які законом передбачена відповідальність, таких як: надання незаконних товарів та послуг, детально заплановані та скоординовані шахрайські операції, крадіжки, а також вимагання, які здійснюються організованими злочинними угрупованнями [31, с. 4].

Разом з тим, наведені типові визначення організованої злочинності не дають можливості повністю зрозуміти її суть, оскільки торкаються тієї чи іншої сторони діяльності організованих злочинних груп чи вказують на сукупність злочинів, які можуть нею вчинятися. Основа розуміння даного поняття криється саме в характерних ознаках та особливостях організованості, злагодженості діянь злочинних організацій.

На наш погляд, вдалим є визначення організованої злочинності як негативного соціального явища, яке складається з організованої злочинної діяльності, що носить постійний характер у вигляді скоєння значної кількості злочинів на кримінально-професійній основі з метою кримінального збагачення особами, які об'єднуються в стійкі високоорганізовані, законспіровані злочинні формування, що діють самостійно чи у складі ще більш складної ієрархії на регіональному, державному чи міжнародному рівнях [87].

Лише виділяючи такі характерні ознаки організованої злочинності як розгалужену систему об'єднань злочинних угруповань чи злочинців високої організованості; конспіративність діяльності; ієрархічність структури із стійкими зв'язками; використання різноманітних способів захисту своєї діяльності; злагодженість, розподіл функцій та професіональність діяльності; матеріальну мотивацію з достатньою матеріальною базою та тенденцію до монопольного поширення своєї діяльності на різних рівнях – можна з'ясувати специфічні риси організованої злочинності.

Як відмічає В.А. Номоконов, «складовими частинами організованої злочинності є організовані злочинні формування, організована злочинна діяльність і управління цими формуваннями та процесом їх діяльності. Ці

компоненти якісно відрізняються від компонентів загальної злочинності, так як організована злочинність – це система іншого якісного порядку» [311, с. 65].

Крім того, практично, в кожному організованому злочинному формуванні можна виділити декілька структурних складових різного рівня: на нижчому рівні – виконавські складові, на середньому – організаційно-контрольні складові та групи безпеки, на верхньому – керівні складові. Таким чином, можна дійти висновку, що саме чітка організованість із різноманітними стійкими зв'язками та ознака тривалості такої діяльності є основою відокремлення діяльності організованої злочинності від діяльності іншої – загальної злочинності.

Варто зазначити, що національне законодавство України не дає визначення організованої злочинності, проте, зокрема Кримінальний кодекс України, містять положення щодо вчинення злочинів «організованою групою» та «злочинною організацією» [297, с. 98-102].

Зокрема, злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Звернемо увагу, що законодавство виділяє такі ознаки як спланованість, стійкість об'єднання та розподіл функцій учасників групи.

Щодо злочинів вчинених злочинною організацією, то ними вважаються такі, що скоєні стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Тобто, у злочинній організації ознаками виділяються стійкість, ієрархічність об'єднання з попередньою змовою, управління організацією та

вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, за які передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти років (5-10 років) та понад десять років або довічного позбавлення волі.

Зважаючи на наведені положення варто усвідомлювати ту загрозу, яка виходить від організованих груп та злочинних організацій, враховуючи системність, координацію та чітку спланованість вчинення ними тяжких та особливо тяжких злочинів, що є одними з ознак організованої злочинності із зверненням уваги саме на «організованість».

Таким чином, законодавець нашої держави виокремлює організовані групи, надаючи їм ознак стійкості, спланованості дій та з розподілом функцій у діях, проте, вказує на їх об'єднаність для виконання згідно плану одного чи кількох злочинів, відомих усім учасникам. Разом з тим, законодавець передбачає, що у разі, якщо об'єднанню злочинців, окрім стійкості та попередньої змови, будуть притаманні ієрархічність, ознаки управління, координації їх діяльністю чи діяльністю їх складових груп, для спільної діяльності з вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів, то мова повинна йти саме про злочинну організацію.

Враховуючи зазначене, на нашу думку, під організованою злочинністю слід розуміти діяльність як організованих груп, так і злочинних організацій.

Термін «транснаціональна організована злочинність» також має різні трактування [421]. У широкому розумінні це поняття, безумовно, містить у собі як політичні, у тому числі терористичні, злочини, так і загальнокримінальні транснаціональні злочини. Проте для розмежування ідеологічно мотивованих і загальнокримінальних видів злочинної діяльності термін «транснаціональна організована злочинність» нерідко розглядається як такий, що охоплює переважно загальнокримінальну організовану злочинність. З лінгвістичної точки зору, префікс «транс» (від лат. trans – крізь, через, за) може набувати значення: 1) такий, що рухається через якийсь простір, що перетинає; 2) стосується чого-небудь, розташований по той бік чого-небудь, позначення або передачу через посередництво чого-небудь, водночас термін «міжнародний»

стосується відносин між народами, державами, зв'язків між ними [56, с. 109]. Ф. Джессап у 1956 р. в лекції, прочитаній в Єльському університеті, запропонував включити термін «транснаціональний» в усі правові норми, які регулюють «дії чи події, що виходять за межі національних кордонів» [533].

Спроби визначити явище транснаціональної організованої злочинності робилися не раз, однак кожна авторська дефініція аж ніяк не наближала теорію кримінального права і кримінологію до вирішення її проблем [486, с. 1-3; 546, с. 65; 549, с. 15; 562, с. 190]. Науковий підхід до визначення транснаціональної організованої злочинності за періодом актуальності можна поділити на пострадянський та український сучасний науковий.

На пострадянському просторі поняття транснаціональної організованої злочинності науковці також тлумачать по-різному. Даний період охоплює 90-ті – 2000 роки. Питанням дефініції цього поняття приділяють увагу В. А. Яценко, К. С. Родіонов, С. В. Максимов. Серед зарубіжних учених кримінологічні дослідження транснаціональної організованої злочинності здійснюють Ф. Вільямс і Е. Савона та ін.

Своє бачення транснаціональної злочинності викладає К. С. Родіонов, який змішує поняття «міжнародний» і «транснаціональний» і зазначає, що «...міжнародна злочинність – це протиправні дії і саме функціонування транснаціонально структурованих професійних злочинних об'єднань, що не мають чіткої організації» [383, с. 232].

Подальше цитування цього визначення є недоречним, оскільки науковець відкидає від транснаціональної злочинності її основну ознаку – організованість, що в принципі зводить такий вид злочинності до локального кримінального явища, що не відповідає ні його сутності, ні його характеру.

Спробу дати сутнісне визначення поняття транснаціональної злочинності зробив С. В. Максимов. На його думку, транснаціональна злочинність – це «сукупність вчинених за певний період злочинів (осіб, які їх вчинили), що завдають шкоди відносинам двох або більше держав або інтересам юридичних чи фізичних осіб двох або більше держав, відповідальність за які передбачена в

актах міжнародного кримінального права або нормах національного кримінального законодавства, прийнятих згідно з такими міжнародно-правовими актами» [264, с.22]. Водночас це визначення також обходить суттєві аспекти транснаціональної злочинності, а саме її організований характер, мету, злочинні зв'язки тощо.

Суб'єктами міжнародної злочинності, відповідно до визначення її поняття, є будь-які групи й організації, а також злочинці-одинаки. Транснаціональна організована злочинність має більш вузький суб'єктний склад, що характеризується властивими тільки йому ознаками.

На основі аналізу кримінальних проваджень встановлено, що основну групу суб'єктів транснаціональної організованої злочинності становлять злочинні організації, які використовують свої дочірні компанії в різних країнах (51%). Такі дані підтвердили 64% опитаних працівників правоохоронних органів. Найбільш типовими ознаками для них є: висока ступінь організованості; сімейна або етнічна основа, що дозволяє вирішувати проблеми поповнення, посвячення і дисципліни всередині організації; наявність транснаціональних зв'язків зі злочинними організаціями в інших країнах, а також прагнення до досягнення і захисту вузькокорпоративних інтересів, швидка адаптація до посилення впливу на них правоохоронних органів [312].

Крім того, частина суб'єктів транснаціональної організованої злочинності являє собою симбіоз злочинних організацій і держави, яка через свої органи використовує злочинні кошти, способи і види діяльності для досягнення власних цілей або повністю залежить від таких організацій, що використовують державну атрибутику як прикриття справжньої сутності своїй діяльності.

Енциклопедичні видання під транснаціональною злочинністю розуміють сукупність здійснюваних за певний період злочинів (осіб, які їх вчинили), що завдають шкоди відносинам двох і більше держав або інтересам юридичних і фізичних осіб двох і більше держав, відповідальність за які передбачена в актах міжнародного кримінального права або нормах національного кримінального

законодавства [26, с. 536], прийнятих відповідно до таких міжнародно-правових актів [264, с. 20].

Отже, поняття «транснаціональна злочинність» є широкою концепцією, що включає різні види злочинів, які можна віднести до категорій організованої злочинності, корпоративних злочинів, професійних і політичних злочинів, до того ж деколи до декількох категорій злочинів одночасно [110]. Традиційно фактор перетину кордонів злочинцями чи прояв результатів їх протиправних дій за межами країни – місця їх вчинення – розглядається як обов'язковий компонент функціонування транснаціональної злочинності, що перебуває в рухливому динамічному стані [433, с. 230]. Перетин може полягати в передачі інформації, тобто бути «віртуальним», а не фізичним.

Своє бачення щодо транснаціональної організованої злочинності світова спільнота виклала ще у 1988 році на Міжнародному симпозіумі з організованої злочинності в Сант-Клауді, у матеріалах якого присутня загальна формула цього поняття, де транснаціональна організована злочинність розуміється як «будь-яка постійна участь групи людей або організації у злочинній діяльності, головна мета якої – отримувати прибуток всюди, незважаючи на наявність національних кордонів» [483, с. 222].

Стандартне визначення транснаціонального злочину було надано в доповіді про результати четвертого Огляду ООН з питань щодо тенденцій у галузі злочинності й функціонування систем кримінального правосуддя, де акцентовано на транснаціональному характері злочинної діяльності, що полягає в такому: «правопорушення, що охоплює – в аспектах, пов'язаних з плануванням, скоєнням і/чи прямими чи опосередкованими наслідками – більш ніж одну країну» [504, с. 100]. Перше питання, яке виникає при такій інтерпретації поняття «транснаціональний злочин», полягає в тому, чи є достатньою наявність кримінально-правової заборони однієї держави для того, щоб за наявності властивості транснаціональності діяння розглядалось як транснаціональний злочин. Щодо цього питання висловлюються різні думки. Так, Дж. М. Мартін, Е. Т. Романо вважають, що термін «злочин» у цьому

випадку означає, що поведінка винних осіб розглядається як порушення кримінальної заборони, принаймні, однієї із залучених держав [544, с. 15].

Більш ґрунтовне визначення транснаціональної організованої злочинності надано в документах Всесвітньої конференції з організованої злочинності на рівні міністрів, що відбулась у Неаполі (Італія) у листопаді 1994 р., де під транснаціональною організованою злочинною діяльністю розуміється здійснення злочинними організаціями незаконних операцій, пов'язаних з переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних засобів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або кількох іноземних державах для отримання суттєвої економічної вигоди, а також для ефективного ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насильства і використання значних відмінностей у системах кримінального правосуддя різних країн [506]. Водночас і в цьому документі не міститься остаточне та конкретне визначення поняття «транснаціональна організована злочинність». При обговоренні проблем транснаціональної організованої злочинності на Всесвітній конференції в Неаполі в 1994 р. за основу взято трактування терміна «транснаціональний», запропоноване в 1971 р. американськими кримінологами [403, с. 6; 536].

Не надано визначення транснаціональної злочинності і в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, хоча в ній міститься визначення організованої злочинної групи як структурно оформленої групи, тобто групи, що не була випадково утворена для негайного вчинення злочину, в якій не обов'язково формально визначено ролі її членів, обговорено безперервний характер членства або створено розвинуту структуру [206].

Конвенція зазначає про вчинення такими невинними групами злочинів, які мають транснаціональний характер, тобто учинені: 1) у більш ніж одній державі; 2) в одній державі, але істотна частина їх підготовки, планування, керівництва або контролю відбувалася в іншій державі; 3) в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну

діяльність у більш ніж одній державі; 4) в одній державі, але їх істотні наслідки виявляються в іншій державі [397, с. 121].

Десятий Конгрес ООН (Відень, 15 листопада 2000 р.), як основну тему обговорення, обрав «Міжнародне співробітництво у боротьбі з транснаціональною злочинністю: нові виклики у ХХІ столітті», яка завершилась прийняттям Віденської декларації про злочинність і правосуддя: відповідь на виклики ХХІ століття, де головну увагу було приділено протидії транснаціональній організованій злочинності. У ч.2. ст.3 цієї Конвенції ООН визначенні основні ознаки злочину, який має транснаціональний характер, а саме: вчинення злочину на території більше ніж однієї держави; вчинення злочину в одній державі, але велика доля його підготовки, планування, керівництва або контролю відбувалася в іншій державі; вчинення злочину на території однієї держави, але за участі організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більше ніж в одній державі; вчинення злочину в одній державі, але його істотні наслідки відчутні в іншій державі.

Конвенційні положення надають підстави для висновку, що транснаціональна злочинність: 1) має високоорганізований характер, адже вчинення злочину в більш як в одній державі чи можливість його підготовки в одній, а вчинення в іншій, вимагає від учасників транснаціональних злочинних угруповань досить складної діяльності; 2) створюється протягом значного проміжку часу; 3) виникає внаслідок нестабільних політичних, економічних або соціальних процесів у країні; 4) вихід у злочинній діяльності за межі однієї держави потребує налагодження зв'язків, здебільшого за допомогою корупційних діянь, які в подальшому надають змогу уникати відповідальності за вчинення злочинів.

Колишній Генеральний Секретар Інтерполу Андре Боссард називає такі риси транснаціонального злочину: 1) перетин державних кордонів людьми (злочинцями – у процесі вчинення злочину чи після його вчинення з метою переховування від правосуддя; жертвами – у випадку захоплення заручників, торгівлі людьми тощо); переміщення предметів (вогнепальна зброя, наркотики,

речі, здобуті злочинним шляхом) чи грошей (відмивання доходів, крадіжка за допомогою комп'ютерного зв'язку) та ін.; 2) на національному рівні, відповідно до принципу «*nullum crimen, nulla poena sine lege*» антисуспільна поведінка може розглядатись як злочинне правопорушення в законодавствах принаймні двох держав або передбачається як злочинне багатосторонніми міжнародними угодами [500, с. 5]. Таким чином, на думку А. Боссарда, транснаціональним може бути діяння, заборонене законом не менше ніж двох держав [113].

Такий погляд видається більш обґрунтованим. Дійсно, для того, щоб діяння кваліфікувалось як «злочин», достатньо наявності кримінальної заборони однієї держави. Однак для міжнародного співробітництва у застосуванні кримінальної репресії щодо транснаціонального злочину необхідна щонайменше «подвійна кримінальність» [271, с. 109], яка передбачає збіг позицій взаємодіючих держав стосовно злочинності такого діяння.

Таким чином, поняття «транснаціональний злочин» включає широкий спектр діянь різного ступеня суспільної небезпеки, що кваліфікуються як злочинні у праві принаймні двох держав, під юрисдикцію яких вони підпадають.

Незважаючи на те, що терористична діяльність найчастіше має і транснаціональний, і організований характер, вона виноситься за межі поняття «транснаціональна організована злочинність». У цьому розумінні йдеться про тероризм і «транснаціональну організовану злочинність» як однопорядкові поняття. Таке розмежування має умовний характер і підкреслює специфіку тероризму, його відмінність від тих видів злочинної діяльності, головною метою яких є отримання прибутку. При такій інтерпретації поняття «організована злочинність» не поглинає тероризм.

Ці ознаки досить чітко визначають характерні риси транснаціональної організованої злочинності, але, в принципі, такі ознаки, як постійність, організованість, а також корисливий мотив повною мірою належать і до традиційної організованої злочинності. Лише остання ознака, зазначена в цьому

визначенні, а саме: розширення географії злочинної діяльності з виходом за національні кордони, є ознакою транснаціональної організованої злочинності.

Саме на цій рисі транснаціональної організованої злочинності наголошують А. К. Бекряшев та І. П. Білозеров, констатуючи, що «транснаціональна злочинність у загальному вигляді визначається як злочинність, що виходить за межі однієї держави» [28], хоча такий підхід є досить спірним з погляду багатогранності цього злочинного феномена.

У західній юридичній літературі проблемі транснаціональної організованої злочинності та її понятійному аналізу приділяється значна увага [336; 579]. Так, у колективній монографії під редакцією Ф. Вільямса і Е. Савона «Об'єднані Нації і транснаціональна організована злочинність» (1996 р.) [549] приділено увагу проблемам та небезпекам, які створює транснаціональна організована злочинність в різних регіонах світу, проаналізовано національне законодавство та його відповідність вимогам протидії різним формам транснаціональної організованої злочинності. Сформульовано відповідні керівні принципи для прийняття законодавчих та інших заходів, які приймаються на національному рівні з метою протидії транснаціональній організованій злочинності.

У книзі під редакцією Е. Вайано, Ж. Магеланса і Л. Брейделя «Транснаціональна організована злочинність. Міфи, влада і прибуток» (2003 р.) реалізовано поширений у західній юридичній літературі підхід, згідно з яким відсутня єдина природа транснаціональної організованої злочинності, а є своєрідні транснаціональні організовані угруповання, що мають специфіку в кожній країні. Відповідно до зазначеного підходу, автори розглянули транснаціональну організовану злочинність у Колумбії, Перу, Мексиці, на азійському континенті (М'янмі та Лаосі), а також в Європі. Завершується дане дослідження постановкою проблематики кіберзлочинності і кібербезпеки, які, на думку авторів, є новим, більш технологічно досконалим рівнем організації міжнародних злочинних синдикатів [549].

Перелік ознак транснаціональної організованої злочинності, зазначений зарубіжними дослідниками, варіюється від трьох до чотирнадцяти. Аналіз різних наборів ознак свідчить про те, що в окремих випадках вони включають як ознаки, що характеризують організовані злочинні формування загалом, так і ті, які мають саме транснаціональний характер. В інших випадках наведено лише ті ознаки, що є визначальними для розмежування традиційних організованих і транснаціональних злочинних організацій [568, с. 174].

Так, Л. Шеллі виділяє три характерні ознаки транснаціональної організованої злочинності: 1) транснаціональна злочинна організація базується в одній державі; 2) може вчиняти свої злочини і в одній країні, але зазвичай це відбувається в декількох країнах; 3) керівництво злочинною діяльністю в таких організаціях має нижчий ступінь ризику викриття, оскільки воно значною мірою віддалене від виконання [568, с. 173].

Інші науковці Р. Годсон і В. Олсон зазначають, що відмінними характеристиками транснаціональних злочинних організацій можна вважати глобальний масштаб їх операцій та перехід злочинної діяльності через кордони держав, мобільність, ефективну комунікацію, швидку адаптацію до ринкових умов та правових умов, які створюють державні органи влади в тій або іншій країні з метою протидії злочинності [522, с. 155]. Крім цього, вони дозволяють їм створювати нові продукти (наприклад, «крек», який революціонізував американський кокаїновий ринок у 80-х роках XX ст.) або відкривати нові територіальні ринки для своїх товарів і послуг, як це намагалися зробити кокаїнові картелі, встановлюючи зв'язки з італійською мафією та іншими європейськими кримінальними організаціями [522, с. 155].

Міністерство юстиції США так визначає транснаціональну злочинну групу: це «самоорганізована асоціація людей, які оперують у міжнародному масштабі для отримання влади, впливу, матеріальних і комерційних вигод, повністю або частково за допомогою незаконних методів, захищаючи свої дії за допомогою корупції і насильства [226].

ЄС вважає транснаціональним організованим злочинним угрупованням структуру, що складається з більш ніж двох осіб, кожна з яких виконує особливі, спеціально обумовлені функції; діє тривалий період часу; використовує різні форми дисципліни і контролю; підозрюється у скоєнні злочинних дій; оперує на міжнародному рівні; застосовує насильство чи інші методи; використовує комерційні і псевдокомерційні структури; залучена в процес відмивання грошей; поширює свій вплив на політику, засоби масової інформації, юридичну владу або економіку; діє для отримання прибутку. Для того, щоб угруповання було визнане «транснаціональним злочинним», потрібно, щоб воно мало щонайменше шість вищеназваних ознак [212].

Найбільш повний набір характеристик наводить Канадська поліцейська кримінально-розвідувальна дирекція. Він включає такі ознаки та їхні стислі характеристики:

- 1) корупція: використання незаконного впливу, експлуатація, слабкість і шантаж громадських і політичних діячів;
- 2) дисципліна: примус до покори організації за допомогою страху й насильства;
- 3) упродовження: докладання зусиль до проникнення в законні інститути для збільшення можливостей одержання прибутку або підвищення рівня захисту від викриття;
- 4) ізоляція: захист лідерів організації шляхом відділення їх від рядових членів, кожного з осередків від осередків і функції від функції;
- 5) монополія: контроль над певною сферою кримінальної активності усередині географічної території з нетерпимістю до конкуренції;
- 6) мотивація: єдиною мотивацією є влада і вплив, що виникають від накопичення багатства, одержанням політичних або соціальних вигід;
- 7) руйнування: суспільних інститутів, правових і моральних цінностей;
- 8) історія: допускає захоплення й удосконалення кримінальної діяльності;
- 9) насильство: використовується без вагань для досягнень злочинних цілей організації;

- 10) злочинна спритність: у використанні передових комунікаційних систем, фінансових операцій і контролю;
- 11) безперервність: подібно до корпорації, організація сприяє збереженню тих, хто її створює і керує нею;
- 12) розмаїтість: у незаконній діяльності: до усунення залежності організації від одного виду злочинної діяльності;
- 13) зв'язок: члена зі членом, і члена з організацією для солідарності й захисту, часто через комплекс ритуалів присяги;
- 14) мобільність: ігнорування національних і юрисдикційних кордонів [561].

Подібні ознаки транснаціональних злочинних організацій містить концепція інших американських дослідників Р. Годсона й В. Олсона. Вони вказують на такі відмітні характеристики транснаціональних злочинних організацій як глобальний масштаб їхніх операцій і перехід злочинної діяльності через границі держав. Глобальні масштаби забезпечують їм мобільність, ефективну комунікацію інфраструктури, міжнародні зв'язки для їхніх злочинних підприємств й іноді для груп, що не мають кримінального характеру, але бажаючих використати їхній сервіс, а також швидку адаптацію до зусиль правоохоронних органів [522, с. 156].

На пострадянському просторі поняття транснаціональної організованої злочинності науковці також тлумачать по-різному. Так, В. А. Яценко визначає транснаціональну організовану злочинність як сучасну систему діяльності організованих кримінальних об'єднань (груп, організацій, співтовариств і корпорацій) різних країн, що виявляється в суто кримінальних і зовні законних акціях, планування, виконання чи наслідки яких поширюються на території декількох держав [481].

Досліджуючи транснаціональну злочинність Пшеничний І.В пропонує розглядати її у двох значеннях – широкому та вузькому [369]. В широкому він вбачає сукупність злочинів скоєних організованими злочинними групами (організаціями) на території двох чи більше країн. У вузькому – форма діяльності міжнародних організованих злочинних груп (організацій) із

залученням різних методів в тому числі і примусового характеру, шляхом використання в своїй діяльності заборонених товарів та послуг. Транснаціональні організовані злочинні групи (організації) вказаний автор визначає як кримінальні об'єднання, злочинна діяльність яких виходить за межі однієї країни.

Воронін Ю.А. розглядає транснаціональну організовану злочинність через характеристику та основні ознаки транснаціональних злочинних організацій [73, с. 8]. Він виділяє такі ознаки як наявність організації чи участь у ній, безперервність, наявність мети – прибутку і те, що способи його досягнення базуються на ігноруванні національних кордонів.

Поєднання вказаних ознак вимальовує безперервно діючу злочинність з ознаками організації, що має на меті отримання прибутку ігноруючи при цьому національні кордони.

Разом з тим, варто враховувати, що транснаціональна організована злочинність наділена ознаками складної, високо організованої, ієрархічної організації і має основною метою отримання саме надзвичайно високих прибутків, які в подальшому легалізуються і вводяться в законний обіг. Така циклічність завдяки безперервності і приносить згадані надприбутки, проте для їх отримання і масштаби повинні бути відповідними. Порушення національних кордонів притаманне і міжнародній злочинності, проте мета транснаціональної злочинності це знову ж таки надзвичайно високий прибуток.

Таким чином, на нашу думку, варто виділити, що транснаціональна організована злочинність не просто ігнорує кордони держави, а свідомо спрямовує свою діяльність таким чином, щоб вона неодноразово пересікала кордони та приносила якомога більші прибутки.

Г.А. Зорін О.В. Танкевич також розкривають зміст транснаціональної організованої злочинності через діяльність транснаціональних злочинних корпорацій [170, с. 14]. Автори проводять паралелі в діяльності законно створених транснаціональних корпорацій та злочинних корпорацій.

Враховуючи той факт, що організовані злочинні групи в останні десятиліття стрімко виходять на нові ступені активності, освоюють нові її форми і незаконні ринки, Яценюк Г.А. пропонує розглядати транснаціональну організовану злочинність в якості сучасної системи діяльності організованих кримінальних об'єднань (груп, організацій, співтовариств і корпорацій) різних країни, що проявляються виключно у кримінальних і зовні законних акціях, планування, здійснення і наслідки яких поширюються на території декількох держав [481, с. 28].

Наведені підходи до визначення транснаціональної організованої злочинності базуються на подібності її організації із звичайними законно діючими корпораціями чи альянсами, з приміткою щодо злочинної мети їх діяльності.

Як зазначає Овчинський В.С., еволюція організованої злочинності протягом останніх десятиліть може розглядатися як процес раціональної реорганізації в міжнародному масштабі злочинних підприємств аналогічно реорганізації законних економічних операцій в економіці, побудованій на ринкових відносинах [313, с. 14].

Відповідно, враховуючи високу організацію злочинних груп у безперервному вчиненні злочинної діяльності з метою отримання надзвичайно високих прибутків (максимально можливих за певних умов) та враховуючи високий ступінь захисту від соціального контролю, організована злочинність може проявлятися у будь-якій сфері життєдіяльності суспільства і держави, проте, найбільш притаманною залишається економічна складова економіки країни як суттєве джерело для отримання прибутків.

І. В. Годунов під транснаціональною організованою злочинністю розуміє негативне соціальне явище, що характеризується складними видами організованої злочинної діяльності, що здійснюється в широких масштабах і посягає на суспільні відносини, інтереси або блага, які охороняються кримінальними законодавствами двох і більше держав, що має на меті, як правило, отримання фінансового прибутку або влади [481].

Д. М. Валєєв визначає транснаціональну організовану злочинність як соціальне антиправове явище, що являє собою послідовну цілеспрямовану систему злочинних діянь (активних дій) одного або декількох злочинних угруповань, організованих на основі національних, родинних, професійних чи інших зв'язків, що діють на території декількох держав, з метою вчинення правопорушень та отримання прибутку або іншого забороненого доходу [53, с. 97].

В. О. Номоконов констатує, що транснаціональна організована злочинність являє собою процес світової трансформації і глобалізації організованої злочинності, яка все більш виразно перетворюється на загрозу вже не лише національній безпеці окремих країн, а й світу, і безпеки людства загалом [312, с. 32].

В. В. Меркушин трактує транснаціональну організовану злочинність як загальносоціальне явище, що виражається в широкомасштабній діяльності злочинних організацій з надання заборонених товарів і послуг або незаборонених товарів і послуг забороненим способом, а також їх іншої злочинної діяльності, яка систематично здійснюється на території декількох країн із зосередженням під своїм контролем значних фінансових ресурсів, використанням кримінальної конкуренції і проникненням у національну і міжнародну економіку і політику [276, с. 23].

А. Л. Репецька визначає транснаціональну організовану злочинність як здійснення злочинними організаціями незаконних операцій, пов'язаних з переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних засобів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або декількох іноземних державах для отримання суттєвої економічної вигоди, а також для ефективного ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насильства і використання значних відмінностей у системах кримінального правосуддя різних країн [377, с. 58].

Уточнюючи визначення А. Л. Репецької, зауважимо, що транснаціональна організована злочинність не завжди слідує «сприятливій ринковій кон'юктурі», і навіть, як показують наші дослідження, може функціонувати всупереч їй. Так, сьогодні в Афганістані відсутня «сприятлива ринкова кон'юктура» (в економічному сенсі цього слова), проте наркотрафік, який здійснюють організовані злочинні структури, не переривається, незважаючи на зусилля міжнародної спільноти.

Питання щодо схожості в деяких ознаках діяльності транснаціональних корпорацій і транснаціональних злочинних організацій піднімаються і на міжнародному рівні. Під час роботи Всесвітньої конференції по організованій транснаціональній злочинності на рівні міністрів, ще у 1994 році у м. Неаполь, Італія, відмічалось, що у обох із них основною метою діяльності, яка виходить за рамки національних кордонів та орієнтована на отримання максимальної свободи дій при мінімальному контролі як на національному так і міжнародному рівнях, є отримання прибутків [403, с. 6-9.

Разом з тим, порушення законів є більше винятком з правил діяльності законно створених транснаціональних корпорацій, проте є визначальною для транснаціональних злочинних організацій, які здійснюючи свою діяльність (в тому числі і на легальних ринках) використовують засоби і методи кримінальної конкуренції – корупцію, шантаж, насильство.

Відповідно, намагання звести до мінімуму можливі ризики і при цьому отримати максимальну вигоду, що характерно для злочинних організацій, відповідає і цілям законного бізнесу, проте ступінь ризику на який можуть піти транснаціональні злочинні організації значно перевищує межі ризику, на які йдуть транснаціональні корпорації.

При цьому, специфіку саме транснаціональних злочинних організацій Г.А. Зорін [171, с. 137] виділяє через такі риси як:

- організоване мобільне кримінальне проникнення і захоплення недоступних просторів інших держав;
- відмивання коштів;

- інвестування кримінальних доходів у тіньову економіку на територіях держав базування і злочинного функціонування;
- отримання максимальної вигоди за мінімального ризику;
- наявність в організованій структурі спеціальної системи (корумповані зв'язки, розвідка, контррозвідка) забезпечення безпеки всієї групи і окремих її частин;
- активна протидія правоохоронним органам і проникнення в легальну економіку;
- трого конспіративність, що сприяє довготривалому функціонуванню.

Слід зазначити, що наведені ознаки створюють певну картину діяльності транснаціональної злочинності, що вказує на тісне сплетіння злочинної, яка займає більшу частину, і легальної (законної) діяльності злочинних організацій, що ускладнює виявлення та притягнення до відповідальності за злочини в результаті яких отримуються надзвичайно високі прибутки.

Враховуючи ознаки діяльності подібних злочинних груп, схожу їх характеристику наводить італійський юрист Р. Мінн, який зазначає, що злочинна організація це не просто банда чи група осіб, яка злагоджено вчиняє злочини, її суть виражається у навмисному зібранні і передачі інформації, нейтралізації дій правоохоронних органів, використання основних соціально-економічних служб, існування внутрішньої структури та явна зовнішня законність дій [481, с. 98].

Італійський юрист звертає особливий акцент на використання злочинністю усеможливих технічних інструментів та потоків інформації на власну користь як у здійсненні злочинної діяльності так і для її захисту від правоохоронних органів.

Досліджуючи транснаціональну організовану злочинність В. В. Меркушин [276, с. 24] розглядає її як «загальносоціальне явище, що виражається у широкомасштабній діяльності злочинних організацій з надання незаконних товарів і послуг чи незаборонених товарів і послуг забороненим способом, а також їх іншої діяльності, що систематично здійснюється на

території декількох країн із сконцентрованою під своїм контролем значних фінансових ресурсів, використанням кримінальної конкуренції і проникнення в національну і міжнародну економіку та політику».

Він виділяє дві тенденції у транснаціоналізації організованої злочинності – виникнення і функціонування злочинних організацій із загальними особливостями і характеристиками у всьому світі (торгівля наркотиками, зброєю, ядерними матеріалами) і вихід організованої злочинності за межі національних кордонів та поширення її діяльності на території інших держав.

Транснаціональна організована злочинна діяльність, яку здійснюють її суб'єкти, крім загальної ознаки «перетинання кордонів», характеризується безперервним функціонуванням, глобальними масштабами зв'язків, а також структурною подібністю у своїй діяльності з легальним бізнесом; але з більш високим ступенем захисту від соціального контролю, використанням корупції і насильства як основних методів досягнення цілей [145, с. 55].

З наведених понять та категорій визначень, можна зробити висновок, що транснаціональна організована злочинність є вищою формою трансформації організованої злочинності та займає своє власне місце поміж просто організованої злочинності окремих країн та міжнародної злочинності, хоча і може вчиняти певні злочини міжнародного характеру, проте спрямовані не на завдання шкоди міжнародним інтересам, а з метою отримання надприбутків.

Транснаціональну організовану злочинність можна визначити як корисливу діяльність відповідним чином структурованих й організованих злочинних організацій, що системно ведуть злочинну діяльність, пов'язану з переміщенням інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних засобів за межі національних кордонів, використовуючи при цьому не лише передові технології, інтелектуальну складову, корупцію, насилля, а й законодавчі відмінності в системах права та кримінального правосуддя різних країн.

Таким чином, транснаціональна організована злочинність – це негативне соціальне явище, пов'язане із створенням та діяльністю організованих

злочинних угруповань (груп, організацій, банд, інших формувань) з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти власності; у сфері господарської (фінансової) діяльності; пов'язаних з тероризмом, піратством та різними формами екстремізму; наркобізнесом, сексуальною експлуатацією і торгівлею людьми; незаконним обігом зброї, лікарських препаратів, творів мистецтва, вибухових та інших небезпечних (радіоактивних, хімічних) речовин; утручанням у роботу комп'ютерних мереж і автоматизованих систем державного та військового управління, об'єктів критичної інфраструктури, що мають транснаціональний (транскордонний, міжнародний) характер.

Згідно з наведеним вище визначенням транснаціональної організованої злочинності, розглянемо її характерні риси:

1) діяльність, що здійснюють суб'єкти транснаціональної організованої злочинності, має бути прибутковою. Саме високий прибуток і постійне збільшення доходів є для транснаціональних злочинних організацій домінуючою метою. Усі інші цілі і мотивації, у тому числі політичні, мають другорядне значення;

2) така діяльність здійснюється на території іншої держави або декількох країн;

3) прибутки, одержувані суб'єктами транснаціональної організованої злочинності, мають колосальні розміри. Вони іноді перевершують розміри валового національного продукту деяких країн. Так, наприклад, оцінка рівня торгівлі наркотиками в роздрібній продажі тільки в Сполучених Штатах дорівнює 50 млрд дол. Доходи, що одержують колумбійські картелі, оцінюються у 20 млрд дол., водночас об'єднані бюджети урядів таких країн, як Колумбія, Болівія і Перу не перевищують 9 млрд дол. щорічно. Таким чином, країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою в умовах перебудови економічних відносин виявляються значною мірою залежними від діючих на їх території транснаціональних злочинних організацій;

4) проникнення представників транснаціональної організованої злочинності в органи влади й управління держав. Це призводить до того, що в

злочинну діяльність втягуються чиновники різних рангів, які стають її провідниками й активно ухиляються від міжнародного співробітництва в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю;

5) використання у своїй діяльності корупції й насильства, які диференційовано використовують злочинні організації для швидкого вирішення специфічних проблем. Найбільш часто насильство використовують для здійснення безперервності процесу злочинної діяльності, тобто виключно в інтересах справи: для забезпечення дисципліни в організації, при виникненні загрози безпеці, з метою залякування конкурентів. Рівень насильства в різних злочинних організаціях може варіюватися, але в будь-якому випадку насильство є принциповим, контролюючим інструментом для досягнення їхніх прагматичних цілей [73, с. 10].

Зазвичай насильство прямо не застосовується до офіційних органів. Тут широко застосовується інший ефективний метод впливу – корупція. Правоохоронні структури і державні органи корумпуються, щоб уникнути розслідування і покарання, для отримання незаконних переваг і лобіювання інтересів транснаціональних злочинних організацій. Корупція може використовуватися для нейтралізації як окремих осіб, так і цілих установ та може мати надзвичайно згубні наслідки для політики і соціальної структури суспільства.

Володіння значними сумами готівки дозволяє злочинним організаціям використовувати їх силу, підпорядковуючи собі вищих державних чиновників. Транснаціональна корупція в багатьох регіонах світу стає нормою і можна тільки здогадуватися, скільки витрачається на підкуп посадових осіб, коли йдеться про злочинні транснаціональні операції, оскільки, наприклад, у легальній міжнародній торгівлі зброєю щорічно на хабарі витрачається близько 2,5 млрд дол [376].

6) глобальність масштабу операцій транснаціональної організованої злочинності є однією з найбільш яскравих відмінних рис цього виду злочинності від її традиційних організованих форм. Ця ознака визначає і

специфіку міжнародних транснаціональних зв'язків, за допомогою яких злочинна діяльність транснаціональних злочинних організацій стає бізнесом світового масштабу. Глобальність операцій неможлива без великих мережових структур таких організацій, що покривають території цілих континентів. Однак, крім стійких зв'язків з власними філіями, що розташовані в різних точках світу, суб'єкти транснаціональної організованої злочинності мають і стратегічні міжнародні контакти, що переростають іноді в альянси різних транснаціональних злочинних організацій. І ця тенденція стає типовою рисою, що відмежовує транснаціональну організовану злочинність від традиційних форм. Традиційні організовані групи можуть мати зарубіжні зв'язки, але це не завжди є ознакою їх приналежності до транснаціональної організованої злочинності, оскільки важливу роль у визначенні специфіки таких зв'язків відіграє глобальність їх масштабу [145, с. 56; 312];

7) типовою ознакою транснаціональної організованої злочинної діяльності є її постійний, різноманітний характер, схожість з діяльністю легальних корпорацій, які мають постійні спеціалізовані структури для здійснення різних економічних операцій: експортно-імпортних, торгових, кредитно-фінансових та ін.;

8) швидка адаптація до жорстких дій, що вживаються з боку правоохоронних органів окремих країн. Наприклад, після спроб американських сил правопорядку закрити потік героїну, який виготовляється в Туреччині, нові джерела були відкриті в Південно-Східній і Південно-Західній Азії та Мексиці. Коли були припинені шляхи кокаїну у Флориді і на Карибах, зросли його поставки через Центральну Америку і Мексику [143, с. 122].

Крім того, суб'єкти транснаціональної організованої злочинності нерідко здатні перешкоджати локалізованим зусиллям правоохоронних органів, швидко пристосовуючись до змін у політиці окремих країн, використовуючи розбіжності в міжнародній кооперації правоохоронних органів у своїх інтересах. Стратегічні альянси, кооперація транснаціональних злочинних організацій підвищує їх можливості випереджати державний контроль [312].

Таким чином, характеристика ознак, притаманних транснаціональній організованій злочинності, дозволяє зрозуміти сутність цього явища, відмежувати його від традиційного розуміння організованої злочинності та оцінити загрози, які несе це явище світовій спільноті.

На нашу думку, для того, щоб вважати діяльність злочинних організацій транснаціональною, для неї повинні бути притаманними дві основні, визначальні, ознаки:

1) свідомий, конкурентний вихід у злочинній діяльності за межі однієї держави (чи наслідків такої діяльності).

2) основною метою злочинної діяльності є швидке отримання найбільш можливих прибутків.

Решта ознак, якими можуть наділятися транснаціональні злочинні організації буде залежати від ступеню їх розвитку, виду діяльності, масштабів такої діяльності та інших специфічних рис, вони безсумнівно розкриватимуть її особливості, проте, вони не будуть визначальними. Такими особливостями, що забезпечують поширення діяльності транснаціональних злочинних організацій у світових масштабах виступають:

- високоефективна організація діяльності, що включає як організацію у здійсненні злочинної діяльності (планування злочинів, налагодження зв'язків, підготовка до злочину, його вчинення та ін.); організацію внутрішньої діяльності самих злочинних груп, їх функціонування, так і організацію безпеки існування окремих злочинних груп однієї злочинної організації, її цілісно та всіх рівнів структури.

- складна ієрархічність структури. Здійснення діяльності не в країні свого походження чи одночасно в декількох країнах потребує складної організації.

- систематичність ведення злочинної діяльності.

- нерідко відбувається об'єднання за етнічною чи національною ознаками, хоча воно не є обов'язковим. Об'єднання осіб однієї національності у злочинну групу формує певні переваги для такої організації, адже близькість за духом та ментальністю, а часто і кровна спорідненість дають можливість

відчувати підтримку один одного, забезпечують дисципліну, розуміння (у тому числі мовне) та відчуття захисту на незнайомій території своїми ж співвітчизниками.

- тісне сплетіння злочинної та легальної діяльності. Дана характерна особливість забезпечує злочинним організаціям ефективне маскування своєї діяльності, сприяє «відмиванню» злочинних доходів та знижує рівень викриття та притягнення до відповідальності.

- легалізація злочинних доходів і корупція.
- спеціалізація сфери діяльності із схильністю до монополії.
- використання у злочинній діяльності останніх досягнень науки та техніки. Дана характерна ознака забезпечує транснаціональні злочинні організації можливостями для скоєння злочинів максимально чітко, злагоджено, найменш помітно для правоохоронних органів. Ця ж ознака дозволяє швидко пристосовуватись до нових умов здійснення злочинної діяльності, підтримувати стійкість зв'язків і контактів для злочинної діяльності. Крім того, сучасна відкритість інформаційного простору, останні розробки, які є доступними транснаціональній організованій злочинності завдяки її матеріальній базі, дають можливості для пошуку нових форм та способів вчинення злочинів, а також і нових видів злочинної діяльності.

В літературі зустрічаються і інші ознаки транснаціональної організованої злочинності, такі як: створення комплексу тактичних і стратегічних рішень і їх реалізація в рамках мінімального ризику і максимальної вигоди; формування стійких контактів з підрозділами прикордонних і правоохоронних органів; ведення переговорів з іншими злочинними організаціями [276]; зосередження в країнах із слабо розвиненими системами правосуддя та правоохоронних органів; здатність пристосовуватись до зміни ситуації в країні та ін. [311].

Головними рисами транснаціональної організованої злочинності є:

- 1) сукупність злочинів;
- 2) злочини, пов'язані зі створенням або діяльністю організованих злочинних угруповань;

З) транснаціональний характер [366, с. 13].

Сукупність злочинів. Які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуватимуться до осіб, що їх вчинили, визначається Кримінальним кодексом України [233]. Слід зазначити, що не кожний злочин може входити до цієї сукупності. Так, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності оперує поняттям «серйозний злочин» (злочин, який карається позбавленням волі на максимальний строк не менше чотирьох років або більш суворою мірою покарання). Під час ратифікації Верховною Радою України цієї Конвенції було зазначено, що в українському кримінальному законодавстві поняттю «серйозний злочин» відповідають поняття «тяжкий» і «особливо тяжкий злочин». При цьому тяжкий злочин - це злочин, за який передбачено такий вид покарання, як позбавлення волі на строк не менше п'яти і не більше десяти років (ч. 4 ст. 12 КК України), а особливо тяжкий злочин – за який передбачено такий вид покарання, як позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі (ч. 5 ст. 12 КК України). Тому ця сукупність складається з тяжких чи особливо тяжких злочинів [299, с. 58].

Відповідно до міжнародних зобов'язань України усі злочини, пов'язані зі створенням або діяльністю організованих злочинних об'єднань, є тяжкими або особливо тяжкими. Крім цього, вчинення того чи іншого злочину організованою злочинною групою чи злочинною організацією є, як правило, кваліфікуючою ознакою відповідного складу злочину і тягне за собою більш суворе покарання.

Проте, така диференціація відповідальності відбувається не завжди, адже не всі склади злочинів, передбачені Особливою частиною КК України містять таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення злочину організованою злочинною групою. На практиці, якщо злочин вчинюється організованою злочинною групою, а стаття не містить такої кваліфікуючої ознаки, дії винних осіб кваліфікуються за тією частиною етапі, у якій встановлено відповідальність за вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою або групою осіб (без попередньої змови). Так, у п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України

«Про судову практику у справах про хуліганство» від 22.12.2006 № 10 зазначено, що хуліганство визнають учиненим групою осіб і кваліфікують за ч. 2 ст. 296 КК України у разі участі у злочинних діях декількох (двох і більше) виконавців незалежно від того, яка форма співучасті (ст. 28 КК України) мала місце [365].

О. О. Кваша та В. О. Навроцький зазначає, що менш небезпечна форма співучасті своїми основними ознаками входить до більшої за ступенем небезпечності форми співучасті, тобто діє принцип «матрьошки» [194, с. 39; 291, с. 260].

Однак, така ситуація не відповідає основним принципам кримінального права, зокрема, порушується принцип справедливості, оскільки в одних випадках вчинення злочину організованою злочинною групою визнається кваліфікуючою ознакою і тягне за собою більш суворе покарання, ніж за вчинення злочину, який передбачено у статті, яка не містить такої кваліфікуючої ознаки. В таких випадках диференціація відповідальності не відбувається і заходи реагування з боку держави не є адекватними. Підтверджують цю тезу і положення розглядуваної Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хуліганство», де у тому ж п. 6 зазначається, що кваліфікація за цією ознакою (вчинення злочину групою осіб) дій осіб, які вчинили злочин за попередньою змовою або організованою групою, не виключає визнання зазначених обставин такими, що обтяжують покарання (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України) [365]. Тобто сам Пленум Верховного Суду України визнає, що така кваліфікація не відображає належним чином рівень суспільної небезпеки вчиненого діяння і винні особи повинні понести більш суворе покарання порівняно з тими, хто вчинив злочин у складі групи осіб без попередньої змови. Окрім неналежної кримінально-правової оцінки діяння, така кваліфікація дає підстави стверджувати, що офіційна статистика не відображає реального стану організованої злочинності у країні, оскільки ряд злочинів, вчинених злочинними об'єднаннями, кваліфікується як вчинені групою осіб (за попередньою змовою або без такої).

На нашу думку, для вирішення цієї проблеми доцільно підтримати пропозицію Т. О. Леснієвськи-Костаревої, яка зазначає, що слід було б активніше використовувати винесення кваліфікуючих ознак у загальну частину кримінального закону, подавши там їх визначення та обов'язково вказуючи на ступінь їх впливу на призначення покарання [253, с. 174]. Схожий підхід використовує законодавець Сполучених Штатів Америки.

Серед усіх злочинів, які входять до транснаціональної організованої злочинності, вказана Конвенція ООН в окрему групу виділяє такі злочини, як участь в організованій злочинній групі, відмивання злочинних доходів, корупція, перешкоджання здійсненню правосуддя. Крім цього, у протоколах, що додаються до Конвенції, виділяються такі злочини, як незаконний ввіз мігрантів і торгівля людьми. Таким чином, у Конвенції визначені найбільш типові злочини, що відносяться до транснаціональної організованої злочинності. Більшість цих діянь в Україні були криміналізовані і знайшли своє відображення у КК України. Єдиний виняток становить участь в організованій злочинній групі.

Так, у ч. І ст. 5 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності зазначено, що кожна держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб визнати кримінально караними такі діяння, коли вони вчиняються зумисно:

1) обидва чи одне з таких діянь, не відносячи їх до замаху на вчинення злочину і незалежно від фактичного вчинення злочинного діяння:

а) змова з однією або декількома особами щодо вчинення серйозного злочину, що переслідує мету, безпосередньо чи опосередковано пов'язану з одержанням фінансової або іншої матеріальної вигоди, причому, якщо це передбачено внутрішнім законодавством, також передбачається фактичне вчинення одним з учасників змови будь-якої дії для реалізації цієї змови або причетність організованої злочинної групи;

б) діяння будь-якої особи, яка, усвідомлюючи або мету і загальну злочинну діяльність організованої злочинної групи, або її наміри вчинити відповідні злочини, бере активну участь у:

- злочинній діяльності організованої злочинної групи;
- інших видах діяльності організованої злочинної групи, усвідомлюючи, що її участь сприятиме досягненню вищезгаданої злочинної мети;

2) організацію, керівництво, пособництво, підбурювання, сприяння або надання порад щодо серйозного злочину, вчиненого за участю організованої злочинної групи [362].

Найбільш наближеним до поняття організованої злочинної групи, що використовується у вказаній Конвенції, у національному законодавстві є визначення організованої злочинної групи, наведене у ч. 3 ст. 28 КК України. Разом із тим, за чинним кримінальним законодавством не визнаються злочином дії особи, яка бере активну участь в інших (незлочинних) видах діяльності організованої злочинної групи, усвідомлюючи мету і загальну злочинну діяльність організованої злочинної групи і те, що її участь сприятиме досягненню вищезгаданої злочинної мети. Така діяльність визнається злочином лише щодо спеціальних видів організованої злочинної групи, передбачених Особливою частиною КК України (злочинної організації, терористичної групи, терористичної організації тощо).

Злочини, пов'язані зі створенням або діяльністю організованих злочинних угруповань. Перш за все, необхідно визначитись із тим, що розуміти під організованим злочинним угрупованням. Законодавець не дає визначення цього терміну, лише у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» словосполучення «злочинні угруповання» вживається як синонім злочинних організацій. Можна погодитись із Б. В. Лизогубом, який зазначає, що термін «угруповання» можна прийняти як умовне об'єднавче поняття для зручності дослідження та практичного використання у правоохоронній діяльності, оскільки цей термін закріплений законодавчо і широко використовується практичними

працівниками та науковцями. Змістом його виступатиме узагальнююче визначення різних типів об'єднань злочинців [254, с. 44].

Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові № 13 від 23.12.2005 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» використовує словосполучення «стійке злочинне об'єднання», під яким розуміються організовані злочинні групи та злочинні організації, а також їх спеціальні види (банда, терористична група, терористична організація, непередбачені законом воєнізовані або збройні формування) [361].

Схожу позицію займає і М. Г. Миненок, який зазначає, що організована злочинність охоплює злочинні групи і злочинні співтовариства (злочинні організації) [278, с. 3]. Вважаємо, що словосполучення «організовані злочинні угруповання» та «стійкі злочинні об'єднання» можна вважати синонімічними, і надалі під ними розуміються організовані злочинні групи, злочинні організації та їх спеціальні види.

Підтвердження цієї тези можна знайти і в Конвенції ООН, яка оперує поняттям «організована злочинна група», що означає структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, яка існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до Конвенції, для того, щоб одержати, безпосередньо чи опосередковано, фінансову або іншу матеріальну вигоду. У вітчизняному законодавстві також є поняття «організована злочинна група», яке за змістом найбільш близьке до Конвенції: під нею розуміється стійке об'єднання для вчинення злочину декількох осіб (три і більше), об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи (ч. 3 ст. 28 КК України).

Злочинна організація є різновидом організованої злочинної групи і являє собою стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для

спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп (ч. 4 ст. 28 КК України).

Щодо спеціальних різновидів організованих злочинних груп і злочинних організацій, то хоча Пленум Верховного Суду України і називає серед них банду, терористичну групу, терористичну організацію, не передбачені законом воєнізовані або збройні формування, не всі вони мають ознаки, притаманні організованій злочинній групі чи злочинній організації. Зокрема, відповідно до ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 № 638-ГУ, терористична група – це група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів [352]. Як бачимо, жодної вказівки на стійкість, розподіл функцій чи наявність плану законодавець не наводить. Не відповідає така група визначенню організованої злочинної групи і за кількістю учасників (у терористичній групі їх мінімальна кількість складає дві особи, а для організованої злочинної групи необхідно три) [102].

Дискусійним також залишається віднесення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань до спеціальних видів організованих злочинних груп і злочинних організацій. Так, згідно з приміткою до ст. 260 КК України, під воєнізованими слід розуміти формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або стройова чи фізична підготовка. Під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю. Як бачимо, у цих визначеннях немає жодної вказівки законодавця на мінімальну кількість учасників чи мету вчинення злочинів.

Для вирішення цієї проблеми необхідно визначення усіх спеціальних видів організованих злочинних груп і злочинних організацій привести у відповідність із положеннями ст. 28 КК України. Пленум Верховного Суду України і правова доктрина стверджують, що банда, терористична група,

терористична організація, не передбачені законом воєнізовані або збройні формування є спеціальними видами організованої злочинної групи чи злочинної організації, а, отже - входять до поняття організованої злочинності.

Слід зазначити, що у КК України можна знайти ще одне поняття, яке деякі дослідники відносять до організованої злочинності - транснаціональна організація, що займається трансплантацією органів або тканин людини з порушенням встановленого законом порядку (ч. 5 ст. 143 КК України).

У більшості коментарів до цієї статті КК України автори зазначають, що до таких відносяться організацій які систематично займаються вилученням у людей шляхом примушування або обману їх органів або тканин з метою їх трансплантації реципієнтам, котрі перебувають в інших країнах та/або міжнародною торгівлею органами чи тканинами живих або мертвих людей [298; 301, с. 336]. На думку ж П. П. Андрушка, вказана у ст. 143 КК України організація повинна мати ознаки злочинної організації, вказані в ч. 4 ст. 28 КК України [296, с. 151].

Проте, таке твердження не є безспірним. По-перше, термін «організація» (в тому числі й транснаціональна) вживається у законодавстві не тільки як вид злочинного об'єднання, але й як певна юридична особа. Так, наприклад, у ст. 24 «Відповідальність організації за терористичну діяльність» Закону України «Про боротьбу з тероризмом» визначаються підстави визнання юридичної особи терористичною та її ліквідації [352]. По-друге, у законі немає жодної вказівки на те, що така організація є злочинною. По-третє, у ч. 5 ст. 143 КК України відповідальність за участь у транснаціональній організації закріплена поряд із вчиненням злочинів, передбачених чч. 2-4 за попередньою змовою групою осіб. Але це суперечить основним принципам кримінального права, оскільки вчинення злочину злочинною організацією має більший рівень суспільної небезпеки, ніж вчинення того самого злочину групою осіб за попередньою змовою, тому покарання за такі дії також повинні істотно різнитися. Але цього не відбувається, оскільки ці склади злочинів розташовані у межах однієї частини статті КК України. По- четверте, якщо у ч. 5 ст. 143 КК України

криміналізована участь у транснаціональній злочинній організації, то така норма є спеціальною стосовно ст. 255 КК України (участь у злочинній організації). Але в такому випадку знову порушуються принципи співвідношення загальної і спеціальної норми, оскільки спеціальна містить менш суворе покарання порівняно із загальною.

Ця проблема може бути вирішена двома шляхами:

- 1) або на законодавчому рівні буде наведено визначення такої транснаціональної організації як юридичної особи;
- 2) або у ч. 5 ст. 143 КК України буде зазначено, що злочином є участь саме у транснаціональних злочинних (виділено нами - автори) організаціях і ця норма буде міститись в окремій etapі або частині статті КК України із визначенням санкції, яка адекватно відбиватиме рівень суспільної небезпеки цього злочину і співвідношення з іншими злочинами Особливої частини.

Доки це питання не вирішене, відносити транснаціональну організацію, яка передбачена у ч. 5 ст. 143 КК України, до транснаціональної організованої злочинності передчасно.

Відзначимо, що законодавець здійснює кримінально- правову протидію організованій злочинності двома шляхами: а) закріплюючи кримінальну відповідальність за вчинення діянь, пов'язаних зі створенням або діяльністю організованих злочинних груп і злочинних організацій; б) встановлюючи, що вчинення злочину такими об'єднаннями є кваліфікуючою ознакою (обставиною, що обтяжує відповідальність) і тягне за собою більш суворе покарання.

Тепер розглянемо, які саме злочини пов'язані зі створенням або діяльністю організованих злочинних угруповань. Аналіз кримінального законодавства дозволяє поділити їх на дві групи.

До *першої групи* належать злочини, пов'язані зі створенням організованих злочинних угруповань, серед яких можна назвати:

1. Створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (ч. 1 ст. 255 КК України).

2. Організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб (ст. 257 КК України).

3. Створення терористичної групи чи терористичної організації, а так само матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню терористичної групи чи терористичної організації (ч. 1 ст. 258-3 КК України).

4. Створення не передбачених законами України воєнізованих формувань (ч. 1 ст. 260 КК України).

5. Створення не передбачених законом збройних формувань (ч. 2 ст. 260 КК України).

6. Організація особами, які відбувають покарання у виді позбавлення чи обмеження волі, організованої групи з метою тероризування в установах виконання покарань засуджених або нападу на адміністрацію (ст. 392 КК України).

До *другої групи* належать злочини, пов'язані з діяльністю організованих злочинних угруповань, а саме:

1. Керівництво злочинною організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп (ч. 1 ст. 255 КК України).

2. Заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності шляхом надання приміщень, сховищ, транспортних засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошей, цінних паперів, а також заздалегідь не обіцяне здійснення інших дій по створенню умов, які сприяють їх злочинній діяльності (ч. 1 ст. 256 КК України).

3. Участь у банді або у вчинюваному нею нападі (ст. 257 КК України).

4. Матеріальне, організаційне чи інше сприяння діяльності терористичної групи чи терористичної організації (ч. 1 ст. 258-3 КК України).

5. Керівництво не передбаченими законом воєнізованими чи збройними формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки (ч. 3 ст. 260 КК України).

6. Участь у складі не передбачених законом воєнізованих чи збройних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян (ч. 4 ст. 260 КК України).

7. Активна участь в організованій групі, створеній особами, які відбувають покарання у виді позбавлення чи обмеження волі, з метою тероризування в установах виконання покарань засуджених або нападу на адміністрацію (ст. 392 КК України).

8. Участь у вчиненні будь-якого злочину, передбаченого Особливою частиною КК України, у складі злочинного об'єднання.

Якщо перша група злочинів пов'язана зі створенням (організацією) відповідних злочинних об'єднань, то друга - спрямована на криміналізацію участі у таких об'єднаннях, вчинюваних ними злочинах, керівництва такими об'єднаннями а також різноманітних форм сприяння ним. При з'ясуванні відповідних ознак цих злочинів доцільно керуватись положеннями Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» [361], де зазначається наступне.

Утворення (створення, організація) організованої групи чи злочинної організації слід розуміти як сукупність дій з організації (формування, заснування) стійкого злочинного об'єднання для заняття злочинною діяльністю. Зазначені дії за своїм змістом близькі до дій з організації злочину і включають підшукування співучасників, об'єднання їхніх зусиль, детальний розподіл між ними обов'язків, складення плану, визначення способів його виконання. Проте основною метою організатора такої групи (організації) є утворення стійкого об'єднання осіб для заняття злочинною діяльністю, забезпечення взаємозв'язку між діями всіх учасників останнього, упорядкування взаємодії його структурних частин [195, с. 275].

Керування організованою групою або злочинною організацією полягає у вчиненні сукупності дій, спрямованих на управління їх функціонуванням як стійких об'єднань осіб (забезпечення існування, відповідного рівня організованості, дотримання загальних правил поведінки і дисципліни; вербування нових учасників, розподіл або перерозподіл між ними функціональних обов'язків; планування конкретних злочинів і злочинної діяльності в цілому; організація заходів щодо прикриття останньої; вдосконалення структури об'єднання) та здійснення ними злочинної діяльності (визначення її мети і напрямів, конкретних завдань об'єднання, його структурних частин або окремих учасників, координація їхніх дій; ініціювання здійснення певного виду злочинної діяльності чи вчинення конкретних злочинів тощо).

Зазначені дії організаційного характеру можуть здійснюватися у формі віддання наказів, розпоряджень, давання доручень, проведення інструктажів, прийняття звітів про виконання тих чи інших дій, застосування заходів впливу щодо учасників злочинного об'єднання за невиконання наказів і доручень або порушення встановлених у ньому правил поведінки.

Забезпечення фінансування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації може полягати і в організації постачання їй коштів іншими особами, і в безпосередньому його здійсненні. У такий спосіб кошти можуть спрямовуватись на функціонування транснаціональної організованої групи чи злочинної організації (придбання автотехнічних засобів, зброї чи іншого майна, оренда приміщення, виплата коштів членам цих об'єднань за виконання ними відповідних функцій, а також винагороди виконавцям та іншим співучасникам злочинів, підкуп представників влади, здійснення розвідувальних заходів, вкладання коштів у незаконну підприємницьку діяльність тощо), так і зі вчиненням конкретного злочину [195, с. 274].

При цьому слід мати на увазі, що здійснення іншого фінансового (наприклад, матеріально-технічного, інформаційного) забезпечення злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації за змістом ч. 3 ст. 27

КК України не є; підставою для визнання особи організатором. Це можливо лиш за умови вчинення нею й інших дій, відповідальність за які передбачено зазначеною нормою.

Організація приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації може полягати у координації дій щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних зазначеними об'єднаннями злочинним шляхом; підкупу осіб, уповноважених на виконання функцій держави; створення умов для проникнення учасників цих об'єднань до органів влади з метою забезпечити безпеку злочинної діяльності та виїзду учасників такої діяльності за межі регіону чи країни; збуту предметів, здобутих злочинним шляхом; маскуванню слідів злочину; фізичного знищення потерпілих чи свідків, а також тих співучасників, які могли б виступити як свідки. Таке приховування є специфічною формою пособницької діяльності [232; 300].

У разі, коли приховування, на організацію якого були спрямовані дії особи, саме по собі утворює склад окремого злочину (наприклад, убивство, знищення чи пошкодження майна, давання хабара, легалізація (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом) і це охоплювалось умислом такої особи, її дії необхідно додатково кваліфікувати ще й як організацію відповідного злочину.

Якщо конкретні дії організаційного характеру (організація відповідного стійкого злочинного об'єднання або керування ним) за своїми ознаками утворюють самостійний склад злочину, то особу, яка їх вчинила, треба визнавати виконавцем такого злочину, а її дії додатково кваліфікувати за відповідною статтею Особливої частини КК України (зокрема, за ч. 1 ст. 255, ст. 257 КК України) [361].

Такі визначення справедливі для будь-якого із стійких злочинних об'єднань, а, отже, і для організованої злочинності.

Транснаціональний характер злочинів. Як уже зазначалось, ознаки транснаціонального злочину визначені у ч. 2 ст. 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності:

1) Це злочин, вчинений у більш ніж одній державі. Злочин визнається вчиненим у більш ніж одній державі, якщо його об'єктивна сторона (діяння) почала виконуватись на території однієї держави, а закінчилась (діяння набуло усіх ознак, визначених законом) на території іншої. Найбільш характерна така ситуація для вчинення триваючих та продовжуваних злочинів, оскільки виконання об'єктивної сторони таких злочинів може тривати протягом значного часу. Але й прості злочини теж можуть вчинюватись на території кількох держав (наприклад, якщо злочин має місце на кордоні або у літаку, що пролітає над територією різних країн тощо). Вважаємо, що наступні ознаки транснаціонального злочину, наведені у Конвенції, не мають самостійного характеру, а лише конкретизують перший, оскільки за міжнародним законодавством такі злочини (за винятком третьої ознаки) будуть визнаватись вчиненими на території кількох держав.

2) Злочин вчинено в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі. Ця ситуація матиме місце, коли об'єктивна сторона цього злочину (принаймні діяння) виконувалась на території однієї держави, але хоча б частина попередньої злочинної діяльності (підготовка) мала місце на території іншої. Щодо планування та контролю, то у вітчизняному кримінальному законодавстві ці терміни не вживаються. Так, якщо злочин вчинено одноосібно, то планування не тягне кримінальної відповідальності і не є стадією вчинення злочину (якщо воно не виразилося у підшукуванні або пристосуванні засобів чи знарядь, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов вчинення злочину). Контроль за вчиненням злочину є, на погляд, частиною керівництва. Видається, що в цьому випадку мала на увазі ситуація, коли виконавець діє на території однієї держави, а хоча б один зі співучасників - на території іншої.

3) Злочин вчинено в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш і одній державі. Така ситуація може мати місце, якщо: а) організована злочинна група (злочинна організація) вчинює (вчинила) кілька злочинів на території різних держав;

б) злочини вчинено на території однієї держави, але учасники злочинного об'єднання діють на території різних країн (наприклад, організатор з-поза кордону керує діяльністю угруповання).

4) Злочин вчинено в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі. Від першої ознаки] відрізняється тим, що в першому випадку має місце вчинення] діяння на території кількох держав, а у другому - діяння вчиняються на території однієї держави, а наслідки настають на території іншої (наприклад, у поїзді, що рухається, убивця стріляє у жертву на території України, а смерть потерпілого настає вже на території Польщі). При цьому Конвенція використовує словосполучення «істотні наслідки». Вітчизняне кримінальне законодавство не поділяє наслідки на істотні та неістотні. У ньому використовується лише поняття суспільно небезпечних наслідків, які є однією з ознак об'єктивної сторони складу злочину. Тому у кримінальному законодавстві України істотними можна назвати лише суспільно небезпечні наслідки, які є ознакою відповідного складу злочину. Отже, цей пункт може застосовуватись лише щодо злочинів з матеріальним складом, тоді як перший пункт охоплює і злочини з матеріальним, і злочини з формальним складом.

Також, на наш погляд, увесь масив злочинів, які є транснаціональними або можуть бути ними, можна поділити на чотири великі групи залежно від того, якими розділами вони передбачені у Кримінальному кодексі України. Уявляється, що така класифікація може мати наступний вигляд.

1. Злочини, які передбачені розділом I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України», якщо вчинюються вони громадянами України по завданню іноземних організацій, або на території іншої держави, або вчинюються іноземними громадянами чи апатридами.

2. Злочини, які передбачені розділом XIX Особливої частини КК України «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)», якщо вони вчинюються на території іншої держави, або посягають на інтереси іншої держави.

3. Злочини, що передбачені розділом XX Особливої частини КК України «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». Цей розділ передбачено вперше в українському кримінальному законодавстві. Дані злочини мають транснаціональний характер в зв'язку з тим, що процес по ним може порушити і провести міжнародна організація, навіть у випадку, якщо сама держава, у якій злочин вчинено не визнає його таким.

4. Злочини, які передбачені іншими розділами Особливої частини Кримінального кодексу України і мають міжнародний характер в силу трьох факторів:

- злочини зачіпають крім території України ще й території іншої/інших держав (здійснюється готування злочину на одній території, а вчинюється на іншій, або приховується злочин в іншій державі);
- злочини вчинюються на території однієї держави, але зачіпають інтереси інших/іншої держав (від злочину, який вчинений в Україні, постраждали окремі іноземні громадяни);
- у вчиненні злочинів беруть участь громадяни декількох держав (у склад організованої злочинної групи, яка займається наркобізнесом, входять представники декількох держав, що діють спільно).

Згідно з класифікацією ООН усі транснаціональні злочини підрозділяються на 17 груп: відмивання грошей; тероризм; крадіжки творів мистецтва й предметів культури; крадіжка інтелектуальної власності; незаконна торгівля зброєю; викрадення літаків; морське піратство; захоплення наземного транспорту; шахрайство зі страховкою; комп'ютерна злочинність; екологічна злочинність; торгівля людьми; торгівля людськими органами; незаконна торгівля наркотиками; фіктивне банкрутство; проникнення в легальний бізнес; корупція й підкуп суспільних і партійних діячів, виборних осіб [260, с. 101; 404, с. 363].

На нашу думку дану групу злочинів можливо доповнити такими її видами: незаконна торгівля, викрадення і переміщення радіоактивних матеріалів; транснаціональне викрадення автотранспорту; незаконні азартні

ігри; незаконна торгівля вимираючими видами тварин та рослин; фармацевтична міжнародна злочинність; шахрайство; фальшивомонетництво; тероризм.

Наявні доктринальні підходи як вітчизняних, так і зарубіжних учених щодо визначення поняття транснаціонального організованого злочину є різними. Особливістю є те, що немає однаковості поглядів у принципових питаннях, які стосуються визначення поняття транснаціональної організованої злочинності. Крім цього, у науковій доктрині міжнародного кримінального права часто спостерігається підміна поняття «транснаціональна організована злочинність» поняттям «міжнародна злочинність», що у свою чергу є ще однією проблемою в контексті відмежування цих понять від інших споріднених видів злочинної діяльності.

Отже, транснаціональна злочинна організація являє собою спеціально створену кримінальну структуру, яка має ознаки організованої системи (керівництво, розподіл повноважень, власні норми внутрішньої поведінки тощо), що спеціалізується на злочинній діяльності в міжнародному масштабі з метою отримання надприбутків, досягаючи даної мети за допомогою корупції, силових методів вирішення проблем, що супроводжують її діяльність. Як справедливо зазначає А. В. Табаков, транснаціональні злочинні структури не обмежують сферу своїх інтересів одним напрямом економічної активності, а межі впливу – територією одного або навіть декількох країн [412, с. 191].

Характерною ознакою транснаціональної злочинної організації є наявність усебічних зв'язків як у середині її цієї організації, так і за її межами, що свідчить про два контури злочинної комунікації – внутрішнього та зовнішнього.

1.3. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток транснаціональної організованої злочинності

Транснаціональна і національна злочинність в економічній та інших сферах життєдіяльності суспільства (глобальний наркобізнес, міжнародний

тероризм) стали співрозмірними з активністю геополітичних світових центрів сили, світових геоекономічних суб'єктів – транснаціональних корпорацій, а також релігійних і культурних організацій на світовий процес в цілому. Кримінальні структури й суб'єкти нерозривно включені в сучасний світовий порядок, невід'ємною рисою якого є легітимна та прихована жорстка конкуренція суб'єктів світового процесу за ресурси, за ринки, за владу, за лідерство у світовому процесі.

Як зазначає М.Г. Вербенський, транснаціональна злочинність не є проблемою тільки країн «третього світу» або країн з перехідною економікою, де в силу слабого розвитку легального сектору економіки і політичних інститутів держава значною мірою виявляється залежною від діючих на її території кримінальних угруповань, представники яких найчастіше обіймають ключові посади в органах публічної влади. Велику загрозу ця злочинність становить для країн, які традиційно належать до розвинутих, адже саме вона все частіше стає відчутним фактором регулювання суспільних відносин у важливих сферах життєдіяльності суспільства – визначає характер і спрямованість економічних процесів, формує політичну еліту, через корупційні й лобістські механізми створює необхідну їй правову базу, негативно впливає на формування суспільної свідомості, створює й активно впроваджує вироблені свої моральні цінності й підвалини [59, с. 76].

Транснаціональна організована злочинність є наслідком діяльності організованої злочинності, її трансформації в умовах глобалізації, виходом за межі території однієї держави та набуття нею міжнародних, глобальних масштабів [281]. Вихід її за межі національної території, сьогодні є глобальним процесом: по суті, це один з вищих рівнів кримінальної еволюції [73].

Досліджуючи транснаціональну організовану злочинність як феномен, що створений, як це не парадоксально, унаслідок розвитку людської цивілізації, по-перше, необхідно розуміти, що це явище є цілком самостійним сегментом злочинності, яка має свої ознаки і системні характеристики. По-друге, наукове визначення ознак транснаціональної організованої злочинності має

ґрунтуватися на аналізі її системних взаємозв'язків, що дає змогу вирішити завдання розроблення та впровадження загальноприйнятої концепції боротьби з транснаціональною організованою злочинністю «як основи для прийняття і підвищення ефективності міжнародного співробітництва в цій сфері» [305]. По-третє, досліджуючи цю проблему, необхідно усвідомити внутрішній зміст транснаціональної злочинності, що дасть можливість уявити масштаби загрози, дослідити умови існування цього виду злочинності [114, с. 21].

Визначальною умовою для переростання організованої злочинності в транснаціональну стали процеси, що відбувалися у світовому співтоваристві, а саме: розвиток міжнародних зв'язків у політиці, економіці, соціальній сфері; створення транснаціональних корпорацій в окремих галузях промисловості; об'єднання представників різних країн у міжнародні громадські організації; поступове «розмивання» кордонів, передусім в Європі тощо. Цей перелік можна продовжувати, але процес, що є основою для зазначених явищ, можна назвати поняттям «глобалізація», яке є багатозначними і дискусійним [367, с. 49]. Під ним розуміють:

- розвиток економічної та політичної взаємозалежності країн і регіонів світу до такого рівня, на якому можлива та необхідна постановка питання про створення єдиного світового правового поля і світових органів економічного та політичного управління;
- процес з'єднання різних компонентів людства у процесі його еволюції на противагу процесу диференціації людства;
- загальний обмін у масштабах людства;
- інтенсифікацію всесвітніх соціальних відносин, які пов'язують віддалені місцевості таким чином, що те, що відбувається на місцях, формується подіями, які відбуваються за багато миль звідси, і навпаки;
- процеси, в яких національні держави і їх суверенітет влітаються в павутину транснаціональних акторів і підкоряються їх владним можливостям, їх орієнтації й ідентичності тощо [520, с. 64].

Поява нових протиправних діянь була пов'язана з подальшим технічним розвитком суспільства. Йдеться передусім про залізничний і повітряний транспорт. Виникнення цих транспортних засобів спричинило вчинення таких діянь, як терористичні акти, захоплення заручників і повітряних суден. Поява нових платіжних документів (чеків і пластикових карт) призвела до вчинення нових видів шахрайства та інших протиправних діянь. Можливість оплачувати за вказаними платіжними документами покупку товарів і послуг в іноземних державах призвела до того, що злочини, вчинені з їх використанням, набули міжнародного характеру [379, с. 80].

Початком зародження транснаціональної злочинності вважають кінець 20-х – початок 30-х ХХ ст., коли з'явилися перші злочинні клани в США. Їх заснували італійці, які дуже швидко налагодили відповідні зв'язки зі своїми «колегами» спочатку в Італії – на своїй історичній батьківщині, а потім і в інших європейських країнах. Уже в 1930-х роках італійські мафіозі їздили в Японію і Китай за наркотиками, японські «Якудза» діяли в США, а члени американських банд ховалися від правосуддя в Китаї і Європі [452, с. 59].

Зброя, наркотики, проституція – ось традиційні сфери для злочинної кооперації. Злочинність не знає кордонів, а злочинці долають ці кордони дуже успішно. До того ж злочинці не знають міжнаціональної ворожнечі, а «товаришують» і співпрацюють один з одним, незважаючи на розбіжності між країнами, до громадянства яких вони формально належать.

Нині, проблемою, яка виражає головний напрям розвитку світу і головні суперечності ХХІ ст., є взаємодія цивілізацій «четвертого покоління» на тлі процесів глобалізації. Вони стосуються життя кожного громадянина, кожної країни і світу загалом, оскільки несуть у собі не тільки позитивні зміни, а й негативні і навіть криміногенні [242, с. 90].

На жаль, у 1990-х роках ми прогавили розквіт «п'ятого покоління». Саме тоді українці могли застосувати інформаційно-комунікаційні технології у всіх галузях життя, зорієнтувати економіку на сфери інтелектуальних і творчих послуг: програмування, інженерію, промисловий дизайн, робототехніку,

проектування електроніки. У 2010 році стартував «шостий етап» – епоха нанотехнологій та клітинних технологій, що знижують енергоємність та матеріаломісткість виробництва, відкривають нові можливості управління властивостями матеріалів та організмів [151].

Безумовно, глобалізація є важливим чинником розвитку сучасної світової цивілізації. Вона являє собою об'єктивний процес, що розвивається незалежно від наших бажань. Діяльність транснаціональних компаній; взаємозалежність країн (від енергоресурсів, сировини, технологій тощо); світова інформаційна система (Інтернет, супутниковий зв'язок та ін.); взаємозв'язок найбільших фінансових систем; інтернаціоналізація та інтенсифікація сучасних транспортних засобів і мереж; інтенсивна міграція, яка обумовлює взаємопроникнення етносів і культур; використання англійської мови як засобу міжнародного спілкування; формування «загальнолюдських цінностей»; планетарний характер екологічних проблем – усе це свідчить про цілком реальну глобалізацію економічного, соціального, фінансового, культурного, екологічного просторів.

Як уже зазначалося, глобалізація має свої позитивні і негативні наслідки. При цьому «позитивність» і «негативність» нерівномірно розподіляються по країнах і регіонах. Тому не випадково термін «глобалізація» викликає суперечності [284, с. 9].

Розвиток міжнародних фінансових мереж, за допомогою яких здійснюється швидкий переказ грошей електронним шляхом у потрібне місце і потрібним людям, з одного боку, серйозно ускладнює процес регулювання і контролю грошових потоків державами, а з іншого – полегшує приховування грошей, отриманих злочинним шляхом, і їх відмивання в тих країнах, у яких це можливо і безпечно.

Посилення економічної кризи й утворення в різних країнах етнічних діаспор успішно використовують організовані злочинці з інших країн для створення національних угруповань, які відрізняються більшою згуртованістю і захищеністю від правоохоронних органів. Національна солідарність, а іноді й

родинні зв'язки, мовний та культурний бар'єри надійно захищають такі угруповання від проникнення в них сторонніх осіб [258, с. 183].

Розбіжності в кримінальному законодавстві і правосудді різних країн використовують злочинні співтовариства для більш безпечного здійснення необхідних операцій: відмивання грошей в країнах, у яких відсутня відповідальність за ці дії; ухилення від податків у так званих податкових притулках (офшори, вільні зони) і в країнах з низьким податковим тягарем; заняття постачаннями незаконних товарів і послуг у регіони зі слабким правовим регулюванням даної комерційної діяльності; вибір місця перебування базової організації на територіях з нерозвиненим кримінальним законодавством щодо організованої злочинності тощо [258, с. 192].

Руйнування колишнього тотального соціального контролю за людьми в постсоціалістичних країнах відкрили можливості не тільки для чесного, а й для злочинного підприємництва. Тепер вони широко використовуються як транзитні території та нові ринки збуту незаконних товарів і послуг, а також як джерела постачань різних контрабандних товарів, передусім хімічних і радіоактивних речовин. До числа цих країн належить і Україна.

Багатонаціональні мегаполіси, які є центрами ділової активності і вузловими елементами світової економічної системи, уміло використовуються як бази тимчасового зберігання для заборонених товарів і фінансових розрахунків організованих злочинців, простежити діяльність яких практично неможливо на тлі величезних товарних і грошових потоків.

Демократичні перетворення, що відбуваються в багатьох країнах і часто пов'язані з руйнуванням колишніх систем контролю та повільним становленням адекватного демократичного регулювання, із суверенізацією й автономізацією регіонів, політичною та економічною нестабільністю, як правило, корелюють зі значним ослабленням боротьби зі злочинністю і з транснаціональною, що вміло використовують організовані злочинці.

Розширення міжнародних контактів, торгівлі, комунікацій сприяє поширенню «чужих», у тому числі і кримінальних стандартів життя,

руйнуванню самотутніх багатовікових національних традицій та створенню нових ринків збуту незаконних товарів і послуг (наркотики, зброя, азартні ігри, секс-бізнес та ін.), що входять до сфери діяльності злочинних організацій.

Швидке збільшення кількості нових споживчих товарів і послуг, поширення психології споживання і філософії життя одним днем, комерціалізація життя в бідних країнах сприяють поширенню комплексів соціальної несправедливості та корумпованості державних службовців, що є однією з умов виживання транснаціональної організованої злочинності.

На рівні ООН у доповіді «Глобалізація злочинності: оцінка загрози міжнародної організованої злочинності» зазначено, що злочинні організації щорічно заробляють мільярди доларів на торгівлі наркотиками, зброєю, людьми, сировиною, контрафактною продукцією, а також на морському піратстві і кіберзлочинності, однак ця загроза стосується не лише економіки. Доходи від злочинної діяльності і загрози застосування сили дозволяють злочинцям чинити вплив на вибори, політиків і військових, а найбільші економіки являють собою широкі ринки збуту незаконних товарів.

У доповіді констатується, що сьогодні злочинний ринок покриває всю планету, заборонені товари виробляють на одному континенті, перевозять на другий, а продають на третьому, і, таким чином, сучасна злочинність, слідом за загальними тенденціями глобалізації, також набуває глобальних, транснаціональних [574].

Нині глобалізація злочинності є головною тенденцією її кримінального розвитку. Сучасні злочинні організації розповсюджують свою діяльність на всі регіони світу, витягуючи злочинні доходи буквально з усього, будь то занепад політичного ладу, погіршення економічної ситуації, зростання рівня підпільної економіки, вільний доступ до зброї, наплив емігрантів та біженців тощо.

Управління ООН з контролю за наркотиками і попередження злочинності дійшло такого висновку: «Міжнародні групи організованої злочинності часто отримують найбільшу вигоду з процесу глобалізації. Легітимний бізнес усе ще стикається в цьому процесі із законами і регулюючими положеннями у своїй

країні і за кордоном. А транснаціональним злочинним синдикатам за допомогою корупції, шантажу і погроз вдається в повному обсязі використовувати переваги відкритих ринків і відкритого суспільства демократичних країн. Головний робочий принцип транснаціональних злочинних угруповань полягає у втраті контролю над ними правоохоронних органів. Іноземні юрисдикції стають територіями, безпечними для заняття злочинною діяльністю, а кордони для міжнародних злочинців є так званою огорожею, за якою можна вберегтися від закону [249, с. 136].

Збільшення кількості злочинних угруповань, що відрізняються кращою організацією, мають міжнародні зв'язки і володіють величезними фінансовими ресурсами, створює нову загрозу стабільності й безпеки міжнародних систем. Кримінолог Джефрі Робінсон, автор книги «Злиття: конгломерація міжнародної організованої злочинності», стверджує, що злочинність перестала бути місцевою проблемою, а перетворилася на проблему всього людства: «Нездатність сучасного суспільства справлятися з організованою злочинністю може стати настільки ж доленосною проблемою XXI століття, як «холодна війна» була проблемою століття XX, а колоніалізм – століття XIX» [532].

Учений підкреслює, що «немає жодної форми державного правління, яка не є вразливою для проникнення міжнародних злочинних організацій, жодної правової системи, здатної повністю контролювати зростання рівня такої злочинності, і жодної економічної та фінансової системи, гарантованої від спокуси отримання набагато більш високих – незаконних прибутків» [532]. За його оцінками, виявлення і нейтралізація груп міжнародної організованої злочинності ускладнюється тим, що ці групи схильні використовувати законні бізнес-структури для прикриття своєї діяльності. Іноді злочинна організація лише оперує всередині великої корпорації, іноді – фактично контролює її. Часто буває важко провести межу між злочинною діяльністю «білих комірців» чи корпорацій і діями кримінальних угруповань [532].

Правоохоронна політика держави за умов глобалізації змушена враховувати всю складність ситуації, спричиненої нею, та прагнути до

максимального продуктивного поєднання можливостей національного (особливого) права з досвідом застосування права європейського і світового (загального). Вочевидь, лише за цієї умови можна сподіватися на досягнення успіху в боротьбі з транснаціональною злочинністю.

Як зазначає Уткін А. І., причинно-наслідковий зв'язок між аспектами розвитку сучасного політичного та економічного життя планети і процесами, які відбуваються у сфері правоохоронної діяльності, прослідковується доволі чітко. Особливості реалізації цього такі:

поширення демократії, що може сприяти поглибленню конфліктів, спалахам насильства, розвитку вандалізму й тероризму, оскільки лібералізація суспільних відносин призводить до лібералізації у трактуванні злочинності, значного пом'якшення ступеня відповідальності за порушення законності та правопорядку, що впливає на сучасні світові процеси;

перевага ринкових відносин в економіці, формування так званого «ринкового» лібералізму, що призводить до руйнації усталених форм економічного співіснування;

зростання глобальної соціальної нерівності. За даними ООН, ще в 1960 р. статки 20% заможного населення у світі в 30 разів перевищували майно 20% бідних громадян, а до кінця XX ст. розрив збільшився до 80 разів. На початку XXI ст. статки 475 мільярдерів світу перевершували дохід половини світового населення. За останні п'ятнадцять років дохід на душу населення знизився більш ніж у ста країнах. Понад 1,3 млрд. чоловік сьогодні живуть менш ніж на долар у день. Водночас багатство трьох найбільших багатіїв світу перевищувало сукупний ВВП усіх найменш розвинених країн, а також дохід 600 млн. чоловік, які проживають у 36 найбідніших країнах;

зростання рівня корумпованості апарату влади та управління;

взаємна інтеграція світової економіки, що супроводжується виникненням та подальшим укрупненням транс національних промислово-виробничих груп і корпорацій. Інтернаціоналізація світової економіки призводить не лише до

розвитку легальної підприємницької діяльності, а й до злочинної ділової активності, яка не обмежується національними межами;

трансформація систем виробництва та ринку робочої сили, що докорінно змінила усталений ще в середині XX ст. спосіб організації виробництва, сприяє значному посиленню процесів міграції капіталу та робочої сили, для яких не існує жодних національних кордонів;

швидкість технологічного оновлення, що сформувала основи для так званої «інформаційної революції»;

революційні процеси у функціонуванні сучасних засобів масової інформації, що супроводжуються відображенням у них диктату ідеології споживацтва [446, с. 141].

Серед політичних та економічних процесів, як результати сучасної глобалізації, що вплинули на зміну природи сучасної злочинності, фахівці виділяють ті, які властиві останньому десятиліттю XX ст., а саме: а) розпад СРСР; б) трансформації в межах ЄС, що зумовили зміни візового режиму, послабили митний та паспортний контроль у Західній Європі; в) соціально-політичні та економічні реформи в Китаї в напрямі капіталізації економіки цієї країни; г) підписання Північноамериканської угоди про вільну торгівлю [260, с. 331].

Останніми роками простежується звуження суверенітету країн як наслідку глобалізаційної політики, а в деяких випадках навіть їх розпаду. Тому, визнаючи, що «глобалізація неминуча», професор В. В. Лунєєв справедливо констатує: «...у неї треба професійно вписуватися, щоб не опинитися зовсім за бортом світового розвитку» [242, с. 94].

Учений зазначає три значущі для кримінології проблеми:

а) проблема зайнятості населення і пов'язаний з нею рівень життя. При глобалізації світу в XXI ст. достатньо 20% населення, які працюють на сучасному обладнанні. Решта 80% залишаться зайвими, без роботи і засобів існування. Виникає запитання про роль незайнятої частини, яка змушена пасивно споглядати і в перспективі ймовірно працевлаштуватися поза

виробничою сферою, де, як відомо, воно часто реалізується з порушенням закону. Наявні також можливості активного спротиву безробітних, якщо умови вирішення їхніх проблем не покращуються або покращуються надто мляво. У цьому разі зростає загроза застосування силових методів розв'язання конфліктів [267];

б) проблема ринків фінансових операцій, яка безпосередньо пов'язана з тим чинником, що нині понад 80% фінансового капіталу перебуває у вільному обігу, що сприяє розвитку фінансових спекуляцій. Водночас ми є свідками небаченого розвитку фінансових систем, через які щодня перекачується до одного трильйона доларів, значного зростання швидкості переведення грошей через національні кордони. Зниження можливості їх ідентифікації сприяє проведенню незаконних операцій та «відмиванню» грошей, а використання в межах міжнародних розрахунків обмеженої кількості валют (долар США, євро, англійський фунт стерлінгів чи японська ієна) об'єктивно сприяє процесам криміналізації у сфері міжнародної фінансової діяльності;

в) проблема суттєвого зниження здатності національних урядів управляти суспільством, протидіяти злочинності. Політика глобалізації формує тенденцію до уніфікації законодавства, чим реально звужує можливості врахування національного досвіду вирішення важливих питань правоохоронної діяльності.

Міжнародна глобалізація, що здійснюється на засадах широкої інтеграції учасників суспільно-політичних та економічних процесів, спричиняє такого ж рівня зміни, що відбуваються в межах розвитку сучасної злочинності.

На думку дослідників цього явища, можна виявити об'єктивні процеси, що безпосередньо сприяють переростанню злочинності у свій транснаціональний різновид. По-перше, це розвиток міжнародних зв'язків у політичній, економічній та соціальній сферах. По-друге, формування транснаціональних корпорацій у певних галузях промисловості. По-третє, об'єднання представників різних країн світу в міжнародні громадські організації. По-четверте, це «розмивання державних кордонів», що виявляється у значному

спрощенні візового режиму між низкою держав світу та відкритості сучасного суспільства для широких потоків робочої сили [127, с. 38].

Очевидно, що результатом сучасної глобалізації стали і зміни, пов'язані з важливими міграційними процесами в сучасному світі (нелегальна міграція сягнула масштабів у 30 млн. осіб щороку). Унаслідок цього сформувалися доволі значні за чисельністю діаспори різноманітних етнічних груп у провідних країнах Заходу, зокрема, китайська, кількість якої, за різними статистичними даними, сягає від 30 до 50 млн. осіб. Активність міграційних процесів доповнюється значним зростанням фінансових потоків, що надходять до країн, які розвиваються, (понад 100 млрд. дол. США щороку).

За деякими прогнозами, через декілька десятків років число землян зросте на 20% до 8,8 млрд осіб. У бідних країнах Африки та Близького Сходу популяція збільшиться на 50%, а середній вік становитиме 20 років. Наслідки – безробіття, конфлікти, епідемії та масова міграція. Уже в 2015 році переселенців у світі нараховувалося близько 309 млн. Спорожніла Україна стане відмінним притулком для неосвічених біженців [151].

Глобалізація – це й ріст кількості іммігрантів, зокрема нелегалів. Сучасна Європа бореться з проблемою нелегальної імміграції. Якщо раніше це всіляко схвалювалося, то сьогодні ЄС вибудовує стіну на своїх східних кордонах. Адже Європа просто фізично не здатна витримати напливу небажаних гостей, переважно із найбідніших кутків світу.

І чим далі буде просуватись ЄС у питанні посилення своїх східних кордонів, тим гострішою буде проблема нелегальної імміграції, насамперед в Україні. Бо ж ці нелегальні іммігранти, яким не вдалось перетнути українські кордони, будуть осідати в Україні. Кількість їх з року в рік зростатиме. Вони займуть робочі місця українців, які виїжджають на заробітки на Захід.

Ці факти свідчать про наявність процесів, які можуть реально впливати на стан транснаціональної злочинності, формують умови для перенесення дій організованих злочинних груп з одних держав на території інших, фінансово стимулюють розвиток транснаціональних організованих злочинних груп.

Вивчаючи проблеми взаємозв'язку глобалізації та злочинності, учені доходять висновку, що в сучасних умовах, під впливом умов, що створені глобалізацією, відбувається зміна структури злочинності, переоцінка її суспільної небезпеки, і, як зазначає К. М. Рахманова, вплив глобалізації на злочинність полягає в її трансформації на національному рівні, в її намаганнях активно використовувати наслідки та переваги глобалізації у злочинній діяльності, залучатися до процесів «транснаціоналізації» [373].

За результатами опитування експертів міжнародних організацій, правоохоронних органів, спецслужб і транснаціональних корпорацій щодо оцінки нинішнього стану міжнародної організованої злочинності такі: зазначені структури стають усе більш активними і підприємливими; збільшується кількість короткочасних альянсів, створених традиційно конкуруючими злочинними угрупованнями; кримінальні корпорації все рідше спеціалізуються на якомусь одному виді бізнесу і диверсифікують свої інвестиції. Крім того, констатовано, що змінилися кримінальні угруповання як такі. Традиційно це була відносно невелика група людей, пов'язаних один з одним на основі загального походження, дружби тощо, що гарантувало взаєморозуміння і довіру в рядах угруповання.

Нині все частіше правоохоронні органи виявляють угруповання, що складаються з мізерної кількості професійних злочинців, які компенсують малу чисельність залученням «підрядників» для виконання будь-яких завдань – серед «підрядників» можуть бути як вуличні хулігани, яких наймають для того, щоб «покарати» кого-небудь, так і професіонали у сфері юриспруденції, бізнесу, технологій, безпеки та ін. Досить часто сучасні міжнародні злочинні угруповання порівнюють з рейдерами, які легальним або напівлегальним чином захоплюють підприємства або активи [76, с. 10].

Як зазначає А. Д. Дорошенко, найістотнішим фактором, що каталізував процес розвитку транснаціонального злочинного середовища, стала саме глобалізація. Зокрема, на формування розгалужених злочинних транснаціональних мереж вплинули: а) розвиток регіональних інтеграційних

проектів, який нівелював значення національних кордонів, що сприяло спрощенню та розширенню міжнародних зв'язків; б) розвиток світової торгівлі за рахунок нарощування обсягів експорту – імпорту товарів і послуг на ринках, що стали доступнішими внаслідок процесів суспільно-політичної трансформації; в) значне прискорення темпів урбанізації та утворення багатонаціональних мегаполісів, що перебрали на себе функції портових міст, які здавна потерпали від організованої злочинної діяльності; г) розвиток високих технологій, формування глобальних комунікаційних і фінансових мереж, що суттєво полегшили міжструктурний обмін; д) формування культу суспільства масового споживання в країнах «золотого мільярда», що сприяло збільшенню в них попиту на незаконні товари та послуги [122, с. 8].

Криміногенний потенціал глобалізації стосовно поняття «криміногенна картина світу» виявляється у:

- формуванні глобальної фінансової системи, високій швидкості переміщення капіталу, що спричиняє монополізацію фінансової системи на глобальному рівні – відбувається утворення наднаціональних фінансових структур, які керують світовою фінансовою системою, діють неформально, що ускладнює процес контролю за їх діяльністю та збільшує ймовірність їх криміналізації;

- високій конкуренції, що призводить до посилення боротьби на ринку, одним з результатів якої часто стає вчинення різних злочинів – убивство конкурентів, нанесення збитків майну компаній, підкуп посадових осіб для реалізації протизаконного проекту тощо;

- витоку інтелектуального капіталу, фінансів, високопрофесійної робочої сили у більш розвинені країни, унаслідок чого створюється соціально-напружена ситуація в менш розвинених (наприклад, дефіцит професіоналів у тій чи іншій сфері є фактором аномального функціонування системи вчинення злочинів). Через кордони провозиться нелегальна продукція – неякісні товари, наркотики, зброя, браконьєрська продукція, твори мистецтва, що мають велику цінність, коштовності тощо;

- створенні єдиної глобальної інформаційної мережі Інтернет, що призвело до збільшення кількості комп'ютерних злочинів, у тому числі в економічній сфері – комп'ютерні злочинці отримали можливість утручатися в торгово-фінансові операції, системи торгово-фінансових операцій, зламувати рахунки, системи кредитних карток тощо;

- створенні офшорних ринків, не оподаткованих податком, що сприяє вивезенню та легалізації кримінального капіталу тощо [260, с. 222].

Досліджуючи тенденції сучасної світової злочинності, можна констатувати, що першою і, мабуть, головною її відмінною рисою є поява «злочинця-інтелектуала», здатного на різних рівнях (інформаційному, технічному, організаційному, фінансовому) використовувати переваги глобалізації. Слід звернути увагу на те, що фактори інформаційної глобалізації нині породжують нові форми інтелектуальної злочинності, ефективних засобів боротьби з якими досі не створено.

Щодо появи нового формату злочинної діяльності, що ґрунтується на високому інтелектуальному потенціалі й розвинених технологіях глобальної комунікації, свідчить поява кримінального хакерства, суб'єктами якого є професійні комп'ютерні злочинці, які діють з яскраво вираженою корисливою метою (90% усіх злочинів) [91]. Саме ця категорія злочинців є найбільш небезпечною для суспільства і держави, вони утворюють кістяк «кіберзлочинності», яка передусім пов'язана з криміналізацією Інтернету, хоча цей термін охоплює будь-який злочин, що може бути вчинено в електронному середовищі.

Умови глобалізації створюють і зовсім нове середовище для розвитку економічної злочинності. Парадокс ситуації полягає в тому, що ця форма злочинної діяльності зародилася в середовищі легальної економіки, а не у сфері нелегальної кримінальної економічної діяльності (наркобізнесу, бізнесу на проституції, бутлегерства та ін.). Виділення такого принципового моменту, як здається, дозволяє інакше поглянути і на проблему співвідношення економічної й транснаціональної організованої злочинності, детермінації їх розвитку і

становлення, поєднання економічної та кримінальної складової організованої злочинності, визначення пріоритетності двох тенденцій – «економізації» організованої злочинності і підвищення рівня організованості самої економічної злочинності.

Глобалізація злочинності в зовнішньоекономічній сфері виражається в:

- а) значному розповсюдженні контрабандної діяльності; б) формуванні кримінального ринку, на якому особливу роль відіграє фінансовий оборот, у тому числі пов'язаний з відмиванням брудних грошей (легалізацією);
- в) удосконалення механізму та інтенсифікації інформаційного обміну між злочинними структурами; г) злитті тіньового і легального секторів світової економіки; д) активній та вільній міграції в масштабах всієї планети тіньового капіталу, людських, виробничих та інформаційних ресурсів, що використовуються в злочинній діяльності; е) спеціалізації кримінальних елементів і їх міжнародної кооперації; ж) закономірностях, пов'язаних з легальною економічною діяльністю, зокрема, для держав з розвинутою кримінальною економікою властиві, як правило, наявність великої кількості іноземних компаній, великих фінансово-промислових груп з участю іноземного капіталу та офшорного бізнесу. Внутрішній ринок поповнюється іноземною валютою та імпортними товарами, вітчизняні товаровиробники банкрутують, за кордон вивозяться лише сировинні та енергетичні ресурси тощо.

Виявом системності зовнішньоекономічної злочинності є її легалізація – взаємопроникнення законної і кримінальної складової світового ринку. Незаконна економіка уподібнюється законній. Нерідко злочинні організації взаємодіють з легальними економічними операторами, а ще частіше одна й та сама структура одночасно здійснює і легальну, і нелегальну зовнішньоекономічну діяльність, комбінуючи різні, законні й протиправні засоби та методи вирішення завдань. Водночас більшості законослухняних організацій не байдуже порушення законів – участь у незаконних економічних операціях, здійснення нелегальних угод, у тому числі корупційних.

Взаємозв'язок законної і протиправної зовнішньоекономічної діяльності виражається в процесі вливання фінансових, організаційних, інституційних, кадрових та інформаційних ресурсів кримінальних структур у сферу легальних економічних відносин. Досить активно здійснюється реінвестування кримінального прибутку в легальний бізнес частково з міркувань балансування прибутковості і ризику, головним чином, з метою відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Між легальною і нелегальною підсистемами відбувається взаємний обмін засобами організації і забезпечення підприємницької діяльності, уніфікації бізнес-технологій.

Безпосередньо до ознак сучасної цивілізації, які вміло використовує транснаціональна організована злочинність, належать:

1) нові тенденції розвитку міждержавних та міжнародних відносин, розширення економічних і соціальних зв'язків, підвищення «прозорості» кордонів, розвиток міжнародної торгівлі, поява нових ринків збуту, збільшення міжнародних перевезень, що створює комплекс можливостей для активної діяльності транснаціональної організованої злочинності;

2) розвиток міжнародних банківських, інших фінансових структур, інформаційних технологій, що сприяє швидкому переказу грошей з використанням електронних мереж;

3) міграція населення, утворення в різних країнах етнічних діаспор, які мають власні традиції і власну ментальність, зокрема ментальність і традиції у сфері злочинних;

4) наявність розбіжностей у законодавстві різних країн, що використовують злочинні організації для здійснення тих або інших незаконних операцій;

5) утворення глобальної логістичної інфраструктури, яка використовується для контрабандної діяльності, торгівлі людьми.

Використовуючи ці, безумовно, прогресивні цивілізаційні досягнення, сучасна транснаціональна організована злочинність на початку XXI ст. формує силу, що загрожує сучасному світопорядку, утворює конгломерат, в якому

традиційні методи злочинної діяльності інтегровані в новітні злочинні схеми, де корупція і залякування, убивства, викрадення людей, сучасні банківські технології та новітні засоби комунікації утворюють абсолютно новий вид злочинної діяльності [144, с. 112].

На сучасному етапі державотворення інтеграція України до ЄС визнається неодмінною складовою подальшої демократизації нашої країни та формування громадянського суспільства [269, с. 52].

Сприяти формуванню механізмів реалізації євроінтеграційної політики України як сукупності принципів та норм, міжнародних інструментів, методів встановлення та реалізації міжнародних відносин, а також інституційно-правових структур, створених світовою спільнотою що зумовлюють необхідність визначення стратегічних цілей, мети та завдань євроінтеграційної політики, реалізації цих механізмів за допомогою певних принципів, методів, способів та прийомів, направлених на формування єдиного наднаціонального простору, що охоплює всі сфери життєдіяльності людства під впливом об'єктивних ринкових чинників на основі свідомого регулювання міждержавних відносин [74, с. 25].

Основна увага на шляху євроінтеграції України має бути відведена розробці та реалізації стратегії забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на ринку ЄС з відповідними умовами та етапами підготовки внутрішнього економічного середовища до європейських вимог, а саме: досягнення європейського рівня продуктивності праці, прибутковості виробництва, заробітної плати тощо. Необхідним для України на даному етапі є: захист внутрішнього ринку, шляхом податкової політики; підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробника, шляхом стимуляції розвитку науково-технологічного і виробничого національних секторів; поліпшення інвестиційного клімату; контроль над трудовою міграцією, шляхом збільшення привабливості праці на вітчизняному ринку; активна співпраця зі світовими організаціями [225, с. 193].

Динамічний розвиток прикордонного співробітництва є однією із суттєвих особливостей сучасного етапу міжнародних відносин, що пов'язано з функціональним навантаженням прикордонних регіонів. Вони відіграють специфічну роль у реалізації провідних тенденцій світового розвитку, а саме в лібералізації зовнішньої торгівлі та в різкому збільшенні транскордонного товарообігу, активізації міждержавного переміщення населення [279, с. 10].

Україна продовжує втрачати позиції у глобальному рейтингу країн світу за показником економічної конкурентоспроможності. Так, за опублікованим Всесвітнім економічним форумом Індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 (The Global Competitiveness Index), Україна посіла 85-е місце серед 138 країн світу, втративши за рік шість позицій (у попередньому рейтингу займала 79-у позицію), у 2012-2013 – 73 сходинку із 144 країн, у 2013-2014 – 84 місце із 148 країн, а у 2014-2015 – 76 місце зі 144 країн. Вже традиційно, рейтинг очолили Швейцарія та Сінгапур. До десятки найконкурентоспроможніших, як і в попередньому дослідженні, увійшли США, Нідерланди, Німеччина, Швеція, Великобританія, Японія, Гонконг та Фінляндія. Росія цього року посіла 43 місце в рейтингу, покращивши свої позиції на 2 пункти. За рівнем безпеки Україна посіла – 123 місце [342]. Україна також продемонструвала найнижчі показники у світі за рівнем злочинності (109), доступності житла (116), стану довкілля (118), здоров'я та довголіття (127), свободи вибору життєвого шляху (132).

З наведено вище, ми можемо констатувати той факт, що світовий глобалізаційний процес має неабияке значення у розвитку та трансформації людства. Процеси глобалізації невпинні та всеосяжні, а швидкість прогресивності ряду змін у суспільному житті вражає інноваціями та науково-технічними розробками, а результати їх впровадження у реальне життя соціуму не залишає місця для сумніву у перевагах та їх позитивних сторонах. Проте, сучасні глобалізаційні процеси ставлять і високі вимоги до залучених у них учасників. А реакція на невідповідність вимогам – нещадна, отримати повторний шанс на лідерство у глобалізаційних процесах надзвичайно складно.

Таким чином, відсутність чіткого розуміння щодо можливого місця держави у різних глобалізаційних процесах, неефективне використання країною власного потенціалу для залучення до них, має своїм наслідком виключення її лідерів цих процесів та перетворення на постійно наздоганяючого учасника, змушеного спішно вирішувати такі питання, продиктовані глобалізацією, які для її лідерів уже й не будуть першочерговими.

Та в першу чергу, глобалізація надає країні доступ до нових ринків, можливість отримання нових товарів та послуг, а результатом участі на них може бути отримання надзвичайно високих прибутків. Звісно ж разом із країною, такі можливості отримує і її злочинність, а особливо – організована.

Так, організована злочинність отримуючи транснаціональний характер обирає саме ті напрями, які будуть доречними на регіональному чи загальносвітовому незаконному ринку товарів і послуг. Для його обрання враховується як реальний економічний стан держави, так і законодавство країни, сильні та слабкі сторони її правоохоронної системи та звісно ж попит на певні товари чи послуги.

Загалом же можна стверджувати, що транснаціональна організована злочинність перебуває у певній залежності як від глобалізаційних процесів так і від напрямів регіоналізації у яких бере участь країна її походження та змушена вести боротьбу за зайняття тих чи інших, бажано лідируючих позицій у обраних сферах своєї активності.

Історичні витоки транснаціональної організованої злочинності в Україні тісно пов'язані з політичними та економічними подіями світового масштабу. Тому розгляд становлення транснаціональної злочинності в Україні неможливий без дослідження світових тенденцій та історичних форм існування такого виду злочинності. Спробуємо дослідити світові тенденції формування транснаціональної організованої злочинності та порівняти їх з процесами, які відбувались в Україні.

На початку XXI ст. феномен транснаціональної злочинності значною мірою впливає на світову економіку, формуючи паралельну економічну

реальність, в якій існують власні правила економічної співпраці та економічної поведінки, відбувається «розподіл праці» між кримінальними структурами, який визначає місце кожної країни та регіону на кримінальній мапі світу.

Як зазначає О.Г.Кальман, рівень злочинності у сфері економіки впродовж XX сторіччя рік у рік зростав в усіх країнах світу незалежно від ступеню економічного розвитку, а наприкінці його досяг транснаціональних масштабів і став загрожувати національній і міжнародній безпеці багатьох країн світу. Через зміни соціально-економічних умов вона постійно трансформується в нові види і форми, видозмінюються і засоби вчинення цих злочинів [187].

Транснаціональна злочинність набуває принципово нових рис, сучасні злочинні транснаціональні організації виходять за межі економічної злочинної діяльності, утручаються в політичні процеси, зазіхають на безпеку особистості, суспільства, держави, що в концентрованій формі можна спостерігати в сучасній Україні. Саме на теренах нашої держави корупція та політика, злочинність та економіка, національні інтереси та інтереси інших країн створили модель транснаціональної злочинності, осмислення витоків та стану якої слід вважати актуальною проблемою як національної, так і світової кримінології. Водночас не менш актуальною є і проблема протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні, яка також потребує науково-практичного обґрунтування.

Як зазначає Є. Д. Скулиш, транснаціональна організована злочинність це серйозна проблема в розвитку сучасного світу, яка зачіпає інтереси багатьох країн, зокрема й України. Звичайно, для більшості держав світової спільноти вона не є новою, для нашої ж молодії в історичному розвитку країни це явище є новим [395].

Проте, набуття українською транснаціональною організованою злочинністю сучасних рис та характерних ознак, відбулось під впливом важливих обставин регіонального та світового масштабів.

В кримінологічній літературі справедливо зазначається, що історично Україна не належить до держав зі стійкою і кримінально активною

транснаціональною організованою злочинністю. На відміну від історично-культурних передумов виникнення та багатовікової історії глобальних транснаціональних злочинних організацій (італійської мафії, японської якудзи, китайських тріад і т.п.), наша держава до останнього часу стикалася здебільшого з проблемами внутрішньодержавної організованої злочинності [274, с. 220].

Аналіз історичних витоків транснаціональної організованої злочинності можна умовно поділити на чотири періоди: період зародження; період становлення; період розвитку; період трансформації.

Період зародження пов'язаний з першими документальними згадками ознак транснаціональної організованої злочинності. Енциклопедія міжнародної організованої злочинності констатує, що злочинні угруповання існували за часів Римської імперії, і вже тоді становили проблему для держави, оскільки намагалися контролювати певні сфери економіки [501]. Майкл Вудівісс у своїй роботі «Організована злочинність і американська міць: історія» наводить свідчення того, що організована злочинність завжди діяла, незважаючи на державні кордони [585].

Перше документальне свідчення про злочини, що передували появі транснаціональних і вплинули на їх формування, датується 1296 р. до н.е. Це був договір єгипетського фараона Рамзеса II з царем хеттів Хаттушилем III про видачу рабів-утікачів, які за законами того часу були злочинцями. У поліцейському музеї Гамбурга демонструється інший документ (дощечка, датована 145 р. до н.е.) – прохання про допомогу в розшуку і доставленні раба, який вчинив крадіжку і втік до Олександрії [459, с. 57].

В історичних пам'ятках Київської Русі містяться свідчення міжнародного співробітництва у кримінальних справах, які датуються X ст. Йдеться про низку договорів Київської Русі з Візантією: Договір про мир і дружбу, укладений князем Олегом (911 р.), а також князями Ігорем (945 р.) і Святославом (971 р.). Цими договорами передбачалися покарання за вчинення злочинів руськими людьми на території Візантії та греками – на території Русі [459, с. 58].

Хронологічно до цього етапу належить поява перших норм, спрямованих на боротьбу з піратством, яке вважалося одним з найбільш тяжких злочинів. Наприклад, ще до нашої ери існували тевкри (близькосхідні пірати XV–XI ст. до н.е.) і долопійці (скірійці) (давньогрецькі пірати VI–IV ст. до н.е.) [459, с. 58]. Римське право розглядало піратів як ворогів усього людського роду (*hostis humanis generis*).

У стародавню епоху серед злочинних діянь, які в подальшому отримають назву транснаціональних, можна виділити фальшивомонетництво, яке виникло у VIII ст. до н.е. в античній державі Лідії на узбережжі Егейського моря. Саме там фальшивомонетники-ковалі почали карбувати перші підроблені металеві монети з благородних металів. В Афінійській державі ще в 594 р. до н.е. вперше у світовій історії законом про фальшивомонетництво передбачалася смертна кара [64, с. 8].

Історія свідчить, що контрабанда відома з часів виникнення кордонів і потреби сплати певних коштів за легальне переміщення предметів через них. На території сучасної України поняття мита як платні за провіз товарів територією держави з'явилося за часів Київської Русі [452, с. 251].

Проте особливого поширення контрабандна діяльність на території нашої країни набула після введення державної монополії 1652 р. на продаж горілчаних напоїв і вина. Іншими словами, контрабанда виникла разом зі становленням торгових міждержавних стосунків. Перевезення товарів здійснювали переважно для їх продажу, а отже, і для отримання певної матеріальної вигоди. Правові норми, що встановлювали необхідність сплати мита за перевезення товарів через кордони, не сприймали перевізники та купці, а тому порушували їх [281].

Сучасна транснаціональна організована злочинність в Україні сформувалася на тлі розпаду СРСР, але її витоки слід шукати в надрах тіньової економіки 70-х – початку 80-х років у колах, що мали можливість виходу за кордон. Розвиткові організованої злочинності сприяли такі фактори, як лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, руйнування єдиного

економічного простору, відсутність ефективно охоронюваних кордонів, ослаблення держави та її інституцій, політична нестабільність, корупція. Під час перебудови й стихійного переходу до ринку злочинні організації використовували транснаціональні можливості, що відкривалися для контрабандного вивезення нафтопродуктів, золота, металів, сировини, озброєння, валюти, антикваріату й творів мистецтва до інших країн, контрабандного й безмитного ввезення товарів до України [146, с. 84].

Слід зазначити, що за часів СРСР питанням протидії організованим злочинності, у тому числі економічного характеру, приділялось небагато уваги, оскільки вважалось, що ця проблема не є актуальною для радянського права і соціалістичного ладу, відгородженого від світу «залізною завісою». У той же час відзначалось, що організована злочинність – феномен для пострадянського простору не новий. До середини 50-х років він проявлявся головним чином у вигляді організованих форм професійної кримінальної злочинності, діяльності так званих «злочинців в законі». Крім того, значна кількість організованих злочинних груп існувала ще уперші роки радянської влади (до кінця 20-х років); серед них – бандитські угруповання, а також організовані групи у сфері економічної злочинності, що вчиняли розкрадання, спекуляцію, шахрайство, підробку грошових знаків, посадові злочини. Однак, по мірі становлення соціалістичної держави, зміцненні правоохоронних органів, стабілізації економічної ситуації їх діяльність практично припинилась. Поряд із цим, у радянській кримінологічній літературі вказувалось на поширеність в СРСР злочинного промислу, пов'язаного з незаконними операціями з культурними і мистецькими творами, у тому числі з їх вивезенням за межі СРСР за допомогою іноземних дипломатів, іноземців, що приїхали до країни для виконання сумісних робіт, а також туристів. Цей вид діяльності традиційно відноситься до проявів транснаціональної економічної злочинності. Предметами таких злочинів зазвичай виступали ікони, церковне начиння, часто цінні не лише як предмети мистецтва, а й тому, що вони виготовлялись зі срібла, золота з вкрапленням дорогоцінного каміння.

Переважну частину правопорушників становили окремі особи, які з тієї чи іншої причини залишали СРСР. Але органи правопорядку виявляли і достатньо організовані групи осіб, які вчиняли крадіжки з музеїв, монастирів, пограбування квартир окремих громадян, що колекціонували предмети давнини. При цьому злочинці находили скупників цих предметів – як серед громадян СРСР, так і серед іноземців, у тому числі для продажу за іноземну валюту. Були встановлені зв'язки між вітчизняними злочинцями і іноземцями, що перебували в країні з метою незаконного придбання предметів давнини і мистецтва. Деякі радянські громадяни із числа злочинців займали достатньо відповідальні пости і за характером своїх службових обов'язків мали зв'язки з іноземцями. Таким чином, зароджувались зв'язки між злочинцями, що вчиняли злочини у нашій країні, і злочинцями, які займалися продажем культурних цінностей за кордоном. Але усі ці факти, безперечно, ще не являли собою транснаціональної злочинності у її нинішньому розумінні.

У вітчизняній кримінології традиційним є уявлення, що корені сучасної організованої економічної злочинності в Україні сягають радянських часів, коли у 60–80 роки несприятлива економічна ситуація потягла негативні кількісні і якісні зміни в злочинності. Зросла питома вага злочинів у сфері економіки, матеріальні збитки від них збільшились у багато разів. У зв'язку з послабленням контролю правоохоронних органів почало відбуватися зрощення крупних розкрадачів соціалістичної власності, тіньових ділків-підприємців (цеховиків) з корумпованими представниками партійного та державного апаратів, і усі вони отримали можливість злочинним шляхом отримувати надприбутки.

У зв'язку з цим обґрунтованим є уявлення про те, що витoki сучасної транснаціональної економічної злочинності на теренах України слід шукати у проявах організованої злочинної діяльності у радянські часи.

Надалі, в кінці 80-х – на початку 90-х років відбувся процес спочатку протистояння, а потім – зрощування ділків тіньової економіки зі злочинними угрупованнями спочатку традиційної загальнокримінальної спрямованості.

Активна консолідація злочинних угруповань поступово тягла за собою встановлення ними контролю за цілими галузями торгівлі, виробництва, транспорту, малого, середнього і великого підприємництва, фінансовими операціями.

Починаючи з 90-х років поширенню негативних процесів сприяли такі чинники, як недосконалість вітчизняної законодавчої бази, що регулювала відносини у сфері економіки та державного управління, велика кількість безробітних і малозабезпечених верств населення, які ставали потенційним резервом кадрів для різноманітних злочинних (у тому числі організованих) угруповань. Після розпаду СРСР працівники правоохоронних органів колишніх республік, виходячи з необхідності дотримання державного суверенітету, втратили колишню можливість розшукувати чи переслідувати злочинців одразу після вчинення злочинів не території інших держав. У правоохоронних органів держав СНД фактично був відсутній досвід боротьби з транснаціональними угрупованнями, не було професійно підготовлених співробітників та належної правової бази у цій сфері. Давалось взнаки і відставання у створенні організаційних структур, націлених на боротьбу з організованою та транснаціональною злочинністю. Визнаючи нагальну потребу боротьби з новим суспільно небезпечним явищем, у 1991 р. Міністерство внутрішніх справ України створило Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю, пріоритетами діяльності якого визначено знешкодження організованих злочинних груп, насамперед з міжрегіональними і міжнародними зв'язками, та започаткувало статистичний облік і звітність з цього питання. За даними статистики, у 1993 р. в Україні викрито 275 організованих злочинних угруповань, члени яких вчинили понад 2,7 тис. злочинів.

Період з 1993 до 1999 року характеризувався постійним та значним зростанням показників, що характеризували організовану злочинність. Кількість організованих груп та злочинних організацій збільшилась у вказаний період з 440 до 1166, тобто у 2,7 разів, а кількість виявлених осіб, що вчинили злочини у складі організованих злочинних груп та злочинних організацій – з

2980 у 1994 р. до 4673 у 1999 р., тобто у 1,6 разів. Що стосується кількості виявлених організованих злочинних угруповань з міжнародними зв'язками, то вона протягом 1996–2000 р. коливалась в межах 9–34 на рік.

На кінець 1990-х років визначилась тенденція укрупнення організованих злочинних угруповань. Якщо в 1992–1993 рр. серед виявлених організованих злочинних угруповань більшість складались з двох-трьох осіб, то починаючи з 1997 року – з чотирьох-десяти осіб. У цей же час збільшилась питома вага угруповань з чисельністю понад десять злочинців.

Починаючи з 1994 р. структура злочинів, що вчинялися організованими злочинними угрупованнями в Україні, мала тенденцію до суттєвого збільшення питомої ваги економічних злочинів, зокрема, розкрадання державного та колективного майна, контрабанди, порушення порядку здійснення валютних операцій, зростання злочинів у фінансово-кредитній, банківській системах, паливно-енергетичному комплексі тощо.

Найбільш привабливими для злочинців ставали кредитно-фінансова сфера та банківська діяльність. Питома вага злочинів, вчинених організованими злочинними групами у фінансово-кредитній системі, з 1997 по 2002 роки коливалась в межах 4–6%, а у банківській сфері досягала 10% у 1998 р. та 11,2% – у 1999 році. У зовнішньоекономічній діяльності у 1997 році організованими групами вчинено одразу 14,8% злочинів.

У подальшому процеси демократизації суспільства, падіння «залізної завіси», послаблення прикордонного контролю, лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, стали каталізатором інтеграції вітчизняної організованої злочинності до світового кримінального співтовариства. Поступово вітчизняна організована злочинність стала все більше набувати ознак транснаціональної. Іншими факторами стрімкого поширення транснаціональної організованої злочинності в Україні стали кризова соціально-політична ситуація, наявність суттєвих прогалин у кримінальному, кримінально-процесуальному, митному господарському законодавстві, відсутність ефективних методичних розробок з питань протидії новому

суспільно-небезпечному явищу, недосконалий механізм міждержавної координації співробітництва. З часом організовані злочинні угруповання вийшли далеко за межі території держави, встановлюючи зв'язки як з кримінальними структурами, так і з законно діючими економічними суб'єктами. Зміцнювалась їх матеріально-технічна і фінансова база, зростав професіоналізм, організованість і взаємодія з аналогічними структурами за кордоном. Поширенню транснаціональних зв'язків організованих злочинних угруповань сприяло і серединне географічне розташування України, найбільша в Європі довжина кордонів (8215 км), що у поєднанні зі складними соціально-економічними процесами як у нашій країні, так і у сусідніх державах, призвело до потрапляння країни в один з епіцентрів транснаціональних злочинних потоків.

За офіційними статистичними даними МВС України та Генеральної прокуратури України, за останні п'ять років на території України було виявлено 912 організовані групи і злочинні організації (2014 р. – 155, 2015 р. – 123, 2016 р. – 136, 2017 р. – 210, 2018 р. – 288) та 41 організованих груп й злочинних організацій із транснаціональними зв'язками (2014 р. – 14, 2015 р. – 5, 2016 р. – 4, 2017 р. – 11, а у 2018 р. – 7). Їх частка серед усіх організованих груп та злочинних організацій становила у 2014 р. 2,9%, а у 2018 р. зросла до 10,1%. Водночас, звітний період характеризується зменшенням кількості виявлених транснаціональних організованих груп і злочинних організацій на 57%.

Втім, за висновками дослідників, такі цифри скоріше відображають лише здатність системи кримінальної юстиції виявляти й реєструвати діяльність злочинних спільнот. У реальності ж транснаціональна організована злочинність має значно вищі показники, які важко виявити через її високу латентність [76, с. 15].

Особливостями інтернаціоналізації пострадянської організованої злочинності стали: високі показники міграційних процесів на теренах СНД; потужні фінансові ресурси пострадянського криміналітету, отримані внаслідок безпрецедентного розграбування національного багатства країн СНД, що

дозволили йому здійснювати широку інвестиційну діяльність в різних регіонах світу; зрощення організованої злочинності з політичними режимами в багатьох країнах СНД, що зумовило перетворення території Співдружності на притулок для злочинних структур.

Небезпечними напрямками кримінальної діяльності вітчизняних транснаціональних злочинних груп поступово ставали різні види контрабанди, незаконне переміщення через кордон стратегічної та іншої промислової сировини, підакцизних продовольчих та промислових товарів, енергоресурсів, дорогоцінних металів, культурно-історичних цінностей, паливно-мастильних матеріалів та ін. Правоохоронними органами України виявлялись факти незаконної міжнародної торгівлі радіоактивними речовинами та рідкісноземельними металами, яку здійснювали учасники міжнародних злочинних угруповань.

Одночасно транснаціональними злочинними об'єднаннями створено ефективну систему легалізації доходів, отриманих від злочинної діяльності — легалізовані кошти вводяться в економічний обіг, інвестуються в легальний бізнес або виводяться за кордон.

В цілому ж до середини 2000-х років транснаціональна організована економічна злочинність набула сучасного вигляду, охопивши кредитно-фінансову і банківську сфери, сферу приватизації, нерухомості, паливно-енергетичний комплекс, гірничодобувну і металургійну галузі та зовнішньоекономічну діяльність.

В останні роки діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань перетворилась на масштабну загрозу соціальній, економічній і політичній стабільності в державі [345, с. 152].

Закінчення «холодної війни», розпад Радянського Союзу на початку 90-х років минулого століття, поява на політичній карті нових держав, серед них і України, зумовило розширення міжнародного співробітництва, сприяло налагодженню нашими співвітчизниками тісних міжнародних зв'язків у різних галузях. Проте, крім позитивних сторін виходу України на міжнародну арену,

з'явилися і певні негативні моменти такого співробітництва: відбулась інтеграція національної організованої злочинності в міжнародні транснаціональні структури, з чим наші правоохоронні органи зіткнулися вперше [395].

У вивченні транснаціонального сегменту української транснаціональної злочинності і транснаціональних кримінальних ринків в умовах глобалізації особливе місце має бути відведено теоретичному осмисленню онтологічних основ його природи, яке доцільно починати з формування теоретичних положень цього явища, яке визначає сучасний вигляд національної кримінальної картини світу.

Транснаціональна злочинність в силу своєї природи схильна до порушення національних кордонів. Не дивлячись на підвищення прозорості останніх, у зв'язку з існуванням глобальних торговельних і фінансових систем, держави як і раніше намагаються регулювати прохід потоків через їхні кордони. Це регулювання є основоположним атрибутом суверенітету, але воно є неприйнятним для транснаціональної організованої злочинності, що прагне зробити національні кордони прозорими, щоб мати можливість проникати на території, що номінально знаходяться під контролем держав.

Разом з тим, злочинні організації рідко вступають в пряму конфронтацію з державою. Тенденцією останніх років є їх проникнення в органи державної влади і їх корупціонування з метою нейтралізації правоохоронних заходів. В цьому випадку попускарська позиція влади, що не вживає серйозних заходів щодо припинення діяльності злочинних організацій, створює загрозу демократичним цінностям і суспільним інститутам. На відміну від терористичних груп транснаціональні злочинні організації переслідують в першу чергу економічні, а не політичні цілі. Доходи від транснаціональної організованої злочинності величезні, а їх специфічний розподіл створює пряму загрозу національній економіці, ускладнюючи управління нею, сприяючи загостренню інфляційного тиску, створюючи дисбаланс у розвитку окремих її секторів. Крім того, економіка «чорного ринку» обумовлює скорочення

податкової бази, що згубно впливає на легальну економіку, і може підірвати зусилля держави в області її розвитку та збалансованості [378].

Організовані злочинні угруповання прагнуть взяти під контроль усе нові сфери. Створюються альянси між злочинними структурами на наднаціональному рівні, поширюється «обмін досвідом», удосконалюється практика протиправної діяльності. Від жорсткої внутрішньої ієрархії подекуди здійснюється перехід до організації за принципом «взаємодоповнюючих ланцюгів», чим досягається більш висока «живучість» організованих структур [395].

Діяльність транснаціональних організованих злочинних об'єднань поширюється на більшість регіонів світу. Найприбутковішими сферами та напрямками транснаціональної злочинної діяльності вважаються: контрабандні операції; створення стійких каналів нелегальної міграції та торгівлі людьми; міжнародний наркобізнес; «відмивання» доходів, отриманих злочинним шляхом, протиправні оборудки з фінансовими ресурсами (шахрайство, переведення фінансових коштів за межі країн з використанням мережі банківських установ і сучасних інформаційних технологій тощо) [395].

На початку незалежності в Україні не існувало нормальних ринкових відносин, а тому зі злочинцями ніхто не міг конкурувати, адже за ними безпосередньо стояли партійні, державні, господарські структури, а іноді й правоохоронні органи. Отже, Україна та інші пострадянські країни відкрили унікальні можливості для діяльності транснаціональної організованої злочинності [59, с. 103].

Варто відзначити, що за сучасних умов розвитку держав та суспільства загалом, злочинні організації все частіше здійснюють свою діяльність пов'язану саме із перетином національних кордонів. Практично будь-який матеріальний об'єкт, що виступає предметом транснаціональної угоди, може розглядатись в якості товару чи послуги, що приносить значний дохід.

Україна не стоїть осторонь інтеграційних процесів у кримінальному світі. Протягом останнього десятиліття в нашій державі спостерігаються негативні

тенденції, які полягають, з одного боку, у розширенні впливу потужних міжнародних злочинних співтовариств на територію України, з іншого – зростає рівень інтеграції національних кримінальних угруповань у міжрегіональні та міжнародні злочинні співтовариства [395].

Транснаціональна організована злочинність в Україні формувалася в надрах економічної злочинності й сьогодні саме економічна складова багато в чому визначає національні особливості цієї форми злочинності. Сама ж економічна злочинність завжди орієнтувалася на корупційні зв'язки, що також сформувало сучасну корупційну складову, або точніше «корупційну традицію» вітчизняної транснаціональної злочинності, яка з часів «перебудови» пройшла два етапи розвитку: спочатку на галузевому рівні, від міністерств до підприємств, потім – на територіальному, де створювався організаційний зв'язок керівництва регіонів, регіональних силових структур, податкових служб, а також інших підрозділів держапарату і залежних від них підприємств й органів з криміналітетом [133, с. 114].

Сприятливе підґрунтя для інтеграції вітчизняної організованої злочинності в транснаціональну створюють позитивні процеси в міжнародних відносинах:

- розширення економічних і соціальних зв'язків, спрощення порядку перетину кордонів, розвиток міжнародної торгівлі, збільшення міжнародних перевезень;
- розвиток міжнародних електронних банківських мереж, що дозволяють швидко здійснювати фінансові операції, одночасно ускладнюючи процес забезпечення контролю за грошовими потоками та полегшуючи приховування або легалізацію грошей, здобутих злочинним шляхом;
- поширення процесу міграції населення у світі та утворення в різних країнах етнічних діаспор;
- суттєві розбіжності в кримінальному законодавстві і судочинстві різних держав;

- демократичні перетворення в багатьох країнах, що призвели до руйнації старих систем контролю при повільному становленні адекватного демократичного регулювання, політичної та економічної нестабільності;
- швидке зростання переліку нових товарів споживання і послуг, поширення психології суспільства споживання, «комерціалізація» суспільних відносин [395].

Підтверджують таку думку й дослідження І. М. Даньшина, В. В. Голіни, М. Ю. Валуйської, що вказують, що організована злочинність в Україні нині детермінується низкою факторів, серед яких кризові явища в економіці, розрив господарських зв'язків, деформація зовнішньої торгівлі, помилки у приватизації державного майна; недостатній контроль за діяльністю комерційних банків; поява спільних змішаних акціонерних товариств за участю фізичних і юридичних осіб, економічна репутація деяких з них іноді породжує сумніви; зростання «тіньової економіки», бартерних угод; непрозорість паливно-енергетичного ринку та ін. [236, с. 290].

Отже, можна стверджувати про наявність історичної спадковості в розвитку злочинності в напрямі її транснаціональності, коли провідні фактори, що формують її основні риси, залишаються відносно сталими.

Кримінальні структури активно втручаються у сфери зовнішньої торгівлі, розподілу ресурсів, відбувається криміналізація товарних ринків у світовому масштабі, що призводить до криміналізації усієї системи економічних відносин, в яких усе більше значення набувають так звані «сірі зони». Учені Г. М. Виговський [65], Ю. В. Латов, С. Н. Ковальов [250] та інші зазначають, що «сірі зони» є географічною територією, яка не контролюється легальною владою, саме на цих територіях виникають злочинні організації глобального масштабу, які розвивають економіку, що заснована на нелегальних, злочинних формах бізнесу (випуск контрафактної продукції, виробництво наркотиків та ін.). У Латинській Америці такими «сірими зонами» є окремі регіони Перу, Болівії, Колумбії, у цих регіонах владу зосереджено в руках наркокартелів. В Азії такою «сірою зоною» є Афганістан, в Африці – Ангола, Сьєрра-Леоне,

Ліберія, у Росії – Чечня, на теренах України такою «сірою зоною» стають окремі регіони Донбасу.

Глобальною світовою «сірою зоною» стає міжнародний фінансовий бізнес, у скандалах, пов'язаних з відмиванням брудних грошей та приховуванням доходів, замішані не лише банки офшорних центрів, а й фінансові структури Швейцарії, США, інших розвинених країн. Широко розвиваються тіньові форми міжнародних фінансових переказів (добре відома, наприклад, діюча в арабських країнах «хавала», яку активно використовують не тільки звичайні трудові мігранти, а й ісламські терористи). Недостатньо контролюється розвиток міжнародної Інтернет-економіки: мережею здійснюється зростаючим потоком неформальна торгівля як звичайними товарами (аудіо- і відеозаписами, іншими споживчими товарами), так і забороненими (наприклад, порнографією і секс-послугами). Таким чином, розвиток світової економіки призводить не лише до позитивної господарської взаємодії різних країн світу, а й до стимулювання криміналізації економіки [258, с. 525].

Транснаціональний і, як не прикро, «загальнолюдський» характер криміналізації економічних відносин вимагає включити її до складу ознак глобальної кризи людського суспільства ХХ ст. і до списку глобальних загроз міжнародній, національній та регіональній безпеці людства [125].

Наявність «сірих економічних зон», а також «тіньового» сегменту світової економіки, її криміналізація в межах окремої країни при досягненні масового, масштабного характеру неминує призводити до посилення макроекономічної нерівноваги й ентропії, появи дисфункцій у системі управління національним господарством, витіснення держави (як монополіста-виробника) з ринку чистих суспільних благ і секвеструванню її аллокаційної функції, поширенню позаекономічних форм конкурентної боротьби.

Небезпека криміналізації полягає і в тому, що вона становить загрозу існуванню цивілізованих ринкових відносин, побудованих на принципах свободи конкуренції та еквівалентності обміну. Саме криміналізація перешкоджає соціальному і науково-технічному прогресу в суспільстві,

стримуючи економічний розвиток й унеможливлюючи вкладення ресурсів та капіталів у соціально значущі сфери національного господарства, перешкоджаючи соціально справедливому перерозподілу доходів від експлуатації природних ресурсів тощо.

В останні роки, у світовий і вітчизняній кримінологічній літературі поряд з терміном «економічна злочинність» значне поширення отримав і усталений термін «тіньова економіка» (підпільна економіка), як сукупність відносин у процесі виготовлення матеріальних благ і послуг на підставі прихованої від державних контролюючих органів економічної діяльності фізичних і юридичних осіб, яка приносить більш високі, ніж в легальній сфері, прибутки та інші особисті вигоди [222, с. 9-10].

Як зазначає А. К. Моденов, характер і наслідки дисфункціонального, деструктивного впливу кримінальних явищ і процесів на макроекономіку і систему управління виявляються переважно у формі негативних екстерналій – зовнішніх ефектів, які виникають унаслідок існування так званої «тіньової економіки» [286, с. 9].

Прикладів таких зовнішніх ефектів дуже багато. Так, ухилення суб'єктів підприємництва від оподаткування, контрабанда викликають скорочення надходжень грошових коштів до державного бюджету і бюджету регіонів. Це скорочення не тільки призводить до секвестрування доходів бюджетників, пенсій, стипендій, допомог тощо, а й стимулює недобросовісну конкуренцію в бізнесі – ухилення від податків дає підприємницьким структурам у конкурентній боротьбі значні латентні переваги. Останнє спричиняє концентрацію і централізацію (монополізацію) капіталів, власниками яких є по суті злочинці, що знецінює моделі чесного ведення бізнесу та стимулює поширення девіантної поведінки у сфері економічної діяльності.

Корупція є однією з найбільш розвинених і масштабних форм криміналізації транснаціональних злочинних економічних відносин. Саме вона вражає і робить дисфункціональною систему управління макроекономікою, паралельно генеруючи цілу низку негативних екстерналій – зовнішніх ефектів;

вона породжує нелегальні позаінституційні відносини обміну та відповідні їм позаінституційні соціальні норми (правові, економічні, моральні та ін.), які регулюють та підтримують не передбачений законом обмін, а також привласнення незаконної ренти [285, с. 10].

При цьому злочинні організації оперативно реагують на будь-які зміни в системі державного контролю (митного, прикордонного, валютного та ін.), переважають за критерієм динамічності легальних учасників господарської, фінансової діяльності [413, с. 20].

Проблеми тіньової економіки привернули увагу дослідників ще в 30-х роках XX ст. Наприкінці 70-х років минулого століття з'явилися ґрунтовні дослідження цієї сфери. Робота П. Гутманна (США) «Підпільна економіка» (1977), у якій звернено увагу на неприпустимість ігнорування її масштабів і ролі, є однією з перших та важливих у цій галузі.

У вітчизняній науці інтерес до проблем тіньової економіки виник на межі 90-х – 2000-х років XX ст., що було обумовлено активізацією тіньового сектору національної економіки. Головна увага приділялася дослідженням тих форм економічної діяльності, які були визнані суспільно небезпечними. Більшість досліджень полягала в аналізі можливостей попередження економічних правопорушень, боротьби з ними. Зазначалося, що саме тіньова економіка стає головною загрозою демократії у країнах пострадянського простору [27].

Але, як зазначив О. Г. Корчагін, «тіньова економіка», «економічна злочинність» і «організована злочинність» – тісно пов'язані між собою поняття, що збігаються по багатьох елементах, але вони не поглинаються одне другим [222, с. 13]. Я. Ю. Кондратьєв також вважає, що економічні злочини можна ототожнювати з таким складним поняттям, як «тіньова економіка» [238, с. 239].

Аналіз наукових досліджень, що стосуються розвитку тіньової економіки, свідчать про те, що тіньова економіка являє собою окремий сектор національної та світової економіки, яка орієнтується на вчинення економічних злочинів, функціонує поза межами державного контролю, формує власну сферу

економічного впливу, у найбільш розвинутих формах цей тип економічної діяльності трансформується в економіку «сірих зон».

Тіньова економіка функціонує за звичайними економічними законами, зокрема, вона постійно шукає нові ринки збуту, у тому числі й ринки збуту за межами національної економіки. Саме в такий спосіб відбувається криміналізація транснаціональних економічних відносин.

Тіньова економіка складається із трьох блоків: 1) легального (нерегламентованого державою) виробництва товарів і надання послуг; 2) порушення в межах дозволеної економічної діяльності (нелегальне виробництво офіційно дозволених товарів і нелегальне надання офіційно дозволених послуг, ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів у межах офіційної економіки, валютно-фінансові і фондові порушення та махінації); 3) заборонені види діяльності (злочинний промисел і корупція) [417, с. 11].

На нашу думку, криміналізація транснаціональних економічних відносин виступає окремим поняттям щодо більш загального поняття криміналізації економіки. Останнє можна визначити як процес і водночас як результат (явище) криміналізації економічної системи загалом – з охопленням і системи економічних відносин, і стадій відтворення, і рівня господарюючих суб'єктів, й економічної діяльності – діяльності у сфері підприємництва, сфері бізнесу та ін. Таким чином, криміналізацію в економіці та економічних відносинах можна розглядати і як соціальний процес, і як соціальне явище, і як результат трансформації транснаціональної організованої злочинності.

Криміналізація вражає систему соціальних зв'язків, норм і відносин й означає поширення в суспільстві криміналізованої та кримінальної економічної поведінки, у зв'язку з чим зростає рівень як економічної злочинності, так і забороненої злочинної економічної діяльності, збільшується, з одного боку, кількість економічних злочинців та суб'єктів кримінального бізнесу, з другого – сукупність суб'єктів, які стали жертвами злочинної діяльності в економіці. Криміналізація як соціальне явище виглядає як підсумок генезису економічної

злочинності і злочинного бізнесу, криміналізованої та кримінальної економічної діяльності [112, с. 80].

Нині Україна стає виробником товарів та послуг, що перебувають поза межами державного контролю, а обсяг тіньової економіки в країні коливається у межах 28–40% ВВП. Ці величезні фінансові ресурси виведено з-під контролю держави, фактично перебувають під контролем злочинних організацій, у тому числі й транснаціонального характеру. Відтік тіньового фінансового капіталу з країни протягом останніх років досяг 82 млрд. дол. США, що перевищує резервні активи України, за цим показником Україна посідає 17-те місце у світі [417, с. 200].

Україна є одним із світових лідерів з випуску контрафактної продукції, що є порушенням прав інтелектуальної власності, означає порушення авторських і суміжних прав, завдяки несанкціонованому використанню товарних знаків компаній, які є лідерами світової економіки [400].

За статистичними даними, в Україні фальсифікується 40–60%, товарів, водночас в Європі і США – усього 5–7% [400]. При цьому Україна втрачає близько 1 млрд. євро щороку від контрабанди та контрафактної продукції [371]. Як свідчать соціологічні дослідження, українці не бачать загроз від засилля контрафакту, майже 50% респондентів купує контрафактні товари, які випускають українські (66%) та російські (60%) виробники [211].

Як і в інших сферах транснаціональної кримінальної діяльності, злочинці, які зайняті у сфері виробництва і збуту контрафактної продукції, керуються виключно корисливим мотивом, при тому, що для виробників контрафакту не мають значення обсяги шкоди суспільству, національній економіці, іміджу країни тощо.

Підхід організацій, що здійснюють контрафакцію, до визначення співвідношення ризику і прибутковості гранично простий. Для деяких видів підробленої продукції коефіцієнт прибутковості сягає 500%. Запуск виробництва контрафактної продукції вимагає мінімальних затрат, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи не проводяться, а маркетингові

витрати, по суті, бере на себе бренд, що підробляється. Використання дешевої робочої сили, позбавленої будь-яких прав і пільг, дає змогу налагодити випуск значних обсягів невеликих за розміром і високорентабельних товарів, наприклад, DVD-дисків, витратних матеріалів для друку, якими забивають вантажні контейнери. Ці товари не тільки насичують внутрішній ринок, а й активно проникають на світові ринки товарів.

Україна в списку виробників контрафакту «конкурує» із країнами, що є лідерами світової економіки. Протягом останніх років близько двох третин товарів, вилучених в Європі за порушення інтелектуальної власності, було імпортовано саме з Китаю (друга економіка світу), найбільшої у світі промислової країни. Нині китайська організована злочинність посідає домінуюче становище на світовому ринку з виробництва і збуту контрафактної продукції. Китайські злочинці постійно удосконалюють виробництво, способи транспортування і реалізації всіх видів підробок.

Водночас Україна стає тим сегментом світової економіки, який здатний поглинути значну частину нелегальної продукції, що виробляють та експортують закордонні транснаціональні злочинні організації, більшу частину підробок, що продаються в нашій державі, вироблено в країнах Азії, зокрема, у Китаї, В'єтнамі, Росії.

Так, наприклад, працівники правоохоронних органів вилучили товарно-матеріальних цінностей на загальну суму понад 4,5 млн грн, що є найбільшою партією вилученого контрафакту за останні кілька років. Зокрема, встановлено, що двоє жителів столиці найняли в оренду підвальне приміщення у приватного підприємця й організували в ньому оптовий склад, де зберігали DVD-диски. Правоохоронці під час обшуку було виявили та вилучили понад 140 тис. контрафактних примірників аудіовізуальних творів формату DVD, близько 130 тис. примірників поліграфічних обкладинок, 135 тис. порожніх DVD-боксів і 5 тис. підроблених контрольних марок. Весь вилучений контрафакт надходив з Росії, а після прибуття на Центральний залізничний вокзал перевозився у

приміщення виявленого складу, звідки продукцію постачали клієнтам для реалізації в роздрібній мережі на території України [45].

У збуті контрафактної продукції беруть участь і транснаціональні злочинні організації, які за своїм складом та обсягами діяльності є глобальними в межах українського національного ринку. Наприклад, за результатами проведеної перевірки української мережі будівельних гіпермаркетів «Епіцентр», Державна інспекція з питань захисту прав споживачів оштрафувала мережу на 52 млн грн за торгівлю контрафактною продукцією. Відомство передало до Генеральної прокуратури України матеріали про порушення, виявлені в торгових мережах «Епіцентр» і «Ельдорадо» при продажу побутової техніки, зокрема, під час торгівлі контрафактною продукцією, що продавалася постійно [478].

Крім того, один з найбільш уражених підроблюванням сектор в нашій державі – фармацевтичний. Згідно з різними даними, частка фальсифікованих лікарських засобів на українському фармацевтичному ринку становить від 3 до 50%. Мінімальний відсоток фальсифікату визначений Міністерством охорони здоров'я України. Незалежні організації застерігають, що такі результати не виправдано занижені, а рівень підроблень в аптеках надзвичайно високий. По-перше, підробляють популярні ліки, які користуються підвищеним попитом. По-друге, «прості», з погляду можливості підроблення, препарати. Згідно з дослідженнями, в Україні контрафактними здебільшого є продукти зарубіжних виробників [47].

З територій іноземних держав на Україну потрапляють і цигарки, які нині стають головним об'єктом контрабанди. У загальному обсязі з різних країн світу в Україну щороку завозяться контрабандою близько 7 млрд. цигарок. За розрахунками експертів, близько 7% усього тютюнового ринку України перебуває в тіні. За даними МВС України, тільки за перший квартал 2013 р. втрати державного бюджету України від нелегального ринку тютюнових виробів становили близько 1,5 млрд. грн. Експерти вважають, що доходи від контрабанди цигарок у світі перевищують доходи від контрабанди наркотиків [477].

Наша держава є лідером в Європі за обсягами кримінального ринку автомобілів, що були викрадені, а потім легалізовані. Протягом останніх років Україну заповнили нелегальні авто, порахувати їх кількість неможливо, але існує думка, що з 10 ввезених в Україну за останній час машин на наших дорогах вісім – нелегальні, а частина з них має кримінальне минуле – викрадення [438].

Відомим є випадок, коли українська транснаціональна злочинна організація, яку очолював громадянин України, викрала в Іспанії, а потім реалізувала в Україні 50 елітних автомобілів.

Щоб переправити крадену машину на територію нашої держави, 40-річний житель м. Миколаїв придумав просту схему. Він в'їжджав в одну з країн Євросоюзу на особистому, легально придбаному автомобілі «Тойота Прадо» чорного кольору. Попередньо він ставив на машину фальшиву наклейку (заводське маркування) з технічними характеристиками, при цьому заздалегідь знав, якого кольору буде вкрадене авто, і вписував у маркування потрібний колір. Потім знімав зі свого автомобіля маркування і ставив його на викрадений джип, після чого спокійно переганяв позашляховик в Україну. Прикордонники не помічали підміни, тому що, крім заводського маркування, злочинці міняли на автомобілі ідентифікаційний номер.

Усе робилося настільки професійно, що махінації з маркуванням змогла виявити тільки копівка експертиза. Ця група знайшла спосіб легалізувати крадені автомобілі в Україні, налагодила прибутковий бізнес, зміст якого полягав у тому, що володарям пошкоджених автомобілів пропанували послуги з їх ремонту (вартість якого могла сягнути 35 тис дол. США), після чого аналогічний автомобіль викрадали в Іспанії і після певних технічних доопрацювань передавали володарю, на кожній машині злочинці заробляли близько 20 тис. дол. [350]. Окремим елементом взаємодії транснаціонального сегменту української організованої злочинності і транснаціональних кримінальних ринків стає геополітичне сусідство нашої держави з регіонами,

які апріорі є кримінально небезпечними, зокрема, мова йдеться про сусідство нашої держави з невизнаною Придністровською Молдавською Республікою, яка традиційно вважається базою транснаціональних злочинних угруповань.

Кордон між Україною та Молдовою має протяжність 1222 км, і більше третини, майже 470 км, контролює Придністров'я. Контролювати такий кордон складно. Міжнародні спостерігачі вже давно підозрюють, що влада Придністров'я фінансує свій режим за рахунок масштабної нелегальної торгівлі – іноді йшлося навіть про наркотики і зброю. При цьому українські транснаціональні злочинні організації відіграють важливу роль у зразково організованій злочинній діяльності на Дністрі, а українська Одеса є для контрабандистів регіону центральною ланкою. Прикладом співпраці транснаціональних злочинних організацій двох регіонів можна вважати незаконні оборудки на ринку харчових продуктів.

За останні роки в Одесі та Іллічівську, двох найголовніших портах України, розвантажуються величезні судна з курячим м'ясом. Товар прибуває, насамперед, із Сполучених Штатів і Бразилії, при цьому як кінцевий одержувач у документах зазначено придністровські фірми. Оскільки офіційно постачання для українського ринку не призначені, до казни України не надходить жодного мита. Колони вантажівок, заповнених м'ясом, рухаються з Одеси в напрямі Придністров'я, і ця діяльність є легальною.

Нелегальна частина операції починається вже на території Придністров'я, яка вийшла з-під контролю молдавської держави: з Придністров'я через ділянки кордону, що охороняються, товар повертається в Україну, іноді колонами до 20 автомобілів, які перетинають погано контрольовану місцевість. Витрати окупаються, оскільки рентабельність цих оборудок велика: імпордне м'ясо оподатковується на Україні митом, водночас контрабандний товар фактично реалізується за собівартістю з незначною націнкою, яка за рахунок величезних обсягів товару забезпечує прибутковість цього виду незаконного бізнесу [351].

В Україні системність транснаціональної злочинності, що виявляється на стадії глобалізації, виражається також у проникненні кримінальних структур,

що володіють величезними фінансовими й організаційними можливостями, в інститути державної влади, в ефективному використанні корупційних методів при здійсненні нелегальної зовнішньоекономічної діяльності. Ці обставини свідчать про високий рівень корумпованості зовнішньоекономічних відносин. Отже, практично всі великі незаконні зовнішньоекономічні операції супроводжує підкуп посадових осіб державних органів, що регулюють і контролюють зовнішньоекономічну діяльність, насамперед, митних органів [327].

Таким чином, сьогодні в Україні остаточно сформувалася паралельна економіка, яка охоплює майже всі товарні ринки, перетворюючи їх на криміналізовані економічні структури, що стають джерелами збагачення окремих осіб, які перетворюють державу на найбільшу у світі «сіру зону», в якій нехтуються правила цивілізованого господарського обігу, відсутня нормальна конкурентна боротьба, а товари, що потрапляють на український ринок, формують низьку якість життя українського населення.

В умовах економічних перетворень, спрямованих на формування ринкових відносин в Україні, зовнішньоекономічна діяльність покликана виконувати функцію залучення валютних коштів.

Лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків в Україні призвела до виникнення нової для економіки проблеми значного відпливу з держави валютних коштів. Суми у вільно конвертованій валюті, що розміщені за кордоном і реально підконтрольні українським юридичним і фізичним особам, за деякими оцінками, сягають десятків мільярдів доларів США.

За даними Національного банку України, непродуктивний відтік капіталу (обсяги недоотриманої виручки за експорт товарів та послуг; оплата за імпортом, що не надійшов; платежі за фіктивними операціями з цінними паперами) протягом останніх років коливається в межах 7–8 млрд. дол. щорічно [475]. Причому значне місце у формуванні відпливу валютних коштів з України, посідають зовнішньоекономічні операції.

Характер та форми прояву транснаціональної організованої злочинності в Україні багато в чому продиктовані також саме її географічним положенням. Так, використання транснаціональною організованою злочинністю території нашої держави для транзиту наркотиків фіксується протягом тривалого часу. Останніми роками відзначається збільшення об'ємів переміщення героїну афганського походження, так званим «Шовковим шляхом», що проходить через територію Центральноазіатських країн СНД, Росію та Закавказькі країни.

Проте, наша країна розглядається не тільки як зона контрабандного транзиту наркотиків з місць їх традиційного виробництва, а і як ринок збуту. Одночасно зростають об'єми вилученого правоохоронними органами вирощеного в Україні наркотику. Україна сама перетворюється на виробника наркотичної сировини. Організованими злочинними угрупованнями продовжує використовуватися сфера промислового культивування маку для незаконного виробництва наркотичних засобів з місцевої сировини [395].

Характерною рисою діяльності наркоструктур на території нашої держави стало функціонування стійких організованих злочинних груп на етнічній основі, які об'єднують вихідців з африканських країн. Найвпливовішим серед них є нігерійські, котрі причетні до широкомасштабних операцій із незаконного міжнародного обігу наркотиків. Фактично на осередки наркобізнесу перетворилися також деякі афганські, пакистанські, іранські етнічні общини, що мешкають в Україні. Протягом останніх років значно активізувалися на нелегальному ринку розповсюдження наркотичних речовин чеченські організовані злочинні групи. Для отримання значних прибутків вони намагаються встановити контроль над контрабандними каналами транспортування героїну в Західну Європу з використанням території України та держав Балтії [395].

Поширюється контрабанда в Україну синтетичних наркотиків та прекурсорів для їх виробництва, зокрема ефедрину. Практична відсутність контролю за обігом цієї речовини в низці сусідніх країн, зокрема Болгарії,

Румунії й Угорщині, сприяє формуванню каналів її контрабандного ввезення в Україну, стрімкому поширенню сурогатних похідних ефедрину (наприклад, первитину) на наркоринках південних і західних регіонів нашої країни [395].

Географічне положення країни, відкриття нових транспортних сполучень, незавершеність формування системи імміграційного контролю, збереження режиму вільного пересування з країнами СНД, недостатня якість митного та прикордонного контролів, недоліки чинного законодавства тощо, спричиняє сталість положення України як однієї з основних ланок масштабного транснаціонального кримінального бізнесу, пов'язаного зі створенням каналів незаконної міграції. Останнім часом сформувалася стала тенденція до зростання загальної кількості іноземців, затриманих і притягнутих до відповідальності за незаконне перетинання державного кордону при в'їзді в Україну. Збільшення масштабів нелегальної міграції спостерігається також через територію м. Києва та деяких внутрішніх областей. У свою чергу, західні регіони держави (Закарпатська, Чернівецька, Львівська області) завдяки своєму розташуванню, проходженню через їхню територію добре відомих автомобільних і залізничних міжнародних транспортних шляхів тощо, поступово перетворюються в буферну зону та кінцеву ланку транзиту нелегальних мігрантів через країни СНД до Західної Європи з відповідними негативними чинниками цього процесу [395].

Це ж стосується і торгівлі людьми, що давно вийшла за межі окремих держав і набула світових масштабів. Переважно країнами-споживачами «живого товару» з України є Туреччина, Греція, Кіпр, Італія, Югославія, Боснія і Герцеговина, Угорщина, Чехія, Хорватія, Німеччина, Об'єднані Арабські Емірати, Китай і Нідерланди. Стрімке поширення торгівлі людьми в Україні, окрім зазначеного вище, обумовлюється високою прибутковістю і низьким, порівняно з іншими видами злочинної діяльності, рівнем ризику, а також складною соціально-економічною ситуацією в державі.

Водночас автор переконаний, що витoki транснаціональної злочинності

слід шукати глибше.

По-перше, транснаціональна злочинність виникла на тлі активної приватизації, коли величезні матеріальні активи потрапили до рук осіб, які мали відповідні лідерські задатки, були тією або іншою мірою схильні до злочинної поведінки, а збагачення і влада були головними мотивами усієї діяльності цих осіб, як у бізнесі, так і в особистому житті.

По-друге, падіння рівня життя всіх верств населення, зокрема молоді, яка вже мала необхідний рівень підготовки для організації складних інтелектуальних злочинних схем (у сфері комп'ютерних технологій, економіки, торгівлі наркотиками та їх виготовленні) у комплексі із знеціненням престижу інтелектуальної праці, створили умови «перетікання» інтелектуального капіталу «в злочинне середовище» з подальшим виходом на міжнаціональні злочинні контакти.

По-третє, державні службовці, співробітники силових структур, прикордонники, митники зрозуміли, що їх службове становище являє цінність, з погляду можливостей співпраці з транснаціональними злочинними угрупованнями, відносно безкарно отримувати свою частку від реалізації злочинних схем [145, с. 60].

Отже, в Україні склався свій особливий тип транснаціональної злочинності у вигляді симбіозу активних бізнесменів, схильних до злочинної поведінки, інтелектуалів, здатних розробляти найскладніші злочинні схеми, реалізовувати їх на практиці, створюючи дійсно «інноваційні продукти» злочинної діяльності, представників органів держави, які органічно вписалися в структуру транснаціональної злочинності, що існує і розвивається завдяки використанню службовцями тих можливостей та повноважень, які надає держава [145, с. 61].

Виникає запитання щодо того, яке місце посідає традиційна злочинність у структурі української транснаціональної злочинності. Наші дослідження переконують, що особи, які схильні до традиційної злочинної поведінки, особи, які вже були засуджені, або особи, які ведуть антисоціальний спосіб життя,

схильні до девіантної поведінки, як правило, не входять до складу транснаціональних злочинних угруповань. Вони можуть вести свій незаконний бізнес, пов'язаний з виходом за межі національних кордонів, але цей бізнес є дрібним. Самі ці злочини досить швидко присікають правоохоронні органи, і ця група осіб у злочинній ієрархії посідає нижчий ступінь.

Інша сфера контактів традиційної і транснаціональної злочинності сучасного типу виникає, коли транснаціональні злочинні угруповання звертаються до злочинних авторитетів, злочинців, з метою організації силового впливу на конкурентів, убивств, залякування. Ці кримінальні елементи стають «бойовим крилом» таких злочинних організацій [145, с. 61].

Водночас непоодинокими є випадки, коли злочинні авторитети створюють злочинні організації, які здійснюють злочинну діяльність за межами національних кордонів, залучаючи до складу таких організації різноманітних фахівців, які створюють «інтелектуальну» підтримку злочинній діяльності.

І.М. Гриненко зазначає, що поширення діяльності транснаціональних злочинних організацій на території України припадає на початок 1990-х років [94, с. 40]. Територіальне розміщення України робить її «воротами» до країн Європи, а тому вона є привабливою для організованої злочинності і, зокрема, як транзитна держава.

Як зазначає В.П. Горбулін, геополітичне становище України на заново сформованій карті Європи сприяє її використанню як зони транзиту наркотиків з країн – традиційних виробників («Золотий півмісяць», «Золотий трикутник») до місць традиційного споживання (Західна, Північна та Південна Європа). Наприкінці 90-х років турецькі наркоугруповання, що фактично контролюють цей шлях протягом десятиріч, почали активно використовувати морські порти України як зони транзиту, залучати до контрабандних акцій українських громадян [2, с. 198].

Політична ситуація в нашій країні, зміна влади і напрямків розвитку у поєднанні з негативними процесами у соціальній сфері та тривалою

економічною нестабільністю призвели до активного використання нашої держави кримінальними структурами, зокрема транснаціональними злочинними організаціями.

Крім того, безробіття та незадовільне матеріальне становище громадян держави змушує їх шукати нові сфери заробітку, зокрема за кордоном. Тут наша держава стає полем для діяльності транснаціональних організацій, які ведуть злочинну діяльність в сфері торгівлі людьми, проституції, торгівлі людськими органами. Так, громадяни нашої держави потрапляють у рабство погоджуючись на роботу в ісламських країнах, а досить часто навіть європейських, вступаючи в шлюбні відносини з іноземцями.

Так, за даними правоохоронних органів, спектр маршрутів вивозу жінок з України досить широкий, але основними проміжними транспортними пунктами, з яких вони направляються далі за кордон є Львів і Одеса. Тривалий час, одним з найпоширеніших шляхів перевезення був кордон із Польщею. На території Польща «живий товар» за обумовлену плату передавався «замовникам». Кінцевим пунктом подібних маршрутів є Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Греція, Польща, Угорщина, Ізраїль, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Чеська Республіка, Словаччина, Боснія і Герцоговина, Сербія, Хорватія, Македонія, Кіпр та ін. [2, с. 112]

Іншою серйозною проблемою для України є її використання у поставках героїну, контрабанді синтетичних наркотиків і прекурсорів. Основними способами поставки кокаїну, героїну з Колумбії до Північної Америки та Європи, з Південно-Східної Азії до ринків Північної Америки та Австралії, з Пакистану до Європи, є морські перевезення, використовуються наркокур'єри, місцеві кримінальні структури.

У поєднанні з нелегальною міграцією, нігерійські, афганські, пакистанські, іранські та деякі інші етнічні общини, що мешкають в Україні, фактично перетворилися в осередки наркобізнесу, поступово залучаючи до сфери міжнародного наркобізнесу [2, с. 158-159].

Таким чином, транснаціональна злочинність в Україні має своє власне «обличчя», яке потребує детального вивчення з метою створення національної стратегії боротьби із транснаціональною злочинністю, що має враховувати кримінально-правові та кримінологічні характеристики цього явища.

Тож витоки транснаціональної організованої злочинності в Україні у сьогоdnішніх масштабах обумовлені рядом факторів, що перебувають у тісному зв'язку із процесами функціонування нашої держави. Після формування на геополітичній карті світу на початку 90-х ряду нових держав, серед яких і Україна, наша держава отримала не лише нові перспективи у своєму розвитку, а й зіштовхнулась із необхідністю протистояння злочинності, що не лише отримала нову силу до розвитку на нашій території, а й набула транснаціонального характеру.

Тож, враховуючи низькі темпи економічного зростання України та зростання активності злочинності у сфері економіки, процес трансформації транснаціональної організованої злочинності пройшов в Україні досить стрімко. А низька ефективність реформування економічного сектору державного розвитку сприяла формуванню широкого сектору тіньової економіки, що підкріплюється нестабільною і політичною ситуацією в країні.

За вказаних нами та розглянутих вище факторів, транснаціональна злочинність в Україні отримала чималий простір для свого функціонування, а географічне положення нашої держави сприяло досить швидкому доступу транснаціональній злочинності до нових ринків та нових прибутків.

Висновки до розділу 1

1. Ступінь наукової розробки проблем транснаціональної організованої злочинності з погляду кримінології в основному досліджувався не комплексно, а в окремих її аспектах. Так, у 60–80-х рр. XX ст. з'явилася низка досліджень,

присвячених проблемам міжнародного співробітництва у протидії організованій злочинності в радянській (С. В. Бородін, М. В. Жданова, Л. Н. Галенська, Г. В. Ігнатенко, І. І. Карпець, Є. Г. Ляхова, Ю. О. Решетов), західноєвропейський (Х. Александер, М. Бердал, Е. Віано, Д. Кайда, М. Серрано), американський (П. Лупша, Д. Най, П. Уільямс) юридичних науках. У 90-х роках в Україні виходить друком низка праць, присвячених різним аспектам організованої злочинності та корупції (А. А. Бова, В. Д. Гвоздецький, М. І. Камлик, М. І. Мельник, Є. В. Невмержицький, Г. О. Омельченко, А. М. Хавронюк).

На початку ХХІ ст. у сучасній кримінологічній науці проблемам транснаціоналізації організованої злочинності приділяється значна увага, зокрема: організаційним та правовим проблемам протидії (Г. А. Зорін, Л. Л. Каневський, І. В. Пшеничний, Г. П. Пожидаєв, Є. Д. Скулиш, В. Д. Сущенко, О. В. Танкевич, Д. С. Хижняк, В. В. Устінов); детермінантам (А. Д. Дорошенко); міжнародно-правовим засадам (Н. А. Зелінська); кримінологічній характеристиці окремих форм (М. Г. Вербенський, Н. Є. Міняйло, Е. В. Расюк). У цих працях на новому теоретичному рівні розглянуто питання, що стосуються проблем, пов'язаних із транснаціональною організованою злочинністю, але єдиної думки стосовно сутності цього явища та його остаточного визначення не вироблено, що характерно і для міжнародних конвенцій, нормативно-правових актів, які присвячено проблемі кримінальної транснаціоналізації.

2. Визначальними ознаками транснаціональної організованої злочинності виступають: високий прибуток і постійне збільшення доходів; глобальність масштабів злочинної діяльності, її постійний та різноманітний характер; тотожність з діяльністю найбільших легальних корпорацій; проникнення в органи влади й управління держав; наявність величезних матеріально-фінансових засобів; швидка адаптація до протидії правоохоронних органів; соціальний контроль. Сукупність ознак, що характеризують транснаціональну

організовану злочинність визначають її специфіку, що дозволяє відмежовувати це явище від суміжних понять, зокрема від міжнародної злочинності, яка є більш широким поняттям, в якому транснаціональна злочинність виступає лише структурним елементом.

3. Кримінально-правова характеристика транснаціональної організованої злочинності включає: 1) сукупність злочинів, що характеризується суспільно-небезпечністю діянь, які є злочинами та які покарання застосовуватимуться до осіб, що їх вчинили, визначається КК України; 2) злочини, пов'язані зі створенням або діяльністю організованих злочинних угруповань, які розподілено на групи: а) злочини, пов'язані зі створенням організованих злочинних угруповань; б) злочини, пов'язані з діяльністю організованих злочинних угруповань; 3) транснаціональний характер (наявність ознак передбачених ч. 2 ст. 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 р.).

4. Глобалізація транснаціональної організованої злочинності характеризується процесом інтенсифікації транснаціональної злочинності та транскордонного впливу організованих злочинних угруповань на економічну, політичну, культурну, правову сфери суспільного розвитку. Транснаціональна злочинна діяльність характеризується такими кримінологічними ознаками: а) має організований характер; б) співучасники злочину діють у різних державах, при цьому безпосереднє фізичне перетинання кордонів є не обов'язковим. Поширення телекомунікаційних технологій відкриває широкі можливості для переміщення інформації, ресурсів засобами електронного зв'язку; в) суспільно небезпечні наслідки настають за межами країни-місцезнаходження злочинця. Відповідно – транснаціональні злочини підпадають під юрисдикцію двох і більше держав за умови, що в кожній з країн, згідно принципу «*nullum crimen sine lege*», вони визначені як такі на підставі національного закону про кримінальну відповідальність. Питання кримінально-правової кваліфікації та процедури притягнення до кримінальної

відповідальності в таких випадках вирішуються, виходячи з положень внутрішніх джерел права та міжнародноправових договорів.

5. Характерною особливістю глобалізації транснаціональної організованої злочинності кінця XX–початку XXI ст. є інституційна інтеграція політичної та економічної транснаціональної злочинності. Центри концентрації великого фінансового капіталу (транснаціональні корпорації, промислово-фінансові, банківські групи тощо) частково перебирають на себе функції політичного регулювання, знижуючи при цьому ступінь контролю з боку держав та міжнародних організацій як за їх функціонуванням, так і за суспільним розвитком в цілому, а їх діяльність спрямована переважно виключно на отримання прибутків.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

2.1. Транснаціональні злочинні організації: поняття та ознаки

Розкриття суті транснаціональної організованої злочинності не можна обмежувати тільки характеристикою транснаціональної організованої злочинної діяльності. Важливим компонентом цього поняття є також характеристика специфіки суб'єктів, що здійснюють таку діяльність.

Транснаціональні злочинні організації - різні, мають різну історію виникнення та поширення, займаються різними видами злочинної діяльності, різні масштаби їх діяльності. Разом з тим, про деякі з них нам відомо більше ніж про інших. Справа в тому, що одні з них уже давно змогли монополізувати та поширити свою діяльність на більшості території планети, зайняли відповідну злочинну нішу, мають складнішу та розгалуженішу структуру, а інші залишаються менш відомими для широкого загалу, лише намагаються зайняти свою відповідну нішу, проте від цього, вони не стають менш небезпечними. Так, деякі транснаціональні злочинні організації діють на глобальному рівні та мають чітко оформлену структуру (колумбійський наркокартель Калі), інші відрізняються меншою масштабністю своїх операцій, проте більшою організаційною та гнучкістю (азійські тріади, тонги).

Для з'ясування сутності та масштабності розповсюдження транснаціональних злочинних організацій у світі, їх варто співставляти за такими критеріями як структура; основні напрями (сферами) злочинної діяльності та основні регіони розповсюдження злочинної діяльності.

Подібний підхід дозволяє виявити та систематизувати загальні та специфічні якості окремих транснаціональних злочинних організацій, з'ясувати сторону їх загрози світовому співтовариству та визначити пріоритетні

напрямки у необхідності об'єднання зусиль держав у протидії цьому суспільно-небезпечному явищу.

У вітчизняній і світовій кримінологічній літературі проблематика дослідження суб'єктів транснаціональної організованої злочинності розкрита все ще не повністю. Крім того, для позначення учасників транснаціональної організованої злочинності багато авторів вживають різні терміни. Так, Е. Іванов її суб'єктами розглядає «транснаціональні злочинні корпорації» [174, с. 10-12]; Р. Годсон і В. Олсон – «міжнародні злочинні організації» [522, с. 157]; Л. Шеллі – «транснаціональні організовані злочинні групи» [568, с. 35]. Однак більшість кримінологів використовує термін «транснаціональні злочинні організації» [31, с. 4; 57, с. 32; 59, с. 135].

Саме це позначення суб'єктів транснаціональної організованої злочинності є найбільш прийнятним і таким, що відповідає ознакам, які характеризують їх як учасників транснаціональної організованої злочинної діяльності. Загалом, варто визнати, що деякі відмінності в позначенні суб'єктів транснаціональної організованої злочинності здебільшого є термінологічними [312, с. 19].

Разом з тим, слід вказати, що відповідальність за ті чи інші злочини, вчинені транснаціональними злочинними організаціями, вони нести будуть за національними законами країни, в якій ці злочини було вчинено. Тож для розкриття суті транснаціональної злочинної організації, важливо визначити два аспекти. По-перше, діяльність певної злочинної групи повинна відповідати ознакам встановленим міжнародними документами направленим на протидію транснаціональній організованій злочинності, та по-друге, саме внутрішнє законодавство країни повинно чітко визначати суть злочинної організації та передбачати можливість ефективної протидії їй.

Відповідно до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікованої Україною 04.02.2004 року, мова йде не стільки про організацію, скільки про злочинну організовану групу.

Конвенція визначає, що «організована злочинна група» означає структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду. Під визначенням «структурно оформлена група» слід розуміти групу, яка не була випадково утворена для негайного вчинення злочину і в якій не обов'язково формально визначені ролі її членів, обговорений безперервний характер членства або створена розвинута структура.

Вчинення ж «серйозного злочину» відповідно до Конвенції означає злочину, який карається позбавленням волі на строк не менше чотирьох років або більш суворою мірою покарання.

Та не слід забувати, що Україною Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності підписана із застереженнями. Одне з них якраз і стосується того, що наше національне законодавство не містить поняття «серйозний злочин». На сьогодні, згідно чинного законодавства йому відповідають поняття «тяжкий» та «особливо тяжкий» злочин. Проте, згідно ст. 12 КК України, тяжкий – злочин за який передбачено такий вид покарання як позбавлення волі на строк не менше п'яти і не більше десяти років, а особливо тяжкий – злочин за який передбачено такий вид покарання, як позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі.

Встановлюючи підстави криміналізації участі в організованій злочинній групі, Конвенція пропонує визнати в якості кримінально караних такі діяння, коли вони вчиняються навмисно:

а) обидва чи одне з таких діянь, не відносячи їх до замаху на вчинення злочину і незалежно від фактичного вчинення злочинного діяння:

і) змова з одним або декількома особами щодо вчинення серйозного злочину, що переслідує мету, прямо чи посередньо пов'язану з одержанням

фінансової або іншої матеріальної вигоди, причому, якщо це передбачено внутрішнім законодавством, також передбачається фактичне вчинення одним з учасників змови будь-якої дії для реалізації цієї змови або причетність організованої злочинної групи;

ii) діяння будь-якої особи, яка, усвідомлюючи або мету і загальну злочинну діяльність організованої злочинної групи, або її наміри вчинити відповідні злочини, бере активну участь у:

- a. злочинній діяльності організованої злочинної групи;
- b. інших видах діяльності організованої злочинної групи, усвідомлюючи, що її участь сприятиме досягненню вищезгаданої злочинної мети;
- b) організацію, керівництво, пособництво, підбурювання, сприяння або надання порад щодо серйозного злочину, вчиненого за участю організованої злочинної групи

2. Усвідомлення, намір, умисел, мета або змова, можуть бути встановлені з об'єктивних фактичних обставин справи [362].

В чинному українському законодавстві, що регулює питання співучасті, йде мова як про організовану групу так і про злочинну організацію.

Враховуючи побудову норм щодо співучасті як умисної спільної участі декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину, законодавець вказує, що співучасниками злочину, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач і пособник. Це загальне положення стосується будь-якого злочину із усіма можливими варіаціями участі вказаних співучасників. У ч. 3 ст. 27 КК України поряд із зазначенням того, що організатором є особа, яка організувала вчинення злочину (злочинів) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням; вказується, і на те, що організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації [233].

Ч. 3 ст. 28 КК України зазначає: «Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь

декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи».

Тобто вчинення злочину організованою групою можливо в групі як мінімум з трьох учасників (що відповідає обґрунтованості виникнення елементів зорганізованості між ними), які попередньо домовились (законодавець використав термін зорганізувались) про вчинення мінімум двох злочинів (зв'язка цього та іншого), для цього визначили й розподілили між собою кожен свою функцію (вочевидь законодавцем мається на увазі все ж таки роль, як це зафіксовано в ст.27 КК України), проте для виконання, досягнення єдиного, відомого всім учасникам групи плану, а не наперед не визначеної злочинної діяльності загалом. Разом з тим, законодавець вказує, що таке об'єднання групи повинно бути стійким, але знову ж, вочевидь, до досягнення того самого визначеного ними єдиного злочинного плану.

Якщо враховувати те, що дана норма займає у КК України своє місце як одна з основ протидії активній організованій злочинності, будуть зрозумілими елементи стійкості в такій організованій групі, вчинення не одного, а системи злочинів та обізнаність усіх учасників щодо скоєння цих злочинів поєднаних єдиним планом. Але варто зауважити, що використання у кримінально-правових нормах, тим більше в Загальній частині КК України таких оціночних кримінологічних понять не сприяє реальній протидії організованій злочинності. Крім того, під вказані характеристики потрапить лише невелика частка організованої злочинності, а вимога щодо обізнаності усіх членів групи про план її двох та більше злочинів додатково ускладнює питання їх доказового підтвердження. Крім того, розуміється й те, що це співучасть і вчиняються умисні злочини згідно плану, тобто усі учасники цієї групи точно знають у чому беруть участь. Слід зазначити, що з метою самозбереження організаторсько-управлінська ланка в структурі організованої злочинності далеко не прагне повідомляти про плани своєї діяльності усіх своїх рядових

членів. Проте на сьогодні, для визнання того, що злочин вчинено організованою групою, необхідним є встановлення усіх перелічених її ознак.

Якщо навпаки звернути увагу на вказівку в нормі закону на те, що організована група це група осіб, які об'єднані єдиним планом з розподілом функцій, і виконують їх спрямовуючи на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи, то цілком логічно припустити, що мова повинна йти про вчинення й одного злочину, хоч і продуманого, продовжуваного, а не мінімум двох. Тоді й застосування норми щодо вчинення злочину у співучасті з розподілом ролей була б простішою і могла б застосовуватись до більшої кількості злочинів, що є проявами як діяльності організованої злочинності, так і не тільки її. Таку норму можна було б розглядати у більшій мірі як більш суспільно-небезпечну форму співучасті порівняно із вчиненням злочину групою осіб за попередньою змовою щодо певного одного виявленого злочину. Саме специфіка діяльності організованої злочинності в приховуванні значного числа своїх злочинів, не дозволяє в багатьох випадках встановити одразу як мінімум два факти злочинного діяння [280, с. 30].

У ч.4 ст. 28 КК України є вказівка на злочинну організацію, місце якої в співучасті теж розглядається як зумовлене необхідністю більш активної протидії проявам організованої злочинності. Зокрема зазначається, що «злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп».

Звертаючи увагу на визначення того, який злочин повинен вважатись вчинений злочинною організацією, то одразу видно, що законодавець уже не використовує словосполучення «група осіб» чи «декілька», а вказує одразу на об'єднання декількох осіб, піднявши їх кількість до п'ять і більше. Таке

об'єднання повинно бути не просто стійким, а ще й ієрархічним й може мати окремі структурні частини, які також повинні попередньо об'єднатись. Члени об'єднання чи його структурні частини повинні попередньо змовитись про спільну діяльність, метою якої повинно бути: а) саме безпосереднє вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації; б) керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб; в) забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

У даному визначенні міститься чимало оціночних ознак, чи таких, що продиктовані міжнародними нормами, що дещо впливає на швидкість, практичність та ефективність подальшого притягнення до кримінальної відповідальності учасників такої злочинної організації. Вказівки на вчинення злочину злочинною організацією немає у жодній із статей Особливої частини КК України як кваліфікуючої чи особливо кваліфікуючої ознаки, як це притаманно іншим формам співучасті, зокрема щодо вчинення злочину організованою групою. Законодавець використав підхід, за яким передбачив відповідальність за створення, участь у такій злочинній організації та ін., як за окремий злочин у сфері злочинів проти громадської безпеки.

Згідно правил щодо кримінальної відповідальності співучасників, закріплених у ст. 29 КК України та дії принципу індивідуалізації покарання, у разі, коли злочин вчинено з розподілом ролей, то: - організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною статті 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК України, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем; - співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом.

Ознаки, що характеризують особу окремого співучасника злочину, ставляться в вину лише цьому співучасникові. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини КК України як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться в вину лише співучаснику, який усвідомлював ці обставини.

Разом з тим, питання щодо кримінальної відповідальності організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації винесено законодавцем в окрему статтю (ст. 30 КК України), де передбачено, що організатор як організованої групи так і злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його умислом. Інші учасники організованої групи чи злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них. Фактично, більший тягар відповідальності лягає лише на організаторів, а щодо решти учасників, то вони відповідають за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, уже незалежно від ролі, яку виконували.

Враховуючи таке урівнювання у Загальній частині КК України основ відповідальності організатора організованої групи та організатора злочинної організації, у КК України доцільною була б вказівка на відповідальність не лише за створення злочинної організації, а й за створення організованої групи, керівництво нею чи її фінансування чи приховування її діяльності [280, с. 30]

У ст. 255 КК України йдеться про правові наслідки створення злочинної організації, відповідно до тексту даної статті (частина перша), створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп [280, с. 31].

У ст. 255 КК України вид злочинної організації не конкретизовано: це може бути будь-яка злочинна організація, метою якої є вчинення хоча б одного тяжкого чи особливо тяжкого злочину, або діяльність якої пов'язана із вчиненням декількох злочинів. Жодних інших додаткових ознак такої

організації (озброєність, спеціальна мета створення та діяльності тощо) закон у даному випадку не передбачає.

З об'єктивної сторони, злочин може виражатися в таких формах:

- 1) створення злочинної організації;
- 2) керівництво злочинною організацією;
- 3) участь у злочинній організації;
- 4) участь у злочинах, учинюваних такою організацією;

5) організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп – стисло такі діяння можна назвати консолідацією організованої злочинної діяльності.

Організація ж вчинення злочину (злочинів) полягає в діях, які спрямовують, об'єднують інших співучасників на вчинення одного чи декількох злочинів. чи координують їхню поведінку. Дії з організації злочину полягають, зокрема, у: а) залученні до вчинення злочину виконавців, пособників, підбурювачів чи інших організаторів; б) розподілі обов'язків між ними; в) визначенні об'єкта (предмета) посягання; г) розробленні плану вчинення злочину. Головне завдання, на виконання якого зосереджено діяльність організатора при організації вчинення злочину, полягає в спрямуванні, об'єднанні й координації зусиль інших осіб на вчинення злочину.

Організація вчинення злочину може включати в себе залучення до вчинення злочину, об'єднання та координацію зусиль як співучасників усіх видів, так і лише одного (наприклад, виконавця) чи двох. Організація вчинення злочину може здійснюватись у формі наказу, угоди, прохання, підкупу, доручення, замовлення тощо.

Законодавче визначення поняття «створення злочинної організації» в законодавстві відсутнє. У теорії кримінології відсутня єдність думок дефініції цього терміна. Однак, аналізуючи визначення, думки науковців можна поділити

на дві групи. Перша частина вважає, що створення злочинної організації передбачає собою процес формування злочинної організації, решта – дотримується думки, що цей процес передбачає процес формування та результат – її діяльність.

До першої групи належать І. О. Плужнік, С. П. Тихий, В. П. Ковальчук та ін. Так, С. П. Тихий зазначає, що створення злочинної організації слід розуміти як сукупність дій з організації, формулювання, заснування, стійкого злочинного об'єднання для заняття злочинною діяльністю [230]. В. В. Українець зауважує, що створення злочинної організації є «активною фізичною поведінкою», чим вирізняє цю форму від «участі у злочинній організації», що може являти собою поєднання фізичних та інформаційних дій [440, с. 15]. І. О. Плужнік констатує, що під створенням злочинної організації слід розуміти дії, спрямовані на виникнення злочинної організації [338]. Створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину є, відповідно до положень ч. 1 ст. 255 КК України, альтернативним діянням вчинення цього злочину [238, с. 137]. В. П. Ковальчук вважає, що під створенням злочинної організації слід розуміти сукупність цілеспрямованих дій однієї або кількох осіб, що призвели до утворення декількома особами, п'ятьма і більше, які володіють ознаками суб'єкта злочину, за попередньою змовою і для спільної діяльності, стійкого ієрархічного об'єднання з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або його структурними частинами, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування і злочинної організації й інших злочинних груп [203, с. 100].

Представниками другої групи науковців є М. К. Гнєтнев, М. В. Семикін, А. О. Данілевський, Л. М. Демидова та ін. Так, М. В. Семикін наголошує, що об'єктивна сторона створення будь-якого організованого злочинного угруповання охоплює як процес його формування, так і результат такого процесу - реально існуюче злочинне об'єднання [390, с. 29]. Л. М. Демидова також вважає, що створення злочинної організації охоплює дві складові: процес

формування злочинної організації та результат такого процесу - реально існуючу злочинну організацію. При цьому під створенням злочинної організації остання має на увазі злочинні дії з об'єднання трьох чи більш осіб для спільної злочинної діяльності, розподілу і закріплення ролей (функцій його учасників), визначення керівника, правил підпорядкованості для досягнення мети створення такої організації [106, с. 10]. М. К. Гнетнев та А. О. Данілевський зазначають, що «створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину полягає, по-перше, у спільній діяльності мінімум п'яти осіб, кожна з яких є суб'єктом злочину, спрямованій на започаткування (формування такого угруповання); по-друге, у суспільно небезпечному наслідку в вигляді реального створення злочинної організації; по-третє, у причинному зв'язку між вказаними діями та наслідком [231, с. 14].

Створення злочинної організації, загалом, слід визнавати закінченим злочином, коли внаслідок сукупності дій з організації, формування або заснування злочинної організації, таке об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак злочинної організації. На підставі положень ч. 4 ст. 28 КК моментом створення злочинної організації слід вважати час, коли п'ять і більше осіб зорганізувалися, досягли згоди для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації так і інших злочинних груп [248, с. 137].

У Постанові Пленуму Верховного суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» зазначається, що утворення (створення) злочинної організації слід розуміти як сукупність дій з організації (формування, заснування) стійкого злочинного об'єднання для заняття злочинною діяльністю. Зазначені дії полягають у підшукуванні співучасників, об'єднанні їхніх зусиль, детальному розподілі між ними обов'язків, складенні плану, визначенні способів його виконання. Відповідно до цього роз'яснення, «створення

злочинної організації» має такі ознаки, як «керівництво процесом створення злочинної організації», оскільки утворення організації неможливо уявити та реалізувати без сукупності цілеспрямованого впливу на членів організації та забезпечення єдиного порядку. Закон не визначає, коли слід вважати злочинну організацію створеною, попри це в Постанові наголошується, що її слід вважати утвореною (створеною), якщо після досягнення особами згоди щодо вчинення першого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, але до його закінчення, об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак такої організації. Якщо перший, а також наступні злочини були вчинені до набуття об'єднанням усіх обов'язкових ознак злочинної організації, ці злочини за наявності до того підстав необхідно кваліфікувати як такі, що вчинені організованою групою [441, с. 107].

На нашу думку, створення злочинної організації полягає не лише у вжитті заходів щодо створення злочинної організації, а й у її реальному функціонуванні. Загальна норма, сформульована в ст. 255 КК України, передбачає відповідальність за створення злочинної організації, керівництво нею або участь у ній, а також за керівництво або сприяння зустрічі (збору) представників злочинних організацій або організованих груп для спільного здійснення ними злочинів або координації дій тощо [447, с. 36].

Встановлення кримінальної відповідальності за керівництво або сприяння зустрічі (збору) є дуже позитивним моментом у КК України, що діє. Саме на зборах відбувається розподіл і перерозподіл сфер впливу злочинних організацій, розробляються плани злочинної діяльності, улагоджуються конфлікти між представниками злочинних угруповань. Керівництво зустрічами (зборами) конкретно може полягати в підборі і сповіщенні її учасників, у виробленні питань, що підлягають розгляду, у підготовці варіантів вирішення. Актуальні проблеми держави і права проблем, що виникають під час обговорення, у керівництві самим процесом проведення зборів. За встановленими у злочинному світі традиціями, організацією зборів займаються найбільш авторитетні лідери злочинних угруповань. Тому встановлення умов

відповідальності за керівництво зборами дає практичним органам ще один шанс завдати удару «недоторканим» – лідерам злочинних угруповань [447, с. 36].

Керування злочинною організацією, що полягає у вчиненні сукупності дій, спрямованих на управління її функціонуванням як стійким об'єднанням осіб (забезпечення існування, відповідного рівня організованості, дотримання загальних правил поведінки і дисципліни; вербування нових учасників, розподіл або перерозподіл між ними функціональних обов'язків; планування конкретних злочинів і злочинної діяльності в цілому; організація заходів щодо прикриття останньої; удосконалення структури об'єднання) та здійснення ними злочинної діяльності (визначення її мети і напрямів, конкретних завдань об'єднання, його структурних частин або окремих учасників, координація їхніх дій; ініціювання здійснення певного виду злочинної діяльності чи вчинення конкретних злочинів тощо). Керівництво злочинною організацією реалізується через механізм раціонального упорядкування цілеспрямованої спільної, комбінованої діяльності, тобто через певну систему управління. Функціонування системи управління соціумом безвідносно до її змісту і спрямованості відрізняються, як правило, лише системою. Тому не випадково дії організаційного характеру в системі керівництва злочинної організації, як правило, не відрізняються від способів керівництва й управління, наприклад, юридичними особами приватного права. Так, у постанові Пленуму зазначається, що дії організаційного характеру керівника злочинної організації можуть здійснюватись у формі віддання наказів, розпоряджень, давання доручень, проведення інструктажів, прийняття звітів про виконання тих чи інших дій, застосування заходів впливу щодо учасників злочинного об'єднання за невиконання наказів і доручень або порушення встановлених у ньому правил поведінки [441, с. 110].

«Участь у злочинній організації» як одна з дій, що утворює злочин, – це поєднання фізичних та інформаційних дій. Водночас лише фізичні дії особи не можуть утворювати склад злочину «участь у злочинній організації», оскільки

такі дії підпадають під ознаки інших різновидів діянь, що передбачені у ч. 1 ст. 255 КК України [291].

У п. 13 постанови Пленуму щодо участі у злочинній організації акцентовано не на діях особи як учасника злочинної організації, а на характеристиці об'єктивно-суб'єктивних ознак, а саме: вступ особи до злочинної організації (участь у ній) означає надання цією особою згоди на участь у такому об'єднанні за умови, що вона усвідомлювала факт його існування і підтвердила певними діями реальність своїх намірів. На нашу думку, кримінально-правовий зміст категорії «участь» необхідно, по-перше, зводити до акту вступу особи до злочинної організації та набуття статусу члена організації. По-друге, участь (вступ) особи в злочинній організації як самостійна форма об'єктивної сторони цього складу злочину передбачає, що злочинна організація вже існувала до того моменту, коли особа стала її учасником. По-третє, диспозиція вказаної статті має декілька різних за змістом форм об'єктивної сторони, але з однаковим способом визначення ознак через залучення поняття «участь», зокрема участь (набуття статусу члена організації) в організації та участь у злочинах, вчинюваних такою організацією. Насправді участь особи в злочинній організації як самостійна форма об'єктивної сторони складу злочину передбачає кримінальну відповідальність безвідносно до того, чи розпочали учасники злочинної організації вчинення конкретних складів злочину [441, с. 111].

Участь у злочинах, учинюваних злочинною організацією, необхідно кваліфікувати за вказаною статтею КК України й за умов, що винна особа не є учасником злочинної організації, але брала участь у злочині, вчиненому злочинною організацією й усвідомлювала форму співучасті. Участь особи у злочинах, учинюваних злочинною організацією, допускає всі види співучасників, визначених у ст. 27 КК України [262, с. 14].

Як зазначає Н. Є. Міняйло фактично, на сьогодні це означає, що ст. 255 КК України повинна застосовуватись у всіх випадках, коли виявляється вчинення злочину злочинною організацією чи виявлення лише учасника

злочинної організації – за участь у злочинній організації чи участь у її злочинах. Проте на практиці, цього не відбувається, що відповідно і не дає можливості отримати більш-менш достовірні дані про діяльність злочинних організацій в Україні.

Крім того, згідно ч.2 ст. 255 КК України, звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю. А згідно ч. 2. ст. 31 КК України «Добровільна відмова співучасників», не підлягають кримінальній відповідальності при добровільній відмові організатор, підбурювач чи пособник, якщо вони відвернули вчинення злочину або своєчасно повідомили відповідні органи державної влади про злочин, що готується або вчиняється. Тобто організатор організованої групи не несе окремої відповідальності за створення організованої групи, це не передбачено як окремий злочин в Особливій частині КК України. Крім того, організатор не підлягає кримінальній відповідальності і при вказаній добровільній відмові, так само як і підбурювач і пособник – учасники організованої групи.

Як уже зазначалось серед статей Особливої частини КК України немає вказівки на можливість вчинення злочину злочинною організацією як кваліфікуючої чи особливо кваліфікуючої ознаки. Єдиним випадком дещо подібної згадки є ст. 143 КК України «Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини», де у ч. 5 передбачена відповідальність за «участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю». Проте, тут вказується на «транснаціональні організації», а не «транснаціональні злочинні організації», що саме мається на увазі законодавцем у даному випадку, чітко не вказано [280, с. 29].

На підставі норм, викладених у КПК України, можна констатувати, що злочинна організація є утворенням, яке не виникає стихійно, вона штучно

створюється саме з метою злочинної діяльності, є керованою та відповідним чином структурованою [234].

Водночас у науковій літературі [314, с. 156] зазначено й інші ознаки злочинних організацій, зокрема:

- стійке об'єднання людей, розраховане на тривалу діяльність;
- мета: отримання максимального прибутку (надприбутку);
- зміст діяльності: виробництво та розподіл товарів і послуг;
- характер діяльності: поєднання нелегальних (злочинних) і легальних видів діяльності;
- структура організації: складна ієрархічна, з розмежуванням функцій і ролей (керівники, виконавці, групи забезпечення і безпеки, розвідка та контррозвідка, експерти тощо);
- основний засіб безпеки: корумпованість органів влади і управління, поліції та кримінальної юстиції;
- прагнення до монополізації в певній сфері діяльності або на певній території для успішного досягнення головної мети [142, с. 210].

Внутрішній контур взаємозв'язків включає в себе ієрархію, розподілення ролей, наявність «управлінського», «інтелектуального» «силового», «бізнес» блоків. Існування внутрішнього конуру взаємозв'язків обумовлює той факт, що суб'єкти транснаціональної злочинності являють собою високоорганізовані, згуртовані злочинні організації, що функціонують на довгостроковій основі, які здатні об'єднуватись в жорсткі корпоративні структури, а також органічно поєднувати в собі чітко структуровані елементи управління в центрі з більш розмитою і гнучкою системою взаємин на більш низьких рівнях [142, с. 211].

Таким чином, головною ознакою внутрішнього контуру злочинної комунікації є наявність кримінально стійка організаційна структура, в основі існування якої лежать корисливий мотив та інтелектуальна складова, що здійснює злочинну діяльність, яка виходить за межі національних кордонів, відповідним чином структурована, функціонуюча на основі розподілення злочинних ролей та ієрархічних взаємозв'язків.

Зовнішній контур злочинної комунікації включає в себе взаємозв'язки із зовнішнім оточенням, виявом чого є використання насильства і корупції, які диференційовано використовуються злочинними організаціями для швидкого вирішення проблем, що пов'язані з реалізацією злочинного задуму. Нерідко транснаціональні злочинні організації корумпують іноземних посадових осіб з метою отримання можливості здійснювати економічну діяльність у якій-небудь країні, або отримувати якісь преференції [205, с. 135].

Транснаціональні злочинні організації здатні мати і довгострокові контакти з урядами за межами держави, у якій функціонує ця організація. Нерідко такі контакти призводять до зрощення урядових структур з транснаціональними злочинними організаціями, оскільки в цих організацій є достатні можливості для того, щоб корумпувати уряди і проникати в комерційні структури. Цей зовнішній контур обумовлює масштабне проникнення представників транснаціональних злочинних організацій в органи влади та управління держави, призводить до того, що вони стають залученими в її злочинну діяльність, самі є її провідниками й активно ухиляються від міжнародного співробітництва в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю [174].

Використання таких структурних особливостей зумовило те, що на початку ХХІ ст. суб'єкти транснаціональної організованої злочинності залучені до широкого спектру кримінальної діяльності, до сфери їх злочинних інтересів належать традиційні види організованої злочинності (незаконний обіг наркотиків і зброї, «торгівля людьми», контрабанда), які сполучаються з промисловим і технологічним шпигунством, маніпуляціями на фінансовому, біржовому ринку, підробленням високотехнологічної продукції тощо. Корупція і зв'язки з політичними колами, контроль за правоохоронними органами і судовою системою держави, «відмивання» грошей через офшори використовуються як засоби здійснення такої злочинної діяльності [568].

На основі аналізу даних наукових підходів можна зробити висновок, що транснаціональній злочинній організації характерні:

1) незаконні операції з переміщення матеріальних і нематеріальних ресурсів через державні кордони, або ж переміщення осіб («торгівля людьми»), які приносять істотну економічну вигоду;

2) організований характер, структурована система взаємозв'язків з іншими соціальними та державними інститутами, внутрішня субординація та внутрішній розподіл злочинних ролей;

3) використання у своїй діяльності новітніх інформаційних технологій, сучасних засобів транспорту та комунікації, при тому, що транснаціональні злочинні організації не виключають із свого арсеналу традиційні форми злочинної діяльності – вбивства, шантаж, корупцію тощо;

4) симбіоз «білокомірцевої злочинності», злочинності у сфері високих технологій з іншими, зокрема «силовими» і корупційними, формами злочинної діяльності, які забезпечують реалізацію складних злочинних схем у фінансовій, господарській, зовнішньоторговельній діяльності [144, с. 112].

Беручи до уваги перелік цих ознак, ми не поділяємо думку про те, що організована злочинна діяльність стає транснаціональною, якщо вона: 1) пов'язана з незаконними операціями з переміщення матеріальних і нематеріальних засобів через державні кордони, які приносять істотну економічну вигоду; 2) при її здійсненні використовується сприятлива ринкова кон'юнктура інших держав, значні відмінності в системах кримінального правосуддя різних країн, а також проникнення в їх легальну економіку за допомогою корупції і насилля [107].

На наше переконання, організована злочинність може вважатися транснаціональною, якщо вона:

1) виходить за межі однієї держави, використовує кримінальні зв'язки в інших країнах для реалізації злочинних планів;

2) її здійснюють організовані та відповідним чином структуровані кримінальні суб'єкти, які мають зовнішній та внутрішній контур злочинної комунікації;

З) в її основі лежить інтелектуальна складова, яка дає змогу здійснювати злочини у сфері економіки, торгівлі та фінансів в інших сферах суспільного життя на високому рівні із залученням передових інформаційних технологій, сучасних транспортних засобів, професіоналів, які за видом своєї професійної діяльності не належать до злочинного світу [107, с. 112].

Не пов'язані, на відміну від офіційних організацій і легального бізнесу, нормами національного та міжнародного права, транснаціональні злочинні організації залишаються відносно вільними у виборі моделей своєї протиправної поведінки, партнерів у кримінальному бізнесі. Ця свобода обмежується лише протидією правоохоронних органів та міжнародним кримінальним ринком як складної самоорганізуючої системи. Характерно, що злочинні організації дуже оперативно реагують на будь-які зміни митного, прикордонного, валютного та інших видів державного контролю, змагаючись у швидкості реакції із законослухняними учасниками бізнесу.

Відповідно до системного підходу, транснаціональні організовані злочинні організації – це, як правило, складні системні утворення з внутрішньою ієрархічною структурою і розподілом ролей, високим рівнем взаємодії і керованості, внутрішньомережевими зобов'язаннями, системами власної безпеки і добування інформації, механізмами захисту капіталовкладень. Завдяки цьому, підвищується стійкість злочинних організацій до внутрішніх і зовнішніх впливів. Зокрема, спостерігається кадрова стабільність «ядра» злочинних груп при варіативності кадрів «оболонки». При практично незмінному складі членів керівної ланки протягом тривалого часу функціонування допускається ротація і зміна складу на виконавському рівні. Особливе значення надається внутрішньогруповій дисципліні та неформальній відповідальності.

В інтернаціональних злочинних групах формується міжособистісна психофізіологічна та соціокультурна сумісність, підвищується толерантність до людського фактору, що не породжує конфлікт інтересів і не перешкоджає вирішенню загальних завдань спільної злочинної діяльності. Характерно, що ці

процеси відбуваються на фоні зростання терпимого ставлення суспільства (причому на всіх його рівнях, аж до владних структур) до різних соціальних патологій.

В організаційному плані вважаємо істотним такий аспект розвитку транснаціональних злочинних організацій, як запозичення методів організації діяльності в легальних економічних структурах. Йдеться, насамперед, про використання «мережових» технологій організації бізнесу, сприйнятих на сьогодні транснаціональними злочинними організаціями. Економічні мережі припускають розосередження об'єктів прикладного інтересу по різних континентах, логістику як сукупність дій, що оптимізують економічні процеси, функціонування на підставі жорсткого планування, безперервного сканування діючих і потенційних ринків, використання маркетингу і дистрибуції. Те саме відбулося зі злочинністю та з тих самих причин. Мережеві структури в принципі більш ефективні з економічної точки зору, оскільки забезпечують максимальне охоплення економічно вигідних майданчиків і більш гнучко реагують на потреби локальних ринків, можуть оперативно реагувати на рухоме конкурентне середовище. Економізація транснаціональної злочинності означає не тільки підвищений інтерес до об'єктів фінансової діяльності, а й активне і дуже результативне використання таких алгоритмів і способів дій, які характерні саме для економічних структур. Таким чином, розширення географії злочинності супроводжується використанням по суті економічних технологій з метою досягнення злочинних цілей [205].

Актуальною проблемою сучасної науки є створення науково обґрунтованої класифікації транснаціональних злочинних організацій, що дозволить виділити із загальної маси організованих злочинних угруповань ті, які є учасниками транснаціональної організованої злочинної діяльності. Вирішення цього завдання дасть змогу визначити ознаки, які характерні для цих злочинних організацій, і, відповідно, сконцентрувати увагу правоохоронних органів на протидії їх діяльності й забезпеченні відповідного цілеспрямованого правового контролю.

Загальновизнаним фактом, підтвердженим у документах ООН, є те, що не існує єдиної моделі транснаціональної злочинної організації. Такі угруповання розрізняються за формою і розмірами, кваліфікацією та спеціалізацією. Вони діють у різних регіонах і на ринках різних товарів та використовують найрізноманітнішу тактику і механізми, обходячи обмеження і ховаючись від правоохоронних органів [368, с. 13].

В Україні проблема класифікації транснаціональних злочинних організацій також перебуває в стані певної наукової невизначеності. Досліджуючи характерні ознаки транснаціональних злочинних організацій, більшість науковців, як правило, зверталися до аналізу діяльності традиційних організованих злочинних угруповань, що мають міжнародні злочинні зв'язки, які, на нашу думку, за ознакою «транснаціональної організованості» не можуть належати до суб'єктів саме транснаціональної злочинності [126; 191; 302].

Як правило, йдеться про італійську мафію, японську якудзу, китайські тріади, російську мафію, які історично виникли з метою здійснення злочинної діяльності в межах національних кордонів, нині ведуть злочинну діяльність у національному масштабі, виходячи, у певних випадках, за межі державних кордонів. Транснаціональну ж злочинність відрізняє від цих угруповань, насамперед, виключна орієнтація на зовнішні ринки, ці злочинні організації створюються саме для здійснення злочинної діяльності в міжнаціональному масштабі, відповідно, цей вид злочинності має свої характерні особливості.

У сучасних дослідженнях, які стосуються транснаціональної злочинності, найчастіше згадується про організації, що створені за етнічною ознакою [92, с. 29].

Як зазначають російські науковці, на відміну від організованої злочинності, транснаціональна організована злочинність має більш вузький суб'єктний склад, низку властивих тільки їй ознак. Головну групу суб'єктів транснаціональної організованої злочинності становлять злочинні організації та спільноти, що використовують мережі своїх філій у різних країнах. Найбільш типовими ознаками для них є високий ступінь організованості; сімейна або

етнічна основа, що дозволяє вирішувати проблеми поповнення, посвячення і дисципліни всередині організації [312, с. 74].

Вітчизняний науковець М. Г. Вербенський підтримує цю позицію і констатує, що відбір членів за сімейною або етнічною ознакою значно сприяє солідарності членів, підвищенню їхньої відповідальності за безпеку організації, забезпечує дисципліну й підпорядкування усередині ланок і в організації загалом [58, с. 78].

Відповідно до цієї позиції, і сама класифікація транснаціональних злочинних організацій здійснюється за національним критерієм. Виділяють кавказькі, середньоазійські, китайські, чеченські та інші організовані злочинні об'єднання. На думку автора, зазначена класифікація не дає змогу розглядати транснаціональну злочинність як явище інтернаціональне, коли до складу таких організацій входять представники різних країн та національностей, яких поєднує корисливий мотив, а етнічна складова в такому разі відходить на другий план.

Звертає на себе увагу дворівнева класифікація суб'єктів транснаціональної злочинності, що складається з транснаціональних злочинних організацій і злочинних співтовариств та симбіозу злочинних організацій і держави, тобто транснаціональних кримінально-державних організацій, яку запропонували російські фахівці [312, с. 74].

Запропоновані класифікації транснаціональних злочинних організацій потребують уточнень, оскільки вони дещо спрощують наукове бачення транснаціональної злочинності, яка має складну структуру, а також не враховують тенденції її розвитку на початку ХХІ ст.

Безпосередньо характер сучасних транснаціональних злочинних організацій дає змогу визначити їх як згуртовану організовану структуру, спеціально створену для здійснення протиправної діяльності в міжнаціональному масштабі, що характеризується певним юридичним статусом, наявністю організаційних структур управління та реалізації злочинних схем, ієрархією, чітким розподілом ролей, дисципліною, а також

наявністю фінансових, матеріальних, інформаційно-інтелектуальних ресурсів, які дають змогу здійснювати злочинну діяльність у транснаціональному масштабі.

На нашу думку, враховуючи сучасний характер транснаціональної злочинності, класифікація транснаціональних злочинних організацій повинна ґрунтуватися, передусім, на їх статусній ознаці, враховувати склад учасників організації та рівень формалізації її організаційної структури. Отже, доцільно запропонувати трирівневу класифікацію суб'єктів транснаціональної злочинності. Якщо прийняти цей підхід за основу, то можна виокремити певні види транснаціональних злочинних організацій.

1. Транснаціональні злочинні організації, до складу яких входять особи, які не мають відповідно оформленого юридичного статусу, водночас ці об'єднання мають усі ознаки організації. Вони, як правило, пов'язані з владними та правоохоронними структурами на рівні простих корупційних схем, відповідним чином структуровані, мають внутрішню ієрархію і, як правило, чітко визначені структурні підрозділи – управлінський блок, силовий блок, інтелектуальний блок, бізнес-блок. Про транснаціональний характер їх діяльності свідчать переміщення людей, товарів, інших предметів та грошей через державні кордони, наявність за кордоном співучасників, банківських рахунків і нерухомості. Вони користуються корупційними зв'язками з посадовими особами нижчого та середнього рівня в структурах митниці та прикордонної служби.

2. Транснаціональні злочинні організації, які мають певний юридичний статус. Ці організації за ступенем криміналізації можуть являти собою злочинні об'єднання, які лише прикриваються назвами легальних бізнес-організацій, підприємств. Водночас ці злочинні організації мало відрізняються від легальних бізнес-корпорацій. Суттєвою відмінністю таких організацій від звичайних суб'єктів легального бізнесу є непрозорість ділової та фінансової діяльності, ухилення від оподаткування, використання кримінальної логістичної інфраструктури (підпільних складів, спеціально обладнаних

транспортних засобів, транспортних маршрутів, розроблених відповідно до злочинних схем тощо).

Проникнення в легальну підприємницьку діяльність є важливим механізмом захисту цих злочинних організацій від соціального контролю, що забезпечує видимість респектабельності та їх високу життєздатність. Багато злочинних організацій для прикриття своєї діяльності створюють власні легальні комерційні структури або використовують уже наявні легальні підприємства та організації для легалізації великих кримінальних капіталів, або інвестують їх у легальну економіку для отримання прибутку з метою подальшої реінвестиції отриманих коштів знову в організовану злочинну діяльність. Крім цього, проникнення в легальну економіку створює відмінні контррозвідувальні можливості, що надзвичайно ускладнює проведення раптових операцій проти них [135, с. 181].

Проникнення в легальну економіку, її активне використання спричиняє розвиток транснаціонального промислово-економічного шпигунства, наслідком якого є продаж комерційних таємниць, найцінніших технологій, спрямоване руйнування окремих підприємств чи навіть галузей легальної економіки, для звільнення ніші для власної криміналізованої економічної діяльності [135, с. 182].

Формуються не передбачені законом кримінальні операції; активізуються аналітичні процеси із системного аналізу законодавства в плані пошуку не врегульованості й суперечностей, що дозволяють спрямовано тлумачити і кримінально використовувати дефекти закону. Кримінальні аналітики уважно стежать за динамікою економічної активності та оперативно використовують вигідні економічні ніші на території різних країн світу, офшорні зони, слабкості податкових відносин.

У практичній площині ці злочинні організації схожі з транснаціональними корпораціями, що діють на легальних ринках різних країн. Тому можуть виникати проблеми їх відмежування від суб'єктів транснаціональної організованої злочинності. Водночас існують ознаки, що

дають змогу відрізнити транснаціональні злочинні організації, які використовують легальні комерційні структури, від легальних транснаціональних корпорацій [312].

Останні можуть використовувати певні економічні стимули і часто діють жорстко у прагненні досягти своїх економічних цілей, але створені на законних підставах корпорації, за незначним винятком, не вдаються до протиправних дій, на відміну від транснаціональних злочинних організацій, для яких злочин є «нормою» і головною їх визначальною ознакою, що не заважає їм вкладати кошти в законні підприємства або займатися дозволеною законом діяльністю [58, с. 80].

Засоби, до яких ці два види організацій вдаються для досягнення поставленої мети, – отримання прибутку, істотно різняться. У пошуках глобальних ринків легальні корпорації отримують дозвіл для ведення операцій на будь-якій суверенній території під час переговорів з урядами. Злочинні організації отримують доступ на відповідні ринки, не заручившись їхньою згодою, а намагаючись не потрапляти до поля зору правоохоронних органів, покликаних виявляти, відстежувати та припиняти їх операції. Крім того, транснаціональні злочинні організації в транснаціональній злочинній діяльності використовують гнучкість і плинність своїх низових мережевих структур, їх здатність долати державні кордони і нейтралізувати діяльність правоохоронних органів.

Крім цього, злочинні організації не лише займаються постачаннями забороненої продукції, а й розкраданням легально виробленого товару. Широка практика розкрадань є істотною відмінною ознакою транснаціональної злочинної організації від легальних транснаціональних корпорацій.

Прагнення звести до мінімуму можливий ризик й отримати максимальний прибуток характерні для транснаціональних злочинних організацій, що цілком відповідає цілям легального бізнесу. Відмінність полягає лише в тому, що ступінь ризику, який готові на себе взяти злочинні організації, значно перевищує передбачуваний ризик, який беруть на себе

корпорації, що діють у сфері законного бізнесу. Крім того, заходи, які вживають злочинні організації щодо зниження ступеня ризику, спрямовані на державні установи. За оцінками ООН, реальне становище нагадує «олігополістичний ринок, на якому угруповання різного розміру і значення змагаються між собою з метою одержання прибутків» [515].

Ці організації мають корупційні зв'язки з працівниками митниці, службовцями, які відповідають за прикордонний режим, державними службовцями на рівні середньої управлінської ланки, використовують достатньо складні корупційні схеми. Транснаціональні злочинні організації, на відміну від легальних транснаціональних корпорацій, використовують не надмірно формалізовану і структуровану ієрархію, а так звані нежорсткі мережеві структури, завдяки яким істотно полегшується їх проникнення через державні кордони й утруднюється діяльність правоохоронних органів.

В Україні та в інших пострадянських країнах практично всі транснаціональні злочинні організації створюють для прикриття власні легальні комерційні структури. Часто трапляється змішаний варіант, коли легальна організація вдається до послуг злочинців для вирішення своїх проблем, або сама в деяких ситуаціях через своїх співробітників використовує злочинні способи, кошти або ресурси. В Україні нерідко певна організація створює дочірні фірми, фонди для переведення за кордон фінансових коштів, приховування доходів та інших цілей. До цього рівня належать і різні симбіози організацій, як юридичних осіб, так і фізичних осіб, які діють поодиночі або частіше у складі об'єднань названих осіб (груп або організацій).

3. Транснаціональні злочинні організації, які створюються та функціонують під прикриттям державних або ж політичних інститутів. У таких організаціях держава, політичні партії фактично самі створюють транснаціональні злочинні організації, керують їх діяльністю, або ж, навпаки, ці організації цілком підкорюють собі владні структури, фактично стають «тіньовою владою». Така ситуація призводить до деградації державного апарату, держава перетворюється на інструмент прикриття злочинної

діяльності, сприяє легалізації доходів, державні службовці стають провідниками злочинної ідеології, при цьому всебічно ухиляються від будь-якого співробітництва в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю.

Таким чином, транснаціональні злочинні організації в запропонованій класифікації мають три рівні за ознаками статусу та формалізації. До першого рівня належать «нелегальні» за своїм як юридичним та соціально-економічним станом організації, що мають найнижчий рівень корупційних зв'язків, до другого рівня – транснаціональні організації, які мають легальний юридичний статус, що використовується як прикриття для нелегальної діяльності. До цього рівня належать організації, які здійснюють злочинну діяльність під прикриттям створених бізнес-структур, які за своєю формою та сферою діяльності нагадують традиційні комерційні структури, але відрізняються від цих організацій злочинною спрямованістю, методами ведення бізнесу, непрозорістю, мають корупційні зв'язки з високопосадовцями, не виходячи на політико-державний рівень.

Третій рівень транснаціональних злочинних організацій можна визначити як державно-політичний, коли ці організації стають учасниками політичних процесів, впливають на зовнішню та внутрішню політику держави, а у сфері економіки беруть на себе місію головних «донорів», забезпечуючи існування і прибутки політичних, державних діячів та їх родин.

Створений таким шляхом кримінальний механізм діє достатньою мірою ефективно, забезпечує надприбутки як самим злочинцям, так і високопосадовцям, які співпрацюють з цими організаціями. У правовій площині злочинці діють безкарно, оскільки держава звільняє їх від свого правового контролю, ігноруючи, по суті, свою правоохоронну функцію.

У своїх найвищих виявах впливу на державу та органи державної влади транснаціональні злочинні організації сприяють виникненню режимів клептократії (коли влада розглядається виключно як інструмент для збільшення особистого багатства і політичного впливу).

Як зазначає М. Г. Вербенський, ця форма транснаціональної злочинності має тенденцію до розширення в нашій державі, сама транснаціональна злочинна діяльність перетворюється на вагомую політичну силу, починаючи з другої половини 90-х років ХХ ст., коли представники криміналітету через виборчий механізм проникали в органи законодавчої влади, і депутатський мандат дозволяв лобіювати інтереси кримінального бізнесу [61, с. 105].

Маємо погодитися з І. В. Пшеничним у тому, що на розвиток транснаціональної організованої злочинності в Україні вплинуло, по-перше, глибока економічна криза, що спричинила різке майнове розмежування населення, масове безробіття та активізація криміналітету. Незабаром організовані злочинні групи загальнокримінальної спрямованості почали свою діяльність за кордоном України. Це і крадіжки автотранспорту, і наркобізнес, і торгівля людьми, і контрабанда культурних цінностей [369].

Наведена вище класифікація транснаціональних злочинних організацій дозволяє визначити коло тих суб'єктів, які є учасниками транснаціональної організованої злочинної діяльності, а їх ознаки, особливості та структуру необхідно враховувати під час розробки стратегії і тактики боротьби з транснаціональною злочинністю в національному і міжнародному масштабі.

Принциповим, на нашу думку, є розмежування транснаціональної організованої й транснаціональної індивідуальної злочинності, суб'єктом якої слід вважати особу, яка самостійно займається злочинною діяльністю, що пов'язана з перетином кордонів, без залучення до такої діяльності інших осіб. Типовим прикладом такої діяльності є контрабанда в невеликих розмірах з використанням автомобільного транспорту, що активно розвивається в прикордонних регіонах нашої держави.

Таким чином, аналіз ознак, що характеризують суб'єктів транснаціональної організованої злочинності, наочно показує, що спосіб організації і діяльності транснаціональних злочинних організацій дозволяє забезпечувати їх високу безпеку і життєстійкість.

У зв'язку з цим, доцільно провести аналіз існуючих способів структурної організації транснаціональних злочинних організацій, а також основних принципів організації їх діяльності. Розуміючи специфіку організації в такому ракурсі можна намітити стратегію протидії діяльності таких злочинних організацій у світовому геополітичному просторі та в Україні зокрема.

2.2. Основні моделі транснаціональних злочинних організацій

Аналіз існуючих способів структурної організації транснаціональних злочинних організацій, а також основних принципів організації їх діяльності, надзвичайно важливий і необхідний для розуміння природи (або саме механізму діяльності) транснаціональної організованої злочинності. Як уже зазначалося, структурна організація транснаціональної злочинної організації є одним з найбільш дієвих способів її захисту від соціального контролю. Її розгляд дає змогу виявити особливості внутрішньої безпеки такої організації в конкурентній боротьбі, методи вирішення конфліктних ситуацій, характер стримуючих і захисних функцій щодо своїх членів.

Незважаючи на специфічні риси, властиві різним транснаціональним злочинним організаціям, їх основні характеристики можуть відповідати декільком класичним організаційним моделям: корпоративній і мережевій [312].

Крім цих основних, у кримінологічній теорії розроблено моделі: партнерства (Марк Галлер); патримоніальна модель, що представляє мережу «патрон-клієнт» (Джозеф Албіно, Хеннер Хесс і Дженкінс); модель, заснована на теорії етнічного наслідування (Франсіс Іанні); а також моделі, що ґрунтуються на структурних характеристиках підприємницьких синдикатів і синдикатів, які застосовують насильство для контролю над виробництвом товарів і послуг та ринками їх збуту (Алан Блок, Девід Сміт).

Усі зазначені вище моделі розроблено на основі аналізу діяльності окремих транснаціональних злочинних організацій, що, як правило, найбільш виявили себе в злочинній діяльності, а тому відомих у світі і досить добре вивчених. Найбільша аналогія з цими моделями спостерігається у традиційних транснаціональних злочинних синдикатах, які мають тривалу історію розвитку. Видозмінюючись, при організації своєї діяльності вони починають використовувати принципи й особливості, характерні для інших моделей, що мають найбільшу ефективність злочинної діяльності при відносній безпеці для системи загалом.

Національні злочинні організації, що розвиваються, набуваючи транснаціонального характеру діяльності, можуть використовувати досвід класичних моделей. Зацікавлені в підвищенні ефективності злочинного бізнесу, такі організації переймають з класичних моделей ті структурні характеристики і принципи діяльності, які дозволяють максимально убезпечити злочинну діяльність і підвищити її ефективність. Вони намагаються враховувати недоліки в діяльності тих чи інших злочинних організацій, тому з них використовують комбіновані характеристики, властиві одразу декільком моделям [312].

У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне розпочати із структурного опису існуючих моделей організації злочинної діяльності і лише потім спробувати виявити тип моделі (або сукупності моделей), що найбільш активно діють у світі транснаціональних злочинних організацій.

Корпоративна модель злочинної організації є однією з найбільш відомих [485]. Вона нагадує способи організації державних управлінських структур. Адміністративно-виконавчі і правоохоронні органи, корпорації, армія – найбільш яскравий приклад такої моделі. Будь-яка організація, що являє собою бюрократичну модель, має низку властивих їй характерних рис. Вона раціонально організована за допомогою складної ієрархії; поділу праці; призначення на посади з урахуванням кваліфікації; численних правил та інструкцій; зв'язків верхівки ієрархії з рядовими працівниками, за допомогою наказів, переданих зазвичай у письмовій формі [312].

Щодо організованої злочинності корпоративна модель найбільш характерна для організацій з жорсткою, централізованою системою, яка має авторитарний характер. Загальна схема, що позначає корпоративну модель, являє собою вертикальну структуру управління злочинним співтовариством, багато елементів якої є паралельними державним або легальним корпоративним структурам.

А. Л. Репецька констатує, що в самій злочинній організації, структурованій на основі корпоративної моделі, виявляється генетична спорідненість моделі устрою суспільства, що являє собою взаємозв'язок основних елементів: держави – корпорації, підприємства – сім'ї, причому за сім'єю спочатку закріплено статус прототипу. Тому в більшості злочинних організацій основною структурною одиницею є монополістична корпорація, яка зазвичай називається «сім'єю» [377].

Очолює кожну таку злочинну сім'ю лідер, керівник, прямі обов'язки якого полягають у тому, що він повинен підтримувати порядок і збільшувати прибуток. Його влада в усіх питаннях стосовно «сім'ї» є абсолютною. У легальних структурах державної або корпоративної діяльності цей вищий елемент моделі відповідає посаді президента або директора. На щабель нижче лідера (у різних злочинних організаціях ця «посада» має власні назви) перебуває його помічник – віце-президент або заступник директора. Він збирає інформацію для керівника, передає йому повідомлення, а його інструкції і вказівки спускає по ієрархічній драбині – своїм підлеглим. За відсутності лідера заступник діє самостійно, набуваючи тимчасово його повноваження [312].

На тому ж рівні, що й заступник, перебуває радник або консультант. Часто ним є старший член «сім'ї», який частково віддалений від кар'єри в злочинній справі. Він дає поради членам злочинної організації, включаючи лідера і його заступника, а отже, має значний вплив і владу.

Останніми роками цю посаду нерідко обіймають досвідчені юристи, які використовують свій статус для досягнення злочинних цілей тих організацій, на які вони працюють. Як правило, це адвокати, які мають мережу перевірених

помічників, включаючи колишніх поліцейських і слідчих. Вони використовують свої зв'язки зі слідчими органами для збору інформації, до якої легально в них немає доступу [552].

Нижче заступника керівника перебувають посередники між верхівкою «сімейної» корпорації і її рядовими працівниками. Вони виконують функції менеджера середнього рівня, що в легальній системі відповідає посаді завідувача або головного менеджера відділу. Багато з них служать буфером між членами «сім'ї», які займають верхні щаблі, і персоналом нижнього ешелону. Керівники вищої ланки ієрархії (передусім лідер) уникають прямого спілкування з працівниками. Уся ділова інформація, накази, грошові потоки тощо в обох напрямках проходять через довіреного посередника, який, на відміну від заступника, не приймає рішень і не бере на себе жодних повноважень лідера [312].

Інші представники цієї управлінської ланки є керівниками груп. Кількість осіб у групі залежить від розміру діяльності окремих «сімей» або інших корпоративних одиниць. Часто командир групи (бригадир) має одного або двох помічників, які тісно співпрацюють з ним, передають накази, інформацію і гроші людям, які належать до їх групи. З ділового погляду, ця посада в корпоративній моделі аналогічна контролеру на заводі або завідувачу магазину [142, с. 210].

Найнижчий рівень членів сім'ї або іншої корпоративної одиниці становлять рядові працівники. Вони об'єднані під керівництвом командирів, і можуть мати будь-яку злочинну спеціалізацію або власне підприємство й платити частину прибутку організації в обмін на право діяти самостійно. Партнерство є звичайним явищем між двома і більше рядовими членами корпорації та особою, яка стоїть вище в ієрархічній драбині [312].

На нижньому її рівні перебуває велика кількість службовців, які не є членами «сім'ї». Це люди, які виконують більшу частину фактичної роботи в різних підприємствах. Вони, як правило, нічим не захищені від поліції [312].

Для координації діяльності окремих злочинних корпорацій вирішення спорів, що виникають між ними, визнання новообраних лідерів, контролю за спільними підприємствами і регулювання інших проблем, що виникають у процесі взаємодії між злочинними «сім'ями», можуть створюватися спеціальні органи або комісії. Ці органи є союзом законодавчого органу, верховного й арбітражного суду, правління директорів. Члени сім'ї чи іншої корпоративної одиниці ставляться до такого органу як до вищої інстанції в організаційних і юрисдикційних суперечках. Він складається з найвпливовіших лідерів, які зазвичай пов'язані між собою досить формальною угодою [131, с. 53].

Таким чином, цей орган (або комісія, сходка тощо) виконує роль надбудовного елемента в базовій корпоративній моделі.

Порівняння корпоративної моделі організації злочинних синдикатів з великими легальними корпораціями показує, що головна відмінність у схемі злочинного співтовариства полягає в тому, що керівник такого підприємства, як і його колеги, котрі обіймають нижчі посади, не є його акціонерами.

Багато ж посад, як уже зазначалося, є паралельними легальним структурам. Крім основних управлінських ланок, структурними елементами корпоративної моделі можуть бути різні штатні посади, що відповідають директору по кадрам, менеджера зі зв'язків з громадськістю, начальнику служби безпеки, але їх не обіймає постійно якась одна людина [312].

Не кожен, хто хоче брати участь у справі, може це зробити. Його бажання повинні відповідати його здібностям і бажанням тих, хто контролює членство в злочинному синдикаті. Ув'язнення або смерть будь-якого члена злочинної корпорації незначним чином впливає на її діяльність, оскільки на кожну вакансію існує принаймні сотня кандидатів [509, с. 242].

Кожна корпоративна організація має встановлені правила та інструкції, якими керуються її члени. Перелік таких правил з метою конспірації та захисту від зовнішнього проникнення тримається в секреті. Однак багато правил, які є базовими в злочинних організаціях, інфільтруються в місця позбавлення волі

стають неписаними кодексами поведінки і через ув'язнених поширюються на всіх членів злочинної ієрархії [312].

Оскільки ув'язнені перебувають під постійним контролем, створюється можливість виявлення значного зводу правил і встановлень, яким вони слідує у взаєминах один з одним, з урахуванням статусу кожного. І шляхом логічних умовиводів, на основі аналогії дати узагальнену характеристику цього кодексу їхньої поведінки.

Як ув'язненні, так і члени організованої злочинності реагують на сильне корпоративне управління, яке обмежене в засобах досягнення своїх цілей з контролю за ними. Для підтримання свого статусу лідери обох типів організацій нав'язують членам «сім'ї» схожі правила поведінки. Єдиною особливістю в них може бути розбіжність у характері адаптованості цих правил для організованої злочинності взагалі і для осіб, які відбувають позбавлення волі, зокрема [312].

Таким чином, на підставі допустимої аналогії дослідники злочинних організацій виділяють п'ять блоків передбачуваних правил поведінки:

- 1) бути лояльним по відношенню до членів організації. Не втручатися в справи інших. Не бути інформатором;
- 2) діяти розумно. Бути членом команди. Не вплутуватися в бійку, якщо не можеш перемогти;
- 3) бути людиною честі. Завжди вчиняти правильно. Поважати жінок і старших. Не розгойдувати човен;
- 4) уміти відстояти свою думку. Мужньо переносити нещастя. Тримати очі і вуха відкритими, а рот закритим. Не зраджувати;
- 5) займати певне становище, мати статус. Бути незалежним. Знати своє призначення [509].

Ці правила мають загальний характер і є передусім системою цінностей, ніж формально встановленим переліком діючих інструкцій для керівництва.

Незважаючи на легку керованість такої моделі внаслідок її жорсткої централізації, необхідно визнати, що багато аспектів корпоративності

непридатні для організованої злочинності, яка повинна стикатися з реальною можливістю того, що багато її формалізованих дій можуть постійно контролювати правоохоронні органи (прослуховування телефонних розмов, відстеження письмових повідомлень, руху грошових коштів тощо). Тому інформація, накази, гроші та інші речі повинні передаватися з рук в руки, вічна-віч. Занадто довгі ланцюги наказів, характерні для сучасної бюрократії, непридатні для організованої злочинності, а відмова від цього бюрократичного атрибута обмежує ймовірність внутрішнього контролю [312].

Крім того, сильно централізована організація прагне зробити підприємство занадто залежним від думки правлячої верхівки, водночас як нижчі в ієрархії керівники, які безпосередньо управляють виробництвом, краще знають можливості та здібності пересічних працівників, а також особливості управління, які відповідають місцевим умовам [545, с. 53].

Ці особливості корпоративної моделі певною мірою відображено і в концепціях моделей організації злочинного співтовариства, що мають ознаки класичної корпоративної структури. Йдеться про моделі синдикатів-підприємств і синдикатів, які застосовують насильство для контролю над виробництвом нелегальних товарів, послуг та ринками їх збуту (А. Блок, Д. Сміт), а також моделі партнерства, описаної М. Галлером [131, с. 52].

Згідно А. Блоком, централізовані злочинні синдикати демонструють високий ступінь жорсткості в їх ієрархічній структурі. У запропонованій ним концепції домінують два різних типи синдикатів: синдикати-підприємства і «силові» синдикати.

Синдикат-підприємство об'єднує групи кримінальних підприємств, організованих з метою виробництва і подальшого поширення незаконних товарів і послуг (наркотики, проституція та ін.). Вони найбільш тяжіють до класичної моделі організації злочинної діяльності, оскільки, як правило, мають велику кількість учасників, ієрархічну побудову, певну централізацію влади і добре налагоджений розподіл праці.

Силовий синдикат, навпаки, слабо структурована, надзвичайно гнучка асоціація, сконцентрована на силових методах впливу на контрольовані структури, глибоко втягнута у виробництво і поширення неформального впливу. Ці синдикати не мають чіткого поділу праці, оскільки не вирішують конкретних завдань, пов'язаних з виробництвом будь-яких товарів і послуг. Мета силового синдикату – використання нетрадиційних методів впливу і контролю над іншими організованими злочинними групами, нелегальним ринком товарів і послуг. Базовий інструмент таких синдикатів – силовий вплив або загроза застосування такого впливу [497].

Модель організації злочинного співтовариства, описана Д. Смітом, ще ближча за структурою до класичної корпоративної моделі. На думку Д. Сміта, організована злочинність – «не більше ніж продовження нормальних ділових операцій у сфері нелегального бізнесу. Тому незаконне підприємство (у межах організованої злочинності) відрізняється від законного тільки тим, що воно діє на нелегальному ринку, – це підприємницька діяльність, якій сталося бути нелегальною» [572, с. 45].

Модель партнерства за М. Галлером, маючи деякі специфічні риси корпоративної моделі, навпаки, позбавлена жорсткої ієрархічної структури, більш гнучка і динамічна. Спосіб організації злочинної діяльності у цьому разі виявляється через серію маломасштабних ділових партнерств у вигляді інвестицій і спільних ділових підприємств з широкою варіацією партнерів, які постійно змінюються. Деякі з них є солідними, впливовими у світі організованої злочинності людьми. Однак такі партнерства не очолюються одним лідером, а являють собою нелегальний бізнес на партнерській основі. Спільний бізнес у такому партнерстві часто супроводжується і самостійною діяльністю окремих партнерів в інших сферах нелегального ринку [525, с. 215].

Загалом, децентралізація в злочинному співтоваристві, зазначає Дж. Албіно, може виявитися сприятливим як для справи, так і з причин безпеки. Водночас він вважає, що корпоративна модель має бути досить легкою мішенню для соціального контролю. «Усе, що необхідно для її руйнування – це

позбавити її верхнього ешелону. Реальна ж влада синдикату полягає в його аморфності. Якщо хтось із керівників синдикату опиняється у в'язниці, це все, що може трапитися страшного в його становищі і в жодному разі не повинно впливати на продовження злочинного бізнесу» [488, с. 285].

Ця обставина пояснює деякі переваги мережевої моделі порівняно з корпоративною. Використовуючи мережеву модель, злочинні організації створюють більш гнучкі й динамічні структури. Злочинні мережі характеризуються непостійним членством і високою адаптацією до політичних, економічних та соціальних змін, що відбуваються в суспільному житті, без централізованої системи контролю [312].

Щодо мережевих організацій контроль над організованою злочинністю має лише зовнішній характер і здійснюється потужними економічними та політичними силами, що зацікавлені в діяльності організованої злочинності в певних межах [502].

Не заперечуючи існування зовнішніх контрольних меж для організованої злочинності, навряд чи можна погодитися із запереченням внутрішнього контролю в її структурах, навіть побудованих з мережевої моделі. Адже відсутність централізованого контролю над організацією загалом не виключає його існування в окремих, добре структурованих елементах цієї моделі, більш детальний аналіз якої підтверджує такий висновок.

Згідно з концептуальною моделлю, запропонованою Президентською Комісією Сполучених Штатів з вивчення організованої злочинності, у найзагальнішому вигляді мережева модель являє собою злочинну організацію, що складається з мережі окремих, найбільш впливових осіб, які обіймають високі посади у владних органах або виконавчих структурах держави, або належать до олігархічної верхівки суспільства. Вони керують діяльністю безпосередніх виконавців, залучених до злочинної діяльності. Таким чином, ця модель включає в себе членів і не членів злочинної організації. Основними структурними елементами мережевої моделі є злочинні групи, покровителі, спеціалізована підтримка, підтримка користувачів і соціальна підтримка [552].

Злочинні групи являють собою організоване злочинне об'єднання, яке складається з осіб, готових порушити закон, використовувати насильство для збільшення впливу й отримання прибутку. Структура такого об'єднання складається з набору ієрархічно розташованих незалежних посад, необхідних для виконання специфічних функцій. Тому така група може бути як високо структурованою, так і вкрай динамічною. Але в будь-якому випадку ґрунтується на силі й авторитеті [541, с. 42].

Принципи дії групи полягають у змінюваності лідерів, перспективному розвитку групи незалежно від наявності або відсутності окремих її членів. Відповідно, пріоритетними напрямками діяльності є забезпечення продовження її існування, підпорядкування особистих інтересів груповим.

Членство в такій групі ґрунтується на загальних характеристиках членів групи: таких як раса, етнос, кримінальний досвід або спільний інтерес. Правила членства включають таємність, відданість, готовність брати участь у будь-яких діях групи і захищати її. Натомість кожен отримує певні вигоди: захист, престиж, можливість економічного успіху [131, с. 55].

Покровителі складаються з корумпованих чиновників, суддів, адвокатів, бізнесменів, фінансових радників та ін. Індивідуально (або колективно) захищають інтереси кримінальної групи. Прикриваючись їх високим статусом або авторитетом, злочинна група таким чином звільняє себе від посягань конкурентів і від легального контролю. Корупція – центральний інструмент покровителів. У загальному вигляді цей структурний елемент є мережею корумпованих чиновників, які захищають злочинну групу від системи кримінальної юстиції.

Спеціальна підтримка. Злочинні групи та покровителі використовують кваліфікованих осіб як спеціальну підтримку. На відміну від членів злочинних груп і покровителів, ці особи не поділяють відданість групі, її групових цілей та інтересів, але вони вважаються необхідним елементом, частиною організованої злочинності. Спеціальну підтримку забезпечують особи, які надають договірні,

контрактні послуги (службу за контрактом), що сприяє діяльності організованої злочинності. Наприклад, пілоти, хіміки, хакери та ін. [321].

Підтримка користувачів. Необхідним життєвим компонентом успіху організованої злочинності є підтримання користувачів. Це особи, які забезпечують злочинні групи споживачами, тобто особами, які замовляють незаконні товари та послуги: наркоманами, скупниками краденого, постійними клієнтами публічних будинків тощо.

Соціальна підтримка. Особи та організації, що належать до групи соціальної підтримки, визнають силу злочинності загалом й окремих членів злочинних груп зокрема. Наприклад, політики, які вдаються до послуг організованої злочинності; підприємці, які здійснюють з нею спільний бізнес; політичні та громадські лідери, які залучають злочинні організації до участі в громадському житті і які представляють організовану злочинність та її членів у вигідному світлі. Як правило, ці люди є або замаскованими дійсними членами злочинних угруповань, або тісно пов'язані з організованою злочинністю. Без такої соціальної підтримки організована злочинність не може процвітати і мати успіх.

Аморфність, плинність членів кримінальних груп, вплив покровителів, їх сприяння розвитку злочинного бізнесу, великий ринок користувачів і помічників організованої злочинної діяльності, а також потужна соціальна підтримка дозволяють організованим злочинним угрупованням значно обмежувати можливості зовнішнього контролю при постійному розширенні їх впливу в найбільш прибуткових сферах нелегального ринку товарів і послуг [321].

Деякі ознаки класичної мережевої моделі притаманні й іншим існуючим моделям організованої злочинної діяльності, що ґрунтується здебільшого на родовій або етнічній спільності, зокрема, патрон-клієнт (патримоніальна модель) і модель, заснована за принципом етнічного наслідування.

Найбільш відомою з них є патримоніальна модель, структура якої описана багатьма дослідниками [488]. При організації діяльності за такою моделлю

акцентується на традиційних ритуалах, які демонструють емоційні зв'язки між людьми. У сучасній бюрократичній організації, навпаки, особисті зв'язки слабкіші, менш ритуалізовані й емоційно демонстративні; вони поступилися місцем прихильності абстрактним правилам і положенням. За цим відчувається вплив різних культур у родовій і корпоративній організаціях. Родова еліта більше схильна до церемонності і культу особистості. Корпоративна еліта характеризується більш холодним набором ідеалів [505, с. 293].

Головна ідея патримоніальної моделі полягає в тому, що кожна особистість включена в соціальну мережу і перебуває в ланцюжку осіб, з якими вона здійснює контакти. Оскільки контакт може відбуватися через ланцюжок, що складається з безлічі таких ланок, окрема людина може відправляти «повідомлення» значно більшій кількості людей, ніж вона знає особисто, оскільки завжди існують «друзі друзів». Тому «кожна особистість являє собою точку, в якій перетинаються мережі. Але не кожен має однаковий інтерес і талант взаємодії з ключовими особами для отримання прибутку» [498, с. 174].

Кожен член організованої злочинності в мережевій моделі має володіти таким талантом. Це означає, що він повинен вміти діяти як патрон. Коли порушуються взаємини в мережі, виникає зв'язок патрон – клієнт. Патрон «забезпечує економічну допомогу і захист як від законних, так і незаконних домагань влади. Клієнт оплачує більш відчутними активами, наприклад, повагою і відданістю. Він може також запропонувати політичну або яку-небудь іншу підтримку, і таким чином взаємовідносини стають взаємними [584, с. 16-17].

Патрон діє як повноважний посередник між клієнтом та іншими членами суспільства – як законослухняними, так і такими, які порушують закон. Наприклад, член злочинного угруповання, діючи як патрон, може «звести клієнта з потрібними людьми». Він може бути інформаційним мостом між поліцією і злочинцями, між бізнесменами та професійними лідерами, пов'язаними із синдикатами; і він може перетинати межу між легальним бізнесом і незаконним підприємництвом. Він може надати значну послугу й

отримати в нагороду гроші та владу. Унаслідок цього утворюється мережа, коло довічних зв'язків, на орбіті якого перебувають член організованого злочинного об'єднання і його клієнти, які зазвичай не підтримують зв'язків один з одним, крім як через свого патрона [321].

Патрон повинен докладати значних зусиль і мати час, щоб керувати такою мережею адекватно, розвивати й підтримувати контакти, надавати послуги, посилювати владу й збільшувати дохід, а також бути добре поінформованим. Один патрон може панувати на окремій географічній площі, або в якому-небудь виді бізнесу (діяльності). Він повинен мати мережу інформаторів і зв'язків, наприклад, з поліцією та іншими посадовими особами, а також професійних злочинців для виконання «замовлень» клієнтів. Він діє як інформаційний центр (вказує об'єкти для, наприклад, професійних зломщиків); дає згоду на зайняття злочинною діяльністю і використовує своє становище, допомагаючи злочинцям об'єднатися для спеціальних операцій (наприклад, знаходить співучасників для вчинення грабежу або розбою). Він може розпоряджатися вкраденими вогнепальною зброєю й автомобілями, а також іншими засобами, необхідними для відповідної злочинної діяльності. Один член організованої злочинності може бути центром і діяти як каталізатор великого обсягу різноманітної злочинної діяльності [321].

Злочинця, який діє на території патрона, можуть примусити виплачувати данину за «захист від насильства», яке йому може заподіяти патрон у разі його непокори. Професійні злочинці, які нерідко діють самостійно, повинні платити грошову данину патрону, висловлюючи таким чином повагу і підпорядкованість. Це дозволяє їм отримувати важливу інформацію й іншу допомогу, а також бути впевненими в тому, що інші злочинці не наражатимуть на загрозу їх операції [485, с. 27].

У центрі злочинної організації, побудованої за патримоніальною моделлю, перебуває лідер – людина, яка очолює всіх патронів. Йому допомагають заступник і радник. У структурі, що нагадує модель всесвіту, лідер оточений клієнтами, які є високопоставленими членами організованої злочинності. У

різних злочинних об'єднаннях, побудованих за цією моделлю, вони називаються по-різному: найбільш часто – капітанами або командирами [131, с. 57].

Капітани оточені рядовими членами, для яких вони є патронами. Кожен член має своїх помічників – клієнтів. Вони, як правило, не є членами злочинного об'єднання, але можуть бути клієнтами кожного з членів, включаючи лідерів і капітанів. Ці злочинні групи зв'язуються разом у мережу, крайні осередки якої найбільш гнучкі й рухливі.

В італійсько-американській версії моделі організованої злочинності, наприклад, кожен лідер – «бос» пов'язаний (спорідненістю, дружбою, взаємною повагою) з іншим босом. Визнання взаємного суверенітету виступає в даному випадку способом зв'язку кожного злочинного угруповання один з одним по всій країні. Ця структура являє собою природну систему, у якій члени не обов'язково керуються цілями організації, але вони зацікавлені у виживанні самої системи і беруть участь у колективній діяльності, спрямованій на досягнення цієї мети. В організованій злочинності, як і в природній системі, злочинна група – більш ніж інструмент для досягнення кінцевих цілей; це в своїй основі соціальна група, яка намагається пристосуватися і вижити в небезпечному оточенні [563].

Ф. Іанні вважає, що краще пояснення сутності й структури організованої злочинності ґрунтується на її розгляді як етнічної мережі. Визначаючи організовану злочинність як соціальну систему, він вважає, що організовані злочинні групи як неформальні організації, як і всі соціальні системи, не мають жорсткої структури. Такі групи, як правило, являють собою сукупність незалежних утворень з мінливим «поточним» персоналом [527].

Етнічна природа таких груп пояснюється тим, що кожна нова емігрантська група наражається на дискримінацію, обмеження економічних можливостей і блокування шляхів до влади. Одним з найбільш ефективних способів подолання цих перепон є організована злочинність, оскільки це високоприбуткове справа, і фактично безпечна для етнічних громад, яка внаслідок закритості для зовнішнього проникнення серйозно обмежується

можливістю контролю з боку держави. З кожною хвилиною еміграції характер організованої злочинної діяльності в приймаючій країні змінюється, оскільки з'являються нові кримінальні групи [528].

Теорія «етнічного наслідування» є хорошим інструментом для розуміння мінливості природи транснаціональної організованої злочинності.

Таким чином, існує декілька видів моделей структурної організації транснаціональних злочинних формувань. Кожна з них характерна для певної території дії організованої злочинності, часу існування і сфери її діяльності.

Транснаціональні злочинні організації мають найбільш складну структуру, оскільки прагнення до максимальної безпеки при здійсненні такої діяльності, а також необхідність ефективного ухилення від соціального контролю змушують їх до її постійного вдосконалення. З огляду на всі недоліки традиційних моделей, сучасні злочинні організації рухаються шляхом відбору кращих структурних характеристик, які вони застосовують для власної організації. Отже, сучасні моделі організованих злочинних формувань органічно поєднують у собі ознаки різних відомих структурних характеристик і принципів, що дозволяє їм розширювати як сфери транснаціональної злочинної діяльності, так і забезпечувати її ефективну безпеку [131, с. 59; 321].

У найбільш загальному вигляді схематична організація елементів, з яких складається злочинний синдикат в єдину систему, являє собою жорстко структуроване ядро з ознаками вертикальної структури управління, організоване за традиційними канонами корпоративної моделі, яке органічно поєднується з гнучкою мережевою структурою периферичних ланок. Останні, як правило, добре ізольовані одна від одної, мають розподіл праці між ланками, а члени кожної з них всередині окремого осередки міцно пов'язані між собою особистісними, емоційними зв'язками (родинними, земляцькими, етнічними тощо). Це дозволяє мати не тільки налагоджений механізм їх дії у «виробничій сфері», легко здійснювати управління і тримати під контролем їх діяльність, а й максимально убезпечити центр та інші периферичні ланки мережі від впливу соціального контролю в разі провалу одної з них.

Таке поєднання найбільш ефективних принципів організації та управління корпоративної моделі, яка характеризується жорсткою централізацією для вищих рівнів з ізолюваністю, аморфністю і плинністю класичних мережових моделей, демонструє нині більшість відомих транснаціональних злочинних організацій [321].

2.3. Особливості функціонування транснаціональних злочинних організацій світу

Сьогодні транснаціональна організована злочинність досягла макроекономічних пропорцій: незаконні товари виготовляються на одному континенті, постачаються та продаються на іншому. Таке становище зумовлено структурованістю та координованістю діяльності злочинних організацій. Проблема транснаціональної організованої злочинності становить загрозу безпеці, передусім у країнах зі слабкою економікою, оскільки стримує її розвиток [565]. Крім того, діяльності транснаціональних злочинних організацій сприяє високий рівень корупції, яка проникає в політичні кола та бізнес, підриває державне управління шляхом надання більших можливостей тому колу осіб, які перебувають поза законом [512].

Нині в Європі діють транснаціональні злочинні організації, діяльність яких пов'язана з незаконною міграцією, торгівлею людей, наркотичними засобами, зброєю. Європейські країни виконують як функцію виробника, постачальника незаконної продукції, так і функцію покупця. Вивчення структури таких організацій дасть змогу розробити наукові і практичні рекомендації, положення та висновки щодо ефективності протидії вчинення зазначених видів злочинів транснаціональними злочинними організаціями, що і є метою нашого дослідження.

Серед транснаціональних злочинних організацій Європи у науковій спільноті насамперед виділяється італійська мафія, яка має одну з

найскладніших таємних структур і характеризується класичними принципами власного побудови. На її основі здійснюється відображення організаційної структури та специфіки діяльності європейського сегменту транснаціональних злочинних організацій [63, с. 10].

Проте, варто зазначити, що сучасний стан розстановки сил транснаціональних злочинних організацій у Європі за останні десятиліття дещо змінився. Як нами уже зазначалось вище, після розпаду СРСР на європейській арені проявів транснаціональної злочинності з'явилися нові учасники, які в результаті тривалих протистоянь за сфери та території впливу зайняли на ній своє вагоме місце. Розглянемо деякі з них.

Албанська мафія. В Албанії існує 15 кланів, які контролюють більшу частину албанської організованої злочинності. Вони тримають під своїм контролем наркообіг, займаються торгівлею людьми та зброєю. Також координують поставки великих партій героїну в Європу.

Сербська мафія. Різні злочинні угруповання, що базуються в Сербії та Чорногорії, що складаються з етнічних сербів і чорногорців. Їхні види діяльності досить різноманітні: наркоторгівля, контрабанда, замовні вбивства, азартні ігри і торгівля інформацією. На сьогоднішній день в Сербії налічується близько 30-40 таких активно діючих злочинних угруповань.

Окреме, чи не найбільш вагоме місце займає звісно ж «російська мафія». Це офіційно найстрашніша організоване злочинне угруповання. Колишні спеціальні агенти ФБР називають російську мафію «найнебезпечнішими людьми на Землі». На Заході під терміном «російська мафія» можуть матися на увазі будь-які злочинні організації, як власне російські, так і з інших держав пострадянського простору, або з імміграційного середовища в далекому зарубіжжі. Серед специфічних ознак те, що їх представники набивають ієрархічні татування, часто використовують військову тактику та виконують замовні вбивства.

Як зазначає Е.В. Топільська, російська організована злочинність спочатку сформувавшись як внутрішнє явище, поступово розширюючи сферу свого

впливу у 1990 – 1993 рр. набула такої ознаки як транснаціональність – якісно новий ступінь розвитку із власними каналами поставок зброї та вивозу «живого товару» – торгівля людьми для подальшої проституції [418, с. 10-20].

Російська злочинність займається рекетом і контрабандою в країнах Балтії, транзитом алкогольних і тютюнових виробів в країни СНГ, поставками нафтопродуктів, квітів, предметів мистецтва та рідкісних металів із СНГ на Захід, збутом крадених машин.

Структура російської організованої злочинності характеризується наявністю на нижчому рівні чисельних і мобільних злочинних груп по діяльності з вимагання, так званого «кришування», погроз і насилля над конкурентами.

В більш верхніх шарах злочинності відмічаються об'єднання злочинців у групи 50-200 осіб, які називають себе «зłodіями в законі» із обсягом влади в залежності від ефективності та масштабів діяльності їх злочинних груп та живуть за певними «кодексами поведінки». Більші злочинні організації діляться на «гілки» [418, с. 25].

В період виходу російської організованої злочинної діяльності за межі держави, зі змінами в соціальному, культурному та економічному житті, спостерігалось і посилення жорстокості насильницьких проявів злочинності, посилювалась конкуренція між злочинними угрупованнями, збільшувались і їх небезпечність, зокрема за рахунок посилення озброєності, стійкості, підтримкою інших груп.

Відмічається також, що російська транснаціональна організована злочинність як досить гнучкий, пристосовницький організм, що постійно розвивається, набула схильності до високого професіоналізму, використання у діяльності останніх наукових та технічних досягнень.

За період з 1999 по 2001 роки в Росії суттєво збільшилась кількість злочинів, пов'язаних із торгівлею наркотиками та психотропними речовинами (майже у 2 рази), незаконними поставками зброї та боєприпасів, вимаганням, контрабандою, бандитизмом [87].

Крім того, як вважає Яценко В.А., проникненню російською злочинністю на території інших держав сприяють три фактори:

- російські злочинні організації розглядаються як відносно молоді кримінальні організації;
- їм притаманне стрімке збільшення свого потенціалу, проникнення в нові сфери діяльності із швидким налагодженням контактів і зв'язків;
- російська організована злочинність не наділена конкретною системою організації, вона проявляється у різноманітних формах від дрібних груп до корпорацій [481, с. 59].

Немала небезпека вбачається і в участі російської організованої злочинності у операціях з відмивання доходів. Нерідко з цією метою плануються спільні акції різних транснаціональних злочинних організацій.

Так, наприклад, правоохоронні органи Росії володіють даними про те, що наприклад, тамбовський «злочин в законі» Олександр Загородніков (відомий як Хряк) ще в 1991 р. за допомогою посередництва відомого лідера організованої злочинної групи «спортсменів», названої за іменем Отари Квантришвілі – групи Отарика, зустрічався з емісаром японської якудзи Антоніо Інукі для вироблення спільних заходів по відмиванню злочинних доходів в колишніх республіках СРСР і особливо, в Далекосхідному регіоні. Тоді ж між ними була досягнута домовленість щодо обміну виконавцями злочинів між Росією і Японією [418, с. 35].

За офіційними даними МВС Росії, ще в 2000 р. більше 1,5 тис. російських організованих злочинних груп підтримували міжрегіональні, а 500 – міжнародні зв'язки в країнах дальнього і ближнього зарубіжжя – США, Італії, Німеччини, Фінляндії, Швеції, Китаю, Польщі, Угорщини, Турції та ін. [87]

Крім того, ще однією з характерних рис для російської організованої злочинності є її розподіл за національними (грузинські, армянські, азербайджанські, дагестанські організації) та територіальними ознаками (казанські, тамбовські, рязанські групи) [276, с. 40-41].

Таким чином, російська організована злочинність складає досить серйозну небезпеку для світової спільноти, а враховуючи її особливості виникнення та географічне розташування, вона може займатись досить різними видами злочинної діяльності та ефективно підтримувати зв'язки з іншими транснаціональними злочинними організаціями.

Немалу небезпеку складають злочинні організації Турції – «геройнової лабораторії», які поставляють 75% наркотиків, зокрема героїну, до країн Західної Європи по так званому «балканському коридору», який складають території Греції, Албанії, Македонії, Косова, Болгарії, Румунії, Угорщини, Хорватії, Австрії.

Американська спецслужба по боротьбі з наркоманією стверджує, що з Туреччини через Балкани у Європу та дещо менше у США потрапляє від чотирьох до шести метричних тонн героїну [2, с. 198]. Крім того, ці організації займаються торгівлею людьми та проституцією. В основному вони діють у країнах Західної Європи, зокрема Німеччині та Голландії.

Як зазначає В.В. Лунєєв, чеченські та грузинські групи, які характеризуються чіткою ієрархією, є не менш небезпечними, ділять сфери впливу та протистоять внутрішнім конфліктам. Вони займаються вимаганням на території Німеччини, Австрії та інших країн Європи.

Вказані найбільші злочинні організації не є вичерпним переліком транснаціональних злочинних організацій, але загроза, що походить від них дедалі загострюється, зокрема, завдяки кільком останнім подіям: боротьбі колумбійських картелів за відміну пункту в законі про видачу злочинця; напади сіцілійської мафії та вбивства суддів; поширення російських кримінальних організацій не лише на території СНД, але й у Західній Європі та США; швидке зростання масштабів відмивання грошей; контрабанда ядерних матеріалів [449].

Експерти Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) опублікували на офіційному сайті організації рейтинг країн з найвищим рівнем організованої злочинності. Як зазначається, перші місця у списку займають країни з Центральної та Південної Америки. Найнебезпечнішими ВЕФ визнав

бандитські угруповання Ель-Сальвадора, Гондурасу, Венесуели, Мексики, Гватемали, Ямайки і Колумбії. Найменш схильними до впливу злочинних кланів ВЕФ назвав і Фінляндію і Норвегію. Україна в цьому рейтингу розташувалася між Угандою та Тринідадом і Тобаго - на 113 місці. Водночас Росія виявилася на 86 місці, а Молдова - на 94-му [49].

Під італійською мафією зазвичай розуміють сицилійську мафію або «Коза ностру», неаполітанську «Каморру», калабрійську «Ндрангетту», а також «Сакра корона уніта» з Апулії, створену «Коза нострою» для використання морського узбережжя цього регіону з метою незаконного обігу наркотиків.

З перерахованих організацій найбільш розвинутою, з чітко вираженим транснаціональним характером, є сицилійська мафія. Зберігаючи свої традиції, сицилійська мафія є динамічною і добре адаптованою до нових умов структурою. Це дало змогу їй вийти з місцевого національного рівня діяльності на рівень транснаціональний. Хоча її діяльність, як і раніше, має регіональний характер, а її оплотом є Південна Італія, «Коза ностра» набуває все більш виразних форм транснаціональної корпорації [484].

Структура сицилійської мафії складалася протягом століть. Сицилія є одним з регіонів Італії, в якому мафія має найбільш сильний вплив та являє собою об'єднання кланів, основним видом діяльності яких є торгівля наркотиками, особливо героїном, вимагання, відмивання «брудних» коштів та контроль підприємств, які мають для неї важливе значення.

Будучи однією із найдавніших злочинних організацій, сицилійська мафія протягом років змогла не лише пристосуватись до нових умов суспільного життя на змін законодавства, а й при цьому зберегти свою внутрішню структуру, яка складається із сімей, де з покоління в покоління справи передавались від глави сім'ї, який обирався усією родиною, до його старшого сина [321].

Для сицилійської мафії характерним є наявність жорсткої ієрархії в сім'ї з можливістю для зросту та розподілом ролей, санкцій за порушення норм та доступ до будь-яких незаконних справ. Крім того, в основі діяльності

італійських злочинних угруповань в першу чергу лежить закон мовчання («омерта») та тісні родинні зв'язки.

Це вищий рівень організації злочинців, які формально не пов'язані ніякими зобов'язаннями один перед одним. Вони, як правило, займають високі посади на державній службі, в громадських організаціях (партійні лідери) і використовуючи свій статус визначають політику або приймають вигідні конкретним особам чи групам рішення. Вони вчиняють такі дії будучи корумпованими особами і саме цих осіб найчастіше називають мафіозі.

Луїджі Барцині описує чотири рівні організації, що становлять сицилійську мафію [492]. Перший – «сім'я» – це ядро. Протягом поколінь кожен глава такої сім'ї заповідав її своєму старшому синові. Однак «сім'я» складалася не тільки з кровних родичів, а й формувалася на основі фіктивного споріднення і хресного батьківства.

Як зазначають Багрій–Шахматов Л.В. та Буріч К.М., досліджуючи організовану злочинність вказують, «мафія – злочинне об'єднання, співтовариство осіб, які переслідують, нарівні з корисливими, також і визначені політичні цілі» [13].

Другий рівень становить група з декількох сімей, які об'єднуються разом в асоціацію для підтримання одна одної. Така асоціація називається «коска» (cosca), одна із сімей і її глава визнається верховною. Типова cosca рідко складається більш ніж з п'ятнадцяти чи двадцяти членів, у центрі якої перебувають чотири або п'ять кровних родичів [550, с. 46]. Ця асоціація позбавлена будь-якої жорсткої організації: це просто «друзі друзів», які є її членами й одночасно «кваліфікованими особами». Cosca встановлює робочі стосунки з іншими союзами, дотримуючись території і кордону. Гнучкість оберігає cosca від бюрократизації: «необхідність постійно розширювати сферу діяльності мережі соціальних взаємозв'язків посилює нездатність створення стабільної організаційної структури» [556, с. 40]. Мафіозі процвітає, тому що в його розпорядженні знаходиться мережа взаємозв'язків. Унаслідок цього він

здатний діяти як посередник, надаючи різноманітні послуги. У відповідь вимагає тільки привілей на заняття своєю діяльністю [488].

Третій рівень досягається, коли створюється союз, який об'єднує декілька подібних асоціацій і називається «consorterie», в якому одна cosca визнається верховною, і її керівник є лідером такого союзу – босом босів. «Це відбувається спонтанно... коли боси окремих асоціацій усвідомлюють, що один з них став більш могутнім, у нього більше людей, більше друзів, більше грошей, більш високопоставлені покровителі» [538, с. 272]. Останні на Сицилії утворювали «operata societa» почесне суспільство, що є вищим рівнем організації мафії.

Загалом ця структура є гнучкою, розгалуженою мережею дрібних угруповань, об'єднаних в єдиний союз. Сучасна структура сицилійської мафії стала ще більш досконалою й у вищих ланках організації набула ознак корпоративної моделі, хоча мережева модель є базою для організації низових її ланок [321].

Нині, наприклад, 1500 членів, які представляють 67 сімей, діють в одній тільки провінції Палермо. Кожна сім'я має главу, який вибирається із членів сім'ї. Управляти сім'єю завжди допомагає радник. Нижче стоять «сержанти», кожен з яких очолює дрібніші об'єднання від 5 до 20 рядових членів – «солдат». Об'єднання з трьох сімей очолює «полковник», який відповідає за їх діяльність перед регіональним комітетом, урядом «Коза ностри» [539, с. 559].

При співвідношенні такої структури організації з раніше розглянутими моделями очевидно, що навіть усередині окремих ланок сицилійська мафія побудована з використанням принципів корпоративної моделі. Водночас окремі її ланки, особливо на нижчому рівні, пов'язані між собою в гнучку мережеву структуру.

Калабрійська «Ндрангета» є різновидом сицилійської мафії та має схожу структуру. Разом з тим, дана організації вирізняється своєю дисциплінованістю і високою організованістю зберігаючи структуру побудовану на класичних корпоративних принципах.

Ця організація виникла в результаті вигнання однієї сицилійської злочинної групи сицилійським міністерством внутрішніх справ в район Калабрія, де вона змогла відновитись завдяки підтримці селян. Відновлення цієї організації приходить на 1960-ті року, коли її лідери та брати змогли монополізувати контрабанду сигарет та оливкового масла [539, с. 35].

Принципи організації та побудови цієї організації схожі із сицилійською мафією, вона об'єднує організації під одним контролем, проте не з диктаторським характером. Вона складається з 144 кланів, які називаються «коше» (або ндріне), побудованих на основі сімейних зв'язків, загальною чисельністю 5100 осіб. Перший рівень складають сім'ї (коска), другий – регіональна контрольна рада, що вирішує конфлікти і протиріччя, третій складають управляючі.

Ндрагетта окрім операцій з перевезення наркотиків, контрабанди тютюну та зброї, відмивання злочинних доходів, займається незаконними операціями з грошовими фондами в кредитно-фінансовій сфері та викраденнями з метою отримання викупу. Вона поширює свою діяльність в Туреччині, обох Америках, Канаді, Австралії, Німеччині та інших країнах Європи.

Неаполітанський варіант італійської мафії – Каморра, на думку Ернесто Серао, на відміну від сицилійської мафії, є більш високоорганізованою і дисциплінованою [513, с. 724]. Її структура заснована на класичних корпоративних принципах організації. Виникнення Каморри в історичному просторі співпадає з намаганнями засуджених Неаполя створити організацію для захисту від насилля, яке до них застосовували наглядачі [276, с. 30]. В результаті, після звільнення, засуджені створили злочинну організацію, яка контролювала тюремні установи, обкладаючи їх даниною, встановлювала свої порядки та забезпечувала привілейованість своїх членів.

Сучасна камора, як і раніше, дислокується в Неаполі, складається із 30 сімей загальною чисельністю близько 6000 чол. [578, с. 5]. Діє в союзі із сицилійської мафією, а значить, і принципи її злочинної діяльності схожі з останньою.

Структура організації містить в основі сімейні клани, які об'єднуються в групи, а групи очолюють кримінальні боси. Документальні факти виникнення каморри відносяться ще до XVI століття, а у 1820-1830 роках дане об'єднання заявило про себе як про могутню організацію [288, с. 32-33]. Зважаючи на принципи діяльності каморри та її могутність, прості робочі і селяни сприймали її як гілку влади і місцеву адміністрацію.

Будучи організацією із 133 сімей загальною чисельністю 7400 членів, каморра здійснює контроль ігрових закладів, займається транспортуванням наркотиків, вимаганням, контрабандою сигарет. Основною територією її діяльності є Південна Америка (Перу, Болівія, Уругвай та ін.), але відмічається її діяльність і в країнах Європи, таких як Франція, Португалія, Іспанія, Великобританія, Швейцарія, Монако та ін.

«Сакра корона уніта» («священна корона») – це злочинна організація, яка в 1991 році була офіційно визнана правоохоронними органами як самостійна і незалежна організація, хоча відмічається її тісний зв'язок із ндрагеттою. Ця організація контролює морський берег – ворота для нелегальних товарів для всіх злочинних організацій Італії та осідає переважно в районі Апулії. За даними Інтерполу дана організація налічує 51 клан загальною чисельністю 1800 осіб [530, с. 7].

Основними сферами діяльності є торгівля наркотиками та зброєю, вимагання, контрабанда сигарет та організація незаконної імміграції з Китаю та деяких країн Європи.

Ці злочинні угруповання активно використовують вигідне географічне положення Італії, її морські шляхи для проникнення на усі континенти та можливості активного розповсюдження зброї та наркотиків усіма можливими та доступними шляхами.

Транснаціональна організована злочинність чинить значний вплив і на американське суспільство. Деструктивний вплив торгівлі наркотиками є загальновідомим, але руйнівний вплив на американське суспільство транснаціональної злочинності проявляється не лише в цьому. Міжнародна

торгівля зброєю та людьми; контрабанда рідкісними видами флори та фауни; міжнародні фінансові махінації наносять цілеспрямований та негативний вплив на здоров'я та фінансове благополуччя американських громадян.

Злочинні угруповання діють не тільки поблизу мексиканських та канадських кордонів чи у американських портах, вони проникли також і в зовсім невідповідні до такої діяльності райони.

На американському континенті твердо займають лідируючі місця серед транснаціональних злочинних організацій не менш небезпечні із численними міжнародними зв'язками. Монреальська мафія різутто – (Rizzuto) – злочинна сім'я, яка в основному, базується в Монреалі, але заправляє провінціями Квебек і Онтаріо. Колись у них відбулося злиття з сім'ями в Нью-Йорку, що в підсумку призвело до мафіозних воєн в Монреалі в кінці 70-х. Різутто належить нерухомість на сотні мільйонів доларів у різних країнах. Вони володіють готелями, ресторанами, барами, нічними клубами, будівельними, харчовими, сервісними й торговельними компаніями. В Італії їм належать фірми з виробництва меблів та італійських делікатесів.

Мара Сальватручча, що у сленговому перекладі означає «бригада сальвадорських бродячих мурах» і часто скорочується до MS-13. Ця банда мешкає в основному у Центральній Америці і базується в Лос-Анджелесі (хоча працюють в інших районах Північної Америки та Мексики). За різними оцінками, чисельність цього жорстокого злочинного синдикату коливається від 50 до 300 тисяч чоловік. Мара Сальватруча займається багатьма видами злочинного бізнесу, в тому числі торгівлею наркотиками, зброєю та людьми; рекетом, вбивствами на замовлення, викраденнями людей з метою отримання викупу, угонами автомобілів, відмиванням грошей та шахрайством. Відмінною рисою членів угруповання є татуювання по всьому тілу, в тому числі на обличчі і внутрішньої частини губ. Татуювання не тільки показують приналежність до банди, а й своїми деталями розповідають про його кримінальну біографію, вплив і статус в співтоваристві.

Ангели пекла. Вважається організованим злочинним угрупованням США. Це один з найбільших у світі мотоклубів (Hells Angels Motorcycle Club), у якого майже міфічна історія та філії по всьому світу. За легендою, відображеної на офіційному сайті мотоклубу, в роки Другої світової війни а американських ВПС існувала триста третія ескадрилья важких бомбардувальників з назвою «Hell's Angels». Після закінчення війни і розформування підрозділу, льотчики залишилися без роботи. Почуваючи себе зрадженими, вони пішли проти своєї «жорстокої країни, сіли на мотоцикли, об'єднувалися в мотоклуби і бунтували». Поряд з легальною діяльністю (салони з продажу мотоциклів, майстерні з їх ремонту, продаж товарів з символікою) «Ангели Пекла» широко відомі своєю жорстокістю та незаконною діяльністю (продаж зброї, наркотиків, контроль над проституцією тощо).

Щодо осередку сучасної італійсько-американської злочинності, то як і раніше, основною одиницею всередині формування залишається «сім'я» або *borgata*. Правоохоронні органи в більшості районів США виявляють тільки вершину айсберга; діючи тільки в рамках своєї юрисдикції, вони не здатні справитись з усіма міжнародними зв'язками таких злочинних організацій [321].

Саме період дії на території США «сухого закону» співпадає з періодом напливу на американську землю італійських іммігрантів, які безсумнівно вплинули на бурхливе поширення мафіозних, гангстерських формувань, найбільшим з яких є, така відома злочинна організація, як «Коза Ностра». Серед емігрантів були як і лідери злочинних організацій, так і бідні селяни та люди, які з тих чи інших причин шукали порятунку за кордоном від переслідувань італійського закону. Всі вони, цілком природно, на чужині тяжіли до співвітчизників, а особливо до тих з них, хто мав хоча б якийсь вплив і міг надати підтримку [418, с. 10-20].

Зберігаючи своє італійське походження «Коза Ностра» зберігає і принципи побудови та управління всією організацією, яка за різними підрахунками налічує до 25 сімей лише у Чикаго та Нью-Йорку із загальною чисельністю близько 2000 членів [321]. Фактична назва, під якою відома група,

може змінюватися. У Новій Англії, наприклад, це «Офіс»; у Чикаго – «Outfit». Групи в центральному районі Нью-Йорка відомі як «Сім'ї». Хоча певна кількість членів можуть бути родичами, термін «Сім'я» означає спорідненість по крові або в результаті шлюбу (ось чому термін пишеться з великої літери). За даними Президентської Комісії, налічується двадцять чотири таких групи – «Сім'ї LCN» (La Cosa Nostra), загальна кількість членів яких досягає 1700. Половина з них становлять п'ять Сімей Нью-Йорка [552]. Кожна злочинна група складається з членів і помічників. Їх структура основана переважно на мережевій патримоніальній моделі. Член, який зазвичай має італійське походження, як патрон перебуває в центрі клієнтів, які не є членами Сім'ї. Останні становлять діючу (бойову) одиницю для координування злочинної діяльності. Члени і помічники об'єднуються в групи, напівнезалежні одиниці, якими номінально керують «капітани». Таким чином, навколо кожного капітана перебувають його помічники, які займають саму нижчу сходинку ієрархії й офіційно прийняті в Сім'ю. У центрі структури Сім'ї перебуває бос, який має радника і заступника. Кожне угруповання пов'язане з іншими сім'ями по всій країні за допомогою боса, суверенітет якого приймається іншими босами [321].

Аналіз структури Сім'ї дозволяє констатувати поєднання принципів корпоративної та мережевої моделей у структурі організації злочинної діяльності.

Контрабанда алкогольних напоїв дозволила цій організації отримувати високі прибутки, Поряд з налагодженою торгівлею алкогольними напоями на чорному ринку, «Коза Ностра» не полишала торгівлю наркотиками та проституцію. На сьогодні вона продовжує свою діяльність в сфері грального бізнесу, наркаторгівлі, контрабанди дорогоцінного каміння, шахрайства, торгівлі зброєю та ін.

В результаті, отримані кошти підлягали «відмиванню», та подальшому вкладенню в підприємства країни, контрольовані злочинними організаціями, які дозволяли підкуповувати посадовців та уникати сплати податків. Не останню роль в цьому процесі відігравали гральні заклади.

«Коза ностра» в США є організацією національних масштабів і залишається досить сильною організацією, контролюючи такі регіони як Нью-Йорк, Чикаго, Нову Англію, Південні частин Флориди, Лас-Вегас, штати Невада, Атлантик-Сіті, Нью-Джерсі та ін. [31, с. 11]

Крім США, діяльність «Коза Ностра» прослідковується в Китаї, Японії, країнах СНГ, Латинській Америці, Італії та інших країнах Європи.

Ще більш унікальними за структурною побудовою є колумбійські картелі. Колумбія є однією із слабо розвинених країн Латинської Америки із слабкою економікою, інфляцією, постійними дрібними повстанськими заколотами в умовах яких активно діють злочинні організації, які спеціалізуються на торгівлі наркотиками. Отримуючи значні доходи такі організації не лише «купують» офіційних осіб країни, а й активно впливають на політичні та економічні процеси в країні у вигідну для них сторону, користуючись і високою підтримкою населення.

Колумбійські картелі володіють високоорганізованою внутрішньою структурою та використовують досить ефективні методи та принципи управління, спеціалізації та розподілу праці, високої дисципліни та відданості. Керівники картелів, будучи одночасно підприємцями, після «відмивання» отриманих від наркоторгівлі коштів, вкладають отримані прибутки в легальний бізнес. Це дає можливість для проникнення в органи влади та одночасного покриття наркодіяльності.

Структура картелів складає сукупність вузькоспеціалізованих ніш, кожна з яких виконує свою, обмежену функцію (розробку наркотику, збут, охорону та ін.). Це допомагає картелям виживати навіть в умовах проникнення агентів в одну з ніш та притягнення її членів до відповідальності. Варто також зазначити, що основну частину своєї продукції, колумбійські картелі розповсюджують на території США, використовуючи для цього повітряні шляхи.

Серед відомих транснаціональних злочинних організацій колумбійські сім'ї є найбільш високоорганізованим корпораціями для заняття злочинним бізнесом, що ґрунтується на таких ефективних принципах управління, як

спеціалізація і розподіл праці. Традиційно колумбійські картелі були відомі як торгові династії, більшість з яких мали патріархальну авторитарну структуру, що вимагає абсолютної дисципліни і відданості.

Нині колумбійські картелі є основними виробниками і постачальниками кокаїну на світовий ринок наркотиків. До 80% виробленого у світі кокаїну, сировину для якого вирощують лише в трьох південноамериканських країнах: Болівії, Перу (70%) і Колумбії (30%), розповсюджується двома найвідомішими наркотичними картелями, розташованими в колумбійських містах Медельїні і Калі [560, с. 5].

Найбільш відомими є Калійський картель, Медельїнський картель та Картель Північного побережжя.

Калійський картель, що базується в м. Калі виник з діяльності банди осіб, які були найняті для вимагання. Отримані кошти Хосе Сантакрус Лондоно, Джилберто Хосе і Мігель Анджело Родрігес вкладали у підприємства з транспортування пасти коки з Перу і Болівії у Колумбію. З часом вони почали контролювати поставки кокаїну і відмивання коштів у Чикаго, Лас-Вегасі, Лос-Анжелесі та інших містах США.

Структурна побудова Калійського картелю базується на строгому розподілі функцій. Очолюють великі корпорації лідери-менеджери по кожній функції – реалізації продукції, транспортуванню, прикриття та ін.

Як у будь-якій великій корпорації, лідери, наприклад, Калійського картелю мають репутацію консервативних менеджерів. У головному офісі перебувають виконавчий директор і низка віце-президентів для виконання конкретних функцій: реалізації продукції, організації її транспортування, продажу, фінансової діяльності та силового прикриття. Зарубіжні філії створено для імпортування, продажу та розповсюдження продукції. Розпорядження з головного офісу є обов'язковими для зарубіжних філій, а контроль над ними з боку корпорації здійснюється цілодобово [321].

Таким чином, основні керівні рівні в колумбійських картелях, безсумнівно, структуровані з використанням вертикальних корпоративних

принципів, властивих будь-якій легальній або нелегальній бюрократичній організації. Водночас абсолютно за іншою схемою побудовані нижні рівні цих злочинних корпорацій. У цьому разі використано вузькоспеціалізовану осередкову структуру з ретельним розподілом між осередками функцій і збором лише тієї інформації, яка дійсно необхідна картелю [321].

Кожен осередок очолюється «calepo» і складається з родичів та сусідів. Заробітна плата членів осередку надходить на рахунки, що контролює корпорація, і якщо вони допускають хоч найменшу помилку, рахунки закриваються. Кодекс поведінки для членів є жорстко силовим. Система не дозволяє помилятися, і ніколи не дає своїм членам другого шансу. Якщо помилка призводить до смертельного вироку, останній застосовується не тільки до члена осередку, а й до всієї його родини. Крім того, родичів використовують як заручників під час здійснення операцій з наркотиками. Вони є страховкою безпеки діяльності осередку на випадок непередбачених подій або арешту учасників операції [567].

Такий модульний підхід дозволяє обмежити вплив правоохоронних органів. Труднощі виявлення таких осередків і впливу на їх діяльність з боку держави обумовлені тим, що членство в цих осередках різко обмежено лише тими людьми, яких особисто знає «коленос» [321].

Отже, нижні ланки колумбійських злочинних корпорацій являють собою велику мережу ізольованих один від одного осередків, що перебувають під жорстким контролем і керівництвом зверху. Безпека корпорації і чітке виконання функцій забезпечено внутрішнім взаємним контролем, заснованим на страху за своє життя і життя своїх близьких, а також жорсткому обмеженні інформації як про діяльність організації, так і про її членів [321].

Нижчі рівні є більш ізольованими підгрупами в основному з родичів і особисто знайомих людей, які постійно змінюють своє місце знаходження та підкорюються жорстко-силовому управлінню за принципом «помилка – смерть». Така структура гарантує захист від виявлення та знищення і забезпечує чіткий облік товару і прибутку.

Таке поєднання яскраво виражених корпоративних і мережових принципів організації притаманне традиційним колумбійським картелям. Отримання надприбутків унаслідок здійснення лише одного з видів злочинної діяльності підтверджує його ефективність [321].

Водночас жорстка боротьба держави з наркомафією, вістря якої було спрямоване на найбільші злочинні корпорації, дещо послабила їхні позиції внаслідок арештів більшості лідерів. З 1995 р. на традиційно колумбійському кокаїновому ринку з'являються два нових картелі «Cartel de la Costa» і «Norten Valle del Cauca». Останні при організації своєї структури вважали за доцільне не використовувати жорстку централізовану систему, що ґрунтується на широкій мережі низових ланок, яка, зокрема, і страждала від того, що арешт лідерів порушував планомірну роботу всієї корпорації. Ці картелі надавали перевагу рухливим, маленьким, високо агресивним групам, які не мають високої організованості, на відміну від традиційних картелів [578, с. 20-21].

Мексиканську федерацію представляють чотири картелі-лідери: Гальфський, Тіхуанський, Сонорський, Хуарезський, які контролюють виробництво, контрабанду і торгівлю наркотиками (героїн, кокаїн, марихуана), а також займаються відмиванням грошей. Сфера їх впливу – Мексика, захід США. Ці картелі також займаються посередницькою діяльністю, транспортуючи кокаїн з Колумбії в США. П'ятий картель – організація Амескуа – домінує в торгівлі метамфетаміном й ефедріном.

Ефективна злочинна діяльність мексиканських картелів обумовлена високим рівнем корупції суддів, правоохоронних органів, армії і митниці. Через Мексику з Колумбії переправляється до 40% кокаїну. Ця країна стала основним експортером з постачання героїну (чорного і коричневого), посідає перше місце у світі по виробництву марихуани, забезпечує через розвинену систему перевезення транзит кокаїну. Мексиканські злочинні угруповання контролюють більшу частину кокаїнового транспорту, що проходить через Мексику.

Мексиканська організована злочинність вважається найбільш досвідченою і засекреченою. Побудова мексиканських картелів багато в чому

схожа з колумбійськими наркокартелями. Переважна більшість цих організацій працюють в наркобізнесі сім'ями, багато з яких протягом декількох поколінь брали участь у контрабандних операціях.

Калійський картель веде свою злочинну діяльність у США, Мексиці, Гавані, Панамі, Сальвадорі, Нікарагуа, Італії, Ямайці, Іспанії, Канаді та ін. Для зберігання кокаїну використовується Гватемала [288, с. 211].

Медельїнський картель, заснований Пабло Ескобаром та представниками родини Очоа, довгий час вважався одним із найбільших по виробництву кокаїну і складається з численних відносно самостійних груп. Завдяки діяльності правоохоронних органів, верхівки картелю часто ліквідовувались і він втрачав свою силу. В даний час, картель здійснює поставки кокаїну на Далекий Схід, Японію та Австралію, Європу, країни СНГ.

Картель Північного побережжя розпочинав свою діяльність з організації вивезення з країни смарагдів, далі йшла діяльність з контрабанди марихуани та кокаїну.

Поділ ринків впливу Колумбії і тісні зв'язки усіх картелів між собою призвели до того, що нішою діяльності Картелю Північного побережжя є в основному обслуговування поставок наркотиків для двох інших картелів.

Численні організації цього картелю не мають високоорганізованої структури і рідко вступають у взаємовідносини один з одним. Іншою стороною його злочинної діяльності є відмивання доходів, завдяки тісним зв'язкам з урядом, політиками.

В останній час колумбійські наркоторгівці поширили свою діяльність на території Східної та Західної Європи, Росії, України та на території інших держав колишнього ССРСР.

Розглядаючи транснаціональну організовану злочинність на американській території, ми не можемо оминати своєю увагою і нігерійські злочинні групи. Ріст організованої злочинності в Нігерії пов'язують з падінням цін на нафту в 80-ті роки, та як результат – дезорганізацією економіки. Залишені без джерел доходів, злочинні організації зайнялись торгівлею

наркотиками, вимаганням, махінаціями, пов'язаними з роботою банків та шахрайством, отриманням незаконних страхових виплат [87].

Нігерійські злочинні організації нерідко втягуються в широкомасштабні акції, але задовольняються і дрібними операціями, виграючи на їх кількості, а самі, намагаються знаходитись в тіні.

За деякими оцінками, займаючись поставками наркотиків у США, зокрема героїну, нігерійські угруповання уступають тільки китайським. Структура цих організацій не має такої ж чіткої вираженості як у попередніх, проте відмічається наявність крупних наркоділків, кур'єрів та звичайного допоміжного персоналу, які в більшості є нелегальними мігрантами, пов'язаними сімейними зв'язками [481, с. 55-56].

Використовуючи шахрайство по так званій схемі «нігерійських листів», члени угруповань переправляють отримані кошти назад до Нігерії, в якій відсутня злагоджена система боротьби з відмиванням коштів.

В Азії транснаціональну організовану злочинну діяльність здійснює ціла низка відомих і найстаріших злочинних організацій світу, що мають схожі характеристики їх структурних моделей. Йдеться про китайські «тріади», японської «якудза» (бореокудан) та в'єтнамські угруповання.

Походження терміну «тріади» пов'язують із давнім китайським символом трикутника, який означав поєднання неба, землі і людини та залишався емблемою заснованих монахами общин з метою протистояння правлячій династії.

Сформовані репресованими імператором монахами для захисту селян та їх інтересів від інших верст населення, ці угруповання являють собою гнучку сітчасту систему, структура якої може змінюватись в залежності від тої чи іншої злочинної діяльності чи операції [276, с. 31].

Структурна побудова тріад представляє собою строго централізовану ієрархію з певними основними позиціями. Найвищу першу позицію займає лідер – голова дракона, в підпорядкуванні якого знаходяться чотири керівники.

Далі йдуть керівники окремих організацій, що входять в тріаду, потім бойовики, а найнижчий рівень займають прості члени організації.

Специфікою такої побудови та управління є жорстке дотримання усіх традицій, ритуалів, підпорядкування та наявність окремих посад осіб, які здійснюють набір нових членів, експертів з фінансових та адміністративних питань, радники, відповідальні за церемоніал та ін. [288, с. 58].

Етнічні китайські злочинні організації є особливо згуртовані і не допускають в свої члени сторонніх. Членство в такій організації означає в певній мірі вираження довіри та її члени утворюють єдиний робочий колектив, здатний завжди надати допомогу іншим членам, навіть не знайомим.

Хоча тріади і володіють формальною структурою, яка включає «голову дракона» і штат «спеціалістів», як управляючі, значна частина їх діяльності, як правило, здійснюється тими членами, які спеціально для цього залучаються. Керівники таких організацій володіють необмеженими повноваженнями, визначають напрями та специфіку діяльності всієї організації.

Китайські тріади володіють широкою мережею закордонних формувань в Північній Америці, Західній Європі, Амстердамі, Лондоні, Іспанії та ін. [481, с. 50-56].

За деякими підрахунками, лише Гонконг налічує десятки тисяч членів тріад, які входять у 50-55 окремих організацій, а у Тайвані діє понад 700 банд тріад, об'єднаних у шість основних груп [31].

Китайські тріади займаються відмиванням доходів, торгівлею наркотиками, нелегальним гральним бізнесом, проституцією, вимаганням та порнографією. Вони здійснюють контроль над поставками героїну, обігом наркотиків та зброї на території Бірми, Лаоса і Таїланду (Золотий трикутник), а над азартними іграми, проституцією та торгівлею людьми не лише в Сполучених Штатах, а й в країнах Європи та Азії.

Крім того, варто зазначити, що в період масової еміграції китайців до США, а цій країні вони створювали асоціації подібні тріадам під назвою «тонги» (в перекладі – місце зустрічі). Основною особливістю таких об'єднань

є спільність (співзвучність) фамілій її учасників, які не обов'язково наділені родинними зв'язками. Ці організації займаються корупцією, незаконним гральним бізнесом, вимаганням, вбивствами, проституцією та іншими злочинами забезпечуючи при цьому своїм членам надійний захист.

Китайські тріади, історія розвитку яких налічує тисячі років, в останнє десятиліття значно посилили свій вплив. Якщо 2006 р. було виявлено 197 тис. злочинних угруповань із загальною кількістю 876 тис. членів, то вже 2016 р. зростання відносно числа злочинних груп становило 306% (на 154 тис. угруповань стало більше), а кількість їх членів збільшилася на 547 тис., що становить 403% порівняно з базовим роком. З 2016 р. прослідковується збільшення кількості згуртованих, високоорганізованих формувань підпільного типу [526, с. 8-9].

Традиційно модель організації тріад є жорстко централізованою ієрархією з шістьма основними позиціями. Першу позицію посідає лідер «сан шу», відомий також як «лунг тао» (голова дракона) або «тай ло» (великий брат). У його підпорядкуванні перебуває чотири ранги керівників, які відповідають за різні аспекти діяльності організації, і рядові члени.

Другу позицію займають керівники окремих організацій, або цілої їх низки, які входять у тріаду, так звані «фу шан шу», і спеціальна людина «синг фунг», який керує вербуванням нових членів.

Третю позицію займають бойовики – «хунг кван», які очолюють оперативно діючі групи тріад. Існує спеціальна посада для здійснення взаємозв'язку з іншими злочинними організаціями – «шо хай», а також експерт з адміністративних та фінансових питань «пак тсе син», що займають, відповідно, п'яту й четверту позиції. У нижчій, шостій позиції, перебувають прості члени або солдати – «сей коу джай» [537, с. 50].

Ієрархічний авторитарний стиль організації підкреслює такий факт. Усі посади в китайських тріадах прийнято позначати певними цифрами. Особи, які займають значні позиції в цій злочинній організації, позначаються тризначною цифрою, що починається з 4 та відповідає старовинній китайській легенді про

те, що світ оточують чотири моря. Так, лідер «сан шу», який очолює об'єднання тріад в окремому місті чи на географічній території, називається «489»; «хунг кван» – 426; «шо хай», відповідальний за зв'язки з іншими злочинними групами – 432; адміністративний і фінансовий експерт – 415. Прості члени, які не мають рангів, називаються двозначним номером «49» [499, с. 70].

Керівна верхівка є своєрідним «мозковим центром», що визначає напрям і характер діяльності тріад. По суті останні є феодално-патронімічні організації, ватажки яких володіють необмеженою верховною владою. Відносно великі організації поділяються на окремі загони, які мають свої власні назви. Кожен з членів такого братства, залежно від віку, належить або до великого, або до малого загону і підпорядковується розпорядженням та наказам свого командира [462, с. 108].

При визначенні моделі організації транснаціональної злочинної діяльності китайських тріад можна дійти висновку про корпоративний характер структури цих організацій. Про це свідчить їх ієрархічна побудова при централізації керівних повноважень на вершині.

Аналітики досі не можуть дійти єдиної думки щодо ступеня організованості тріад. За наявності строго формалізованої структури керівного рівня виконавчі ланки, що здійснюють безпосередню злочинну діяльність, діють у межах гнучкої мережевої системи, яка може змінюватися залежно від проведеної злочинної операції. Таке поєднання корпоративної та мережевої моделей характерне для найбільш відомих тріад, що займаються транснаціональною злочинною діяльністю: «Сунь Е Он», «14К», «Во Хоп Ту» і «Во он Лок» [321].

Іншим представником азійської злочинності є японська «Якудза», яка на відміну від зазначених транснаціональних злочинних організацій, діє майже відкрито. Вона володіє численними офісами в Осака та нерідко скликає своїх членів на зібрання та прес-конференції, навіть публікуючи свої доходи і повідомляючи про зміни в керівництві. Учасники цього злочинного

угруповання, після проходження через спеціальний обряд посвяти вважають себе членами однієї сім'ї.

До складу якудзи входять декілька більших організацій, серед яких лідирує «Ямагучі-гумі», яка нараховує понад 26000 членів в складі 944 менших організацій. Другою по чисельності японською злочинною організацією являється «Інагава-кай», яка об'єднує понад 8600 членів та «Сумієши-кай» з 7000 членів [276, с. 34].

Структура якудзи також передбачає керівника – голову дракона і всіх інших членів організації, проте з меншою спеціалізацією як у тріад. Серед членів якудзи виділяється два рівні – перший – ті, хто прийняв присягу і посвячений у члени організації з розподілом на ранги, і всі інші – звичайні рядові найнижчої сходинки ієрархії організації.

Члени окремих сімей мають свого керівника, підкорюються йому і навчаються у нього, щоб в майбутньому також стати лідерами. Проте ці сім'ї не обов'язково кровні, і вступ до певної сім'ї передбачає відречення від усієї іншої родини та підкорення у поведінці кодексу та правилам честі і життя нової сім'ї.

З іншої сторони, для якудзи характерною є широкомасштабна міжусобна боротьба між її різноманітними угрупованнями, але це не перешкоджає реалізації її злочинних намірів [87].

Основними сферами діяльності «Якудза» є торгівля наркотиками та зброєю в районі Гавайських островів, ігровий бізнес та кіноіндустрія. Сьогодні «Якудза» усе активніше прагнуть увійти саме в героїновий бізнес, що давно й міцно контролюється китайськими тріадами й американо-італійською «Коза Нострою». У Японії цей вид «бізнесу» приносить організованій злочинності найбільші доходи. Члени «Якудза» практично монополізували такий вид злочинної діяльності, як поширення наркотичних речовин, а саме поширення стимулюючих засобів: амфетамінів та метафтомінів, які ввозяться в країну контрабандним шляхом. Усередині країни вони створили складну мережу таємного поширення стимулюючих препаратів, які в цей час уживаються

повсюдно, причому всіма верствами японського суспільства, включаючи молодь і жінок-домогосподарок.

Крім того, спостерігається вплив «Якудза» у фінансовій сфері, спорті та будівництві об'єктів. Вона набула поширення в США, Австралії, Росії (контрабанда автомобілів) та Південній Кореї.

Японська якудза або «борекудан» на кінець 2016 р. налічувала 79900 членів, з яких 67% становили три найбільших синдикати: Ямагучі-гумі (400 груп, близько 23000 членів); Інагава-кай (140 груп, понад 7000 членів) і Суміесі-кай (112 груп, 600 членів).

У структурному відношенні тріади і якудза мають багато спільного. У моделі якудза використовуються ті ж принципи вертикальної структури з «головою дракона» на чолі, як і в китайських тріад, лише називається такий лідер (бос, що володіє необмеженою авторитарною владою) – «каічо». Особливістю якудза є обмежений, порівняно з тріадами, перелік позицій керівної ланки. Бос має тільки заступника або капітана, так званого «вакато», усі інші позиції займають рядові солдати «вакаі шу» [539].

Якудза здійснюють ретельне розмежування між членами (кумін) і тими, хто не був посвячений в секрети організації, не пройшов спеціальну церемонію посвяти (джан-кумін), і тому перебуває на найнижчій ланці у світі якудза.

Крім того, існують відмінності рангів і титулів у різних групах цієї злочинної організації. Встановлення силової, авторитарної ієрархії, як правило, відбувається всередині сімейних груп. Це дозволяє членам сім'ї, які займають наступну за лідером позицію, вчитися керувати сім'єю, використовувати ім'я сім'ї, очолювати окремі ланки сім'ї, щоб з часом стати її лідером [531, с. 216].

Якудза мають свою територію і кодекси поведінки, члени цих об'єднань пов'язані між собою псевдородовими відносинами відданості. Обряд посвячення означає зречення від кровних батьків і визнання боса фактичним батьком. Система відносин в організованих злочинних групах характеризується тим, що панує патерналістичне заступництво з боку лідера, що створює атмосферу солідарності на зразок сімейних відносин [534, с. 18].

Таким чином, якудза є псевдородиною – кланом. Такі відносини забезпечують злочинному угрупованню стійкі зв'язки не тільки між босом і членами організації (за рахунок традиційних цінностей японського інституту сім'ї, в основі якого лежить конфуціанська концепція із суворою регламентацією місця і поведінки кожного її члена), а й високий ступінь згуртованості між її членами (відносини старших і молодших братів). Не тільки вертикальні, а й горизонтальні стосунки пов'язують членів одного рангу [321].

Жорстка корпоративна модель структури характерна для окремих ланок – сімейних груп, що становлять найбільші транснаціональні організації якудза. Однак, зважаючи на кількості цих ланок, що досягають у найбільших організаціях кількох сотень, низові горизонтальні структури все ж таки організовані з використанням принципів мережевих моделей.

Близькою до тріад є в'єтнамська мафія на прізвисько «змія». За структурою вона нагадує змію, оскільки принцип транснаціональної діяльності такий: спочатку з'являється «голова», що встановлює контакти з владними національними структурами, потім повільно підтягуються основні сили – нескінченне «тіло» змії. Усередині ж угруповання встановлено жорстку ієрархію, залізну дисципліну і тотальний контроль за кожним членом [12].

Після другої хвилі еміграції з В'єтнаму, його представники почали створювати «бродячі банди», які залякуванням та силою займались вимаганням у своїх співвітчизників і не тільки. Переїжджаючи з місця на місце, вони використовували насильницькі методи, залишалися безконтрольними, це призводило до того, що члени банди діяли свсупереч плану в своїх інтересах.

Ці організації мають переважно транснаціональний характер діяльності, вони тісно пов'язані з етнічними діаспорами емігрантів в європейських, азіатських й американських країнах. Наприклад, у Сполучених Штатах активно діють китайські групи, так звані «Тонга», що складаються здебільшого з емігрантів, які раніше були членами тріад. Крім того, активізували свою діяльність змішані китайсько-в'єтнамські групи, а також китайська злочинна організація «Зелені дракони» [548, с. 220]. Президентської комісією

встановлено прямий зв'язок між тріадами, що існують у Гонконгу, і китайськими організованими злочинцями в Нью-Йорку [551, с. 99].

Корейські ж організовані злочинні групи поширили свою діяльність у світі завдяки зв'язкам з японською якудзою. Ці організації займаються вимаганням, сутенерством, незаконним гральним бізнесом, шахрайством, намагаються монополізувати корейський будівельний бізнес в Нью-Йорку, діють в Лос-Анжелесі, Сіетлі, Вашингтоні та ін.

Аналіз структури побудови сучасних найбільших розвинутих злочинних транснаціональних організацій світу свідчить про використання ними поєднання певних принципів організації власних структурних елементів.

У боротьбі з конкурентами і правоохоронними органами, у гонитві за надприбутками виживають лише ті злочинні організації, що мають складну комбіновану структуру, модель якої є своєрідною «парасолькою», де на жорсткому стрижні корпоративного управління гнучко фіксується мережа окремих самостійних виконавчих ланок. У такій моделі легко замінити новою кожен частину, що вийшла з ладу, легко керувати всіма ланками, а також забезпечувати безпеку всієї системи, використовуючи аморфний характер низових ланок і ретельно приховуючи стрижень організації, який за необхідності може швидко «складатися», сховавшись за численними «складками парасольки».

Простір, що перебуває під покровом такої «парасольки», може становити території декількох країн, залежно від розміру, сфер діяльності і впливовості на світових ринках даної транснаціональної злочинної організації.

Без глибоких історичних коренів сучасні національні злочинні організації, які набувають транснаціонального характеру діяльності, змушені вдосконалювати свою структуру для власної безпеки і мобільності в керуванні філіями, що розташовані поза межами територій країни-походження або країни основного базування, найбільш безпечну для всієї організації загалом. Тому структура таких організацій постійно модернізується, що допомагає їм легко і швидко пристосовуватися до мінливих зовнішніх умов.

Як правило, злочинні організації, що розвивають транснаціональну діяльність, для того, щоб не допускати вже відомих помилок, ураховують існуючий у цій сфері досвід традиційних злочинних синдикатів, постійно вдосконалюючи його.

Отже, структура їх організації та управління стає більш складною, багатоланковою і багаторівневою. Це дозволяє за необхідності або припиняти свою діяльність до мінімальних розмірів при значній протидії правоохоронних органів або конкурентів, або переміщати її з подальшим розповсюдженням у країни з найбільш сприятливою для відповідного виду діяльності законодавчою й економічною ситуацією.

Головна модель сучасної транснаціональної злочинної організації все більше ускладнюється. Виникнення проміжних рівнів управління дозволяє керівному ядру займатися тільки стратегією розвитку організації. Це позбавляє їх від необхідності організації безпосередньої злочинної діяльності, а значить, і від соціального контролю. Зберігаючи таким чином жорстко структурований центр управління, дана модель дозволяє позбутися недоліків бюрократичної структури, органічно поєднуючи її з гнучкою мережевою, аморфною моделлю організації на нижчих рівнях здійснення злочинної діяльності.

Варто зазначити, що вихід організованої злочинності на транснаціональний рівень зумовлює і певні особливості її структури, яка в науковій літературі розглядається з двох сторін.

А.І. Долгова розглядає структуру злочинності як консолідовану сукупність організованих злочинних груп, злочинних угруповань, злочинних організацій та злочинних співтовариств, в тому числі і тимчасових, де організована злочинна група розглядається як простіша форма організованості та має таку ж просту ієрархію [227, с. 598].

Варто зазначити, що такий підхід, ґрунтується в основному на законодавчому розумінні співучасті, що передбачає і особливості відповідальності кожного із учасників злочинної організації.

Другий науковий підхід до розгляду структури організованої злочинності і транснаціональної злочинності полягає у аналізі її структури за формою піраміди.

Так, А. Волобуєв, В. Пахомов розглядають структуру організованої злочинності у вигляді піраміди, основу якої складають «цеховики», дільці економіки, загальнокримінальні злочинці (крадії, шахраї, наркодільці), інші представники анти суспільного життя. В центрі піраміди знаходиться група забезпечення, що забезпечує здійснення злочинної діяльності та група прикриття, що створює умови для реалізації такої діяльності, забезпечує її безпеку. Вершину піраміди посідає еліта, що виконує організаторські, управлінські та ідеологічні функції [461, с. 380].

Слід зазначити, що по відношенню до транснаціональної організованої злочинності перший рівень не формуватимуть усеможливі злочинці, вони будуть об'єднані певними характеристиками, за профілюючою ознакою та строго дисципліновані у виконанні певних завдань, поєднання різного роду злочинців не вбачається можливим без конкретної мети їх об'єднання з урахуванням його необхідності та ефективності.

А.І. Гуров розглядає структуру організованої злочинності як трирівневе об'єднання злочинних співтовариств, де небагаточисельні стійкі управляємі співтовариства без корумпованих зв'язків складають найпростіший рівень, другий рівень займають злочинні угруповання з більш небезпечними, корумпованими зв'язками, а третій рівень – кримінальні організації із сітьовою структурою [99, с. 24].

В даному підході на нашу думку важливим є аспект корумпованості того чи іншого рівня, що вказує на його роль у всій цілісній структурі злочинної організації.

В.А. Яценко також розглядає структуру організованої злочинності, в тому числі транснаціональної пірамідално із безпосередніми виконавцями, групами забезпечення здійснення злочинної діяльності та найвищими – управляючими [481].

В.А. Номоконов враховуючи те, що транснаціональні злочинні організації різняться своїми обсягами, моделями та масштабами діяльності розглядає найбільш відомі корпоративну (бюрократичну) та сітьову моделі їх організації.

Корпоративна (бюрократична) побудова організації розглядається як аналог побудови держави та суспільства, корпорації, підприємства як вертикальна структура

управління злочинним співтовариством з численними правилами, інструкціями, зв'язками, розподілом праці та ін. особливостей. До цієї моделі прирівнюється і організація сімейного типу, що завдяки родинним зв'язкам забезпечує ефективне управління усією структурою.

Сітьова модель характеризується непостійним членством в організації і високою адаптацією до політичних, економічних і соціальних змін в суспільстві без централізованої системи контролю.

Особливе місце в структурі злочинних організацій займає так звана «мафіозна» – структура сімейного типу із своїми рівнями. Нижчий складають самі сім'ї – ядро організації, наступний – асоціація сімей – «коска», де одна із сімей визнається основною і керівною. Третій рівень формують об'єднання таких асоціацій, в яких найбільш сильні та багаті складали почесне співтовариство.

Розглядаючи наведені приклади так чи інакше ми знаходимо вертикальність підпорядковування та управління.

На нашу думку, саме пірамідальна структура є більш типовою для злочинних організацій, разом з тим, транснаціональні злочинні організації знаходячись на більш високому рівні організації можуть формуватися за більш складнішою ієрархічною структурою, по-суті великою кількістю пірамід в одній загальній піраміді.

На нижчому рівні знаходяться злочинні групи, завданням яких є безпосереднє виконання злочинів (поставка товарів, їх збут і т.д.). Навіть цей нижчий рівень не є сукупністю безконтрольних злочинців, на даному рівні присутні і свої керівники-організатори певних заходів, «старші» за рангом та які безпосередньо контролюють хід кожного злочинного заходу. Зважаючи на здійснення діяльності у більшості випадків за межами однієї держави, цей рівень має широку масштабну розгалуженість, навіть у формі численних подібних груп.

Трохи більші злочинні угруповання – осередки складові злочинної організації, в більшості відрізняються професійною спрямованістю та певною функціональністю (наприклад, організовують поставки та збут наркотиків, займаються відмиванням отриманих злочинних доходів, забезпечують захист організації та ін.). Цей рівень є

більш інтелектуально та ідеологічно спрямованим, його не наповнюють звичайні виконавці, це відібрані кращі з існуючі у злочинних групах.

Найвищий рівень складають керівники злочинних осередків, організатори, замовники злочинів та ін. В більшості випадків особи найвищого рівня є досить відомими у суспільстві, мають певний статус, нерідко займають високі державницькі посади завдяки підкупам, корупції чи іншим діям, відомі політики та бізнесмени. Вони визначають пріоритетні напрями діяльності усієї транснаціональної злочинної організації, забезпечують своєчасне та адекватне реагування злочинними групами та всією організацією на зміни у економічному, соціальному та політичному житті країни, ефективний захист організації від діяльності правоохоронних органів.

У країнах з низьким рівнем розвитку верхівки злочинності намагаються не лише отримувати користь від влади, а й формувати саму владу, що уже відкриває кордони для діяльності.

Однією із особливостей подібної структури транснаціональних злочинних організацій є її здатність до самозбереження. Це збереження має дві сторони.

По-перше, у разі внутрішніх суперечок та боротьби за перерозподіл ринків, монополію та ін., така структура забезпечує професійний ріст кращих до більшого рівня та відносно швидке відновлення учасників нижчого рівня із збереженням функціонування усієї злочинної організації. У разі ж ліквідації лідерів, їм завжди є достойна заміна, яка продовжує та розвиває справу.

З іншої сторони, правоохоронні органи в основному борються із злочинністю на нижчому рівні, ліквідація однієї з дрібних груп, скажімо з поставки наркотиків, закриття одного із шляхів поставки і т.д. не припиняє існування самої злочинної організації та лідерів вищого рівня із вищим захистом. Проте, масштаби діяльності транснаціональної організованої злочинності та її мета зумовлюють до пошуку нею нових можливостей і схем своєї діяльності.

Транснаціональні кримінальні структури сьогодні безпосередньо стосуються всіх ключових напрямів розвитку економіки України як на національному рівні, так і у сфері міжнародних економічних відносин. Діяльність цих структур не завжди позитивно впливає на економічну ситуацію

в країні, участь цих суб'єктів у процесах міжнародного економічного співробітництва протягом останніх років і місяців призводить до нестабільного курсу національної валюти, проблем у сфері оподаткування, розповсюдження контрабанди, непрозорих схем інвестування виробничої діяльності, до зростання «тінізації» економіки тощо [457].

Водночас науковий аналіз транснаціональних злочинних об'єднань як елементів міжнародної кримінальної злочинності перебуває на стадії первинного осмислення, що потребує подальших досліджень у цьому напрямі. Виявлення причин перетворення транснаціональних кримінальних структур на фактор, що призводить до загострення кризових явищ в українській економіці, дозволяє глибше зрозуміти методи та форми їх існування [115, с. 209].

Економічні відносини, ініційовані кримінальним підприємництвом, являють собою сукупність відносин, що виникають у процесі одержання кримінальних прибутків (або легальних доходів, але отриманих кримінальним способом) і використання їх на цілі кримінального відтворення (відтворення кримінального капіталу). Якісний критерій, який відрізняє цю групу економічних суб'єктів, полягає в тому, що їх контролює кримінальний капітал.

Основним суб'єктом кримінального підприємництва виступає транснаціональна кримінальна структура корпоративного типу – це упорядкована структура юридичних осіб різних організаційно-правових форм, які економічно об'єднані участю у кримінальній фінансово-господарській діяльності (отримання доходів кримінальним чином).

Найбільш великі транснаціональні кримінальні структури корпоративного типу, що об'єднують підприємства, які ми відносимо до кримінального підприємництва, – це фінансово-промислові групи, а також більш дрібні об'єднання галузевого або територіального характеру. Найважливішою характеристикою таких корпоративних організацій є те, що їх учасники ієрархічно підпорядковані загальноструктурним центрам, які підпорядковуються вузькому колу осіб, що визначають легальні і кримінальні напрями діяльності корпорацій.

В українській економічній системі можна виділити чотири основних типи кримінальних корпорацій.

1. Кримінальні корпоративні організації, які будують свою стратегію одержання доходів, орієнтуючись виключно на сприянні їм корумпованих чиновників і використанні у власних цілях державних важелів та бюджетних ресурсів у тій чи іншій формі.

2. Корпоративні організації, що спеціалізуються на маніпулюванні нафтогазовими та енергетичними потоками ресурсів. У зв'язку з повторюваністю здійснюваних фінансово-господарських операцій, кримінальні технології ретельно налагоджені а основний кримінальний механізм «відкачування» доходів, як правило, прихований за кордоном.

3. Кримінальні корпорації, які прагнуть отримати статус «системоутворювальних» для регіонів або навіть у масштабах усієї країни. Це можуть здійснити лише великі корпоративні структури, як правило, організовані на базі колишніх найбільших державних об'єднань.

4. Корпоративні структури, що обслуговують інтереси суто кримінальних організованих злочинних угруповань та існують для відмивання доходів, отриманих від кримінальної діяльності: крадіжки автомашин, виробництва фальсифікованої горілки, наркотиків тощо.

У межах розвитку транснаціональних кримінальних структур корпоративного типу важливою умовою відтворення кримінального механізму є формування оргструктури потрібної спеціалізації і необхідного рівня організації. Криміналізовані комерційні банки, використовуючи величезні суми грошей з некримінальних джерел на цілі кримінального обігу, практично ліквідували поділ капіталу, що обертається в українському бізнесі, на кримінальний і некримінальний, звівши його до поняття капіталу, який у цих умовах не може не бути криміналізованим.

Кримінальні корпорації нині є майже монопольним постачальником «безпеки від правоохоронних органів» для підприємств кримінального підприємництва, які потребують цієї функції. Два ключових елементи цієї

монополії – глобальна фінансова перевага з урахуванням фактично безконтрольного використання фінансових ресурсів, а також стійкі зв'язки з корумпованими чиновниками.

Холдингова форма організації транснаціональних кримінальних структур корпоративного типу на теперішньому етапі успішно виправдовує свої переваги перед іншими аналогічними формами. Холдинги дають змогу таким чином сформувати структуру оформлення власності й управління, що вкрай важко виявити дійсних кримінальних власників і кримінальний характер кінцевих операцій. Справжні власники контрольного пакета акцій (паїв) лише в деяких випадках є головними офіційними акціонерами холдингових компаній. Як правило, право власності й управління реалізується через підставних юридичних, іноді фізичних осіб, у тому числі зарубіжних (наприклад, через офшорні компанії).

Економічна роль холдингів – транснаціональних кримінальних структур корпоративного типу як універсальної організаційної форми кримінального підприємництва полягає в тому, що вони збирають під єдиним (кримінальним) контролем значні знеособлені фінансові та виробничі активи. У цьому випадку кримінальний холдинг допомагає трансформувати в особисту власність результати діяльності багатьох юридичних і фізичних осіб, що діють як кримінальним, так і законослухняним чином. Виникаючи на національному ґрунті, українські кримінальні холдинги як представники інтересів організованих злочинних угруповань згодом стають транснаціональними, значно збільшуючи вплив кримінальних лідерів і корумпованих українських чиновників різних рівнів, яких включено в діяльність досліджуваних структур завдяки корупційним зв'язкам.

Форма холдингової корпорації закріпила органічний синтез кримінального і підприємницького капіталу для спільної максимізації монопольного прибутку та збільшення можливості контролю над великими господарськими активами. Організовані злочинні групи за рахунок контролю

центральної ланки таких холдингів зміцнили своє становище координуючих центрів у корпораціях.

Діяльність промислово-фінансових угруповань в Україні характеризується такими ознаками: високий рівень організації; ієрархічність побудови, при якій не збігаються функції виконавські та загальноорганізаційні; наявність корумпованих зв'язків в апараті влади й управлінні, а також у правоохоронних органах; наявність «парасольки безпеки» за рахунок створення структур, що забезпечують зовнішню і внутрішню безпеку; політизація діяльності промислово-фінансових угруповань; масштабний міжрегіональний і міжнародний характер діяльності промислово-фінансових угруповань; величезний бюджет; тісний зв'язок діяльності груп з «тіньовою економікою»; легалізація злочинно здобутих капіталів через легальні форми діяльності; проникнення в засоби масової інформації.

Розглянемо докладніше риси цієї моделі.

1. Високий рівень організації. До складу більшості промислово-фінансових угруповань входить від 10 до 30 фінансових, торгових і промислових структур з високим ступенем взаємозалежності та злагодженості дій. Однак про належність тієї чи іншої компанії до промислово-фінансових угруповань правоохоронні органи часто не здогадуються, сприймаючи її як окрему комерційну структуру.

2. Ієрархічність побудови, при якій виконавські та загальноорганізаційні функції не збігаються. Директори компаній, що належать до промислово-фінансових угруповань, користуються лише відносною фінансовою самостійністю. Головне їх завдання – отримання максимального «тіньового» прибутку та відрахування значної його частини керівникам промислово-фінансових угруповань.

3. Наявність корумпованих зв'язків в апараті влади й управлінні, а також у правоохоронних органах. Успішна діяльність практично всіх промислово-фінансових угруповань пов'язана оперативними джерелами і засобами масової інформації з високими посадовими особами органів влади й управління.

4. Наявність «парасольки безпеки» за рахунок створення структур, що забезпечують зовнішню і внутрішню безпеку промислово-фінансових угруповань (озброєна охорона, бойовики, розвідка, контррозвідка, корумповані зв'язки).

5. Політизація діяльності промислово-фінансових угруповань, тобто прагнення до влади або до встановлення таких відносин з окремими представниками влади й управління, які дозволяли б впливати на регіональну та загальнодержавну фінансово-господарську й правову політику з метою розширення масштабів своєї діяльності і відходу від соціального контролю. Так, більшість фактичних керівників промислово-фінансових угруповань були або є нині досить наближеними до влади.

6. Масштабний міжрегіональний і міжнародний характер діяльності промислово-фінансових угруповань. Сфера їх діяльності виділяється або за територіальною ознакою, або за галузями економіки та в кредитно-банківській сфері.

7. Величезний бюджет промислово-фінансових угруповань. Річний обіг більшості з них перевищує 1 млрд дол. США.

8. Тісний зв'язок діяльності промислово-фінансових угруповань з «тіньовою» економікою. Маючи найбільші в країні офіційні обороти, вони, водночас, є найбільшими «дилерами» тіньової економіки.

9. Проникнення в засоби масової інформації. Більшість впливових регіональних і загальноукраїнських засобів масової інформації в Україні контролюють промислово-фінансові угруповання.

10. Для цих організацій характерне: різнопланова діяльність промислово-фінансових угруповань, унаслідок чого інформація про них міститься в різних інстанціях: ДФС, КРУ, СБУ, МВС, НБУ, міністерствах та відомствах; транснаціональний характер діяльності промислово-фінансових угруповань, більшість угод яких починається (імпорт), закінчується (експорт) або повністю здійснюється за кордоном; відсутність у правоохоронних органах необхідної кількості фахівців, здатних відстежувати і розшифровувати кримінальні схеми

отримання надприбутку, а також міжнародні операції промислово-фінансових угруповань; саме по собі впровадження в легальну економіку надає відмінні контррозвідувальні можливості, що надзвичайно ускладнює проведення раптових операцій проти них.

Усі вищезазначені ознаки діяльності промислово-фінансових угруповань в Україні є основними ознаками злочинного синдикату (інша назва – мафіозне утворення) – вищої і найбільш небезпечної форми організованої злочинної діяльності, відомої у світовій практиці. Нині діяльність промислово-фінансових угруповань в Україні правоохоронні та контролюючі органи не відстежують.

Масштаби контролю фінансових активів найбільш великих транснаціональних кримінальних структур корпоративного типу досягли величини цілих галузей, не кажучи вже про окремі, навіть великі підприємства. Висока частка прямої участі кримінальних лідерів у капіталі головних фірм таких холдингів тепер, як правило, ховається за кордоном, відносно вузьке коло осіб кримінального керівництва ховається за номінальним володінням солідних зарубіжних фінансових інститутів або офшорних компаній.

Кримінальні капітали, що відмиті в розвинених країнах, прямують назад до України тепер уже як іноземні інвестиції [310].

Кримінальний характер діяльності підприємств, контрольованих транснаціональними кримінальними структурами корпоративного типу, сприяє формуванню конкурентних переваг перед законно діючими підприємствами. Таке становище призводить до того, що підприємства з діяльністю, організованою як кримінальні структури, витісняють законослухняні підприємства. Міжнародна складова діяльності транснаціональних кримінальних структур корпоративного типу робить малоефективними (або взагалі неефективними) традиційні форми митного та податкового контролю.

Нині діяльність транснаціональних кримінальних структур корпоративного типу дійшла до тієї межі, коли стала загрожувати найважливішим життєзабезпечувальним напрямом української економіки, становлячи загрозу національній безпеці України. Під впливом

дезорганізуючого впливу транснаціональних кримінальних структур корпоративного типу українська економіка поступово втрачає здатність до динамічного саморозвитку, а некримінальні підприємства – конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках, стають об'єктом експансії з боку транснаціональних кримінальних структур корпоративного типу [32, с. 65].

Безумовно, на сьогодні в Україні актуальним є питання, чи існує елітарна надбудова злочинців, орієнтованих на зовнішні ринки у своїх злочинних устремліннях. Така надбудова існує, але переважна більшість цих злочинців мають іноземне походження, хоча це не впливає на загальну безпеку зазначених осіб і самої професійної злочинності.

Професійні злочинці іноземного походження проникають у ті галузі соціального життя, в яких державні інститути функціонують неефективно, особлива їх небезпечність полягає в тому, що вони несуть у собі елементи кримінальної субкультури, впливають на суспільство загалом, що призводить до деформації правосвідомості, негативного ставлення до закону, недовіри до правоохоронних органів [41, с. 137].

Суб'єктна структура транснаціональної організованої злочинності в Україні

Наведена схема представляє загальну суб'єктну структуру транснаціональної організованої злочинності й різні громадянські інститути, що знаходяться поруч з нею, входять до сфери її впливу. Усередині піраміди у транснаціональній злочинній організації нагорі перебувають «організатори», які взаємопов'язані з «виконавцями» і «фахівцями», що розташовані внизу. Ліворуч, поза піраміди, «інші злочинні групи», з якими здійснюється розподіл сфер впливу. Справа «органи правопорядку» – за хабарі здійснюють невторчання у протиправну діяльність транснаціональної злочинної організації. Над пірамідою розташована «неорганізована злочинність», яка за поради, можливе «кришування» отримує грошові кошти – «данину», найголовнішим суб'єктом у цій схемі є «пересічні громадяни», які здійснюють плату за товари і послуги, що надаються їм транснаціональними злочинними організаціями.

Величезні фінансові кошти, здобуті злочинним шляхом, наприклад, від наркобізнесу, незаконного вивезення за кордон та сексуальної експлуатації жінок і дітей, незаконної торгівлі зброєю, вкладаються в легальну економіку, шоу-бізнес, «розкрутку» тих або інших виконавців і в кінцевому підсумку виробництво аудіо- і відеозаписів, реалізація яких приносить величезні дивіденди вже на кримінальні інвестиції.

Основним способом захисту від небезпек, а також ще однією ознакою злочинних транснаціональних організацій є обмежене або ексклюзивне членство. Тому нових членів групи відбирають з великою обережністю і ретельністю. Претендент може багато років служити групі, перш ніж отримати статус члена. Членство в транснаціональних злочинних організаціях засноване, як правило, на етнічній основі або спорідненості, іноді на досьє злочинця або його будь-якому умінні, що є корисним і потрібним для організації.

Відбір членів за сімейною або етнічною ознакою значною мірою сприяє їх солідарності, підвищенню відповідальності за безпеку організації, забезпечує дисципліну й підпорядкування всередині ланок та організації загалом. Водночас членами таких організацій можуть бути особи, які мають родинні зв'язки у владних структурах [135, с. 180].

Суб'єктний склад транснаціональних злочинних організацій може бути інтернаціональним, наприклад, у Черкаській області знешкоджено організовану злочинну групу з міжнародними зв'язками, учасники якої здійснювали розбійні напади, здирництво та інші тяжкі злочини. До складу цієї організації входило п'ятеро осіб (усі раніше судимі) на чолі з уродженцем Черка, відомим у кримінальних колах на прізвисько «Пух». Серед інших членів угруповання здирників – уродженець Російської Федерації на прізвисько «Чечен». Група базувалася на території Росії, однак злочини вчиняла в Україні [51]. Цей приклад підтверджує тезу, що ознакою транснаціональної групи є розширення території її дії як мінімум до території двох держав [392].

Водночас для української транснаціональної злочинності характерні й більш складні форми кооперації. Наприклад, під час проведення спеціальної операції ліквідовано злочинне формування з міжнародними зв'язками. Його учасники на території країн ЄС організовували крадіжки дорогих автомобілів, які в подальшому переправляли в Україну і легалізували. Під час спецоперації в шести регіонах України одночасно проведено понад 20 обшуків, під час яких вилучено більше десятка викрадених переобладнаних престижних автомобілів, засоби зв'язку, спеціальну техніку, призначену для заволодіння транспортними засобами (сканери автосигналізацій, комп'ютери, ноутбуки, пристрої для глушіння сигналів GPS і прилади визначення місцезнаходження автомобілів). Це організоване злочинне угруповання мало свої осередки не лише в Україні, а й за її межами, створило альянс, до складу якого входили й іноземні громадяни. Схему вчинення злочинів було ретельно розроблено – на першому етапі в одній з країн Євросоюзу викрадали престижний автомобіль. Потім за українськими документами і номерними знаками аналогічного транспортного засобу контрабандним шляхом його ввозили на територію нашої держави і легалізували. Кількість таких злочинів слідством не встановлено [97].

Загалом, створення альянсів транснаціональної злочинної організації підвищує й ускладнює їх потенціал, поширює їх ділові можливості та створює нові серйозні загрози для України [142, с. 210].

Крім того, транснаціональні злочинні організації здатні мати і довгострокові контакти з урядами за межами держави, у якій здійснює свою діяльність така організація. Відомими є факти тісних контактів українських транснаціональних злочинних організацій з українськими політиками. Головною метою однієї з таких груп було кримінальне захоплення обленерго, які вони купували через словацьку компанію VS Energy International. Через SE Energy International і швейцарську фірму «SOFISU SA» ця злочинна організація придбала на приватизаційному конкурсі шість українських енергорозподільчих компаній, а саме: «Черкасиобленерго», «Житомиробленерго», «Херсонобленерго», «Кіровоградобленерго», «Севастопольобленерго», «Одесаобленерго» та ін. Лідера цієї злочинної організації М. Курочкіна було взято в Україні під варту, а згодом убито при виході із зали суду, що також пов'язують з наявністю в нього інформації про кримінальні зв'язки української політичної еліти [150].

Загалом, можна стверджувати, що суб'єкти транснаціональної організованої злочинності в Україні здебільшого є особами, які не входять до складу професійних злочинців у традиційному розумінні цього терміна. Переважно це особи, які в системі соціальних взаємозв'язків належать до «елітарного прошарку українського суспільства», входять до привілейованого класу підприємців, мають взаємостосунки з представниками влади, родинні та соціальні зв'язки з іншими представниками цього соціального кола.

Таким чином, можна стверджувати, що в Україні виник та існує «закритий елітарний клуб» транснаціональних злочинців, потрапити до якого неможливо не тільки пересічному громадянину, а й професійному злочинцю, який немає належних соціальних зв'язків.

Отже, «елітарна суб'єктність вітчизняної транснаціональної злочинності» може належати до її важливих ознак, що підтверджує тезу про унікальний характер вітчизняної транснаціональної злочинності.

Висновки до розділу 2

1. Транснаціональна злочинна організація являє собою спеціально створену кримінальну структуру, яка має ознаки організованої системи (керівництво, розподіл повноважень, власні норми внутрішньої поведінки тощо), що спеціалізується на злочинній діяльності в міжнародному масштабі з метою отримання надприбутків, досягаючи даної мети за допомогою корупції, силових методів вирішення проблем, що супроводжують її діяльність.

2. Транснаціональній злочинній організації характерні: незаконні операції з переміщення матеріальних і нематеріальних ресурсів через державні кордони, або ж переміщення осіб («торгівля людьми»), які приносять істотну економічну вигоду; організований характер, структурована система взаємозв'язків з іншими соціальними та державними інститутами, внутрішня субординація та внутрішній розподіл злочинних ролей; використання у своїй діяльності новітніх інформаційних технологій, сучасних засобів транспорту та комунікації, при тому, що транснаціональні злочинні організації не виключають із свого арсеналу традиційні форми злочинної діяльності – вбивства, шантаж, корупцію тощо; симбіоз «білокомірцевої злочинності», злочинності у сфері високих технологій з іншими, зокрема «силовими» і корупційними, формами злочинної діяльності, які забезпечують реалізацію складних злочинних схем у фінансовій, господарській, зовнішньоторговельній діяльності.

Основними видами транснаціональних злочинних організацій є: 1) транснаціональні злочинні організації, до складу яких входять особи, які не мають відповідно оформленого юридичного статусу, водночас ці об'єднання мають усі ознаки організації; 2) транснаціональні злочинні організації, які мають певний юридичний статус; 3) транснаціональні злочинні організації, які створюються та функціонують під прикриттям державних або ж політичних інститутів.

3. Виокремлено класичні моделі транснаціональних злочинних організацій: а) корпоративна (жорстка, централізована система, яка має авторитарний характер; вертикальність структури управління злочинним співтовариством, багато елементів якої є паралельними державним або легальним корпоративним структурам; монополізація); б) мережева (зовнішній контроль над злочинністю; вплив осіб, які обіймають високі посади у владних органах або виконавчих структурах держави, або належать до олігархічної верхівки суспільства. Основними структурними елементами мережевої моделі є злочинні групи, покровителі, спеціалізована підтримка, підтримка користувачів і соціальна підтримка).

4. Окрім класичних, на основі аналізу діяльності транснаціональних злочинних організацій, що найбільш виявили себе у злочинній діяльності виокремлено такі моделі: партнерства (М. Галлер) (35%); патримоніальна модель, що представляє мережу «патрон-клієнт» (Д. Албіно, Х. Хесс) (29%); модель, заснована на теорії етнічного наслідування (Ф. Іанні) (23%); моделі, що ґрунтуються на структурних характеристиках підприємницьких синдикатів і синдикатів, які застосовують насильство для контролю над виробництвом товарів і послуг та ринками їх збуту (А. Блок, Д. Сміт) (13%). Встановлено, що найбільша аналогія з цими моделями спостерігається у традиційних транснаціональних злочинних синдикатах, які мають тривалу історію розвитку. Видозмінюючись, при організації своєї діяльності вони починають використовувати принципи й особливості, характерні для інших моделей, що мають найбільшу ефективність злочинної діяльності при відносній безпеці для системи загалом.

5. Серед транснаціональних злочинних організацій Європи виділено: італійську мафію, яка має одну з найскладніших таємних структур і характеризується класичними принципами власного побудови («Cosa Nostra»). На її основі здійснюється відображення організаційної структури та специфіки діяльності європейського сегменту транснаціональних злочинних організацій; албанську мафію, яка налічує 15 кланів, які контролюють більшу частину

албанської організованої злочинності (наркообіг, торгівлею людьми та зброєю); сербську мафію, яка налічує близько 30-40 активно діючих злочинних угруповань, складається з етнічних сербів і чорногорців (наркоторгівля, контрабанда, вбивства на замовлення, азартні ігри, торгівля інформацією); злочинні організації Турції – «героїнової лабораторії», які поставляють 75% наркотиків до країн Західної Європи по «балканському коридору» (Греція, Албанія, Македонія, Косово, Болгарія, Румунія, Угорщина, Хорватія, Австрія).

6. Розглянуто американську транснаціональну організовану злочинність, яка характеризується міжнародною торгівлею зброєю та людьми, контрабандою рідкісними видами флори та фауни; міжнародними фінансовими махінаціями («Rizzuto»; «MS-13»; «Hells Angels Motorcycle Club»; «Cosa Nostra»). Окремо виділено «колумбійські картелі», які володіють високоорганізованою внутрішньою структурою та використовують досить ефективні методи та принципи управління, спеціалізації та розподілу праці, високої дисципліни та відданості. Керівники картелів, будучи одночасно підприємцями, після «відмивання» отриманих від наркоторгівлі коштів, вкладають отримані прибутки в легальний бізнес. Це дає можливість для проникнення в органи влади та одночасного покриття наркодіяльності. В Азії транснаціональну організовану злочинну діяльність здійснює ціла низка відомих і найстаріших злочинних організацій світу, що мають схожі характеристики їх структурних моделей – китайські «тріади», японська «якудза» (бореокудан) та в'єтнамські угруповання.

РОЗДІЛ 3

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКОГО СЕГМЕНТУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

3.1. Транснаціональна організована злочинність в Україні: стан та головні тенденції

Транснаціональна організована злочинність набула особливої якості, яка не тільки дозволяє ідентифікувати її із соціальним інститутом, але й уважати системоутворюючою властивістю сучасного економічного і політичного життя. Це стосується і процесів, пов'язаних з глобалізацією на світовому рівні. У таких умовах міждержавна координація і оптимізація заходів з попередження транснаціональної організованої злочинності становиться одним з найважливіших завдань міжнародного співтовариства [165, с. 23].

На сьогодні, в пошуках максимально можливого прибутку, транснаціональні злочинні організації ведуть свою діяльність все більш організовано, враховуючи розбіжності в законодавстві різних країн, діяльності їх правоохоронних органів та небезпеки щодо їх викриття. Для того, щоб відобразити сучасний стан справ з їх злочинної діяльності, нам необхідно проаналізувати дані, які формуються та наводяться різними державами, що відображають активність різних злочинних організацій у вчиненні тих чи інших видів злочинів як у світі, так і в Україні.

Україна не є винятком із числа держав, які зачіпає діяльність транснаціональних злочинних організацій. На території нашої держави проявляється діяльність злочинних організацій інших країн, натомість, українські злочинні організації поширили свою діяльність за кордон, а її результати завдають шкоди інтересам України. Для того, щоб визначити шляхи протидії такій діяльності, нам варто розглянути її сучасний стан, визначити

напрямки, в яких рухається сучасна транснаціональна організована злочинність.

Транснаціональна організована злочинність є результатом діяльності організованої злочинності, її трансформації, виходом за межі території однієї держави, внаслідок чого та набула міжнародних, глобальних масштабів. По суті, це один із вищих рівнів кримінальної еволюції, викоренити який практично неможливо, але цілком реально зменшити її негативний вплив на сучасну світову економіку та політику [396, с. 191].

На нашу думку, дослідження транснаціональної організованої злочинності в Україні, необхідно провести з двох позицій. По-перше, важливою є характеристика діяльності транснаціональної організованої злочинності на території України (як української за походженням так і злочинності з інших країн) та аналіз масштабів прояву саме української транснаціональної організованої злочинності за кордоном – за межами нашої держави та сфери її активності.

І.М. Гриненко зазначає, що поширення діяльності транснаціональних злочинних організацій на території України припадає на початок 1990-х років [94, с. 45]. Територіальне розміщення України робить її «воротами» до країн Європи, а тому вона є привабливою для організованої злочинності і, зокрема, як транзитна держава.

Бурхливе зростання організованої злочинності в Україні розпочалося в першій половині 90-х років. У 1998 р., за даними українських правоохоронних органів, у країні діяло 1157 злочинних угруповань (для порівняння, у Росії з її неосяжними теренами їх нараховувалося лише 12,5 тис.) [181].

Політична ситуація в нашій країні, зміна влади і напрямків розвитку у поєднанні з негативними процесами у соціальній сфері та тривалою економічною нестабільністю призвели до активного використання нашої держави кримінальними структурами, зокрема транснаціональними злочинними організаціями.

Крім того, безробіття та незадовільне матеріальне становище громадян держави змушує їх шукати нові сфери заробітку, зокрема за кордоном. Тут наша держава стає полем для діяльності транснаціональних організацій, які ведуть злочинну діяльність в сфері торгівлі людьми, проституції, торгівлі людськими органами. Так, громадяни нашої держави потрапляють у рабство погоджуючись на роботу в ісламських країнах, а досить часто навіть європейських, вступаючи в шлюбні відносини з іноземцями.

Так, за даними правоохоронних органів, спектр маршрутів вивозу жінок з України досить широкий, але основними проміжними транспортними пунктами, з яких вони направляються далі за кордон є Львів і Одеса. Тривалий час, одним з найпоширеніших шляхів перевезення був кордон із Польщею. На території Польща «живий товар» за обумовлену плату передавався «замовникам». Кінцевим пунктом подібних маршрутів є Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Греція, Польща, Угорщина, Ізраїль, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Чеська Республіка, Словаччина, Боснія і Герцоговина, Сербія, Хорватія, Македонія, Кіпр та ін. [2, с. 112].

Іншою серйозною проблемою для України є її використання у поставках героїну, контрабанді синтетичних наркотиків і прекурсорів. Основними способами поставки кокаїну, героїну з Колумбії до Північної Америки та Європи, з Південно-Східної Азії до ринків Північної Америки та Австралії, з Пакистану до Європи, є морські перевезення, використовуються наркокур'єри, місцеві кримінальні структури.

У поєднанні з нелегальною міграцією, нігерійські, афганські, пакистанські, іранські та деякі інші етнічні общини, що мешкають в Україні, фактично перетворилися в осередки наркобізнесу, поступово залучаючи до сфери міжнародного наркобізнесу [2, с. 159].

Американський аналітичний часопис Jane's Intelligence Review у своїй статті «Українська мафія виходить на міжнародну кримінальну арену», за повідомленням агентства Washington ProFile, відзначає: «Найбільші впливові українські кримінальні угруповання діють на всій території країни, правда,

роблячи ставку на чотири регіони – Придністров'я й Одесу, Карпати, Східну Україну (де дії часто здійснюються разом з російськими злочинцями) і Крим. За межами держави українська мафія діє в таких країнах, як Австрія, Азербайджан, Бельгія, Канада, Данія, Естонія, Німеччина, Греція, Угорщина, Італія, Казахстан, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Росія, Словаччина, Словенія, Туркменистан, США й Узбекистан» [181].

Сучасні проблеми поширення транснаціональної злочинності в Україні тісно пов'язані з проблемами національної безпеки, водночас, як зазначає М. А. Погорецький, сучасна організована злочинність, набуваючи транснаціонального характеру, являє собою соціальну патологію, яка не лише шкодить національним інтересам окремих держав, а й загрожує міжнародній безпеці. Особливу небезпеку ця форма злочинності становить для країн, що перебувають у процесі економічної і політичної трансформації; зокрема й України [339, с. 105].

У свій час, головний консультант Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з корупцією і організованою злочинністю П. Барнацький сказав: «Лише контрабанда, яка проходить через Західну регіональну митницю, становить у середньому від 1,5 млрд. доларів – до 1,800 млрд. доларів. А загальна сума перевищує 7 мільярдів доларів. Розкрадання у нафтопереробній промисловості оцінюються в 5 млрд. гривень. У паливно-енергетичному комплексі зафіксовано до 20 млрд. доларів США розкрадань на рік. Найстрашніше ж те, що гроші перекидаються в офшорні зони за кордон і зовсім не працюють на економіку держави та тільки частково звідти повертаються – та й то з метою так званих інвестицій для подальшої «прихватизації». Така ситуація загрожує не лише національній безпеці, а й самому існуванню України як держави...» [181].

Особливу стурбованість викликає те, що через Україну проходить один з основних маршрутів балканського шляху контрабанди наркотиків. За даними Інтерполу, обсяги перевезень зростають. Багато проблем можна буде вирішити,

якщо вітчизняні митні й правоохоронні структури тісніше співпрацюватимуть із колегами з сусідніх держав [181].

Геополітичне становище України сприяє її використанню як зони транзиту наркотиків з країн – традиційних виробників («Золотий півмісяць», «Золотий трикутник») до місць традиційного споживання (Західна, Північна та Південна Європа). Наприкінці 90-х років турецькі наркоугруповання, що фактично контролюють цей шлях протягом десятиріч, почали активно використовувати морські порти України як зони транзиту, залучати до контрабандних акцій українських громадян [2, с. 198].

Екскурс в історію вивчення даної проблеми свідчить про неодноразові спроби вчених оцінити масштаби транснаціональної злочинності на основі стандартних правоохоронних служб. Однак неспівмірність цих даних (унаслідок відмінності систем кримінального законодавства та судочинства, порядку обліку й реєстрації злочинів) та природна латентність не дозволяють констатувати про об'єктивність таких оцінок [149, с.8].

Україна опинилася на 41 місці за рівнем злочинності з показником 51,27. Найбезпечнішими країнами Європи визначено такі як: Австрія, Данія, Білорусь, Швейцарія, Естонія, Словенія, Фінляндія, Ісландія, Хорватія [76, с. 19].

Останнім часом Україна стає все більш інтернаціональною державою: щорічно тут оселяються тисячі вихідців з інших країн. Деякі колишні іноземці вже обжилися і натуралізувалися, поступово створивши міцні етнічні діаспори, інші громади поки тільки формуються. Згодом, майже у всіх сильних етнічних діаспорах згодом з'являються й свої організовані злочинні угруповання. Кожна національність «патрунує» свій регіон, має свою сферу впливу, перетинаються такі етнічні угруповання досить рідко.

Так, вихідці з Кавказу змогли свого часу асимілюватися в Україні і створити своє кримінальне братство. Місце дислокації чеченських організованих злочинних угруповань – Одеса. Спеціалізація – здебільшого насильницькі злочини – убивства, розбійні напади, вимагання. Чеченці часто захоплюють заручників, а потім вимагають за них викуп. Одне із найвідоміших

одеських організованих злочинних угруповань 90-х років – «Чеченська община». Її лідер Абу Арчаков звинувачувався в багатьох гучних злочинах, зокрема у вбивстві директора фірми «Антарктика» Валерія Кравченка. Зараз в Одесі чеченці, за деякими даними, контролюють частину нафтового бізнесу і вирішують досить серйозні питання.

Грузинські організовані злочинні угруповання сконцентровані в основному в Миколаєві, Дніпропетровську і, звісно ж, Києві. Грузинські «зłodії в законі», як правило, керують угрупованнями квартирних зłodіїв і барсеточників – ця спеціалізація давно стала основною для представників цієї національності.

У зв'язку з тим, що в Грузії «зłodіям в законі» оголосили війну, частина з них попрямувала в Росію та Україну. Нещодавно Київ пережив справжню атаку грузинського десанту. Поліцейські затримували авторитетів одного за одним – наприклад, кілька місяців тому співробітники міліції затримали «зłodія в законі» Шалму, який, за певною інформацією, є родичем одного із впливових авторитетів кутаїського клану, що облаштувався в Москві. Шалма патрунував барсеточників і домушників, тримав зłodійський общак. І хоча закріпитися в Києві йому так і не дали, проте його угрупованню вдалося здійснити кілька квартирних та автомобільних крадіжок. Безславно закінчилася кар'єра й іншого вихідця із Грузії – Квежинадзе, угруповання якого контролював «зłodій у законі» на прізвище Мамука. Це організовані злочинні угруповання, так само, як і Шалми, займалися в Києві крадіжками з автомобілів і квартир, проте і його самого і його спільників затримали.

Вірменська діаспора – одна із найсильніших і найбільш активних в Україні, тому не дивно, що й у вірменської організованої злочинності дуже виразне і помітне обличчя. Потужний вплив представники цієї національності мають у Миколаївській, Кіровоградській, Херсонській, Запорізькій областях і в Харкові. Помічені представники вірменського криміналітету й у Дніпропетровську, і навіть в Івано-Франківську, де займалися виготовленням підробленого коньяку.

Загалом, чіткої спеціалізації у вірменів немає – за результатами опитування правоохоронців (47%), вони «всеїдні»: займаються чим завгодно – й насильницькими, й економічними злочинами, і контрабандою. У Миколаївській області, наприклад, представники вірмено-азербайджанського організованого злочинного угруповування намагалися заволодіти ринком чорного металу. Нещодавно чіткий вірменський слід виявлено у двох голосних убивствах, які вдалося розкрити поліції. Йдеться про розстріл лідера донецького організованого злочинного угруповування Самвела Адамяна та убивство відомого «злодія в законі» Юрія Сакварелідзе (Юра Грузин). Обоє застрелив один кілер, відомий як Вовк. Обидві жертви вступили в конфлікт із вірменською діаспорою. Адамян став жертвою переділу власності, що перебуває під контролем вірменів, у Донецькій області.

Китайські угруповання зосереджуються в Одесі, в'єтнамські обрали Харків. Вихідці з Південно-Східної Азії займаються як правило дрібним бізнесом: дрібногуртовою торгівлею, немасштабним виробництвом. Щодо китайського, в'єтнамського, тайландського, камбоджійського організованих злочинних угруповань, то вони зазвичай вчиняють злочини у своєму етнічному середовищі (це стосується більшості етнічних угруповань, але азіати живуть особливо відокремлено).

Китайські і в'єтнамські угруповання займаються захопленням заручників, пограбуваннями, збройними нападами, але тільки серед своїх співвітчизників. Часто беруть заручника-земляка, а потім вимагають викуп у його родичів на батьківщині. Крім того, китайці, потрапивши в Україну, намагаються налагодити й контролювати канали нелегальної міграції. Це досить прибутковий бізнес – в середньому доставка громадянина з Південно-Східної Азії через територію України хоча б у Словаччину або Угорщину коштує близько \$8 тис. Провідникові за одного нелегального мігранта організатори такої контрабанди виплачують майже \$5 тис., а прибуток організаторів за транспортування однієї людини становить від \$10 тис. до \$15 тис. Тому дуже часто мігранти стають товаром для своїх співвітчизників.

Молдавські, румунські та придністровські організовані злочинні угруповання дислокуються в прикордонних районах і в Одесі. Займаються вони, як і більшість жителів прикордонних регіонів, контрабандою. Але в молдаван, на відміну, скажімо, від угорців, спектр контрабандних товарів набагато ширший: це можуть бути й безневинні товари широкого вжитку, і набагато серйозніші – наркотики та зброя. Лідер свого угруповання Юрій Сидоревич (Карась) – громадянин Молдови, саме він організував контрабандний канал ввезення в Україну вогнепальної зброї, боєприпасів і вибухівки. Небезпечний вантаж затримали в Одеській області, неподалік від села Гребінки. Не так давно молдаван затримали на спробі провезти через українсько-молдавський кордон велику партію ртуті.

Згідно даних офіційної статистичної звітності за останні 10 років на території України фіксується зростання загального числа облікованих злочинів. Так, якщо у 2007 році їх зареєстровано – 401293; у 2008 – 384424; у 2009 – 434678; у 2010 – 500902; у 2011 – 475204; у 2012 – 443665; то починаючи з 2013 року їх число не було меншим 500000 на рік. Так, у 2013 зареєстровано 563560 злочинів; у 2014 – 529139; у 2015 – 565182; у 2016 – 592604; у 2017 – 523911 злочин; у 2018 – 487133 злочинів. Серед них тяжких та особливо тяжких злочинів у 2007 році – 150253; у 2008 – 136178; у 2009 – 154529; у 2010 – 178947; у 2011 – 167345; у 2012 – 155006; у 2013 – 169907; у 2014 – 180088; у 2015 – 199368; у 2016 – 232542; у 2017 – 214660; у 2018 – 183677.

(Додаток В. 2; В. 3, В. 4, В. 5).

Як для України, число виявлених організованих груп та злочинних організацій з міжнародними зв'язками у вказані роки є надзвичайно низьким. Так, у 2007 році – 29; у 2008 – 18; у 2009 – 18; у 2010 – 40; у 2011 – 27; у 2012 – 28; у 2016 – 4; у 2017 – 11; у 2018 – 7. (рис. В. 6) [322].

За останні 10 років відмічаємо і суттєвий спад офіційних показників у категорії виявлених осіб, що вчинили злочини в складі організованих груп та злочинних організацій. Так, у 2007 їх налічується 1628 осіб; у 2008 - 1457; у 2009 - 1570; у 2010 - 1588; у 2011 - 1550; у 2012 - 1099; у 2013 - 662; а вже у

2014 році – 565 осіб; у 2015 - 451; у 2016 - 598; у 2017 – 949; у 2018 – 1429 осіб (рис. В. 7).

У розрізі категорій осіб, які вчинили злочин іноземців у 2007 році становили 1704 особи; у 2008 - 1722; у 2009 - 1727; у 2010 - 2134; у 2011 - 2460; у 2012 – 2298. В тому числі з країн СНД у 2007 - 1367; у 2008 - 1318; у 2009 - 1301; у 2010 - 1891; у 2011 - 2183; у 2012 – 2079 осіб. Судимість яких не знята і не погашена у 2007 - 24086; у 2008 - 24140; у 2009 - 25410; у 2010 - 27706 ; у 2011 - 33149; у 2012 – 34003. Починаючи з 2013 року офіційними даними така інформація нажаль не обліковується.

В регіональній структурі найвищу питому вагу осіб, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення зафіксовано в Херсонській області 3708 (або 46%), на другому місці опинилася Миколаївська область – 2900 (40%), в Одеській області фактор попередньої злочинної діяльності зафіксовано у 1877 (20,37%) осіб. Велика кількість злочинів, вчиняється групою осіб: у Миколаївській – 696 (9,7%), в Одеській – 673 (7,3%) і в Херсонській області – 458 (5,7%). Акцентовано увагу на тому, що велика кількість осіб, які вчинили злочини під час вчинення правопорушення знаходилися у стані сп'яніння. Так, в Одеській області більше 7% (656) осіб вчинили злочини у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, для Миколаївської та Херсонської області ці результати зафіксовано на рівні 9,55% (688) і 9,1% (731) відсотки відповідно. Діяльність злочинців у досліджених регіонах часто характеризуються своєю безглуздістю, надмірною та невиправданою жорстокістю, часто відбувається із використанням вогнепальної або холодної зброї [464].

Крім того, наприклад, показники українського МВС у «боротьбі» з дрібною контрабандою, на тлі незначних показників виявленої організованої злочинності з міжнародними зв'язками, свідчать передусім про її латентний характер, ніж реальні успіхи влади в боротьбі з криміналом. До того ж відомий принцип витіснення і поглинання великими кримінальними групами дрібних, що цілком може відбуватися в багатьох регіонах України. Водночас, якщо взяти до уваги, що, наприклад, 2011 р. на території СНД припинено діяльність 312

транснаціональних організованих груп, то в загальній структурі транснаціональної злочинності на пострадянському просторі наша держава займає кримінальну нішу в 10,0–12,0% [149, с. 8].

Таким чином, упродовж 2009–2018 рр. виявлено 2375 організованих груп і злочинних організацій (2009 р. – 379, 2010 р. – 397, 2011 р. – 395, 2012 р. – 258, 2013 р. – 172, 2014 р. – 155, 2015 р. – 123, 2016 р. – 102, 2017 р. – 172, 2018 р. – 222) та 166 організовані групи й злочинні організації з транснаціональними зв'язками (2009 р. – 18; 2010 р. – 40; 2011 р. – 27; 2012 р. – 28; 2013 р. – 18, 2014 р. – 14, 2015 р. – 5, 2016 р. – 3, 2017 р. – 7, 2018 р. – 6). Водночас, звітний період характеризується зменшенням кількості виявлених транснаціональних організованих груп і злочинних організацій на 57%.

Найбільша динаміка злочинів, пов'язаних з транснаціональною організованою злочинністю, спостерігалася у 2010 р. (ланцюговий темп приросту становив 63,0%, а кількість зареєстрованих злочинів збільшилася з 233 до 548). Майже половина з них (43,0%) вчинено організованими групами з особливою жорстокістю (знущенням, катуванням) стосовно потерпілих. Найбільшу кількість злочинів цієї категорії виявлено у Донецькій, Запорізькій, Київській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Херсонській, Харківській, Чернівецькій областях, а також у місті Києві. За даними Державної судової адміністрації України, судами винесено обвинувальні вироки за злочини у складі транснаціональних злочинних організацій: у 2014 р. – 93 особам, 2015 р. – 76, 2016 р. – 16, 2017 р. – 24, 2018 р. – 68 особам.

Предметами злочинного посягання (кримінального інтересу) транснаціональних організованих груп і злочинних організацій в Україні частіше за все виступають такі: наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори (39%); вогнепальна й холодна зброя, боєприпаси, вибухові речовини тощо (37%); гроші, коштовності та цінні папери (32%); транспортні засоби (27%); людські органи та тканини або сама людина (25%). Останнім часом у сферу інтересів організованих злочинних груп досить часто потрапляють об'єкти інтелектуальної власності (продукти інтелектуальної

діяльності, комп'ютерні програми, комп'ютерна інформація, бази даних), а також ринок страхових послуг.

За результатами соціологічного опитування підтверджено, що дані офіційної статистики не повною мірою відображають реальний стан транснаціональної організованої злочинності. Справжні її масштаби майже втричі перевищують загальну кількість зареєстрованих злочинів. Латентності виявів злочинів транснаціонального масштабу, на думку респондентів, значною мірою сприяють застосування злочинцями корупційних схем і «кришування» прибуткового бізнесу чиновниками (38,0%); нерозуміння суспільної небезпечності діянь особами, втягнутими в цей бізнес, і потерпілими (27,0%); неадекватне кримінальне переслідування (21,0%); відсутність належної взаємодії та обміну інформацією між правоохоронними органами України і міжнародними правоохоронними організаціями (14,0%).

Міжнародна статистика свідчить про те, що проблеми транснаціональної злочинності вкрай актуальні для нашої держави, зокрема «Індекс недієздатних держав», який щороку складають аналітики Американського фонду миру, визначає здатність основних державних інститутів (політичного керівництва, поліції, армії) протидіяти зовнішнім викликам. Зокрема, цей індекс враховує здатність держави протидіяти злочинності в національному й транснаціональному масштабі.

Як основні з причин настільки значної поширеності організованої злочинності були названі високі рівні корупції та соціального неблагополуччя, низькі рівні ефективності державного управління та законності [521]. Перелік цих факторів, безумовно, не є повним. Геополітичне розташування нашої держави також впливає на транснаціоналізацію організованої злочинної діяльності. Окремі вчені [75; 467, с. 7-9] звертали увагу на зв'язок геополітичних факторів і злочинності, але значення цього фактору у формуванні транснаціоналізації злочинності донині не досліджено.

Першою проблемою, яку необхідно брати до уваги, досліджуючи транснаціональну злочинність в Україні, є її геополітичне становище, яке

визначає існування транснаціональних злочинних організацій в майбутньому. До цієї проблеми належить і питання діяльності на території України різних кримінальних груп, що організовані за етнічною ознакою та мають тісні кримінальні зв'язки за межами держави [190].

Проблемним моментом, який також утворює відповідний фон транснаціональної злочинності, слід вважати і постійну присутність в Україні так званих «злочинців у законі», які є громадянами інших держав.

Відомими є факти, коли в Україну в'їжджали кримінальні авторитети з метою розподілу кримінального впливу на території України, зокрема для встановлення контролю над злочинними групами, які спеціалізуються на викраденні елітних автомобілів. Метою цих осіб було налагодження кримінальних і корупційних зв'язків в Україні, поширення діяльності підконтрольних злочинних груп, перерозподіл сфер злочинного впливу [186, с. 35].

Іншим фактором, що визначає факт існування транснаціональної злочинності на території держави, поряд із геополітичним становищем та наявністю впливу іноземних кримінальних авторитетів, слід вважати стан української економіки, а саме ті можливості, які українська економіка надає транснаціональними злочинним організаціям. Економічна злочинність, маючи корупційне підживлення, реально загрожує національній безпеці України [133, с. 113]. Новою дохідною складовою транснаціональної злочинної діяльності стали такі сфери, як енергетика, банківська, кредитно-фінансова, страхова, податкова, фондова, митна сфери української економіки. Для транснаціональної організованої злочинності комерційний інтерес мають рентабельні підприємства, в яких більш низький відсоток зношеності основних виробничих фондів.

Нині злочинні організації продовжують існувати в принципово новому вигляді, вони стають більш респектабельними, що не впливає на злочинний зміст їх діяльності, при цьому головна відмінність нового криміналітету полягає в тому, що ні у 1980-ті, ні у 1990-ті роки XX ст. не було такої

масштабної присутності в злочинних організаціях представників офіційних держструктур. Можна з упевненістю констатувати про те, що в Україні немає жодної «незаплямованої» держструктури – чи то уряд, міністерства, апарат губернаторів або мерія. За даними експертного дослідження [220], рівень поширеності корупції серед посадових осіб мають установи найвищого рангу (В. 8).

Враховуючи, по суті, прихований характер корупції, здійснити чітку оцінку масштабів поширеності цього феномена доволі складно. За оцінками деяких фахівців, правоохоронні органи виявляють лише близько 1% корупційних порушень [162].

Таким чином, на нашу думку, ці та інші соціально-економічні параметри є індикаторами привабливості України для транснаціональної злочинної діяльності як з боку українського, так і міжнародного організованого криміналітету.

Отже, як зазначає М. А. Погорецький, користуючись корупційними зв'язками, сучасна організована злочинність в економічній сфері має транснаціональний характер, злочинні організації створюють транснаціональні компанії, які зайняті злочинним бізнесом у різних галузях економіки. Будучи пов'язаними з незаконними операціями з переміщення через державні кордони матеріальних і нематеріальних засобів, які приносять істотну економічну вигоду, використовуючи сприятливу ринкову кон'юнктуру інших держав, значні розбіжності в системах кримінального правосуддя різних країн, сучасні комунікаційні технології, банківські системи електронних розрахунків, проникають у легальну економіку інших країн за допомогою корупції й насильства, найбільшу зацікавленість у цих організацій викликає паливно-енергетичний комплекс [339, с. 104].

Саме так і переважно у визначеній вище сфері в Україні формувалися значні капітали. Багато відомих в Україні осіб отримали свою фінансову могутність унаслідок застосування непрозорих економічних схем, які не можна назвати однозначно злочинними, оскільки ці особи не були притягнуті до

відповідальності і вироків відносно них немає, але можна констатувати, що ці схеми є сумнівними з погляду етики бізнесу та законослухняної поведінки.

Більшість сучасних дослідників справедливо зазначають наявність тісного взаємозв'язку між фінансово-промисловими групами та злочинністю. Науковці пов'язують транснаціональний кримінальний характер вітчизняних фінансово-промислових груп із структурними деформаціями у відносинах власності, що сформувалися в процесі приватизації [177, с. 327]. Процеси неформальної, непрозорої приватизації перетворили цивілізоване роздержавлення на кримінальний перерозподіл власності, яка перейшла до приватних осіб, і ця власність створила можливість швидкого збагачення поза соціальним контролем, без створення системи відповідальності за використання цієї власності [135, с. 182].

На думку експертів, сьогодні 170 сімей володіють 75% національного багатства України [402], відповідно, більша частина економіки забезпечує потреби обмеженої кількості населення, і тільки 25% економічного потенціалу держави працює на створення національного багатства, яке має бути розподілено між державою та суспільством. Водночас компанії українських мільярдерів щороку забезпечують усього 25% внутрішнього валового продукту України [473].

За даними видання «Фокус», в Україні кількість мільярдерів становить 21 особу, загальні статки яких оцінюються майже у 58 млрд дол. Для порівняння, витратна частина держбюджету України в останні роки коливається в межах 40 млрд. дол. [451], за коефіцієнтом олігархічності Україна вийшла на третє місце у світі [473].

В Україні, на жаль, громадське суспільство перебуває на стадії становлення, відповідно, дії транснаціональних злочинних угруповань, які виявляються в їх співпраці з політичною елітою, фактично стають неконтрольованими.

Щодо цього В. І. Шаkun ще наприкінці 1990-х писав, що «влада в Україні користується безсилою ідеологією боротьби зі своїм тіньовим конкурентом.

Якщо вона справді хоче перемоги, то повинна зробити для себе кілька висновків. Нелегальна влада в Україні за своїми масштабами і ресурсами перевершує легітимну. Тобто йдеться про тіньову структуру всього суспільства. І цю структуру не можна перемогти силою. Наприклад, для цього неможливо використовувати держапарат. В умовах тотальної корупції будь-який примус чиновників до каральних заходів або розширення контрольних функцій призводить лише до додаткових стягнень. Політична влада не може примусити боротися з криміналітетом навіть правоохоронну систему» [469, с. 14].

На жаль, влада, як і раніше, не в змозі належним чином контролювати стан транснаціональної злочинності. Ми поділяємо думку В. І. Шакуна в тому, що «злочинний світ – це лише «тінь» легітимної влади. А боротьба з власною «тінню» – справа безнадійна. Оздоровити в першу чергу треба наявну владу і до того ж на всіх рівнях піраміди» [469, с. 15].

У цих умовах важлива особливість української організованої злочинності полягає в тому, що вона, з одного боку, нерідко виходить за традиційні межі і проникає до сфер, криміналізація яких створює серйозну загрозу для міжнародної стабільності та безпеки, а з другого – проникає у світові тіньові фінансові процеси. Замість розрізнених дрібних кримінальних угруповань поступово з'являються професійні організовані групи і злочинні співтовариства, що володіють міжрегіональними та міждержавними зв'язками, налагодженими каналами легалізації і збуту викраденого, воліють діяти організовано і злагоджено, унаслідок чого зростає шкода, заподіяна їх злочинною діяльністю.

На перший погляд здається, що організована злочинність повинна створювати Україні набагато менше проблем, ніж північному сусідові, однак українська злочинність виявилася організованішою і могутнішою, ніж російська. До таких висновків дійшов американський аналітичний журнал Jane's Intelligence Review у своїй статті «Українська мафія виходить на міжнародну кримінальну арену», повідомляє агентство Washington ProFile [293].

У світі про українську організовану злочинність добре знають не один десяток років. У США українська організована злочинність змогла проявити себе ще за часів «сухого закону». На берега Іллінойсу перші українські біженці прийшли на початку 20 століття. Як не дивно, але саме вони утворили одну з найбільших слов'янських етнічних груп, трохи поступаючись за чисельністю лише полякам. Основним джерелом доходу перших українських злочинних угруповань був рекет щодо своїх же співвітчизників, які займалися яким-небудь бізнесом. В часи «сухого закону», випивку часто можна було знайти тільки у хитромудрих українців, предки яких славилися великими майстрами в приготуванні добрячого самогону. А їх підприємливі нащадки вже на американській землі налагодили виробництво спиртного, так що традиції варіння горілки були успішно продовжені. Маленькі заводи, де гнали самогон, перебували на території сусідньої Канади, звідти готовий товар контрабандою доставляли в Чикаго. Після Другої світової війни ряди української мафії поповнилися за рахунок звільнених з фашистських концтаборів військовополонених. Починаючи з 90-х українсько організована злочинність у США поповнилась за рахунок численних іммігрантів, серед яких були не тільки досвідчені злочинні елементи, а й талановиті економісти, математики, інженери. А також і колишні офіцери спеціальних підрозділів, що мали багатий досвід військових операцій. Це давало незаперечну перевагу новим українським бандам перед середньостатистичними гангстерами Штатів. На відміну від колумбійців, мексиканців і італійців, практично всі приїжджі зі Східної Європи мали хоча б середню освіту, а часто і вища. Серед основних напрямків діяльності української організованої злочинності в США залишається торгівля зброєю, викрадення людей з метою отримання викупу, контрабанда цигарок, нафти, наркотиків, операції з викраденими автомобілями, підробка грошей, цінних паперів і документів, секс-індустрія. Однак українські злочинці набагато більше, ніж їх кримінальні колеги, досягли успіху в торгівлі зброєю, наркотиками і людьми, а також у відмиванні грошей.

Варто тільки згадати про загальновідомий факт участі у відмиванні коштів голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації в 1992-1995 рр., а з 1996 по 1997 рік - прем'єр-міністра України П. Лазаренко. У 1999 р., будучи депутатом Верховної Ради України, втік до США від українських правоохоронних органів, де був затриманий за порушення візового режиму. У 2000 р. йому були пред'явлені звинувачення у відмиванні грошей і шахрайстві. Обсяг коштів, переведених Лазаренком в США, оцінювався в 114 млн. доларів.

Міжнародні аналітики дійшли висновку, що українська організована злочинність є загрозою для світової спільноти. Фахівці стверджують, що українська мафія стала світовим лідером у торгівлі зброєю, наркотиками і людьми. Однак варто зауважити, що мова йде не про якісь локальні прояви, а про транснаціональну організовану злочинність, яка проводить свої оборудки в цілому світі [181].

Сучасні тенденції у сфері української організованої злочинності свідчать про розширення транснаціонального характеру злочинної діяльності, розвиток міжнародних зв'язків з організованими групами і злочинними угрупованнями інших країн. За межами країни присутність української мафії відзначено в таких країнах, як Австрія, Бельгія, Греція, Данія, Естонія, Канада, Німеччина, Угорщина, Італія, Казахстан, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Росія, Словаччина, Словенія, США, Туркменістан та Узбекистан [129, с. 95].

Так, у Греції заарештували 120 громадян України за перевезення нелегальних мігрантів. мова, швидше за все, йде про колосальну мережі з транспортування «нелегалів» з Сирії, Афганістану, Пакистану, Сомалі та Іраку в Європу по шляху Туреччина-Греція-Італія. Вербуючи потенційних клієнтів в Стамбулі, контрабандисти вивозили їх через Ізмір на Мальту, Сицилію або Крит. За оцінками правоохоронних органів Італії, контрабандисти могли заробити не менше 9 млн. доларів протягом останніх двох років - адже «такса» контрабандистів за перевезення, припустимо, з Туреччини в Італію становила понад семи тисяч доларів на одну людину [328].

Проникнення української організованої злочинності в міжнародне кримінальне співтовариство характеризується низкою специфічних особливостей.

По-перше, як і злочинні організації деяких країн, українські кримінальні угруповання й організовані формування розглядаються як відносно молоде кримінологічне явище.

По-друге, їй притаманні стрімке нарощування потенціалу, у тому числі й на міжнародній арені, проникнення в нові сфери діяльності, швидке налагодження контактів з кримінальними організованими формуваннями в інших країнах.

По-третє, українська організована злочинність не має конкретної структури, що піддається визначенню, як, наприклад, італійська мафія або колумбійські картелі. Вона постає в різних формах, властивих вітчизняній кримінологічній ситуації: від нечисленних організованих груп та угруповань до масштабних за своєю величиною організацій, товариств і корпорацій.

Встановлення зв'язків української організованої злочинності із закордонним криміналітетом було здійснено миттєво, як тільки для цього з'явилися реальні політичні та економічні умови в Україні (вільні виїзди і в'їзди у країну, накопичення значних фінансових коштів у результаті зміни відносин власності в країні, можливість капіталовкладень в інших державах тощо).

У такій ситуації, українська організована злочинність, ставши складовою міжнародної злочинності, зміцнила зарубіжну організовану злочинність, а закордонна сприяла розвитку організованості криміналітету як в Україні, що призвело до ескалації транснаціональних зв'язків і розвитку транснаціональних злочинних корпорацій.

Проникнення українських злочинних угруповань й організацій у світовий простір відрізняється різнобічністю сфер вияву їх активності, відсутністю переважної кримінальної спеціалізації, як, наприклад, у китайських спільнот (проституція, героїновий бізнес, порнографія), колумбійських картелів (незаконний обіг наркотиків, переважно кокаїну), японських організацій

(торгівля зброєю, індустрія сексуальних послуг). Завдяки встановленим зв'язкам на всіх континентах світу, українська організована злочинність виявляє інтерес практично до всіх відомих міжнародному співтовариству сфер незаконної і квазізаконної діяльності.

Не можна не відзначити також зв'язок української організованої злочинності зі злочинними об'єднаннями пострадянських країн. У цьому контексті може йтися про існування єдиного кримінального простору, що обумовлено, насамперед, спільністю витоків освіти досліджуваного соціально-кримінологічного явища в епоху існування єдиного політико-державного простору (СРСР).

3.2. Основні напрями злочинної діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань в Україні

Постійне зростання світових масштабів наркоторгівлі призводить не лише до збільшення чисельності осіб, які страждають від наркозалежності а й до зростання загальної злочинності, насилля, загибелі людей, руйнування сімей та нанесення непоправної шкоди здоров'ю. Небезпека наркоторгівельної діяльності транснаціональних злочинних організацій посилюється її чітко спланованими схемами та спрямовуванням отриманих коштів на розширення злочинної діяльності та руйнування правових основ життя держави. Крім того, деякі транснаціональні злочинні організації діють виключно на наркоринку, а враховуючи те, що наркотики будучи забороненим товаром мають найбільш високу ціну, можуть отримувати і самі високі прибутки, що говорить не лише про масштаби такої наркоторгівельної діяльності та ускладнює боротьбу з нею.

Згідно приблизних підрахунків, на сьогодні по всьому світі понад 200 млн. людей вживають наркотики різного виду, в тому числі: близько 140 млн. людей курять марихуану – найбільш розповсюджений наркотик, кокаїн вживають 13 млн. людей, героїн – 8 млн. та близько 30 млн. – зловживають стимуляторами типу амфетамінів. За підрахунками експертів ООН обіг світової

наркоіндустрії оцінюєть приблизно в 400 млрд. доларів в рік, що складає біля 8% всієї міжнародної торгівлі [93, с. 15].

Незаконну діяльність з розповсюдження наркотиків найкраще зрозуміти, якщо розглядати її як індустрію з окремими стадіями виробництва і розповсюдження наркотиків на оптовому й роздрібному рівнях. Ця індустрія є досить стійкою через зростаючий попит і приносить чималі прибутки у зв'язку з відсутністю серйозної конкуренції між організаціями, що займаються цим видом злочинного бізнесу.

Через *наркобізнес* такі країни як Аргентина, Мексика, Колумбія, Венесуела, Бірма, Афганістан, Болівія, В'єтнам та інші наділені ознакою «наркоекономіки». Тут наркодільці настільки тісно влились у економіку держав, що займають у них не лише впливові, а часто і командні економічні позиції. До наркобізнесу причетними є чиновники усіх рангів, у Мексиці – брат президента Карлоса Салінса де Гортарі, сам экс-президент Колумбії Ернесто Сампер, венесуельський Карлос Андрес Перес та ін.[424, с. 24].

Нерідко наркаторговці фінансують та сприяють дрібним конфліктам в країнах, тим самим не дають можливості їх мирному врегулюванню, а нестабільність ситуації використовують на власну користь.

Важливу функцію у розростанні діяльності з наркобізнесу виконують транспортні вузли де пересікаються наркопотоки, що виходять з країн виробників. Найбільш відомими є Нігерія, масштабний виробник марихуани та арміями наркокур'єрів, серед яких чимало студентів та острів Маврикій в Індійському океані, що пов'язаний з Бангкоком, де пересікаються численні міжнародні авіалінії, індустрії туризму.

Вершину айсберга з наркаторгівлі посідають колумбійські кокаїнові картелі, які мають повний цикл наркобізнесу у всьому світі, далі слідуєть тріади, якудза, «Коза Ностра», «Ла Коза Ностра» - Нью-Йорк та мафіозні групи пострадянських країн та Східної Європи. В таких країнах як Афганістан, Болівія, Лаос, М'янма, Перу, Таїланд наркобізнес дає до половини експортних надходжень, витісняючи законне виробництво.

Значну проблему складають країни Латинської Америки як світового монополіста з вирощування коки із збором урожаю 3-5 раз на рік. Лабораторії по виробництву кокаїну виникли і в сусідніх країнах до Андського наркотрикутнику (Перу, Болівія, Колумбія), таких як Бразилія і Венесуела. Не останнє місце у наркоторгівельній діяльності займає і Гватемала як вирощувач посівів опійного маку.

Ще більшим поставщиком опію і гашишу є Афганістан, із багаторічними традиціями по їх вживання як знеболюючих препаратів, який вийшов на світовий ринок через ряд нових зовнішніх та внутрішніх факторів, таких як війна, потреба в зброї, розореність і тривалий хаос в країні.

В результаті допомоги країні відомими злочинними угрупованнями щодо обладнання та поширення лабораторій, експерти ООН зазначають, що 80% героїну, що вживається Європою, поставляється з Афганістану.

Експерти ООН оцінюють обіг світового наркоринку приблизно в 400–600 млрд. дол. на рік, що становить близько 8% обігу всієї міжнародної торгівлі. При цьому наголошується, що в окремі роки світовий обіг наркобізнесу перевищував, обіг світового ринку чорних металів, автомобілів [586].

Саме цей вид злочинної діяльності став каталізатором розвитку транснаціональних злочинних організацій, який сприяв не тільки значному збільшенню їх кількості, а й фінансовому забезпеченню протиправної діяльності: становлення індустрії наркобізнесу прямо сприяло зміцненню транснаціональних злочинних організацій; індустрія наркобізнесу зумовила появу і розвиток системи відмивання доходів; отримані від незаконного поширення наркотиків доходи є основним засобом підкупу чиновників з метою забезпечення безпечних умов кримінальної діяльності та базування.

За міжнародними оцінками, у 2014 році транснаціональні організовані злочинні групи по всьому світу отримували від однієї п'ятої до однієї третини своїх доходів від продажу наркотиків. Мобільний зв'язок відкриває нові можливості для торговців, в той час як темна мережа дозволяє користувачам анонімно купувати наркотики за допомогою криптовалюти, таких як біткойн.

За даними дослідження, незаконний оборот наркотиків через темну мережу залишається невеликим, але починаючи з вересня 2013 по січень 2016 року спостерігалось збільшення обсягу операцій з наркотиками, що склало приблизно 50% на рік. Типовими покупцями є споживачі канабісу, «екстазі», кокаїну, галюциногенів і NPS. Виробництво опіуму зростає, а ринок кокаїну процвітає. У 2016 році світове виробництво опію збільшилася на одну третину в порівнянні з попереднім роком, і це було викликано головним чином збільшенням врожаю опійного маку в Афганістані [77].

Геополітичне становище України обумовлює той факт, що держава стала проміжною ланкою в ланцюжку наркоторговців. Раніше наркотрафік організовувався в першу чергу через Західну Африку і Балканський півострів. Але останніми роками Європа почала посилювати боротьбу з обігом наркотиків і прийняла серйозні заходи з перекриття контрабандних каналів наркотиків із Західної Африки і Балкан. У такій ситуації світові наркокартелі усвідомили всі переваги географічного положення України, на території держави вони влаштовують перевалочні бази, лабораторії, у яких переробляють опіати в героїн, фасують його і везуть до Європи, де попит на героїнові наркотики стабільно високий.

Отже, країна перетворюється на перевалочну базу контрабандистів, які перевозять кокаїн за маршрутом: Латинська Америка – Україна – Придністров'я – Молдова – так званий «Трансільванський коридор» – ЄС.

Азіатський і Близькосхідний героїн переправляється такими каналами: з Бірми і Таїланду до США (Лос-Анджелес і Нью-Йорк) через Китай, Південну Корею, Японію, Океанію; в Європу й інші регіони США через Індію, Пакистан, Афганістан, Таджикистан, Росію, Україну, Білорусь, Польщу; з Туреччини на Україну, далі до Центральної Європи через країни Балтії і у США.

Типовим прикладом такої транснаціональної злочинної організації можна вважати кримінальну співпрацю громадян Еквадору (п'ять осіб) Польщі (одна особа) та України (одна особа), які організували канал постачання кокаїну з Південної Америки до Євросоюзу та України. Фігурантів справи затримано

завдяки спільно проведеній операції працівниками МВС України, Агентства з боротьби з наркотиками Міністерства юстиції США, Центрального слідчого бюро Головної комендатури поліції Республіки Польща та правоохоронними органами Республіки Еквадор. Спецоперація одночасно проводилась на території України, Польщі та Еквадору. Затримано сімох учасників угруповання. У місті Тернопіль у зловмисників вилучено 30 кг кокаїну, орієнтовна вартість якого на чорному ринку становить більше 6 млн дол. США [294].

Фахівці зазначають, що якщо за рік в Афганістані виробляють близько 600 т героїну, то, за орієнтовними даними, через Україну контрабандою до Європи переправляють 300 т. Нині через нашу країну транспортують близько 6% наркотиків, які потрапляють до Євросоюзу, зокрема кокаїну 1–3%. Контрабанду наркотиків здійснюють усіма видами транспорту: приблизно 70% – автомобільним, близько 20% – залізничним і лише 10% – авіаційним (у зв'язку з підвищеними заходами контролю в аеропортах, передусім на міжнародних напрямках) [335].

Крім того, злочинці використовують схеми перевірки маршруту. Відомі випадки, коли злочинці відправляли автомобілі з тайниками, в яких замість наркотиків містилася столова сода, і таким чином відбувалася перевірка надійності каналу. Усі ці фактори утруднюють боротьбу з наркотрафіком, який нині орієнтовний виключно на Захід, усередині країни здійснюється лише невелика частина героїнового і кокаїнового транзиту.

Українські експерти вважають, що за рік у цьому злочинному бізнесі обертається від 500 млн до 1,5 млрд дол. Лише за п'ять місяців 2013 р. СБ України затримано дві великі партії героїну загальною вагою майже 285 кг, ціна якого становить більше 20 млн дол.

За результатами діяльності правоохоронних органів України, тільки у 2002 році було ліквідовано 22 міжнародних канали перевезення наркотиків та вилучено понад 10 т наркотичних засобів і психотропних речовин [25, с. 56]. Офіційні дані, які надають українські правоохоронці, фактично підтверджують

тенденцію, адже в 2012-му 70% усього потоку контрабанди з нашої країни припало на наркотичні речовини.

Останнім часом здійснюється дедалі більше спроб наркотранзиту через територію України. Так, у 2012-му порівняно з 2011-м на 6,1% зросла кількість кримінальних справ, предметами яких були наркотичні засоби. Зокрема, у 2012-му митні органи виявили 2172 факти незаконного переміщення через кордон України психотропних речовин та прекурсорів, за якими відкрито 121 провадження. Вилучено майже 7 кг героїну, близько 104 кг кокаїну, майже 0,5 кг опію, понад 30 кг канабісу, 8795 пігулок, 1568 капсул і 0,3 л наркотичних засобів, обіг яких обмежено. Утім, офіційна статистика не відображає реальних масштабів наркотрафіку, адже переважна частина заборонених речовин проходить українські терени без будь-яких перешкод.

Після того, як європейська поліція всерйоз стала боротися з албанською мафією, що раніше через Балкани завозила левову частку наркотиків у Європу, колумбійські наркокартелі та афганські опійні королі почали шукати нові шляхи поставок дурману. І вони пролягли через басейн Чорного моря, зокрема через три порти: болгарську Варну, румунську Констанцу та українські Одесу з Іллічівськом. Традиційний героїновий шлях через Туреччину та Кавказький регіон тепер також пролягає через чорноморські порти. Україна перетворюється на наркотичні ворота в Європу, і ця обставина значно утруднює її євроінтеграцію.

У 2010–2013-му в Україні активізували діяльність міжнародні наркосиндикати та зросли масштаби імпорту й споживання наркотиків синтетичного походження з Китаю та Індії. За оцінками міжнародних експертів, якщо донедавна через Україну проходило 5–6% загальноєвропейського наркотичного трафіку, що в грошовому еквіваленті перевищувало \$2 млрд. на рік, то на сьогодні ці цифри зросли майже вдвічі й дорівнюють відповідно 10% і \$4–5 млрд. Мова передусім про кокаїн, але значну частку становлять також синтетичні наркотики з Індії та Китаю, афганський героїн. Додамо до цього, що

нашою територією також постійно намагаються провозити чималі партії марихуани з країн Магрибу та Африки транзитом через Молдову до Росії.

Водночас дані офіційної статистики Міністерства внутрішніх справ України, свідчать про те, що в країні показники злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів неухильно знижуються, що є вкрай сумнівним з погляду тих тенденцій, які характеризують цей вид злочинного бізнесу (В. 9).

Згідно з наведеними вище даними, ми можемо спостерігати поступовий, проте чітко виражений спад кількості облікованих наркозлочинів. Не може не викликати стурбованості і факт зменшення числа виявлених правоохоронними органами наркозлочинів вчинених організованими групами та злочинними організаціями, в той час, коли звіти міжнародних організацій вказують на зростання активності транснаціональних злочинних організацій в сфері наркоторгівлі, зокрема і з використанням території України.

Наведемо деякі дані по регіонам виявлення наркозлочинів в Україні за різні роки. Так, за даними оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби України, при перетинанні кордону, у 2007 році вилучено 718, 3 кг наркотичних речовин, у 2008 – 436, 5 кг. [374].

За даними СБУ у 2008 році виявлено та ліквідовано розгалужену злочинну організацію, що діяла на території м.Києва і Вінницької області та спеціалізувалась на виробництві й збуті особливо небезпечного наркотичного засобу - метадону. Знешкоджено високотехнологічну лабораторію з незаконного виробництва цього наркотику [476].

16 вересня 2008 року співробітниками СБ України затримано організатора злочинного угруповання - мешканця Вінницької області, який, використовуючи виробничі потужності одного з підприємств Києва, в лабораторних умовах налагодив виробництво метадону, а також його подальший збут. З незаконного обігу вилучено майже 2 кг метадону (його вартість на «чорному ринку» перевищує 2,25 мільйонів гривень) та велику кількість прекурсорів і хімічного приладдя для синтезу наркотичного засобу.

Порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ч.3 ст.307 КК України [300].

У квітні 2008 року СБУ в Хмельницькій, Чернігівській, Волинській, Тернопільській та Рівненській областях проведено аналогічну спецоперацію, в результаті якої ліквідовано злочинну організацію, члени якої були причетні до функціонування на території Тернопільської області нарколабораторії з виготовлення метадону та його збуту в різних регіонах нашої держави через розгалужену мережу розповсюджувачів. Затримано наркокур'єра (громадянин РФ) та одного з головних учасників організованого злочинного угруповання - фахівця-хіміка, який безпосередньо виробляв наркотик. Встановлено ще 5 активних учасників цього наркоугруповання, у яких вилучено лабораторне обладнання для виробництва наркотичних речовин, понад 9,5 кг метадону, 1 кг опію, 0,5 л ацетильованого опію, 11 одиниць зброї (пістолет ТТ, газовий пістолет «Шмайсер», перероблений для стрільби бойовими набоями, снайперська гвинтівка СВТ з оптичним прицілом, обріз малокаліберної гвинтівки «ТОЗ-8» з саморобним глушником, обріз мисливської рушниці «ТОЗ-66», малокаліберна гвинтівка «ТОЗ-8», карабін «Сайга-МК» з оптичним прицілом, карабін СКС-43 з оптичним прицілом, 300 набоїв до них, помпова рушниця, карабін СКС, карабін «Сайга 410с»), а також 2 кг золота, 100 тисяч доларів США та 90 тисяч євро готівкою.

За результатами реалізованих спецпідрозділами СБУ заходів з протидії міжнародному наркобізнесу спільно з правоохоронними органами країн Східної Європи, США та у взаємодії з МВС України, ДПС і ДМС України в поточному році з незаконного обігу вилучено 214 кг героїну, 40 кг кокаїну, 0,3 кг гашишу, 6,1 кг амфетаміну та понад тонну прекурсорів. Загальна «ринкова вартість» вилучених наркотичних речовин становить майже 120 млн. грн.

Зокрема, протягом квітня – травня 2008 року викрито та попереджено 2 спроби контрабанди героїну загальною вагою 212 кг: у пункті пропуску «Новоазовськ» (Донецька обл.) затримано турецьких наркоділків, які намагалися провезти на територію України з РФ наркотик у схованках

вантажівок. У Чернівецькій області на початку року 2010 року вилучили 12 кг наркотичних речовин, з яких 8 кілограм макової соломки та 4 кілограми маріхуани. В Одеському морському торговельному порту під час проведення митного огляду вантажу, який слідував у контейнері з Коста-Ріки транзитом через територію України в Республіку Молдова виявлено і вилучено близько 40 кг гідрохлориду кокаїну. Наркотичний засіб було заховано у металевих банках з консервованими фруктами.

Як вказує голова Державної прикордонної служби України Петро Цигикал, «що стосується наркотиків, то спостерігаємо збільшення обсягів: у 2017 році ми затримали приблизно 900 кг наркотиків, що вчетверо більше, ніж у 2016 році», Контрабандисти намагаються сховати наркотичні засоби в різноманітних місцях: у буханці хліба, в колесі, в курячій тушці, в конструкції автомобіля [159].

За оцінками експертів, річне споживання кокаїну в Україні становить приблизно 100 кг. Решта ж наркотику призначена для транспортування до країн Західної Європи. Водночас, незважаючи на всю елітність героїну, в Україні його споживачами є здебільшого забезпечені особи, представники шоу-бізнесу, молодь із заможних родин, тобто соціальні верстви, які можуть заплатити від 100 до 170 дол. за дозу наркотику. Переважна більшість споживачів мешкає в містах-мільйонниках [326].

У 2017 р. в Україні викрили 143 злочинних угруповання, які займалися збутом наркотиків через інтернет. Вилучили понад 4 т наркотичних засобів і психотропних речовин вартістю щонайменше 130 млн грн. Правоохоронці задокументували 113 фактів організації підпільних лабораторій [430].

Отже, здебільшого йдеться лише про транзит кокаїну через територію України, але за законами розвитку наркобізнесу країна-транспортер наркотику з часом обов'язково перетворюється на країну-споживача. Значна частина кокаїну осідатиме в Україні. Якщо сьогодні кокаїн недоступний для більшості українців через свою дорожнечу, то незабаром він може значно подешевшати, і

в Україні виникне проблема кокаїнової залежності нарівні із західними країнами.

Контрабандою кокаїну не обмежується транзит наркотиків через Україну. Так, через нашу країну часто перевозять наркотичні засоби із східних країн-виробників – марихуану з Казахстану і Киргизії, героїн з Афганістану [335].

Водночас усе частіше виникають прецеденти, коли національні організовані злочинні угруповання самостійно організують транснаціональний канал збуту наркотичних засобів. У 2013 р. співробітники управління по боротьбі з організованою злочинністю ліквідували в Запорізькій області організовану злочинну групу з транснаціональними зв'язками, учасники якої збували амфетамін за кордон. Під час досудового розслідування правоохоронці з'ясували, що до складу угруповання входило троє осіб, кожна з яких відповідала за свою ділянку роботи. Глава угруповання здійснював загальне керівництво групою, розподіляв ролі кожного і за сумісництвом виготовляв наркотики. Другий фігурант працював провідником на залізниці. Його завданням було переправлення контрабанди через митний кордон України і передача її третьому спільнику, який безпосередньо збував амфетамін іноземцям. Побойуючись втратити свій прибуток, зловмисники маскували злочинну діяльність і дотримувалися жорсткої конспірації [155].

У цій кримінальній сфері виникають і принципово нові транскордонні потоки наркотичних речовин, створюється канал постачання наркотиків за маршрутом «Європа – Україна».

Так, у 2013 р. співробітники Головного Управління СБ України в м. Києві та Київській області викрили й припинили протиправну діяльність транснаціональної злочинної групи, члени якої налагодили канал контрабанди кокаїну в Україну. Особливо небезпечний наркотичний засіб зловмисники ввозили з країн Західної Європи та збували на території столичного регіону. Встановлено, що організував наркоканал 52-річний киянин. Його спільник та кур'єр – 52-річний громадянин однієї з країн Балтії перевозив наркотики через кордон на власному автотранспорті. На українсько-польському кордоні в

пункті митного пропуску «Ягодин» співробітники СБУ затримали організатора цього каналу та кур'єра під час передачі контрабандно ввезеної партії кокаїну. Під час митного огляду в автомобілі зловмисників було виявлено схованку, з якої правоохоронці вилучили 300 г кокаїну. Орієнтовна вартість наркотику на «чорному» ринку становить понад 100 тис. дол. Згідно з висновками спеціалістів Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБУ, вміст активної речовини в затриманій партії кокаїну становить 97% [388].

У серпні 2016 р. в Києві затримано громадянин Німеччини, який намагався збути півкілограма кокаїну і 2,1 тис. пігулок екстазі. Загальна вартість наркотиків – понад 2 млн грн. При огляді особистих речей та автомобіля затриманого правоохоронці також виявили 100 тис. дол. і пачку з євробанкнотами та гривнями [431].

Цього самого часу в Полтаві СБУ затримала місцевого жителя, який налагодив міжнародний канал контрабанди трамадолу, екстазі й ефедрину з однієї з країн Західної Європи. 40-річний ділок замовив велику партію наркотиків за кордоном для реалізації її на території України. Правоохоронці затримали контрабандиста відразу після отримання наркопосилки (350 пігулок трамадолу, 300 – ефедрину й екстазі) біля одного з відділень оператора міжнародних відправлень. Під час обшуку в квартирі затриманого правоохоронці вилучили обладнання для виготовлення наркотиків і значну кількість готових до вживання важких наркотичних речовин [431].

За період оперативно-профілактичної операції «Мак-2017» буковинські поліцейські виявили у буковинців і знищили 15 365 рослин опійного маку та 1170 рослин конопель. Крім цього, в ході проведення профілактичних заходів оперативники вилучили з незаконного обігу близько 12 кг наркотичних засобів рослинного походження. Серед них: 8 кг макової соломки і 4 – канабісу [261].

Велику партію наркотиків вилучили на українсько-польському кордоні. Через пункт пропуску Рава Руська четверо громадян Молдови намагалися перевезти майже 60 кг гашишу, спресованого в брикети. Всього 143 пачки.

Наркотики переправляли з Польщі в Україну в кузові автомобіля в крилах, підкрильниках і сидіннях авто. Контрабанду виявили під час додаткового огляду. Машину вилучили, а нелегальний вантаж конфіскували [295].

За офіційними статистичними звітами СБ України, за ст. 305 КК України «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів» ситуація за останні роки є вкрай складною. Статистичні відомості не стільки розкривають проблеми з контрабандою наркотиків в Україні, скільки вказують на прогалини в роботі правоохоронних органів по виявленню вчинених злочинів (В. 10).

Водночас дані офіційної статистики свідчать про те, що в країні показники злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів неухильно знижуються, що є вкрай сумнівним з огляду тих тенденцій, які характеризують цей вид злочинного бізнесу (В. 11).

Глобальний характер наркоторгівельної діяльності транснаціональних злочинних організацій вимагає від сучасних держав на рівні з удосконаленням внутрішнього законодавства, спрямованого на боротьбу із незаконною торгівлею наркотиками, співробітництва держав на таких трьох основних рівнях: двостороннього співробітництва, співробітництва на регіональному рівні та рівні загального, міжнародного співробітництва.

На шляху боротьби з виготовленням та розповсюдженням наркотиків Афганістан широко використовує досвід Колумбії саме у нищенні посівів наркотиків. Так у 2017 р. під час спецоперації «Агамемнон-2», у якій взяли участь 400 поліцейських, було встановлено, що наркотики ховали на чотирьох бананових фермах в департаменті Антьокія, що на північному заході Колумбії. Як встановило слідство, наркодилери звозили туди кокаїн з десяти регіонів Колумбії. Правоохоронці припускають, що наркотики належать колумбійській банді «Клан затоки», яку очолює Даріо Антоніо Усуге на прізвище «Отоніель». Угрупування вважають одним з найнебезпечніших в країні. Його члени займаються рейдами та торгівлею наркотиками. У поліції зазначили, що

ціна 12-тонної партії кокаїну могла сягнути 360 мільйонів доларів на міжнародному ринку [204].

Але такі дії є ефективними лише на протязі нетривалого періоду. Наркомафія робить висновки та вдосконалює власну організаційну структуру, викуповуючи врожаї у селян. Тому антинаркотична стратегія Афганістану передбачає збереження так званих «поясів безпеки» та цільового фінансування прикордонних структур та спецслужб, що дає можливість вилучати до 20% більше афганських наркотиків безпосередньо на кордонах. Так, за час проведення таких заходів на російському кордоні, в 40 випадках затримано понад 750 кг наркотиків, у тому числі понад 400 кг героїну [117, с. 56-64].

Завдяки спланованим акціям правоохоронних органів Мексики та США мексиканська поліція з'ясувала, що наркоторговці Мексики для контрабанди наркотиків до Сполучених Штатів спорудили тунель на глибині шести метрів, довжиною півтора кілометри, діаметром 1,2 метри, обладнаний рейками та вагонеткою, на якій у США доставлявся кокаїн, марихуана та синтетичні наркотики. Останні отримувалися мексиканськими картелями за бартером з Європи в обмін на кокаїн. На думку мексиканської поліції, тунель функціонував щонайменше 10 років, а його будівництво обійшлося у 1,5 млн. доларів. Вважають, що спорудив його картель братів Ареляно Фелікс, які щотижня сплачують місцевій владі 1 млн. доларів відпускних [93, с. 27].

Таким чином, у сфері боротьби з наркоторгівельною діяльністю транснаціональних злочинних організацій спостерігаються позитивні кроки світового співтовариства, спрямовані на співпрацю та координацію зусиль на різних рівнях співробітництва. Проте, наркоіндустрія широкою мережею покриває майже всю карту світу. Загрози які несе глобалізація наркобізнесу підсилюється і зниженням загального віку споживання наркотиків, зокрема синтетичних та зростанням злочинності як в сфері наркоторгівлі так і інших злочинів, що руйнує їх економіку. Варто враховувати і той факт, що наркобізнес поєднується з корупцією та всеможливим проникненням в органи влади і управління.

Такий вид діяльності транснаціональних злочинних організацій як *торгівля зброєю та боєприпасами* мало в чому може уступати за своєю небезпечністю та масштабністю наркобізнесу. Це високоприбуткова і вигідна злочинним організаціям сфера діяльності. Завдяки торгівлі та розповсюдженню зброї транснаціональні злочинні організації підтримують різного роду конфлікти, які в результаті можуть затягуватись на десятиліття. Така злочинна діяльність в певній мірі відвертає увагу владних та правоохоронних органів від проблем існування контрабанди, наркоторгівлі, вимагання тощо.

З іншої сторони, торгівля зброєю може носити і іншу форму – між окремими злочинними організаціями, з метою поповнення запасів власного озброєння, вбивств, вимагання і залякування населення, кримінальних розборок, захисту існування самої організації на всіх її рівнях. Неабияке значення торгівля зброєю має і для організації та здійснення терористичних актів на території різних країн.

Розглядаючи питання незаконного обігу зброї в контексті участі української транснаціональної злочинності та злочинності інших країн на території нашої держави, слід враховувати той акт, що Україна є ще й учасником офіційного, законного ринку обігу зброї та боєприпасів. А тому ситуація із незаконним обігом зброї в Україні є надзвичайно актуальною для аналізу, вкрай складною для протидії правоохоронними органами та враховуючи геополітичне розташування, вкрай привабливою для транснаціональної організованої злочинності.

Як вказують деякі науковці [481, с. 85], діяльність з обігу зброї формує цілу систему із своїми учасниками:

- джерела надходження зброї (підприємства-виробники та інші законні виробники зброї, незаконне виробництво з використанням можливостей законних підприємств, кустарне виготовлення зброї);
- постачальники зброї і посередники, що забезпечують рух товару на нелегальному ринку;
- канали розповсюдження і збуту зброї;

- місця збереження і концентрації зброї (склади воєнізованих формувань, заводів, спеціально створені ангари і сховища);
- споживачі товару (незаконні збройні формування, кримінальні структури);
- мотиви придбання та цілі використання (власної безпеки, у злочинних цілях, незаконної комерції, у міжнаціональних конфліктах).

З даною послідовністю варто погодитись, адже він охоплює всі етапи незаконного обігу зброї. З даної точки зору і розглянемо як використовують цей ринок транснаціональні злочинні організації і на території яких саме країн.

Таким чином, джерела надходження на ринок зброї є досить вагомим етапом усього її обігу. Тут необхідно згадати про країни, які ведуть політику з активного виготовлення зброї та відмовляються від обеззброєння. Одним з яскравих прикладів може слугувати США, яка є одним із лідерів у світі з виготовлення зброї та боєприпасів. Забезпечуючи усі свої численні військові формування та беручи участь майже у всіх збройних конфліктах, вона використовується організованою злочинністю шляхом корупції, проникнення у владні структури, викрадення та придбання на ринках через посередників, як постійно діюче джерело надходження нової та якісної зброї.

В період 50-60-х рр. ринок зброї в основному поповнювався із запасів часів Світової війни та розкрадання складів армійських утворень, розкопок на місцях колишніх боїв з подальшим відновленням, незначна його кількість надходила із-за кордону. Значна частина зброї більш нового зразка поставлялась в часи Афганської війни. В цей період і сформувались шляхи поставки зброї через Росію, Україну, Узбекистан, Туркменію і Таджикистан [31, с. 37].

Запаси, накопичені країнами Східної Європи і колишніми республіками СРСР протягом 1990-х, стали головним джерелом постачання зброї у всіх конфліктах – від Анголи до Зімбабве.

Комплекс факторів призвів до того, що одним з найбільших гравців на цьому ринку стала Україна. Після розпаду СРСР Україна володіла значними

запасами озброєнь, що складувалися на її території, у більшості цих арсеналів її власні збройні сили не мали потреби. Кримінальні авторитети швидко знайшли спільну мову з корумпованими чиновниками (аналогічний процес відбувся і в Росії) і перетворили нелегальну торгівлю зброєю на прибутковий бізнес. У період 1992–1998 рр. приблизно третина українських арсеналів була викрадена і продана за кордон, що принесло злочинцям близько 30 млрд. дол. США.

Збройні компанії-виробники продукції, що також є оборонними підприємствами, виступають підприємствами озброєння переважно для збройних сил держави. Продукція цих підприємств різноманітна: боєприпаси, ракети, військові літаки, військові транспортні засоби, судна, електронні системи тощо. У військовій промисловості також постійно проводять низку досліджень і розробок. Так, щорічно понад 1,6 трлн дол. США витрачаються на військові витрати в усьому світі (2,6% світового ВВП або 236 дол. США на кожну людину у світі). За даними Стокгольмського міжнародного інституту досліджень проблем миру (СІПРІ), незважаючи на економічну світову кризу, помітні такі тенденції: світові військові витрати 2010 р. досягли 1620 млрд дол. США, що на 1,3% більше ніж 2009 р. і на 50% більше порівняно з 2001 р.

США із своїми величезними бюджетними витратами є головним визначальним фактором поточної тенденції світу, а її військові витрати нині становлять 43% від загальносвітового показника. Стокгольмський міжнародний інститут досліджень проблем миру (СІПРІ) зазначив, що відбувається збільшення військових витрат країн, тобто така тенденція зберігатиметься й надалі. Наприклад, 15 країн з найвищими витратами становлять понад 82% від загальної суми: США – 43% від загальносвітового показника, Китай – 7,3%, Велика Британія – 3,7%, Франція – 3,6%, Росія – 3,6%, інші країни – 37,8%.

За даними цієї організації, які були наведені ще п'ять років тому, основними постачальниками зброї на світовому ринку, за офіційними даними, є США, Росія, Німеччина, Китай, Велика Британія, Франція та Швеція. А основними покупцями – Індія, Австралія, Сінгапур, Південна Корея, США, Алжир, Греція [281].

Поряд із США країнами виробниками зброї вказуються Бельгія, Бразилія, Ізраїль, Румунія, Китай та інші. Значним джерелом надходження цього товару на ринок зброї є Росія [31, с. 39-40].

В останньому ж звіті наведеному експертами Стокгольмського інституту досліджень проблем миру за 2015-2016 роки, Україна набрала чималі бали серед офіційних експортерів зброї та озброєння. Україна за кількістю зброї, що вона імпортує іншим країнам, виявилася на дев'ятому місці, випередивши Нідерланди. У трійку постійних «клієнтів» України потрапили Китай (26% збройового експорту), Росія (12%) і Ефіопія (9,2%).

П'ять найбільших експортерів зброї у світі залишилися сталими. Це безумовно США, Росія, Китай, Франція і Німеччина, які забезпечують 74% міжнародних поставок озброєння, а США і Росія разом – 58%. Щодо імпорту, то найбільшими покупцями зброї в 2011-2015 стали Індія, Саудівська Аравія, Китай, ОАЕ і Австралія. Разом вони отримали 34% всього збройового імпорту. Слід зауважити, що зброя, головним чином, надходило в 2011-2015 рр. в район Азії і Океанії (46% світового імпорту), на Близький Схід (25%), в Європу (11%), Америку (9,6%) і Африку (8%). Між 2006-10 і 2011-2015 імпорт озброєння в Африці збільшився на 19%, в Азії та Океанії - на 26%, а на Близькому Сході - на 61%. Однак в Північній і Південній Америках імпорт впав на 6%, а в Європі - на 41%. Зазначається також, що обсяг ринку озброєнь у період 2012-2016 років збільшився на 8,4% порівняно з попереднім п'ятирічним періодом. Також була відзначена тенденція до зростання глобального ринку озброєнь – після того як протягом багатьох років у цій галузі спостерігався спад [439].

Постачальниками і посередниками руху зброї на світовому ринку в найбільшій кількості є транснаціональні злочинні організації. Тут слід зазначити, що ці організації в більшості діють в напрямку районів збройних конфліктів і сусідніх країнах, а також країнах-виробниках наркотиків, як поєднана з цим діяльність.

Як зазначає В. Маковеєнко, інформація стосовно обсягів та операцій щодо нелегальної торгівлі зброєю є доволі обмеженою. Крім того, саме

нелегальну торгівлю зброєю здебільшого не занесено до баз даних, які використовують дослідники. Отже, можна припустити, що фактичний обіг зброї перевищує дані, зазначені в офіційних джерелах [263, с. 110].

Учений наголошує, що сьогодні на міжнародній арені існує три головних механізми продажу зброї: легальний продаж зброї однієї країни іншій; чорний ринок – нелегальний продаж зброї кримінальними структурами та сірий ринок – продаж зброї однієї країни іншій у супереч міжнародним правилам та процедурам, здебільшого з порушенням ембарго, встановлених РБ ООН.

На сьогодні, близько 14% вогнепальної зброї випадає із сфери контролю підприємств-виробників та місць її зберігання [472, с. 44].

Так, значна активність руху зброї спостерігається в районах етнічних конфліктів на Балканському півострові, Кавказі, Східній і Західній Африці, Західній Азії, Близькому Сході [377].

Постачальники зброї тісно пов'язані з іншою складовою – каналами розповсюдження і збуту. В Європу зброя надходить шляхом «балканського маршруту», в Росію через контрабанду з Естонії і ін. Представники організованої злочинності Естонії активно діють на ринку нелегального обігу зброї, контрабандно поставляючи її у Західну Європу та країни СНГ. Такі формування здійснюють її закупку в Польщі, Китаї, Німеччині, Чехії, Австрії, Фінляндії, Ізраїлі та інших країнах [481].

Значну частину цього ринку контролюють японська «якудза» та китайські тріади, які поруч із дрібними злочинними організаціями по торгівлі зброєю розповсюджують її у східних районах Росії, а через її ринок і далі. Контрабандні операції із зброєю здійснюються за допомогою різних видів транспортних перевезень, зокрема морських.

Українські транснаціональні злочинні організації беруть активну участь у торгівлі зброєю, фактично є світовими лідерами в цій сфері кримінального бізнесу, що становить значну суспільну небезпеку, набуває характеру міжнародної проблеми, сприяє збільшенню кількості злочинів, насамперед, насильницького та корисливо-насильницького характеру.

Географія переміщення такої зброї завжди однакова: з країн, що мають найбільші запаси, до країн третього світу, у яких починається (або продовжується) чергова криза.

Найбільше у світі поширена незаконна торгівля стрілецькою зброєю, здебільшого це стосується багатьох країн і регіонів, що постраждали від політичної та економічної нестабільності. Контракти на поставку військової зброї та боєприпасів підтримуються урядом країни, що підвищують вартість військових контрактів. Зв'язок між політикою і торгівлею зброєю може призвести, як зазначав президент США Д. Ейзенхауер, до тісного взаємозв'язку військово-промислового комплексу, конгресу, збройних сил, торговців і політиків у нелегальному обігу зброї та боєприпасів. Як відомо, нелегальна торгівля зброєю вимагає високого рівня організації і координації, тісних зв'язків з високопоставленими керівниками державних установ, включаючи спецслужби. За минуле десятиліття українська зброя використовувалося в декількох нестабільних регіонах світу: в Анголі, у Боснії (мусульманською, хорватською сторонами), Ліберії, Перу, Руанді, С'єрра-Леоні, Шрі-Ланці (терористична організація «Тигри Звільнення Таміл Іламу»). Існують припущення, що українську зброю через Пакистан отримували «Талібан».

Вагомим чинником, що вплинув на розвиток цієї форми кримінального бізнесу, стала наявність величезних військових арсеналів. У світі прийнятним співвідношенням вважається наявність двох одиниць вогнепальної зброї на кожного військовослужбовця національних сил, в Україні це співвідношення перевищено у 25 разів [437].

Нині в нашій державі традиційними джерелами незаконного обігу зброї є його об'єкти виробництва і зберігання, організації, що здійснюють вибухові та піротехнічні роботи, військові об'єкти.

Україна по суті створює принципово нову ситуацію на ринку незаконного обігу зброї, виробляючи її фактично безконтрольно і так само неконтрольовано збуваючи її. Наприклад, у 2004 р. виробництвом стрілецької зброї займалося ТОВ «Собр», розташоване в місті Дергач Харківської області, яке фактично

належало (через підставних осіб) одному з керівників МВС України, що створювало унікальні можливості для кримінального бізнесу.

Крім того, виключаючи стрілецьку зброю з професійного обігу, державні структури фактично продають її за цінами, які явно не відповідають дійсній вартості зброї. Відомо випадок, коли понад півтисячі автоматів «АКМС» МВС переклало з першої категорії збереженості в п'яту і продало за ціною 630 грн за одиницю, водночас як ціна мисливського карабіна, що переробляється з «АКМС» становила 8–10 тис. грн [15].

До того ж національний авіапарк країни мав у своєму розпорядженні велику кількість транспортних «Антонових» і «Іллюшиних», а українські моряки готові сприяти незаконному бізнесу, доставляючи зброю в найбільш небезпечні регіони світу. Крім того, суттєві прогалини в законодавстві, корумпованість влади, загальна нестабільність дає змогу організовувати нелегальну торгівлю зброєю у світовому масштабі таким відомим особам кримінального світу як В. Бут, Л. Мінін [9].

Саме ці особи створюють певний «кримінальний шаблон» цього бізнесу, який у частині захищеності від правоохоронного втручання і впливу характеризується підвищеною конспірацією і дисципліною на всіх етапах реалізації відповідних кримінальних планів.

Водночас доступність зброї – це фактор, що сприяє розвитку даного бізнесу під керівництвом осіб, які за своїм професійним обов'язком мали б контролювати недоторканність зброї. Відомо випадок, коли було викрито злочинну групу, яка займалася розкраданням та незаконною торгівлею зброєю і вибуховими речовинами, до складу якої входив офіцер СБУ [340].

Чинником, що детермінує нелегальну торгівлю зброєю з території України, є наявність у державі пострадянської військової логістичної інфраструктури, зокрема, порт Октябрськ, який розташований на узбережжі Чорного моря в Миколаєві, і повністю пристосований для екстреного навантаження важкої зброї. Раніше Октябрськ був надсекретним військово-морським об'єктом, ключовою частиною військових поставок для Радянського

Союзу і його союзників. Саме з цього ретельно охоронюваного порту, наприклад, Москва направила ракети, здатні нести ядерні заряди, в Гавану у 1962 р., викликавши конфронтацію, що відома як «Карибська криза».

У певному сенсі, цей порт у дельті річки Південний Буг, що впадає в Чорне море, є замороженою спадщиною часів холодної війни. Міжнародні експерти зазначають, що Октябрськ є вихідною точкою для поставки зброї у більш ніж десяток країн, багато з яких мають історію придушення опозиційних груп, етнічних чи релігійних меншин. Список клієнтів включає Судан, Демократичну Республіку Конго, Бірму, Венесуелу, Китай, Анголу та Іран.

Незважаючи на те, що Октябрськ розташовано в Україні, цей «функціонально контрольований Росією» порт очолював колишній капітан військово-морського флоту Росії, і належав він бізнес-магнату, який має тісні зв'язки з Кремлем. Там були розташовані офіси основних російських експортерів зброї, поряд з судноплавними й логістичними компаніями, названими експертами «Одеською мережею».

Ключовим гравцем у мережі є бізнес-консорціум Kaalbye Group, що володіє шістьма судами, деякі з яких пов'язані з доставлянням військової техніки по всьому світу. Топ-менеджери фірми перебували в ділових і професійних зв'язках з посадовими особами найвищого рівня в російському й українському урядах та військової промисловості, що підтверджується веб-сайтами компаній і публікаціями в галузевих виданнях [308].

Можна навести численні приклади, коли зброя незрозумілого походження транспортувалася за межі держави, що спричиняло гучні скандали. Наприклад, відомо випадок, коли біля берегів Сомалі пірати захопили судно з українськими танками Т-72 на борту, які прямували до Кенії згідно з офіційно підписаним контрактом. Однак аналіз цих контрактів засвідчив, що ціна за зброю була нижче, ніж відпускна заводська вартість. Дослідники, які професійно вивчають проблему нелегальної торгівлі зброєю, встановили, що ця операція здійснювалася під контролем вітчизняного «Укрспецекспорту». До того ж на борту було не 30, а 33 одинці бойової техніки. За даними Україна поставляла

Кенії зброю і раніше, зокрема, 77 одиниць важкої бронетехніки, хоча кінцевого пункту поставки встановити не вдалося [401].

З 2014 року Україна стала європейським лідером на ринку нелегальної зброї та боєприпасів, відзначають експерти. За даними аналітичного центру Small Arms Survey, який досліджує поширення нелегальної вогнепальної зброї, до початку конфлікту на Донбасі в Україні нараховувалося близько 3 млн одиниць незаконних «вогнестрілів». І це мова лише про вогнепальну зброю. А на нелегальному ринку чи не більшим попитом користуються гранати та вибухівка, а також різноманітні гранатомети. Якщо за минулий рік поліція Донецчини вилучила 176 одиниць «вогнестрілів», то гранатометів – 260, а гранат – майже 3 тис.

Зброя з України потрапляє до Румунії, а потім іде до Західної Європи чи на Близький Схід, але пріоритетним напрямком є Захід Європи.

Про інтерес до незаконних арсеналів від іноземців свідчить і затримання француза, який, за даними СБУ, купував в Україні зброю «для терактів у Франції під час Євро-2016». особливо багато зброї на «чорному ринку» з'явилося ще у 2014 році, коли були розграбовані відділки управлінь МВС і СБУ, а також під час відступу сил АТО у серпні [466].

Таким чином, аналіз цих фактів свідчить про те, що торгівля зброєю в Україні є транснаціональним злочинним бізнесом, який контролюють окремі представники владних структур, що здійснюють загальну організацію цієї діяльності, застосовуючи різні форми прикриття своєї діяльності й отримання надприбутків (В. 12).

За останній рік найбільшу кількість правопорушень у сфері незаконного обігу зброї виявлено у Дніпропетровській (246), Одеській (142), Луганській (126), Донецькій (152), Кіровоградській (119) областях та Києві (152).

Як правило, йдеться про незаконний обіг зброї в національному масштабі, хоча за даними, наведеними в табл. В. 13, транснаціональні масштаби, не порівняні з незаконним обігом зброї на території України, за своєю фінансовою складовою перевищують внутрішньонаціональний ринок зброї в тисячі разів.

За повідомленням прес-служби СБУ, функціонування потужного каналу контрабанди вогнепальної зброї в Україну силовики викрили на Харківщині [255]. До складу міжнародного злочинного угруповання, причетного до організації збройної контрабанди, входили як громадяни України, так і громадяни декількох країн Європи, а також особи з подвійним громадянством. Зловмисники незаконно ввозили бойові пістолети відомих іноземних виробників. При цьому маскували їх під пістолети для відстрілу патронів Флобер калібру 4 мм, не заборонених до перевезення через державний кордон. В Україні контрабандна зброя реалізовувалася через Інтернет. Силовики за сприяння Державної фіскальної служби затримали двох контрабандистів під час спроби незаконного ввезення 43-х пістолетів марок «Glock», «Beretta», «Colt», «Browning», «CZ», «Astra», «Bersa». Крім того, під час обшуків за місцями мешкання фігурантів справи і у сховищах зловмисників вилучено ще майже 300 одиниць пістолетів, кулеметів та автоматів іноземного та вітчизняного виробництва, комплектуючі до вогнепальної зброї, знаряддя для її переробки, банківські картки. Чи придатна вилучена зброя для стрільби бойовими набоями, буде визначено експертними дослідженнями.

Як повідомляє прес-служба Національної поліції, на кінець 2017 року 1434 особам повідомлено про підозру у вчиненні правопорушень у сфері нелегального обігу зброї. Крім того, поліцейські викрили та затримали понад 20 осіб, які вчинили злочини із використанням зброї у складі організованих груп.

За даними відомства, поліцейські вилучили 1078 одиниць вогнепальної зброї. Серед вилученого – 471 пістолет, 35 автоматів, 156 гвинтівок, 116 обрізів, 70 гранатометів, 13 кулеметів та 112 одиниць саморобної зброї.

Нині Україна задіяна в усіх трьох формах торгівлі зброєю, де нелегальна, кримінальна складова є вкрай суттєвою, хоча, за даними офіційної статистики, цей вид злочинності в кримінальній картині світу посідає незначне місце (В. 13).

Як правило, йдеться про незаконний обіг зброї в національному масштабі, хоча за даними, наведеними в Додатку В. 13, транснаціональні масштаби, не

порівняні з незаконним обігом зброї на території України, за своєю фінансовою складовою перевищують внутрішньонаціональний ринок зброї в тисячі разів.

У зоні так званої антитерористичної операції (АТО) на сході країни перші добровольчі батальйони, які підтримували уряд, також прибували на фронт із власною зброєю – зазвичай легально придбаними цивільними версіями гвинтівок типу АК або мисливськими рушницями. Більшість із цих батальйонів згодом було зареєстровано й оснащено міністерствами оборони та внутрішніх справ України. В 2014 р. окремі особи та їх групи по обидві сторони протистояння розграбували частину складів зброї та боєприпасів СБУ, міністерств внутрішніх справ і оборони. Розграбовані склади та арсенали розташовувалися в західній і, особливо, східній Україні, а також у Криму. За оцінками офіційних осіб за період із 2013 до 2015 р. було розграбовано або втрачено щонайменше 300 000 одиниць стрілецької зброї й легких озброєнь, із них 200 000 одиниць втрачено переважно в зоні АТО, і ще 100 000 – у Криму. Повідомляється, що з цієї кількості одиниць зброї знайдено лише 4000. У результаті після двох років бойових дій на сході кількість незаконної стрілецької зброї в регіоні різко зросла. Зброя зі східної України стає важливим джерелом поставок для чорного ринку в інших частинах країни, де ціни на неї, як повідомляється, вищі, ніж у зоні АТО. Незаконна вогнепальна зброя надходить із кількох джерел за межами України. До протистояння 2014–2016 рр. у період від 1990-х рр. до 2013 р. розвитку ринку тіньової торгівлі зброєю в Україні, а також поширенню незаконного володіння нею сприяли збройні конфлікти в інших частинах регіону. Наприклад, конфлікти 1992 р. як у колишній Югославії, так і в Молдові створили популярний торговий маршрут для нелегальної зброї, збільшили кількість і розширили асортимент доступної в Україні зброї. Маршрут із Придністров'я через Одесу був основним торговим маршрутом, що використовувався для постачання зброї в Україну та інші країни Співдружності Незалежних Держав. Подібним чином протягом першого десятиліття ХХІ ст. чеченські злочинці, які контролювали бізнес в Одесі,

Донецьку та Чернівцях (а також прилеглих до цих міст районах), імпортували зброю із зон конфліктів у Чечні [10].

Незаконна міграція негативно впливає на економічну, політичну і соціально-демографічну обстановку, виступає одним з істотних детермінантів транснаціональної злочинності, є її сприятливим, живильним середовищем. Відзначається не лише збільшення кількості злочинів й осіб, які їх вчиняють, а й докорінне змінення якісних характеристик злочинності в суспільстві.

Аналіз довідкової літератури дає підставу для наступних висновків. По-перше, необхідно розрізняти в рамках змісту терміна «міграція» еміграцію (виїзд, переміщення за межі) і імміграцію (в'їзд). По-друге, міграція ділиться на внутрішню (переміщення в масштабах однієї держави) і зовнішню (переміщення з однієї держави в іншу). Виходячи їх сказаного, можна припустити, що міграція населення є територіальне переміщення громадян з однієї держави в іншу за різними підставами. На емпіричному рівні міграція завжди є рух, територіальне переміщення, мобільність населення, а на теоретичному рівні її можна розглядати як кількісно-якісну величину життєдіяльності населення. Однак поняття «міграція», закріплене в законі, відсутня. Справа в тому, що і в інших джерелах цей термін не міститься, а використовуються близькі за змістом терміни, такі як «нелегальний в'їзд», «перебування», «репатріація», «асиміляція», «висилка», «масовий приплив», «виїжджають в неорганізованому порядку», «неорганізовані переміщення», «в'їзд на територію», «переїзд», «повернення в країну», «свобода переміщення», «свобода вибору місця проживання», «право залишати країну», «колективна висилка». Наведені терміни виявляються в Конвенції про статус біженців, Конвенції про скорочення без громадянства, Конвенції про статус апатридів, Загальної декларації прав людини, Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, Декларації про територіальний притулок, Декларації про права людини щодо осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають і ін. [38, с. 98].

Глобальним бізнесом, що приносить організованим злочинним групам величезні прибутки, є незаконне ввезення мігрантів. Оцінки річного доходу організованих злочинних груп істотно різняться – від 3,5 до 10 млрд. дол. США на рік. Ця проблема виникла, насамперед, у країнах, що страждають від збройних конфліктів, насильства чи нестабільності.

Транснаціональна організована злочинність потребує високих прибутків не займатиметься дрібними справами, вона працює по добре налагоджених схемах і шляхах переміщення мігрантів, в основному для подальшого використання і індустрії сексбізнесу.

На сьогодні нелегальна міграція в основному стосується країн регіонів Близького Сходу та Південно-Східної Азії у такі країни як США, Канада та всі країни Європейського Союзу. Транзитними ж залишаються країни Центральної Азії та Закавказзя чи країни із змішаними потоками, такі як Україна та Росія [2, с. 132-133].

За даними Держприкордонслужби України у 2014 році затримано нелегалів - 7 670 осіб, у 2015 – 3 040 осіб, у 2016 - понад 2,5 тисяч нелегалів. За незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону було затримано у 2014 – 597 осіб, у 2015 – 1 234 осіб, у 2016 році – 267, а у 2017 році за незаконне перетинання державного кордону було затримано 886 осіб. За порушення правил перебування в Україні було затримано 2900 тис. осіб. Також понад 5 тис. потенційним нелегальним мігрантам було відмовлено у в'їзді. За порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні, а також правил транзитного проїзду через територію України упродовж зазначеного періоду затримано зокрема у 2014 році – 2705 осіб, у 2015 році – 1701 осіб, за перше півріччя 2016 року – 905 осіб. За цей же період видворено з України 396 громадян Середньої, Центральної Азії та Близького Сходу. Зокрема за перше півріччя 2016 року – 92 особи, у 2015 році – 146, у 2014 – 158 [103].

За даними Міжнародної організації з питань міграції у США щорічно прибувають понад 120 тисяч лише китайців, що забезпечує отримання їх

поставниками коштів у сумі 3,5 млрд. доларів США. В Західну Європу мігрує від 100 до 220 тисяч чоловік, що забезпечує злочинності заробіток у 9,5 млрд. доларів США [377]. На сьогодні майже 3% населення планети проживає у країнах, що не є їхньою батьківщиною.

Таким чином висока прибутковість даного виду діяльності призводить до того, що на нього звертають свою увагу транснаціональні злочинні організації. Слід зазначити, що незаконна міграція, як вид злочинної діяльності може бути як самостійним транснаціональним злочином так і входити в систему злочинної діяльності транснаціональних злочинних угруповань. Мова йде про незаконну міграцію, торгівлю людьми та торгівлю людськими органами.

Так, значна кількість людей і людських органів транспортується з країн Південної і Центральної Америки і Східної Європи, СНГ у США, Австралію, Західну Європу, Близький Схід. Широко розповсюдженою діяльністю по вилученню донорських органів займаються злочинні організації Турції, використовуючи донорами громадян Румунії та країн СНГ [112; 113; 377].

Участь українців у глобальних світових процесах значна. Більше 30% українців живуть за межами України, є громадянами інших держав і глибоко інтегровані в їх суспільство. Серед країн-донорів пострадянського простору Україна продукує найбільше трудових мігрантів.

Цікаво, що нелегали переїжджають не тільки до «багатих» країн. Серед держав світу, в яких найбільша чисельність осіб без документів – Мексика, Аргентина, Єгипет, Індія, Туреччина. Деякі з цих держав залучають нелегалів економічними можливостями, інші – пасивністю влади, треті виступають як транзитні. Наприклад, в Україні спостерігається значна кількість вихідців з Азії, які намагаються потрапити до Європи.

Процес нелегального проникнення на територію України має, як правило, організований характер. Це виявляється у створенні та функціонуванні так званих каналів нелегальної міграції. В Україні вже сформувався «чорний ринок» послуг у зазначеній сфері. Вартість нелегального переправлення одного мігранта з України на захід становить від 1000 до 5000 дол. [136, с. 373].

Найчастіше нелегальна трудова міграція здійснюється під виглядом туристичних поїздок. До 85% усіх трудових мігрантів виїжджають за кордон саме туристичними візами (переважно короткостроковими). При цьому, як правило, необхідні для цього документи не оформлюються, а гарантії працевлаштування є вельми сумнівними. Але навіть така перспектива не лякає наших громадян заради заробітку. Дослідження причин нелегальної трудової міграції українців показують наявність низки бюрократичних перепон як в Україні, так і в приймаючій країні. Також проблемою «туристичної» міграції є її пропагування з боку спеціалізованих організацій, для яких це основний вид бізнесу та значно великий дохід. Дані Інтерполу свідчать, що структури, які займаються подібними справами, в усьому світі заробляють понад 30 млрд. дол.

За даними статистики, у 2012 р. за межі України виїхало 14 517 громадян, народжених на території України. А вже в 2014 р. кількість людей, які виїхали за кордон, становить 51 991 особа. За даними статистики, у 2014 р. поза територією України мешкають 8,6 млн. її громадян. Із кожним роком даний показник зростає, що збільшує чисельність українців, які працюють за кордоном тимчасово та на постійній основі, використовуючи свої знання та навички на благо інших країн. За даними Державної служби статистики України, кількість емігрантів порівняно з 2009 р. у 2010 р. зменшилася від 19 470 до 14 677 осіб. Із 2010 по 2012 р. кількість людей, які емігрували за межі України, майже не змінювалася. Проте в 2013 та 2014 рр. можна спостерігати стрімке збільшення населення, яке емігрувало: від 14 517 осіб у 2012 р. до 51 991 особи в 2014 р. Варто зазначити, що станом на 2014 р. кількість іммігрантів та емігрантів практично зрівнялася. У період з 1994 по 2004 р. в Україні мало місце від'ємне сальдо зовнішньої міграції, яке щорічно становило майже 100 тис. осіб, а починаючи з 2005 р. у зовнішніх міграціях населення України має місце позитивне міграційне сальдо, яке за період 2005–2014 рр. становить 212,8 тис. осіб. Разом із тим Україна за роки державної незалежності через депопуляційні процеси втратила 6,5 млн. осіб, а в зовнішніх міграційних переміщеннях населення втрати становили понад 1 млн. осіб. [306, с. 215].

Україна входить до першої п'ятірки країн, у яких проживають міжнародні мігранти, і, за повідомленнями Центру інформації ООН, посідає четверте місце в цьому списку після США, Росії та Німеччини. Чисельність мігрантів з інших країн, які проживають на території України, за деякими оцінками, досягла приблизно 4 млн осіб. Україна перетворилася на постачальника дешевої й досить кваліфікованої робочої сили для багатьох країн близького і далекого зарубіжжя. Так, згідно із соціологічними дослідженнями, загальна чисельність нелегальних мігрантів, які виїжджають на тимчасові сезонні роботи з України за кордон, досягає 7 млн.

Географічне положення України дає можливість використовувати її територію як найбільш зручний шлях проникнення до країн Західної Європи. Транзитні мігранти, за даними експертних оцінок, становлять приблизно 20% від загального числа нелегальних мігрантів. Значна частина з них залишається в Україні, перебуваючи на нелегальному становищі.

Розглянемо ситуацію з порівняльних позицій щодо місця України та інших країн світу у найбільших міграційних коридорах відповідно до даних (В. 14)

Напрямки «Україна – Російська Федерація» та «Російська Федерація – Україна» займають друге та третє місце відповідно. Це обумовлено традиційно тісними зв'язками між країнами: спільністю історії, релігії, спорідненістю культури та традицій обох народів. Різниця між кількістю іммігрантів та емігрантів складає 138 153 осіб. Проте населення нашої держави набуває негативних якісних змін через приїзд мігрантів з Південно-Східної та Середньої Азії, Індії та Північної Африки [399, с. 215].

Значна кількість нелегальних мігрантів прибуває до України з Китаю, Індії, Шрі-Ланки, Афганістану, Пакистану, Туреччини, Сирії, Єгипту, Палестини, Нігерії, Лівану, Марокко, Кенії, Бангладеш. При цьому 80% афганців потрапляє сюди через територію Росії тим самим шляхом, яким до нашої країни потрапляє афганський героїн. З Центральної Азії їх перевозять до Волгограда, звідти – до Москви і далі до України (до Києва, Харкові). Афганські мігранти використовують й інші маршрути: Афганістан – Пакистан – Іран –

Азербайджан – РФ – Україна, а також Афганістан – Пакистан і далі літаком до України. Для мігрантів з Індії та Шрі-Ланки важливим транспортним вузлом є м. Дубаї (ОАЕ). Мігранти з країн Африки нерідко морським шляхом потрапляють до Одеси.

Протягом 2017 року кількість нелегальних мігрантів до України, які потім прагнуть потрапити до країн ЄС, зросла на 26%. Протягом року прикордонники затримали біля 2000 незаконних мігрантів, ще близько 3000 потенційних незаконних мігрантів не дали в'їхати на територію України. Потрапляють мігранти в Україну двома шляхами, перший із яких – нелегальний, коли через пособників, у тому числі й у правоохоронних органах, вони незаконно сліднують з Росії, потім, переховуючись із міста в місто, потрапляють на Закарпаття і на Закарпатті місцеві мешканці допомагають їм через гірські ділянки потрапити до Словаччини. Якщо говорити про лідерів країн-постачальників нелегальних мігрантів до України, то це країни пострадянського простору, серед яких на першому місці Молдова, Росія і Грузія, саме в такій послідовності [154].

У зв'язку з посиленням останніми роками міграційних процесів у всьому світі, нелегальна міграція все більше ототожнюється з торгівлею людьми, передусім у країнах Західної Європи та Північної Америки.

Згідно офіційних статистичних даних правоохоронних органів, за останні 5 років, число виявлених злочинів з незаконного переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК України) є досить незначним та характеризується явним зниженням показників (В. 15).

Торгівля людьми в певній мірі пов'язана з нелегальною міграцією та торгівлею людськими органами. Хоча дані злочини є різними за своєю суттю, їх спільними для них в частині діяльності транснаціональної організованої злочинності є товар-учасник торгівлі – людина, спільність та поєднаність шляхів поставок та переміщень через кордони, мігруванням з різними цілями. Налагоджуючи шляхи поставок людей, деякі з них використовуються і для переміщення їх з метою подальшої трансплантації органів.

Зростання обсягів даних видів злочинів у діяльності транснаціональних злочинних організацій становить високу суспільну небезпеку, адже товаром на ринку виступає людина.

В світі кожного року понад 4 млн. людей стають жертвами торгівлі людьми, що приносить злочинним об'єднанням доходи у сумі від 7 до 12 млрд. доларів США щорічно [393, с. 4].

Найбільшу частку загальної кількості людей, яких тим чи іншим способом було продано та піддано експлуатації, складають жінки. Їх чисельність зумовлюється в основному попитом в секс-індустрії та інших видах примусової чи нелегальної праці; та психологічною чи матеріальною залежністю жертв торгівлі, їх упевненістю у нетривалості періоду своєї експлуатації та ін. [292, с. 70]

Серед жертв нерідко трапляються діти різного віку та чоловіки. Хоча останні складають лише близько 2% від обсягів вказаного продажу, це не означає, що вони не потребують захисту з боку держави. Найчастіше ж їх використовують у збройних військових формуваннях, у збройних конфліктах, кур'єрами для перевезення різноманітних наркотиків, зброї чи проституції [42, с. 9].

За даними Євросоюзу, однією з найбільших і розгалужених злочинних груп, що займаються торгівлею людьми є злочинні організації Нідерландів, які діють спільно із злочинними угрупованнями Колумбії, Бразилії, Нігерії, Турції та поставляють живий товар з країн СНГ, Чехії, Словачії, Югославії [481].

Тривалий час основними країнами-постачальниками живого товару були Таїланд та Філіппіни та їх представники постачалась зокрема у Японію. Далі хвиля розвитку торгівлі людьми поширилась на Домініканську республіку та Колумбію та постачались у Австрію, Німеччину, Грецію, Турцію, Італію, Панаму, Іспанію, Швейцарію, Венесуелу, Індію та інші.

В США також здійснюються поставки з Таїланду, Китаю, В'єтнаму, Мексики та Японії. Таїланд та В'єтнам є платформами для подальшого перенаправлення жінок у Японію, Бірму, Камбоджу та ін. [124, с. 162].

Значну роль у транснаціональній торгівлі людьми відіграє і Росія як постачальник товару з України, Білорусії, Латвії, Armenії, Азейбарджану та самої Росії. Україна ж знаходиться на одному із перших місць з поставок її громадян за кордон в якості живого товару [344, с. 279]. Громадяни вказаних держав поставляються в Польщу, Австрію, Дубаї, Ізраїль, США та ін.

За даними Відділу з організації боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України протягом 2003 року в Україні було зареєстровано 289 випадків торгівлі людьми, жертвами яких стали 413 осіб. Також із 30 країн світу до ЦНБ Інтерполу в Україні надійшло 742 повідомлення щодо злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, внаслідок яких постраждали українські громадяни. Серед вказаних повідомлень 126 отримано з Туреччини, 61 повідомлення з Німеччини, 42 – з Італії, 24 – з Бельгії [163].

На території України діють транснаціональні злочинні організації, які скоюють злочини з торгівлі людьми та, зокрема, постачають українців до таких країн, як Туреччина, Німеччина, Іспанія, Італія, країни колишньої Югославії, Угорщина, Чехія, Греція, Кіпр, Росія, Об'єднані Арабські Емірати, Ізраїль, США та інші. В міжнародній системі Україна ідентифікована як країна-постачальник жінок на світові ринки «інтимного бізнесу» [251].

Жінки з країн Центральної Азії, таких як Узбекистан та Киргизстан, проїжджають територією України на шляху до Європи, куди їх везуть для комерційної сексуальної експлуатації. Хоча і немає достовірної статистики, Україна також може бути країною призначення для жителів колишніх радянських республік, яких привозять з метою експлуатації їхньої праці та проституції [67].

Спецпідрозділами СБ України та за їх матеріалами викрито 139 злочинів, пов'язаних з організованою злочинною діяльністю в сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції. Порушено кримінальні провадження:

- стосовно двох мешканок м.Львова, які організували канал вивезення жительок Рівненської та Львівської областей до Лівану з метою подальшого їх продажу у будинки розпусти;

- стосовно трьох громадян України, які, діючи у складі організованої злочинної групи, займалися продажем українських жінок до Туреччини з метою їх сексуальної експлуатації;

- стосовно громадян України, які незаконно переправили з території Російської Федерації через державний кордон України 9 нелегальних мігрантів з країн Південно-Східної Азії;

- стосовно організаторів каналу нелегальної міграції через державний кордон України з території Російської Федерації з подальшим переправленням іноземців в країни Західної Європи. За місцем проживання вказаних громадян України у замаскованій кімнаті було виявлено 5 громадян Бангладеш, 3 - Індії, 2 - Єгипту та 1 - Непалу, що незаконно перебували на території України [476].

Наведені цифри вказують, що не зважаючи на затвердження у березні 2007 року Національної програми протидії торгівлі людьми, ситуація в країні фактично не змінилась, вона ускладнюється нестабільним економічним та соціальним розвитком держави, недостатньою правовою захищеністю громадян та безробіттям.

Такі умови в сукупності сприяють діяльності транснаціональних злочинних організацій з торгівлі людьми та вимагають об'єднати зусилля уряду і усіх компетентних органів країни для ефективної протидії продажу «живого товару» та реабілітації жертв.

Разом з тим схеми, канали поставок і стійкість зв'язків, якими володіють транснаціональні злочинні організації, висока латентність продажу «живого товару» та надзвичайно велика прибутковість цього виду діяльності вказують на те, що проблема торгівлі людьми ще тривалий час залишатиметься в центрі уваги не лише нашої країни, а й міжнародної спільноти, адже порушує численні права та свободи людини.

У всьому світі щорічно від 700 000 до 4 000 000 чоловіків, жінок і дітей купують, продають, перевозять й утримують проти їх волі в умовах, схожих на рабство. Торгівля людьми, за оцінками експертів, вважається третьою за прибутковістю сферою діяльності організованої злочинності, передусім у

частині її транснаціональної складової, поряд з торгівлею зброєю і наркотиками. Центр ООН з міжнародного попередження злочинів констатує, що світовий ринок торгівлі людьми щорічно дає 12 млрд. дол. прибутку, при цьому доходи від продажу людей використовуються для організації міжнародної терористичної діяльності [11, с. 31].

Небезпека торгівлі органами людини підсилюється залученням до неї транснаціональними злочинними організаціями працівників сфери медицини та охорони здоров'я, через які щоденно проходить надзвичайно велика кількість людей – потенційних жертв незаконної трансплантації органів і тканин.

Торгівля людьми у транснаціональному масштабі залишається вкрай актуальною проблемою для України. У 2000–2012 рр. правоохоронні органи зареєстрували 8676 осіб, які постраждали від торгівлі людьми, при цьому офіційна статистика свідчить про зниження показників цього виду злочинності [407]. (В. 16, 17)

Результативність органів Національної поліції з викриття та розслідування фактів торгівлі людьми в Україні є незадовільною. Про це на прес-конференції розповів генеральний прокурор Юрій Луценко: – «У 2015 році в МВС створили департамент з питань торгівлі людьми. На той момент були тисячі проваджень. Зараз ми скотились лише до десятків проваджень, з яких в суд поступають лише одиниці,» – сказав він. Прокурор також заявив, що міжнародні інституції через таку ситуацію можуть перевести Україну в «червону зону», що унеможливить будь-яку допомогу як правоохоронним, так і громадським антикорупційним органам. Він додав, що «найбільшою хворобою» правоохоронців у справі торгівлі людьми є перекваліфікація.

Проведений аналіз засвідчив, що основними країнами призначення «живого товару» є Російська Федерація, Польща, Туреччина, Україна, Німеччина, Ізраїль, Греція, Об'єднані Арабські Емірати.

За підсумками I кварталу 2017 року практичні заходи щодо протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми стали більш ефективними. За 3 місяці цього року виявлено 78 кримінальних правопорушень (проти 36 за

аналогічний період 2016 року), передбачених статтею 149 (Торгівля людьми) КК України, відомості про які внесені до ЄРДР, без урахування закритих кримінальних проваджень.

Оголошено підозр по 44 кримінальним провадженням цієї категорії (проти 12 у 2016 році). Установлено 27 осіб (проти 10 в попередньому році), які вчинили вказані злочини, з них відносно п'ятих обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту. Досудове розслідування закінчене по 27 кримінальним провадженням цієї категорії (проти 14 у 2016 році). За три місяці цього року в рамках розслідування кримінальних проваджень установлено та надано допомогу 50 потерпілим від торгівлі людьми (36 жінок, 12 чоловіків, 2 неповнолітніх).

За даними кримінальної статистики, в 2016 році в Донецькій та Луганській областях зареєстровано, відповідно, 4 і 3 кримінальні правопорушення, передбачені статтею 149 КК України. Протягом I кварталу 2017 року – 5 і 1, відповідно. Відомостями про осіб, які були потерпілими з числа внутрішньо переміщених осіб, а також інформацією щодо масової торгівлі людьми у зоні проведення АТО (на території Донецької і Луганської областей), а також на території ОРДЛО, департамент не володіє [160].

Варто зауважити, що в умовах збройних конфліктів найбільш розповсюдженими формами торгівлі людьми з метою подальшої експлуатації стають:

- вербування, переміщення, передача, переховування або одержання осіб чоловічої статі з метою поповнення лав особового складу збройних сил сторін, що беруть участь у конфлікті;
- використання примусової праці і рабства для задоволення потреб озброєних груп;
- сексуальна експлуатація (військова проституція, насильницька вагітність);
- втягнення у злочинну діяльність;
- вилучення органів.

Крім того, під час збройного конфлікту факти торгівлі людьми найчастіше супроводжуються вчиненням інших тяжких протиправних дій, як-то сексуальне та гендерне насилля, катування тощо, або погроза застосування таких дій [160].

Нині не існує точної і надійної статистики у сфері торгівлі людьми з двох причин. По-перше, більшість тих, кого було продано, ніколи не визнаються як такі імміграційними властями. Крім того, у переважній кількості країн дані щодо торгівлі людьми збираються вкрай нерегулярно. По-друге, загроза депортації зазвичай стримує людей, постраждалих від торгівлі й експлуатації, звернутися за допомогою до офіційної влади, тому більша частина постраждалих від торгівлі людьми залишається прихованою для статистики.

Водночас звертає увагу той факт, що Україна дедалі більше стає країною призначення для «торгівлі людьми» з метою трудової експлуатації в сільському господарстві та на будівництві, постраждалим від цих злочинів стають іноземні громадяни, кількість яких нараховує декілька десятків на рік [339, с. 108].

Аналізуючи обрану форму транснаціональної злочинної діяльності, слід визнати її «технологічність» та впорядкованість, що дає підстави вважати цей злочин чітко структурованим й організованим.

За результатами нашого дослідження, механізм «торгівлі людьми» передбачає переміщення жертв після укладення незаконних угод або домовленостей (або з метою укладання таких угод) до інших країн, у яких вони і піддаються експлуатації. Прямуючи до місця експлуатації, жертви торгівлі людьми можуть переміщатися через один або кілька транзитних регіонів, у яких їх може бути перепродано, тимчасово експлуатовано або заховано в транзитних чи перевалочних приміщеннях.

Канал торгівлі людьми, в якому окремі етапи реалізуються одним злочинним формуванням, називають «моноканалом». Якщо в каналі діють різні злочинні організації, то його слід вважати «поліканалом».

Типова схема організованої злочинної діяльності в моноканалі досить проста: перший етап – залучення жертв до сфери торгівлі людьми (вербування, викрадення тощо); другий етап – переміщення (легальне або нелегальне) жертв

до місця експлуатації; третій етап – безпосередня експлуатація жертв торгівлі людьми [136, с. 375].

Діяльність злочинних організацій, які створили поліканал, більш складна і витончена. У структурі діяльності «поліканалу» торгівлі людьми слід розрізняти етапи, що послідовно змінюють один одного.

Перший етап – залучення (вербування, викрадення тощо) жертв, їх перевезення та продаж злочинним організаціям, що спеціалізуються на другому і третьому етапах.

Другий етап – посередництво при торгівлі людьми. Передбачає купівлю жертв у злочинних формувань, які спеціалізуються на першому етапі, і перепродаж їх за більш високу ціну злочинним організаціям, що спеціалізуються на третьому етапі. Ця фаза не є обов'язковою і залежить від організації конкретного каналу.

Третій етап – купівля жертв торгівлі людьми у злочинних організацій, що спеціалізуються на першому, другому етапах, і безпосередня експлуатація жертв [136, с. 376].

Проблема торгівлі людьми з різною гостротою виявляється в різних регіонах України. Склалося складне становище в західних областях: Рівненській, Тернопільській, Чернівецькій, Волинській, Закарпатській, Львівській, у яких на обліку в центрах зайнятості перебуває по кілька членів однієї сім'ї, що значно підвищує ризик поширення торгівлі людьми. Лише з Івано-Франківської області з 1460 тис. населення 250 тис. працюють за кордоном. За неофіційними даними, на заробітках за кордоном перебуває 150–350 тис. жителів Львівщини. Прагнення потенційних трудових мігрантів виїхати за межі держави активізує діяльність злочинних груп з оформлення виїзних документів і переправлення за кордон громадян України з метою їх подальшого продажу.

Так, наприклад, працівники Управління по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, ГУ МВС України в Луганській області припинили протиправну діяльність транснаціональної організованої групи,

учасники якої займалися вербуванням та продажем молодих жінок області до Російської Федерації з метою сексуальної експлуатації. Встановлено, що члени групи тільки протягом року завербували та переправили до Москви для подальшої сексуальної експлуатації п'ять громадян України, чотири з яких – неповнолітні. До складу цієї організованої злочинної групи входили громадяни Російської Федерації, які перебували в міждержавному розшуку, і жителі Луганської області [268].

В іншому напрямі було організовано канал «торгівля людьми» у Закарпатті, де працівники відділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, ГУ МВС України в Закарпатській області під час реалізації оперативних матеріалів припинили протиправну діяльність організованої злочинної групи з міжнародними зв'язками, до складу якої входили громадянин Республіки Німеччина і чотири мешканця Свалявського району Закарпатської області. Правоохоронці встановили, що учасники цієї групи шляхом залучення до боргової кабали та з використанням уразливого стану займалися вербуванням і продажем молодих жінок з області. Злочинці мали намір надалі експлуатувати їх сексуально у сфері секс-індустрії за кордоном. Завдяки проведеній оперативній комбінації працівникам міліції вдалося задокументувати протиправну діяльність п'яти учасників, які забезпечували злочинний ланцюг від вербування до сексуальної експлуатації постраждалих до країн Євросоюзу, зокрема чотирьох мешканок Закарпатської області [290].

Також нещодавно працівники МВС України спільно з Дипломатичною службою безпеки США і працівниками ФБР в Україні та США одночасно провели спільну скоординовану операцію, під час якої припинено діяльність транснаціонального злочинного угруповання, учасники якого займалися підробленням документів та незаконним переправленням осіб через державний кордон України до США. До складу угруповання в США входило майже 20 громадян цієї країни, які є вихідцями з країн СНД, а на території України п'ять осіб. Працюючи під прикриттям, працівники ФБР та МВС України встановили, що члени угруповання забезпечували бажаючих потрапити до США

офіційними документами шляхом їх підроблення. Це давало можливість українцям потрапити на територію США за офіційними візами, після закінчення строку яких вони там і залишалися. За такі послуги зловмисники отримували з кожної людини 12 тис. дол. Було встановлено понад 40 осіб, які виїхали до США за цією злочинною схемою [283, с. 55].

Зазначена проблема ускладнюється ще й тим, що перед організаціями, які займаються торгівлею жінками або забезпечують виїзд проституток, не виникає жодних перешкод у вигляді ефективного законодавства і злагоджених дій правоохоронних органів. Порівняно з продажем наркотиків або зброї, торгівля жінками не так ризикована. Крім того, жінок, як правило, продають неодноразово, перетворюючи їх на постійне джерело доходу.

Така кримінальна діяльність прикривається зовні законними вивісками про наймання на роботу за кордоном, направлення для навчання, туризму та інші легальні способи переправлення до інших країн. Після прибуття на місце жертв, як правило, позбавляють документів, а злочинна організація повністю контролює їх свободу та заробітки.

Проблема, пов'язана з торгівлею людьми, за нашими прогнозами, лише ускладнюватиметься. Насамперед, це пов'язано з тим, що в більшості країн світу немає розвиненого механізму законодавчого регулювання даного питання. У кращому випадку, на законодавчому рівні торгівлю людьми зазвичай пов'язують з проституцією, водночас не розробленими залишаються механізми правового та соціального захисту жертв таких злочинів, зокрема тих з них, які готові до співпраці з правоохоронними органами.

З розвитком медицини виникає необхідність в імплантатах для заміни уражених органів людського організму. Сьогодні жодна країна не може повною мірою задовольнити потреби в людських органах для пересадки. Кількість осіб, які очікують операцій з пересадки органів, збільшується швидше, ніж їх пропозиція. Люди готові заплатити будь-які гроші, щоб прискорити період очікування й отримати бажаний орган. Таким чином, існує стійкий попит на такий «товар», споживачами якого є розвинені країни.

Очевидно, що таку діяльність може здійснювати тільки транснаціональна організована злочинність. Лише транснаціональні злочинні організації мають кошти для утримання клінік і корумпування медичних працівників, а також для здійснення швидкого транспортування нелегально вилучених органів через кордони держав.

І, головне, транснаціональні злочинні організації мають величезні можливості знаходити необхідних донорів, здійснюючи їх вербування паралельно з вербуванням робочої сили на нелегальні ринки праці та секс-індустрії. Нерідко через кордони транспортуються донори, у яких органи вилучаються вже на місці – у тій країні, де перебуває споживач. Здебільшого донорами є бездомні особи, у тому числі й діти, які нікому не потрібні. Маршрути транспортування органів або донорів фактично повністю збігаються з маршрутами транспортування нелегальних мігрантів.

Крадіжки і контрабанда автомобілів порівняно з торгівлею наркотиками і зброєю є менш серйозні злочини. Водночас вони також приносять додатковий і чималий дохід злочинним організаціям, що спеціалізуються на даному виді кримінальної діяльності.

Контрабанда товарів транснаціональною організованою злочинністю містить в собі широкий спектр різновидностей даного поняття в залежності від того товару, що поставляється. Значний сегмент у злочинній діяльності транснаціональних організацій займає контрабанда автомобілів

Високі ставки кредитування, поступове введення численних тарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності (мита і зборів), що стосуються імпорту авто з-за кордону, засилля корупції суттєво підвищили ціни на первинному і вторинному автомобільних ринках. Після тривалого перехідного періоду Україна намагалася розвивати власну автопромисловість, і лобісти сприяли закріпленню в законодавстві ряду обмежень, через які покупка автомобілів за кордоном ставала надто дорогим задоволенням. Проте подібні методи так і не принесли бажаних результатів, а лише дали поштовх задуматися про пошук нелегальних шляхів ввезення якісних автомобілів з Європи.

Викрадення автомобілів є досить поширеним видом злочинної діяльності в Україні. Лише протягом 2013 року на території України було обліковано 7 тис. 527 викрадення автомобілів. У поліції називають це число «величезним» і ввели додаткові заходи. А саме - зупинку авто для перевірки справжності номерних знаків і документів. Викрадають в основному дорогі автомобілі, найпоширеніші марки Toyota, Mercedes, BMW, Mitsubishi, Honda, Lexus і Audi. Правда, ВАЗ. В першу чергу варто відзначити, що найзначніше зростання викрадень автомобілів був в Києві і області. А також на Донбасі, в Харкові і Одесі.

Згідно офіційних статистичних даних щодо незаконного заволодіння транспортним засобом на території України за останні роки виглядає наступним чином (В. 18).

В Одеській обл. статистика по викраденням за минулі кілька років така: в 2013 р - зареєстрували 324 викрадення, розкрили 121. У 2014 р правоохоронці почали 506 кримінальних проваджень за фактами незаконних заволодінь транспортними засобами, розкрили 105. У 2015 г. в Одеській обл. викрали 640 автомобілів, з них правоохоронці розкрили 90. За 7 міс. 2016 року було розпочато 450 кримінальних проваджень за фактами незаконних заволодінь, розкрито 33.

У Харківській обл. в 2013 р було зареєстровано 279 кримінальних проваджень за фактами незаконних заволодінь автомобілями, з яких направлено до суду 177. У 2014 р зареєстровані 312 кримінальних проваджень, направлено до суду 138. У 2015 р були також зареєстровані 312 виробництв, направлено до суду 145. За 7 міс. 2016 р поліція зареєструвала 221 кримінальне провадження по викраденнях, розкрила 80.

У Києві в 2013 р було відкрито 555 кримінальних проваджень за фактом незаконних заволодінь, з них правоохоронці розкрили 146. У 2014 р поліція зафіксувала тисяча шістсот шістьдесят два викрадення, з яких розкрила 176. У 2015 року на території столиці, за даними поліції, викрали тисячу дев'ятсот п'ятьдесят сім машин, розкрили 226 незаконних заволодінь. За 7 місяців 2016 р були викрадені 1105 авто, розкрили 130 незаконних заволодінь.

У Київській обл. в 2013 р було зареєстровано 342 викрадення, з яких розслідувані 176. У 2014 р правоохоронці зареєстрували 503 викрадення, розкрили 192. У 2015 р було зареєстровано 828 угонів транспортних засобів, з яких розкрито 200. За 7 міс. 2016 р поліція Київської обл. зареєструвала 567 кримінальних проваджень, з яких розслідувала 134.

У 2013 р в Донецькій обл. правоохоронці задокументували 532 викрадення, з яких розкрили 281. У 2014 р було розпочато 2662 кримінальних виробництва за фактами незаконних заволодінь, з яких були розкриті 165. У 2015 р поліція задокументувала 542 викрадення, розкрила 120. За 7 міс. 2016 р було зареєстровано 247 угонів, розкриті 53.

При цьому варто відзначити, в поліції Донецької обл. підкреслили, що частина зареєстрованих угонів здійснена на окупованій території, викрадені транспортні засоби перебувають там же, тому поліцейські можуть тільки зареєструвати цей факт [86].

Представники Національної поліції заявили, що за перші шість місяців 2017 року Україна були викрадені 3563 автомобіля, з них 647 - у столиці [406].

Державна прикордонна служба України також заявила про істотне зростання обсягів контрабандного ввезення автомобілів через держкордон. Загальна кількість виявленого та вилученого автотранспорту з підробленими документами, а також ідентифікаційні номери складових частин, які не відповідають записам в реєстраційних документах, зросла на 37%. Так, з початку 2016 року прикордонники виявили 164 таких автомобіля, а в 2015 році за аналогічний період - 120. Така тенденція спостерігається і на адміністративному кордоні Херсонської області з тимчасово окупованої території АР Крим, де кількість виявленого та вилученого автотранспорту збільшилася в 7 разів (в 2016 році - 35, у 2015 році - 5). Основними способами здійснення контрабанди є використання цього доручення, оформленого (виданого) на материковій частині України без присутності власника автомобіля; ввезення з дійсним доручень, бланки яких зареєстровані в «Єдиному реєстрі довіреностей», посвідчених у нотаріальному порядку на

інший юридичний акт; доручень, виданих «нотаріусами», які не зареєстровані в «Єдиному реєстрі нотаріусів»; підроблених бланків довіреностей на право керування транспортними засобами; підроблених свідоцтв про їх реєстрацію, «недійсних / перебиті» номерів вузлів та агрегатів транспортних засобів. В рамках загальної системи профілювання ризиків Держприкордонслужбою здійснюються превентивні заходи з протидії незаконному ввезенню автотранспорту з тимчасово окупованої території АР Крим. Як результат, виявлено і не допущено ввезення на материкову частину України 104 автомобіля, з них 76 - за підробленими дорученнями на право керування транспортними засобами, 28 - з невідповідністю реєстраційних документів VIN-коду автомобіля.

З наведених нами статистичних даних щодо проявів діяльності транснаціональної організованої злочинності у сфері викрадення та контрабанди автотранспорту на прикладі великих міст України, прослідковується тенденція до щорічного зростання кількості виявлених випадків викрадення авто. Це вказує не лише на зростання активності транснаціональних злочинних організацій в Україні, а й на використання нашої держави і в якості країни-постачальника даного товару на світові ринки збуту. Географічне положення України у поєднанні із фактором «м'яких кордонів» та межування із окупованими територіями слугує факторами для поширення транснаціональної організованої злочинності та потребує від держави відповідного реагування.

У ХХІ ст. виникла *проблема кіберзлочинності* або іншими словами злочинності у сфері високих технологій. Інформація стає об'єктом злочинів: розкрадання, зміни або знищення шляхом несанкціонованого доступу до неї.

Згідно з рекомендаціями експертів ООН термін «кіберзлочинність» охоплює будь-який злочин, яке може відбуватися за допомогою комп'ютерної системи або мережі, в рамках комп'ютерної системи або мережі або проти комп'ютерної системи або мережі. Таким чином, до кіберзлочинів може бути віднесено будь-який злочин, скоєний в електронному середовищі.

Злочин, скоєний в кіберпросторі - це протиправне втручання в роботу комп'ютерів, комп'ютерних програм, комп'ютерних мереж, несанкціоноване модифікація комп'ютерних даних, а також інші протиправні суспільно небезпечні дії, вчинені з допомогою або за допомогою комп'ютерів, комп'ютерних мереж і програм [349].

Сьогодні кіберзлочинність - масштабна проблема, а шкідливі програми пишуться з метою незаконного отримання грошей. Розвиток інтернету стало одним з ключових чинників, що визначили ці зміни. Компанії та окремі користувачі вже не мислять без нього своє життя, і все більше фінансових операцій проводиться через інтернет. Кіберзлочинці усвідомили, які величезні можливості для «заробляння» грошей за допомогою шкідливого коду з'явилися останнім часом, і багато хто з нинішніх шкідливих програм написані на замовлення або з метою подальшого продажу іншим злочинцям.

Конвенція Ради Європи говорить про чотири типи комп'ютерних злочинів, визначаючи їх як злочини проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем:

1) незаконний доступ - ст. 2 (протиправний умисний доступ до комп'ютерної системи або її частини);

2) незаконний перехоплення - ст. 3 (протиправний умисний перехоплення не призначених для громадськості передач комп'ютерних даних на комп'ютерну систему, з неї або в її межах);

3) втручання в дані - ст. 4 (протиправне пошкодження, видалення, порушення, зміна або припинення комп'ютерних даних);

4) втручання в систему - ст. 5 (серйозне протиправне перешкоджання функціонуванню комп'ютерної системи шляхом введення, передачі, пошкодження, знищення, зміни чи припинення комп'ютерних даних).

Кіберзлочинність є не тільки технічною і правовою, а й соціальною проблемою, що вимагає ефективного рішення, перш за все, системного підходу до розробки основ забезпечення безпеки життєво важливих інтересів громадянина, суспільства і держави в кіберпросторі.

Механізми і способи вчинення злочину в сфері комп'ютерних технологій специфічні, відповідно, мають високий рівень латентності яка, за різними даними, становить 85-90%. Найбільшу суспільну небезпеку становлять злочини, пов'язані з неправомірним доступом до комп'ютерної інформації. Більш того, факти виявлення незаконного доступу до інформаційних ресурсів на 90% носять випадковий характер. Ці дані свідчать про те, що працівники правоохоронних органів не завжди розуміють, як розслідувати ці злочини і як доводити їх в суді. Звідси неможливість якісно проводити розслідування, традиційні методи організації і планування розслідування не спрацьовують в даних умовах. Отже, необхідно підвищувати ефективність правоохоронної діяльності, підвищувати рівень вимогливості до рівня професіоналізму співробітників правоохоронних органів, їх морально ділових якостей. Не можна допускати їх формального ставлення до звітності про результати боротьби з комп'ютерною злочинністю.

Особливу занепокоєність викликають випадки розміщення в інформаційних системах дитячої порнографії. Кількість порнографічних сайтів в Інтернеті постійно збільшується. За оцінками експертів, порносайти приносять їх власникам від 50 до 80% доходів. Доходи, одержані від віртуальної секс-індустрії, оцінюються в 100 млн дол. на рік.

Україна - одна з найбільш зручних країн для кіберзлочинців: покарання не суворі, розслідування непрофесійні, а легалізація вкрадених грошей і інформації дуже проста і безпечна. Покарання за несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин у КК України встановлено до 5 років позбавлення волі. З популярного, що може бути кіберзлочинністю, це злом сайтів, DOS- атаки на сайти, злом електронної пошти. Одна з популярних гілок кіберзлочинності - це так званий кардинг, коли крадуть гроші з кредитної картки. Україна одна из лідерів серед країн по викраденню коштів з кредитних карток, крім того, одна із тих країн, які не страхують своїх громадян від подібних випадків. А з огляду на те, що в організації, яка бореться з кіберзлочинами, недостатня кількість штату, і немає особливого бажання

активно здійснювати боротьбу з кіберзлочинцями, шанси на те, що злодія знайдуть, досить низькі. Відділ по боротьбі з кіберзлочинністю - орган відноситься до МВС України, там знаходяться оперативні співробітники, які повинні сприяти в розслідуваннях подібних злочинів.

Офіційні статистичні дані правоохоронних органів України щодо такого злочину як несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст.361 КК України) вказує на його актуальність для нашої держави (В. 19).

Так, 2015 р. в Україні ліквідовано філіал транснаціональної корпорації, яка займалася збутом порнографії через Інтернет. На території Києва, Київської та Одеської областей проведено п'ять обшуків, два з яких у великих офісних приміщеннях бізнес-центрів. Вилучено близько 450 одиниць комп'ютерної техніки та обладнання, яке використовувалось для вчинення злочинів. Встановлено, що до складу організованої злочинної групи входило понад 70 працівників суб'єктів господарювання, під прикриттям яких діяла філія. Під час допитів представники персоналу київської та одеської філій корпорації підтвердили факти причетності до створення та розповсюдження порнографії, а також вказали на керівну ланку компанії. Осередки організації також діяли у США, Великій Британії, Нідерландах, Росії і Білорусі [46].

Небезпека такої діяльності в тому, що крім її шкідливого впливу на морально-етичне здоров'я неповнолітніх, які відвідують такі сайти, значна шкода завдається фізичному здоров'ю дітей, яких втягують у ці злочини як моделей. Водночас популяризація такої продукції призводить до збільшення таких кримінально-караних діянь, як викрадення дітей і торгівля ними.

Боротьба з цими явищами, що мають чітко виражений транскордонний характер, сьогодні неможлива без об'єднання зусиль усіх зацікавлених держав. У зв'язку з цим ми надаємо особливого значення всебічному розвитку міжнародного співробітництва із зарубіжними партнерами. Для успішної боротьби з кіберзлочинністю обов'язкові три складових:

- гармонізація національного законодавства щодо протидії з кіберзлочинності з вимогами міжнародного права;
- висока професійна підготовка правоохоронних органів - від слідчого до працівників судової системи;
- співпраця і правовий механізм щодо взаємодії правоохоронних органів різних держав.

Як відзначали на конференції експерти, жодна країна не володіє імунітетом до кіберзлочинності. На кіберзлочинності можна заробити більше грошей, ніж на наркоторгівлі. Тільки в 2004 році кіберзлочинці «заробили» 105 мільярдів доларів, і з поширенням інформаційних технологій в країни, що розвиваються світу збиток від кіберзлочинності буде тільки зростати [197].

Президент України Петро Порошенко обговорив питання посилення співпраці у сфері безпеки з главами делегацій Саміту глав урядів держав-членів Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова). Сторони обговорили питання посилення співпраці у сфері безпеки як в форматі ГУАМ, так і Східного партнерства. Зокрема, мова йшла про створення Регіонального центру Східного партнерства по боротьбі з кіберзлочинністю, а також координації взаємодії в сфері боротьби з тероризмом [347].

Контрабанда, зокрема й контрабанда культурних цінностей завжди створювали загрозу втрати національного багатства. Але в останні роки ця проблема все більше актуалізується саме у зв'язку зі стрімкою транснаціоналізацією даного виду злочинної діяльності. Незаконна торгівля вкраденими, вивезеними контрабандним шляхом і награваними творами мистецтва оцінюється в 4,5–6 млрд. дол. щорічно, а рівень латентності, який згідно з наведеними експертними оцінками може сягати 90% від усіх фактично вчинених злочинів [79, с. 7].

Злочини, пов'язані з розкраданням культурних, історичних цінностей, предметів мистецтва держави, є злочином з високим рівнем латентності. Так, О.М. Омельчук зазначив, що реальну картину контрабанди як підструктури

економічної злочинності ніхто точно не знає і навряд чи може знати через її високу латентність, яку багато в чому визначено також характером і особливостями цього злочину [317, с. 352].

Міжнародна конвенція ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» від 14 листопада 1970 р. визначає культурні цінності як цінності релігійного чи світського характеру, котрі розглядаються кожною державою як такі, що мають значення для археології, доісторичного періоду, історії, літератури, мистецтва і науки. Поряд із цим, Законом України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21 вересня 1999 р., у ст. 1 визначено культурні цінності як об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України [282, с. 1].

Сьогодні контрабанда культурних цінностей носить характер міжнародної організованої злочинності. Їй притаманні всі риси, властиві сучасним кримінальним формуванням: високий рівень організації та конспірації злочинної діяльності. В даному злочинному промислі беруть участь як міжнародні злочинні групи, так і тісно пов'язані з ними вітчизняні кримінальні структури.

Удосконалюються методи і способи провезення культурних цінностей, зростає число осіб, що спеціалізуються на незаконному вивезенні культурних цінностей та антикваріату. Змінюється географія незаконного їх вивезення. Крім вивезення до Європи, почастишали випадки контрабанди предметів старовини і мистецтва в США, Японію, країни Близького Сходу. Відзначаються неодноразові випадки вивезення цілих колекцій в країни Балтії і на Україну.

Механізм криміногенної детермінації контрабанди культурних цінностей, як і інших злочинів, є результат взаємодії впливу різних негативних соціальних чинників на поведінку людей. Це означає, що для попередження контрабанди культурних цінностей має актуальне значення виявлення і усунення зазначених

факторів з усіх сфер суспільного життя, і що особливо важливо - з процесу соціалізації особистості з початку і на всьому протязі її формування [55, с. 109].

За даними Інтерполу, в країнах Західної Європи (Німеччина, Австрія, Італія, Франція та ін.) діє більше 40 груп контрабандистів, що спеціалізуються на скоєнні цього злочину. Переважна більшість з них – вихідці з колишнього Радянського Союзу, що залишили в країні розгалужені зв'язки і спільників, які забезпечують пошук, скупку і вивіз цінностей з країни. Для реалізації культурних цінностей, що поступають нелегальними каналами, на Заході ними створена ціла мережа спеціалізованих магазинів (у США, Італії, Ізраїлі, Франції, Англії предметами культури торгують більше 100 магазинів, а в Німеччині їх близько 6 тисяч) [208, с. 69].

Основними об'єктами посягань транснаціональної організованої злочинності є ікони і предмети релігійного культу, твори живопису і декоративно-прикладного мистецтва, пам'ятники стародавньої літератури, монети, ордени і медалі, ювелірні вироби з дорогоцінних металів і каменів. Вивозяться не тільки окремі предмети, а й цілі колекції.

Відзначається, що багато таких злочинів мають замовний характер і вчиняються виключно з метою подальшого переправлення викраденого за кордон, де існує більше сотні магазинів (Італія, Німеччина, Ізраїль, США, Франція, Велика Британія), що спеціалізуються на торгівлі антикварними культурними цінностями, вивезеними переважно з колишніх республік СРСР.

Той факт, що тільки 5% вкрадених предметів повертаються власникам, є яскравим свідченням добре організованого незаконного ринку творів мистецтва і предметів.

Останніми роками поліція багатьох країн світу (Польщі, Чехії, Фінляндії, Ізраїлю) затримує і вилучає велику кількість культурно-історичних цінностей, після перевірки яких встановлюється, що їх викрадено в Україні. Однак повернення вилучених цінностей сьогодні вкрай складне, оскільки вимагає зусиль багатьох державних органів та установ і має досить тривалий характер.

Так, 14 грудня 2006 році при проведенні митного контролю пасажирського потягу «Гомель-Чернігів» співробітником відділу «Терюха» митного поста «Гомель-Пасажирський» запобігли вивезенню з Республіки Білорусь в Україну 149 паперових грошових знаків. Серед них 100 гривневі купюри 1910 р 500 рублеві - 1912 р 5 тисячні - 1918 випуску. Більшість купюр були виготовлені до 1960 р. [210].

Протягом 2001–2011 років динаміка контрабанди культурних цінностей складає більш 129%. Рівень контрабанди культурних цінностей складає в середньому 30 злочинів на рік і становить 3% у структурі в сієї контрабанди (2001 рік – 1,7%; 2002 – 2,7 ; 2003 рік – 2,2%; 2004 рік – 3,9%; 2005 рік – 2,8%; 2006 рік – 4,9%; 2007 рік – 3,9%, 2008 рік – 3,3%, 2009 рік – 4,4%; 2010 рік – 6,3%, 2011 рік – 5,1%,). При вчиненні злочину корисливі мотиви мали місце у 89,5% випадків, некорисливі – у 10,5%. Предметом злочину були ікони у 25,6% випадків, монети – 20,9%, медалі й ордени – 11,6%, картини – 9,3%, археологічні предмети – 7%, інше – 25,6%. Що стосується «географії» контрабанди культурних цінностей, то вона вчинюється в основному на західному кордоні України й у міжнародних аеропортах (насамперед ідеться про Державний міжнародний аеропорт «Бориспіль»). У 20% контрабанди культурних цінностей мало місце незаконне переміщення цих предметів до Російської Федерації, у 10% – до інших країн СНД, у 20% – до Польщі, у 36,7% – до інших країн ЄС, у 13,3% – до інших країн світу [79, с. 8].

Стосовно стану працевлаштування та професійної діяльності осіб, які вчинили контрабанду культурних цінностей, матеріали СБУ наводять наступні цифри: безробітні становлять 44,8%, приватні підприємці – 13,8%, працівники залізниці – 10,3%, працівники Міністерства закордонних справ та посольств – 10,3%, водії – 6,9%, колишні військовослужбовці – 6,9%, працівники державних підприємств – 6,9%.

Щодо напрямку незаконного переміщення культурних цінностей, то аналіз кримінальних проваджень свідчить, що лише у 2,6% випадків зафіксовано ввезення цих предметів в Україну, а у 97,4% правопорушень особи робили

спробу вивезти їх за межі України. За країнами, до яких зловмисники намагалися перемістити культурні цінності, поділ такий: США – 36,8%, країни Західної Європи – 39,5%, Російська Федерація – 10,5%, інші країни СНД – 5,3%, інші країни світу – 7,9%.

Наведені дані ілюструють ринковий попит на предмети антикваріату у відповідних країнах, їх економічний добробут, пріоритетні напрямки службових та туристичних маршрутів громадян України, які становлять переважну більшість серед правопорушників – 84,2%, тоді як громадян США й Канади – 5,3%, громадян країн ЄС – 10,5%. Великий відсоток громадян України серед правопорушників визначає необхідність профілактичної роботи правоохоронних органів серед них, а також окреслює окремий напрямок оперативно-розшукового забезпечення протидії контрабанді культурних цінностей [458].

Що стосується незаконного вивезення антикваріату з України, то це, передусім, ікони та картини. За повідомленням голови Державної прикордонної служби України, у 2017 році було менше таких затримань, а в 2016 році – була гучна операція – 17 картин на суму більш як 20 млн євро повернули до Італії. Цього року виявляли ікони, медалі, статуетки, палаші, серед цікавого – старовинна скрипка 857 року, а також скрипка Страдіварі 730 року [159].

Сьогодні за рубежом спостерігається підвищений попит на художні твори вітчизняних художників. Вивозом таких надбань за кордон займаються особи, які багаторазово відвідували Україну й добре орієнтуються в обстановці й кон'юктурі ринку картин вітчизняних художників, які за кордоном оцінюються значно вище, ніж у нашій країні.

Так, за даними правоохоронців, у пункті пропуску «Краковець» на Львівщині зупинили спробу вивезти з України понад сотню монет та інших цінностей XVIII-XIX століття. А на Чернігівщині Служба безпеки України запобігла спробі контрабандного вивезення за кордон культурних цінностей часів Київської Русі [389].

Протягом останніх років намітилася стійка тенденція до незаконного ввезення із Західної Європи та СНД в Україну вітчизняними антикварами історичних і культурних цінностей, що передусім стосується картин, старовинних меблів, годинників, зброї. Це обумовлено насамперед існуванням більш високого попиту на предмети антикваріату серед так званої нової української еліти, потребу якої неспроможний задовольнити вітчизняний антикварний ринок.

Під час митного догляду у нього було виявлено незадекларовані предмети, а саме: 11 картин та 101 фігурка, ввезені з Ізраїлю авіарейсом «Тель-Авів-Київ» з приховуванням від митного контролю. Згідно з висновком мистецтвознавчої експертизи, затримані та вилучені предмети – колекція японської мініатюрної скульптури, яка має історичну та культурну цінність, а також музейне значення. Їх орієнтовна вартість становить майже 125 тисяч доларів США [398].

Транснаціональна злочинність стала глобальним бізнесом, що приносить організованим злочинним групам величезний прибуток. Щорічно вона генерує доходи в обсязі приблизно 500 млрд дол. США, а за оцінками деяких джерел, ця сума втричі більша [319].

Механізм криміногенної детермінації контрабанди культурних цінностей, як і інших злочинів, є результат взаємодії впливу різних негативних соціальних чинників на поведінку людей. Це означає, що для попередження контрабанди культурних цінностей має актуальне значення виявлення і усунення зазначених факторів з усіх сфер суспільного життя, і що особливо важливо - з процесу соціалізації особистості з початку і на всіх етапах її формування.

Слід зазначити, що жодна транснаціональна злочинна організація не може обійтись від фінансових операцій з легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Одні з них займаються цим самостійно, інші у співпраці з партнерами такими ж транснаціональними злочинними організаціями, які спеціалізуються на даному роді занять і мають відповідні зв'язки.

Легалізація (відмивання) доходів одержаних злочинним шляхом – це заключний етап перетворення злочинності на високоприбуткове й ефективне

виробництво, під час якого відбувається концентрація економічної та політичної влади в руках злочинців. Допустити відмивання доходів, значить, зробити вигідними торгівлю наркотиками, зброєю, проституцією, хабарництво.

Легалізація (відмивання) доходів одержаних злочинним шляхом— це негативне соціально-економічне явище, в основі якого лежить приховування незаконного походження доходів, спотворення інформації про природу їх походження, місцезнаходження, розташування, рух, дійсну належність та прав власності на такі доходи, а також надання їм у будь-яких формах правомірного вигляду, коли особі відомо, що ці матеріальні блага є доходами, отриманими незаконним шляхом, а також інші дії прямо або опосередковано пов'язані з оформленням правомірності фактичних відносин володіння, користування, розпорядження доходами або з приховуванням їх незаконного походження [218, с. 29-30].

З усіх видів злочинної діяльності відмивання доходів є однією з найбільш прихованих. Дуже важко підрахувати кількість доходів від незаконної торгівлі на окремих ринках, але ще важче визначити загальну кількість відмитих щорічнодоходів, враховуючи максимальну латентність цього виду діяльності.

З огляду на це, можна припустити, що кожна транснаціональна злочинна організація повинна мати власну фінансову систему. Побудова такої системи залежить від багатьох чинників: розмірів організації, видів діяльності, які вона здійснює, специфіки ринків, на яких така організація діє, етнічної приналежності членів організації. Загалом, така система характеризується ієрархічною побудовою й організаційним поділом окремих функцій (збір готівки, ведення обліку, управління фінансами, «відмивання» грошей і розміщення інвестицій). Для безпеки фінансова сфера зазвичай відділена від інших видів злочинної діяльності. Особи, які працюють у цій сфері, часто не знають, з яких джерел отримані доходи, якими вони керують.

«Відмивання» доходів являє собою складний, досить тривалий процес, що включає безліч різноманітних операцій. Існує декілька моделей відмивання доходів: трьохфазова, двоступенева, модель кругообігу і чотирьохсекторна

модель. Найбільш поширеною є трьохфазова модель легалізації злочинних доходів. Кожна фаза має свою мету і набір способів досягнення необхідного результату.

На першій, доходи у вигляді готівкових коштів запускаються у фінансову систему через банки та інші фінансові установи. Якщо в країнах для проведення операцій із значними сумами коштів передбачено необхідність пред'явлення декларації про доходи чи інші документи, що підтверджують їх походження, процес «відмивання» проводиться із допомогою великого числа операцій на дрібні суми (дроблення грошових сум) чи ін.

Відбувається введення «брудної» готівки в легальний обіг. Цьому нерідко передуює попереднє «відмивання» (перетворення на інші види валют, купюри іншого вартості, цінні папери, крептовалюту). У банківському секторі реалізація першої фази спрямована на обхід існуючих положень про обов'язкову ідентифікацію клієнта. Саме ця фаза вважається критичною.

Основними методами такого введення в банківському секторі є такі: шахрайство з використанням підставних осіб і фірм; підкуп і залякування осіб, відповідальних за проведення ідентифікації клієнта; організована купівля майнових цінностей. При цьому кожна купівля здійснюється або на суму нижче тієї, з якою виникає обов'язок ідентифікації, або платежі здійснюються дрібними сумами на один банківський рахунок.

У небанківському секторі часто використовуються обмінні операції – обмін грошей на купюри іншої вартості або іншу валюту без використання банківських рахунків; використання підприємств з великим готівковим обігом, до легальної виручки яких домішуються «брудні» гроші; створення власних фіктивних підприємств, які декларують такі гроші як виручку.

Крім того, тривають інвестиції злочинних доходів у нерухомість (в Україні, наприклад, п'ята частина легалізованих коштів витрачається на придбання нерухомості); меншою мірою відзначається купівля золота і ювелірних виробів.

Використання ж міжнародної торгівлі під час відмивання доходів, навпаки, зростає. На доходи від злочинної діяльності купуються товари і продукція, які потім відправляються за межі країни для перепродажу.

Наступна стадія легалізації доходів відома як «розшарування», тобто відокремлення коштів від їх джерела, з метою укриття самого походження. Вказана стадія може включати велику кількість дрібних угод, банківських трансакцій, за якими кошти проходять певний обіг у фінансовій системі, в результаті чого, простеження їх першоджерела стає неможливим, наприклад, численні грошові перекази.

Мета другої фази процесу легалізації – відділення злочинних доходів від джерела їх походження шляхом проведення комплексу фінансових операцій. Унаслідок цього обривається ланцюжок слідів і забезпечується анонімність майнових цінностей. Для здійснення операцій у другій фазі широко використовуються підставні особи та фіктивні фірми, які виставляють фіктивні рахунки як підставу переказу грошей. Операції другої фази часто мають міжнародний характер, для їх проведення важливу роль відіграють офшорні зони та інші країни з м'яким податковим режимом і слабо розвиненою системою фінансового контролю.

У таких країнах зазвичай створюються фіктивні фірми й обриваються сліди фінансових операцій. У Європі це найбільш часто здійснюється в Андоррі, Болгарії, Гібралтарі, Ліхтенштейні, Люксембурзі, Монако, Швейцарії і на Кіпрі. На Близькому Сході і в Африці такі банківські операції найчастіше проводяться в Абу-Дабі, Анголі, Бахреїні, Дубаї, Кувейті, Лівії, Ліберії, Омані, на Сейшельських островах і ОАЕ; у Південно-Східній Азії і Полінезії – в Австралії, Гонконзі, Новій Каледонії, Новій Гвінеї, Сінгапурі, Шрі-Ланці, Таїланді; у Латинській Америці (Карибський басейн і Південна Америка) – Барбадос, Багами, Бермуди, Кайманові острови, Коста-Ріка, Чилі, Гаїті, Ямайка, Антильські острови, Панама.

Фірми та інвестори – здебільшого підставні особи. Прибутки від злочинної діяльності через кур'єрів завозяться готівкою і вносяться на довірчі банківські

рахунки з дорученням придбати на них цінні папери. Банк купує цінні папери не від імені клієнта, а від свого імені і переводить виручку від операцій з цінними паперами на рахунок за кордоном. Таким чином приховуються сліди руху грошей.

І нарешті, потративши до своїх власників, кошти інтегруються у легальну економіку і продовжують свій обіг як цілком законні. Крім того, такі кошти можуть інвестуватись у нерухомість, дорогоцінне каміння чи дорогоцінні метали і тимчасово виводитись із обігу.

У третій фазі доходи знаходять легенду походження і можуть інвестуватися в легальну економіку. Розміщення коштів залежить від їх розміру, професійних знань злочинців і їхніх радників. Транснаціональні злочинні організації використовують, як правило, весь спектр інвестиційних можливостей.

Транснаціональні злочинні організації депонують переважно короткострокові і середньострокові вкладення. При виборі об'єкта інвестицій поширено придбання та створення підприємств, які можуть бути використані для підтримання злочинної діяльності і відмивання грошей. Зокрема серед турецьких торговців героїном і польських груп, які займаються контрабандою цигарок і алкоголю, поширене придбання транспортних підприємств. Для полегшення «відмивання» грошей часто купуються підприємства з великим готівковим обігом, експортно-імпортні компанії.

Експерти ООН розглядають й інші, більш конкретні стадії «відмивання» доходів, яких виділяють чотири (чотирьохступенева структура) [96].

Перша стадія полягає у звільненні від готівкових коштів та переведенні їх на рахунки підставних осіб. На практиці грошові кошти можуть переводитись і на рахунки фіктивних фірм, неіснуючих осіб, найближчих родичів.

Друга стадія полягає у розподілі грошових коштів, через купівлю банківських платіжних документів, цінних паперів та ін. Після цього слідує наступна стадія, яка полягає у «маскуванні слідів», тобто членами транснаціональних злочинних угруповань приймаються усі заходи, що

унеможливлують з'ясування компетентними правоохоронними органами справжніх власників коштів. З цією метою, грошові кошти нерідко направляються на рахунки в інші міста країни, за кордон, переводяться в офшорні зони та ін.

Четверта стадія розглядається як інтеграція грошової маси, яка полягає у залученні коштів на ринки світу в тих галузях, які приносять прибуток.

В залежності від того, яка схема «відмивання» доходів використовується транснаціональною організованою злочинністю, з використанням яких саме механізмів, кожна із зазначених стадій полягатиме у тих чи інших діях, та загальне збереження суті вказаних стадій все ж таки зберігатиметься.

На Всесвітній конференції ООН у Неаполі відмічалось, що сучасні методи «відмивання» грошей характеризуються зростаючою різноманітністю та винахідливістю [23, с. 40-50].

Поява електронної готівки й виникнення глобальної системи електронних грошових розрахунків сформували банківську систему з цілою мережею напівлегальних фінансових установ. Швидко сформована нова інфраструктура завдяки своїм унікальним можливостям відразу привернула увагу злочинних угруповань. Вона дозволила переводити кошти в будь-яку країну земної кулі швидко, анонімно, надзвичайно заплутаними маршрутами і в обхід державних систем фінансового контролю. З того часу електронні перекази стали використовуватися злочинцями як ефективний інструмент, що дозволяє без особливих зусиль приховувати джерела надходження коштів та відмивати гроші. Ось одна зі схем злочинних розрахункових операцій, простежити яку надзвичайно складно: одержавши партію товару, скажімо наркотиків, покупець здійснює електронний переказ суми на кредитну картку продавця. Останній відразу ж переводить ці гроші по системі електронних розрахунків на свій банківський рахунок в одній із країн, де суворо дотримується таємниця внесків. Тепер торговець наркотиками може спокійно переводити свій внесок вроздріб назад на картку й використовувати гроші на свій розсуд.

Відмивання доходів, з однієї сторони виступає складовим елементом, ознакою злочинної діяльності організованих груп транснаціонального рівня, а з іншої – самостійним видом діяльності деяких транснаціональних злочинних угруповань, спеціалізацією їх діяльності (наприклад, для японської якудзи).

Процеси легалізації дають можливість отримувати «чисті» доходи від явно злочинної діяльності. Як зазначає Д.В. Белов досліджуючи наркоманію Колумбії, за даними національного Комітету по боротьбі з наркотиками, до 80 процентів колумбійських підприємств та організацій прямо чи побічно займаються відмиванням наркодоларів. Наркодільці не обійшли увагою і політичну сферу. В свій час їх головною метою була легалізація наркобізнесу. В 1984 році голова медельїнського картелю Пабло Ескобар навіть запропонував в обмін на це, на протязі тижневого строку оплатити до останнього цента весь зовнішній борг Колумбії, який складав 15 млрд. доларів, та забезпечити масовий приток інвестицій в економіку. Після того, як тодішній президент країни Б.Бетанкур відповів категоричною відмовою на таку пропозицію, наркобарони розпочали по території всієї країни справжній терор, що досягнув своєї вершини у 1989 році, коли в Колумбії численна кількість людей стали жертвами збройної боротьби [30].

З метою легалізації, організована злочинність, зокрема, використовує слабкість національних систем регулювання фінансової діяльності; швидко та гнучко проводить операції з переведення та переміщення активів через національні кордони; користується відмінностями в режимах регулювання підприємницької діяльності як в рамках національних систем, так і між системами та послугами працівників тих професій, діяльність яких не регулюється, чи тих, що хоча і діють в умовах регулювання та порушують правові чи морально-етичні норми.

В багатьох країнах з метою успішної протидії легалізації доходів одержаних злочинним шляхом створюються спеціальні органи – підрозділи фінансової розвідки.

В Сполучених Штатах Америки функціонує FinCEN – Financial Crimes Enforcement Network, в Австралії – Australian Transaction Reports and Analysis Centre (AUSTRAC), в Таїланді – Anti Money Laundering Office (AMLO), у Російській Федерації – Комітет РФ по фінансовому моніторингу, у Великобританії – NCIS/ECU та ін. Разом з тим, у Великобританії відкрита нова служба по боротьбі з організованою злочинністю SOCA. Ціль створення служби полягає в боротьбі з організованою злочинністю, включаючи контрабанду наркотиків, організовану імміграційну злочинність, шахрайство, відмивання грошей і інші види злочинів, а також у наданні професійної підтримки поліцейським і іншій відповідальним структурам. В Україні спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань фінансового моніторингу є Державний комітет фінансового моніторингу України.

За оцінками МВФ кримінальний валовий продукт, що складається від торгівлі наркотиками, фінансового шахрайства, рекету, проституції, незаконного грального бізнесу становить до 5% світового ВВП. Відмиті гроші становлять від 2,5 до 5% світового ВВП. Зокрема, це пояснюється тим, що поряд з розвитком сучасних засобів зв'язку, відсутні достатні засоби, які могли б затримати потоки незаконно одержаних доходів [411, с. 62].

Як зазначає Дж.Албанезе, транснаціональній злочинності більше подобаються такі види підприємництва, де розрахунки здійснюються готівкою, оскільки дають реальні можливості укрити та відмити незаконно зароблені гроші, а оподаткування є суто номінальним, аби було неможливо врахувати справжніх масштабів прибутків [486].

Якщо розглядати сфери та фінансові інститути за допомогою яких транснаціональними злочинними організаціями здійснюються операції з легалізації злочинних доходів, то лідируючі позиції займають банки та фінансово-кредитна система країн. Злочинні організації не лише відкривають у них численні рахунки, зокрема на підставних осіб і проводять ряд операцій, банки виступають і як звичайні посередники з перенаправлення коштів за визначеними напрямками.

Варто також зазначити, що враховуючи теперішній розвиток технологій, зокрема мережі Інтернет, транснаціональні злочинні організації широко використовують різного роду електронні інтернет-банки здійснюють за їх допомогою платежі, що за 15 хвилин дозволяє провести до десяти операцій через різні банки у різних країнах світу. Така швидкість здійснення фінансових операцій та їх чисельність забезпечує злочинним організаціям прикриття первинного сліду походження їх коштів.

Так, колумбійські наркокартелі широко користувались послугами міжнародного банку «Банк Комерції і Міжнародних Кредитів», що у 1991 році був закритий контролюючими органами, регулярно зараховуючи на його депозитні рахунки сотні мільйонів контрабандних доларів [288, с. 212].

Ще одним із світових лідерів по залученню до відмивання доходів є гральний бізнес у всіх його проявах – казино, ігрових автоматах, інтернет-казино та ін. Використання даної сфери є досить популярним серед транснаціональних злочинних організацій таких як Італійська мафія, «Ла Коза Ностра», китайські тріади, японська якудза і ін.

Вказана індустрія широко використовує готівкові кошти, що вигідно злочинним організаціям та одночасно гарантує анонімність своїх клієнтів [288, с. 212].

Не менш привабливими з точки зору залучення до легалізації злочинних доходів є ринок нерухомості, валютні біржі та ринок цінних паперів, сфера страхування, особливості інвестиційної діяльності та ін.

За допомогою висококваліфікованих дилерів, брокерів, адвокатів, бухгалтерів за визначену плату, транснаціональні злочинні організації здійснюють фінансові операції з легалізації злочинних доходів у всьому світі.

Щодо територіального розподілу держав по залученості у відмиванні доходів, то фактично злочинними організаціями використовуються майже усі, перевагу ж отримують так звані «офшори», території з пільгами власників рахунків щодо збереження секретності та безконтрольності їх трансакцій. Навіть якщо сама офшорна територія не залучається до схеми з відмивання

коштів, то використовуються підприємства з місцем реєстрації у цих країнах. Найбільшою популярністю тут користуються Швейцарія, Панама, Ліхтенштейн, острова Ла-Маншу та інші.

Крім того, транснаціональними злочинними організаціями використовуються країни, в яких відсутнє чи не виконується законодавство з протидії легалізації злочинних доходів та міжнародні стандарти у цій сфері, такі як 40 Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (Financial Action Task Force on Money Laundering, FATF) та 8+1 Спеціальні рекомендації, Стандарти Базельського комітету та Вольфсбергські стандарти.

Щодо залучення злочинними організаціями до процесів легалізації злочинних доходів України, то за даними Міністерства внутрішніх справ України, в Україні протягом 2014 року було виявлено 65 злочинів з легалізації злочинних доходів, вчинених організованими групами та злочинними організаціями, у 2015 – 44; у 2016 – 110; у 2017 – 57 [118].

Як свідчать дані опитування, найбільш розповсюдженими предикатними злочинами, які приносять доходи, що в подальшому легалізуються, є: незаконна господарська і підприємницька діяльність (82 %); нецільове використання бюджетних коштів (53 %); незаконне відшкодування ПДВ з державного бюджету (42 %); незаконний обіг підакцизних товарів (36 %); приховування валютної виручки (28 %); службові розкрадання (25 %).

Розглянуті нами види злочинної діяльності транснаціональних злочинних організацій не є вичерпними, вони займаються вимаганням, рекетом, різного роду фінансовими махінаціями, махінаціями з нерухомістю та земельними ресурсами, комп'ютерними та електронними злочинами, злочинами в сфері інвестиційної діяльності та страхування, шахрайством, підробкою грошових знаків та ін.

Разом з тим, розглянувши деякі з найбільш розповсюджених напрямків їх злочинної діяльності ми можемо спостерігати їх масштабність та спланованість,

високу організацію із залученням професійних спеціалістів, представників владних структур та світових фінансових потоків.

Значна частина фінкомпаній є ланкою в ланцюжку відмивання грошей і одночасного відходу від податків. Щоб грамотно перетворити «брудні» гроші в «чисті», використовується схема з безлічі фінансових операцій. А у випадку з фінустановою висока активність в розрахунках не викликає підозр з боку органів нагляду - через свої банки дуже легко проводити фіктивні операції. Часто гроші виводять з країни і з використанням страхових компаній. Укладається договір фіктивного страхування. Витрати на страхування відносять на валові і не платять податок на прибуток. А страхова компанія, в свою чергу, перестраховує ризики в закордонній компанії, виводячи кошти.

Кримінальні структури часто легалізують «брудні» гроші за допомогою так званих конвертаційних центрів. В СБУ повідомил, що в 2016 році тільки в Києві було ліквідовано діяльність 11 таких центрів, послугами яких користувалися понад 500 суб'єктів господарювання з різних регіонів України. Мережі фіктивних фірм використовували реквізити понад 150 підприємств, зареєстрованих з порушенням вимог чинного законодавства.

У найбільш серйозних схемах відмивання грошей задіяні так звані офшори - організації, зареєстровані в невеликих державах: Панама, Барбадос, Багами, Британські Віргінські острови, Кайманові острови, Сейшели, Антигуа і Барбуда і ряд інших. Додамо сюди і міні-країни Європи, наприклад, Андорру і Монако. Тут для роботи з грошима створені ідеальні умови: швидка реєстрація, мінімальне оподаткування, повне невтручання держави в справи бізнесу.

За різними оцінками, за роки незалежності з офшорів до нас надійшло інвестицій на \$ 50-60 млрд. У більшості випадків це гроші, незаконно виведені з нашої країни і повернулися назад в результаті операцій по догляду від оподаткування, а також легалізації незаконно отриманих доходів [185].

Найпоширеніші схеми відмивання коштів пов'язані з операціями по незаконному виведенню грошей за кордон та інвестування з офшорних зон. У минулому році таким чином було легалізовано 27 млрд гривень. На другому

місці стоять операції нерезидентів з цінними паперами, де сума підозрілих операцій склала 8,3 млрд гривень. Третє місце займає оформлення вантажів за підробленими документами або на фіктивні фірми (псевдоекспорт), що дозволяє відмивати близько 5,1 млрд гривень. Операції страхування і перестрахування - 2,1 млрд грн., Операції, проведені з використанням загублених або підроблених паспортів, - 1,6 млрд грн. і приватизаційні процеси - 1,1 млрд гривень.

Так, за даними МВС України та Генеральної прокуратури України, кількість злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачено в ст. 209 КК України, з року в рік змінюється, однак загалом істотно не зменшується. Враховуючи високий рівень латентності злочинів вказаної категорії, можна припустити, що реальна кількість фактів легалізації (відмивання) злочинних доходів є набагато більшою (В. 20).

Державна служба фінансового моніторингу України за 9 місяців 2017 р. передала до правоохоронних органів 518 матеріалів про фінансові операції, які можуть бути пов'язані з відмиванням доходів або кримінальним злочином.

Відзначається, що в зазначених матеріалах сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані зі злочинною діяльністю, становить 45,2 млрд грн. Дані були передані в органи прокуратури, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби, Національного антикорупційного бюро та внутрішніх справ. За результатами вжитих заходів Держфінмоніторингом за час проведення розслідувань заблоковані на рахунках фізичних і юридичних осіб, які мають зв'язок із Януковичем В.Ф. і колишніми високопоставленими особами, кошти в еквіваленті 1,54 млрд. дол. Також за цей період у правоохоронні органи направлено 46 матеріалів про фінансові операції осіб, які за інформацією правоохоронних органів можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму (сепаратизму), на суму 766,85 млн грн, а кошти таких осіб у розмірі 47,63 млн грн заблоковані [68].

Поліцейська служба Європейського союзу опублікувала щорічну доповідь про стан справ в сфері боротьби з відмиванням грошей. Як

наголошується в доповіді, в 2014 році підрозділи фінансової розвідки ЄС, що працюють в єдиній системі з Європолом, отримали майже 1 млн повідомлень про підозрілі трансакції. Це на 17% більше, ніж в 2013 році. Однак, як повідомляється в доповіді, лише 10% всіх підозрілих випадків зазвичай розслідуються поліцією - і цей показник практично не змінився за останні 10 років. Як не змінилося і те, що тільки 1% всіх коштів, незаконно отриманих злочинцями в результаті відмивання, вдається конфіскувати.

Що стосується загальних обсягів, то в 2014 році сума підозрілих трансакцій досягала € 178,8 млрд (при тому що дані про таких трансакціях надали в той рік тільки 10 підрозділів фінансової розвідки з 28), а це вже більше 1,2% від ВВП ЄС. І цифри за 2014 рік тим більше шокують, якщо порівнювати їх з показником 2013 року, коли загальний обсяг коштів, що проходив в рамках підозрілих трансакцій, становив € 99,4 млрд.

Як показують дані звіту, найбільше число повідомлень про підозрілі трансакції надходить до підрозділів фінансової розвідки двох країн ЄС з 28: Великобританії і Нідерландів. На ці дві країни припадає 67% всіх повідомлень: 36% і 31% відповідно. Однак дані про суми підозрілих операцій, що стоять за всіма повідомленнями, в 2014 році надали тільки 10 країн ЄС, причому Великобританія і Нідерланди в їх число не увійшли. З тих, хто увійшов, найбільша сума припадає на Італію - € 164 млрд, це більше 10% ВВП країни. Більшість підрозділів фінансової розвідки в 2014 році повідомляли про те, що велика частина підозрілих трансакцій відбувалася громадянами їхніх країн або сусідніх. Однак в деяких країнах помітно виділяється інша категорія учасників таких трансакцій. Так, на Кіпрі 75% трансакцій, які потенційно можуть бути відмиванням грошей, відбуваються нерезидентами.

Аналогічна ситуація складається на Мальті і в Люксембурзі. При цьому найчастіше цими іноземцями є громадяни Великобританії, Італії та Росії. А в цілому по ЄС, як відзначають автори доповіді, найбільш активними з нерезидентів ЄС в скоєнні підозрілих трансакцій є представники чотирьох держав: Росії, Китаю, Туреччини та України. Найчастіше, за даними Європолу,

відмиваються кошти, отримані від торгівлі наркотиками. Крім того, значна частка підозрілих трансакцій доводиться на діяльність офшорних компаній.

З огляду на все це, Європол закликає переглянути принципи роботи відомств, зайнятих боротьбою з відмиванням грошей. Зокрема, забезпечити єдиний стандарт ведення статистики в цій сфері, активізувати співпрацю і обмін інформацією підрозділів фінансової розвідки різних країн ЄС, а також їх співпраця з державами за межами ЄС, збільшити фінансування освоєння нових технологій. Крім того, пропонується зробити Європол загальноєвропейським центром для збору даних фінансової розвідки, що дозволить створити загальну базу даних для всіх країн ЄС, якої зараз немає, а також інтегрувати її з іншими відомствами Євросоюзу [329].

Через корупцію та незаконну економічну діяльність, зокрема фіктивне підприємництво, ухилення від сплати податків та шахрайство, в Україні на сьогодні існують значні ризики відмивання коштів. Такого висновку дійшли члени Комітету експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів (MONEYVAL) у звіті, присвяченому Україні й оприлюдненому у вівторок, 30 січня, у Страсбурзі.

Значна частка тіньової економіки, підживлена масовим використанням готівки, робить країну особливо вразливою», - йдеться у звіті. Головними механізмами відмивання коштів в Україні залишаються «так звані конвертаційні центри, через які фонди перетікають з реального у тіньовий сектор економіки, та які використовуються для конвертування коштів у готівку і виведення її поза межі країни».

У звіті наголошується, що відмивання коштів у країні все ще розглядається як «другорядний» злочин, який лише доповнює злочин предикатний. «Щоразу, коли виноситься вирок за відмивання грошей, він майже завжди м'якший, ніж за предикатне правопорушення», - констатується у звіті. Натомість покарання за відмивання грошей має бути більш жорстким, переконані експерти. Вони рекомендують увести до Кримінального кодексу положення, у якому б чітко йшлося про те, що «особа може бути засуджена за

відмивання коштів навіть у разі відсутності засудження за предикатне правопорушення».

До 2014 року в Україні у справах про відмивання коштів фігурували лише дрібні чиновники, переважно місцевого рівня, а не ті, які обіймали високі посади. Експерти MONEYVAL вважають, що в Україні має проводитися більше розслідувань і ухвалюватися більше вироків у «справах, які стосуються корупції на високому рівні та розкрадання державного майна і активів, не лише особами, пов'язаними з колишнім режимом, але також з чинними урядовцями та їхніми партнерами». Крім того, попри те, що українська влада почала активно застосовувати процедуру конфіскації коштів у гучних корупційних справах, у документі зауважується, що «режим конфіскації застосовується непослідовно» [161].

Враховуючи інші дослідження у цій сфері, а також оцінки експертів [448, с. 198], акумульований за межами України незаконно вивезений капітал переважно сформувався за рахунок:

валютної виручки від експортних операцій, неповерненої українськими підприємствами-експортерами під приводом форс-мажорних обставин і з вини іноземного партнера:

авансових платежів по імпортних контрактах, не забезпечених постачанням товарів;

валютних засобів, необґрунтовано перерахованих на рахунки іноземних фірм у рахунок оплати фіктивних послуг, насамперед, маркетингових і консалтингових:

засобів, що утворилися шляхом штучного заниження експортних цін і завищення імпортних цін, а також шляхом здійснення нееквівалентних бартерних угод:

здійснення протизаконних банківських операцій за участю офшорних компаній і банків:

вивозу приватними особами готівкової валюти, зокрема, за допомогою кредитних карток.

Такий нерегульований вивіз капіталів, зокрема з кримінальною основою, становить реальну загрозу стабільності країни, до економіки якої вливаються капітали, що вивозяться.

Вивчення зарубіжного досвіду протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, набуває особливої актуальності у зв'язку з тим, що Україна лише розпочала формувати законодавчі й організаційно-управлінські засади для ефективного функціонування відповідної системи.

Кожна країна має свої особливості в правовому врегулюванні й організаційному забезпеченні протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. Якщо брати країни Європи в цілому, то умовно, з точки зору соціально-економічних і правових умов, які впливають на вибір злочинцями шляхів відмивання грошей, можна виокремити три групи держав:

- держави Європейського союзу, в яких не лише розроблені відповідні нормативно-правові акти, а й створено умови для їх реалізації та існує значний досвід їх застосування;

- держави Центральної та Східної Європи, які нещодавно стали членами Євросоюзу і створили відповідне законодавство у цій сфері, проте мають невеликий досвід його застосування;

- колишні республіки Радянського Союзу, які привели своє законодавство у відповідність до вимог міжнародних організацій і Євросоюзу, але мають недосконалі механізми його застосування.

У світовій практиці реалізуються переважно чотири підходи до законодавчого визначення переліку злочинів, унаслідок вчинення яких здобуваються доходи з метою подальшого їх відмивання:

- 1) зазначений перелік звужений і включає лише злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотиків (Сінгапур), або предметний склад легалізації (відмивання) обмежений грошима, цінними паперами чи іншими конкретними речами (Аруба, Нідерландські Антильські острови);

2) перелік значно розширений і включає всі злочини, що передбачені законодавством про кримінальну відповідальність (Ісландія, Туреччина) або майже всі злочини (Португалія, Фінляндія);

3) перелік злочинів, унаслідок вчинення яких можуть бути одержані доходи, що є предметом легалізації, обмежений: тяжкими злочинами (Іспанія); лише злочинами та не включає проступки (Нідерланди); серйозними злочинами (Німеччина); злочинами, що караються каторжною тюрмою (Швейцарія);

4) у деяких країнах (США, Італія) перелік злочинів, що міститься у законодавстві, є вичерпним і складений шляхом вказівки на їх конкретні види або номери статей КК чи інших законів [193; 419].

Звернення до зарубіжного досвіду свідчить про те, що кожна країна, хоча й ураховує певною мірою міжнародно-правові рекомендації, все ж рухається власним шляхом удосконалення законодавства, спрямованого проти легалізації злочинних доходів, і часто звужує коло предикатних злочинів порівняно з положеннями Конвенції Ради Європи 1990 року [207; 386; 455].

3.3. Детермінанти транснаціоналізації українського сегменту організованої злочинності

Суперечності між суспільними інтересами й інтересами злочинності існували не одне тисячоліття, і весь цей час суспільство шукало загальносоціальні закономірності, що породжують злочинність і заходи впливу на них, щоб позбавити себе від антисоціальних проявів і блокувати кримінальні вияви в усіх сферах соціально-економічного буття.

Матеріалістична наука визначає причинність як об'єктивний зв'язок між явищами, при якому одне або декілька явищ (причин) породжує інше явище (наслідок). Питання причинності злочинів досліджується науковцями досить давно, а напрацювання в даному напрямку містять значні здобутки для сучасної науки кримінології.

На сьогодні в науці при аналізі певного виду злочинності, використовуються такі терміни як «причини і умови», «фактори», «детермінанти» та ін.. Свою увагу дослідженню причинності приділяли в різній мірі такі науковці як О. М. Яковлев [479, с. 56], М. Д. Шаргородський [470, с. 30], Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков, які зокрема констатують, що «причини злочинності – це негативні явища, що породжують її, а умови злочинності – це явища, які безпосередньо не породжують злочинність (наслідки), але в певний спосіб впливають на розвиток причинного зв'язку, сприяючи або не перешкоджаючи породженню злочинності. Умови злочинності, як правило, поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. Такий розподіл дає можливість у кожному конкретному випадку встановити умови впливу на поведінку людини як зовні, так і вплив внутрішніх особливостей індивіда на його вчинки. Розглядаючи злочин як соціальне явище, необхідно враховувати, що оцінка одних явищ як причин, а інших як умов завжди матиме відносний характер, оскільки в одних випадках певне явище може бути причиною злочинності, а в інших – її умовою. Проте явище стає причиною лише за наявності конкретних умов, що сприяють їй. У кримінологічній теорії, як і у суспільних науках взагалі, широко використовують термін «фактор», під яким розуміється причина, рушійна сила будь-якого процесу, що визначає його характер або окремі риси. Факторний підхід у кримінології виник ще у XIX ст., коли сформувалася так звана теорія факторів. Ця теорія передбачає наявність концепцій, які беруть за основу певну ознаку або групу певних ознак (обставин) і їх дією пояснюють зміст, природу і характер змін досліджуваного явища або процесу [3, с. 62-63].

О. І. Коваленко та В. П. Філонов, фактором можна вважати і причину, і умову (необхідну і супутню), і явище, що перебувають у функціональному зв'язку [202]. Таким чином, у теорії факторів перевага надається лише певному аспекту дії одного чи кількох факторів. У сучасній кримінології термін «фактор» різні вчені сприймають по-різному. Дехто під цим терміном розуміє і причину, рушійну силу, що визначає характер та окремі властивості

досліджуваного процесу, явища, і групу причин, що об'єднуються за певною ознакою і сприймаються як домінанти розвитку та зміни досліджуваного явища. Іноді терміном «фактор» підмінюють категорії «причина», «умова», «обставина» [202, с. 64].

На думку А. Ф. Зелінського, фактор є рушійною силою процесу детермінації, що серед факторів того чи іншого явища (у розглядуваному випадку – злочинності) необхідно розрізняти безпосередню (спеціальну) причину й умову. Причина в такому вузькому розумінні є вирішальним, активним фактором, який містить реальну можливість наслідку, а умова є відносно пасивним фактором, що впливає на розвиток причинного зв'язку, але не породжує наслідку. Умова виконує роль каталізатора процесу: без наявності необхідних умов не настане і наслідок [164, с. 91].

Таким чином, поряд з причинами злочинності існують умови, що сприяють вчиненню злочинів. Під ними розуміється наявність явищ реальної дійсності, які самі не можуть породити злочинність (наслідок), але їх наявність може сприяти виникненню в людини наміру вчинити злочин.

Ми підтримуємо точку зору тих науковців, які зазначають, що питання встановлення причин та умов є доречним для конкретного злочину. Щодо певного виду злочинності, більш доречно вести мову про фактори її детермінації як більш широкий масив тих чи інших обставин, що сприяють існуванню цього виду злочинності.

На нашу думку, розвитку транснаціональної злочинності в Україні сприяє цілий комплекс зовнішніх факторів, які разом із факторами внутрішньонаціонального порядку створюють сприятливе підґрунтя для існування та поширення такої форми злочинності. У цьому дослідженні йшлося про те, що в останні десятиліття світове співтовариство переживає період прискорення темпів глобальних змін, коли в умовах інформаційної революції капітали, товари і люди пересуваються у світі з небувалою швидкістю, розвиток світового ринку призводить до запеклої конкуренції, а карти регіонів безперервно переробляються через етнічні, конфесійні та політичні конфлікти.

Глобалізація соціальних й економічних процесів породила і глобалізацію злочинності, роблячи її все більш організованою, транснаціональною і витонченою. Злочинні організації набагато швидше, ніж державні системи різних країн, реагують на розвиток усіх типів комунікацій, на будь-які пом'якшення прикордонного контролю і полегшення пересувань.

Процеси особливо потужно детермінують розвиток організованої злочинності в країнах перехідного періоду. Очевидно, що в будь-якій з таких держав можлива діяльність організованої злочинності. Незважаючи на низький рівень розвитку економічної системи, злочинні організації, діючи здебільшого як транснаціональні підприємства, охоче інвестують у потенціал економіки, що переживає перехідний період. При цьому ризики, пов'язані з цими інвестиціями, більш низькі, оскільки діяльність судових і правоохоронних органів цих країн незавжди є успішною [558, с. 37].

Д. Г. Балуєв, вказує на обставини, що підсилюють ролі транснаціональних злочинних організацій [16, с. 298].

По-перше, у разі, коли транснаціональні злочинні організації намагаються розпочати діяльність у конкретній країні, вони не завжди наражаються на протидію. Багато урядів стурбовані не стільки джерелом валютних надходжень, скільки власним політичним виживанням. Крім того, для організованої злочинності активізація міжнародної торгівлі означає додаткові можливості для проникнення в економіку окремих країн і диверсифікації злочинної діяльності. У багатьох країнах, у яких приватизація відбувається одночасно з демократизацією, організована злочинність змогла заволодіти колишніми державними підприємствами.

По-друге, поширення трансатлантичної економічної діяльності полегшило приховування нелегальних угод і переміщень, оскільки правоохоронні органи та митні служби можуть перевіряти лише невелику кількість вантажів і людей, які потрапляють на їх територію.

Тривалий час глобалізація, взаємозалежність і підвищення значення транснаціональних недержавних акторів розглядалися лише як позитивні

тенденції в міжнародних відносинах. Однак глобалізація та взаємозалежність не тільки призвели до появи так званих «глобальних громадян», а й сприяли зростанню рівня транснаціональної організованої злочинності.

Транснаціональні злочинні організації змогли відповісти на нові можливості як на національному, так і на глобальному рівні і використовувати такі ресурси як транснаціональні етнічні мережі. Їх багато в чому можна розглядати як незаконні аналоги транснаціональних корпорацій у своєму прагненні отримати прибутки, а також як аналог транснаціональних професійних організацій. Вони також є відображенням глибокої кризи в управлінні й довгострокового занепаду держав. Поява транснаціональних злочинних організацій є наслідком довгострокових тенденцій і таких подій, як розпад СРСР та закінчення холодної війни. Довгострокові тенденції пов'язані з глобалізацією, кризою державної влади і легітимності. По суті, держави втратили контроль над глобальними ринками. Це відображено в розвитку паралельних та неформальних економік, розповсюдженні сірого і чорного ринку, нездатності держав запобігати потоку незаконних товарів через свої кордони або зупиняти нелегальну імміграцію. Це також виражається у крадіжці інтелектуальної власності, збільшенні кількості випадків інтелектуального транснаціонального піратства, виготовленні фальшивих грошей і продуктів.

Слабкість держави не є зовсім новим явищем. Слабкість італійської держави у XIX ст. призвела до розквіту мафії на Сицилії. В умовах, коли держава була нездатна забезпечити захист і вирішення спорів, мафія заповнила вакуум. Слабкість колумбійської держави і відсутність контролю над територією, яка номінально перебувала під її юрисдикцією, були головними чинниками визначення того, що Колумбія стала «столицею» південноамериканської індустрії виробництва кокаїну. Слабкість держави надала колумбійським злочинним організаціям перевагу перед їх перуанськими або болівійськими колегами. Класичним прикладом ситуації, коли слабкість держави створила ідеальні умови для розвитку злочинних організацій, є держави колишнього Радянського Союзу.

Третя причина посилення ролі транснаціональних злочинних організацій – поява до кінця XX ст. нового типу держав – квазідержав. Хоча ці держави і володіють юридичною суверенітетом у міжнародній системі, у внутрішній політиці вони не мають інститутів, здатних стримувати осіб, які обіймають офіційні посади, від корупції. Вони не можуть гарантувати громадський порядок, а тому і свободу для більшості своїх громадян. У таких умовах злочинні елементи здатні спонукати урядовців до співпраці шляхом хабарів або загроз. По суті, ці злочинні елементи стають тіньовим урядом. У деяких країнах (наприклад, у Колумбії) повстанці і наркоторговці замінювали державу протягом тривалих періодів.

Хоча громадяни багатьох країн і мають права, зафіксовані в конституціях, на неформальному рівні вони потрапляють під дію законів, які не менш суворі, ніж закони авторитарної держави. Недолік свободи і побоювання за власну безпеку, які властиві авторитарним державам, є характерними і квазідержавам. Єдина відмінність полягає в тому, що примус здійснюється не урядом, а різними угрупованнями. Організована злочинність не обмежує свою діяльність територією власних країн. Вони здійснюють свою діяльність за кордоном, прикриваючись суверенітетом країни базування. Тому таким угрупованням досить важко протистояти, поважаючи принцип невтручання у внутрішні справи держав.

Четвертою причиною розвитку транснаціональних злочинних організацій є так звана суспільна виключність – процес у якому окремі громадяни і групи систематично відсторонюються від доступу до можливостей, що дозволяють їм отримувати автономні засоби до існування в межах суспільних стандартів, які визначаються інститутами та цінностями даного контексту [16, с. 299].

Процес суспільного виключення в мережевому суспільстві стосується як осіб, так і територій. При певних умовах цілі країни, регіони, міста і райони стають виключеними, залучаючи в цю виключеність їх населення. Зони, які не мають цінності для інформаційного капіталізму і не викликають істотного політичного інтересу з боку великих держав, обходяться потоками багатства та

інформації і в кінцевому підсумку залишаються без елементарної технологічної інфраструктури.

Інформаційний капіталізм характеризується формуванням глобальної кримінальної економіки, її зростаючою взаємозалежністю з формальними економічними і політичними інститутами. Цілі сегменти суспільства обирають більш прибуткові, хоча і більш ризиковані, засоби заробітку, становлять усе більш зростаюче в кількісному відношенні «підпілля».

П'ята причина сягає своїми коріннями в часи холодної війни. У багатьох розуміннях холодна війна була «інкубатором» для міжнародної організованої злочинності на Заході. Одним з наслідків постійної уваги західних урядів до радянської загрози була їхня підтримка політичних партій, тісно пов'язаних зі злочинними організаціями, але які при цьому демонстрували свій антикомунізм. На злочинні зв'язки, передусім в Італії та Японії, не звертали уваги. Корупція була краще комунізму. Хоча антикомунізм і не був синонімом підтримки організованої злочинності, він пом'якшував опозицію кримінальним організаціям у багатьох країнах. Створювались міцні зв'язки між організованою злочинністю і політичною та економічною елітою. У цьому аспекті закінчення холодної війни було важливим не стільки тому, що воно було причиною зростання рівня міжнародної організованої злочинності, скільки тому, що на це явище звернули увагу багато урядів. Закінчення холодної війни підірвало засади існування відомств, пов'язаних з безпекою, і розвідувальних служб. Вони були змушені почати пошуки нових ворогів, одним з яких і стала організована злочинність [16, с. 201].

Оскільки Україна є державою, яка все ще перебуває в періоді вдосконалення демократичних інститутів і подальшого розвитку ринкової економіки, вона є метою як для зарубіжних злочинних організацій, так і для власної національної організованої злочинності, яка набуває все більш вираженого транснаціонального характеру. Таким чином, наша країна піддається подвійному впливу організованої злочинності: ззовні і зсередини. Її природні та людські ресурси використовують для збагачення злочинних

організацій, що проникають з-за кордону. Нерідко цьому сприяють їх альянси з національними злочинними організаціями та спільнотами, що забезпечують таку діяльність зсередини, або діють самостійно.

Розвиток транснаціональної злочинної діяльності в Україні, безумовно, обумовлений загальними факторами, детермінуючими поширення цього виду злочинності у всьому світі. Водночас існують і специфічні особливості для звернення уваги транснаціональних злочинних організацій. Названі фактори дуже різноманітні і за змістом, і за механізмом дії. Одні з них відіграють формуючу роль у цьому процесі, інші лише сприяють, полегшують діяльність транснаціональних злочинних організацій. Так чи інакше, маючи об'єктивний характер, ці чинники існують у різних сферах життя суспільства, переважаючими серед яких є економічна і політична сфери.

Транснаціональна організована злочинність – явище за своєю природою економічне, про що неодноразово йшлося в цій роботі. По суті, це одна з галузей економіки, яка виробляє і постачає на світові ринки незаконні товари і послуги або законні продукти незаконними способами й інвестує отриманий капітал, у тому числі й у законні сфери економіки.

Україна посіла певне місце в налагодженій системі транснаціональної організованої злочинності, насамперед як ринок збуту заборонених товарів (наркотики, зброя), а також товарів, що поставляються незаконними способами (крадені автомобілі, контрабанда антикваріату, тютюнових і вино-горілчаных виробів та ін.). З України, фактично по тим же каналам, що поставляються люди (особливо жінки), культурні цінності, природні, у тому числі біоресурси.

Розвиток міжнародної торгівлі України, як з країнами далекого зарубіжжя, так і з країнами пострадянського простору, багато в чому зобов'язаний запровадженню системи вільної торгівлі в останнє десятиліття. Загальною світовою тенденцією є значне збільшення обсягів світової торгівлі, а за наявності таких величезних партій товару і постійному характері їх постачань легко використовувати легальну торгівлю в інтересах транснаціональних злочинних організацій. Форми використання можуть бути

різні: документальне прикриття легальним товаром нелегального, змішування партій легальних і нелегальних товарів тощо. Так, наприклад, розвиток технології контейнерних перевезень призвів до збільшення випадків використання контейнерів для контрабанди великих обсягів заборонених товарів через кордони.

Специфікою товарообігу України є значні обсяги офіційно нереєстрованого імпорту, які в середньому сягають 140 млрд дол. на рік [48]. Ці товари привозять до України як великі транснаціональні злочинні організації, так і дрібні підприємці, які виїжджають за кордон як туристи. Користуючись такими поїздками, вони самі доставляють імпортні товари з різних країн світу, серед яких чільне місце посідають Китай, Корея, Туреччина, Греція. Серед цих осіб є чимало кур'єрів злочинних організацій, які під прикриттям легальних товарів привозять в Україну наркотики.

Загалом, українські державні кордони стають більш прозорими і їх значення суттєво зменшується. Створення торговельних зон з слабким митним контролем і символічна охорона більшої частини кордонів створили сприятливі умови для транснаціональних злочинних організацій.

Крім того, до сьогодні Україна не змогла закрити належним чином та демаркувати кордони України. Ми спостерігаємо, що в ХХІ ст. з новою силою постала загроза безпеці суспільства і держави через прикордонні конфлікти. Територіальні конфлікти, що виникали між Україною й іншими державами, якраз і спричинені невизначеністю кордонів. Прикладом цьому є незавершене правове оформлення (делімітація та демаркація) державного кордону України з Молдовою та Російською Федерацією. Незахищеність кордонів, як свідчить практика, сприяє контрабанді, нелегальній міграції і транснаціональній злочинності [309, с. 60].

Водночас зростання товарообігу в усьому світі супроводжується розвитком міжнародних фінансових мереж, через які щоденно проводиться до одного трильйона доларів. Використання обмеженої кількості твердих валют у межах глобального механізму товарообміну сприяє зростанню обсягу

транснаціональних економічних угод. Масштаби і складність таких угод значно ускладнюють процес регулювання й контролю грошових потоків з боку урядів [368]. Швидкість переказу грошей через національні кордони та недостатні можливості їх ідентифікації сприяють здійсненню незаконних угод та легалізації злочинних доходів.

В Україні всі великі злочинні організації та угруповання займаються легалізацією власних доходів. При цьому, крім існуючих традиційних методів відмивання грошей, транснаціональні злочинні організації використовують промислові, торговельні, видовищні та інші підприємства. Кожен лідер злочинної організації або угруповання є керівником або співзасновником трьох – шести таких «легальних» підприємств. Крім того, для «відмивання» грошей використовуються банківські установи, у тому числі й зарубіжні. Протягом останніх років з цією метою використовувалися банки офшорних зон [54, с. 49].

З масштабами розвитку міжнародної торгівлі тісно пов'язано розвиток міжнародного транспорту та швидкість міжнародних перевезень. Сучасний транспорт дав змогу спростити і прискорити перетин національних кордонів і значно розширив можливості осіб і товарів у перевезенні.

Можливості подорожування до інших країн для українських громадян пов'язані не лише з розвитком міжнародного транспорту, а й з реальною можливістю виїзду за кордон, полегшенням процедури оформлення таких поїздок. Безвізові режими для більшості країн близького зарубіжжя, деяких територій Китаю, Монголії, Східної Європи, а також формальні візові режими в Туреччині й у низці країн Південно-Східної Азії дозволяють українцям виїжджати до цих країн без будь-яких перешкод.

Водночас міграція все частіше є фактором, що детермінує негативні процеси в суспільстві. Сприяючи розвитку злочинності загалом, міграція, з однієї сторони, виступає однією з істотних детермінант її організованих, передусім транснаціональних, форм, а з другого – є необхідним елементом такої прибуткової сфери транснаціональної організованої злочинної діяльності, як торгівля людьми з метою їх кримінальної експлуатації. Крім того, вона

сприяє прихованню слідів торговців людьми під час перевезення їх до місця призначення, а також детермінує процеси формування мережі розповсюдження заборонених законом товарів.

В Україні, як і в більшості пострадянських країн та країн Східної Європи, так само як і для інших країн, що перебувають у перехідному періоді, посиленню процесів міграції сприяють такі чинники, як бідність, безробіття, інфляція та відсутність надії на майбутнє.

Розглядаючи проблему бідності, безробіття, І. М. Трофимова зазначає, що «безробіття молоді та ситуації, в яких молоді люди повинні шукати роботу чи працювати в негативних умовах, дорого коштує економіці, суспільству, індивідам та сім'ям... Нездатність знайти роботу створює відчуття непотрібності, даремності серед молодих людей, які можуть стати на шлях злочинності, насилля...» [425, с. 20].

Проведений нами аналіз сучасної літератури, вивчення судової практики, пов'язаних з транснаціональною злочинністю, занесених до бази даних Єдиного державного реєстру судових рішень, дав змогу скласти модель середньостатистичного злочинця в цій сфері:

1. Соціальний стан і вид занять осіб, які займаються транснаціональною злочинною діяльністю, у низовій її ланці характеризуються тим, що до цього виду злочинності залучені працездатні особи, які не працюють і не навчаються, робочі, які працюють на низькооплачуваних посадах, громадяни, які проживають у сільській, прикордонній місцевості. Здебільшого це законослухняні громадяни, які раніше не притягувалися до будь-яких видів відповідальності, позитивно характеризуються.

2. Такі злочини найбільш характерні для чоловіків віком від 35 до 55 років (до цього висновку ми дійшли, вивчивши судову практику). Практично всі злочини вчиняються або в групі, або групою осіб за попередньою змовою, що є однією з відмінних рис при вчиненні злочинів транснаціонального характеру, зокрема контрабанди

3. Рівень освіти злочинців за розглянутими формами злочинної діяльності загалом нижче, ніж в осіб, які не порушують закон. Відмінності в рівні вищої освіти мають важливе значення, оскільки пов'язані із соціальним статусом особистості, її культурою, життєвими планами і можливостями їх реалізації. Злочинці зазвичай характеризуються низьким освітнім рівнем.

4. За результатами дослідження, сімейне становище не має значення, хоча значно впливає на спрямованість і стійкість злочинної поведінки, оскільки здебільшого сім'я зупиняє від протиправної поведінки. Але в нашому випадку навпаки – більшість винних учинювали злочин, мотивуючи це необхідністю придбання предметів першої необхідності для потреб сім'ї [43, с. 29].

Таким чином, найбільш поширеною категорією серед досліджуваних є особи з орієнтацією на необхідність задоволення елементарних життєвих потреб, більшість з яких перебувають у скрутному матеріальному становищі і не мають постійного доходу. Саме цих осіб рекрутують лідери транснаціональних злочинних організацій для виконання та втілення в життя злочинних планів.

Загалом, саме незадовільне соціальне становище, бідність, неможливість реалізувати свій потенціал є головними чинниками, що сприяють вербуванню транснаціональними злочинними угрупованнями осіб для їх подальшої кримінальної експлуатації в країнах призначення. Насамперед, ці процеси полегшують транснаціональним злочинним організаціям торгівлю жінками і постачання їх на ринки секс-індустрії.

Тоді як одні міграційні потоки спрямовуються з країни і забезпечують прибутковий бізнес злочинним організаціям та організованим групам за її межами, на розвиток внутрішньоукраїнського кримінального ринку значний вплив мають інші міграційні потоки, спрямовані в Україну з-за кордону.

Кількість іноземних громадян, які в'їжджають в Україну, щороку збільшується. На сьогодні в Україні на постійній основі проживає понад 247 тис. іноземних громадян, ще понад 71 тис. іноземців проживає тимчасово [198]. Крім того, міграція призводить до утворення мережі етнічних діаспор,

яких в Україні існує кілька десятків, як з країн ближнього, так і далекого зарубіжжя. Відомо, що власні діаспори з успіхом використовують майже всі транснаціональні злочинні організації. Мігрантів, які прибули до України, зокрема нелегально, втягують у злочинну діяльність, поповнюючи етнічні кримінальні структури, а також забезпечують задоволення інших потреб транснаціональних злочинних організацій.

Найбільш активними з усіх етнічних злочинних організацій, що діють на території України, є азербайджанські, вірменські, грузинські, китайські, в'єтнамські корейські, нігерійські, афганські. Водночас внутрішні міграційні процеси обумовлюють дію на території різних регіонів країни і внутрішньо українських етнічних злочинних формувань, переважно зі складу мусульманських громад.

Транснаціональні злочинні організації часто використовують у своїх інтересах національно-патріотичні почуття етнічних груп, передусім у тих випадках, коли не відбулося повної інтеграції груп іммігрантів у країні, що їх прийняла. Навіть випадкова участь у злочинній діяльності або віддалена причетність до неї можуть мати значно більший ефект, ніж законні операції. Крім того, проникнення в етнічне середовище надзвичайно ускладнено. Мовні та культурні бар'єри являють собою так звані механізми самозахисту, які підкріплюються родинними зв'язками й обережним ставленням до органів влади.

Негативний вплив міграційних процесів посилюється, коли взаємодіють з іншими негативними соціально-економічними й політичними факторами. Загалом, можна констатувати, що міграція і глобалізація економічних і соціальних процесів взаємообумовлені, оскільки глобалізація економіки сприяє зростанню міграційних процесів, а збільшення міграційних потоків забезпечує розвиток глобальних змін, що відбуваються в суспільстві. Діючи взаємопов'язано, вони детермінують транснаціоналізацію організованої злочинності як свій наслідок, оскільки вона реагує на будь-яку появу

додаткових можливостей для отримання надприбутку і відходу від соціального контролю.

Процеси глобалізації сприяли виникненню багатонаціональних регіонів і мегаполісів, які є вузловими елементами світової економічної системи, а також зосередженням капіталу та матеріальних благ, і тому відіграють важливу роль у розвитку транскордонних зв'язків. Такі міста є базами, звідки злочинні організації можуть здійснювати свої операції. Ці центри ділової активності виконують важливу роль у переміщенні законних товарів, однак також використовуються як перевалочні бази заборонених товарів, стимулюють загальний розвиток злочинності.

Окремо розглянемо гуманітарні та соціокультурні фактори, які детермінують транснаціональну злочинність в Україні. Як зазначає І. П. Рущенко, нині пересічна людина стає об'єктом інформаційної експансії з боку засобів масової інформації; її свідомість формується під впливом масової культури, нескінчених серіалів детективного та поліцейського жанрів [385, с. 241].

Це сприяє виникненню морального «іmunітету», коли особа сприймає насильство та злочинність як звичайні, буденні речі. У свідомості формується і позитивний образ злочинців, які розглядаються як верхівка суспільства.

Крім того, злочинні події (наприклад величезні обсяги контрабанди та доходів контрабандистів) мають тенденцію до неформального розголосу, інформація про них миттєво розповсюджується у формі чуток. Останні можна розглядати як певну захисну реакцію, як сигнал «на сполох», і в цьому сенсі вони відіграють позитивну роль. Але чутки несуть не тільки інформацію, а й відображають оцінки, стереотипи масової свідомості, визначення й перевизначення дійсності. У цьому аспекті вони споріднені зі ЗМІ та масовою культурою, які стереотипізують громадську свідомість.

Готові стереотипи вкладаються у свідомість пересічної людини, яка унаслідок певних соціально-психологічних закономірностей готова вірити в

усе, що транслують на екранах телевізорів, пишуть у книжках та ЗМІ, і таким чином у суспільстві формуються стереотипи кримінальної поведінки.

Головна відмінність транснаціональної організованої злочинності в Україні від аналогічної форми злочинності в інших країнах полягає в її соціально-економічній ролі. В Україні транснаціональна організована злочинність замінює несформований економічний образ мислення і несформовані інститути зовнішньої торгівлі, що мають прозорі правила діяльності та рівні конкурентні можливості. При цьому в умовах «слабкої держави» вона є соціальним агентом, здатним забезпечувати економічний розвиток та надавати громадянам послуги, які традиційно надає держава, наприклад, саме транснаціональна злочинність може надати населенню широкий перелік товарів повсякденного вжитку за найнижчими цінами, хоча якість цих товарів сумнівна.

Природно, що таке утворення в умовах вакууму влади не може обмежити сферу своєї діяльності лише територією країни свого базування. Організована транснаціональна злочинність має зовнішньополітичні інтереси, можливості для їх захисту і політичну волю для цього. Іншим фактором, що сприяє достатньо ефективній зовнішньополітичній діяльності неформальних структур, є те, що часто інтереси (у тому числі зовнішньополітичні) переважної частини населення збігаються з інтересами неформальних структур більшою мірою, ніж з так званими державними інтересами (тобто інтересами вузької групи політичної еліти).

Ураховуючи це, слід очікувати посилення впливу транснаціональної організованої злочинності на зовнішню політику України. Причому, якщо нині цей вплив здійснюється переважно через корумпованих державних діячів, то в майбутньому, з подальшим ослабленням держави і легітимізацією неформальних структур можна очікувати посилення прямого впливу організованої злочинності на те, яке місце Україна буде посідати у світовій системі. Поряд з державною зовнішньою політикою, з якою у світі будуть рахуватися меншою мірою, можна очікувати появи «паралельної зовнішньої

політики», що формується й ефективно проводиться в життя так званими транснаціональними злочинними організаціями без будь-якої участі української держави. Причому ця «паралельна зовнішня політика», як це не парадоксально, може бути набагато кращою як для населення самої країни, так і для інших країн.

Отже, можна дійти висновку, що транснаціональна організована злочинність в Україні формується під впливом цілої низки факторів, що потребують глибокого вивчення з тим, щоб була можливість визначити, наскільки той чи інший фактор важливий з погляду реального впливу на процеси транснаціоналізації злочинності в Україні.

Результати вивчення наукової літератури [168] дали змогу виявити перелік факторів, які, на думку вчених, детермінують розвиток транснаціональної злочинності в країні. Виділено 15 головних факторів, що впливають на процеси транснаціоналізації злочинності на території України, які в подальшому були опрацьовані з використанням методу експертних оцінок.

Як експертів автором було обрано працівників правоохоронних органів, зокрема Національного центрального бюро Інтерполу в Україні, Генеральної прокуратури України, а також наукових співробітників Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України. Усього – 37 осіб.

На першому етапі дослідження експертам було запропоновано за п'ятибальною шкалою оцінити фактори, що наведені в табл. В. 21, за рівнем їх значущості для розвитку транснаціональної злочинності (Зф).

На наступному етапі дослідження експертам було запропоновано оцінити ступінь впливу фактора (СВФ) на розвиток транснаціональної злочинності в Україні (табл. В. 22).

Подальший аналіз спрямовано на визначення інтегрального показника впливу того чи іншого фактора на рівень розвитку транснаціональної злочинності в Україні ((Іпр), що розрахований за формулою:

$$І_{пв} = (Зф_1 \times Свф_1) + (Зф_2 \times Свф_2) + \dots + (Зф_{15} \times Свф_{15}), \quad (3.1)$$

де $(\sum_{n=1}^N \text{Свф}_n) = \text{Іпв}_n$ – інтегральне значення кожного фактору (табл. В. 23).

У табл. В. 23 наведено дані та результати розрахунку показника Іпв.

Для того, щоб ці фактори можна було ранжувати за ступенем впливу того чи іншого фактора на рівень розвитку транснаціональної злочинності в Україні, доцільно використовувати інструменти кластерного аналізу, заснованого на обчисленні показника «к-середнє», що уможливить розподіл сукупності об'єктів, на кластери за ступенем їх близькості [456, с. 125].

За цією методикою об'єкт належить до того класу, відстань до якого від центру кластера мінімальна, оскільки щодо математичного забезпечення дана методика є складною, рекомендується показник «к-середнє» розраховувати за допомогою автоматизованих програмних засобів статистики.

У цій роботі, з використанням програмного продукту «Статистика 6», було отримано результати кластеризації досліджуваних факторів (В. 24).

Таким чином, перший кластер включає в себе найбільш важливі фактори, що впливають на розвиток транснаціональної злочинності в Україні, другий кластер складається з факторів, які меншою мірою впливають на процеси транснаціоналізації злочинності в країні, третій кластер об'єднує в собі причини транснаціоналізації, які мають незначний вплив на дані процеси.

Викликає інтерес той факт, що, наприклад, такий фактор, як глобалізація, що, на думку іноземних фахівців, є визначальним, з погляду розвитку транснаціональної злочинності, експерти віднесли до третього кластеру. Таке становище має цілком логічне пояснення – глобалізація є об'єктивною реальністю і її вплив неможливо нівелювати засобами правоохоронної діяльності, у зв'язку з цим, практична значущість цього фактора для України є сумнівною. З тієї ж причини до третього кластера віднесено і такі фактори, як наявність у країні галузей економіки, що становлять інтерес для транснаціональних злочинних організацій; геополітичне розташування країни як фактор, що зумовлює транзит наркотиків, контрабандних товарів, зброї тощо.

Водночас, на думку експертів, першопричиною транснаціоналізації злочинності слід вважати корупцію, і цей висновок повністю збігається з нашою думкою щодо причин транснаціоналізації злочинності в Україні.

Аналіз вищезазначених факторів, що існують в Україні на сучасному етапі розвитку, свідчить, що, з одного боку, багата природними і людськими ресурсами, але ослаблена внаслідок складного перехідного періоду – з другого, наша країна найбільш схильна до проникнення транснаціональних злочинних організацій ззовні, а також транснаціоналізації національної організованої злочинності. Україна, безумовно, опинилася у фокусі процесів глобалізації злочинності, а це означає, що необхідно докласти значних зусиль усього суспільства до протидії того, щоб Україна не стала однією з найбільш великих територій базування транснаціональної організованої злочинності.

Особливу роль у поширенні транснаціональної організованої злочинності відіграють різного роду збройні конфлікти. Як зазначає В. Бесчастний, будь-який збройний конфлікт породжує широкий спектр порушень прав і свобод людини чи зловживання ними обома сторонами. Не виключенням є і збройний конфлікт на сході нашої країни. Одним із таких негативних явищ є збільшення фактів торгівлі людьми. Адже складні конфліктні ситуації за участі озброєних груп, терористів тощо обумовлюють руйнування правопорядку та відсутність правового поля в зоні його дії. Це призводить до створення умов для посилення експлуатації людей у результаті торгівлі ними [160].

Безумовно, збройний конфлікт на Донбасі став каталізатором збільшення фактів торгівлі людьми, що обумовлюється багатьма факторами. Серед них – складна криміногенна обстановка в зоні конфлікту, послаблення державних інститутів, дисфункція правоохоронних органів у зоні проведення АТО, складність правового статусу непідконтрольних територій, зміна гендерного балансу на окремих територіях та інші. Наявність таких факторів вимагає від держави вжиття невідкладних заходів щодо їх виявлення й усунення з метою попередження та припинення фактів торгівлі людьми, нарощування національних технічних можливостей протидії цій категорії злочинів.

Конфлікт на сході України, який живиться агресією Росії, змусив змінити місце проживання майже два мільйони осіб, і це населення є особливо вразливим для експлуатації. Різні джерела, в тому числі Спеціальна моніторингова місія (СММ) ОБСЄ в Україні, повідомляли, що діти беруть участь у складі комбінованих російсько-сепаратистських угруповань. Такі факти наводяться у засобах масової інформації та поширюються в мережі Інтернет, однак у більшості випадків приховуються самими прихильниками невизнаних окремих районів Донецької та Луганської областей. Згідно з висновком Держдепартаменту США, Уряд України не повністю забезпечує мінімальні стандарти щодо ліквідації торгівлі людьми, однак він докладає значних зусиль для того, щоб зробити це. Україна перебуває в групі 2 (Контрольний список) уже четвертий рік поспіль [160].

У 2014 році, під час активної фази конфлікту на Сході, на території України загинуло під час виконання своїх обов'язків 5 журналістів. Це стало підставою CPJ включити Україну разом із Сирією, Іраком, Ізраїлем, Сомалі та Пакистаном за підсумками 2014 до списку країн які є найнебезпечнішими для роботи працівників мас-медіа [153].

Крім того, якщо в довоєнний час серед злочинців лише 13% злочинців були безробітними, то тепер цей показник досяг 55%. Крім того, якщо раніше до 15% злочинів відбувалося в стані алкогольного сп'яніння, то зараз цей показник знизився до 3%, це свідчить, що % умисних злочинів зріс. Перспектив поліпшення соціально-економічної ситуації на Україні на даний момент не видно, а значить, і соціальна злочинність найімовірніше продовжить зростання.

В даному контексті варто також відмітити, що відповідно до статті 7 Закону України «Про основи національної безпеки України», у військовій сфері та сфері безпеки державного кордону України нелегальна міграція є загрозою національним інтересам і національній безпеці України. У той же час, незважаючи на значну тривалість проведення на території Донецької та Луганської областей антитерористичної операції, засоби боротьби з нелегальною міграцією залишаються такими ж, як і для «мирного» часу.

Взагалі не береться до уваги можливість переховування нелегальних мігрантів на тимчасово непідконтрольній Україні території та у «сірій» зоні. Нажаль і стаття 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» не відносить ДМС України та її територіальні органи в зоні проведення АТО до суб'єктів боротьби з тероризмом.

За офіційними статистичними даними МВС та Генеральної прокуратури України, на прикордонних територіях Причорноморської групи регіонів спостерігається значне погіршення кількісно-якісних показників злочинності. Наприклад, якщо в період з 2012 по 2016 рр. в середньому по Україні відбулося зростання злочинності на +15% (з 504 027 до 592 604 злочини), то в Одеській області на +30% (з 24 474 до 34 650), у Миколаївській – на +35% (з 10 310 до 15 696) й у Херсонській на +28% (з 11 452 до 15 696). Негативною динамікою характеризувалася й інтенсивність злочинності на 100 тис. населення. Тільки в 2016 році порівняно до 2012 року це зростання відбулося більше ніж на третину: у Миколаївській області з 879 до 1363 (+36%); в Одеській області з 1027 до 1453 (+30%); у Херсонській області з 1063 до 1485 (+29%), що значно перевищує середні українські показники, де зростання інтенсивності злочинності відбулося з 1110 до 1385 (+20%) [464].

Звертає на себе увагу зростання ступеню тяжкості злочинності у прикордонних регіонах Півдня України. Наприклад, тільки у 2016 році у Одеській області вчинено 57% (19803) тяжких та особливо тяжких злочинів, у Миколаївській – 51% (7814), у Херсонській – 39% (6090), тоді, як по Україні ці показники дорівнюють – 39% (232542) злочинів. За таких умов, українські регіони, зокрема, прикордонні опинилися у принципово нових соціально-кримінологічних реаліях, які, у свою чергу, потребують нових підходів до аналізу та протидії злочинності [464].

Встановлено, що для прикордонних регіонів Півдня України є характерною стабільно складна криміногенна обстановка, яка характеризується нерівномірністю територіального розподілу злочинності; диференційованістю її кількісно-якісних показників; стійкістю інтенсивності, особливостями

структури територіального розподілу злочинності; негативними тенденціями до зростання злочинності. За період з 2009 по 2016 рр. у прикордонних регіонах України фіксуються суттєві відмінності в інтенсивності злочинності на 100 тис. населення: в Одеській області – 1148; Миколаївській – 1159; у Херсонській – 1190, тоді, як у Вінницькій – 795; Львівській – 759; Чернівецькій – 736; Закарпатській – 635; Івано-Франківській – 479 і т.і.. Виявлено, що в прикордонних територіях регіонів Причорноморської групи спостерігається значне погіршення кількісно-якісних показників злочинності. Зафіксовано зростання ступеню тяжкості злочинності у прикордонних регіонах Півдня України. Доведено, що структура злочинності у прикордонних регіонах Півдня України, насамперед, представлена злочинами проти власності, де понад 60% складають крадіжки, грабежі (16%), шахрайства (9%) розбої (2%) та вимагання (0,2%). За кількістю і розповсюдженістю злочинів проти власності, «лідером» у своїй групі є Одеська область (69%), на другому місці знаходить Миколаївська (64%) і на третьому – Херсонська область (56%). У регіональному розрізі простежуються суттєві відмінності у структурі злочинності проти життя та здоров'я населення. Практично кожен п'ятий випадок злочинів проти життя та здоров'я особи у прикордонних регіонах Півдня України закінчується умисним вбивством або завданням тяжких тілесних ушкоджень потерпілій особі. Наприклад, тільки у Одеській області щорічно вчиняється близько 268 (13%) умисних вбивств, 172 (8,2%) – умисних тяжких тілесних ушкоджень, 186 (9%) – умисних середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Криміногенний облік прикордонних регіонів Півдня України у значній мірі утворюють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, більшість з яких пов'язані з транскордонними чинниками. Три з чотирьох злочинів у сфері громадської безпеки, пов'язані із незаконним обігом зброї. Якщо по Україні щорічно вчиняється близько 7409 (63%) цих злочинів, то в Одеській їх фіксується – 382 (75%), у Миколаївській – 259 (85%), у Херсонській – 183

(85%) випадки; залишається складною ситуація, пов'язана із терористичними загрозами [464].

Найпоширенішим видом злочинів у структурі злочинності проти безпеки руху та експлуатації транспорту є незаконне заволодіння транспортним засобом (ст.289 КК), яке складає майже половину всіх злочинів у загальнодержавній та регіональній сукупності злочинів: по Україні - 11463 (48%), в Одеській – 1118 (57%), у Миколаївській – 336 (43%), у Херсонській – 376 (50%) злочинів.

Одеська, Миколаївська та Херсонська області стали привабливими центрами концентрації криміналітету. Фактор прикордоння для злочинців полегшує ведення протиправної діяльності, підсилює привабливість злочинної діяльності з точки зору планування та вчинення злочинів, зникнення з місць їх вчинення та уникнення від кримінальної відповідальності. З'ясовано, що останніми роками на фоні значного зниження розкриття злочинів (з 75% до 20-30%), зростає злочинна активність осіб-правопорушників. Найвищою злочинною активністю із коефіцієнтом 934 на 100 тис. населення характеризується територія Херсонської області. На другому місці знаходиться Миколаївська область із показниками – 739 на 100 тис. населення. При загальноукраїнських показниках – 488, для Одеської області є характерними такі дані – 460 злочинців на 100 тис. населення. Виявлено, що в абсолютній більшості – понад 66% вчиняють молоді особи чоловічої статі у віці 18-40 років. Переважна кількість осіб, що вчинили злочини мають середню освіту, на момент вчинення злочину ніде не працювали і не вчилися. Майже половина злочинців раніше засуджувалися, для них характерний ранній рецидив [464].

Істотно погіршує криміногенну обстановку і створює труднощі в організації запобігання злочинності в Одеській Миколаївській та Херсонській областях високий рівень міграції і, як наслідок, висока щільність населення, висока насиченість регіонів особами, які раніше засуджувалися за тяжкі та особливо тяжкі злочини, розповсюдженість зброї, наркотиків, психотропних речовин та організованих злочинних груп, які займаються їх збутом та транскордонним і міжрегіональним переміщенням.

Додаткове соціально-кримінологічне навантаження у прикордонних регіонах Причорномор'я обумовлюється високою кількістю і невирішеністю проблем біженців та переселенців з Донбасу та АР Крим. Наприклад, якщо у Тернопільській області перебуває 2 623 переселенці, у Чернівецькій – 2 876, у Рівненській – 3 170, то в Миколаївській – 8 275, у Херсонській – 12 475, в Одеській – 30 324 особи. Визначено, що не останню роль у погіршенні стану злочинності в Причорноморському прикордонні відіграє радикалізація свідомості населення, нав'язування засобами масової інформації культу насилля і нетерпимості.

Визначено специфіку кримінологічної характеристики осіб, які вчинили злочини у прикордонних регіонах Півдня України, що визначається підвищеною долею злочинців, які не мають постійного джерела доходів, підвищеною кримінальною активністю осіб молодого віку (від 18 до 40 років – 66%), переважно, чоловічої статі; зростанням рецидиву злочинів, групових та озброєних форм протиправної поведінки. Діяльність злочинців найчастіше супроводжується станом сп'яніння, невиправданою жорстокістю, надмірною агресією, часто пов'язана із міжрегіональною та міжкордонною міграцією. Встановлено, що протягом 2006-2016 рр. на фоні значного зниження розкриття злочинів (з 75% до 20-30%), зростає злочинна активність осіб-правопорушників. Найвищою злочинною активністю, із коефіцієнтом 934 на 100 тис. населення, характеризується територія Херсонської області; на другому місці знаходиться Миколаївська область із коефіцієнтом – 739; для Одеської області є характерними данні – 460 злочинців на 100 тис. населення [464].

Суттєвий вплив на стан злочинності чинять і недоліки реформування правоохоронних органів. Варто констатувати прорахунки у кадровій політиці, що спричинили відтік досвідчених працівників, зниження службової мотивації тощо. На початок вересня 2016 року штатна чисельність Національної поліції становила 149,8 тис., працівників, що на 1,5% більше, ніж на початку 2016 року (147,5 тис.).

Фактично працює 127 тис. співробітників, або 84,3%, а некомплект становить 23,6 тис., або 15,7%. Окрім цього, на 0,2% (з 14306 до 14280) відбулося зменшення штатної чисельності працівників підрозділів досудового розслідування, некомплект яких становить 1,8 тис., або 12% (фактична чисельність – 12,5 тис.). При цьому у 2014–2016 рр. було суттєво скорочено набір у вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання. Це дає підстави для висновку: у 2018–2020 рр. проблема некомплекту підрозділів Національної поліції ще більшою мірою загостриться, що негативно вплине на криміногенну ситуацію в державі у середньостроковій перспективі [289].

Новий акцент на політичну свідомість і лояльність влади, натомість професіоналізму вже дає ті результати, які і ілюструє кримінальна статистика. Таким чином, різке зростання злочинності в сукупності зі зменшенням кількості професіоналів зумовлюють погіршення криміногенної обстановки. У свідомості обивателя складається уявлення про безкарність злочинців, що штовхає до лав криміналу все нових і нових громадян відчують матеріальну скруту. Як ми уже зазначали, беззахисність населення перед злочинністю привертає в країну і іноземну організовану злочинність. Так вже відзначена поява банд з Кавказу, Середньої Азії, Росії та інших регіонів. Таким чином, прогноз на поточний рік негативний [432].

Злочинність в Україні стала фактором політичного значення, що виражається, зокрема, не тільки в широкому поширенні пов'язаної з нею корупції. Не втрачаючи зв'язків із кримінальним середовищем, керуючись злочинними інтересами, представники криміналітету намагаються проникнути в органи влади України або в оточення окремих посадових осіб. В деяких регіонах за підвищеної напруженості міжнаціональних відносин утворились умови, в яких інтереси лідерів та інших учасників злочинних угруповань збігаються з політичними інтересами окремих кланів, соціальних груп, громадських об'єднань, внаслідок чого зросла небезпека їхнього використання як силових, антиконституційних засобів політичного тиску та боротьби.

Високий рівень інтернаціоналізації та глобалізації злочинності, наявність усталених зв'язків її представників зі злочинними елементами в країнах СНД, Східної Європи, Азії, країнах Заходу, особливо там, де є великі діаспори вихідців з колишнього СРСР (США, Німеччина тощо), інтернаціоналізація призводить до перепрофілювання злочинної діяльності, напливу капіталів міжнародних злочинних співтовариств на територію України, що представляє суттєву зовнішню загрозу безпеці країни та її громадян.

Злочинні елементи в Україні стали більш консолідовані, мобільні, інформовані та зухвалі. Окремі злочинні угруповання краще оснащені зброєю, засобами зв'язку, транспортом і спеціальною технікою, ніж правоохоронні органи України. Недоліки в системі їх організації спричиняють низьку ефективність протидії, яка перетворюється тільки на імітацію дій. Недостатнє фінансування, фактична відсутність соціальної захищеності працівників правоохоронних органів змушує окремих з них співпрацювати з криміналітетом.

Сучасний стан правових основ правової політики України щодо протидії злочинності характеризується недосконалістю актів усіх рівнів, відсутністю офіційно визнаної концепції розвитку нормативно-правової бази, що стосується організації і функціонування системи боротьби зі злочинністю, роз'єднаністю суб'єктів, невиправданим дублюванням окремих функцій, недостатнім рівнем взаємодії і координації їх діяльності. Закони й підзаконні нормативно-правові акти, чинні в зазначеній сфері діяльності, не мають чіткого визначення об'єктів кримінологічного впливу, його суб'єктів, відповідних функцій, обов'язків, повноважень та дієвого інструментарію.

Вони мають слабе інформаційно-кримінологічне підґрунтя, запобіжну роль різних галузей права і зовсім не містять юридичних санкцій за невиконання правових норм. Однією з визначальних причин низького рівня протидії злочинності є недосконалість первинного статистичного обліку злочинів, що орієнтується лише на реєстрацію інформації про діяння кримінального характеру, а не на реагування на злочинність, повна відсутність

звітності, а відтак і відповідальність за профілактичним напрямом діяльності правоохоронних органів. Як результат, на сьогодні відсутня система реального відображення стану злочинності та протидії їй, що неминуче призводить до штучного викривлення справжньої картини та невиправданого ослаблення оперативно-розшукової діяльності органів поліції.

Необхідно також поглибити кримінально-кримінологічне дослідження стану злочинності та протидії їй з боку держави та суспільства. Невідкладною є необхідність удосконалення оперативно-розшукової діяльності поліції, для якої основними завданнями є забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності, надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які в силу різних обставин потребують такої допомоги [17].

На XI Конгресі ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Бангкок, 2005) зазначалося, що паралельно процесу глобалізації йде зростання складних *«мережових структур організованої злочинності»*, чия діяльність охоплює багато країн. При здійсненні деяких видів своєї діяльності злочинні групи стали частіше залучати «підрядників» з боку - інші злочинні групи - або формувати стратегічні союзи як з конкурентами, так і з союзниками. Новий, мережевий характер злочинних груп – це відображення використання ними технологій для забезпечення зв'язку.

Для кращого розуміння злочинної структури слід розглядати не з точки зору їх розподілу на дрібні і великі організації або на оформлення структури і неформальні мережі, а з точки зору безперервного перетворення малих структур у великі, а гнучкі організації однієї мережі у бюрократичні структури. Деякі групи можуть поєднувати елементи сформованої ієрархічної структури на одних рівнях з розмитою й гнучкою системою взаємин на більш низьких рівнях.

Транснаціональна організована злочинність має високий рівень соціальної мімікрії:

1) організовані злочинні формування, будучи складними соціальними явищами, крім власне злочинної поведінки, самого злочину і злочинців включають у свою діяльність багаторівневу і розгалужену систему як протиправних, так і легітимних соціальних діянь, як правопорушників, так і законослухняних громадян;

2) організовані злочинні формування розвиваються у тісному зв'язку з дисфункцією соціальних інститутів, забезпечуючи як незаконним (злочинним і іншим протиправним), так і законним шляхами певні об'єктивні суспільні потреби в конкретний історичний період на конкретній території (від виробництва і розподілу необхідних населенню товарів до захисних функцій в ситуаціях національних і релігійних конфліктів);

3) організовані злочинні формування в період реформування суспільних відносин можуть виступати в якості інструменту для досягнення конкретних політичних і економічних цілей певних соціальних груп, які не є самі по собі злочинними або делінквентності.

Уже факт розширення діяльності організованих злочинних формувань створює серйозну загрозу суспільству. Організована злочинність підриває основоположні цінності як правового, так і політичного характеру, які служать цементуючою основою суспільства. Вона кидає виклик засадам суспільства, на яких ґрунтуються ці цінності, і створює власні анти цінності. Імідж організованої злочинності як сили, що забезпечує робочі місця і добробут людей, і як сили, здатної взяти на себе функції владних структур з управління, законотворчості і підтримання правопорядку, може зробити згубний вплив на будь-яке суспільство незалежно від ступеня його розвитку. За допомогою корупції або залякування представників законної влади організована злочинність підриває основоположні інститути, позбавляючи їх дієвості не тільки в силу втрати ними ефективності, але і в довгостроковій перспективі за рахунок дискредитації тих цінностей, на яких заснована їхня діяльність.

У ряді випадків злочинні організації створюють конкуруючі владні структури (феномен, який іноді розглядається як «державна в державі»), що

ґрунтуються на паралельній економіці, або економіці «чорного» ринку, масштаби якої досить значні. Їх готовність використовувати силу проти держави та її представників означає виклик державної монополії на передбачене законом застосування насильства і поєднана із заподіянням шкоди в таких масштабах, які перевищують розміри збитку, що завдається діяльністю більшості терористичних груп [228, с. 365-366].

Також необхідно з акцентувати увагу і на віктимологічний фактор детермінації транснаціональної організованої злочинності, зокрема віктимність виступає як умова такої злочинності. *Транснаціональна організована злочинність є потужним віктимогенним фактором.*

В умовах сучасної глобалізації зростає вплив транснаціональної організованої злочинності на соціально-економічний розвиток. Організована злочинність накопичує величезний економічний і фінансовий потенціал, через який впливає на структури суспільства [88; 89; 90].

На думку Бояна Станкова [404, с. 286], віктимологічний ефект організованої злочинності виявляється прямо і опосередковано:

а) пряма віктимізація відбувається тоді, коли організована злочинність породжує безпосередню жертву – одну чи більше фізичних або юридичних осіб. Вони є жертвами конкретних дій злочинних організацій – вбивство суперника, небажаний власник свідка, власник майна, викрадення, пошкодження, знищення людини в групах дій організації.

Пряма віктимізація є наслідком самого існування організованої злочинності. Злочинна організація не може існувати, якщо вона не набуває капіталу, що зростає щоденно. На перших етапах виникнення та зміцнення організації ця форма віктимізації є фундаментальною. Вона реагує на початкову стратегію злочинної організації – нав'язування сили організації через насильство.

На наступному етапі жертвою злочинної організації стають фінансові організації. Економічний примус заміняє насильство і використовує його тільки

як крайній засіб. Використовуються методи конкуренції, відмивання грошей та корупції, відносини між економічними партнерами.

Залежно від економічної та фінансової потужності злочинних організацій жертв економічної і фінансової поведінки може бути два або більше підприємств у сфері страхування, туризму, азартних ігор і т.п.

Віктимізація в цих випадках обумовлена безпосереднім зіткненням інтересів.;

б) непряма віктимізація є наслідком дифузного прояву організованої злочинності. Це пов'язано з глобалізацією та трансформацією організованої злочинності у організований транснаціональний феномен. Колишній глава контррозвідки в Німеччині Е. Вертебах зазначає, що завдяки своїй величезній фінансовій потужності латентна організована злочинність впливає на всю економічну складову державної політики, державного управління та правосуддя. У деяких випадках це нав'язує політиці свої закони, власну систему цінностей [404, с. 287].

Непряма віктимізація має найбільший руйнівний ефект. Вона впливає непрямым чином на великі групи людей, суспільство в цілому. З часом вона стала практикою повсякденного життя.

Організована злочинність як фактор віктимізації виявляється на трьох рівнях – глобальному, частковому та індивідуальному [69].

В умовах високо криміналізованого суспільства кількість реальних жертв дуже велика, а ще більша є кількість потенційних жертв. Індивідуально або як члени окремих домогосподарств, громадяни все більше стають жертвами організованої злочинності, залежно від ризику бути жертвою, і в залежності від їх індивідуальних рис. Більшість із них є жертвами злочинів вуличного типу через складність розмежування звичайних злочинів та злочинної діяльності, не пов'язаної з організованою злочинністю.

Комплекс факторів, що визначають віктимізацію на індивідуальному рівні, надзвичайно різномірний. Вона включає соціальні, психологічні та біологічні чинники. У багатьох випадках жертви є не випадковими категоріями.

Віктимізація на частковому рівні проявляється у сфері різних видів злочинів. Частковий рівень більш визначений, ніж індивідуальний і визначається більш обмеженим, але більш однорідним комплексом факторів – віктимізацією з точки зору крадіжки, пошкодження або руйнування майна, шахрайства, пограбування тощо. Віктимізація у сфері економічної злочинності та злочинності неповнолітніх стає все більш загрозливою, але незалежно від того, скільки факторів виявлено, вони постійно змінюють свої впливи, в деяких випадках послаблюються і інших посилюються. У умовах глобалізації прискорюється дія нових факторів, які виникають внаслідок зміни ситуації.

На певному рівні корупція виявляється більш вираженою в контексті економічної злочинності, звідки вона виникає на глобальному рівні та стає окремим чинником віктимізації.

Віктимізація на глобальному рівні – це остаточний етап у розвитку віктимізації. Глобальний рівень криміналізації швидший, ніж побутова криміналізація. У цих випадках можна говорити про віктимізацію суспільства. З таким рівнем захисту безпека, здоров'я та майно людей перебуває у небезпеці, практично відсутня здатність держави та її установ контролювати деструктивні процеси в суспільстві. Досягнення такого рівня віктимізації можливе в надзвичайно складних криміналізованих ситуаціях, коли механізми самоконтролю громади заблоковані. У деяких країнах з перехідною економікою майже повністю поширилася глобальна віктимізація. Державність перебуває під загрозою, а її державні установи не працюють в правовому полі, і не відповідають зовнішнім політичним інтересам.

Добре відомо, що кожна національна статистика зіткнулася з серйозними труднощами у спробі відслідковувати жертви організованої злочинності. Але прихований характер віктимізації очевидний. Процес віктимізації важко визначити кількісно.

Обстеження жертв злочинів в рамках програми міжрегіонального інституту з вивчення злочинності та кримінального правосуддя Організації

Об'єднаних Націй – ICVS, встановив високу латентність найрозповсюджених злочинів – злочинів проти власності – крадіжки, грабежі, шахрайство.

В Україні у 2016 р. 90% осіб не повідомляли про випадки, коли вони були введені в оману в якості покупців або користувачів послуг. До поліції заявили лише 1,5%, а ще 1% звернулися за допомогою до недержавного агентства.

Прискорена і складна віктимізація часто пов'язана з типом суспільства, в якому розвивається цей процес. Відзначено, що цей процес інтенсивний і руйнівний в країнах, що розвиваються.

В країнах з перехідною економікою віктимізація суспільства нерозривно пов'язана з загальними соціально-економічними та політичними змінами з трансформацією власності, зростаючої бідністю і ослабленою державною владою [337, с. 108].

Економічна злочинність у глобалізованій економіці породжує складні віктимологічні проблеми. Економіка, в якій переважає організована злочинність у всій або деяких її сферах, перетворює цілу або більшу частину населення на потенційну жертву [112]. В порушення основоположних принципів конкурентної економіки організована злочинність створила умови для виникнення нових і різних за формою і ступенем суспільної небезпеки злочинних дій.

За часів економічної нестабільності і постійного тиску і перерозподілу економічного потенціалу і ринків, «тіньова економіка» насправді може віктимізувати необмежену кількість людей. Зворотні залежності чітко виявляються: наскільки економічна злочинність прихована, тим більш очевидними є її жертви. Злочинність в «тіньовому секторі економіки» призводить до зниження валового внутрішнього продукту, в результаті привласнення він залишається вкрай низьким, а рівень життя суттєво знижується.

Економічний фактор віктимізації діє дифузно. Приховані доходи від «тіньового бізнесу» та експорту капіталу вводять обмежувальну податкову політику, жертвами якої стають усі членами суспільства.

Існує дуже високий ризик віктимізації серед банкірів та працівників фінансових установ, особливо якщо через них можливе відмивання коштів. Порушення службових обов'язків відбувається в умовах корупції.

Жертвами є самі учасники транснаціональної організованої злочинності. Ризик стати жертвою злочину надзвичайно високий. Участь осіб у злочинній криміногенній ситуації часто перетворює їх у жертв, зокрема під час «розборок» між злочинними організаціями при виконанні конкретного зобов'язання, завдання [113].

Група з підвищеною віктимною активністю – це представники політичної влади, державної адміністрації, їх віктимізація найчастіше виявляється через корупцію, зловживання владою.

Віктимізація та віктимологічна політика. Проблему захисту жертв організованої злочинності надзвичайно важко урегулювати на міжнародному рівні, не так через віктимність ви віктимізацію, як встановлення суми шкоди, заподіяної різним особам в різних регіонах. Нажаль усі країни світу можуть фінансувати такі стратегії в міжнародно-правових відносинах.

На цьому етапі важливіше враховувати основні принципи Декларацій ООН та їх включення до цивільного, адміністративного, страхового та кримінального законодавства. Це є основою майбутньої ефективної міжнародної співпраці для кращого захисту прав та інтересів жертв організованої злочинності. Стратегії можна впроваджувати на загальнодержавному рівні, а також на більш конкретному – спеціальному щодо конкретних злочинів економічної та насильницької спрямованості.

З 1989 року на міжнародному рівні у багатьох розвинених країнах регулярно проводяться національні огляди віктимізації населення. Огляди віктимізації є не тільки джерелом даних про латентну злочинність, а й дозволяють виявити готовність громадян заявляти про відомі їм злочини, оцінювати страх населення перед злочинністю, а також ступінь задоволеності роботою правоохоронних органів, тобто визначити ефективність роботи правоохоронної системи.

У прийнятій в США в квітні 2008 р Стратегії правоохоронної боротьби з транснаціональною організованою злочинністю визначені основні стратегічні загрози:

1) члени міжнародної організованої злочинності (МОП) проникли на енергетичний ринок та інші стратегічні сектори світової економіки. У міру зростання потреб країн в енергії буде зростати і сила тих, хто контролює енергетичні ресурси;

2) члени міжнародної організованої злочинності надають організаційно-технічну та іншу підтримку терористам;

3) міжнародна організована злочинність займається торгівлею людьми і контрабандними товарами, здійснюючи ввезення людей і продукції через кордони, порушуючи безпеку кордонів, підриваючи економіку держав і погрожуючи здоров'ю і життю тих, хто стає жертвами торгівлі людьми;

4) члени міжнародної організованої злочинності використовують міжнародну фінансову систему для переміщення незаконно отриманих доходів і коштів, в тому числі щорічно переміщує мільярди доларів незаконних коштів через фінансову систему країн. Щоб мати можливість продовжувати цю практику, МОП прагне підкупити фінансових і нефінансових посередників по всьому світу;

5) члени міжнародної організованої злочинності використовують кіберпростір для нанесення шкоди особам та інфраструктурі держав, підриваючи систему захисту особистої інформації, стабільність ділової та урядової інфраструктури, а також безпеку і платоспроможність ринків фінансових інвестицій;

6) члени міжнародної організованої злочинності маніпулюють фондовими біржами, проводячи складні шахрайські операції, здійснюючи крадіжки на мільярди доларів у інвесторів, споживачів і державних відомств;

7) членам міжнародної організованої злочинності вдається підкуповувати державних чиновників по всьому світу. І вони продовжують знаходити кошти впливу - законні і незаконні - на державних посадових осіб [228, с. 378-379].

Транснаціональна злочинність набула значних масштабів, якісно погіршивши криміногенну ситуацію в Україні. Проникнення у вітчизняну злочинність транснаціонального компоненту, будучи частиною загальної тенденції глобалізації, відрізняється різноманітністю форм і видів – від інтеграції розрізнених українських груп у транснаціональні кримінальні структури до активізації діяльності міжнародної наркомафії, торговців зброєю, людьми чи людськими органами, що розглядають Україну як один із перспективних потенційних ринків.

Висновки до розділу 3

1. Транснаціональна організована злочинність – складне явище, що є індикатором соціального, економічного становища країни, піддається сукупному впливові різних за своєю природою детермінант. Упродовж 2009 – 2018 рр. виявлено 2513 організованих груп і злочинних організацій (2009 р. – 379, 2010 р. – 397, 2011 р. – 395, 2012 р. – 258, 2013 р. – 172, 2014 р. – 155, 2015 р. – 123, 2016 р. – 136, 2017 р. – 210, 2018 р. – 288) та 190 організовані групи й злочинні організації з транснаціональними зв'язками (2008 р. – 18; 2009 р. – 18; 2010 р. – 40; 2011 р. – 27; 2012 р. – 28; 2013 р. – 18, 2014 р. – 14, 2015 р. – 5, 2016 р. – 4, 2017 р. – 11, 2018 р. – 7). Найбільша динаміка злочинів, пов'язаних з транснаціональною організованою злочинністю, характерна для 2010 р. (ланцюговий темп приросту становив 63,0 %, а кількість зареєстрованих злочинів збільшилася з 233 до 548). Майже половина з них (43,0 %) вчинено організованими групами з особливою жорстокістю або загальнонебезпечним способом (використання зброї та вибухівки). Найбільшу кількість злочинів цієї категорії виявлено у Донецькій, Запорізькій, Київській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Херсонській, Харківській, Чернівецькій областях, а також у місті Києві. За даними Державної судової адміністрації України, судами винесено обвинувальні вироки за злочини у складі

транснаціональних злочинних організацій: у 2014 р. – 93 особам, у 2015 р. – 76, у 2016 р. – 16, у 2017 р. – 24, а у 2018 р. – 68 особам.

2. Предметами злочинного посягання (кримінального інтересу) транснаціональних організованих груп і злочинних організацій в Україні частіше за все виступають: наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори (39%); вогнепальна й холодна зброя, боєприпаси, вибухові речовини тощо (37%); гроші, коштовності та цінні папери (32%); транспортні засоби (27%); людські органи та тканини або сама людина (25%). Специфікою функціонування транснаціональних організованих злочинних угруповань, є спеціалізація на вчиненні злочинів проти власності в тому числі інтелектуальної власності (комп'ютерні програми, комп'ютерна інформація, бази даних), у сфері господарської діяльності, пов'язаних з наркобізнесом, незаконним обігом зброї, вибухових та інших небезпечних речовин, тероризмом та іншими формами екстремістської діяльності, сексуальною експлуатацією й торгівлею людьми, а також ринок страхових послуг.

3. Геополітичне становище України обумовлює той факт, що держава стала проміжною ланкою в ланцюжку наркоторговців та перевалочну базу контрабандистів, які перевозять кокаїн за маршрутом: країни Латинської Америки – Україна – Придністров'я – Молдова («Трансільванський коридор» – країни Євросоюзу). За результатами діяльності правоохоронних органів України тільки у 2017 році було ліквідовано 22 міжнародних канали перевезення наркотиків та вилучено понад 10 тонн наркотичних засобів і психотропних речовин. Такі дані підтверджують тенденцію, що 70% усього потоку контрабанди з нашої країни припало на наркотичні речовини.

4. В умовах збройних конфліктів найбільш розповсюдженими формами торгівлі людьми з метою подальшої експлуатації стають: вербування, переміщення, передача, переховування або одержання осіб чоловічої статі з метою поповнення лав особового складу збройних сил сторін, що беруть участь у конфлікті; використання примусової праці і рабства для задоволення потреб озброєних груп; сексуальна експлуатація (військова проституція, насильницька вагітність); втягнення у злочинну діяльність; вилучення органів.

5. За даними МВФ, щорічно у світі відмивається від 500 млрд до 1,5 трлн доларів США, що становить 5% світового валового продукту. В умовах кризи національної економіки і розвитку інтеграції з міжнародними установами в Україні гостро постає питання про протидію легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом.

6. Виділено основні типи кримінальних угруповань: а) кримінальні корпоративні організації, які будують свою стратегію одержання доходів, орієнтуючись виключно на сприянні їм корумпованих чиновників і використанні у власних цілях державних важелів та бюджетних ресурсів у тій чи іншій формі; б) корпоративні організації, що спеціалізуються на маніпулюванні нафтогазовими та енергетичними потоками ресурсів; в) кримінальні корпорації, які прагнуть отримати статус «системоутворювальних» для регіонів або навіть у масштабах усієї країни; г) корпоративні структури, що обслуговують інтереси суто кримінальних організованих злочинних угруповань та існують для відмивання доходів, отриманих від кримінальної діяльності.

8. З огляду на підходи, запропоновані представниками відомих кримінологічних шкіл детермінанти транснаціональної організованої злочинності розподілено на соціально-економічні, організаційно-управлінські, морально-психологічні та правові.

РОЗДІЛ 4

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

4.1. Головні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні

Актуальність проблеми протидії злочинності визнається і на міжнародному рівні. Зокрема, з метою вивчення стану й тенденцій злочинності в окремих регіонах світу кожні п'ять років, починаючи із 1955 року, відбуваються науково-практичні заходи, що організовує ООН під назвою «Конгреси ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя». Останній, 13-й такий Конгрес, відбувся 12–19 квітня 2015 року у Катарі в м. Доха. В ньому взяли участь понад 5 тис. представників із 142 країн світу: урядовці, керівники правоохоронних органів, провідні науковці, експерти, делегати від різних неурядових організацій та ін. Це засвідчує, що злочинність справді є проблемою, яка загрожує людству і вимагає адекватного реагування.

Фахівці ООН звертають увагу на те, що на сучасному етапі розвитку суспільства, поряд із найпоширенішими формами транснаціональної організованої злочинності, набули поширення такі організовані злочинні вияви, як піратство, кіберзлочинність, сексуальна експлуатація дітей, екологічна злочинність та незаконний обіг культурних цінностей.

Очевидно, що кожна з держав окремо та світове співтовариство загалом постійно намагаються дати відсіч злочинності. Проте загальновизнано, що така діяльність зводиться до вирішення трьох основних завдань: розробки ефективного національного законодавства у сфері протидії та запобігання злочинності загалом та окремим злочинам, налагодження дієвого міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності та удосконалення діяльності органів кримінальної юстиції.

Водночас мусимо констатувати, що сьогодні жодне з таких завдань не вирішене. Попри систематичне вдосконалення, національне законодавство у сфері протидії злочинності постійно «наздоганяє» останню, що зумовлене появою нових форм і методів злочинної діяльності. Варто додати, що питання створення такого законодавства постійно ускладнюється, з огляду на тенденції дедалі ширшого захисту прав і свобод людини, зокрема й особи, яка вчиняє злочини. До того ж, існує дещо хибна думка про можливість вирішення проблем протидії злочинності лише законодавчим шляхом. Дійсність доводить, що ефективне законодавство має вагоме, проте не головне значення. Підхід до вирішення будь-якої проблеми, зокрема й до проблеми протидії злочинності, має бути комплексним і розпочинати таку діяльність потрібно із виявлення та усунення причин цього явища [33].

Проблематичним та дискусійним в кримінології є питання визначення поняття «протидія злочинності». В. В. Голіна відзначає, що в кримінологічній літературі для визначення заходів по недопущенню вчинення злочинів застосовується без достатніх підстав різні терміни: «попередження», «запобігання», «припинення», «профілактика», «рання профілактика», «спеціальне попередження», «спеціально-кримінологічне попередження». Такі терміни як «профілактика» і «превенція», «попередження» і «запобігання» досліджують В. Бурлаков, Н. Ф. Кузнєцова, Г. М. Міньковський.

Існують спроби деяких вчених розмежувати значення таких термінів, пов'язуючи їх з різними рівнями, етапами, напрямками і видами попереджувальної діяльності.

Ю. Заросинський та І. Рощина виділяють як загальне – поняття «попередження», вказуючи на існування трьох видів попереджувальної діяльності: 1) профілактика; 2) запобігання; 3) покладення краю злочинності.

О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв також зазначають: «Деякі автори не ототожнюють поняття «попередження» та «профілактика», надаючи кожному окреме тлумачення та різний логічний обсяг. Зазначимо, що запропонована термінологічна дискусія стосовно розмежування цих понять, що визначають

одне й те саме явище, явно недоцільна, оскільки не має теоретичного та практичного сенсу, є надуманою, поглиблює понятійну плутанину, змушує вчених «переключатися» з аналізу змісту явища на його етимологічну оболонку».

Такі відомі російські кримінологи як А. І. Долгова, С. М. Іншаков вживаються поняття «боротьба зі злочинністю» та «вплив на злочинність». Ми дотримуємося точки зору, що вживати для охоплення та інтеграції всіх, досліджених кримінологами видів діяльності та заходів по недопущенню вчинення злочинів, доречно використовувати термін «протидія злочинності».

О. М. Бандурка та О. М. Литвинов визначають протидію злочинності як особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня.

Протидія злочинності охоплює три сфери суспільних відносин:

1. Загальна організація протидії злочинності – це сукупність організаційних (облік, реєстрація), управлінських (прогнозування, планування, координація, визначення стратегії і тактика), профілактичних (реалізація програм і планів, здійснення профілактичних заходів), контрольних (вивчення практики, встановлення тенденції злочинності) та інших дій різноманітних органів та установ, які взаємодіють для досягнення спільних результатів.

2. Правоохоронна діяльність – система заходів із реалізації правоохоронних та/або правозастосовних функцій державними органами, громадськими організаціями чи громадянами.

3. Попередження злочинності – це здійснення спеціальними суб'єктами передбачених законом заходів для недопущення розвитку злочинного наміру на

попередніх стадіях вчинення злочину, виявлення ознак скоєних злочинів, встановлення осіб, які їх скоїли, притягнення цих осіб до відповідальності, відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів громадян та відшкодування збитків від злочинних дій [18, с. 53].

Залежно від ієрархії причин та умов злочинності у структурі її запобігання виділяють наступні форми діяльності: загальносоціальна, спеціально-кримінологічна та індивідуальна профілактика злочинів.

Загальносоціальна профілактика злочинів послідовно здійснюється усім прогресивним розвитком суспільства. Вона пов'язана з найбільш тривалими та значущими видами діяльності, заходами розвитку ринкової економіки, забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян, підтримки культури та моралі, зміцнення законності, соціальної захищеності населення. Ці заходи мають найбільш масштабні цілі, і таким чином загально-соціальна профілактика злочинів виходить за рамки інших видів профілактики злочинів.

Основними цілями даного запобіжного напрямку є подолання або обмеження криміногенно небезпечних протиріч у суспільстві, поступове викорінення відомих ще з біблійських часів негативних явищ, створюваних політичними, економічними, психологічними, ідеологічними, міжнаціональними та іншими чинниками виникнення криміногенного потенціалу в суспільстві (економічні й політичні кризи, небезпечне майнове розшарування населення, необґрунтоване, навіть злочинне збагачення певних кіл громадян, безробіття, затримка заробітної плати, існування на межі виживання переважної частини населення, занепад моралі, проституція, наркоманія, алкоголізм, безпритульність тощо) [158].

Проведення у країні дійсно соціально спрямованої політики створює економічні, організаційно-управлінські, політичні, правові та інші передумови для ефективної реалізації кримінально-правового і спеціально-кримінологічного напрямів протидії злочинності. Без постійної турботи про удосконалення соціальної політики у країні, спрямованої на подальше зростання матеріального та духовного життя людини, стверджувати про

серйозні наміри щодо протидії злочинності – значить не розуміти, якнайменше, суті і змісту її запобігання. Влада і суспільство повинні зрозуміти ці важливі положення кримінологічної політики і теорії протидії злочинності і бути зацікавленими у посиленні запобіжного ефекту соціально-економічних заходів [158, с. 38].

Спеціально-кримінологічна профілактика злочинів здійснюється спеціально уповноваженими на це органами та установами, на які законом покладено боротьбу зі злочинністю (органи кримінальної юстиції) серед окремих верст населення, соціальних груп. На відміну від загальносоціальної профілактики спеціальна має за мету вказати членам суспільства на неможливість злочинного варіанта поведінки і створює такі умови, щоб захистити всіх членів суспільства від протиправних дій окремих його представників за допомогою покладання на винних осіб обов'язку понести передбачене законом покарання. Залежно від особливостей застосування заходів профілактичного впливу на різних етапах спеціально-кримінологічної профілактики злочинів виділяють ранню, безпосередню і посткримінологічну профілактику.

Індивідуальна профілактика злочинів має цілеспрямований на недопущення злочинної поведінки характер. Вона спеціально застосовується для встановлення та усунення (блокування, нейтралізації) причин, умов, інших детермінант злочинів. Це спеціальна діяльність, основою якої є застосування спеціальних методів та прийомів, що відповідають принципам профілактики злочинів, знань та навичок регулювання соціальних відносин виключно з метою встановлення осіб, від яких можна очікувати скоєння злочинів, та унеможливлення цього [237].

Ефективність чи неефективність кримінологічної політики можна визначити лише шляхом встановлення реального результату від упровадження поточних програм і планів протидії злочинності. Це положення – аксіома теорії протидії злочинності. Проте, починаючи з 1993 р., коли була прийнята перша Державна програма запобігання злочинності в Україні, і закінчуючи останньою

Комплексною програмою профілактики правопорушень на 2007-2009 роки, жодного разу не заслуховувалося питання про результати виконання зазначених у них заходів. Запобігання злочинності як важливий елемент інтегративної системи організованої протидії злочинності включає в себе безліч різноманітних запобіжних заходів, чітких визначень рівнів і напрямів запобіжної діяльності суб'єктів, їх компетенції, природи самих заходів тощо [158, с. 39].

Загальносоціальна протидія злочинності є основою спеціальної протидії. Спеціальна протидія здійснюється шляхом правового реагування на вчинення злочину та спеціально-кримінологічного запобігання новим злочинам. Процес реагування на вчинений злочин утворює самостійну систему заходів, які застосовуються у певній послідовності. Перший комплекс таких заходів найчастіше визначають терміном «виявлення» злочину. При цьому С.Г. Міщенко зауважує, що, по-перше, виявленням доцільно охоплювати і так зване розкриття злочину, тобто встановлення суб'єкта його вчинення; по-друге, виявленню підлягає не лише вчинений злочин, а й каране готування до нього та замах на його вчинення; по-третє, у сфері власне кримінальної юстиції мають залишатися лише процесуально унормовані засоби виявлення злочину. Наступним комплексом заходів реагування на вчинення злочину є притягнення до кримінальної відповідальності. При цьому «притягнення» є не чим іншим, як процесом збирання доказів винуватості суб'єкта у вчиненні злочину [282, с. 13].

На початку XXI ст. транснаціональна злочинність набуває принципово нових рис, сучасні злочинні транснаціональні організації виходять за межі економічної злочинної діяльності, утручаються в політичні процеси, зазіхають на безпеку особистості, суспільства, держави, що в концентрованій формі можна спостерігати в сучасній Україні. Саме на теренах нашої держави корупція та політика, злочинність та економіка, національні інтереси та інтереси інших країн створили глобальну модель транснаціональної злочинності, осмислення витоків та стану якої слід вважати актуальною проблемою як національної, так і світової кримінології. Тож проблема протидії

транснаціональній організованій злочинності в Україні потребує науково-практичного обґрунтування.

Основні напрями, що спрямовані на протидію транснаціональній організованій злочинності, були напрацьовані в процесі розроблення міжнародної правової бази в межах ООН, зокрема, визначені у «Віденській декларації про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття», що була прийнята під час проведення X Конгресу ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками у Відні у 2000 р. [60, с. 387].

У ній зазначено необхідність активізації і координації дій та розвитку міжнародного співробітництва, створення умов, які сприяють боротьбі з організованою злочинністю, сталого розвитку, викорінення бідності й безробіття; широке залучення до вирішення даної проблеми урядів, національних, регіональних, міжрегіональних установ, міжурядових і неурядових організацій та різних сегментів громадянського суспільства, зокрема засобів масової інформації та приватного сектору, а також визнання їх відповідної ролі й внеску; проведення широкомасштабних переговорів держав – учасниць ООН, спрямованих на вироблення спільної Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності (що прийнята у 2000 р.); посилення допомоги з накопичення потенціалу світової спільноти в боротьбі зі злочинністю (підготовка кадрів, технічна допомога, розроблення законодавства і правил, накопичення спеціальних знань і досвіду).

Серед тактичних напрямів боротьби з транснаціональною злочинністю Віденська декларація передбачає необхідність попередження злочинності, активізації двостороннього та багатостороннього співробітництва тощо.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності визначила такі напрями боротьби з транснаціональною злочинністю: протидія криміналізації участі в організованій злочинній групі (ст. 5), протидія відмиванню доходів від злочинів (ст. 6, 7), протидія корупції (ст. 8, 9), попередження транснаціональної організованої злочинності (ст. 31). Обґрунтовано конкретні заходи протидії, спрямовані на розширення

співробітництва з правоохоронними органами (ст. 26), співробітництво між правоохоронними органами (ст. 27), збір та аналіз інформації про характер організованої злочинності та обмін такою інформацією (ст. 28) тощо [206].

До порядку денного конгресу ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя увійшли вісім основних пунктів: діти, молодь і злочинність; тероризм; попередження злочинності; контрабанда мігрантів і торгівля людьми; відмивання грошей; кіберзлочинність; міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю; насильство щодо мігрантів та їх сімей. Водночас Конгрес зосередився на вирішенні процесуальних проблем боротьби з транснаціональною злочинністю, фактично оминув її кримінологічний аспект.

Обговорення проблем боротьби з транснаціональною злочинністю відбувалося за трьома основними напрямками: стабільність системи кримінального правосуддя, визнання центральної його ролі в боротьбі зі злочинністю, пошук шляхів реформування системи кримінального правосуддя для підвищення його ефективності. Розглядалися також питання стосовно виявлення нових форм злочинності, що становлять загрозу для суспільства в усьому світі, вивчалися шляхи попередження таких форм злочинності і боротьби з ними, хоча ця проблема була другорядною [482].

Аналіз вказаних документів доводить, що міжнародній спільності так і не вдалося створити хоча б приблизної «дорожньої карти» боротьби з транснаціональною злочинністю, більшість міжнародних документів та конвенцій мають декларативний характер, головну ж боротьбу з транснаціональним злочинним сегментом зосереджено в національному правовому полі.

Сучасні тенденції розвитку українського транснаціонального злочинного сегменту свідчать про розширення її впливу на всі головні сфери суспільного буття, і саме тому наведені вище декларативні рекомендації в частині національних пріоритетів боротьби з транснаціональною злочинністю, на нашу думку, певним чином втратили актуальності.

Нинішня українська транснаціональна злочинність, що вийшла за межі кримінально-економічного сегменту, стала вагомим фактором політики і має величезні економічні ресурси, матеріально-технічне забезпечення, зброю та людські ресурси, які в змозі перекраювати кордони держави, самотійно вирішувати долю окремих регіонів країни. У цих умовах головні напрями боротьби з цим явищем має бути зосереджено навколо проблем, які стосуються державної безпеки та узгоджуватися з державною стратегією національної безпеки.

Вирішити проблему безпеки особистості, суспільства і держави неможливо без чіткого визначення поняття «національна безпека». Національна безпека – це складна, багатоаспектна соціально-правова категорія, яка охоплює досить широке коло суспільних відносин.

В українській науковій літературі та документах більшість визначень поняття «національна безпека» характеризується через стан чи розташування об'єкта безпеки, коли для нього відсутня небезпека, тобто зміни властивостей у гірший бік або стан, що забезпечує достатню економічну чи військову потужність нації для опору загрозам її існування, що можуть становити як інші держави, так і власна держава. Наприклад, О. Гончаренко, Е. Лісицин, О. Бодрук та М. Горелов визначають національну безпеку як «ступінь захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави» [303, с. 5], інші автори вважають, що «національна безпека... характеризує стан політичних інститутів, що забезпечує їхню ефективну діяльність з підтримання оптимальних умов існування та розвитку особистості й суспільства» [266, с. 7].

На думку О. Л. Хилько, національна безпека являє собою конкретний (такий, що визначається для кожної держави окремо) ступінь захищеності важливих цінностей, інтересів, прав особи, соціальних груп, усього суспільства і держави, зокрема, загальнонаціональних цінностей та самобутності, від широкого спектру зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, військового, екологічного, технологічного, інформаційного, культурного та іншого характеру [460, с. 183].

Отже, перші два визначення мають загальнонауковий характер, а останнє – конкретний, хоча, безумовно, що нинішня ситуація в Україні потребує того, що б у переліку загроз національній безпеці на першому плані був криміногенний фактор, який донині фактично не розглядався як такий, що є головним аспектом дестабілізації в країні. Українські законодавці зрозуміли таку загрозу, визначили її як найбільш суттєву, про що свідчить ранжування загроз, що визначені ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України». У ньому зазначено, що національна безпека являє собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [359].

Нині стан національної безпеки держави, відповідно до викладеного в законі України «Про національну безпеку України» варіанті, фактично перебуває на найнижчому рівні, що є наслідком системної руйнівної роботи

транснаціональних злочинних організацій, як глобального, так і локального масштабу.

Нині загрози національній безпеці Україні мають як внутрішній, так і зовнішній характер і зосереджені у внутрішньополітичній, економічній, соціальній, екологічній, інформаційній та духовній сферах життєдіяльності. Ми поділяємо думку Т. Я. Хабриєвої щодо існування й «інших головних загроз», таких як розпад країни або відторгнення від неї територій; депопуляція, а простіше – вимирання населення; втрата повноцінної міжнародної і внутрішньої суверенності; «моральна криза», під якою вважається бюрократизація, неефективність управління та корумпованість [454, с. 71].

На сьогодні аналіз діяльності транснаціональних злочинних організацій в Україні свідчить про те, що в країні існує чітко організована схема перетворення власної території на найкрупніший у світі кримінальний анклав.

Саме українські реалії виявили те, що транснаціональна злочинність є фактором глобальної небезпеки, саме в ній переплітаються проблеми корупції, військової експансії, політичного устрою держави, а також економічних перспектив розвитку світової економіки. Якщо кілька років тому світова спільнота усвідомлювала таку небезпеку на теоретичному рівні, то нині теорія стала реаліями міжнародної політики та економіки, коли міжнародні відносини багато в чому залежать від дій організаторів глобальної транснаціональної злочинності [140, с. 15].

Вітчизняна транснаціональна злочинність як глобальна соціально-економічна та політична інституціональна система успішно та переконливо довела, що вона може на власний розсуд керувати державою, визначати долю громадян, а також перетворювати цілі регіони на анклави, в яких не діють закони, а правоохоронці фактично сприяють мілітаризації транснаціональних злочинних організацій, передаючи їм зброю, техніку, споруди та приміщення, які належать як їм самим, так і державним органам влади.

В окремих українських регіонах до влади прийшли особи, які є не лише кримінальними злочинцями, а й особами, які причетні до злочинів проти людства, державними злочинцями.

Отже, на початку 2014 р. проблема транснаціональної злочинності в Україні набула глобального масштабу, стала фактором повсякденного життя кожного громадянина країни. Інформація, яка постійно з'являється в інформаційному просторі щодо діяльності транснаціональних злочинних організацій в Україні, вражає. Державна служба фінансового моніторингу України особливу увагу концентрує на розслідуванні фактів відмивання коштів, отриманих від корупційних дій, розкрадання та привласнення державних коштів і майна злочинними організаціями, комерційними структурами, які мали транснаціональні зв'язки. Зокрема, йдеться про мільярди доларів, що отримані від незаконних оборотів, які пов'язані майже з усіма формами транснаціональної злочинної діяльності і виведені за кордон [108].

Нині ці кошти знов «працюють» в Україні, слугують створенню нових злочинних організацій, фактично є інструментом політичного впливу на державу з боку осіб, які збагачувалися за рахунок держави та її громадян [140, с. 15].

На нашу думку, у сучасних умовах процес протидії транснаціональній організованій злочинності можна представити як регламентовану нормами права діяльність правоохоронних органів, яка спрямована на попередження, виявлення та припинення транснаціональних злочинів, і має складатися з певних елементів, що наведені нижче.

1. Активізація діяльності правоохоронних органів у питаннях протидії транснаціональній злочинності на засадах профілактики та повноцінного інформаційного забезпечення. Не можна стверджувати, що правоохоронні органи не діють, не перешкоджають активному функціонуванню транснаціональних злочинних груп у нашій державі. Так, МВС України виділяє боротьбу з організованою злочинністю як пріоритетний напрям діяльності. Проте заходи, що вживають органи внутрішніх справ стосовно забезпечення

невідворотності відповідальності злочинців, здійснюються на низькому професійному рівні, із запізненням і не дають змоги нейтралізувати організовану протидію кримінального середовища.

З метою ефективного вирішення цього завдання необхідно, на наш погляд, звернути увагу на сукупність причин і умов, які сприяють вчиненню конкретних злочинів, для їх виявлення і нейтралізації. Об'єктом профілактики можуть стати лише негативні соціальні чинники (політичні, національні, нормативно-правові, економічні, соціальні, демографічні, соціально-психологічні та ін.), які криміногенно впливають на ситуацію в країні. Такі системи профілактики розроблено й успішно функціонують у низці європейських держав (Велика Британія, Франція, ФРН, Італія) [140, с. 16].

Отже, система профілактики організованої злочинності в Україні повинна включати в себе такий приблизний перелік заходів: розроблення форм і методів діяльності всіх правоохоронних органів на основі об'єднання їх зусиль під керівництвом міжвідомчого координуючого органу з ретельно розробленою програмою на певний проміжок часу; спеціальна професійна підготовка осіб, задіяних у діяльності щодо профілактики функціонування організованих транснаціональних злочинних організацій; матеріально-технічне забезпечення спеціальних підрозділів по протидії транснаціональному сегменту організованої злочинності; створення в країні чіткого механізму контролю за доходами громадян, який в умовах розвитку ринкових відносин унеможливлуватиме незаконні доходи, що отримують ділки тіньової економіки та лідери транснаціональної організованої злочинності, а також корумповані «слуги народу».

Активізації діяльності правоохоронних органів по протидії транснаціональній злочинності перешкоджає те, що реальне становище в цьому кримінальному сегменті не відображено об'єктивними та неупередженими даними статистики.

А викривлення статистики, безумовно, не сприяють створенню реальної картини, яка описує стан злочинності, зокрема і в її транснаціональному

сегменті [75, с. 164]. Водночас, як зазначає М. Г. Вербенський, в Україні, як і в інших пострадянських країнах, узагалі не ведеться державної офіційної статистики щодо транснаціональної організованої злочинності, хоча окремі дані стосовно цього виду злочинності зазначено в офіційній статистиці, інша річ – наскільки ці дані відображають існуючу картину транснаціонального злочинного сегменту в Україні [57, с. 137].

На нашу думку, існує необхідність створення єдиної національної облікової бази, до якої має надходити інформація з усіх силових структур, а також із структур митної, податкової служби, яка стосується стану злочинності. Тільки після належної обробки та аналізу ці данні мають оприлюднюватися, надавати суспільству та правоохоронним органам реальну, а не «викривлену» інформацію [140, с. 17].

2. Відповідність дій правоохоронних органів реальному стану транснаціональної злочинності. Проблемним слід вважати і питання, що стосується відставання діяльності правоохоронних органів щодо попередження та припинення організованої злочинної діяльності від темпів розвитку зазначеної діяльності в Україні. Цю проблему можна коротко виразити в таких основних положеннях: результат роботи правоохоронних органів у сфері протидії транснаціональній злочинності перестав бути адекватним обсягу і рівню витрачених зусиль; правоохоронні органи не встигають своєчасно та ефективно реагувати на зміну якості організованої злочинності і появу нових видів злочинів, передусім організованих форм в економічній сфері; органи правопорядку при такій стратегії протидії транснаціональній злочинності не встигають стримувати її зростання [140, с. 17].

Важливо розуміти, що нині Україна стикається із появою принципово нової форми транснаціональної злочинності, що належить до сегменту злочинів проти національної безпеки. Зокрема, політична ситуація навколо нашої держави сприятиме тому, що в найближчі місяці правоохоронні органи будуть протидіяти намаганням активізувати терористичну діяльність на території держави, що буде супроводжуватися активізацією переміщення зброї,

вибухівки, інших предметів міліарного класу, а також вербуванням громадян для участі в протиправній державній діяльності. Останні події в Луганську, Донецьку, Харкові засвідчують, що правоохоронні органи із запізненням реагують на виникнення нових загроз, що потребує налагодження роботи з агентурою, перекриття каналів постачання фінансів, зброї, друкованих матеріалів антидержавного характеру, превентивну нейтралізацію керівників злочинних організацій, яка полягає в постійному контролі їхньої діяльності, контактів, переміщень [140, с. 17].

Ці заходи потребують координації правоохоронних органів з органами СБ України, податковим органами, органами військової розвідки та контррозвідки, із митницею та прикордонниками. Наприклад, у США таким підрозділом є так звана «Секція забезпечення внутрішньої безпеки та боротьби з тероризмом», яка структурно входить до Управління кримінальних розслідувань ФБР [140, с. 17].

Штат підрозділу складається з 21 досвідченого оперативного працівника. Це – центральний підрозділ ФБР, що спеціалізується на антитерорі. Він координує роботу 143 співробітників, які постійно займаються розслідуванням злочинів, пов'язаних з терором і внутрішньою безпекою.

У складі секції три групи:

група спеціальних операцій і аналізу, яка збирає факти про вчинені теракти. На основі їх аналізу співробітники групи готують документи, у яких пропонують обґрунтовані висновки про найбільш доцільні тактичні прийоми і засоби протидії тероризму. Співробітники групи в разі потреби виїжджають на місця інцидентів для консультативної роботи;

група дослідження тероризму та обліку вибухів бомб у складі двох чоловік, вивчає організаційні структури терористичних груп, їх учасників, збирає й аналізує всі випадки вчинення терактів з використанням вибухових пристроїв. Результати роботи цієї групи реалізуються у відповідях на конкретні запити та у вигляді інформаційних довідок, які направляються всім зацікавленим відомствам;

група внутрішньої безпеки у складі п'яти чоловік, контролює організацію охорони іноземних представників на території США. У складі ФБР є група досвідчених психологів, до функцій яких належить надання допомоги співробітникам ФБР, які ведуть переговори з терористами про видачу заручників [9].

Аналогічну структуру, на нашу думку, необхідно створити в СБУ, до функцій якої має належати виключно боротьба з терористичною діяльністю.

Ефективна робота по протидії транснаціональній злочинності неможлива без заходів, спрямованих на вдосконалення функціонування правоохоронної системи та силових структур, які мають місію в забезпеченні національної і громадянської безпеки грають силові структури (МВС, СБУ) та РНБО України як орган, відповідальний за координацію діяльності силових відомств [4, с. 63; 369, с. 50; 391, с. 8].

Навіть поява в політичному лексиконі такого терміна, як «силові структури», свідчить про особливе місце, яке відводимо в нашій свідомості і житті зазначеним інститутам. Іншими словами, структури, покликані забезпечити безпеку, обороноздатність і цивільний порядок у країні, за своєю природою мають володіти певною функціональною відособленістю й автономністю.

Експерти завжди були категоричними противниками того, щоб до силових структур застосовувалася система політичного квотування, принцип особистої відданості та інші корпоративно-відомчі й кримінально-мафіозні способи організації і роботи. На жаль, щодо силових структур політична практика в Україні розвивається у зворотному, тобто протиприродному, напрямі. Найбільш згубно на роботу силових структур впливає дуалізм у системі державного правління, який склався в Україні. На наш погляд, національна безпека неподільна. Тому неприпустимий і розподіл силових структур у частині їх підпорядкованості між президентом і прем'єр-міністром.

Дезорганізація діяльності силових структур обумовлена також фактом політичної приватизації окремих силових інститутів. До того ж неприпустимо,

коли та чи інша політична сила, той чи інший політичний інститут починають прямо або побічно використовувати силові структури як інструмент політконкуренції, системи придушення своїх політичних опонентів.

На жаль, окремі дії української влади свідчать про те, що в Україні існує реальна загроза додання силовим структурам, зокрема спецслужбам, функцій політичної поліції, водночас ці структури не здатні на належному рівні дати відсіч організованим злочинним структурам, які сьогодні мають найтісніші зв'язки з кримінальними структурами сусідніх держав, що діють за підтримки політичних режимів та спецслужб, метою яких є створення в Україні центру політичної нестабільності, на теренах якого транснаціональна злочинна діяльність набуде подальшої легалізації. Фактично частина правоохоронців не здатна приймати адекватні рішення, мають місце відверта зрада, складання зброї, небажання ризикувати власним життям, захищаючи громадян.

У автора цієї роботи є власне бачення рішень, які необхідно зробити, щоб зупинити процеси розвалу і дезорганізації системи силових відомств.

До першочергових антикризових заходів належать рішення, що мають забезпечити деполітизацію діяльності силових відомств, відмову від принципів політичного квотування при формуванні керівництва силових відомств.

По-друге, Україна – майже єдина країна в Європі, у якій парламент фактично усунуто від вирішення ключових кадрових питань у системі силових відомств. Поставити силові відомства під контроль парламенту – стратегічне завдання для нинішньої влади. Без цього не вдасться реалізувати на практиці норми закону про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави.

Очевидно, що для виконання парламентом контрольних функцій за діяльністю силових структур потрібно переглянути програмні та доктринальні документи, що регламентують роботу силових відомств. Україні потрібні не укази та відомчі інструкції, що стосуються проблем національної безпеки, а якісно продумана доктрина національної безпеки, яку має розглянути Верховна Рада і затвердити у вигляді спеціального закону.

3. Нарощування зусиль протидії етнічній злочинності, у тому числі зі злочинністю, яка пов'язані з дією на території України російських злочинних озброєних формувань та організацій. Сучасні реалії зумовлюють необхідність нарощування активності в напрямі боротьби з етнічними злочинними формуваннями як невід'ємної риси сучасної транснаціональної організованої злочинності.

Учені зазначають, що нині можна констатувати про вихід на міжнародну арену етнічних злочинних формувань, а ефективність їх злочинної діяльності обумовлена тісним зв'язком з країною діаспори, у якій вони використовують підтримку і можливості, наявні в розпорядженні місцевих кримінальних структур й організацій [241, с. 39]. Значний вплив на економічну і соціальну обстановку в Україні здійснює діяльність чеченських, азербайджанських, вірменських і грузинських етнічних злочинних формувань, відзначається чітка спеціалізація за видами злочинного промислу [140, с. 17].

Як основний принцип протидії етнічній організованій злочинності, на наш погляд, крім вищенаведених, слід виділити принцип компіляції міжнародних і внутрішньодержавних способів такої протидії. Керуючись цим принципом, можна стримати зростання транснаціональної організованої злочинності. При цьому як внутрішньодержавний спосіб протидії та профілактики можна виділити, наприклад, посилення митного контролю та ін.

4. Удосконалення засобів правової протидії транснаціональній організованій злочинності. Також на часі вдосконалення системи заходів правової протидії транснаціональній організованій злочинності. Протидія транснаціональній організованій злочинності, насамперед, передбачає формування чіткої законодавчої бази, що дозволить регулювати економічні відносини і впевнено захищати всі форми власності, без чого будуть марними відповідні вимоги посилити міць каральних органів і посилити систему покарання за кримінальні злочини.

Доцільно розглянути і можливості створення системи правових заходів, яка дозволяє оперативно реагувати на особливо тяжкі транснаціональні

злочини. Щодо концепції протидії транснаціональній організованій злочинності слід зазначити існування двох діаметрально протилежних концепцій при організації такої протидії. Перший напрям зумовлений необхідністю дотримання формальних приписів закону, чіткого дотримання презумпції невинуватості з усіма висновками, що випливають з цієї посилки, яким є суворе дотримання прав і свобод підозрюваних у вчиненні транснаціональних злочинів [387, с. 110; 420, с. 41; 468, с. 44].

Друга думка, яка нині панує на Заході, полягає у твердженні, що ефективній протидії транснаціональній організованій злочинності заважає існуюча в законодавстві процедура притягнення до кримінальної відповідальності, зайва турбота про права і свободи обвинуваченого [450].

Уважаємо за доцільне наділення відповідними повноваженнями чітко визначених посадових осіб (органів), згідно з якими ці особи (органи) мали б право на прийняття надзвичайних заходів протидії окремим видам транснаціональних злочинів з метою захисту миру і людства, суспільства, держави і громадян в екстремальних умовах [140, с. 18].

5. Подальший розвиток функціонально-організаційного механізму взаємодії правоохоронних органів України із зарубіжними державами у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності. Ми поділяємо думку про те, що співробітництво держав реалізується в межах двох форм: договірно-правової (конвенціональної) та інституційної (у межах міжнародних організацій) [166, с. 10].

На думку ж Є. Р. Мойсєєва, під формами співробітництва розуміються ті межі, в яких здійснюється співробітництво між державами. Існують дві такі форми: багатостороння та двостороння співпраця. Багатостороння поділяється на універсальну, тобто співпраця в межах світового співтовариства, і співпраця в межах регіону, тобто регіональне співробітництво [287, с. 8]. Однак не всі автори дотримуються такої думки щодо поняття форми міжнародного співробітництва.

Так, В. П. Панов серед форм міжнародного співробітництва по протидії транснаціональній організованій злочинності називає профілактику й припинення злочинів, щодо яких укладено спеціальні угоди; передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання в державі їх громадянства або постійного місця проживання; видачу злочинців; захист прав і свобод громадян цієї держави при здійсненні правосуддя в іншій країні; спільне вивчення причин та інших проблем злочинності, а також обмін досвідом роботи поліцейських й інших органів; підготовку кадрів, надання експертних послуг, постачання спеціальних науково-технічних засобів і надання матеріально-технічної допомоги іншим державам; обмін оперативною, правовою інформацією [333, с. 5]. Хоча таку діяльність, як «захист прав і свобод громадян цієї держави при здійсненні правосуддя в іншій країні», В. П. Панов зазначив як форму, водночас вона виступає передусім як зміст міжнародної угоди, що регулює ці питання, що як джерело конкретних міжнародно-правових норм є їх зовнішньою формою вираження. У зв'язку з цим, вважаємо, що в такому значенні слід вживати термін «організаційні форми співробітництва», який відображає конкретні заходи із втілення в життя різних напрямів співпраці.

На нашу думку, у сучасних умовах основними формами міжнародного співробітництва з протидії транснаціональній організованій злочинності є такі: надання допомоги у проведенні розслідувань у кримінальних справах; виконання запитів запитуючої сторони; передача інформації; заморожування або арешт майна, що є об'єктом запиту з метою запобігання будь-яким операціям з ним; розшук осіб, які переховуються від кримінального переслідування або відбування покарання; обмін інформацією про підготовлювані/ вчинені злочини та причетних до них фізичних і юридичних осіб; проведення спільних операцій з припинення злочинів та діяльності осіб, які вчинили злочини або готуються до них [140, с. 18].

Зазначені форми співробітництва набувають розвитку і конкретизації у двосторонніх і багатосторонніх договорах про надання правової допомоги, а

також у міждержавних і міжвідомчих угодах про взаємодію у протидії транснаціональній організованій злочинності, окремим транснаціональним злочинам. Водночас у багатьох випадках таке співробітництво, зокрема з Росією, не дає результатів, оскільки фактично злочинці перебувають під захистом сусідньої держави. Крім того, Конституція Росії гарантує своїм громадянам імунітет від екстрадиції. Дані факти значною мірою ускладнюють міжнародне співробітництво, роблять його недостатньо ефективним.

6. Головним завданням удосконалення системи протидії транснаціональній організованій злочинності та корупції в Україні полягає в тому, щоб відокремити організовану злочинність від державних структур і ліквідувати корупцію. Без цього кроку всі зусилля будуть марними.

Для забезпечення ефективності протидії транснаціональній організованій злочинності необхідна реалізація комплексу невідкладних заходів, насамперед економічного характеру – для підриву фінансової основи транснаціональної організованої злочинності. Серед них можна виділити такі: по-перше, впровадження відкритості (прозорості) прийняття економічно значимих рішень (про приватизацію, акціонування, проведення аукціонів та ін.) державними посадовими особами; по-друге, посилення різних видів контролю за соціально-економічними і політичними процесами, фінансовими і товарними потоками (бюджетною, банківською, валютною, митною та інших сфер діяльності); по-третє, послідовне введення обмеження на суміщення посад у системі державної служби та служби в акціонерних товариствах з часткою державної участі; по-четверте, регламентування процесу переходу державних службовців на посади керівників комерційних підприємств; по-п'яте, запровадження обов'язкової кримінологічно-економічної експертизи проектів кримінологічно значущих законодавчих та інших правових актів з метою недопущення в них положень (пробілів, винятків та інших недоліків), які прямо або побічно сприяють вчиненню злочинів у сфері економіки та ін. [140, с. 19].

У світовій практиці та в Україні є вдалі зразки створення органів, які ефективно протидіють корупції, контролюючи фінансові потоки. Наприклад, в

Англії діє Контактна група з фінансових послуг (КГФП) [123, с. 40], в Україні існує Державна служба фінансового моніторингу України, яка виконує фактично ті самі функції, які покладено і на КГФП.

Для України діяльність цієї групи становить особливий інтерес, оскільки вона також у своїй діяльності ставить за мету запобігання доступу до фінансових систем не тільки корупціонерам, а й терористичним організаціям, що передбачено і Положенням про Державну службу фінансового моніторингу України [360].

На нашу думку, українським фахівцям доцільно вивчити досвід провідних організацій, які контролюють фінансові потоки, з тим, щоб у них з'явилася реальна можливість роботи на випередження у справі запобігання корупції, протидії тероризму.

7. Сучасні реалії у сфері забезпечення національної безпеки України вимагають подальшого вдосконалення законодавчо-правового регулювання, ужиття додаткових організаційно-правових та управлінських заходів на державному рівні з метою нейтралізації наявних загроз і корегування діяльності держави у сфері забезпечення національної безпеки нашої країни. Крім того, соціальна політика і безпека громадян відіграють значну роль у внутрішній політиці будь-якої держави, оскільки проблеми, що виникають у соціальній сфері, безпосередньо пов'язані з розвитком економічного і політичного життя країни, а отже, служать своєрідним індикатором розвитку суспільства [71, с. 135].

Щодо забезпечення національної безпеки України разом з ефективною протидією транснаціональній організованій злочинності як ключовий напрям можна виділити також комплексне вирішення проблем соціально-економічної сфери (реалізація пріоритетних національних проектів, подолання не виправдано різкого розшарування населення, духовне оздоровлення суспільства тощо); розвиток військово-промислового потенціалу держави; ретельно вивірена зовнішньополітична діяльність України, спрямована на

всебічне забезпечення національних інтересів та активну участь у вирішенні питань, що мають регіональне або міжнародне значення.

Окреслені вище заходи не є кінцевими, але в сучасних умовах розвитку держави вони окреслюють найбільш реальні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності, які вже сьогодні може бути впроваджено в практичну площину діяльності держави та правоохоронної системи.

Загалом, на наше переконання, протидія транснаціональній організованій злочинності з метою забезпечення національної безпеки України має бути комплексною, орієнтованою на її припинення не лише заходами кримінально-правового впливу, а й за допомогою використання механізмів протидії основним джерелам злочинних доходів, нейтралізації міжнародних зв'язків, а також шляхом формування в українській державі та в міжнародному співтоваристві стійкого негативного ставлення до зазначених діянь. Незважаючи на те, що в міжнародній та національній практиці існують ефективні напрями і механізми боротьби з більшістю злочинів транснаціонального та міжнародного характеру, динаміка світових процесів соціально-економічного розвитку українського суспільства вимагають постійного коригування діяльності держави у сфері протидії організованих (у тому числі транснаціональній) злочинності.

4.2. Проблеми правового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні

В Україні на законодавчому рівні пройдено чималий шлях зміцнення, вироблення основних аспектів та механізмів протидії такому негативному явищу, як організована злочинність.

У Загальній частині КК України чітко розмежовано поняття співучасті у злочині та відповідальність співучасників. Зокрема, дано поняття вчинення

злочину в організованій групі та злочинній організації. Крім цього, в Особливій частині КК України визначено 47 статей, у диспозиціях яких прямо передбачено кваліфікацію незаконних дій, учинених у складі організованої групи або злочинної організації. Відповідно, за їх вчинення законодавець передбачив більш жорсткі санкції.

У контексті розгляду проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні зауважимо, що вплив на неї можливий за допомогою як кримінально-правових, так і спеціально-кримінологічних засобів. Якщо проаналізувати перші з них, то можна зробити висновок, що чинний КК України явно не відповідає реаліям сьогодення.

Кримінальне законодавство відіграє важливу роль у протидії транснаціональній злочинності, що утворює правові підстави для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які беруть участь у створенні злочинних організацій, у тому числі і транснаціонального масштабу. Так, у ст. 28 КК України надано визначення організованої групи (п. 3) та злочинної організації (п. 4), отримала нормативно-правове закріплення норма про кримінальну відповідальність за створення злочинної організації (ст. 255 КК України), при тому, що вчинення злочину організованою групою є кваліфікуючою ознакою, що включена у багато статей Особливої частини КК України. Кримінальним кодексом України встановлено і кримінальна відповідальність за організацію, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності або координації дій об'єднань злочинних організацій, або організованих груп. Незважаючи на певні труднощі, що пов'язані із застосуванням цих норм на практиці, їх введення дає змогу диференціювати участь тих або інших осіб у діяльності злочинного об'єднання й індивідуалізувати кримінальну відповідальність [233].

Крім зазначених норм, КК України містить статті, що передбачають відповідальність за дії, які сприяють або створюють сприятливі умови для організованої злочинної діяльності. Так, ст. 256 КК України встановлює

кримінальну відповідальність за заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та приховування їх злочинної діяльності. У ст. 260 криміналізовано діяльність щодо створення не передбачених кримінальним законом воєнізованих або збройних формувань. У ст. 261 КК України встановлено відповідальність за напад на об'єкти, що становлять підвищену небезпеку для оточуючих. У ст. 267 КК України передбачено кримінальну відповідальність за організацію озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації або на окремих осіб. Можна назвати й інші кримінально-правові норми, що протидіють виникненню та діяльності організованих злочинних груп або злочинних організацій.

Особливе превентивне значення має норма про відповідальність за легалізацію (відмивання) грошових коштів або іншого майна, придбаного злочинним шляхом (ст. 209 КК), включення даної норми до КК України слід вважати важливим кроком щодо приведення національного законодавства відповідно до Конвенції Ради Європи «Про відмивання, розшук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» (1990), ратифікованої Україною 17 грудня 1997 р. [207].

Водночас, визначаючи в деяких статтях дію кримінального закону у просторі, КК України вирішує низку принципових питань правової взаємодії при вчиненні транснаціональних злочинів. Так, уперше на законодавчому рівні вирішено питання про екстрадицію (видачу) злочинців. В основу дії кримінального закону в просторі поряд із територіальним принципом і принципом громадянства вперше покладено так званий реальний принцип, згідно з яким іноземці або особи без громадянства, які не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають відповідальності за КК України у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені КК України тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України (ч. 1 ст. 8 КК України).

Слід визнати, що КК України не є досконалим нормативно-правовим актом, який вирішує проблему протидії транснаціональній злочинності. На

жаль, КК України не наводить визначення транснаціонального злочину, також залишаються невизначеними й інші принципові моменти.

Український законодавець суттєво ускладнив конструкцію, закладену в норми ст. 28 КК України. З одного боку, він прирівняв злочинну організацію до організованої групи, наділивши її ознакою «стійкості», але вказавши на наявність ознаки «ієрархії», що притаманна й організованим групам. Суттєвою відмінністю між організованими групами та організаціями є численність (три і більше членів; не менше п'яти членів), а також важкість учинених злочинів.

Ці критерії не є визначними при віднесенні організації до злочинної, про що свідчать матеріали кримінальних справ. Наприклад, особа А створила по суті злочинну організацію, яка займалася торговельними операціями на внутрішньому та зовнішньому ринках, уникаючи оподаткування. Про те, що створена структура була саме організацією, свідчить те, що обвинувачена була засновником і директором ТОВ «Таврія Стройпостач». Дане підприємство вона створювала за власною ініціативою з метою зайняття підприємницькою діяльністю й отримання прибутку.

Вказана особа як директор товариства та приватний підприємець безпосередньо контролювала напрями діяльності, здійснювала загальне керівництво підприємством і працівниками, контролювала виконання робіт на поставки товарів, особисто підписувала договори, накладні, звітність, брала на роботу співробітників і робітників за трудовими угодами без реєстрації в пенсійному фонді для економії відрахувань до пенсійного фонду. На постійній основі в неї працювало п'ять менеджерів. До їх обов'язків належав пошук клієнтів і переговори з ними, контроль за здійсненням робіт та постачанням товару і матеріалів, а також інші обов'язки для допомоги у веденні бізнесу. Для працездатності бізнесу вона наймала транспорт, обладнання і брала в оренду приміщення. Для ведення бухгалтерському обліку по оголошенню у ЗМІ наймала фахівців, які допомагали їй оформляти декларації, накладні, рахунки, прибуткові ордери тощо, також фахівці надавали рекомендації щодо ведення обліку.

Аналіз матеріалів кримінального провадження дає можливість констатувати, що дана структура займалася протиправною діяльністю, зокрема фіктивним підприємництвом. Так, ТОВ «Таврія Стройпостач» створювалося з метою прикриття незаконної діяльності щодо оформлення безтоварних операцій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а також для прикриття незаконної діяльності у сфері оподаткування.

Фактично дана особа створила організацію, яка займалася протиправною діяльністю, мала ознаки транснаціональності, ієрархічності, організованості, але, як вважає суд, не причетна до вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів. Дана особа обвинувачувалася за ч 1 ст. ст. 212 КК України, їй було призначено покарання у вигляді штрафу в розмірі 17000 грн, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими функціями строком на два роки [125].

Видається за необхідне внести зміни в систему видів покарання (ст. 51 КК України): конфіскацію майна застосовувати в якості як основного, так і додаткового виду покарання. Передбачити більш сувору кримінально-правову санкцію за одержання та давання хабаря (ст. ст. 368, 369 КК України). Поряд зі штрафом як грошовим стягненням слід закріпити в ст. 51 КК України «майновий штраф», у результаті застосування якого винний може позбутися своїх фінансових коштів та втратити своє становище в ієрархії злочинної організації. До числа обставин, що обтяжують покарання, необхідно віднести «злочинне співробітництво юридичної особи або члена злочинної організації з представниками державної влади». Особам, засудженим до позбавлення волі за участь в транснаціональній організованій злочинній діяльності, відбування покарання передбачати у виправних колоніях максимального режиму безпеки.

Чинний КК України в його нинішньому варіанті не дає можливості притягнути цю особу до кримінальної відповідальності за такою ознакою, як створення злочинної організації. Даний приклад засвідчує, що велика кількість осіб, які реально працюють у злочинній, організованій сфері, можуть уникати відповідальності за створення злочинної організації (ст. 255 КК України). Отже,

на нашу думку, ст. 28 КК України вимагає уточнення. Для визначення злочинної організації до неї потрібно додати ще кілька кримінологічних рис та викласти в такій редакції: «Злочин визнається вчиненням злочинною організацією, якщо його скоєно високоорганізованим стійким об'єднанням, метою якого є отримання доходів від незаконної діяльності, або керівництво чи координація злочинної діяльності такого об'єднання, що має ієрархічну структуру, матеріальну і фінансову базу, зв'язки з державними структурами, засноване на корупційних механізмах, члени якого діють на основі розподілу ролей, що забезпечує функціонування злочинної організації, а також інших злочинних груп».

При вдосконаленні кримінального законодавства, надання йому більшої адекватності сучасним кримінальним реаліям вкрай важливо уважно враховувати міжнародний досвід по протидії транснаціональній організованій злочинності, узагальнення й осмислення якого міститься в рекомендаціях конгресів ООН з попередження злочинності і поводження з правопорушниками, а також у доповідях Комісії з попередження злочинності та кримінального правосуддя Економічної і Соціальної Ради ООН. У цьому аспекті продуктивними є пропозиції та рекомендації Дев'ятого конгресу ООН (1995 р.), що відбувся у столиці Єгипту Каїрі.

У резолюціях Конгресу міститься настійний заклик до країн-учасниць дотримуватися принципу максимально широкого співробітництва щодо питань протидії транснаціональній організованій злочинності. Рекомендується оновлення внутрішнього законодавства. Зокрема, звертається увага на можливість: а) подвійної кримінальної відповідальності громадян за угодою між державами; б) міждержавних угод про видачу злочинців на основі взаємності; в) домовленості не розглядати злочини із застосуванням насильства як політичних правопорушень, а отже, вирішувати питання видачі всіх насильницьких злочинців у загальному порядку [375, с. 6].

У світлі зазначених тенденцій міжнародного співробітництва вважаємо надмірно категоричною і недостатньо чіткою норму ч. 1 ст. 10 КК України, що

проголошує: «Громадяни України, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду». На наше переконання, саме Україна, насамперед, зацікавлена у взаємній домовленості принаймні з країнами – членами ЄС про видачу осіб, які вчинили злочини, хоча б тому, що норми європейського законодавства та способи протидії транснаціональній організованій злочинності в Європі є більш досконалішими й ефективнішими.

Що стосується України, то нині держава втратила контроль за транснаціональною злочинністю, транснаціональні злочинні організації набувають такого економічного впливу, що фактично підминають під себе легальну економіку, оскільки легальний бізнес не в змозі належним чином конкурувати з кримінальним унаслідок того, що преференції для злочинних організацій, які створюються за участю представників державної влади, виводять їх на такий рівень рентабельності, який є недосяжним для законослухняних комерційних структур.

Ці процеси нівелюють окремі положення національного законодавства, яке не діє та й не може діяти в умовах, коли ціла низка представників державної влади, правоохоронних структур працює на транснаціональні злочинні організації, входить до складу, або стоїть на чолі їх. Так, наприклад фактично втратила сенс ст. 18 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», відповідно до якої Національний банк України, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна, Державна податкова служба, Державна контрольно-ревізійна служба, митні органи України, а також інші державні органи, що мають право контролю за дотриманням організаціями і громадянами законодавства України, з метою боротьби з організованою злочинністю зобов'язані під час здійснення в межах своєї компетенції контрольних функцій з'ясовувати неправомірні дії організацій і громадян, що можуть свідчити про злочинну діяльність або створювати умови для такої діяльності та передавати відповідним спеціальним органам по протидії транснаціональній організованій злочинності одержувані

при здійсненні контрольних функцій і аналізі інформації, що надходить, відомості, які можуть свідчити про організовану злочинну діяльність та використовуватися для виявлення, припинення і попередження такої діяльності [357].

Тобто йдеться про те, що нині реалії існування транснаціональної злочинності в Україні такі, що навіть за умов належного контролю з боку держави реально вплинути на її стан та динаміку держава може виключно за умов наявності рішень та дій, які мають бути спрямовані на руйнування злочинної співпраці між окремими представниками державної влади й транснаціональними злочинними угрупованнями, на сурове покарання діячів, які мають корупційні зв'язки з кримінальними бізнес-структурами, на створення принципово нової моделі протидії транснаціональній організованій злочинності, яка має ґрунтуватися не на ситуативних та декларативних заходах, а на системній боротьбі з цим явищем, заснованій на політичній волі держави, закріпленої в реальних законодавчих актах.

На нашу думку, доцільним є прийняття розробленого автором Закону України «Про протидію транснаціональній організованій злочинності» (Додаток Ж), в якому визначено, що транснаціональна злочинність являє собою загрозу національній безпеці держави, є наслідком корупційних зв'язків між представниками органів влади та транснаціональними злочинними угрупованнями, має надприбутки і легалізує кошти, які отримуються злочинним шляхом завдяки використанню офшорних схем, може бути подолана за умов активного сприяння держави роботі митних, податкових, правоохоронних органів, які мають залучатися до боротьби з транснаціональними угрупованнями на території України.

З метою впорядкування чинного законодавства, удосконалення його з урахуванням вимог часу підготувати та внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти щодо внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів, Кодексу про адміністративні правопорушення, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Закону України

«Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», законопроекти щодо посилення відповідальності за злочини проти публічної безпеки, зокрема, за бандитизм та екстремізм. Нами розроблено державна програма невідкладних заходів з протидії транснаціональній організованій злочинності на 2020-2022 роки (Додаток Д).

У сфері протидії транснаціональній організованій злочинності важливу роль відіграє КПК України, який вніс суттєві новації у практичне вирішення питань, що пов'язані із протидією злочинності, змінив основи оперативно-розшукової діяльності.

Водночас рівень протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні на сучасному етапі знижується також через недосконалість кримінального процесуального законодавства, передусім у частині збору та оцінки доказів. Висока кваліфікація і технічна оснащеність злочинців зумовлюють необхідність чіткого правового регулювання та застосування нових видів криміналістичної техніки. Практика показує, що всі ці питання доцільно вирішувати комплексно, в одному нормативному акті і що одних тільки кримінально-правових засобів боротьби з організованою злочинністю недостатньо. Для скорочення масштабів її діяльності необхідна цілеспрямована кримінологічна профілактика, яку здійснюють різні суб'єкти. Ефективна робота останніх багато в чому залежить від чіткої регламентації їх діяльності.

Додаткових правових рішень як у межах внутрішнього законодавства України, так і на рівні міжнародного співробітництва вимагають і такі питання, як забезпечення прав громадян при арештах й екстрадиції, відшкодування шкоди, заподіяної транснаціональними злочинами тощо. Для успішної протидії транснаціональній злочинності особливої актуальності набуває забезпечення безпеки конфіденційних джерел інформації, свідків, потерпілих.

У зв'язку з цим, доцільно передбачити більш широкі можливості звільнення від кримінальної відповідальності або її пом'якшення особам, інформація або показання яких сприяли викриттю осіб, які вчинили тяжкі транснаціональні злочини. З урахуванням світового досвіду для захисту свідків,

потерпілих, їх рідних і близьких українське законодавство та законодавство суміжних держав слід доповнити такими ефективними, хоча і дорогими, засобами, як тимчасова або постійна зміна імен і прізвищ, їх переміщення до іншої місцевості, анонімне подання доказів, або так зване свідцтво зі слів.

Рішення Ради національної безпеки та оборони «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 6 травня 2015 року, що введено в дію указом Президента України від 16 червня 2015 року № 341/2015, визнано за необхідне активізувати боротьбу зі злочинністю, пов'язаною насамперед з бандитизмом, діяльністю незаконних збройних формувань, незаконним обігом вогнепальної зброї та інших засобів ураження, бойових припасів, вибухових речовин, та посилити координацію заходів у цій сфері.

Так, МВС України разом із СБ України, Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України невідкладно вжити додаткових заходів щодо:

- 1) зниження рівня злочинності в державі, пов'язаної з незаконним обігом вогнепальної зброї, інших засобів ураження, бойових припасів, вибухових речовин;

- 2) виявлення і ліквідації каналів контрабанди, незаконного переміщення територією України вогнепальної зброї, інших засобів ураження, вибухових речовин, припинення проявів бандитизму [382].

Особливою сферою, яка багато в чому визначає успішність протидії транснаціональній злочинності в Україні, є антикорупційне законодавство. У 2014–2015 рр. у цій сфері відбулися істотні зміни, почали діяти Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [355] та чотири урядові закони: «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про запобігання корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів

України щодо визначення кінцевих вигодонабувачів юридичних осіб і публічних діячів».

Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» № 1699-VII набрав чинності 26 жовтня 2014 р. [354].

Важливим кроком на шляху протидії кіберзлочинності стало затвердження Указом Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016 «Стратегії кібербезпеки України». Для ефективної боротьби з організованою злочинністю мають велике значення такі пріоритетні напрями забезпечення кібербезпеки України, як:

- розвиток підрозділів кібербезпеки та кіберзахисту Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служби безпеки України, Національної поліції України, розвідувальних органів, досягнення сумісності із відповідними підрозділами кібербезпеки та кіберзахисту держав – членів НАТО;

- удосконалення системи контррозвідувального та оперативно-розшукового забезпечення кібербезпеки держави;

- розвиток та координація проведення наукових досліджень у галузі кібербезпеки та кіберзахисту для потреб національної безпеки і оборони;

- підвищення спроможності суб'єктів боротьби з кібертероризмом щодо протидії кібератакам на державні електронні інформаційні ресурси, об'єкти критичної інфраструктури, а також розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, організацій, груп та осіб проти України у кіберпросторі [364].

Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» № 1689-VII передбачає можливість проведення спеціального кримінального провадження щодо підозрюваного (обвинуваченого), який переховується від органів слідства та суду за межами країни, і стосується

виключно злочинів проти основ національної безпеки України, світу, безпеки людства і міжнародного правопорядку, умисних убивств, злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, та корупційних злочинів.

Спеціальне кримінальне провадження здійснюється за обов'язковою участю захисника. При цьому досліджуються всі надані сторонами докази.

Згідно із Законом, спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, а судочинство – постанови суду. Крім того, встановлюється, що до підозрюваних (обвинувачених) у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки, злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю та інших злочинів проти громадської безпеки буде застосовуватися запобіжний захід виключно у вигляді утримання під вартою.

Для деяких злочинів (наприклад, за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом) у Законі передбачено альтернативну підслідність – можливість здійснювати розслідування слідчими того органу, який почав досудове розслідування.

За обвинуваченим залишається право на апеляційне оскарження, при чому за наявності поважних причин (наприклад, за відсутності особи в місці проживання протягом тривалого часу) – навіть при пропуску строку на апеляційне оскарження.

Крім того, Законом передбачено додаткове покарання у вигляді конфіскації майна за злочини проти національної безпеки України.

Загалом, Закон України № 1689-VII дуже суперечливий, і його не можна сприймати однозначно позитивно. По суті, з правоохоронних органів знімається обов'язок розшуку підозрюваного, однак сам підозрюваний має бути зацікавлений у тому, щоб узяти участь у кримінальному провадженні для того, щоб за його відсутності не конфіскували його власність.

Більшість статей КК України, за якими можливий заочний розгляд обвинувачення, передбачають як санкції конфіскацію майна. Таким чином є ризик, що поки людини немає в країні, її можуть звинуватити у злочині й вилучити її майно. Цей Закон дасть можливість закінчити десятки

кримінальних справ проти колишніх чиновників, у яких арештовано активи на десятки мільярдів гривень, але вони не можуть бути стягнуті до бюджету, тому що необхідно рішення суду.

Нова «модель» протидії корупції отримала достатній набір інструментів, спрямованих на протидію цій злочинній діяльності, які вже довели свою ефективність у світі. Водночас ефективність протидії корупції визначається не обсягом законодавчо визначених заходів, а їх якістю, тобто здатністю держави реально впливати на стан корупції, знижувати її рівень. Ця проблема є головною для України та має бути вирішена, перш за все, за наявності політичної волі для протидії корупції в найвищого керівництва держави та правоохоронної системи.

Розглянуті питання не вичерпують проблему правового регулювання протидії організованій злочинності. Верховна Рада як законодавчий орган протягом останніх років помітно активізувала роботу в цьому напрямі і змогла створити нормативно-правову базу, яка відповідає міжнародним вимогам. Водночас дана правотворча робота потребує системного підходу, що враховує не тільки характер і тенденції організованої злочинності, а й принципи і традиції національного права.

4.3. Удосконалення інституційного забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні

Сучасному світу властиві тенденції глобалізації та інтеграції не лише позитивних процесів і явищ, а й негативних. Особливу небезпеку для світової спільноти, і насамперед для країн з перехідною економікою, становить транснаціональна організована злочинність. Темпи її приросту набагато вище темпів приросту іншої злочинності. Нині міжнародні злочинні організації ефективно використовують міжнародну політичну ситуацію, а також глобальну фінансову кризу, яка сприяє проведенню спільних злочинних акцій у багатьох сферах бізнесу і становить загрозу національній та міжнародній безпеці.

Проблема забезпечення національної безпеки на початку XXI ст. стає дуже важливою для багатьох держав світу, у тому числі й для України. Ураховуючи новітні тенденції розвитку організованої транснаціональної злочинності, виявлення її нових якостей, пов'язаних з посиленням системного характеру, корумпованістю органів державної влади на різних структурних рівнях й активізацією включення представників правоохоронних органів до системи кримінальних корумпованих зв'язків, політики, практики і фахівці різних напрямів правоохоронної діяльності та управління (учені-криміналісти, кримінологи, працівники правоохоронних і судових органів) усвідомлюють необхідність пошуку принципово нових нестандартних рішень з удосконалення протидії цій глобальній небезпеці [138, с. 479].

На сьогодні відомі наукові дослідження окремих проблем державного і відомчого управління у сфері боротьби зі злочинністю; належним чином освітлюються кримінально-правові, кримінологічні, психологічні, інформаційні та оперативно-розшукові аспекти протидії злочинності. Водночас у вітчизняній юридичній науці недостатньо висвітлено адміністративно-правові засади протидії саме організованій транснаціональній злочинності, а також загальна стратегія державного управління щодо вдосконалення протидії цьому виду злочинності [341].

Наразі злочинність, передусім її найбільш небезпечний різновид – транснаціональна організована – усе більше набуває системних якостей, здатності реально впливати на суспільні відносини в політиці, економіці, праві, створювати так звані «зони преференцій» і «безкарності», активно наступати на ту частину суспільства, яка орієнтована на право і закон.

Водночас актуальність охорони права виходить далеко за межі боротьби зі злочинністю або порушеннями громадського порядку. У правовій державі «право має охоронятися не лише від явно неприпустимих актів беззаконня. Не меншою мірою неприпустимими є всі прояви протиправності, спроби обмежувати, зменшувати будь-які права і законні інтереси громадян, державних і недержавних організацій» [101].

Очевидно, що запорукою створення надійної системи охорони права сьогодні може бути тільки зміцнення самої української держави та її органів, відповідальних за забезпечення в країні законності і правопорядку. У зв'язку з цим, перед українською державою постали масштабні завдання, пов'язані з виробленням стратегії розвитку всієї правоохоронної системи та її важливої складової – правоохоронних органів, пошуку принципово нових, нестандартних форм їх організації, взаємодії, координації діяльності, удосконалення системи управління правоохоронними органами. Саме на систему управління покладаються найважливіші завдання щодо внесення своєчасних змін до функціональної та організаційної структури органів, які сприяють підвищенню ефективності їх діяльності, своєчасного та якісного вирішення поставлених перед ними завдань.

Система управління правоохоронними органами як частина всієї системи соціального та державного управління країни неминуче відтворювала і відтворює низку тенденцій інерційності й навіть відсталості. Йдеться, зокрема, про певні елементи паралелізму в діяльності структур управління, недостатньо чітке розмежування повноважень, невиправдану громіздкість управлінського апарату, що позбавляє його гнучкості, здатності до своєчасного вирішення оперативних завдань тощо.

Розглядаючи проблеми організації діяльності правоохоронних органів, наголосимо на тому, що кожній державі притаманні власні національні особливості в цій сфері, водночас у будь-якій країні правоохоронні органи виконують завдання протидії загрозам правам і свободам людини, власності, правопорядку [36, с. 8].

На жаль, вітчизняна правоохоронна система не впоралася з цими завданнями, на початку 2014 р. держава фактично опинилася беззахисною перед посяганнями транснаціонального злочинного елементу на національну безпеку України, злочинні організації майже відкрито діяли на території України і нині активно впливають на суспільно-політичну обстановку в державі вже з поза меж країни. Фактично недостатньо ефективним виявилися заходи

щодо реформування правоохоронної системи з метою підвищення ефективності її діяльності на основі оптимізації структури, підвищення рівня координації діяльності правоохоронних органів, покращення їх фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового і кадрового забезпечення [359].

Ці обставини зобов'язують з нових позицій поглянути на організаційні засади, згідно з яким повинна вибудовуватися система боротьби зі злочинністю в нашій державі, узявши за основу досвід розвинутих європейських країн. На нашу думку, на часі перехід правоохоронних органів на якісно новий рівень планування та управління, зокрема, упровадження в діяльність правоохоронної системи елементів стратегічного менеджменту [141, с. 205].

Розроблення теоретичних основ стратегічного управління у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю є важливою частиною формування сучасної теорії управління правоохоронною діяльністю, що зумовлено необхідністю формування єдиної державної стратегії, спрямованої на протидію транснаціональній організованій злочинності в Україні. Крім того, теоретичне осмислення системи стратегічного управління у правоохоронній сфері на сучасному етапі обумовлено зростаючою складністю управлінських завдань у вирішенні гострих соціально-політичних конфліктів, пов'язаних з діяльністю транснаціональних злочинних організацій глобального масштабу типу ДНР і ЛНР; необхідністю вироблення заходів щодо стабілізації соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в країні і в регіонах.

Протягом другої половини ХХ ст. в Україні відбувалося поступове становлення теорії стратегічного управління як нового напрямку в науці і практиці. Сьогодні вона ґрунтується на значному арсеналі наукових розробок та концепцій: теорії наукової організації праці та соціології управління, теорії соціальних явищ, загальної теорії систем, кібернетиці, концепції стратегічного моделювання і планування, сучасній філософії менеджменту, теорії управлінських рішень, теорії формування стратегії як колективного процесу, науковому управлінні товариством тощо [109; 265; 316; 453].

Аналіз наукових позицій дає можливість визначати, що наукова категорія «стратегічне управління правоохоронною сферою» досліджується як один з видів (підсистеми) соціального управління, що є складовою частиною предметної сфери соціології управління, вивчає закони та закономірності управління структурами, інститутами та процесами, що належать до сфери правоохоронних відносин.

Водночас сучасна політико-правова ситуація в країні, активізація транснаціональної злочинності в Україні, яка у своїй діяльності досягла геополітичних масштабів, ставить завдання розроблення дієвої системи стратегічного управління правоохоронною діяльністю у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю.

Стратегічне управління у правоохоронній сфері як складова процесу соціального управління посідає певне місце в механізмі використання об'єктивних законів розвитку суспільства, є механізмом, що забезпечує законні інтереси держави, а також інтереси і права людини та громадянина у сфері правопорядку.

У даній системі правоохоронна діяльність являє собою особливу підсистему засобів регуляції людської поведінки, належить до практики управління соціальними відносинами, процесами і явищами у сфері боротьби зі злочинністю [415]. Суб'єктами системи стратегічного управління у правоохоронній сфері є правоохоронні органи і судова система, яку створює держава для забезпечення соціальної безпеки [6, с. 15].

Діяльність із стратегічного управління правоохоронною системою пов'язана з постановкою цілей і завдань, з аналізом перспектив управління та прогнозуванням результатів управлінської діяльності, безпосередньо ж результатом управління має бути створення ефективної системи протидії злочинності в її різноманітних формах.

У 60–80-х рр. XX ст. теорія управлінських рішень і практика їх розроблення, прийняття та організації їх виконання розвивалися паралельно і досить швидкими темпами. Протягом цих років МВС України, обласні УВС

розробляли комплексні програми боротьби зі злочинністю, комплексні плани профілактики правопорушень, які були складовою частиною планів соціально-економічного розвитку регіонів, довгострокові плани, директиви та інші управлінські рішення, якими визначалися перспективи розвитку органів внутрішніх справ та посилення боротьби з правопорушеннями і злочинністю.

Теорія і практика прийняття управлінських рішень в органах внутрішніх справ розвивалися в умовах стабільної оперативної обстановки. Управлінські рішення розроблялися на основі ретроспективного аналізу її основних тенденцій і припущення, що вони збережуться в майбутньому, що завдання управління залишаться такими самими, що результати діяльності органів внутрішніх справ, відповідно до підвищення оптимальності управлінських рішень, своєчасного та якісного їх виконання, будуть динамічно підвищуватися. Як самі управлінські рішення тих років, так і практика управління стали значною і цінною базою для подальших досліджень системи управління правоохоронною діяльністю [277].

З першої половини 80-х рр. XX ст. прогрес у розвитку теорії управління та управлінських рішень в органах внутрішніх справ припинився, а коли Україна вступила в нову епоху, на перший план було обґрунтовано висунуто загальнолюдські цінності, права і свободи людини, захист яких гарантується Конституцією України.

Під впливом суперечливих процесів і явищ в економіці, соціальній сфері, ідеології і політиці, прорахунків і помилок, які було допущено при здійсненні загалом позитивних перетворень, у країні сформувалася нова злочинність, що перетнула кордони держави, характеризується глобальною небезпечністю, підвищеним динамізмом розвитку, непередбачуваністю змін, зростанням організованих форм прояву і підвищенням рівня її професіоналізму. Йдеться про транснаціональну організовану злочинність, яка стала в Україні і у світі фактором політичної нестабільності, військової загрози, здатна провокувати конфлікти геополітичного масштабу.

Саме тому, на нашу думку, найбільш актуальним завданням стратегічного управління правоохоронною системою України слід вважати створення дієвої стратегії протидії транснаціональній організованій злочинності, яка відповідає криміногенній ситуації в Україні, враховує політичні та військові реалії, що характеризують розвиток транснаціональної організованої злочинності. Розроблення такої стратегії може відбуватися за алгоритмом, наведеним у Додатку Е.

Першим пунктом наведеного алгоритму є визначення напрямів протидії транснаціональній злочинності на основі стратегічного аналізу ситуації. Розглянемо даний елемент більш детально, оскільки саме він є ключовим у розробленні стратегії, визначає її дієвість.

У сучасних політико-правових умовах система стратегічного управління протидії транснаціональній організованій злочинній діяльності має бути сформована за чотирма напрямками.

Перший напрям – політичне, пропагандистське та дипломатичне супроводження протидії транснаціональній організованій злочинності. Це головне завдання державної влади в протидії транснаціональній організованій злочинності. За цим напрямом потрібно:

1) сформулювати у свідомості міжнародної спільноти стійке уявлення про те, що транснаціональні злочинні організації, не змінюючи своєї злочинної сутності, намагаються маскувати свою діяльність, ховаючись за завісою псевдодержавних політичних утворень типу ДНР та ЛНР. Вивести транснаціональні злочинні організації за межі політико-дипломатичних дискусій, зосередити увагу на розробленні дієвих інструментів їх нейтралізації;

2) досягти військового паритету з транснаціональними злочинними організаціям, створити передумови для можливостей ефективної збройної протидії цим організаціям;

3) аргументовано довести міжнародній спільноті, що «відкритий» український кордон перетворює Росію на спонсора й організатора транснаціональної злочинної діяльності, яка фактично саме перетворюється на

країну, де до влади прийшли організатори транснаціональних злочинних схем, які успішно використовуються в економіці, політиці, у міжнародній торгівлі. При цьому Росія як країна, що перетворюється на злочинну організацію, у своїй діяльності використовує традиційний набір кримінальних інструментів: корупцію, шантаж, убивства, залякування тощо.

Другий напрям – виявлення та перекриття каналів проникнення транснаціональної організованої злочинності у країну, її впровадження в структури влади, у суспільство та в економіку. За цим напрямом необхідні:

1) загальне управління, планування та координація діяльності правоохоронних органів і військового командування у протидії транснаціональній організованій злочинності;

2) боротьба з легалізацією злочинних доходів, з проникненням на територію України фінансових ресурсів, спрямованих на підтримання сепаратизму й екстремізму;

3) розроблення спеціального законодавства, спрямованого на протидію тероризму, транснаціональній організованій злочинності і корупції;

4) удосконалення і посилення кримінального законодавства у сфері відповідальності за організацію, участь та діяльність транснаціональних організованих угруповань.

Третій напрям – забезпечення законності і безпеки економічної діяльності. Включає такі заходи:

1) контроль за переміщенням товарів, послуг, фінансових ресурсів через державний кордон;

2) контроль за законністю діяльності юридичних і фізичних осіб в економічній сфері з боку державних органів;

3) спеціальне організаційно-правове і технічне забезпечення економічної діяльності з участю правоохоронних органів, приватних детективних агентств і охоронних підприємств.

Четвертий напрям – розроблення територіальних стратегій протидії транснаціональній організованій злочинності з урахуванням специфіки кожного регіону України.

Органам влади на місцях слід вивчати й аналізувати нові тенденції організованої злочинності, а також формулювати завдання і пріоритетні напрями правоохоронної діяльності.

Кримінальна політика на місцевому рівні залежить від державної і є засобом її конкретизації та реалізації з урахуванням місцевих особливостей. Місцеві органи влади повинні повною мірою усвідомити організовану злочинність як невід’ємний елемент будь-якого цивілізованого суспільства і перейти від ідеології боротьби до цільової установки захисту населення і кожного громадянина окремо від протиправних посягань з боку організованої злочинності.

Територіальні органи влади повинні здійснювати матеріально-технічне і фінансове забезпечення правоохоронної діяльності, розвивати інформаційно-аналітичну та науково-дослідну діяльність у сфері боротьби з організованою злочинністю, здійснювати координацію профілактичної роботи правоохоронних органів з медичними, педагогічними, психологічними та іншими установами і службами, а також громадськими організаціями.

Місцеві органи правопорядку роблять значний внесок у протидію транснаціональній організованій злочинності шляхом запобігання та припинення протиправної діяльності організованих злочинних груп. До того ж вони повинні проводити роботу, спрямовану на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють учиненню різних видів злочинів місцевими злочинними групами та організаціями. Головним завданням територіальних підрозділів поліції має бути виявлення і притягнення до кримінальної відповідальності лідерів місцевого злочинного середовища, оскільки вони є основними її ідеологами, визначають пріоритетні напрями протиправної діяльності злочинних груп й організацій.

Для успішної боротьби з організованою злочинністю на місцевому рівні територіальні влади повинні вживати комплекс різноманітних заходів, а саме: економічні, політичні, соціальні, організаційно-управлінські, культурно-виховні, правові.

Економічні заходи – насичення ринку товарами масового попиту, розвиток виробництва на основі сучасних технологій, здійснення інвестиційної стратегії, справедливий розподіл власності, підвищення рівня життя населення, зміцнення територіальної фінансової системи, зниження інфляції на місцевому рівні. Поліпшення роботи з усунення обставин економічного характеру, що сприяють вчиненню економічних злочинів.

Політичні заходи – зміцнення демократичних цінностей і всіх гілок влади на територіях, реалізація політичної волі, протистояння соціально негативним явищам і процесам. Прийняття рішень органами влади про розмежування повноважень центральних органів МВС і правоохоронних органів на місцях у галузі громадської безпеки та охорони правопорядку.

Соціальні заходи – захист інтересів малозабезпечених верств населення, усунення різкого соціального розшарування суспільства, життєвий устрій біженців і вимушених переселенців, безробітних, усунення негативних наслідків безробіття та вимушеної міграції осіб тощо.

Організаційно-управлінські заходи – координація діяльності суб'єктів протидії організованим злочинностям.

Культурно-виховні заходи – різноманітні зусилля щодо утвердження в житті суспільства ідей добра, справедливості, законів високої моральності, усунення моральної деградації населення, а також насильства і жорстокості.

Для того, щоб передбачена система заходів з протидії організованим злочинностям була ефективною, необхідна наявність таких умов:

- 1) консолідація зусиль суспільства і держави. Лише шляхом об'єднання суспільних і державних інститутів можливий ефективний вплив на причини, що породжують організовану злочинність. Причини ж перебувають в економічній, духовній, політичній і соціальних сферах;

2) консолідація правоохоронних органів. Кожен правоохоронний орган повинен чітко знати і виконувати свої функції. У деяких випадках допускається дублювання функцій, оскільки абсолютний монополізм може заподіяти шкоду в боротьбі з організованою злочинністю;

3) високий рівень професіоналізму і моральна стійкість працівників правоохоронних органів, передусім спецпідрозділів. Обов'язково має бути створено систему їх захищеності та надано певні соціальні пільги. У цьому контексті фахівці-кримінологи неодноразово висловлювали думку, що доручати розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами та організаціями, необхідно фахівцям високого професійного рівня, які володіють творчим мисленням і здатні якісно і повноцінно здійснити слідчі та оперативні заходи;

4) науково-пропагандистське забезпечення боротьби з організованою злочинністю. Необхідна консолідації сил учених, різних правоохоронних відомств і спеціалізованих інститутів для підготовки спеціальної літератури, присвяченій цій проблемі;

5) інформаційно-пропагандистське забезпечення боротьби з транснаціональною організованою злочинністю. Необхідна консолідація всіх засобів масової інформації для формування громадської думки в дусі неприйняття організованої злочинності та сприяння правоохоронним органам у боротьбі з організованими злочинними проявами.

На нашу думку, можна використовувати і різні форми міжнародної взаємодії, такі як обговорення і вироблення необхідних загальних методик боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, обмін науковою і практичною інформацією, безпосереднє співробітництво між спецслужбами України і зарубіжних країн.

Не виключаються й залучання зарубіжного досвіду організації системи правоохоронних органів. Як зразок для вдосконалення вітчизняної організаційної структури можна проаналізувати досвід організації поліцейських сил у Федеративній Республіці Німеччини та Австрії, які, відповідно до свого

державного устрою, створили власну модель організації діяльності органів внутрішніх справ, мають відносну регіональну самостійність і водночас тісно координують свою діяльність, що є ефективним механізмом боротьби зі злочинністю.

У Німеччині головну відповідальність за організацію поліцейської діяльності покладено на суб'єкти федерації – землі. І хоча законодавець регламентував у загальнонаціональних законах загальні принципи організації та діяльності поліції в країні, у тому числі і порядок взаємодії федеральних та регіональних поліцейських органів зі схожими функціями (підрозділів (Bundeskriminalamt (ВКА) і Landeskriminalamt (ЛКА), а також підрозділів федерального й земельних відомств з охорони конституції), у предметах свого ведення земельні поліцейські органи не підлягають контролю з боку федеральних поліцейських організацій і лише координують з ними свою діяльність [318].

Ця обставина – дуже важлива, адже координувати діяльність трьох сильних федеральних поліцейських структур не тільки між собою, а й між 48 відомствами земельної кримінальної поліції, поліції безпеки і охорони конституції вкрай не просто – залишилася без належної уваги в роботах вітчизняних дослідників, у тому числі зовсім свіжих і досить високої якості.

При цьому в безпосередньому підпорядкуванні МВС ФРН є самостійні й досить потужні поліцейські сили (Федеральне відомство (управління) кримінальної поліції (ФВКП); Федеральне відомство прикордонної охорони (ФВПО); Федеральне відомство з охорони конституції (ФВОК), які завжди наготові.

Функціонування поліцейського апарату у ФРН здійснюється в органічному поєднанні принципів централізації і децентралізації. При повсякденній діяльності пріоритет надається принципу децентралізації – він виявляється у практично повній самостійності земельних поліцейських органів від федеральних при тісній координації діяльності між ними за відповідними службами.

При надзвичайних обставинах ситуація різко змінюється – безумовний пріоритет надається принципу централізації і в цьому випадку федеральні поліцейські органи не тільки керують земельними, а й несуть усю повноту відповідальності за виконання покладених на них завдань.

Розміщення різних поліцейських служб в організаційній структурі МВС ФРН досить своєрідне (як самостійні види федеральних поліцейських сил за цілями діяльності ФВКП, ФВПО і ФВОК для ефективного виконання покладених на них завдань змушені тісно співпрацювати), що значною мірою використали австрійські фахівці, що обумовлено як схожими особливостями національного менталітету, так і загальними особливими умовами виникнення, становлення та розвитку німецької й австрійської посттоталітарної державності після закінчення Другої світової війни [318].

Аналіз організаційної структури федеральних міністерств ФРН дозволяє зробити висновок, що поліцейські служби згруповані в них таким чином:

у Міністерстві внутрішніх справ – штабна, кримінального розшуку, по боротьбі з організованою злочинністю, по боротьбі з економічними злочинами, розслідування державних злочинів, служба охорони вищих посадових осіб держави, архівно-криміналістична (ФВКП); прикордонної поліції, залізничної, морської й авіаційної поліції, охорони режимних об'єктів і вищих посадових осіб держави, оперативного втручання й антитерористична (у ФВПО); державної безпеки (у ФВОК);

у Міністерстві оборони – військова поліція, військова розвідка і контррозвідка;

у Міністерстві фінансів – митна служба;

у Міністерстві пошти і телекомунікацій – поштова поліція.

У МВС земель функціонують такі традиційні поліцейські служби: державної безпеки, кримінального розшуку, по боротьбі з економічними злочинами, боротьби з організованою злочинністю, охорони особливо важливих об'єктів та вищих посадових осіб землі, оперативного втручання,

конвоювання заарештованих, дорожньої поліції, патрульно-постова, водної поліції, ліцензійно-дозвільна, архівно-криміналістична і штабна.

На відміну від ФРН, Австрійська Республіка є класичним прикладом централізованої федеративної держави.

Відновивши у 1955 році свою державність, австрійці ретельно вивчили і повністю врахували досвід роботи німецької поліцейської системи – навіть назва провідних поліцейських органів у системі МВС у них аналогічні (у структурі МВС Австрії також є Федеральні відомства кримінальної поліції і охорони Конституції). Поліцейська система Австрії працює на інших, відмінних від поліції ФРН, принципах повної підзвітності земельних поліцейських органів федеральній та універсальній організаційній структурі поліцейських служб, як центрального апарату МВС, так і земельних управлінь безпеки [318].

МВС Австрії складається з чотирьох дирекцій – секцій.

Секція № 1 – Центральна секція займається бюджетними питаннями, здійснює адміністративну і внутрішню інспекцію в усіх підрозділах Міністерства, вирішує різні питання центрального постачання і протоколу, здійснює електронну обробку даних і прийом громадян.

Секція № 2 – Генеральна дирекція в забезпеченні громадської безпеки – керує всією поліцейською діяльністю в країні.

Секція № 3 – Дирекція з питань видачі паспортів, громадянства, біженців та іноземців – вирішує всі питання імміграції і натуралізації, надання політичного притулку.

Секція № 4 – Дирекція адміністрації – вирішує питаннями цивільної оборони, альтернативної служби, ведення актів громадянського стану і муніципалітетів.

Міністру внутрішніх справ Австрії, крім керівників секцій, безпосередньо підпорядковується генеральний інспектор органів безпеки. Дорадчим органом при міністрі є його Кабінет, куди входять за посадою: керівники секцій, генеральний інспектор органів безпеки, а також керівники Федерального

відомства кримінальної поліції, Федерального відомства з охорони Конституції та боротьби з тероризмом, Федерального управління поліції безпеки. Крім названих вище осіб, до складу Кабінету дискреційним рішенням міністра можуть призначатися будь-які співробітники.

За реалізацію поліцейських функцій в країні, покладених законодавством на МВС, відповідає найважливіший структурний підрозділ Міністерства – Секція II – Генеральна дирекція в забезпеченні громадської безпеки (ГДЗБ), очолювана Державним секретарем з питань забезпечення громадської безпеки. Його призначає на посаду президент і канцлер за поданням міністра внутрішніх справ та безпосередньо він відповідає перед міністром за організацію й діяльність усіх поліцейських органів країни.

Організаційна структура австрійської поліції повністю відображає особливості державного устрою Австрійської Республіки як на федеральному, так і на регіональному рівнях.

Держсекретареві ГДЗБ МВС Австрії безпосередньо підпорядковуються дев'ять директорів управлінь безпеки земель – директор управління безпеки м. Відень є одночасно директором поліції землі. Усіх їх призначає на посаду своїм рішенням міністр внутрішніх справ країни, але за згодою губернатора – голови виконавчої влади конкретного суб'єкта федерації (ст. 78а, 78б, 78с Конституції Австрії). Зміщують з посад директорів земельних управлінь безпеки дискреційним рішенням міністра внутрішніх справ – міністр лише зобов'язаний повідомити про це губернатора (відповідно до п. 3 ст. 78б Конституції Австрії) [318].

До складу земельних управлінь безпеки – вищих поліцейських органів суб'єктів федерації входить 14 міських дирекцій федеральної поліції *Bundespolizeidirektion*, очолюваних директорами і 85 окружних поліцейських комісаріатів. Їх керівників призначає на посаду і зміщує з неї своїм рішенням Директор управління безпеки землі. Він же затверджує штатну чисельність цих поліцейських органів. Після кардинальної реформи поліцейської системи Австрії, що розпочалася 2002 р. і завершилася у грудні 2004 р. (це єдина

реформа СЗВБ країни з 1955 р., до складу ГДЗБ на правах самостійних управлінь входять три види поліцейських сил – потужні структури, що функціонують на основі принципу галузевої спеціалізації: Федеральне відомство (управління) кримінальної поліції – Bundeskriminalamt (у його складі діють служба кримінального розшуку, служба по боротьбі з організованою злочинністю, служба по боротьбі з економічними злочинами); Федеральне відомство (управління) захисту Конституції та боротьби з тероризмом (у його структурі діють служба державної безпеки, боротьби з тероризмом і оперативного втручання – антитерористичні спецпідрозділи «Кобра» і «Вега» повністю увійшли з ліквідованої жандармерії Австрії до цього управління); Федеральне управління поліції безпеки – найчисленніший структурний підрозділ поліції Австрії (у його складі діють усі традиційні поліцейські служби, усі співробітники цього управління в центрі і на місцях виконують свої обов’язки лише у формі). [318].

Організаційна структура дирекцій (управлінь) безпеки земель, 14 міських управлінь федеральної поліції – у містах Ейзенштадт, Грац, Інсбрук, Клагенфурт, Леобен, Лінц, Зальцбург, Швехат, Штайр, Санкт-Пельтен, Філлах, Вельс, Відень, Віденське нове місто – і 85 окружних комісаріатів федеральної поліції у зменшеному вигляді копіюють структуру центрального апарату трьох провідних організаційних структур ГДЗБ МВС Австрії – Федерального відомства кримінальної поліції, Федерального відомства з охорони Конституції та боротьби з тероризмом та Федерального управління поліції безпеки.

Водночас існує одне виключення – підрозділи служб державної безпеки, антитерору та оперативного втручання, тобто Федерального відомства з охорони Конституції та боротьби з тероризмом, функціонують лише на рівні федерації та земель. [318].

У ФРН та Австрії система організації служб поліції на основі принципу галузевої спеціалізації є універсальною і типовою для інших держав Європи – Франції, Іспанії, Італії, Бельгії, Голландії та ін. Цей принцип покладено в основу організації і діяльності всіх ланок поліції від поліцейського комісаріату

до центральних підрозділів МВС. Особливістю, характерною тільки для Німеччини і Австрії, є організаційне оформлення поліцейських служб як великих формувань поліцейських сил за видами діяльності: кримінальної поліції, контррозвідки і поліції безпеки (охорони порядку).

Внутрішня структура галузевих служб поліції перебуває у стані постійної поетапної оптимізації з урахуванням змін, що відбуваються в країні.

На нашу думку, систему правоохоронних органів України може бути реформовано за зразком ФРН, оскільки перспективи розширення самостійності регіонів України неминуче створять передумови для відносної самостійності правоохоронної системи.

На сьогодні у структурі Національної поліції відбувся початок набору до нового підрозділу відомства по боротьбі з організованою злочинністю, функцію якого до ліквідації у 2015 році виконувало УБОЗ [50]. Відтак створюються атестаційні комісії, визначаються вимоги для керівника та співробітників нового підрозділу. Згідно з інформацією, новий підрозділ по боротьбі з організованими групами та організаціями називатиметься «Департамент стратегічних розробок та аналізу». Формування підрозділу стане дієвим механізмом протидії і транснаціональній організованій злочинності.

З урахуванням створення нових правоохоронних інституцій та системних змін у діяльності правоохоронних і розвідувальних органів, пропонуємо віднести низку інституцій (Державне бюро розслідувань, Національна гвардія України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів) до переліку органів, які уповноважені протидіяти організованій злочинності, зокрема транснаціональному її сегменту. Враховуючи європейський досвід та міжнародну практику, пропонуємо визначити головний орган у загальнодержавній системі протидії транснаціональній організованій злочинності – уповноважений підрозділ Національної поліції «Департамент стратегічних розробок та аналізу». На цій основі забезпечити ефективну взаємодію правоохоронних органів, передбачити проведення міжвідомчих

нарад, створення спільних слідчо-оперативних груп для виявлення, розслідування та припинення діяльності організованих злочинних угруповань.

Також нині має йтися про створення принципово нової «моделі» працівника правоохоронних органів, який здатен активно та ефективно вирішувати проблеми, що пов'язані з протидією транснаціональній злочинності. Суттєві складові цієї моделі наведено в Додатку Є.

Створенню такого працівника має сприяти сучасна система юридичної освіти, нові форми відбору на посади у правоохоронній системі на засадах конкуренції, із використанням найсучасніших досягнень у сфері кадрового менеджменту.

Безумовно, викладені рекомендації потребують подальшого обґрунтування, але саме децентралізація управління правоохоронною системою, надання більших повноважень на місця має сприяти підвищенню ефективності протидії злочинності завдяки оперативності прийняття важливих рішень, перерозподілу ресурсів та її орієнтації на власні сили.

Наведені організаційні заходи мають підвищити ефективність боротьби з транснаціональною злочинністю, створити передумови для вдосконалення роботи правоохоронних органів з попередження та викриття злочинів транснаціонального характеру.

Організація і забезпечення участі Національної поліції України у міжнародному співробітництві здійснюються з метою:

- забезпечення ефективної участі підрозділів Національної поліції України у міжнародному співробітництві на двосторонньому, регіональному у універсальному рівнях у першу чергу у боротьбі з найбільш небезпечними видами злочинів, що мають транснаціональний характер;
- належного використання закордонного досвіду і потенціалу міжнародного співробітництва для удосконалювання діяльності органів внутрішніх справ і внутрішніх військ у виконанні поставлених перед ними задач;

- забезпечення виконання в системі Національної поліції України міжнародних зобов'язань України;
- підвищення міжнародного престижу України в цілому, її правоохоронної системи, а також органів поліції;
- зміцнення правової бази участі підрозділів Національної поліції України у міжнародному співробітництві;
- забезпечення двостороннього співробітництва з закордонними партнерами;
- участь представників Національної поліції України у заходах щодо лінії міжнародних організацій;
- участь у міжнародних миротворчих операціях;
- співробітництво в галузі підготовки кадрів, кадрове забезпечення здійснення міжнародних зв'язків;
- розвиток наукового і науково-технічного співробітництва з іноземними державами; наукове забезпечення міжнародних зв'язків;
- інформаційне забезпечення міжнародних зв'язків; збір, узагальнення, аналіз і поширення досвіду міжнародного співробітництва і закордонного досвіду [59, с. 290].

Національна поліція України бере участь у виконанні зобов'язань України за всіма основними напрямками, причому їхня діяльність здійснюється в тісній взаємодії з іншими правоохоронними органами, зацікавленими міністерствами й відомствами [356].

Розвиток і зміцнення двосторонніх міжнародних зв'язків Національної поліції України спрямовано на забезпечення ефективної практичної взаємодії з правоохоронними й іншими органами закордонних держав. Воно здійснюється, насамперед, шляхом обміну інформацією і досвідом роботи, виконання запитів про проведення оперативно-розшукових заходів і провадження слідчих дій, спільного і погодженого проведення окремих заходів (оперативно-слідчих, наукових і науково-технічних розробок, конференцій, нарад і ін.), взаємних

стажувань і навчання фахівців, наукових досліджень, обміну зразками техніки й озброєння і технологіями виробництва.

Віддаючи пріоритет розвитку міжнародних правових норм, слід одночасно зазначити, що вітчизняна нормативно-правова база поки не забезпечує належною мірою ні поточних, ні перспективних потреб деяких аспектів правоохоронної діяльності. Зокрема, необхідно регламентувати законом, а не тільки відомчими нормативними актами, підстави і порядок здійснення видачі злочинців, надання правової і відомчої допомоги іноземним державам. На думку фахівців, це уявляється можливим шляхом прийняття комплексного закону про взаємну допомогу і співробітництво у кримінальних провадженнях, як це вже зроблено, наприклад, в Австрії, Німеччині і Швейцарії.

Існують проблеми, пов'язані з розходженнями в законодавчому регулюванні протидії окремим видам злочинів. Нерідкі випадки, коли з цієї причини не реалізуються можливості щодо викриття міжнародних злочинних угруповань, зриваються оперативні заходи. Тому уявляється необхідним уніфікувати законодавство і привести його у відповідність до міжнародних стандартів при активній співпраці в цій області з різними міжнародними організаціями [366, с. 107].

Сьогодні слід прикласти зусилля для перекладу в практичну площину можливостей міжнародних організацій і груп, до яких приєдналася Україна (наприклад, не налагоджена практична взаємодія з групою Ради Європи по співробітництву в боротьбі зі зловживанням наркотиками і їх незаконним оборотом – «Групою Помпиду»). Не всі можливості використані для розширення взаємодії на багатобічній основі в рамках СІКАД (Організації Американських Держав), Європолу, Європейського Союзу, Меморандуму про взаєморозуміння і співробітництво між ЮНДКП і державами Центральної Азії і Росії.

Не виявляється належної активності взаємодіючих сторін у поповненні банків даних. Ще недостатньо пророблений і нормативно урегульований

механізм збору, нагромадження й обміну оперативно значимої інформації, одержуваної з різних джерел. У зв'язку з цим пріоритетним напрямком стає подальший розвиток механізмів, орієнтованих на налагодження ефективної системи обміну інформацією з питань протидії транснаціональній злочинності.

Виникла необхідність створення спільної єдиної автоматизованої системи оперативного обліку членів міжнародних організованих злочинних угруповань, що знаходяться як на території України, країн – учасниць СНД, так і на території Європейського Союзу.

Практика демонструє, що домінуюче значення у протидії транснаціональній злочинності має вивчення, узагальнення і поширення національного і міжнародного досвіду. Організаційно-методичне забезпечення припускає розробку для спеціалізованих служб правоохоронних органів відповідних матеріалів (посібників, рекомендацій, збірників правових актів і т.д.) по оперативно-розшуковій і слідчій роботі.

Для обміну досвідом необхідно систематично готувати і поширювати в державах-партнерах експрес-інформацію, аналітичні огляди, науково-методичні матеріали про найбільш розповсюджені способи здійснення злочинів, організації злочинної діяльності, форми і методи протидії транснаціональним і міжнародним проявам злочинності.

У зв'язку з цим наукове співробітництво з закордонними партнерами дозволяє розробляти методики, що охоплюють багато аспектів конкретних видів злочинної діяльності організованої злочинності, яка має зв'язки в інших країнах.

Практичні органи правопорядку забезпечуються відповідними науковими розробками і методиками лише за результатами досліджень, що проводяться науковими установами даної країни. Чітка система обміну результатами найбільш актуальних досліджень, методиками виявлення і розкриття нових видів і способів здійснення злочинів не налагоджена.

Координація спільних наукових досліджень може здійснюватися науковою секцією при Раді міністрів внутрішніх справ держав – учасниць СНД.

У цьому разі до складу секції повинні входити керівники ведучих профільних наукових установ правоохоронних органів кожної з країн СНД. Така організаційна форма координації наукових досліджень із проблем боротьби з найбільш небезпечними злочинами спроможна значно підсилити наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю на сучасному етапі.

Подальшого розширення й удосконалювання вимагає інститут представників МВС України за кордоном. Мережа таких представників у регіонах світу повинна перетворитися в систему оперативного одержання важливої інформації, необхідної для організації ефективної взаємодії МВС України і поліцейських служб іноземних держав.

Висновки до розділу 4

1. У сучасних умовах процес протидії транснаціональній організованій злочинності можна представити як регламентовану нормами права діяльність правоохоронних органів, яка спрямована на протидію транснаціональним злочинам, і має складатися з таких елементів: активізація діяльності правоохоронних органів у питаннях протидії транснаціональній злочинності на засадах профілактики та повноцінного інформаційного забезпечення; відповідність дій правоохоронних органів реальному стану транснаціональної злочинності; нарощування зусиль у протидії етнічній злочинності, у тому числі зі злочинністю, яка пов'язана з дією на території України російських злочинних озброєних формувань та організацій; удосконалення засобів правової протидії; розвиток функціонально-організаційного механізму взаємодії правоохоронних органів України із зарубіжними державами; удосконалення системи протидії та корупції; забезпечення національної безпеки України вимагає подальшого удосконалення законодавчо-правового регулювання, ужиття додаткових організаційно-правових та управлінських заходів на державному рівні з метою

нейтралізації наявних загроз і корегування діяльності держави у сфері забезпечення національної безпеки.

2. Видається за необхідне внести зміни в систему видів покарання (ст. 51 КК України): конфіскацію майна застосовувати в якості як основного, так і додаткового виду покарання. Передбачити більш сувору кримінально-правову відповідальність за одержання та неправомірної вигоди (ст. ст. 368, 369 КК України). Поряд зі штрафом як грошовим стягненням слід закріпити в ст. 51 КК України «майновий штраф», у результаті застосування якого винний може позбутися своїх фінансових коштів та втратити своє становище в ієрархії злочинної організації. До числа обставин, що обтяжують покарання, необхідно віднести «злочинне співробітництво юридичної особи або члена злочинної організації з представниками державної влади». Особам, засудженим до позбавлення волі за участь в транснаціональній організованій злочинній діяльності, відбування покарання передбачати у виправних колоніях максимального режиму безпеки.

3. Для забезпечення ефективності протидії транснаціональній організованій злочинності необхідна реалізація комплексу невідкладних заходів, перш за все, економічного характеру – підриєв фінансової основи транснаціональній організованій злочинності (впровадження відкритості («прозорості») прийняття економічно значущих рішень про приватизацію, акціонування, проведенні аукціонів тощо); по-друге – посилення різних видів контролю за соціально-економічними та політичними процесами, за фінансовими і товарними потоками (бюджетної, банківської, валютної, митної та інших сфер діяльності); по-третє – введення обмежень на суміщення посад у системі державної служби та в акціонерних товариствах з часткою державної участі; по-четверте – регламентація процесу переходу державних службовців на посади керівників комерційних підприємств; по-п'яте – введення обов'язкової кримінологіко-економічної експертизи проектів законодавчих та інших правових актів з метою недопущення положень (прогалін, виключень), які будуть сприяти вчиненню злочинів у сфері економіки.

4. Розроблено алгоритм системи стратегічного управління правоохоронними органами по протидії транснаціональній організованій злочинності. Реалізація такого стратегічного управління протидії транснаціональній організованій злочинній діяльності має бути сформована за такими напрямками: політичне, пропагандистське та дипломатичне супроводження протидії транснаціональній організованій злочинності; виявлення та перекриття каналів проникнення транснаціональної організованої злочинності у країну, її впровадження в структури влади, у суспільство та економіку; забезпечення законності та безпеки економічної діяльності; розроблення територіальних стратегій протидії з урахуванням специфіки кожного регіону України; розроблення та прийняття спеціальних програм, що забезпечують безпеку і захист учасників досудового розслідування і судового розгляду у кримінальних провадженнях щодо організованої (транснаціональної) злочинності.

5. З урахуванням створення нових правоохоронних інституцій та системних змін у діяльності правоохоронних і розвідувальних органів, запропоновано віднести низку інституцій (Державне бюро розслідувань, Національна гвардія України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів) до переліку органів, які уповноважені протидіяти організованій злочинності, зокрема транснаціональному її сегменту. Враховуючи європейський досвід та міжнародну практику, запропоновано визначити головний орган у загальнодержавній системі протидії транснаціональній організованій злочинності – уповноважений підрозділ Національної поліції. На цій основі забезпечити ефективну взаємодію правоохоронних органів, передбачити проведення міжвідомчих нарад, створення спільних слідчо-оперативних груп для виявлення, розслідування та припинення діяльності організованих злочинних угруповань.

РОЗДІЛ 5

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК СКЛАДОВА ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

5.1. Теоретико-правові засади співробітництва держав у протидії транснаціональній організованій злочинності на міжнаціональному рівні

На початку ХХІ ст. держави здійснюють боротьбу зі злочинністю, головним чином, шляхом застосування внутрішньодержавних заходів превентивного, репресивного і виховного характеру. Однак тільки цих заходів для досягнення позитивних результатів явно недостатньо. Значну роль у боротьбі з кримінальною злочинністю відіграє співробітництво держав і міжнародних організацій у сфері запобігання розповсюдженню транснаціональній організованій злочинності.

Поняття «співробітництво» означає роботу разом, спільно, участь у загальній справі. Міжнародне співробітництво передбачає спільну роботу, участь у спільних справах, що стосуються відносин між народами, державами, у сфері зовнішньої політики. Відповідно до Статуту ООН [410], Декларації про принципи міжнародного права [104], Заключного акта Наради з безпеки і співробітництва держав в Європі [157], усі держави повинні підтримувати і розвивати співробітництво одна з одною відповідно до цілей і принципів Статуту ООН, інших міжнародно-правових документів та зобов'язань.

Водночас, як зазначає Т. С. Гавриш, ототожнення понять «міжнародна правова допомога у кримінальних справах» і «міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю» методологічно неправильно, оскільки вони не збігаються як за обсягом і змістом вчинених дій, так і за характером і цілями здійснюваної діяльності. На думку науковця, міжнародна правова допомога у кримінальних справах є одним з напрямів сучасного міжнародного співробітництва в галузі боротьби зі злочинністю. Останнє, зокрема, включає в

себе й низку інших заходів організаційно-правового, пошукового, інформаційного характеру, спрямованих на досягнення завдань, що ставляться перед правоохоронними органами. Здійснення цих дій у межах міжнародного співробітництва можливе не лише у зв'язку з порушеною кримінальною справою, а й з метою перевірки заяв і повідомлень про вчинені злочини чи злочини, що готуються, для подальшого використання отриманої інформації при вирішенні питання про порушення кримінальної справи [78, с. 15].

На думку О. І. Бастрикiна, головна відмінність між допомогою і співробітництвом полягає в характері тих дій, які здійснюються у випадку надання допомоги або здійснення співробітництва у кримінальних справах. Міжнародна правова допомога, констатує вчений, передбачає виконання окремих дій, покликаних сприяти вирішенню певних питань, пов'язаних з розслідуванням, судовим розглядом і виконанням покарання в окремих кримінальних справах. Співробітництво ж означає цілеспрямовану і постійну, спільну й узгоджену, широку за масштабами і різноманітну за формами та напрямками діяльність компетентних правоохоронних органів, яка стосується загальних інтересів держав, що співробітничать, і спрямована на досягнення єдиних цілей у боротьбі зі злочинністю [24, с. 25].

О. Г. Волеводз вважає, що міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю являє собою регульовану нормами міжнародного і внутрішньодержавного права погоджену діяльність різних країн щодо захисту інтересів особи, суспільства і держави від міжнародних і транснаціональних злочинів, а також стосовно прийняття обумовлених національним кримінальним законодавством суб'єктами цієї діяльності заходів, спрямованих на забезпечення національного кримінального процесу і відправлення правосуддя їх судами у справах про злочини, що посягають на внутрішньодержавний порядок [72, с. 28].

Л. Н. Галенська зауважує, що «ця співпраця не може розглядатися ізольовано, оскільки вона, як губка, вбирала всі риси міжнародного права кожного конкретного історичного періоду, і в її нормах та принципах фіксувалися результати боротьби і співробітництва держав» [81, с. 4].

Відповідно до ст. 542 КПК України, Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж у цьому Кодексі, форми співробітництва під час кримінального провадження [234].

Пунктом 1 ч. 1 ст. 541 КПК України визначено, що міжнародна правова допомога являє собою проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою [234].

Здійснення цих дій у межах міжнародного співробітництва можливе не лише у зв'язку з порушеною кримінальною справою, а й з метою перевірки заяв і повідомлень про вчинені злочини чи злочини, що готуються, для подальшого використання отриманої інформації при вирішенні питання про порушення кримінальної справи.

Основними джерелами, що становлять правову засаду міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, є багатосторонні, регіональні та двосторонні міжнародні угоди, договори про взаємну правову допомогу у кримінальних справах та екстрадиції, угоди – установчі документи міжнародних органів й організацій, що вирішують питання боротьби зі злочинністю, міжвідомчі угоди, а також національне і, насамперед, кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство [471].

Водночас міжнародне співтовариство із запізненням стало реагувати на стрімке зростання рівня транснаціональної організованої злочинності. Так, лише на V Конгресі ООН з попередження злочинності і поведження з правопорушниками, що проходив у м. Женева у 1975 р., було вперше визнано, що злочинність у формі міжнародного бізнесу являє собою більш серйозну

загрозу, ніж традиційні її форми [166].

У подальшому цю проблему активно обговорювали і на інших конгресах ООН. Так, зокрема, на VIII Конгресі, що проходив у Гавану 1990 р., зазначалося: «...організована злочинність створює пряму загрозу національній і міжнародній безпеці та стабільності...» [256, с. 200].

Прийняття з цього приводу резолюції Конгресу було схвалено спеціальною резолюцією 45/123 Генеральної Асамблеї ООН і кількома міжнародними нарадами, семінарами та конференціями, присвяченими проблемі транснаціональної організованої злочинності.

На Всесвітній конференції на рівні міністрів внутрішніх справ (безпеки) з організованої транснаціональної злочинності, проведеної Економічною і соціальною радою ООН 21–23 листопада 1994 р., обговорювався цілий комплекс питань, у тому числі проблеми та небезпеки, які транснаціональна злочинність спричиняє в різних регіонах світу; національне законодавство і його відповідність вимогам боротьби з різними формами організованої транснаціональної злочинності, а також належні керівні принципи для прийняття законодавчих та інших заходів на національному рівні; відповідні методи і керівні принципи попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею на регіональному і міжнародному рівні; доцільність розроблення міжнародних документів, зокрема Конвенції про боротьбу з організованою транснаціональною злочинністю.

Також на конференції було зазначено, що організована транснаціональна злочинність становить серйозну загрозу міжнародному співтовариству, і було прийнято Неапольську політичну декларацію та глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності, схвалені резолюцією 45/159 Генеральної Асамблеї ООН, в яких було висловлено рішучість міжнародного співтовариства захищати держави від виявів організованої злочинності в усіх її формах шляхом певних чітких та ефективних законодавчих заходів.

Найважливіші аспекти боротьби з транснаціональною організованою злочинністю обговорювалися і на IX Конгресі ООН з попередження

злочинності та поводження з правопорушниками (Каїр, 1995 рік). На X Конгресі ООН з попередження злочинності і поводження з правопорушниками, що відбувся 2000 р. (м. Відень), поряд з іншими актуальними проблемами, створеними злочинністю, розглядалися також питання стосовно міжнародного співробітництва в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю.

Але найважливішим кроком у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю стало підписання Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 15 грудня 2000 р. в Палермо (Італія). Цим документом міжнародне співтовариство показало, що на порозі нового XXI ст. саме транснаціональна організована злочинність по суті стала реальною загрозою для безпеки всього людства як за своїми масштабами, так і за руйнівним впливом.

У 1995 р. ООН визначила 18 категорій транснаціональних злочинів, які організовуються, учиняються в межах більш ніж однієї країни або більш однієї країни потрапляє під їх пряму або непряму дію. Водночас у національних законодавствах відсутнє чітке визначення цього виду злочинності, що призвело до стирання відмінностей між національною й транснаціональною природою злочинів.

У 2000 р. нарада «Групи восьми» визначила як основні сфери діяльності транснаціональної організованої злочинності торгівлю і незаконне використання наркотиків, фінансові злочини, у тому числі й відмивання грошей, корупцію. У підсумковому документі наголошено на необхідності боротьби зі злочинами у сфері високих технологій. Існують й інші сфери злочинної діяльності: торгівля зброєю, отруйними та ядерними матеріалами, виготовлення та продаж різних видів фальшивих документів, торгівля людськими органами, об'єктами флори і фауни, інформаційне піратство.

У Декларації Одинадцятого Конгресу ООН (Бангкок, квітень 2005 р.) знову підкреслено глибоку стурбованість поширенням і масштабами транснаціональної організованої злочинності, у тому числі незаконного обігу наркотиків, відмивання грошей, торгівлі людьми, незаконного ввозу мігрантів,

незаконного обігу зброї, тероризму, та існуючими зв'язками між ними, а також усе більшою витонченістю і диверсифікацією діяльності організованих злочинних груп [73].

Названі документи мають важливе значення для боротьби з транснаціональною злочинністю, тому, з одного боку, вони повинні стати предметом розгляду відповідних гілок влади щодо ставлення до них (шляхом ратифікації, приєднання), а з другого – відповідні положення цих документів мають бути враховані в національному законодавстві, концепціях і програмах попередження злочинності, що розробляються.

З метою координації зусиль держав міжнародне співтовариство розробило стандарти і норми, як універсальні (на рівні Організації Об'єднаних Націй), так і регіональні (на рівні Ради Європи). Крім того, у межах Організації Об'єднаних Націй розроблено й укладено договори про боротьбу з міжнародними злочинами (військовими, апартеїдом, геноцидом проти людяності ін.) [358].

Нині особливої гостроти набуває проблема співробітництва держав у боротьбі з міжнародним тероризмом і, відповідно, розроблення нової конвенцій антитерористичного характеру, що стосуються найбільш небезпечних виявів тероризму.

Так, 12 січня 1998 р. відкрито для підписання Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом, зміст якої відчутно ширше буквального найменування. Предметом Конвенції є незаконні й навмисні дії з вибуховими чи іншими смертоносними пристроями в межах місць громадського користування, державного або урядового об'єкта, об'єкта системи громадського транспорту, інфраструктури або з наміром заподіяти смерть чи серйозне каліцтво, або здійснити значне руйнування, заподіяти значний економічний збиток.

9 грудня 1999 р. резолюцією Генеральної Асамблеї ООН на її 54-й сесії прийнято Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму.

У ст. 2 та в додатку відзначено зв'язок Конвенції з названими вище та

іншими подібними конвенціями в контексті її застосування до відповідних діянь.

Певні аспекти транснаціональної злочинності стосуються найбільш небезпечних виявів корупції. У цій сфері цікавий досвід Ради Європи, у межах якого прийнято й відкрито для підписання два акти – Кримінально-правову конвенцію про корупцію від 27 січня 1999 р. та Цивільно-правову конвенцію про корупцію від 4 листопада 1999 р.

До антикорупційних конвенцій примикає Конвенція про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності від 8 листопада 1990 р. У змісті цієї Конвенції значний інтерес становлять конфіскаційні заходи та заходи забезпечення антикорупційних дій. Цей рівень є універсальним, оскільки всі нормативні акти та програми, що розробляють і приймають спеціалізовані міжнародні організації, спрямовано на найбільш загальні причини та умови розвитку й існування цього різновиду злочинності в усіх без винятку країнах.

На регіональному рівні міжнародне співробітництво в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю виражається в розробленні й прийнятті такої правової бази, яка б давала можливість здійснювати програми спільної боротьби правоохоронних органів, ураховуючи особливості та основні характеристики суміжних держав і регіонів, у яких встановлено взаємодію транснаціональних злочинних організацій.

Одним із прикладів такого регіонального співробітництва є ЄС, в якому основні питання співпраці в усіх проблемах, що виникають, вирішує Рада Європи. Україна як одна з держав, що входять до СНД, а також є членом Ради Європи, активно здійснює міжнародні програми у співробітництві правоохоронних органів як з європейськими країнами, так і країнами СНД у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю. Регіональний характер має Європейська конвенція про придушення (стримування) тероризму від 27 січня 1977 р. Її учасниками є понад 30 європейських держав.

Під егідою Ради Європи укладено Європейську конвенцію про видачу

1957 р. і Європейську конвенцію про взаємну правову допомогу у кримінальних справах. Ці конвенції відкриті і для неєвропейських держав; нині їх учасником є Ізраїль.

Іншим прикладом є формування системи антикримінального впливу в межах СНД, де діє багатостороння Конвенція про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 р.

Події, що відбувалися на пострадянському просторі, потребували правового забезпечення координації діяльності правоохоронних органів країн-учасниць СНД. 17 лютого 1994 р. в Ашгабаді було укладено Угоду країн-учасниць СНД про співробітництво міністерств внутрішніх справ у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Воно закріпило сім основних форм співробітництва:

1) обмін оперативно-розшуковою, довідковою, криміналістичною та іншою інформацією, який має взаємний інтерес, зокрема щодо:

– будь-яких злочинів, що вчинені або підготовлені до вчинення на території держави іншої Сторони у складі організованої групи;

– конкретних фактів і подій, фізичних та юридичних осіб, які причетні або підозрюються у причетності до організованої злочинності;

– структури, персонального складу, сфери діяльності, організації управління, структурних і зовнішніх зв'язків кримінальних угруповань, діяльність яких має міжнародний характер;

– наявних або можливих контактів між злочинними групами, що діють у державах Сторін;

– форм і методів здійснення організованими групами злочинної діяльності, у тому числі «відмивання» коштів, отриманих унаслідок такої діяльності, а також найбільш ефективних заходів протидії організованим злочинності;

2) проведення за запитами оперативно-розшукових заходів й окремих процесуальних дій щодо справ, пов'язаних з організованою злочинністю;

3) обмін досвідом роботи, у тому числі шляхом проведення нарад,

конференцій і семінарів з питань боротьби з організованою злочинністю;

4) планування і здійснення скоординованих заходів, спрямованих на попередження, виявлення і припинення злочинної діяльності організованих груп, за необхідності, проведення «контрольованих поставок»;

5) обмін законодавчими та іншими нормативно-правовими актами, методичними рекомендаціями з питань боротьби з організованою злочинністю, а також сприяння у придбанні навчальної та наукової літератури з цих питань;

6) сприяння на договірній основі в підготовці та підвищенні кваліфікації кадрів, у тому числі шляхом організації стажувань у спеціалізованих підрозділах по боротьбі з організованою злочинністю;

7) проведення спільних наукових досліджень з проблем боротьби з організованою злочинністю, які становлять взаємний інтерес.

Отже, міждержавні договори про правову допомогу є головною правовою базою для ефективної співпраці правоохоронних органів цих країн у боротьбі з організованою злочинністю. Вони встановлюють рівність прав й обов'язків договірних сторін щодо захисту особистих та майнових прав, передачі документів та отримання матеріалів, визнання і виконання судових рішень.

У низці таких договорів передбачається можливість безпосереднього спілкування центральних компетентних органів, минаючи дипломатичні канали, що значно скорочує терміни виконання доручень і запитів, обмін відповідною інформацією про законодавства та досвідом правозастосовчої практики. Положення цих договорів дозволяють оперативно вирішувати цілий комплекс питань у сфері правової допомоги у кримінальних справах, зокрема, у порушенні кримінального переслідування, провадженнях різних процесуальних дій, спрямованих на отримання доказів, проведенні експертиз, передачі предметів, пов'язаних зі злочином, видачі злочинців.

Двосторонні міждержавні угоди регулюють взаємодію правоохоронних органів у боротьбі з окремими видами злочинів транснаціонального характеру і передбачають такі види співробітництва, як обмін даними про осіб, які вчиняють злочини, встановлення їх місцезнаходження, обмін інформацією про

підготовлювані або вчинені злочини, а також про способи їх вчинення, обмін відповідними фахівцями, методиками та ін.

Однак, як зазначено вище, основою регіонального та двостороннього співробітництва є співробітництво держав на універсальному рівні. Тому для світової спільноти була очевидна необхідність розроблення конвенції, в якій би універсальність участі держав доповнювалася і збагачувалася універсальністю предмета регулювання. Мається на увазі послідовний, розрахований на розумну перспективу перехід до цілісної та багатопрофільної конвенції, що включає в себе єдині принципи і стандарти міждержавного співробітництва в запобіганні та припиненні транснаціональних злочинів як комплексного феномена.

У практичній площині співробітництво в боротьбі зі злочинністю здійснюється на двох рівнях. Перший рівень – внутрішньодержавний, що становить систему поліцейських органів, які діють відповідно до національного і міжнародного права та забезпечують громадську безпеку й правопорядок. За необхідності, у разі систематичного вчинення актів тероризму та організованої злочинності, починають діяти органи національної безпеки, які також у межах своєї компетенції використовують механізми міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю. Другий – міжнародний рівень – це органи і системи органів та організацій, створених з метою боротьби із загальнокримінальною злочинністю (Інтерпол) та для контролю, припинення й боротьби з організованою злочинністю і тероризмом (наприклад, Контртерористичний комітет ООН, Антитерористичний Центр СНД) [138, с. 92].

Існує два аспекти здійснення міжнародного співробітництва в галузі попередження злочинності і кримінального правосуддя – теоретичний (розроблення стратегії боротьби зі злочинністю, аналіз тенденцій розвитку тощо) і практичний (надання правової допомоги країнам-учасникам міжнародного співробітництва у цій сфері, сприяння в боротьбі зі злочинністю). Такий поділ досить умовний, проте зіставлення цих аспектів сприяє ефективному розробленню методології, форм і способів боротьби зі злочинністю, регламентації відповідної діяльності міжнародних поліцейських

служб і міжнародних органів, що координують їх діяльність, дає можливість встановити повноту здійснення завдань міжнародного співробітництва в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя.

Ефективним вирішенням найважливіших проблем запобігання та припинення злочинності є взаємодія міжнародно-правових норм і норм внутрішньодержавного права, що реально втілюється в застосуванні національним кримінальним законодавством норм міжнародного права. Питання співвідношення юридичної сили норм міжнародного права та національного законодавства є одним з головних аспектів взаємодії міжнародного і внутрішньодержавного права практично в будь-якій національно-правовій системі. Міжнародні норми про злочинність діяння має бути імplementовано в кримінальне законодавство України.

Багато норм у КК і КПК України було включено саме в результаті укладення Україною міжнародних конвенцій, що стосуються співробітництва в боротьбі проти злочинів, водночас перед українською державою гостро стоїть завдання вдосконалення кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного, оперативно-розшукового, цивільного, банківського та інших галузей законодавства.

На вітчизняному ґрунті найбільш повний перелік форм співробітництва наведено в тексті чинного КПК України. Відповідно до ст. 561 КПК України, на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародним договором. Водночас КПК України виділяє:

1) процесуальні дії, здійснення яких можливе лише за відповідним рішенням слідчого судді або суду:

- тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159 КПК України);
- арешт майна (ст. 170 КПК України);
- проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК України);

- обшук (ст. 234 КПК України);
- слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240 КПК України);
- примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242 КПК України);
- відбирання біологічних зразків примусово для проведення експертизи (ч. 3 ст. 245 КПК України);
- утручання у приватне спілкування (ст. 258 КПК України), у тому числі аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); арешт, огляд і виїмка кореспонденції (ст. 261–262 КПК України); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України);
- обстеження шляхом таємного проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);
- встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України);
- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України);
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України) [234];

2) процесуальні дії, проведення яких вимагає санкції прокурора:

- огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК України);
- освідкування особи (ст. 241 КПК України);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України) [234].

3) діючий КПК України визначає порядок надання міжнародної правової допомоги шляхом видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (гл. 44 КПК України), особливості кримінального провадження у порядку перейняття (гл. 45 КПК України), порядок визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб (гл. 46 КПК України) [234].

Нині сфера такого співробітництва розширюється відповідно до процесу

інтернаціоналізації злочинності і зміни характеру певних її видів. Найбільшу тривогу викликають такі види міжнародної злочинності, як тероризм, відмивання доходів від злочинної діяльності, торгівля людьми, міжнародний наркобізнес, корупція. Створення Міжнародного кримінального суду, розширення сфери його юрисдикції відображає тенденцію до зростання впливу наднаціональних органів юстиції, що в умовах глобалізації є неминучою об'єктивною тенденцією [450, с. 25].

Таким чином, міжнародне співробітництво розвивається з використанням як давніх форм і способів, таких, наприклад, як екстрадиція та правова допомога у кримінальних розслідуваннях, так і нових правових засад, створених для боротьби з конкретними видами транснаціональних злочинів на національному рівні.

У розвитку міжнародного співробітництва в цій сфері вадливу роль відіграють міжнародні неурядові організації, зокрема Transparency International («Міжнародна Гласність») – єдина некомерційна громадська організація, до функцій якої належить підвищення відповідальності і протидія корупції як на міжнародному, так і на національному рівні.

Організацію створено у 1993 р. Сьогодні вона має філії у 60 країнах, у тому числі й в Україні. Штаб-квартира організації розташована в Берліні. Transparency International здійснює широку дослідницьку роботу в різних країнах світу, виробляє рекомендації щодо боротьби з корупцією.

Найважливішою передумовою успішності міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією є співпраця правоохоронних органів у процесуальній і криміналістичній сферах. Об'єктивні передумови для розвитку створено завдяки діяльності Інтерполу та Європолу, наявності численних дво- та багатосторонніх угод про співробітництво між правоохоронними органами різних держав. Відповідно до специфіки цієї роботи, дані питання докладно не розглядаються, проте поглиблена наукова розробка цих проблем є нагальною необхідною.

Передумовою успішного міжнародного співробітництва в боротьбі з

корупцією є його наукова обґрунтованість. Це неможливо без об'єднання зусиль фахівців, насамперед, юристів і кримінологів у розробленні проблем протидії корупції національними та міжнародними засобами. Сьогодні інтерес наукової громадськості до проблем корупції великий як ніколи. Міжнародні конференції і форуми, присвячені проблемам корупції, проходять практично щомісяця в різних країнах світу. Здається, що вчені, на відміну від політиків і представників правоохоронних органів, досягли значних успіхів в об'єднанні зусиль у боротьбі з корупцією.

На міжнародному рівні провідною організацією, що координує наукову діяльність з питань боротьби зі злочинністю та корупцією, є Дослідний інститут ООН з питань злочинності та правосуддя (ЮНІКРІ). Значну роботу у сфері міжнародного наукового співробітництва здійснюють неурядові організації, зокрема вже згадана Transparency International.

В об'єднанні вчених-кримінологів значну роль відіграє Всесвітній антикримінальний і антитерористичний форум, створений 2002 р.

Прикладом перспективного міжнародного співробітництва вчених у боротьбі з корупцією є діяльність мережі дослідних центрів з вивчення проблем транснаціональної злочинності і корупції (TRACCC), створеної при Американському університеті (м. Вашингтон, США). Пріоритетним напрямом діяльності центрів є підтримка вчених, які досліджують проблеми організованої злочинності й корупції [8].

Незважаючи на міжнародне співробітництво в межах ООН, яке здійснюється, починаючи з п'ятого Конгресу (Женева, 1975 р.), й активізацію протягом останніх років співпраці на двосторонньому та багатосторонньому рівні, у цій сфері залишається ще низка не вирішених проблем.

1. Проблема правового характеру. Існування в державах різних правових систем кримінального законодавства, що будуються на різних засадах, унаслідок чого неоднаково оцінюються одні й ті самі злочинні діяння.

Так, наприклад, у 1982 р. до КК Італії введено ст. 416-bis, у якій зазначено: «Кожен, хто бере участь в об'єднанні мафіозного типу, що

складається з трьох або більше осіб, карається позбавленням волі на строк від 3 до 6 років. Усі ті, хто створюють, керують або організовують об'єднання, караються позбавленням волі на строк від 4 до 9 років» [434].

У Німеччині під створенням злочинних об'єднань розуміється «основа об'єднання, мета якого спрямована на вчинення злочинів, або участь у такому об'єднанні або його підтримання» (ст. 129 КК Німеччини) [511].

Кримінальне законодавство Іспанії передбачає кримінальну відповідальність за членство в організації, що має на меті здійснення виробництва, розподілу, торгівлі наркотиками (ст. 371 КК Іспанії).

У новому КК Франції надано поняття такої форми злочинного об'єднання, як об'єднання злочинців, встановлено відповідальність за участь у ньому. Його, відповідно до ст. 450-1 КК Франції, утворює об'єднання злочинців, будь-яка сформована група або змова з метою підготовки, що характеризується одним або декількома фактами, одного або кількох злочинів чи одного або кількох проступків. Французьке кримінальне законодавство передбачає умови звільнення від покарання особи, яка взяла участь у такому об'єднанні (групі) або змові, якщо вона, до притягнення до відповідальності, розкриє цю групу або цю змову компетентній владі і дозволить встановити інших учасників (ст. 450-2) [243, с. 35].

Такі відмінності у кримінальних законодавствах не сприяють налагодженню та зміцненню співробітництва між державами. Для вирішення цієї проблеми необхідно активізувати зусилля у сфері узгодження та зближення національних законодавств.

2. Проблема зовнішньополітичного характеру. Співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю залежить від того, яку зовнішню політику здійснюють держави, які відносини склалися між ними. Чим більш напружені ці відносини, тим більш утруднено співробітництво, передусім у тих випадках, коли стикаються різні ідеології.

3. Економічна проблема. Багато держав, відповідно до свого рівня економічного розвитку, не в змозі забезпечити повноцінне співробітництво у

сфері боротьби з організованою злочинністю.

4. Внутрішні політичні проблеми. Уряди деяких держав не в змозі контролювати політичну ситуацію у своїх державах (деякі країни СНД – Грузія, Таджикистан, Азії – Афганістан, Латинської Америки, Африки), що сприяє безконтрольності злочинності на їх території, у тому числі й організованої.

5. Проблема корумпованості урядів деяких держав. Уряди окремих держав не зацікавлені в налагодженні співробітництва у сфері протидії організованій злочинності, передусім, коли вищі ешелони влади цих держав поглинула корупція, а міжнародне співробітництво може підірвати позиції корумпованих посадових осіб або навіть уряду загалом. Таке відбувається і коли йдеться про співробітництво з державою – «відстійником злочинних організацій».

6. Проблема забезпечення суверенітету в процесі співпраці. Уряди деяких держав розглядають певні форми співпраці як утручання у внутрішні справи цієї держави. Так, наприклад деякі уряди вважають, що громадяни, які порушили норми права, повинні піддаватися кримінальному переслідуванню у своїх державах і не повинні підпадати під іноземну юрисдикцію, тому держави часто неохоче здійснюють екстрадицію своїх громадян навіть за наявності досить вагомих доказів їх вини. Досить часто в екстрадиції не зацікавлені й самі особи, яких видають. Це пояснюється відмінністю санкцій за вчинення одного й того самого злочину, що передбачені кримінальними законодавствами різних держав.

7. Проблема забезпечення секретності. Через невпевненість у збереженні конфіденційності оперативної інформації правоохоронні органи взаємодіючих країн не завжди погоджуються на обмін наявної в них інформації, передусім, коли існують серйозні побоювання витоку цієї інформації, що цей витік не тільки знизить ефективність зазначених операцій, а й становитиме загрозу життю оперативних працівників. Особливо неохоче погоджуються на співпрацю з правоохоронними органами тієї держави, уряд якої поглинула корупція.

8. Відсутність єдиного координуючого міжнародного органу. Безумовно, однією з проблем міжнародного співробітництва щодо протидії організованих злочинності є відсутність єдиного центру управління та координації всіх операцій і дій, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю. При проведенні спільних операцій двома або кількома правоохоронними органами двох або декількох держав для виконання міжнародних договорів неминуче «перетягування ковдри на себе». Не можна применшувати роль Інтерполу, але ситуація така, що функцій, якими його наділено, вже замало для забезпечення плідної співпраці в боротьбі з організованою злочинністю. Необхідно розширити повноваження Інтерполу або створити самостійний міжнародний орган, що має забезпечувати управління та координацію з проведення операцій, спрямованих на нейтралізацію транснаціональних організованих злочинних груп [465].

Загалом, на нашу думку, на початку XXI ст. міжнародне співробітництво в галузі попередження злочинності передбачає вироблення і здійснення спеціальних заходів організаційного, кримінально-правового та кримінально-процесуального характеру, спрямованих на нейтралізацію причин та умов злочинності з метою збереження міжнародного правопорядку. Водночас їх ефективність зумовлена тим, що воно має охоплювати і такі заходи, які не спрямовані спеціально на злочинність, а реалізуються в соціально-економічній, політичній, культурно-виховній та інших сферах. Такий підхід до розуміння змісту попередження злочинності в міжнародному масштабі дає можливість розглядати його як цілеспрямовану і продуману послідовну діяльність органів держав, посадових осіб та інститутів громадянського суспільства щодо відповідного впливу на злочинність і фактори, що її породжують.

У зв'язку з цим, на рівні держав необхідно виробити загальну концепцію боротьби зі злочинністю на основі об'єднання зусиль з впливовими неурядовими структурами, включаючи різні конфесії і громадянське суспільство загалом.

У формуванні міжнародно-правової засади боротьби зі злочинністю

переважає підхід, заснований на реагуванні на прояви злочинних посягань. З урахуванням усіх обставин і виникненням нових видів злочинів (наприклад, ядерного тероризму) має бути акцентовано увагу на всьому спектрі заходів протидії таким видам злочинів, які є більш ефективним способом вирішення проблеми, про що свідчать, наприклад, останні міжнародно-правові документи в зазначеній сфері (Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 13 квітня 2005 р.) і діяльність Міжнародної комісії з боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ).

На основі проведеного аналізу цієї проблеми можна стверджувати, що нині на міжнародному рівні існує конвенційний механізм стосовно боротьби з організованою злочинністю, її фінансуванням і корупцією, що свідчить про якісно новий рівень розуміння і готовність світового співтовариства протидіяти цим небезпечним видам злочинів і транснаціональній злочинності загалом. Уважаємо необхідним створення дієвого механізму втілення вироблених міжнародним співтовариством норм у зазначеній сфері та побудову державної системи випереджального реагування на ситуації, що виникають унаслідок злочинної діяльності транснаціональної організованої злочинності.

Необхідність об'єднання зусиль держав у боротьбі проти злочинності вимагає інтернаціоналізації кримінального права і кримінально-процесуальних систем різних держав, більшої їх взаємодії між собою і з міжнародним правом. У результаті спільних зусиль держав та міжнародних організацій виробляються універсальні, єдині поняття міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру, що включаються в законодавчі системи окремих держав. Водночас низку складів злочинів міжнародного характеру у внутрішніх законодавствах засновано на національних дефініціях. На нашу думку, у цих випадках потрібні єдині нормативні визначення на міжнародному рівні, що обумовлено необхідністю створення єдиного правового простору і дасть змогу більш ефективно протидіяти злочинності в міжнародному масштабі.

Останніми роками міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю набуло таких нових рис, як планування і розширення спільних досліджень,

створення системи контролю за їх реалізацією, що є дуже перспективним напрямом у цій сфері.

У міжнародному співробітництві в галузі попередження злочинності і кримінального правосуддя не можна не враховувати такий важливий аспект, як регіональний. На багатосторонній основі розроблено низку регіональних заходів у сфері боротьби зі злочинністю, однак жодна з міжнародних і регіональних угод поки не об'єдналася у всеосяжну систему міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю. Відсутність багатостороннього інтегрального підходу унеможливорює розроблення нових засобів міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності. Наприклад, розширення спільних досліджень, обмін інформацією про виконання законів, контроль над міжнародними фінансовими операціями, розширення регіонального правового простору послаблює ефективність зусиль світового співтовариства в зазначеній сфері. У зв'язку з цим, ефективним є координаційний підхід, при якому акцентовано не на уніфікації, а на узгодженні різних систем. Безумовно, урахування певних особливостей національних правових систем допустимо за умови, що вони не суперечать загальновизнаним принципам і нормам міжнародного права.

Таким чином, незважаючи на те, що за останні роки на різних рівнях зроблено значні кроки для об'єднання держав в єдиний антикримінальний фронт, міжнародне співробітництво в цій сфері загалом перебуває на стадії становлення. На порядку денному постало питання про вироблення єдиної міжнародної антикримінальної політики, що включає в себе не лише міжнародно-правові механізми, а й широкий спектр заходів, спрямованих на попередження проявів транснаціональної злочинності. На нашу думку, прийняття нової Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності та тероризму має ознаменувати новий етап у формуванні такої політики на глобальному рівні.

Для України участь у міжнародних заходах щодо боротьби з транснаціональною злочинністю має важливе значення як у світлі завдання

інтеграції України у світове співтовариство цивілізованих держав, так і для ефективного протистояння тероризму, сепаратизму й іншим формам транснаціональної злочинності, які нині активно проникають у всі сфери суспільно-економічного і політичного життя держави.

5.2. Взаємодія правоохоронних органів під час виявлення та припинення окремих видів транснаціональних злочинів

Зміни, що відбулися у 90-х роках XX ст. у міжнародному і внутрішньому становищі України, справили значний вплив на характер учинення злочинів. Головною особливістю більшості з них стала поява елементів, пов'язаних з виходом злочинних діянь за територіальну юрисдикцію конкретної країни, тобто їх транснаціональний аспект. Виникли такі нові види злочинів, як «відмивання» грошей за кордоном, торгівля «живим товаром», органами людського організму, використання території різних країн для незаконного обігу наркотичних засобів, вивезення культурних цінностей та інші.

Усвідомивши необхідність рішучої боротьби з такими злочинами, що мають тенденцію до розповсюдження, уряд України прийняв рішення про принципово нові форми співпраці з поліцейськими структурами інших держав, одним з найважливіших напрямів якої має стати взаємодія з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерпол [1; 141, с. 205].

Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол визнана ООН як міжурядова міжнародна організація, яка є юридичною особою з міжнародним правом з власними правами і прерогативами і як така підпорядкована міжнародному праву, а не законам різних держав.

Статус Інтерполу як міжнародної міжурядової організації, а також специфіка його діяльності визначають спеціалізований її характер. Головні цілі організації сформульовано у ст. 2 Статуту Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол:

Головні цілі Організації сформульовано у ст. 2 Статуту Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол:

а) забезпечувати і розвивати як можна більш широку взаємодію всіх органів (установ) кримінальної поліції в межах чинних законодавств різних країн і в дусі Загальної декларації прав людини;

б) створювати і розвивати установи, які можуть успішно сприяти попередженню і припиненню кримінальної злочинності [409].

Такі цілі визначили взаємозалежні та взаємодоповнюючі сфери докладання зусиль Інтерполу: зовнішню – сприяти взаємним контактам кримінальної поліції різних країн; внутрішню – створення в межах Організації різних комітетів, технічних служб, що полегшують підтримання прямих взаємних контактів і сприяють боротьбі з кримінальною злочинністю.

Співробітництво держав-членів у системі Інтерполу будується на таких принципах:

- повага національного суверенітету, коли будь-яка правоохоронна структура діє на своїй території відповідно до національного законодавства;
- боротьба тільки із загальнокримінальними злочинами, співпраця між членами Організації будується саме на цій основі;
- відмова Організації в наданні допомоги у справах політичного, військового, релігійного або расового характеру;
- безперервність діяльності, забезпечення взаємодії сторін цілодобово;
- співпраця на взаємності, обов'язковості виконання запитів, оперативності;
- міцна організаційна та правова основа на національному рівні (діяльність Національних центральних бюро) [6].

Національне центральне бюро є унікальним органом, аналогічного якому немає в жодній іншій міжнародній організації, оскільки він діє одночасно у двох системах: окремої держави і даної організації з відповідним подвійним підпорядкуванням [156].

На 62-й сесії Генеральної асамблеї МОКП–Інтерпол було задоволено заяву України про вступ до цієї міжнародної організації. Протягом наступних років було вжито заходів з метою створення гідної бази для виконання покладених на державу обов’язків на міжнародному і національному рівнях.

Нині завданнями Укрбюро Інтерполу є такі:

- 1) реалізація, у межах компетенції, державної політики щодо боротьби зі злочинністю, яка має транснаціональний характер;
- 2) координація, організація та забезпечення співробітництва правоохоронних й інших органів державної влади України з компетентними органами іноземних держав у сфері боротьби зі злочинністю з використанням можливостей Інтерполу та Європолу.

Робочий апарат Укрбюро Інтерполу є самостійним структурним підрозділом апарату Міністерства внутрішніх справ України на правах департаменту, який забезпечує реалізацію повноважень МВС щодо представництва України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерпол та Європейському поліцейському офісі (Європол), а також повноважень МВС як Національного центрального бюро Інтерполу та Національного контактного пункту Європолу в Україні [443].

Нормативно-правові засади діяльності Укрбюро Інтерполу становлять численні нормативно-правові документи, які унаслідок їх великої кількості сприяють бюрократизації діяльності даного підрозділу. Йдеться про:

- Указ Президента України «Про представника Національного центрального бюро Інтерполу України у Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерпол» від 6 серпня 2004 р. № 872;
- Постанову Кабінету Міністрів України «Про вступ України до Інтерполу» від 30 вересня 1992 р. № 555;
- Постанову Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25 березня 1993 р. № 220;

- Постанову Кабінету Міністрів України «Про представника Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у Міжнародній організації кримінальній поліції – Інтерполу» від 11 серпня 2004 р. № 1043;
- Інструкцію про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затверджену спільним наказом МВС, СБУ, ДМС, Генпрокуратури, Держприкордону, ДПА від 9 січня 1997 р. № 3/1/2/5/2/2;
- наказ Державного комітету у справах охорони державного кордону та Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції про порядок приймання-передавання осіб, які перебувають під вартою, на кордоні України та за її межами» від 17 листопада 1998 р. № 474/845 дск;
- наказ Міністерства культури та мистецтва України, Міністерства внутрішніх справ України «Про оперативний обмін інформацією щодо культурних цінностей, оголошених у національний та міжнародний розшук» від 10 серпня 2004 р. № 517/885;
- наказ МВС України «Про створення підрозділів Укрбюро Інтерполу» від 15 лютого 1995 р. № 104;
- наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації розшуку обвинувачених, підсудних осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невідомих трупів» від 5 січня 2005 р. № 3 дск;
- Інструкцію про порядок виїзду конвойних груп МВС у службові відрядження за кордон для приймання за межами України осіб, які перебувають під вартою, затверджену наказом МВС від 14 травня 2009 р. № 217;
- наказ МВС України «Про затвердження Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу» від 22 червня 2012 р. № 560.

У 2011 р. наказом Міністра внутрішніх справ України у структурі Робочого апарату Укрбюро Інтерполу створено відділ взаємодії з Європолем, на який покладено функції Національного контактного пункту із взаємодії з

Європейським поліцейським офісом (Європол). Головним завданням Європолу є боротьба з тяжкими міжнародними злочинами й тероризмом шляхом координації та співпраці між державами-членами ЄС та іншими країнами і міжнародними організаціями. Головними напрямками роботи Європолу є боротьба з тероризмом, міжнародною наркоторгівлею, відмиванням грошей, шахрайством, підробленням євро та контрабандою і торгівлею людьми.

Зокрема, до функцій відділу належать організація та координація співробітництва компетентних органів України (Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Міністерства доходів і зборів України, Державної прикордонної служби України, Державної служби фінансового моніторингу України, Генеральної прокуратури України) з Європолем, а також напруження заходів, спрямованих на вдосконалення механізму взаємодії.

Для боротьби з кримінальними угрупованнями у Європі була створена особлива група «Антимафія», до завдань якої входить аналіз діяльності мафіозних угруповань, вироблення європейської стратегії протидії мафії.

Правову базу взаємодії Європолу з партнерами визначають два види Угод – Угода про стратегічне співробітництво та Угода про оперативне співробітництво. Ці угоди Європол укладає з третіми країнами – державами, що не входять до ЄС [443].

Укладення Угоди про оперативне співробітництво є важливим кроком співпраці між Україною та Європейським поліцейським офісом. Зазначена Угода надасть можливість Україні не тільки здійснювати обмін стратегічною і технічною інформацією з Європолем, як це передбачено чинною Угодою між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво, а й безпосередньо брати участь у спільних заходах з розслідування злочинів, обмінюватись оперативними та персональними даними тощо [443].

Водночас, як показує практика, правоохоронні органи України донині не використовують у повному обсязі можливості Інтерполу стосовно запобігання, розкриття та розслідування злочинів, що мають транснаціональний характер.

Часто це зумовлено тим, що органи слідства та дізнання не володіють інформацією про Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол, її цілі, завдання, функції, можливості використання наявних баз даних Інтерполу у їх роботі. Пояснити таке становище, на наш погляд, можна тим, що українські правознавці та юристи-практики недостатньо вивчають діяльність Інтерполу, що призводить до відсутності розуміння потенційних можливостей даного інституту в боротьбі з транснаціональною злочинністю.

У повсякденній практиці Інтерполу існує досить стійка група злочинних діянь, які фігурують в офіційних запитах правоохоронців і для розкриття яких здійснюється активне співробітництво поліцейських служб. Це такі злочинні діяння, як тероризм, фальшивомонетництво, незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин, торгівля людьми, відмивання «брудних» коштів, викрадення культурних цінностей та антикваріату [19, с. 238].

На сайті Інтерполу в розділі «Організована злочинність» Інтерпол публікує низку проектів, над якими здійснюється робота [529], зокрема: «Рожеві пантери» – збройні ювелірні грабежі; АОС – Азіатська організована злочинність; Millennium – Євразійська організована злочинність.

У межах цих проектів ведеться співпраця між державами-членами Інтерполу, стимулюється обмін інформацією між усіма національними і міжнародними правоохоронними органами. Інтерпол ставить за мету: забезпечення професійною, технічною експертизою; збір, аналіз і поширення відповідних даних поліції; координацію міжнародних розслідувань; визначення, встановлення і підтримання контактів з експертами в цій сфері; опублікування посібників, довідників і звітів для слідчих. Крім того, Інтерпол підтримує стратегічні партнерські стосунки з іншими міжнародними організаціями й установами, що діють у конкретних сферах злочинності, і здійснює спільні проекти на міжнародному рівні.

1. Проект «Рожеві Пантери». Група «Рожеві Пантери» здійснює збройні пограбування, орієнтовані на ювелірні магазини преміум-класу в Європі, Близькому Сході, Азії та США. Злочинці групи вчинили грабежі на суму понад

330 млн євро з 1999 р. Сотні підозрюваних причетні до більш ніж 340 грабежів у 35 країнах світу. Методи «Рожевої пантери» – сміливість і швидкість. У 2007 р. члени банди в'їхали на двох автомобілях в ювелірний магазин у торговому центрі в Дубаї. Пограбування зайняло менше однієї хвилини. За оцінками фахівців, банда вкрала ювелірних виробів на 3 млн євро [554]. За даними Інтерполу, багато членів банди є вихідцями з колишньої Югославії, але живуть і працюють у різних країнах і на різних континентах. Проект Інтерполу «Рожеві пантери» допомагає правоохоронним органам у виявленні, локалізації та затриманні злочинців. Інтерпол централізує дані про злочини і злочинців, аналізує інформацію. Цей проект об'єднує слідчих з усього світу для об'єднання зусиль у затриманні злочинців, вирішенні проблем, що виникають, у тому числі усунення відмінностей у правових системах.

У межах реалізації проекту «Рожеві пантери» в жовтні 2013 р. суд швейцарського міста Лозанна засудив на сім років в'язниці громадянина Сербії, який перебував у банді, що вчинювала грабежі в ювелірних магазинах. У затриманні злочинця брала участь поліція Чорногорії, що змогла виявити й затримати серба, який перебував у розшуку. Після встановлення його особи зловмисника було екстрадовано до Швейцарії. У лютому 2014 р., Женевський суд засудив на дев'ять років в'язниці ще одного члена банди «Рожева пантера», викритого в нападах на ювелірні магазини в Люцерні та Женеві, а також у спробі пограбування в Цюриху [52]. В Іспанії затримали передбачуваного члена злочинного угруповання «Рожева пантера» Борко Ілінчича, підозрюваного в причетності до крадіжки діамантів на суму в 3 млн євро [44].

2. Проект «АОС – Азіатська організована злочинність» [491]. Азіатські злочинні синдикати вчиняють низку тяжких злочинів, наслідки яких відчуються на світовому рівні. Злочинна діяльність не обмежується самою Азією, вона відбувається в країнах по всьому світу. Основними видами діяльності цих злочинних угруповань є незаконний обіг наркотиків, контрабанда людей, відмивання грошей, незаконні азартні ігри, вимагання і викрадення. Проект пропонує стратегічний огляд проблеми і координацію діяльності в цій сфері

шляхом об'єднання кількох країн у спільних діях. Він також являє собою форум, в якому правоохоронні органи по всій планеті можуть поділитися досвідом. У межах проекту Інтерпол створив дві спеціальні робочі групи для зосередження зусиль на регіональній боротьбі зі злочинцями – одна – для Азії і Тихого океану, а друга – для Європи. Існує низка проблем у боротьбі з азійською організованою злочинністю, зокрема, істотна відмінність культур, мови і специфічні структури злочинних груп.

Операція «Сога» є постійною тактичною операцією, яку координує Інтерпол, спрямована на виявлення та ліквідацію міжнародних злочинних мереж з незаконної організації азартних ігор, а також інших злочинів, таких як корупція, відмивання грошей і проституція.

Станом на 2013 р. чотири операції Сога задіяно у 2360 успішних рейдах, унаслідок яких закрито нелегальні гральні заклади, у яких оборот незаконних ставок сягав більше 2 млрд дол. США, а також зберігалось понад 27 млн дол. США готівкою.

У вересні 2013 р. у Південній Кореї заарештовано лідера китайського злочинного синдикату Лю Чуаньбо, якого влада КНР звинувачує в замаху на вбивство та участі в організованій злочинності. До цього призвело співробітництво китайських і південнокорейських правоохоронних органів по лінії Інтерполу, який за запитом КНР випустив на ім'я Лю так званий «червоний циркуляр», зарахувавши його до особливо розшукуваних злочинців. Злочинний синдикат, до керівництва яким входив Лю, займається, за даними влади, шантажем, вимаганням, контрабандою наркотиків, відмиванням грошей і незаконним гральним бізнесом.

3. Проект «Millennium – Євразійська організована злочинність (ЄОЗ)» [553]. Створено з метою боротьби з Євразійською організованою злочинністю. Ці злочинні групи зазвичай створюються в республіках колишнього Радянського Союзу і колишніх комуністичних країнах Східної Європи. Кількість таких злочинних синдикатів неухильно збільшується і становить значну загрозу всьому світу. Головна проблема боротьби з кримінальним

бізнесом Євразійської організованої злочинності в тому, що він захищений від закону за допомогою корумпованих впливових чиновників. Міжнародний характер організованої злочинності означає, що ЄОЗ також негативно впливає на країни Західної Європи та Північної Америки. У межах реалізації проекту «Millennium» розроблено інструменти для надання допомоги країнам-членам Інтерполу в обміні слідчою інформацією, щоб допомогти їм визначити людей і групи, пов'язані з ЄОЗ. Робоча група проекту проводить на регулярній основі конференції для обміну досвідом та визначення головних тенденцій і методів роботи євразійських злочинних груп. Безумовно, за плановою роботою прослідковується конкретна діяльність Європолу в боротьбі з організованою злочинністю, а саме: реалізація вищезазначених проектів.

У листопаді 2013 р. відбулося останнє засідання Робочої групи, у якому взяли участь 19 країн: Україна, Вірменія, Австрія, Азербайджан, Чехія, Фінляндія, Франція, Грузія, Німеччина, Італія, Монако, Португалія, Росія, Південна Африка, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати. Європол брав участь як спостерігач.

4. Реалізацію інших проектів Інтерполу спрямовано на боротьбу з організованою злочинністю. У листопаді 2013 р. міжнародне розслідування мережі виробників дитячої порнографії призвело до арешту 348 осіб по всьому світу. Розслідування, яке отримало назву «Проект Лопата» (Project Spade), тривало три роки. Унаслідок його проведення 348 осіб по всьому світу було заарештовані, а 386 дітей врятовані від сексуальної експлуатації. 108 чоловік були арештовано в Канаді і 75 – у США. Серед заарештованих – 40 учителів, 32 волонтера по роботі з дітьми, дев'ять духовних осіб та дев'ять медичних працівників. Розслідування набуло міжнародного характеру. Було задіяно Інтерпол, правоохоронні органи Австралії, Іспанії, Мексики, Південної Африки, Норвегії та інших країн, а також Інспекцію поштового обслуговування США (USPIS) [555].

Понад 1,2 тис. т контрафактних продуктів харчування та 430 тис. л підроблених напоїв вдалося конфіскувати під час спецоперації, проведеної

Інтерполом за підтримки Європолу [178]. «Операцію Опсон III» (опсон – грец. їжа) щодо виявлення підробленої їжі і напоїв проведено у 33 країнах Європи, Америки, Африки та Азії в грудні 2013 – січні 2014 рр. У межах «Операції Опсон» у різних країнах світу виявлено 131 тис. л контрафактного бальзамічного оцту і рослинної олії, близько 80 тис. шоколадних батончиків і печива, 20 т прянощів і спецій і близько 45 т молочної продукції.

Таким чином, в останні роки діяльність Інтерпол у боротьбі з транснаціональною злочинністю набула позитивної динаміки, що є результатом активної співпраці поліцейських органів різних країни, яка здійснюється безпосередньо під керівництвом співробітників Інтерполу. Заслуговує на увагу «проектна» діяльність МОКП Інтероплу, яка завершується практичною реалізацією кожного «проекту», ефективність якого оцінюється кількістю заарештованих злочинців, обсягами вилучених товарів, зброї, наркотиків та ін.

Загалом, саме така активна співпраця правоохоронних органів, яка заснована на координації та плануванні, здатна мати позитивні результати, про що саме і свідчить діяльність Інтерполу протягом останніх років.

Співробітництво українських правоохоронних органів з МОКП-Інтерпол є вкрай актуальним з погляду обсягів наркотизації українського суспільства.

В Україні проблема з наркотиками досягла критичної точки. Подальше зволікання може призвести до незворотних процесів. Оскільки наркоманія розповсюджується в геометричній прогресії, до неї залучаються все більш молоді люди. За даними МОЗ, від 8 до 26% школярів у віці 13–16 років пробували наркотики хоча б один раз [7].

За даними Українського моніторингового центру з наркотиків та алкоголю міністерства охорони здоров'я, на обліку у 2014–2015 роках перебували близько 100 тис. наркозалежних українців. При цьому наркоманія «молодшає»: якщо кілька років тому до чверті українських школярів віком 13–16 років уживали наркотики хоча б один раз, то на сьогодні, крім них, наркотики пробують і 10-річні діти. У 2009 році – 19%.

За даними Державної установи «Український моніторинговий та

медичний центр з наркотиків та алкоголю міністерства охорони здоров'я України», загальна кількість підлітків груп ризику, з урахуванням оновлених даних за 2015 р., оцінюється у 129 000 осіб віком від 10 до 19 років включно. З кожним роком зменшується частка підлітків-СІН, які мають досвід вживання ін'єкційних наркотиків до 15 років. Проте динаміка частки підлітків, які починають вживати ін'єкційні наркотики до повноліття, зростає. Станом на 2009 рік 19% підлітків почали вживати ін'єкційні наркотики до 15 років, 81% до 18 років. У 2011 році 16% підлітків почали вживати ін'єкційні наркотики до 15 років, 75% до 18 років. У 2013 році 12% підлітків почали вживати ін'єкційні наркотики до 15 років, 72% до 18 років. У 2015 році 5% підлітків почали вживати ін'єкційні наркотики до 15 років, 81% до 18 років [304].

Генеральний секретаріат Інтерполу вживає дієвих заходів з протидії незаконному обігу наркотиків у світі, одним з яких є розроблення й упровадження в роботу міжнародних поліцейських проектів за даним напрямом боротьби зі злочинністю.

У здійсненні заходів, спрямованих проти незаконного розповсюдження наркотичних речовин, Інтерпол в особі його Генерального секретаріату і національних служб посідає важливе місце. У складі Генерального секретаріату діє перетворений у 1974 р. з невеликої групи підвідділ з наркотиків. Працівники підвідділу ведуть комплексний облік інформації про випадки торгівлі наркотичними засобами. Йдеться про злочини, коли представлений так званий «міжнародний елемент» і кількість вилучених наркотичних засобів перевищує певну межу (різний за різними видами наркотиків). Отримані дані узагальнюються і публікуються у вигляді статистичних звітів, щомісячних і річних зведень, що подаються для ознайомлення країнам-членам на черговій сесії Генеральної асамблеї, а також до Комісії з наркотичних засобів і Комітету з наркотиків ВООЗ.

Щорічні звіти Інтерполу містять дані про характер та обсяг незаконної торгівлі наркотиками в міжнародному масштабі. Вони ґрунтуються лише на матеріалах зареєстрованих випадків затримання і викриття злочинців,

конфіскації наявних у них наркотиків (зазвичай поліції і митникам вдається виявити не більше 15% усіх міжнародних операцій з нелегальної торгівлі наркотиками).

У звітах повідомляється про зміни, що відбуваються в цій сфері за рік, а також про активність участі країн-членів Інтерполу в боротьбі з незаконною торгівлею наркотичними засобами, намічаються можливі шляхи майбутнього співробітництва.

Ситуації, представлені у звітах, зазвичай неповно відображають справжнє становище у сфері незаконної торгівлі наркотичними засобами, оскільки не всі країни направляють до Інтерполу інформацію про наявні в них випадки.

Протидіючи незаконній торгівлі наркотичними засобами, Інтерпол прагне перекрити канали їх проникнення на «чорний ринок», відрізати виробництво наркотиків від ринків збуту, поставити постійні й надійні заслони на всіх шляхах і перевалочних пунктах їх просування до споживачів. З цією метою Інтерпол здійснює облік країн (областей усередині них), у яких законно чи незаконно вирощують опійний мак або в природних умовах росте канабіс, чагарники кока. Експерти організації прагнуть виявляти та передбачати маршрути руху наркотиків до споживачів, перевалочні пункти, способи їх транспортування та приховування злочинцями; осіб, причетних до нелегального вирощування, виробництва, переробки, транспортування, зберігання, продажу наркотичних речовин.

Генеральний секретаріат Інтерполу збирає відомості про таємні «лабораторії» з очищення наркотиків або їх виготовлення, способи очищення, а також про нові модифікації давно відомих наркотиків, що з'явилися на «чорному ринку». Так, нещодавно стало відомо про появу рідкого гашишу, рідкого канабісу, які виготовляються в кустарних умовах у вигляді разових доз розливаються у спеціально виготовлені капсули, призначені для вживання.

Інтерпол підготовлює і розсилає узагальнену інформацію про такі «новинки». Серійного характеру набули публікації з описами різних способів очищення наркотиків, які застосовують злочинці в підпільних «лабораторіях» [405]. Крім того, генеральний секретаріат через національні центральні бюро

регулярно запитує країни про становище, що склалося у сфері споживання і торгівлі наркотичними речовинами, про законодавство та інші застосовані ними заходи протидії цьому злочину, методи лікування наркоманів.

НЦБ Інтерполу в Україні здійснює обмін інформацією в межах кримінальних проваджень, порушених правоохоронними органами України та зарубіжних країн щодо незаконного обігу наркотиків, керуючись відповідними міжвідомчими нормативними актами правоохоронних органів.

У разі внесення відомостей до ЄРДР за фактами незаконного обігу наркотиків або наявної справи оперативного обліку, правоохоронні органи України на підставі запиту мають можливість одержати від Генерального секретаріату Інтерполу та національних бюро Інтерполу зарубіжних країн інформацію про: осіб, які проходять у справах, що стосуються незаконного обігу наркотиків; злочинні співтовариства, які займаються наркобізнесом; факт вилучення наркотиків; основні види наркотичних засобів або психотропних речовин, наявних у незаконному обігу; нові види наркотиків, які з'являються в обігу; способи нелегального виробництва наркотиків, способи упаковки, які найбільш часто поширені у виявлених підпільних лабораторіях; канали транспортування та методи приховування; матеріали міжнародних конференцій, симпозіумів, робочих зустрічей та інших нарад по лінії Інтерполу з проблем боротьби з незаконним обігом наркотиків; періодичні видання, що готуються Генеральним секретаріатом з даних питань; огляди статистики та правозастосовної діяльності (аналіз вилучень наркотиків, тенденції в боротьбі з наркобізнесом, інформаційні матеріали про діяльність спеціалізованих служб поліції різних держав) [116, с. 64].

На жаль, практика показує, що при розслідуванні злочинів за фактом незаконного обігу наркотиків слідчими та оперативними підрозділами правоохоронних органів України ще недостатньо використовуються можливості Інтерполу. Часто при розслідуванні кримінальних справ, пов'язаних з нелегальним обігом наркотиків, співробітники правоохоронних органів необґрунтовано підпорядковують свої дії лише одній меті – доведенню

факту належності наркотичних речовин підозрюваному, упускаючи моменти наявності міжрегіональних і міжнародних зв'язків.

Водночас як наркобізнес – це особливий вид різномунітної, економічно вмотивованої, витонченої, широко розгалуженої протизаконної діяльності високоорганізованого та конспіративного наркооб'єднання з міжнародними контактами, що займається постачанням наркотиків на основі поділу праці з метою систематичного отримання неоподаткованих максимальних доходів і впливу у політичному та суспільному житті.

Тому однією з тактичних особливостей розслідування злочинів у сфері наркобізнесу є необхідність всебічного вивчення міжнародних зв'язків, для чого слід активно використовувати наявні криміналістичні обліки і банки даних Інтерполу. А за наявності відповідних підстав правоохоронні органи України мають можливість при координації НЦБ Інтерполу проводити спільні операції, спрямовані на виявлення каналів постачання наркотиків в Україну, шляхів транзиту та осіб, які причетні до цієї діяльності як на території України, так і за її межами.

Безумовно, співпрацю України із МОКП Інтерпол не варто розглядати як панацею від проникнення та функціонування на теренах України транснаціональних злочинних організацій. Але в нинішній ситуації вітчизняні правоохоронні органи мають використовувати всі можливі канали боротьби зі злочинністю у транснаціональному масштабі. Активізацію співпраці з Інтерполом потрібно розглядати як одну з можливостей вирішення проблем протидії транснаціональним злочинним організаціям.

5.3. Участь України у діяльності міжнародних організацій як напрям протидії транснаціональній організованій злочинності

Низка важливих завдань у боротьбі зі злочинністю вирішується за сприяння міжнародних організацій і реалізується на глобальному та регіональному рівнях. Провідним органом міжнародного співробітництва в боротьбі з транснаціональною злочинністю на рівні глобальної взаємодії є

ООН, яка формулює загальні стандарти, принципи, рекомендації, визначає міжнародні норми поведінки з особами, які залучені до сфери кримінального судочинства. У цій діяльності значну роль відіграють структурні підрозділи організації, асамблеї, конгреси. Так, саме ГА ООН є ініціатором розроблення міжнародних і національних програм боротьби з економічною злочинністю, наркобізнесом, відмиванням грошей, тероризмом [116, с. 65].

Україна як засновник ООН є членом таких головних та допоміжних органів, як Рада ООН з прав людини, Комісія з попередження злочинності та кримінального правосуддя, Комісія з наркотичних засобів, Статистична комісія, Комісія з народонаселення та розвитку.

Співпраця України та ООН у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю здійснюється не тільки в організаційній, а й у правовій площині.

Ключову роль у правовому забезпеченні міжнародного співробітництва правоохоронних органів у світі відіграє прийнята 15 листопада 2000 р. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [206], яка ратифікована Україною 4 лютого 2004 р. Сферою її застосування є серйозні злочини, якщо вони мають транснаціональний характер і вчинені за участю організованої злочинної групи.

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конвенції, злочин має транснаціональний характер, якщо його вчинено в більш ніж одній державі; вчинено в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю здійснювалася в іншій державі; учинено в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; учинено в одній державі, але його істотні наслідки прослідковуються в іншій державі. Для цілей цієї Конвенції термін «організована злочинна група» означає структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою вчинення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати прямо або посередньо фінансову або іншу матеріальну вигоду.

Саме завдяки Конвенції з'являються нові сучасні правові можливості міжнародного співробітництва у протидії транснаціональній організованій злочинності. Так, використання спеціальних методів розслідування передбачено ст. 20, тобто, якщо це допускається основними принципами її внутрішньої правової системи, кожна Держава-учасниця, у межах своїх можливостей і на умовах, встановлених її внутрішнім законодавством, вживає необхідних заходів для того, щоб дозволити належне використання контрольованих постачань і в тих випадках, коли вона вважає це доречним, використання інших спеціальних методів розслідування, таких як електронне спостереження або інші форми спостереження, а також агентурні операції, її компетентними органами на її території з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності.

Прогресивними є й деякі інші положення Конвенції, зокрема ті, що передбачають можливість створення органів з проведення спільних розслідувань (ст. 19) або заслуховування особи за допомогою відеозв'язку, якщо особиста її присутність на території запитуючої Держави-учасниці не є можливою або бажаною (п. 18 ст. 18).

Зважаючи на те, що міжнародно-правові акти проголошують та закріплюють нові можливості для співробітництва, необхідно вивчити питання щодо того, наскільки дієво їх положення увійшли до національної правової системи. Позитивним є те, що українське законодавство поступово адаптується до сучасних вимог правового забезпечення боротьби зі злочинністю.

Докорінні зміни закладено у КПК України [234], розділ 9 якого присвячено міжнародному співробітництву під час кримінального провадження. Дослідження положень статей цього розділу свідчить про те, що відповідні правові норми врегульовують широке коло взаємовідносин, пов'язаних з міжнародним співробітництвом правоохоронних органів, ґрунтуються на нормативно-правових засадах, визначених ООН.

До системи органів, що здійснюють активну боротьбу з транснаціональною злочинністю, належить низка об'єднань, що діють на

неурядовій основі, а саме: Міжнародна асоціація кримінального права, Міжнародне кримінологічне товариство, Міжнародне товариство соціального захисту, Міжнародний кримінальний і пенітенціарний фонд, Міжнародна організація з міграції Міжнародна асоціація допомоги ув'язненим, Міжнародна амністія, Міжнародна федерація прав людини та ін. [83, с. 14].

Українська держава не уникає співпраці з цими організаціями, зокрема МВС України співпрацює з Міжнародною організацією з міграції в Україні в напрямі запобігання та боротьби з таким кримінальним явищем, як торгівля людьми. Питання протидії міжнародному трафіку залишається надзвичайно актуальним як для України, так і для всього світового співтовариства, однак сьогодні життя та здоров'я людини, на жаль, продовжують залишатись «розмінною монетою» в руках злочинців [83, с. 14].

На регіональному рівні міжнародній злочинності протидіють європейські організації (Рада Європи, ЄС, ОБСЄ, Європол) і спеціально створені організації в межах СНД. Щодо регіональних міжнародних організацій, то перш за все, слід вказати Раду Європи, утворену 1949 р. [467, с. 8].

Сьогодні членами Ради Європи є більш ніж 40 держав, у тому числі й Україна з 1995 р. У межах Ради Європи прийнято понад 200 міжнародних конвенцій. Зокрема, питанням забезпечення прав і свобод людини у кримінальному судочинстві присвячено Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод 1950 р.; співробітництво в боротьбі зі злочинністю регламентує Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р., Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р. та низка інших [467, с. 9].

У зв'язку з набранням для України чинності Цивільною конвенцією Ради Європи про боротьбу з корупцією, з 1 січня 2006 р. Україна стала сороковим членом Групи держав проти корупції (ГРЕКО). Приєднавшись до ГРЕКО, наша держава зобов'язалась брати участь у процесі взаємної оцінки в межах Групи. Ще однією платформою співробітництва у сфері запобігання та протидії корупції є Організація економічного та соціального розвитку (ОЕСР) і, зокрема,

її Антикорупційна мережа для Східної Європи та Центральної Азії. У межах роботи ОЕСР у 2003 р. представники урядових делегацій Вірменії, Азербайджану, Грузії, Російської Федерації, Таджикистану та України схвалили Стамбульський план дій щодо боротьби з корупцією Антикорупційної мережі для Східної Європи та Центральної Азії ОЕСР. Головними принципами цього плану дій є розвиток ефективної і прозорої системи державної служби, посилення боротьби з хабарництвом та забезпечення чесності в бізнесі, підтримання активної участі громадськості в реформах.

На врегулювання окремих питань міжнародного співробітництва Генеральної прокуратури України з установами зарубіжних держав спрямовані й положення наказу Генерального прокурора «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва і правової допомоги у кримінальних справах» [358], та Інструкція про порядок підготовки, передачі та виконання органами прокуратури України звернень про правову допомогу в кримінальних справах щодо виконання процесуальних дій та передачі кримінального переслідування [183].

Так, пункт 1 наказу № 8 гн закріплює, що міжнародне співробітництво і надання правової допомоги у кримінальних справах здійснюють органи прокуратури України відповідно до Конституції України, чинного законодавства та міжнародних договорів України, а також на бездоговірній основі у випадках, коли для належної реалізації завдань і функцій прокуратури необхідно застосування норм міжнародного права або взаємодія з іноземними державними установами чи міжнародними організаціями. При здійсненні міжнародного співробітництва та наданні правової допомоги органи прокуратури України повинні дотримуватися принципів взаємної поваги до національного суверенітету і прав людини, добросовісного виконання зобов'язань та невтручання у внутрішні справи іноземних держав [358].

У справах про корупційні правопорушення слід звернути увагу на органи, які надають міжнародну правову допомогу та інші види міжнародного співробітництва згідно з чинним законодавством та міжнародними договорами

України. Наприклад, відповідно до п. 1.6 Інструкції про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства, що затверджена спільним наказом Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Верховного Суду України, Державної податкової адміністрації України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29 червня 1999 р. № 34/5/22/130/512/326/73, центральними органами України, компетентними вирішувати та розглядати питання щодо виконання Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р., Додаткового протоколу до Європейської конвенції про видачу правопорушників 1975 р., Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про видачу правопорушників 1978 р., Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р., Додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1978 р., Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими особами 1964 р., Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р., Конвенції про передачу засуджених осіб 1983 р. є Міністерство юстиції України (щодо справ, які перебувають на розгляді в суді) і Генеральна прокуратура України (щодо процесуальних дій під час розслідування кримінальних справ) [182].

Не можна не згадати участь України і в зовнішньополітичній ініціативі держав-членів ЄС «Східне партнерство», яку було започатковано у 2009 р. для створення необхідних умов для прискорення процесу політичного об'єднання й подальшої економічної інтеграції між ЄС і зацікавленими країнами-партнерами.

МВС України бере дієву участь у реалізації пріоритетних напрямів зовнішньої політики України і, відповідно до своєї компетенції, є виконавцем близько двадцяти заходів у галузі «Юстиція, свобода і безпека», проводить активну роботу в сфері європейської та євроатлантичної інтеграції.

Протягом останніх років РС разом з Україною реалізувала 6 спільних

програм. Це «Заохочення демократичних процесів в Україні та на Південному Кавказі», «Міжнародне співробітництво у галузі боротьби з кримінальною злочинністю» та «Підтримка належного врядування: проект проти корупції» із загальним бюджетом понад 3,4 млн євро, а також підтримка системи правової допомоги в розслідуванні кримінальних справ і сприяння екстрадиції.

Спільні дії за «Проектом проти відмивання грошей та фінансування тероризму» із бюджетом 5,3 млн євро передбачали здійснення низки заходів і поглиблення співпраці профільних органів державної влади з європейськими партнерами.

Кілька років тому було розпочато реалізацію спільного проекту технічної допомоги «Міжнародне співробітництво у сфері кримінальних справ в Україні (UPIC)», започаткованого РЄ та фінансованою Європейською Комісією.

Метою проекту є посилення можливостей України у здійсненні міжнародного співробітництва в межах європейських конвенцій та інших міжнародних договорів у сфері кримінального судочинства.

Крім того, МВС України брало участь у розробленні програм «Твіннінг», які було впроваджено в Україні. Цей проект є механізмом інституційного розвитку, який було розроблено в процесі розширення ЄС, а нині він став доступним і для країн-сусідів ЄС. Проект «Твінінг» розрахований на два роки і фінансується ЄС та програмою «Тасіс».

Фінансування зазначеного проекту здійснюється Європейською Комісією та Радою Європи. За впровадження проекту відповідає Рада Європи. До роботи за вказаним проектом залучені Міністерство юстиції України, Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Рада національної безпеки і оборони України, Генеральна прокуратура України, МВС України та інші установи.

Крім того, Україна як держава, що активно інтегрується до європейських структур, проводить політику врахування позитивного досвіду, набутого країнами Європи, у такій важливій сфері, як етнополітика, зокрема у виробленні механізму захисту прав національних меншин [331].

Отже, вивчення історичного досвіду побудови та функціонування його інститутів і правової системи, зокрема і в правоохоронній сфері, є ключовою умовою розвитку взаємовигідного співробітництва нашої держави з цим унікальним інтеграційним об'єднанням.

Наведені приклади участі України в міжнародному співробітництві засвідчують активну позицію України у сфері запобігання та протидії корупції. Міжнародні документи в цій сфері, як правило, не передбачають конкретних санкцій за порушення домовленостей чи ігнорування рекомендацій. Водночас працюють інші два стимули: зовнішній – імідж держави на міжнародній арені та внутрішній – розвиток національної економіки [343].

Важливо звернути увагу на регіональне співробітництво, що реалізувалося в межах СНД як міжнародної регіональної організації. Слід зауважити, що Україна не ратифікувала Статут СНД, тому де-юре наша держава належала до держав-засновників та держав-учасників Співдружності або до фактичних членів. Окрему увагу слід звернути на створення Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території СНД. Бюро є постійно діючим органом, створеним для забезпечення ефективної взаємодії міністерств внутрішніх справ і державних органів держав-учасниць СНД у боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотиків й іншими видами злочинів [467, с. 9]. Починаючи з квітня 2014 року співробітництво України в рамках СНД зведено до мінімуму. Україна вийшла з низки багатосторонніх угод в рамках СНД та припинила членство у багатьох органах галузевого співробітництва. Указом №139/2018 вводиться в дію рішення Ради національної безпеки та оборони "Про припинення дії для України окремих міжнародних договорів, укладених в рамках Співдружності незалежних держав", прийняте 2 травня.

Оскільки вступ до ЄС визначено стратегічною метою зовнішньої політики України, головними завданнями програм, за якими з європейськими структурами співпрацюють правоохоронні органи України, є зміцнення

спроможності України в забезпеченні імплементації європейських міжнародних договорів у сфері протидії криміналу. Безумовно, багато ініціатив впроваджено в життя, але за викликом сучасності чимало проблем у правовому полі потребує подальшої спільної уваги, зокрема, актуальною проблемою є вдосконалення системи міжнародного співробітництва України з протидії тероризму.

Протягом останніх 30 років було сформовано сучасну систему співробітництва в боротьбі з тероризмом. Вона функціонує під егідою ООН та її спецпідрозділів (ІМО, ІКАО та МАГАТЕ) на основі універсальних конвенцій і протоколів про боротьбу з різними проявами тероризму на суші, на морі та в повітрі, які закріплюють механізми, спрямовані на ефективну практичну взаємодію. Це зобов'язання припиняти теракти, включаючи знешкодження та затримання осіб, винних або підозрюваних у їх скоєнні, обмін відповідною інформацією, надання максимальної правової підтримки один. Беззаперечно, найбільше значення мають конвенційні положення, що забезпечують неухильне покарання злочинців на основі принципу *aut dedere aut judicare*. Згідно з ним, держава, на території якої перебуває злочинець, має або застосувати до нього покарання, або видати особу для цієї мети іншій державі [84].

У боротьбі із сучасним тероризмом існують такі принципи:

- 1) принцип осудження тероризму, незалежно від цілей терористів, що закріплено практично в усіх міжнародних конвенціях по боротьбі з тероризмом;
- 2) відмова від будь-яких форм (фінансова, військово-технічна та ін.) сприяння терористам;
- 3) співробітництво на світовому рівні в боротьбі з фінансовими й технологічними можливостями сучасного тероризму; 4) захист світових культур і релігій від екстремістського впливу тероризму; 5) дотримання норм міжнародного права [14, с. 340].

Важливу роль у боротьбі з тероризмом відіграє ООН. 9 грудня 1985 р. Генеральна Асамблея ООН була прийняла Резолюцію 40/61, в якій вона «визнає злочинними всі акти, методи та практику тероризму, де б і ким би вони не були вчинені», закріпивши таким чином принцип загального осуду тероризму

[167, с. 163].

Серед прийнятих наприкінці XX ст. документів ООН провідне місце посідає Декларація про заходи з ліквідації міжнародного тероризму, яка була затверджена на 49-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 1994 р. Важливими є положення цієї Декларації про те, що «злочинні акти, спрямовані чи розраховані на створення обстановки терору серед широкого загалу, не можуть бути виправдані, якими б не були мотиви (політичного, расового, ідеологічного, етнічного, релігійного характеру)» [105].

Декларація зобов'язує держави утриматись від організації терористичної діяльності, забезпечує затримання, судове переслідування та видачу осіб, які вчинили терористичні акти. Державам пропонується стати учасниками всіх універсальних антитерористичних договорів. Центральним пріоритетом для ООН у сфері боротьби з тероризмом залишається створення міжнародних норм шляхом постійного розвитку і прийняття інструментів міжнародного права, захисту прав людини [29, с. 30].

ООН поряд із законотворчою роботою (прийняття конвенцій, декларацій, угод, процедур тощо) створила структуру боротьби з терористичною загрозою, до якої входять різні департаменти, програми й спеціалізовані установи ООН. При Раді Безпеки ООН створено кілька комітетів: Комітет із Санкцій проти «Аль-Каїди» та руху «Талібан», Контртерористичний комітет, Виконавчий директорат Контртерористичного комітету, Комітет 1540 по контролю за нерозповсюдженням зброї масового знищення. У 2004 р. створено Робочу групу для розгляду й подання Раді Безпеки рекомендацій щодо практичних заходів, які будуть застосовуватися до окремих осіб, груп або організацій, залучених до терористичної діяльності або причетні до неї.

Комітет по боротьбі з тероризмом, створений Радою Безпеки ООН після одноголосного прийняття 28 жовтня 2001 р. Резолюції 1373, є унікальною структурою як за своїм мандатом, так і за новизною діяльності. У цій Резолюції вперше запропоновано заходи не проти держави, її лідерів або національних груп, а проти терористичної діяльності в усьому світі або ж безпосередньо

проти терористів. Резолюція спрямована на те, щоб кожен, хто бере участь у фінансуванні, плануванні, підготовці або здійсненні терористичних актів чи підтримує теракти, сприймався як суб'єкт злочину та об'єкт правосуддя, щоб такі діяння розцінювались як особливо небезпечні кримінальні злочини у внутрішньому законодавстві з адекватними покараннями. Рада Безпеки закликала держави надати Комітету по боротьбі з тероризмом звіти про реалізацію ними Резолюції. Водночас, для аналізу цих звітів Комітетом було створено підкомітети й до роботи в них залучено відповідних фахівців. Оцінка кожного звіту здійснюється в партнерстві з державою, яка його подає, що дає змогу Комітетові та закладам ООН надавати адекватну технічну допомогу в співробітництві з виконання Резолюції 1373(2001) [29, с. 31].

Резолюція 1373(2001) увійшла в історію й завдяки тому, що кваліфікувала акт тероризму як загрозу міжнародному миру та безпеці і привела міжнародне співробітництво під обов'язкову для виконання всіма державами главу VII Статуту ООН [167, с. 163].

Ця Резолюція дозволила перекваліфікувати міжнародний тероризм зі злочину міжнародного характеру на міжнародний злочин, спричинивши цим самим важливі політико-стратегічні наслідки. Відповідно до сучасного міжнародного права, міжнародні злочини повинні припинятися діями з боку Ради Безпеки ООН, включаючи операції із застосуванням сили. Держави, які піддалися атакам міжнародних терористів, мають підстави розглядати такі атаки як акти агресії й використовувати всі наявні в них індивідуальні та колективні засоби самооборони для відбиття агресії [29, с. 31].

Важливу роль у зміцненні міжнародної безпеки відіграє співробітництво ООН у формі багатосторонніх ініціатив за межами ООН.

ООН підтримує тісне співробітництво з регіональними організаціями, наприклад ЄС, ОБСЄ, НАТО, здійснює допомогу в імплементації рішень на національному рівні через регіональні міжурядові інститути (організацію Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЭС), Асоціацію держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), Організацію американських держав

(ОАГ)). ООН постійно співпрацює й з такими профільними організаціями, як Інтерпол, Європол, Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням доходів (ФАТФ), Офшорна група банківських інспекторів (OGBS) .

В Україні правовою засадою міжнародного співробітництва з даними організаціями є Конституція України [179], КК України [209], Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [352], інші закони України, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом [270], Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму [270], інші міжнародні договори України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, а також нормативно-правові акти, прийняті на виконання законів України.

Наприклад, Закон України «Про боротьбу з тероризмом» визначає правові та організаційні засади боротьби з цим небезпечним явищем, повноваження й обов'язки органів виконавчої влади, об'єднань громадян та організацій, посадових осіб та окремих громадян у цій сфері, порядок координації їх діяльності, гарантії правового і соціального захисту громадян у зв'язку з участю в боротьбі з тероризмом [352].

Вважаємо цілком обґрунтованою позицію українських науковців, які розглядають боротьбу з тероризмом через призму забезпечення національної безпеки держави та ін.. Наприклад, до основних реальних і потенційних загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві належать: злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, насамперед поширення міжнародного тероризму; загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об'єктів на території України (сфера державної безпеки); небезпека техногенного, у тому числі ядерного та біологічного тероризму (екологічна сфера); комп'ютерний тероризм (інформаційна сфера) [334].

Тому вважаємо, що боротьба з тероризмом має ґрунтуватися на принципах законності та дотримання прав і свобод людини та громадянина; пріоритетності заходів превентивного характеру; мінімізації та/або ліквідації наслідків проявів тероризму; комплексного використання з цією метою правових, політичних,

соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей; відповідності заходів протидії тероризму рівню терористичної загрози; невідворотності покарання за участь у терористичній діяльності; пріоритетності захисту життя і здоров'я осіб, які піддаються небезпеці внаслідок терористичної діяльності; поєднання гласних і негласних методів боротьби з тероризмом; нерозголошення відомостей про технічні прийоми і тактику проведення антитерористичних операцій, а також склад їх учасників; інформування громадськості про терористичні акти і результати проведення антитерористичних операцій; єдиноначальності в управлінні силами і засобами, що залучаються для проведення антитерористичних операцій; співпраці держави з громадянами, громадськими та релігійними об'єднаннями, іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також міжнародними організаціями, що ведуть боротьбу з тероризмом.

Безумовно, що принципи боротьби з тероризмом мають стати базовими положеннями, на яких буде ґрунтуватися діяльність уповноважених суб'єктів.

При цьому вихідними мають бути основи жорсткої позиції щодо терористів, включаючи мінімальні поступки до їх вимог. Розглянемо понятійний апарат. Так, тероризмом вважається суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я сторонніх осіб або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення протиправних цілей. Терористична діяльність включає в себе планування, організацію, підготовку і вчинення терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними або юридичними особами, знищення матеріальних об'єктів з терористичною метою; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, а також участі в таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму;

фінансування та інше сприяння тероризму [252, с. 5].

У 2014 р. проблема тероризму постала перед Україною в усій її небезпечності, фактично держава опинилася у стані неоголошеної, але повномасштабної війни, яку ведуть проти неї терористичні організації транснаціонального масштабу, що прикриваються ширмою політичних утворень, створених на кошти транснаціональних угруповань, активно підтримуються ними, як в матеріально-технічному так і в плані забезпечення цих організацій належною кількістю висококваліфікованих бійців.

Таким чином, пропозиції науковців [126; 240; 252; 334], які зводилися до запобігання терористичним проявам та профілактики тероризму певним чином втратили свою актуальність.

Про те, що міжнародна спільнота й досі не сприймає тероризм, як глобальну загрозу, свідчить ст. 3 Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2005, в якій у сферу боротьби з тероризмом підпадають лише заходи із здійснення обміну інформацією; удосконалення фізичного захисту осіб й об'єктів, поліпшення навчання й планів координації дій на випадок надзвичайних ситуацій [363].

У Законі України «Про боротьбу з тероризмом» заходи боротьби із тероризмом розширені у порівнянні із міжнародними документами, зокрема в якості цих заходів розглядається можливість застосування антитерористичної операції, хоча сам по собі закон не вирішує реальних проблем, які сьогодення стоять перед нашою державою та суспільством [352].

Нині практикою боротьби із злочинністю доведено, що існує практичний зв'язок між організованою злочинністю та тероризмом. Наприклад, перевізники наркотиків нерідко встановлюють злочинні зв'язки з терористами, коли протидія існуючого режиму призводить до тимчасового об'єднання їх сил. Перевезенням наркотиків, викраденням людей можуть займатися як терористи, так і групи організованих злочинців.

В Україні останніми роками даний взаємозв'язок прослідковується особливо яскраво і загрозливо, і можна однозначно стверджувати, що витoki

сучасного українського тероризму лежать у геополітичній площині транснаціональної організованої злочинності.

Про це свідчать факти, отримані при арешті СБУ В. Лисенка (Психа), одного з лідерів краматорських терористів, раніше відомого як учасника організованого злочинного угруповання, що діє на території Донецької області.

За даними СБУ, із середовища донбаського криміналітету В. Лисенко організував терористичну групу чисельністю 40 осіб нібито для захисту громадян Краматорська від загрози нападу з боку радикальних організацій. Разом з іншими учасниками банди «Псих» залякував місцеве населення, нападав на українські блокпости і військові частини на Донбасі. У складі свого загону Лисенко неодноразово брав участь у бойових діях на території Донецької області. Безпосередньо в середині квітня 2014 р. «Псих» зі своїм підрозділом атакував військовий аеродром в Краматорську, здійснив обстріл блокпостів українських військ, захоплював військових частини, розташовані в Донецькій області, збирав інформацію про переміщення українських військ. 23 квітня 2014 р. його загін штурмував Краматорську міську державну адміністрацію. Також заарештований зізнався, що отримував накази і від російського диверсанта В. Гіркина (Стрілок) [1].

Таким чином, на цьому прикладі прослідковується певна еволюція організованої злочинності, яка під впливом умов загальної політичної нестабільності в окремих регіонах України трансформується в найбільш небезпечний вид злочинності – транснаціональну злочинність у формі тероризму. Звернемо увагу на найважливіші особливості сучасної організованої злочинності, що сприяють її трансформації в терористичні організації транснаціонального масштабу:

- 1) відсутність хоч якихось чітких ідеологічних і політичних переконань, принципів соціальної поведінки у членів організованих злочинних груп, що дає можливість без проблем переходити до діяльності, пов'язаної з прямим збройним протистоянням інтересам українського народу і держави;

- 2) слабкість традиційних механізмів протидії злочинності, які

використовуються для боротьби з тероризмом, що створює уявну ілюзію безкарності учасників новостворюваних терористичних організацій;

3) зміна негативного іміджу звичайного злочинця на позитивний імідж «революціонера», «борця за свободу» тощо;

4) гарантований дохід для членів організованої злочинної групи, що стала на шлях тероризму, як наслідок безперервної фінансової підтримки з боку іноземних держав, політичних партій і організацій, які здійснюють антиукраїнську діяльність.

Не можна стверджувати, що всі організовані злочинні групи проходять даний еволюційний шлях, хоча, безумовно, ці дві форми організації злочинної діяльності мають схожі риси.

Проведені нами дослідження свідчать про те, що правопорушення, про які йшлося, набувають форми таких звичайних видів злочинів, як збройний напад, побиття, хабарництво, підпал, виготовлення фальшивих грошей, злочини, пов'язані з вибухами і торгівлею зброєю, з порушенням митних законів, законів про валюту і доходи, торгівля наркотиками, вимагання, викрадення літаків, викрадення, напад на помешкання, убивства, піратство та інші злочини на транспорті, проти власності (наприклад, пограбування, шахрайство, розбій і крадіжка).

На нашу думку, оскільки проблеми організованої злочинності і тероризму є передусім проблемами вразливості суспільства, вони вимагають розроблення більш ефективних засобів, за допомогою яких національні та міжнародні юридичні системи могли б вирішувати їх.

Нині найбільш реальним критерієм вирішення завдань боротьби з організованою злочинністю має стати розуміння того, наскільки організовані злочинні групи можуть бути придушені силами правопорядку, або такі групи вже стали настільки великими, добре оснащеними і незалежними, що можуть реально змагатися із законною владою у сфері військового протистояння, і для їх придушення необхідно задіяти армію, спеціальні підрозділи СБУ. На наш погляд, у першому випадку може йтися про організовану злочинність, у

другому – слід зробити однозначний висновок щодо того, що держава має протидіяти терористичній організації, члени якої становлять підвищену соціальну небезпеку, маючі бути нейтралізовані, у тому числі і фізично.

Вважаємо, що необхідне доопрацювання і Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Оскільки в нашій державі існує пряма реальна терористична загроза. До Закону потрібно внести статті, що визначатимуть рівень терористичної загрози.

Систему рівнів терористичної загрози (або рівнів терористичної небезпеки) було розроблено у США після подій 11 вересня 2001 р. у відповідь на численні скарги громадян країни про те, що держоргани не надають роз'яснень про ступінь такої небезпеки в той чи інший момент.

Систему було введено з березня 2002 р. Вона складається з п'яти рівнів, що розрізняються за кольором: зелений, синій, жовтий, помаранчевий і червоний. Найменший ступінь небезпеки, що відповідає повсякденній нормі – це зелений колір, найвищий – червоний (синій рівень відповідає заклику «бути насторожі», жовтий характеризується як «серйозний», помаранчевий – як «критичний»). Визначення рівня терористичної загрози відбувається згідно з інформацією про активність різних екстремістських організацій (у тому числі терористичних), що отримують спеціальні служби США. Оголошення того чи іншого «кольору» (як правило, міністром юстиції) спричиняє певні дії влади. У випадках із «зеленим» і «синім» рівнями жодних надзвичайних заходів не вживають. «Жовтий» рівень передбачає посилене спостереження за об'єктами, які можуть зазнати терористичної атаки. При цьому діяльність різних департаментів, таких як Національне агентство внутрішньої безпеки, має бути максимально скоординованою. У випадку з «помаранчевим» рівнем у США вживають додаткових заходів безпеки на військових базах, у морських портах, аеропортах і на залізниці; посилюють охорону кордонів, мостів, тунелів, АЕС, а за межами США – американських посольств і представництв. У разі оголошення «червоного» рівня припиняють роботу і закриваються громадські та урядові установи. Увесь персонал евакуюється у спеціально відведені місця,

зокрема, к підземні бункери. Отже, на нашу думку, до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» потрібно внести статтю, яка має наголошувати, що «ступінь терористичної загрози визначається відповідно до п'ятибальної шкали, а дії, спрямовані на протидію тероризму, мають відповідати ступеню терористичної загрози» [394].

Вважаємо, що провідну роль у боротьбі з тероризмом відіграє належна організація та проведення антитерористичної операції – комплексу скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження та припинення злочинних діянь, здійснюваних з терористичною метою, звільнення заручників, ліквідацію терористів, мінімізацію наслідків терористичного акту чи іншого злочину, вчиненого з терористичною метою.

Зокрема, до таких спеціальних дій і заходів сил охорони правопорядку належать спеціальні операції, які проводяться в разі, коли терористичний акт загрожує загибеллю багатьох людей чи іншими тяжкими наслідками або якщо його вчинено одночасно на території кількох областей, районів чи міст; ситуація, пов'язана з учиненням або загрозою вчинення терористичного акту, є невизначеною щодо причин та обставин її виникнення і подальшого розвитку; вчинення терористичного акту зачіпає міжнародні інтереси України та її відносини з іноземними державами; реагування на вчинення дій з ознаками терористичного акту належить до компетенції різних правоохоронних та інших державних органів; очевидна неможливість попередження або припинення терористичного акту силами правоохоронних та місцевих органів виконавчої влади окремого регіону.

Ключову роль у безпосередній організації і проведенні зазначених операцій відіграє Антитерористичний центр – постійно діючий орган при СБ України, що координує діяльність суб'єктів боротьби з тероризмом у попередженні терористичних актів стосовно державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки, актів, що загрожують життю і здоров'ю значної кількості людей, та їх припинення.

Отже, реалізація державної політики у сфері боротьби з тероризмом вимагає

проведення системних узгоджених заходів, у тому числі спеціального, зовнішньополітичного, організаційно-правового, соціально-економічного, інформаційного, гуманітарного, морально-культурного та освітнього характеру.

З цією метою проблему боротьби з тероризмом передбачається вирішувати шляхом використання інструментів міжнародного співробітництва з питань боротьби з тероризмом, що реалізується шляхом продовження практики приєднання до міжнародних договорів з протидії тероризму; взаємодії з ЄС у сфері боротьби з тероризмом відповідно до норм міжнародного права; координації, удосконалення та розширення взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом з правоохоронними органами і спеціальними службами іноземних держав, антитерористичними структурами ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, СНД, іншими міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом; укладення міжнародних договорів про співробітництво в цій сфері; налагодження постійного обміну досвідом з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, стажування та навчання за кордоном вітчизняних фахівців у межах міжнародного співробітництва.

Однією з найбільш розвинутих міжнародних структур, яка може реально протидіяти сучасній терористичній загрозі, є Південно-Атлантичний Альянс. Саме ця організація за своїм потенціалом спроможна консолідувати зусилля держав з метою боротьби з тероризмом. На досягнення цієї мети спрямовано три ключові ініціативи: створення сил реагування НАТО, реформа військової командної структури, посилення обороноспроможності, у межах яких держави-члени мають спільно подолати існуючі недоліки в цій галузі [29, с. 30-31].

Основні напрями сучасної політики НАТО в боротьбі з тероризмом започатковано на Паризькому саміті «Трансформування НАТО» у 2002 р. За результатами його роботи прийнято низку рішень щодо поліпшення збройного потенціалу НАТО і його гнучкості при проведенні військових операцій, ухвалено військову концепцію в галузі захисту від тероризму, прийнято рішення про створення сил швидкого реагування [29, с. 31].

Значною подією, яка продемонструвала спроможність Альянсу забезпечити міжнародну та регіональну безпеку, стало проведення Стамбульського саміту НАТО, що проводився 28–29 червня 2004 р. під гаслом: «Проектуючи стабільність» [40]. На саміті було зазначено, що протистояння загрозам, звідки б вони не походили і коли б не виникали, стало для трансатлантичної спільноти передумовою гарантування безпеки.

Гарантування безпеки здійснюватиме Альянс шляхом розвитку партнерства та проведення спільних операцій у галузі боротьби з тероризмом; модернізації збройних сил НАТО з метою їх пристосування до нових викликів; реалізації в стислі терміни основних аспектів військової трансформації Альянсу щодо створення Сил швидкого реагування НАТО; розвитку потенціалу в галузі стратегічних повітряних та морських перевезень [40].

Таке співробітництво сприятиме забезпеченню захисту прав і свобод людини та громадянина, суспільства й держави від терористичних посягань, зменшення ризиків терористичних проявів, поліпшення координації та підвищення ефективності діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом, зміцненню міжнародної взаємодії у цій сфері.

Висновки до розділу 5

1. Міжнародне співробітництво, будучи необхідним елементом системного контролю над транснаціональною організованою злочинністю, може бути реалізовано як неформальними методами (обмін інформацією, підготовка та обмін кадрами, технічна допомога), так і офіційним шляхом у формах сприяння екстрадиції злочинців та взаємної правової допомоги на етапах розслідування. Комплексне використання неформальних методів взаємодії у сукупності з офіційними методами може мати вагоме значення для подолання труднощів і непорозумінь, а також недопущення зволікань у процесі контролю над транснаціональною організованою злочинністю.

2. Міжнародне співробітництво у протидії транснаціональній злочинності здійснюється на двох рівнях: перший – внутрішньодержавний, що становить систему правоохоронних органів, які діють відповідно до національного і міжнародного права та забезпечують публічну безпеку й правопорядок. За необхідності, у разі систематичного вчинення актів тероризму та організованої злочинності, починають діяти органи національної безпеки, які також у межах своєї компетенції використовують механізми міжнародного співробітництва у протидії злочинності; другий – міжнародний рівень, що включає діяльність органів, системи органів та організацій, створених з метою протидії загальнокримінальній злочинності (Інтерпол) та контролю, припинення й боротьби з організованою злочинністю і тероризмом (Контртерористичний комітет ООН, Антитерористичний Центр Європи).

3. Специфіка спільної діяльності оперативних підрозділів та суб'єктів досудового розслідування щодо виявлення та попередження злочинів обумовлюється тим, що сферою повноважень МВС України охоплено утворені (реорганізовані) підрозділи Національної поліції, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної фіскальної служби і Державної міграційної служби, які уповноважені в межах компетенції здійснювати адміністративні, профілактичні та оперативно-розшукові заходи. Зазначене кардинально впливає на структуру, організацію, напрями і суб'єктів взаємодії та форми їх як офіційної, так і негласної співпраці.

4. Виокремлено напрями підвищення ефективності взаємодії правоохоронних органів України, зокрема оперативних підрозділів Національної поліції, з уповноваженими органами інших країн з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу (моніторинг ситуації у сфері торгівлі людьми, організація міжнародного розшуку, виконання кримінально-процесуальних дій у провадженнях про злочини, пов'язані із транснаціональною організованою злочинністю) та Європолу (у межах реалізації Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво, ратифікованої Законом України від 5 жовтня 2010 р. № 2576–VI), інших міжнародних організацій та структур, з якими співпрацює

MBC (Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Міжнародна організація з міграції, Міжнародна організація праці, Організація за демократію та економічний розвиток, Регіональний центр Південно-Східної Європейської ініціативи).

5. З метою реалізації національної політики поглиблення міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності державні органи у межах своєї компетенції взаємодіють із відповідними підрозділами міжнародних організацій та беруть участь у роботі Організації Об'єднаних Націй (ООН), Організації Північноатлантичного договору (НАТО), Європейського союзу (ЄС), Центральноевропейської ініціативи (ЦЄІ), Південно-Східної європейської ініціативи (ПСЄІ), Ради Євроатлантичного Партнерства (РЄАП), Організації з питань безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Ради Європи (РЄ), Організації Чорноморського Економічного Співтовариства (ОЧЕС), Міжнародної організації з міграції (МОМ) та ін. Така участь здійснюється у правовій (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000) та організаційній площині (Стратегії національної безпеки України, 2015).

6. Відзначено важливість міжнародної співпраці у протидії транснаціональній організованій злочинності з Європейським комітетом із кримінальних питань (CDPC) (European Committee on crime problems), що є відповідальним за нагляд та координацію напрямів діяльності Ради Європи у протидії та контролю за злочинністю; Комітетом експертів із питань застосування Європейської конвенції у сфері кримінального судочинства (PC-OC) (Committee of experts on the operation of european conventions on co-operation in criminal matters), головним завданням якого є розроблення напрямів поглиблення міжнародного співробітництва у кримінальних справах та пошуку шляхів розв'язання практичних проблем, окреслених у заявах до конвенцій Ради Європи у зазначеній сфері. Міжнародні договори з питань співпраці у кримінальних справах охоплюють такі форми співробітництва, як екстрадиція, взаємна правова допомога та передача засуджених осіб; їх положення, спрямовані на співробітництво з метою виявлення злочинів, що мають

транскордонний характер, як от організована злочинність, тероризм і кіберзлочинність; Комітетом експертів із оцінювання заходів у боротьбі з відмиванням брудних коштів (MONEYVAL) (Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism), який здійснює контроль за ефективністю систем держав-членів Ради Європи у боротьбі з відмиванням брудних коштів та фінансуванням тероризму, а також дотримання відповідних міжнародних стандартів у цій сфері (рекомендації FATF, включаючи Спеціальні рекомендації щодо фінансування тероризму й терористичних актів та пов'язані з питаннями відмивання грошей; Конвенція ООН про незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин, 1998; директиви Європейського союзу з попередження використання фінансової системи для відмивання брудних коштів та Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом); Групою держав Ради Європи проти корупції (GRECO) (Group of States against Corruption), яка здійснює моніторинг, виконання антикорупційних стандартів.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі узагальнення концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та багаторічної практики правоохоронних органів України та інших країн розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему визначення теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо протидії транснаціональній організованій злочинності. Найголовніші з них такі:

1. З огляду на періодизацію доктринальних підходів щодо дослідження проблем протидії виявам транснаціональної, організованої та корупційної злочинності, на основі застосування міждисциплінарного підходу (теоретичних положень кримінології, кримінального права, статистики, кримінальної психології, соціології, міжнародного права), а також узагальнення вітчизняної й зарубіжної правозастосовної практики обґрунтовано напрями диференціації та інтеграції наукових знань, важливих в аспекті пізнання закономірностей транснаціональної організованої злочинної діяльності та формування методологічних засад запобігання окремим її виявам. На основі ретроспективного аналізу наукових праць представників західноєвропейської та американської кримінологічних шкіл, а також учених-кримінологів радянської доби (60–80-х рр. XX ст.), перехідного періоду (90-х років XX ст.) та етапу ринкових перетворень (початок XXI ст.) наголошено на необхідності розроблення новітніх методів та засобів кримінологічного аналізу її структури, динаміки, географії, характеру впливу на суспільно-політичні процеси в умовах сучасних загроз, світових тенденцій глобалізації та інформатизації.

2. Сформульовано наукове визначення транснаціональної організованої злочинності як негативного соціального явища, пов'язаного із створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань (груп, організацій, банд, інших формувань) з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти власності; у сфері господарської (фінансової) діяльності; пов'язаних з

тероризмом, піратством та різними формами екстремізму; наркобізнесом, сексуальною експлуатацією і торгівлею людьми; незаконним обігом зброї, лікарських препаратів, творів мистецтва, вибухових та інших небезпечних (радіоактивних, хімічних) речовин; утручанням у роботу комп'ютерних мереж і автоматизованих систем державного та військового управління, об'єктів критичної інфраструктури, що мають транснаціональний (транскордонний, міжнародний) характер. Головними ознаками транснаціональної організованої злочинності є вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, що мають транснаціональний (транскордонний, міжнародний) характер; великий розмір збитків, завданих такими діями громадянам, суб'єктам господарювання та державі; учинення злочинів у складі організованих груп і злочинних організацій; застосування злочинцями вогнепальної зброї, вибухових речовин, неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності; зрощування з корупційним чиновництвом та організованим криміналітетом.

3. Встановлено витoki та генезис кримінологічних поглядів на підґрунтя виникнення й розвитку транснаціональної організованої злочинності як соціально-правового феномена у світовому та вітчизняному вимірах. Подальшій транснаціоналізації вітчизняного сегменту організованої злочинності сприяють об'єктивні світові тенденції: розширення економічних і соціальних зв'язків; спрощення порядку перетину кордонів; зростання обсягів міжнародних перевезень; розвиток міжнародних телекомунікаційних мереж та банківських систем; інтенсифікація процесів міграції населення та утворення в різних країнах етнічних діаспор; руйнація в багатьох країнах старих систем контролю при повільному становленні адекватного демократичного регулювання, політичної та економічної нестабільності; неузгодженість кримінального (матеріального і процесуального) законодавства і систем судочинства на рівні національних держав. На цій основі виокремлено ключові тенденції прогнозованого розвитку транснаціональної організованої злочинності в Україні, зокрема виявлено взаємозв'язок між інтенсивністю міграційних процесів (внутрішніх і зовнішніх) і негативними показниками

динаміки злочинності. З урахуванням тенденцій глобалізації організованої злочинної діяльності, а також складного безпекового середовища навколо України і криміногенної ситуації всередині держави, організація системної протидії транснаціональній організованій злочинності має стати одним із пріоритетних завдань державної політики та потребує вжиття дієвих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародної співпраці.

4. Основу транснаціональної злочинності становлять злочинні угруповання, що ґрунтуються на розвинутих мережах у різних країнах (регіонах) світу, використовуючи для захисту від соціального контролю корупційні важелі, насильство, широке потрапляння її представників до органів влади та управління. Крім того, частина суб'єктів транснаціональної злочинності є симбіозом злочинних угруповань різного ступеня складності, чисельності та масштабів впливу і держави, трансформуючись у квазі-державні кримінальні об'єднання, що призводить до руйнації системи міжнародної безпеки, політичної, соціальної та економічної систем окремих регіонів, загибелі людей та інших тяжких наслідків глобального масштабу. Запропоновано розподіл транснаціональних злочинних організацій за ознаками статусу та формалізації на «легальні, які функціонують під прикриттям бізнес-структур (41,0 %), «державно-політичні», які стають учасниками політичних процесів, впливають на зовнішню та внутрішню політику держави, а у сфері економіки беруть на себе місію донорів, забезпечуючи існування і прибутки політичних, державних діячів і їх родин (33,0 %) та «нелегальні», які мають найнижчий рівень корупційних зв'язків (26,0 %). На основі аналізу матеріалів слідчої й судової практики виокремлено ознаки, за якими злочинні організації, діяльність (сфери впливу, кримінальні зв'язки) яких виходять за межі однієї держави, набувають ознак транснаціональних.

5. Охарактеризовано класичні моделі побудови транснаціональних злочинних організацій (корпоративна та мережева), які характерні для певної території (регіону), виду (профілю) їх діяльності, часу існування та сфер впливу. Транснаціональні злочинні організації мають найбільш складну

(ієрархічну) структуру з огляду на прагнення організаторів (лідерів) мінімізувати ризики викриття для угруповання в цілому шляхом особистого відмежування від дій окремих виконавців, а також ефективного ухилення від соціального контролю. З огляду на недоліки традиційних моделей, злочинні організації сучасного типу органічно поєднують (комбінують) ознаки відомих характеристик і принципів корпоративного та мережевого типів, що дозволяє розширювати як сфери транснаціональної злочинної діяльності, так і забезпечувати її ефективну безпеку. Схематична організація елементів, з яких складається злочинний синдикат, являє собою жорстко структуроване ядро з ознаками вертикальної структури управління, організоване за традиційними канонами корпоративної моделі, яке органічно поєднується з гнучкою мережевою структурою периферичних ланок, що дає змогу мати не лише налагоджений механізм їх дії у «виробничій сфері», легко здійснювати управління і тримати під контролем їх діяльність, а й максимально убезпечити центр та інші периферичні ланки мережі від впливу соціального контролю. Таке поєднання найбільш ефективних принципів організації та управління корпоративної моделі, яка характеризується жорсткою централізацією для вищих рівнів з ізолюваністю, аморфністю і плинністю класичних мережевих моделей, демонструє нині більшість відомих транснаціональних злочинних організацій.

6. Розгляд сучасних найбільш розвинутих злочинних транснаціональних організацій світу свідчить про існування певних кореляційних зв'язків між закономірностями їх структурної побудови та функціонального спрямування. Без глибоких історичних коренів сучасні національні злочинні організації, діяльність яких набуває транснаціонального характеру, удосконалюють свою структуру для власної безпеки і мобільності в керуванні філіями, що розташовані поза межами територій країни-походження або країни основного базування. Транснаціональні злочинні організації світу відрізняються за регіональними особливостями, у зв'язку з чим проаналізовано «класичні» корпоративні кримінальні синдикати («Cosa Nostra», «Rizzuto», «MS-13», «Hells

Angels Motorcycle Club»); албанську та сербську мафію (які контролюють більшу частину наркообігу, торгівлі людьми та зброєю на Балканському півострові); злочинні організації Турції («героїнова лабораторія»), які за різними оцінками постачають майже 75,0 % наркотиків до країн Західної Європи по так званому «балканському коридору»; американські транснаціональні організовані злочинні угруповання («Rizzuto»; «MS-13»; «Hells Angels Motorcycle Club»), що спеціалізуються на міжнародній торгівлі зброєю та людьми, контрабанді рідкісних видів флори та фауни, міжнародних фінансових махінаціях; китайські «тріади», японську «якудза» (бореокудан) та в'єтнамські угруповання, а також російський (пострадянський) сегмент організованої злочинності, представлений, зокрема, так званими «зłodіями в законі», що найбільшою мірою впливає на криміногенну ситуація в Україні.

7. До головних елементів кримінологічної характеристики транснаціональної організованої злочинності належать виявлені кількісні та якісні тенденції й детермінанти, типологія осіб, які вчиняють злочини, а також характеристика жертв злочинів. Динаміка таких діянь за останні десять років демонструє сталість у загальній структурі злочинності (пікові періоди – 2010, 2014 рр.), майже половину зареєстрованих злочинів (47,0 %) вчинено організованими групами з особливою жорстокістю (знущанням, катуванням) або загальнонебезпечним способом (з використанням зброї та вибухівки). Найбільшу кількість злочинів цієї категорії виявлено у понад третини (38,5 %), у загальній структурі злочинності посідають тяжкі та особливо тяжкі злочини економічного спрямування, насамперед у сфері зовнішньоекономічної діяльності (20,6 %), які вчиняються за участю інтернаціональних груп на територіях щонайменше двох держав. За об'єктом кримінально-правової охорони йдеться про злочини проти власності (47,3 %), у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (13,3 %), проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (8,1 %), у сфері господарської діяльності (7,0 %), проти життя та здоров'я особи (6,5 %).

8. Розкрито специфіку функціонування організованих злочинних угруповань з транснаціональними зв'язками, які спеціалізуються на вчиненні злочинів проти власності та у сфері господарської діяльності, пов'язаних з наркобізнесом, незаконним обігом зброї, вибухових та інших небезпечних речовин, тероризмом та іншими формами екстремістської діяльності, сексуальною експлуатацією й торгівлею людьми. Транснаціональна економічна злочинність спрямована на систематичне одержання надприбутків та значною мірою інтегрована в систему міжнародних економічних відносин. Найбільш поширеними видами цих злочинів є захоплення суб'єктів господарювання шляхом «рейдерства» та інших неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності, вияви фінансового шахрайства, незаконний автомобільний бізнес, контрабанда валюти, ювелірних виробів, історичних і культурних цінностей. Ситуація в Україні всебічно сприяє розвитку транснаціонального наркобізнесу і створює умови для експансії «продукції» зарубіжних наркосиндикатів на терени країни, яка є новим, вже сформованим ринком збуту наркотиків. Торгівля зброєю є транснаціональним злочинним бізнесом, що контролюють як представники владних структур, так і лідери організованого криміналітету, зокрема так звані «злочинці в законі», які застосовують різні форми прикриття своєї діяльності й отримання надприбутків. Серйозну загрозу національній безпеці становить діяльність на території України транснаціональних організованих злочинних угруповань, утворених за етнічною ознакою та екстремістської спрямованості, що сприяє ескалації жорстокості й насильства, призводить до порушення функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, блокування важливих об'єктів промисловості й інфраструктури. Поширеними формами торгівлі людьми з метою подальшої експлуатації в умовах збройного конфлікту є вербування, переміщення, передача, переховування або одержання осіб з метою поповнення військових формувань сторін, що беруть участь у конфлікті, використання примусової праці і рабства для задоволення потреб озброєних

груп, сексуальна експлуатація (військова проституція, насильницька вагітність), вилучення органів.

9. На основі методики кластерного аналізу, який ґрунтується на обчисленні показника «k-середнє», виокремлено 15 чинників, що сприяють відтворенню й поширенню транснаціональної організованої злочинності в Україні, які розподілено на соціально-економічні, нормативно-правові, організаційно-управлінські та морально-психологічні. До найбільш значущих детермінантів належать: геополітичне розташування України в умовах глобалізації та міграційних процесів; попит населення на послуги й товари, що належать до сфери діяльності транснаціональних злочинних організацій; поширення нових інформаційних технологій, розвиток сфери телекомунікацій та комп'ютерних мереж; вплив кримінальних авторитетів на зміцнення зв'язків національної та міжнародної злочинності; зрощення влади, бізнесу та злочинності; недосконалість законодавчого забезпечення протидії організованим злочинності; відсутність належної взаємодії та координації правоохоронних органів; недосконалість механізму моніторингу криміногенної ситуації та її оцінки; ліквідація спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю.

10. З урахуванням комплексного характеру організованої злочинної діяльності, складне безпекове середовище навколо України і криміногенну ситуацію, організація системної протидії транснаціональній організованій злочинності має стати одним із пріоритетних завдань державної політики та потребує вжиття дієвих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародної співпраці. Протидія транснаціональній організованій злочинності в системі забезпечення національної безпеки країни полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних (інституційних) та практичних заходів з метою кримінологічного аналізу цього явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню окремих правопорушень, викриття осіб (організованих груп, злочинних організацій, банд, інших угруповань), які

вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків (відшкодування збитків, повернення активів, відновлення прав потерпілих).

11.3 огляду на практику реалізації імplementованих у законодавство України положень конвенцій ООН та Ради Європи у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності запропоновано проекти змін та доповнень до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та редакції Закону України «Про протидію транснаціональній організованій злочинності» (з визначенням системи і повноважень державних органів, які здійснюють боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю, засад координації їх діяльності, інформаційно-аналітичного забезпечення, сучасних форм і методів запобігання діяльності організованих злочинних угруповань, спрямованих на одержання, аналітичної обробки та використання інформації). Науково обґрунтовано необхідність подальшого унормування законодавчих положень, що стосуються впровадження механізму заохочення громадян, співробітників контролюючих органів, які сприяють боротьбі з організованою злочинністю; введення пільгових інститутів для осіб, які добровільно відшкодували шкоду, заподіяну злочином, або сплатили необхідну компенсацію; провадження системи аналізу ризиків транснаціональної організованої злочинності; удосконалення порядку доступу оперативних підрозділів правоохоронних органів до автоматизованих інформаційних систем державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій; криміналізації визнання особою своєї належності до лідерів кримінального світу («злочинців у законі»); посилення кримінальної відповідальності за окремі злочини, учинені з організованими формами співучасті; можливості застосування конфіскації майна як основного, так і додаткового виду покарання.

12.3 урахуванням створення нових правоохоронних інституцій та системних змін у діяльності правоохоронних і розвідувальних органів, запропоновано віднести низку інституцій (Державне бюро розслідувань,

Національна гвардія України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів) до переліку органів, які уповноважені протидіяти організованій злочинності, зокрема транснаціональному її сегменту. Враховуючи європейський досвід та міжнародну практику, запропоновано визначити головний орган у загальнодержавній системі протидії транснаціональній організованій злочинності – уповноважений підрозділ Національної поліції. На цій основі забезпечити ефективну взаємодію правоохоронних органів, передбачити проведення міжвідомчих нарад, створення спільних слідчо-оперативних груп для виявлення, розслідування та припинення діяльності організованих злочинних угруповань. З урахуванням результатів соціологічних опитувань пріоритетними заходами організаційного характеру зазначено моніторинг судової практики у кримінальних провадженнях за ознаками транснаціональної організованої злочинної діяльності (38,0 %), розроблення критеріїв та запровадження системи оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів (33,0 %), упровадження нових принципів добору, комплектування та підготовки співробітників спеціальних й інших оперативних підрозділів правоохоронних органів, а також підвищення їх матеріального забезпечення та соціального захисту (29,0 %).

13. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів як необхідна складова системного контролю над транснаціональною організованою злочинністю може здійснюватись як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівнях у таких формах: обмін відомостями про злочинні організації та осіб, які беруть участь у їх діяльності; організація та проведення спільних оперативних заходів і транскордонних операцій із припинення та запобігання організованій злочинній діяльності; сприяння екстрадиції злочинців та правової допомоги на різних етапах розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень; організація обміну досвідом, стажувань та спільних навчань фахівців спеціальних підрозділів. Запропоновано концепцію

створення єдиного міждержавного координуючого органу (центру) з функціями міжнародних розслідувань та міжнародних оперативно-розшукових операцій на основі запровадження стандартів застосування методів управління ризиками, оцінки загроз та впливу транскордонної і транснаціональної організованої злочинності на суспільно-політичні й соціально-економічні процеси. Перспективним вважається виокремлення міжнародної кримінології, предметом якої мають визнаватися міжнародні злочини (злочини міжнародного характеру), економічні, геополітичні та інші детермінанти (довгострокові та ситуаційні чинники) учинення таких злочинів, аналіз світової кримінологічної ситуації, структури і динаміки злочинності у світі, розроблення заходів міжнародної протидії транснаціональним злочинам.

14. Специфіка взаємодії органів Національної поліції з правоохоронними органами інших країн під час виявлення та припинення окремих видів транснаціональних злочинів обумовлюється тим, що сферою повноважень МВС України охоплено новостворені (реорганізовані) підрозділи Національної поліції, Національної гвардії, державних прикордонної, фіскальної і міграційної служб, які уповноважені в межах компетенції здійснювати адміністративні, профілактичні та оперативно-розшукові заходи. Зазначене кардинально впливає на структуру, організацію, напрями і суб'єкти як гласної, так і негласної (законспірованої) співпраці. Виокремлено напрями взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції з уповноваженими органами інших країн з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу, Європолу, інших міжнародних організацій та структур, з якими співпрацює МВС. Надано пропозиції щодо імплементації окремих положень міжнародних договорів у національне законодавство з метою ефективної реалізації транскордонного електронного й відеоспостереження, співробітництва у сфері кримінального правосуддя та інформаційно-технічного забезпечення. Виокремлено особливості міжнародного співробітництва органів поліції під час припинення (ліквідації) транснаціональних організованих злочинних угруповань різного профілю злочинної діяльності.

15. Участь України в діяльності міжнародних організацій обумовлена існуванням у світовому геополітичному просторі транснаціональних злочинних організацій, що захопили світові ринки збуту незаконних товарів і послуг, мережеві структури яких діють у більшості країн світу, водночас як їх головні філії розташовано в державах, які не здатні протистояти організованій злочинності внаслідок слабкості правових та економічних систем, корумпованості державного апарату й правоохоронних органів. На основі оцінювання ефективності реалізації Україною низки конвенцій ООН і Ради Європи щодо протидії окремим виявам транснаціональної організованої злочинності відзначено важливість міжнародної співпраці з Європейським комітетом із кримінальних питань (CDPC), Комітетом експертів із питань застосування Європейської конвенції у сфері кримінального судочинства (PC-OC), Комітетом експертів із оцінювання заходів у боротьбі з відмиванням брудних коштів (MONEYVAL), Групою держав Ради Європи проти корупції (GRECO).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аваков А. Б. Реформу МВД нужно завершить за 6 месяцев. URL: http://news.liga.net/news/politics/1192035-reformu_mvd_nzhno_zavershit_za_6_mesyatsev_avakov_.htm.
2. Актуальні проблеми протидії тероризму та злочинності у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції / за заг. ред. академіка НАН України, д-ра техн. наук. В. П. Горбуліна. Київ: Нац. акад. СБ України, 2005. Вип 13. 346 с.
3. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія: курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. С. 62–63.
4. Аленін Ю. П., Пашковський М. І. Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: тенденції розвитку кримінально-процесуальних інститутів. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. Вип. 8: Соціальні та правові проблеми боротьби з тероризмом, 2000. С. 63–70.
5. Аналітична доповідь «Правовий механізм контролю за «відмиванням» грошей та напрями його вдосконалення (на прикладі країн з розвиненою ринковою економікою)». Київ: Секретаріат Верховної Ради України, 1996. Вересень. 20 с.
6. Андреев Н. А., Коробов В. Б. Стратегическое управление в правоохранительной сфере. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. 359 с.
7. Андрейченко Г., Грачева В. Философия: учебник. Глава 3: Картины мира в культуре человечества. URL: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/ANdr/16.php.
8. Антипенко В. Ф. Международная криминология: опыт исследования терроризма. Одесса: Феникс, 2011. 355 с.
9. Антитеррористические организации США URL: <http://truppen.ru/spetsnaz-inostrannyh-gosudarstv/antiterroristicheskie-organizatscii/antiterroristicheskie-organizatscii-ssha.html>.

10. Антон Мартинюк. Дослідження незаконних потоків зброї (квітень 2017). URL: <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/T-Briefing-Papers/SAS-BP3-Ukraine-UKR.pdf>.
11. Антонян Ю. М., Голубев В. П. Психологические особенности личности расхитителей социалистического имущества и индивидуальная работа с ними. Москва, 1986. С. 24–50.
12. Атака вьетнамской «Змеи». *Аргументы и факты*. 1999. № 42. С. 24. Vietnamtown. Moscow news. 1999. 27 Dec.
13. Багрій-Шахматов Л. В., Буріч К. М. Організована злочинність і корупція в їхньому співвідношенні і взаємозв'язку концептуалізації: *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією*: міжвідом. наук. зб. / гол. ред. А. І. Комарова. Київ, 2003–2004. Т. 29. 324 с.
14. Багрій-Шахматов Л. В., Сценко С. Л. Методи боротьби з тероризмом: погляд світового співтовариства. *Тероризм і боротьба з ним. Аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників*: міжвідом. наук. зб. Київ, 2000. Т. 19 (1). С. 338–343.
15. Балоба А. Оружейные бароны украинской милиции. *Еженедельник - 2000*. 2009. № 26 (467). URL: <http://2000.net.ua/2000/derzhava/drugaja-militsija/46762>.
16. Балуев Д. Г. Транснациональные преступные объединения как новый фактор в мировой политике. Нижегородский государственный университет, 2004. С. 197–207. URL: <http://www.unn.ru/e-library/vestnik.html?anum=1240>.
17. Бандурка О. М. Кримінологічні фактори впливу на стан злочинності в Україні. *Протидія злочинності: теорія та практика*. матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 жовт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. 634 с.
18. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 308 с.

19. Бандурка О. М. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції: наук.-практ. посіб. Харків: Держ. спец. вид-во «Основа», 2003. 368 с.
20. Бандформирования всех стран мира. Минск: Беларусь, 1997. 584 с.
21. Баранник И. Н. Транснациональная организованная преступность и сотрудничество правоохранительных органов российского Дальнего Востока и стран АТР в борьбе с ней: криминологические аспекты. Владивосток, 2006. 155 с.
22. Басецкий И. И. Организованная преступность: учеб. пособие. Москва: Минск: Академия МВД РБ, 1997. 202 с.
23. Басецкий И. И., Легенчинко Н. А. Организованная преступность: монографія. Минск: Академия МВД Республики Беларусь, 2002. С. 40–50.
24. Бастрыкин А. И. Взаимодействие советского уголовно-процессуального и международного права. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. С. 24–25.
25. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Дорош Л. В. та ін. Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності) / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, Л. В. Дорош. Харків: Право, 2005. 219 с.
26. Безопасность Евразии - 2002: Энциклопедический словарь-ежегодник / авт. идеи и концепции, рук. проекта В. Н. Кузнецов. Москва: Книга и бизнес, 2003. С. 535–540.
27. Бекряшев А. К. Теневая экономика и экономическая преступность. URL: <http://sbiblio.com/BIBLIO/archive.aspx>.
28. Бекряшев А. К., Белозеров И. П. Теневая экономика и экономическая преступность. URL: http://sbiblio.com/BIBLIO/archive/bekryashev_belozerov_teneva_economica/1.aspx.
29. Бердюк В. І., Погорецький М. А. Міжнародне співробітництво у сфері протидії тероризму. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Київ: Міжвідом. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, 2011. № 21. С. 23–32.

30. Белов Д. В. Наркоманія Колумбії. URL: <http://www.xserver.ru/user/narkl/>.
31. Биленчук П. Д., Еркенов С. Е., Кофанов А. В. Транснациональная преступность: состояние и трансформация: учеб. пособие. Киев: Атика, 1999. 211 с..
32. Білоус В. Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект): дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпінь, 2004. 448 с.
33. Благута Р. Реформування правоохоронної системи України у контексті європейських перспектив. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 10 листоп. 2017 р.) / упоряд. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. В. Красницький. Львів: ЛьвДУВС. 316 с.
34. Бова А. А. Організована злочинність: основні підходи до визначення поняття. *Людина і політика*. 2002. № 3. С. 108–119.
35. Бова А. Організована злочинність у вимірі глобалізації. *Соціальна психологія*. 2005. № 3 (11). С. 147–155.
36. Бондаренко І. В. Органи внутрішніх справ в системах правоохоронних органів України, Російської Федерації та інших зарубіжних країн: теоретичні аспекти: автореф. ... дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» Київ, 2004. 19 с.
37. Бородин С. В., Ляхов Е. Г. Международное сотрудничество в борьбе с уголовной преступностью (проблемы деятельности ООН в области предупреждения преступности и обращения с правонарушителями). Москва: Междунар. отношения, 1983. 200 с.
38. Бортник Н. П. Деякі аспекти визначення поняття «міграція». *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: зб. тез Міжнар. наук.-*

практ. конф. (Львів, 10 листоп. 2017 р.) / упоряд. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. В. Красницький. Львів: ЛьвДУВС. 316 с.

39. Бояринова В. А. Субъекты международно-правового сотрудничества по противодействию транснациональной преступности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2010. 210 с.

40. Брежнева Т. Саміт НАТО в Стамбулі: основні підсумки та перспективи: аналіт. матеріал. URL: <http://www.project-ceid.org/ua/page-statii/article-75>; НАТО і боротьба з тероризмом. Стамбульський самміт – посилення антитерористичних зусиль НАТО. URL: <http://www.nato.int/issues/terrorism/evolve05-ukr.html>.

41. Бурбело Р. Ю. Кримінологічна характеристика особи професійного злочинця. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2009. № 4. С. 135–141.

42. Буряк М. Ю. Торговля людьми и борьба с ней (криминологические и уголовно-правовые аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Владивосток, 2005. 22 с.

43. Бышевский Ю. В. Криминологическая характеристика лиц, неоднократно совершающих кражи, и уголовно-правовые меры предупреждения рецидива/ Ю. В. Бышевский: учеб. пособие / под ред. А. Л. Ременсон. Омск: НИиРИО, Ом. ВШ МВД СССР, 1978. 90 с.

44. В Испании задержали члена «Розовой пантеры». URL: <http://lenta.ru/news/2014/02/13/panther>.

45. В Киеве «накрыли» склад контрафакта на сумму свыше 4,5 млн грн. URL: http://cripo.com.ua/?sect_id=10&aid=81159.

46. В Одессе нашли филиал «ведущего мирового производителя порнографии». URL: <http://odessa.comments.ua/news/2011/09/01/105937.html>.

47. В Украине до 90 % всех продаваемых товаров – поддельные URL: http://ukrmonitor.ucoz.org/news/v_ukraine_do_90_vsekh_prodavaemykh_tovarov_poddenlnye/2011-05-19-8696.

48. В Україні обсяг контрабанди зріс за рік на 40 % URL: http://vgolos.com.ua/news/v_ukraini_obsyag_kontrabandy_zris_za_rik_na_40_derzhmytsluzhba_59894.html?print.

49. В Україні один із найвищих рівнів організованої злочинності. Корреспондент.net, 26 листоп. 2017. URL: [http:// UA.Korrespondent.net](http://UA.Korrespondent.net).

50. В Україні стартує набір до нового підрозділу Нацполіції по боротьбі з організованою злочинністю. УНІАН. 2018. URL: <https://www.unian.ua/society/2386718-v-ukrajini-startue-nabir-do-novogo-pidrozdlu-natspolitsiji-po-borotbi-z-organizovanoyu-zlochinnistyu.html>

51. В Черкасской области УБОП обезвредили преступную группировку с международными связями. URL: <http://korrespondent.net/magnolia/740717-v-cherkasskoj-oblasti-ubop-obezvredili-prestupnuyu-gruppirovku-s-mezhdunarodnymi-svyazyami/>.

52. В Швейцарии члена банды «Розовая пантера» посадили на семь лет. URL: <http://lenta.ru/news/2013/10/25/pink>.

53. Валеев Д. М. Международно-правовые основы сотрудничества по борьбе с транснациональной организованной преступностью: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Казань, 2016. 227 с.

54. Ванюшкин С. В., Даниленко Н. Н., Юцкова Е. М. Изменения организованной преступности и деятельность по борьбе с ней. *Организованная преступность, миграция, политика*. Рос. криминолог. ассоц. Москва, 2002. С. 49.

55. Васильев Д. В. Контрабанда культурных ценностей: криминологическое исследование: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2008. 169 с.

56. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь 2005. 1728 с.

57. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика злочинів, що складають ядро транснаціональної організованої злочинності. *Право і суспільство*. 2010. № 1. С. 131-139.

58. Вербенський М. Г. Суб'єкти транснаціональної організованої злочинності та їх характеристика. *Право і суспільство*. 2009. № 6. С. 77–83.
59. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність : кримінологічна характеристика та шляхи запобігання: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 503 с.
60. Вербенський М. Г. Правові засади запобігання органами внутрішніх справ транснаціональній злочинності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 386–392. URL: <http://www.pravozavec.com.ua/period/article/1930/%C2/>.
61. Вербенський М. Г. Тенденції транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Право і суспільство*. 2010. № 2. С. 101–106.
62. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика злочинів, що складають ядро транснаціональної організованої злочинності. *Право і суспільство*. 2010. № 1. С. 132–140.
63. Вербенський М. Г. Транснаціональна організована злочинність: поняття й ознаки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 5–16.
64. Вермуш Г. Аферы с фальшивыми деньгами: из истории подделки денежных знаков. Москва, 1990. С. 6–12.
65. Виговський Г. М. Визначення меж господарського контролю в умовах глобалізації економіки. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua>.
66. Винер И. Экономическая преступность (теория экономического уголовного права). Будапешт, 1984. С. 9–10.
67. Витяг з Доповіді Державного департаменту США про торгівлю людьми від 12 червня 2007 р. Україна (контрольний список другої групи). URL: http://kiev.usembassy.gov/files/070612_TIP_Report_2007_Ukr.html.
68. Відмивання грошей в Україні: Держфінмоніторинг оприлюднив шокуючи цифри. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/finance/business-and-finance/vidmivannya-groshej-v-ukraini-derzhfinmonitoring-oprilyudniv-shokuyuchi-tsifri.htm>.

69. Віктимологія: навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків: Право, 2017. 308 с.

70. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ: НАВС, 2018. 652 с.

71. Войнаровський Д. Р. Транснаціональна злочинність та боротьба з нею. *Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у сучасних умовах*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 12 жовт. 2007 р.). Дніпропетровськ, 2007. С. 134–140.

72. Волеводз А. Г. Правовые и методические основы деятельности органов предварительного следствия России по розыску, аресту и обеспечению конфискации за рубежом денежных средств и имущества, полученных преступным путем: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1999. С. 28.

73. Воронин Ю. А. Транснациональная организованная преступность: монография. Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. юрид. акад., 1997. 72 с.

74. Воронкова В. Г. Місце і роль України в глобалізаційних процесах сучасності. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 37. С. 16–32.

75. Воронцов С. А. Организованная преступность в Южном федеральном округе как геополитический фактор, стимулирующий сепаратизм. *Современные проблемы геополитики Кавказа*. Ростов н/Д.: Изд-во СКНЦ ВШ, 2001. Вып. 5. С. 162–173.

76. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ: ДНДІ МВС України, 2018. 26 с.

77. Всемирный доклад о наркотиках 2017. URL: <https://www.unodc.org/unodc/ru/frontpage/2017/June>

78. Гавриш Т. С. Теорія та практика міжнародної правової допомоги в кримінальних справах (проблеми сучасного співробітництва України): монографія. Харків: Право, 2006. С. 13–16.

79. Гайворонський Є. П. Контрабанда культурних цінностей: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 2009. 21 с.

80. Галенская Л. Н. Международная борьба с преступностью. Москва: Юрид. лит., 1972. 181 с.

81. Галенская Л. Н. Основные направления сотрудничества государств по борьбе с преступностью (правовые проблемы): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Ленинград, 1979. 44 с.

82. Галенская Л. Н. Правовые проблемы сотрудничества государств в борьбе с преступностью: монография. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. С. 4–8.

83. Галустян Ю. М. Торгівля людьми як соціальна проблема сучасності: погляд експертів. *Співробітництво держав та громадськості з питань протидії торгівлі людьми* / за ред. О. М. Бандурки. Київ; Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2009. С. 12–18.

84. Гармашов І. Ю. Організаційно-правові основи протидії сучасним терористичним проявам. URL: <http://www.diamatik.org/a-news/news.php?id=1652&groupid=1>.

85. Гвоздецький В. Д. Організована злочинність як об'єкт соціально-філософського аналізу: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: спец. 09.00.04 «Філософська антропологія і філософія культури». Київ, 1997. 19 с.

86. Где и сколько автомобилей угоняют в Украине. *Статистика*. URL: <http://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=37012>.

87. Годунов И. В. Транснациональная организованная преступность в России. Пути и формы противодействия: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2002. 604 с.

88. Головкін Б. М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_33.

89. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого; Право, 2011. 431 с.

90. Головкін Б. М. Поняття латентної віктимізації від злочинних посягань. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 29. С. 78–88.

91. Голубев В. Криминалистическая характеристика субъектов преступной деятельности в сфере использования компьютерных технологий. URL: <http://www.crime-research.org/library/Golubev.html>.

92. Горяинов К. К., Исиченко А. П., Кондратюк Л. В. Транснациональная преступность: проблемы и пути решения. Москва, 1997. 95 с.

93. Гребенюк А. А., Пасечников А. Ю., Тузов В. В., Егоров В. И. Наркомании начала XX века. Симферополь: Таврия, 2003. 128 с.

94. Гриненко І. М. Наркобізнес та національна безпека. Київ: Сфера, 2002. С. 40–47.

95. Грищенко А. А. Транснаціональний фактор в економічному зростанні транзитивних країн. Київ: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2006. 314 с.

96. «Грязные» деньги и закон: сб. материалов. Москва: ВНИИ МВД РФ, 1995. С. 51–53.

97. ГУБОП ликвидировал транснациональную группировку похитителей престижных иномарок. URL: <http://ternopil.mvs.gov.ua/mvs/control/main/ru/publish/article/649945;jsessionid=C4EFC91362A669BFEF76D1EE734A33FC>.

98. Гулар Д. История мафии. Москва: Международ. отношения, 1991. 64 с.

99. Гуров А. И. Организованная преступность – не миф, а реальность. Москва, 1992. 106 с.

100. Гуртов Д. О. Транснаціональний капітал в структурі глобального фінансового ринку: автореф. дис. ... канд. економ. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» Київ, 2010. 20 с.

101. Гуценко К. Ф., Ковалев М. А. Правоохранительные органы: учебник для юрид. вузов и фак. / под ред. К. Ф. Гуценко. Москва: Зеркало-М., 2002. 416 с.

102. Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації: монографія. Луганськ, 2009. 230 с.

103. Дані Держприкордонслужби України. Сайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/>.

104. Декларації про принципи міжнародного права від від 24 жовт. 1970 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_569.

105. Декларація про заходи ліквідації міжнародного тероризму, ООН. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_502.

106. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків. 2003. 20 с

107. Денисович В. В. Соотношение понятий «организованная преступность», «транснациональная организованная преступность» и «международная преступность». URL: <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1251170>.

108. Державна служба фінансового моніторингу України. Офіційний веб-сайт URL: <http://www.sdfm.gov.ua/>.

109. Державне управління: навч. посіб / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Расіна, Л. Ю. Гордієнко; за ред. А. Ф. Мельник. 2-ге вид., виправ. і допов. Київ: Знання, 2004. 342 с.

110. Десятый Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями Вена, 10–17 апр. 2000 г. Международное

сотрудничество в борьбе с транснациональной преступностью: новые вызовы в XXI веке. Рабочий документ, подготовленный Секретариатом. UN. Doc. A/CONF. 187/6.

111. Десятый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями: сб. док. / сост. А. Г. Волеводз. Москва: Юрлитинформ, 2001. 496 с.

112. Джу́жа А. О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні: теорія та практика: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 416 с.

113. Джу́жа О. М. Запобігання злочинам: кримінологічно-віктимологічна парадигма: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 331 с.

114. Джу́жа О. М., Колб С. О. Міжнародно-правові підходи та практика протидії організованим злочинним угруповуванням. *Сучасна наука – пенітенціарній практиці*: зб. матеріалів II Міжнар. практ.-конф. (Київ, 4 груд. 2014 р.). Київ: ІКВС, 2014. С. 21–23.

115. Джу́жа О. М., Василевич В. В., Кулакова Н. В. та ін. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: посібник / за заг. ред. проф. О. М. Джужі. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 138 с.

116. Джу́жа О. М., Іванов Ю. Ф. Роль міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2003. № 5. С. 62–69

117. Діяльність підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків з виявлення та ліквідації підпільних нарколабораторій: посібник / за заг. ред. М. С. Хруппи. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. С. 56–64.

118. Довідка про злочини, учинені в Україні за 2013–2018 рр. Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2018. 124 с.

119. Доклад Лучано Виоланте, Председателя Палаты депутатов Италии «Парламенты против организованной преступности: международные аспекты: материалы конф. председателей парламентов стран-членов Центрально-Европейской инициативы. Триест, 1997, 24–25 окт. С. 5–21.

120. Долженков О. Тіньовий аспект політичного процесу в Україні: феномен адміністративно-економічних кланів. *Людина і політика.*, 2000. № 2. С. 2–6.

121. Доповідь X Конгресу ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками. *Десятий Конгрес ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_785

122. Дорошенко А. Д. Фактор транснаціональної злочинності в сучасних міжнародних відносинах: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку». Київ, 2003. 24 с.

123. Дремін В. Н., Зелинская Н. А. Организованная преступность, терроризм и бизнес: международно-правовые и криминологические аспекты. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* Одеса: Юрид. літ., 2011. Вип. 60. С. 34–43.

124. Ерохина Л. Д., Буряк М. Ю. Торговля женщинами и детьми в социальной и криминологической перспективе. Москва, 2002. С. 160–166.

125. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

126. Ємельянов В. П. Тероризм і злочини терористичної спрямованості. Харків: Рубикон, 2001. 320 с.

127. Жаровская Г. П. Глобализация и геополитическое положение как факторы детерминирующие развитие транснациональной преступности в Украине. *Jurnalul juridic national: teorii si practica. O.O.O.: National law jurnal: teory and practice L.L.C.* 2014. Nr. 2 (6). Republica Moldova, 2014. С. 35–40.

128. Жаровская Г. П. Проблемы и причины транснационализации организованной преступности в Украине. *Jurnalul juridic national: teorii si practica. O.O.O.: National law jurnal: teory and practice L.L.C.* Republica Moldova, 2014. Nr. 4 (8). С. 186–191.

129. Жаровская Г. П. Изменение статусной роли как фактор развития транснациональной преступности в Украине. *Legea si vsata: Publicatie stiintihco-practica*. 2014. Republica Moldova, 2014. Nr. 5/2 (269). С. 94–98.

130. Жаровская Г. П. Транснациональная преступность как часть украинского социума и мировой криминальной сферы. *Legea si viata: Revista stintifico-practica*. Republica Moldova, 2014. Nr. 9/2 (273). С. 46–49.

131. Жаровська Г. П. Основні моделі транснаціональних злочинних організацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 49–60.

132. Жаровська Г. П. Глобалізація як фактор якісних змін в організованому злочинному середовищі. *Часопис Київського університету права: Український науково-практичний часопис*. 2013. 2013. № 3. С. 292–296.

133. Жаровська Г. П. Економічна протиправна діяльність як фактор транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету: зб. наук. пр. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 6-1. Т. 3. Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2014. С. 112–116.

134. Жаровська Г. П. Національна специфіка створення та розвитку транснаціональних злочинних організацій в Україн. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. пр. Одеса: Міжнар. гуманітар. ун-т, 2014. Вип. 8: Юриспруденція*. С. 231–235.

135. Жаровська Г. П. Способи мінімізації ризиків кримінальної діяльності суб'єктами транснаціональної організованої злочинності. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 2 (1). С. 179–186.

136. Жаровська Г. П. Торгівля людьми як форма організованої злочинної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* 2014. Вип. 71. Одеса: Нац. ун-т «Національна юридична академія», 2014. С. 373–379.

137. Жаровська Г. П. Взаємодія транснаціонального сегмента української організованої злочинності і транснаціональних кримінальних ринків в умовах

глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: наук. вид. Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2014. Вип. 25: Право. С. 199–203.

138. Жаровська Г. П. Міжнародно-правові засади боротьби з транснаціональною злочинністю: проблеми і перспективи. *Альманах міжнародного права*: наук. міжнар. журн. Одеса, 2014. № 6. С. 90–100.

139. Жаровська Г. П. Організаційні аспекти протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. Одеса: Нац. ун-т «Національна юридична академія», 2014. Вип. 73. С. 475–481.

140. Жаровська Г. П. Перспективні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук.-практ. журн. 2014. Вип. 1 (32). Київ: Міжвідом. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з орг. злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, 2014. С. 11–16.

141. Жаровська Г. П. Реформування правоохоронної системи як відповідь на децентралізацію державної влади в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*: зб. наук. пр. Чернівці: Чернівець. ф-т Нац. ун-ту «ОЮА», 2014. Вип. 3. С. 200–212.

142. Жаровська Г. П. Структурно-організаційні особливості транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Право і суспільство*: наук. журн. 2015 . № 1. С. 209–214.

143. Жаровська Г. П. Сучасні реалії транснаціональної організованої діяльності в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. пр. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2013. Вип. 714: Правознавство. С. 120–125.

144. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство*. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2013. Вип. 660. С. 111–118.

145. Жаровська Г. П. Транснаціональне злочинне середовище: кримінально-правова та кримінологічна характеристика. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*: наук.-практ. журн.

Спец. вип. 3 (31). Київ: Міжвідом. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, 2013. С. 51–63.

146. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія: монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2018. 568 с.

147. Жданов Н. В. Правовые аспекты борьбы с террористическими актами международного характера: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец 12.00.10. Москва: МГИМО, 1974. 27 с.

148. Жеваго А. В. Державне регулювання міжнародної економічної діяльності в глобальних умовах розвитку: автореф. дис. ... канд. економ. наук: спец. 08.05.01. Київ, 2006. 20 с.

149. Жерновой М. В., Сухаренко А. Н. Российская организованная преступность: транснациональные аспекты: лекція. Москва: ФГКУ «ВНИИ МВД России», 2012. С. 6–12.

150. Жизнь и смерть «Макса Бешеного». URL: <http://www.yoki.ru/social/politics/28-03-2007/40085-0/>.

151. Жмеренецький О. Глобальні економічні тренди та Україна без майбутнього. URL: <http://www.epravda.com.ua/publications/2017/07/17/627005/>.

152. Жмуйда И. В. Роль теневой экономики и коррупции в Пакистане. Мусульманские страны у границ СНГ (Афганистан, Пакистан, Иран и Турция – современное состояние, история и перспективы). Москва: Ин-т востоковедения РАН, изд-во «Крафт+», 2002. 336 с.

153. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації: Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. Київ: «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с. URL: <http://www.osce.org/uk/ukraine/254531?download=true>.

154. За рік потік нелегальних мігрантів до України зріс на чверть. URL: <http://www.ukrinform.ua/rubric-society/2303932-za-rik-potik-nelegalnih-migrantiv-do-ukraini-zris-na-cvert.html>.

155. Задержана запорожская преступная группировка, поставлявшая за границу амфетамин. URL: http://cripo.com.ua/print.php?sect_id=10&aid=159371.

156. Зайцева Е. С. Деятельность Интерпола по противодействию терроризму как вклад в укрепление международного правопорядка: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Москва, 2008. 196 с.

157. Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва держав в Європі від 1 серп. 1975 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_055.

158. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

159. Збільшення наркотрафіку в чотири рази: голова ДПСУ розповів, скільки наркотиків вилучено на кордоні. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/zbilshennia-narkortafiku-v-chotyry-razy-holova-dpsu-rozpoviv-skilky-narkotyktiv-vylucheno-na-kordoni-165089.html>.

160. Збройний конфлікт стає каталізатором збільшення фактів торгівлі людьми. За темою круглого столу, який відбувся 18 травня в Маріуполі – «Актуальні питання боротьби з торгівлею людьми в умовах проведення антитерористичної операції (збройного конфлікту)». URL: <http://migraciya.com.ua/news/open-forum/zbrojnnijj-konflkt-sta-katalzatorom-zblshennja-faktv-torgvl-ljudmi/>.

161. Звіт експертів Ради Європи: Корупція та тіньова економіка «вимивають» гроші з України. URL: <http://www.dw.com/uk>.

162. Звіт Інституту прикладних гуманітарних досліджень про результати реалізації спільного антикорупційного проекту Міністерства юстиції Канади та Міністерства юстиції України. Корупція в Україні 2012: URL: http://www.iahr.com.ua/files/works_docs/134.pdf.

163. Звіт МОМ «Боротьба з торгівлею людьми в Україні: співпраця та підтримка НУО» станом на 31 груд. 2003 р. URL: <http://iom.org.ua/ua/protidiya-torgivli-lyudmi>.

164. Зелинский А. Ф. Криминальная психология: науч.-практ. изд. Киев: Юринком Интер, 1999. 237 с.

165. Зелінська Н. А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11. Одеса, 2006. 486 с.
166. Зимин В., Зубов И. Международное сотрудничество в области борьбы с преступностью и охраны общественного порядка. Москва: ВНИИ МВД России, 1993. 158 с. .
167. Змеевский А. Международное право и борьба с терроризмом. *Международная жизнь*. 2005. № 7–8. С. 160-169.
168. Зозуля Е. В., Назымко Е. С. Некоторые вопросы противодействия коррупции как вида транснациональной преступности. *Часопис Академії адвокатури України*. 2010. № 4. URL: <http://www.aau.edu.ua/e-journal/2010-4/10zevvtp.pdf>.
169. Зозуля Є. В. Генезис співпраці країн-членів ЄС та України в галузі безпеки, внутрішніх справ та правосуддя. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 4. С. 30–38.
170. Зорин Г. А., Танкевич О. В. Понятие и основные признаки транснациональной преступности. Гродно, 1997. 72 с.
171. Зорин Г. А. Транснациональная преступность: понятие, классификация, развитие. *Проблемы раскрытия и расследования преступлений, совершаемых организованными группами*: сб. науч. тр. (Минск. 27–28 мая 1999 г.) / под общ. ред. Н. И. Николайчика, Н. И. Порубова. Минск: Академия МВД Республики Беларусь, 2000. С. 137.
172. Зорин Г. А., Танкевич О. В. Понятие и основные признаки транснациональной преступности. Гродно, 1997. 55 с.
173. Зорин Г. А., Танкевич О. В. Стратегия борьбы с транснациональной преступностью. Гродно, 1997. 110 с
174. Иванов Э. А. Отмывание денег и правовое регулирование борьбы с ним. Москва: Рос. юрид. изд. дом, 1999. 176 с.
175. Игнатенко Г. В. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: учеб. пособие. Свердловск: УрГУ, 1980. 75 с.

176. Изучение организованной преступности: российско-американский диалог. Москва: Олимп, 1997. 320 с.

177. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Т. И. Артемова, С. И. Архиперев, А. А. Гриценко и др.; под. ред. А. А. Гриценко. Харьков : Форт, 2008. С. 326–334.

178. Интерпол провел всемирную облаву на поддельную еду. URL: <http://lenta.ru/news/2014/02/15/fakefood/>.

179. История Украины бандитской. ОПГ «Авдышева»: лидеры и становление. URL: <http://argumentua.com/stati/istoriya-ukrainy-banditskoi-opg-avdysheva-lidery-i-stanovlenie>.

180. Іващенко В. Проблеми відповідальності за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру. *Юридичний журнал*. 2005. № 6. С. 54.

181. Іленко З., Дахній А. Українська мафія – найстрашніша. *Поступ*. 2002. 16–17 лют. С.4.

182. Інструкція про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства, яка затверджена спільним наказом Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Верховного Суду України, Державної податкової адміністрації України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29 черв. 1999 р. № 34/5/22/130/512/326/73. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?neg=z0446-99>.

183. Інструкція про порядок підготовки, передачі та виконання органами прокуратури України звернень про правову допомогу в кримінальних справах щодо виконання процесуальних дій та передачі кримінального переслідування від 29 груд. 1998 р. URL: <http://www.uapravo.net/akty/postanovi-main/akt9pduy4n.htm>.

184. Каганець І. В. Загроза світової фінансової катастрофи. *Рейтинг*. 1996. № 22. Травень. С. 8–12.

185. Как отмывают деньги в Украине: несколько популярных схем URL: <http://advocat-cons.info/index.php?newsid=13802#.WpLslia1vDc>.

186. Калиновський О. В. Етнічна організована злочинність: історія та сучасність. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією: теорія і практика*: наук.-практ. журн. 2010. № 23. С. 30–39.

187. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 431 с.

188. Камлик М. І., Невмержицький Є. В. Корупція в Україні. Київ: Знання, 1998. 202 с.

189. Каневский Л. Л. Проблемы совершенствования борьбы с организованной и транснациональной преступностью. *Российский следователь*. 2002. № 10. С. 33–34.

190. Карпенко Є. М. Діяльність Інтерполу та Організації Об'єднаних Націй у запобіганні незаконному обігу наркотиків. *Економіка. Фінанси. Право*. 2010. С. 32.

191. Карпец И. И. Международная преступность. Москва: Наука, 1988. 112 с.

192. Карпец И. И. Преступления международного характера. Москва, 1979. 264 с.

193. Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей: Комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України асquis Європейського союзу в сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / за участю М. Парапана. Київ: Реферат, 2004. 287 с.

194. Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 360 с.

195. Кваша О. О. Зміст поняття необхідна співучасть у кримінальному праві України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 274–277.

196. Кваша О. О. Корупція та організована злочинність: обґрунтування взаємозв'язку. *Правова держава*. 2010. № 5. С. 335–342.

197. Кіберзлочинність у цифрах. URL: <https://securelist.ru/kiberprestupnost-v-tsifrah/6625>.
198. Кількість мігрантів в Україні становить 300 тис. URL: http://www.newsru.ua/ukraine/09nov2013 sans_frontiers.html.
199. Кнапп Р. Счёт за границей: пер. с нем. Киев: Дело, 1998. 810 с.
200. Кобяков А. Б. Современные рынки капитала как глобальная угроза. Распад мировой долларовой системы: ближайшие перспектив. Москва: Аспэк, 2001. С. 150–168.
201. Ковалев М. И. Исследование образовательного уровня преступников. *Советское государство и право*. 1968. № 2. С. 89–93.
202. Коваленко О. И., Филонов В. П. Курс лекций по криминологии и профилактике преступлений. Донецк: Донеччина, 1995. 325 с.
203. Ковальчук В. П. Кримінально-правові засоби протидії створенню злочинної організації: монографія. Львів. 2013. 132 с.
204. Колумбійські правоохоронці конфіскували найбільшу партію наркотиків за всю історію країни – 12 тонн кокаїну. URL: https://24tv.ua/u_kolumbiyi_viluchili_naybilshu_v_istoriyi_krayini_partiyu_kokayin_u_n887328.
205. Комиссаров В. С. Обсуждение проблем борьбы с коррупцией. *Государство и право*. Москва: Наука, 1993. № 2. С. 132–139.
206. Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности от 15 нояб. 2000 г. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
207. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму прийнята 16 трав. 2005 р.: ратифікована Законом України від 17 листоп. 2010 р. № 2698-VI. Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948.
208. Кондратьев Я. Ю., Романюк В. В. Контрабанда. Засоби попередження та протидії: навч. посіб. Київ: МІВВІЦ, 2001. 116 с.

209. Конституція України від 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 14.

210. Контрабанда культурних цінностей через білоруський кордон. URL: <http://forsecurity.org/kontrabanda-kulturnyh-cennostey-cherez-belorusskuyu-granicu>.

211. Контрафактная продукция и преступные группировки. URL: <http://kapital-rus.ru/articles/article/196575>.

212. Конфликты и законы. Демократия способствует развитию транснациональной организованной преступности. URL: <http://kz.com.ua/populiarnye-temy/290-demokratiya-sposobstvuet-razvitiyu-transnatsionalnoj-organizovannoj-prestupnosti>.

213. Копотун І. М., Боровик А. В. Кримінально-правова характеристика кіберзлочинів в Україні: академічний курс. Київ, 2018. 162 с.

214. Копотун І. М. Актуальність викликів та потенціальних загроз, спричинених міжнародним тероризмом. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2 берез. 2018 р.)*. Хмельницький: Нац. акад. держ. прик. служби, 2018. С.57-61.

215. Копотун І. М. Терористичні напади екстремістського характеру. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 берез. 2018 р.)*. Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 79–81.

216. Копотун І. М. Аналіз ефективності застосування окремих методів протидії сепаратизму. *Збірник наукових праць Інституту служби зовнішньої розвідки України*. 2017. №14. С. 23–29.

217. Копотун І. М. Фінансування тероризму. *Використання криптовалют у відмиванні коштів та фінансування тероризму: питання превенції в Україні: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 17 трав. 2017 р.)*. Київ, 2017. С. 20–24.

218. Користін О. Є., Чернявський С. С. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: навч. посіб. / за заг. ред. Джужи О. М. Київ, КНТ, 2009. 612 с.

219. Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы / С. В. Крамарь, Л. Шелли, А. И. Гуров, Н. К. Барышев / под ред. Н. В. Яковлева. Москва: Юрид. лит., 2001. 193 с.
220. Кору́пція та її масштаби в Україні. URL: http://kpk.org.ua/bibl/8_6.pdf.
221. Корчагин А. Г. Иванов А. М. Преступление и наказание в странах Азиатско-тихоокеанского региона: учеб. пособие. Владивосток: Изд-во Дальневосточ. ун-та, 1999. 110 с.
222. Корчагин А. Г. Преступления в сфере экономики и экономическая преступность. Владивосток, 2001. 228 с.
223. Корчагин А. Г., Иванов А. М. Преступление и наказание в странах Юго-Восточной Азии (Общая часть). *Правоведение*. 2000. № 2. С. 40-49.
224. Коршунов М. С. Куда тянется след фальшивых денег? *Азия и Африка сегодня*. 1996. № 1. С. 36–40.
225. Косык Я. В., Чигрин Е. Ю. Глобализация как закономерность развития современной экономики Украины. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 2. С. 191–196.
226. Криминальная эволюция. Интернет-издание Washington ProFile. URL: <http://www.washprofile.org>.
227. Криминология: учеб. для юрид. вузов / под общ. проф. А. И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2005. 912 с.
228. Криминология: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2009. 800 с.
229. Криминология: учебник / под ред. проф. Н. Ф. Кузнецовой, проф. В. В. Лунеева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 604 с.
230. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 4-те вид. перероб. і допов. Харків. 2010 . 608 с.
231. Кримінальне право. Особлива частина: підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ. 2012. Т. 2. С. 14.

232. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Харків: Право, 2013. 1040 с

233. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/23414>.

234. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

235. Кримінологічна характеристика торгівлі людьми у контексті транснаціональної організованої злочинності та організація протидії їй в Україні: монографія: у 2 ч. Київ: Вид-во НА СБ України, 2006. Ч. 1. 278 с. Ч. 2. 2006. 126 с.

236. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. та допов. Харків: Право, 2009. 288 с.

237. Кримінологія: питання та відповіді / кол. авторів: Авдєєв О. О., Васильєв А. А. та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2015. 324 с.

238. Кримінологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

239. Кримінологія: підруч. для юрид. вузів / під заг. ред. А. І. Долгової. Москва: Инфра-М - Норма, 1997. С. 597–607.

240. Кубальський В. Н. Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 180 с.

241. Кубов Р. Х. Состояние организованной преступности в государствах-участниках СНГ и меры противодействия. *Российский следователь*. 2008. № 15. С. 37-44.

242. Кудрявцев В. Н., Лунеев В. В., Лукашук И. И. и др. Вступительное слово. Глобализация общей, организованной и коррупционной преступности: материалы круглого стола /; сост. Н. В. Тогонидзе. *Государство и право*. 2001. № 12. С. 89–107.

243. Кузнецова Н. Ф. Новый уголовный кодекс Франции. *Вестник Московского университета*. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1994. № 2. С. 34–43.

244. Кулик О. Г. Види кримінологічної інформації, їх методологічне та методичне значення. *Наше право*. 2013. № 8. С. 111–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_8_22.

245. Кулик О. Г. Методологічні засади всеукраїнського віктимологічного опитування населення. *Форум права*. 2013. № 1. С. 543–548.

246. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 288 с.

247. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 272 с.

248. Кундеус В. Г. Щодо визначення ознак створення злочинної організації, як однієї з форм вчинення злочину, передбаченого ст. 255 КК України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 135–140. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_24.pdf. С. 137.

249. Кязымов М. С. США – глобализация экономики и проблемы борьбы с международной организованной преступностью. *Наука и современность*. 2010. № 3. С. 133–137.

250. Латов Ю. В., Ковалев С. Н. Теневая экономика: учеб. пособие для вузов / под ред. проф. В. Я. Кикотя; проф. Г. М. Казиахмедова. Москва: Норма, 2006. 336 с.

251. Левченко К. Б. Торгівля жінками в Україні – порушення прав людини. Боротьба з торгівлею жінками: проблеми вдосконалення законодавства та завдання органів внутрішніх справ України. *Вісник Університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск. «Боротьба з торгівлею*

жінками: проблеми вдосконалення законодавства та завдання органів внутрішніх справ України» Харків, 1999. С. 88–94.

252. Леонов Б. Д. Запобігання та протидія тероризму: теоретичні підходи. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 2 (6). С. 1–15.

253. Лесниевски-Костарева Т. А. Дифференциация уголовной ответственности: теория и законодательная практика. Москва: Норма, 2004. 342 с.

254. Лизогуб Б. В. Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 259 с.

255. Ліквідовано потужний канал контрабанди вогнепальної зброї. URL: <https://www.5.ua/regiony/maizhe-300-odynyts-na-kharkivshchyni-sbu-likviduvala-potuzhnyi-kanal-kontrabandy-vohnepalnoi-zbroi-150120.html>.

256. Лукашук И. И. Международное уголовное право: учебник. Москва: Спарк, 1999. 287 с.

257. Лукашук И. И. Международное уголовное право: ученик. Москва: Спарк, 1999. 288 с.

258. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 911 с.

259. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. Предисловие академика Российской академии наук В. Н. Кудрявцева. Москва: НОРМА, 1997. 525 с.

260. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии: в 2 т. Т. 2: Особенная часть: учебник для вузов. Москва: Юрайт, 2013. 872 с.

261. Мак-2017 на Буковині: вилучено наркотиків на суму понад 180 тис. URL: <http://www.fakty.cv.ua/2017/10/mak-2017-na-bukovyni-vylucheno-narkotyktiv-na-sumu-ponad-180-tys/>.

262. Макарь И. Соучастие в преступлении (понятие, виды и формы соучастия). *Закон и жизнь*. 2006. № 6. С. 12–18. .

263. Маковесенко В. Торгівля зброєю та її наслідки для прав людини та сталого розвитку: досвід африканських країн: наук. журн. *Емінак*. 2008. № 1–4 (3) (січень – грудень). С. 109–114.

264. Максимов С. В. Короткий кримінологічний словник. Москва: МАУП, 1995. С. 2–26.

265. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посіб. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Атіка, 2003. 576 с.

266. Маначинський О. Я., Соболев А. А. Військова безпека України і вплив на неї геополітичних факторів. Київ: НІСД, 1997. 98 с.

267. Мартин Г.-П., Шуман Х. Западня глобалізації. Атака на процвітання і демократію / пер. с нем. Москва, 2001. URL: <http://marsexxx.com/lit/zapadnya-globalizacii.htm>.

268. МВД розоблало банду «поставщиків» секс-рабів в Росію. URL: <http://podrobnosti.ua/criminal/2009/12/08/649820.html>.

269. Медведєв Ю. Л. Наближення права України до права Європейського союзу: понятійно-категоріальний апарат та способи узгодження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. № 1. С. 50–54.

270. Международная конвенция о борьбе с бомбовым терроризмом от 15 груд. 1997 г. URL: <http://worldlaws.narod.ru/konvenc/00442.htm>.

271. Международные преступления и международная преступность: монография. Одесса: Юрид. лит., 2006. 568 с.

272. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. Київ: Парламент. вид-во, 2000. 256 с.

273. Мельник Н. И., Омельченко Г. Е., Хавронюк Н. И. Комментарий к Закону Украины «О борьбе с коррупцией». Киев: Блиц-информ, 1996. 180 с.

274. Мельничук Т. В. Організовані злочинні угруповання з міжнародними зв'язками в Україні: на шляху до транс націоналізації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 1. С. 219–222.

275. Мельничук Т. В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: кримінологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Одеса, 2009. 20 с.

276. Меркушин В. В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. Минск, Амалфея, 2003. 208 с.

277. Миначов С. Г. Формирование стратегий органов внутренних дел (Теоретический и организационный аспекты): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Москва, 2001. 187 с.

278. Миненок М. Г. Проблемы борьбы с организованной преступностью. *Организованная преступность: уголовно-правовые и криминологические проблемы*: сб. науч. тр. 1999. № 1. С. 3–9.

279. Михасюк И. Р. Глобализация и регионализация: место Украины. *Регіональна економіка*. 2011. № 4. С. 7–13.

280. Міняйло Н. Є. Кримінально-правова основа відповідальності представників організованої злочинності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. № 3. С. 29–34.

281. Міняйло Н. Є. Транснаціональна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї: кримінально-правове та кримінологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 256 с.

282. Міщенко С. Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ, 2011. 20 с.

283. Мкртчян С. Преступность как социальная система и ее повышенная общественная опасность. *Вестник Московского университета МВД России*. 2008. № 10. С. 54–60.

284. Многоликая глобализация / под ред. П. Бергера и С. Хантингтона; пер. с англ. В. В. Сапова; под ред. М. М. Лебедевой. Москва: Аспект Пресс, 2004. С. 6–10.

285. Моденов А. К. Криминализация экономики в эпоху глобализации. Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербург. ГУЭФ, 2004. 208 с.

286. Моденов А. К. Методология формирования механизма противодействия криминализации экономики России в условиях глобализации: автореф. дис. ... д-ра эконом. наук: спец. 08.00.05. Санкт-Петербург, 2005. 37 с.
287. Моисеев Е. Г. Международно-правовые основы сотрудничества стран СНГ / под ред. К. А. Бекашева. Москва: Издат. группа «Юристъ», 1997. С. 5–14.
288. Морозов В. М. Международный опыт борьбы с организованной преступностью и терроризмом: монография. ВЮИ Минюста России. Владимир, 2003. С. 211–112.
289. Московчук М. О. Фактори впливу на стан злочинності в Україні. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 10 листоп. 2017 р.) / упоряд. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. В. Красницький. Львів: ЛьвДУВС. 316 с.
290. На Закарпаттє задержали ОПГ, которая поставляла «живой товар» в страны Евросоюза. URL: <http://vsesmi.com.ua/news/511539/>.
291. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
292. Наден О. В. Торгівля жінками як кримінально-правова та соціальна проблема сучасності: монографія. Київ: Атака, 2004. 288 с.
293. Найнебезпечніша мафія у світі – українська. URL: http://courier.com.ua/globalnye_novosti/najnebezpechnisha_mafija_u_sviti_ukraynska/.
294. Направлены в суд материалы относительно шайки, наладившей международный канал поставки кокаина. URL: http://cripo.com.ua/?sect_id=10&aid=162130.
295. Наркотики переправляли з Польщі в Україну. URL: <http://podrobnosti.ua/2196808-na-kordon-z-polscheju-prikordonniki-viluchili-60-kilogramv-narkotikv.html>.

296. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка; 2-ге вид., перероб. та допов. Київ: Дакор, 2008. 1428 с.

297. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України від 5 квіт. 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Каннон, А.С.К., 2002. С. 98–102.

298. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 груд. 2001 р. / за ред. С. С. Яценка. Київ: А.С.К., 2002. 936 с.

299. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Литвинова Київ: Центр учбової літ., 2016. 536 с.

300. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

301. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-тє вид. Київ: Юридична думка, 2012. 1316 с.

302. Наумов А. В. Преступления против мира и безопасности человечества и преступления международного характера. *Государство и право*. 1995. № 6. С. 48–55.

303. Національна безпека України: історія і сучасність / О. С. Бодрук, О. М. Гончаренко, Е. М. Лісицин, М. А. Горелов. Київ: ІСЕМВ НАН України, 1993. 284 с.

304. Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року) Поглиблений огляд наркоситуації в Україні для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності. Державна установа «Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України». 2017. URL: <http://www.ummcdca.org.ua/index.php/86-natsionalnij-zvit-za-2017-rik-shchodo-narkotichnoji-situatsiji-v-ukrajini-za-danimi-2016-roku>.

305. Неапольська політична декларація і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_787.

306. Никифорова В. Г., Бережна О. Ю. Нелегальна міграція в Україні: проблеми та шляхи скорочення. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. Вип. 2 (53). С. 213–217.

307. Николайчик В. М. Организованная преступность в США. *США – экономика, политика, идеология*. Москва: Наука. 1990. 160 с.

308. Никольский А. Порт «Октябрьск», большая политика и контрабанда оружия. URL: <https://a-nikols.livejournal.com/38602.html>.

309. Нікітін Ю. В. Кримінологічний аналіз впливу зовнішніх факторів на злочинність і безпеку України – основа побудови кримінологічної концепції протидії злочинності. *Юридична наука*. 2014. № 6. С. 58–66.

310. Новікова В. С. Організаційно-правові основи діяльності міліції з протидії економічній злочинності у промисловому комплексі Донбасу в період НЕПу (історико-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Маріуполь, 2012. 200 с.

311. Номоконов В. А. Организованная преступность: тенденции, перспективы борьбы: монография. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та. 2001. С. 63–69.

312. Номоконов В. А. Транснациональная организованная преступность и ее проявления на Дальнем Востоке России. Организованная преступность: проблемы борьбы и предупреждения: сб. науч. ст. / отв. ред. А. Н. Тарбагаев. Красноярск: Краснояр. гос. ун-т, 2001. 174 с.

313. Овчинский В. С. Стратегия «борьбы с мафией». Москва: СИМС, 1993. 236 с.

314. Овчинский В. С., Эминов В. Е., Яблоков Н. П. Основы борьбы с организованной преступностью. Москва: ИНФРА-М. 1996. С. 156–157.

315. Одиннадцатый Конгресс Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и уголовному правосудию Положение в мире в

области предупреждения преступности и уголовного правосудия (Бангкок, 18–25 апр. 2005 г.). Доклад Генерального секретаря. UN Doc. A/CONF.203/3.

316. Одінцова Г. С. Державне управління і менеджмент: навч. посіб. у табл. і схемах. Харків: Харків. УАДУ, 2002. 492 с.

317. Омельчук О. М. Суспільна небезпека контрабанди: зб. наук. праць. Хмельницький: Нац. акад. ПВУ, 2000. № 10. Ч. 2. С. 350–355.

318. Организационные основы деятельности правоохранительных органов исполнительной власти, входящих в интегрированную модель полицейской системы государства. URL: <http://isfic.info/intpolice/scur13.htm>.

319. Организация Объединенных Наций. Доклад Группы высокого уровня по угрозам, вызовам и переменам «Более безопасный мир: наша общая ответственность». UN Doc. A/59/565.

320. Организованная преступность / под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. Москва: Юрид. лит., 1989. С. 8–31.

321. Организованная преступность Дальнего Востока: Общие и региональные черты. Владивосток. 1998. URL: <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=1389&print=1&more=1>

322. Организованная преступность и банды Украины (инфографика). від 25.07.2017. URL: <http://rama.com.ua/organizovannaya-prestupnost-i-bandyi-ukrainyi-infografika/>.

323. Организованная преступность-2. Проблемы, дискуссии, предложения. Круглый стол Криминологической ассоциации. Москва: Криминологическая ассоциация, 1993. 188 с.

324. Орехова Т. В. Транснаціоналізація економічних систем в умовах глобальної інтеграції: дис. ... д-ра економ. наук: 08.00.02. Донецьк, 2008. 457 с.

325. Основы борьбы с организованной преступностью. Москва: Инфра-М, 1996. 400 с.

326. Особенности национального наркотрафика. URL: <http://www.segodnya.ua/ukraine/ocobennocti-natsionalnoho-narkotrafika.html>.

327. Осокин Р. Р. Коррупция в сфере внешнеэкономической деятельности. *Российский следователь*. 2008. № 23. С. 30–32.

328. От Греции до Германии. Украинская мафия захватывает Европу. URL: <http://nk.org.ua/geopolitika/ot-gretsii-do-germanii-ukrainskaya-mafiya-zahvatyivaet-evropu-131985>.

329. Отмывание денег в Европе бьет рекорды. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3403331>.

330. Офіційний сайт СБ України. URL: <http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/search/results?&must>.

331. Паніотов Є. К. Правові та організаційно-тактичні основи взаємодії правоохоронних органів каналами Інтерполу. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 9. С. 167–170.

332. Панов В. П. Международное уголовное право. Москва: Инфра-М, 1997. 320 с.

333. Панов В. П. Сотрудничество государств в борьбе с международными уголовными преступлениями. Москва: Юрист, 1993. С. 3–8.

334. Петренко И. Угроза терроризма в Украине кланово-олигархическая. URL: <http://ubr.ua/business-practice/laws-and-business/ugroza-terrorizma-v-ukraine-klanovo-oligarhicheskaia-42166>.

335. Пивовар А. Украина попала под прицел мировой наркомафии. URL: <http://www.bagnet.org/news/ukraine/62575>.

336. Питер Лилли. Грязные сделки. Тайная правда о мировой практике отмывания денег, международной преступности и терроризме. Феникс, Ростов н/Д., 2005. 225 с.

337. Піщенко Г. І., Мінченко С. І. Віктимологічні аспекти негативних соціальних явищ, пов'язаних зі злочинністю. *Право України*. 2006. № 5. С. 107–112.

338. Плужнік О. І. Створення злочинної організації: теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=71464>.

339. Погорецький М. А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією*. Київ, 2007. № 16. С. 99–111.

340. Подполковник СБУ в составе ОПГ занимался торговлей оружием и взрывчаткой. URL: <http://crimea-board.net/txt/index.php/t16033.html>.

341. Пожидаєв Г. П. Адміністративно-правові засади протидії організованим транснаціональній злочинності: дис. ... канд. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 187 с.

342. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2016–2017. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1>.

343. Позняк Н. Міжнародне співробітництво у протидії корупції. *Фінансовий контроль*. 2013. № 2. С. 8–11.

344. Політова А. С. Торгівля людьми як прояв транснаціональної організованої злочинності в Причорноморському регіоні. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. пр. Одеса, 2004. № 21. С. 274–278.

345. Полянська В. С. Витоки і розвиток транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки в Україні. *Форум права*. 2016. № 5. С. 151–156. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2016_5_27.pdf.

346. Попович В. М. Криминализация финансово-хозяйственных отношений – путь в никуда. *Бюллетень законодательства и юридической практики Украины*. 1994. № 2. С. 50–64.

347. Порошенко обсудил сотрудничество в сфере безопасности с представителями ГУАМ. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/poroshenko-obgovoril-predstaviteliyami-guam-1490626130.html>.

348. Прес-служба Держприкордонслужби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua>.

349. Преступления, связанные с использованием компьютерной сети / Десятый конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями //A/CONF. 187/10.

350. Преступная группировка перебрала из стран ЕС в Украину более 50 краденых джипов. URL: <http://www.city536.com/avtositi/25-24-745-76/3270-prestupnaya-gruppirovka-peregnala-iz-stran-es-v-ukrainu-bolee-50-kradenyx-dzhipov>.

351. Приднестровье: оплот контрабандистов. «Пасутся» украинские олигархи. URL: http://cripo.com.ua/?sect_id=3&aid=60686.

352. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 берез. 2003 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

353. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

354. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51704.

355. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. 2014. № 47. С. 2051.

356. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

357. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 черв. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. С. 358.

358. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва і правової допомоги у кримінальних справах: наказ Генерального прокурора України від 5 трав. 2011 р. № 8 гн. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=166800.

359. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 черв. 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. С. 351.

360. Про Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Указ Президента України від 13 квіт. 2011 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/466/2011>.

361. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 1. С. 2–6.

362. Про ратифікацію Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють: Закон України від 4 лют. 2004 р. № 1433-IV. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

363. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму: Закон України від 31 лип. 2006 р. № 54-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 39. Ст. 340.

364. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 15 берез. 2016 р. № 96/2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/962016-19836>.

365. Про судову практику у справах про хуліганство: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 груд. 2006 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va010700-06>.

366. Проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності: наук.-практ. посіб. / М. Г. Вербенський, Р. М. Безхлібник, А. І. Берлач та ін.; за заг. ред. М. Г. Вербенського. Харків: ХНУВС, 2010. 288 с.

367. Проблемы глобализации. *Pro et Contra*. 1999. Т. 4. № 4. С. 40–211.

368. Проблемы и опасности, которые создает организованная транснациональная преступность в различных регионах мира. Всемирная

конференция по организованной преступности на уровне министров. Неаполь. 21–23 нояб. 1994 г. / CONF. 88/2, 1994. 18 Aug. P. 7–10.

369. Пшеничний І. В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2000. 220 с.

370. Пшеничний І. В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2000. 24 с.

371. Радионов К. С. Интерпол: вчера, сегодня, завтра. 3-е изд., пераб и доп. Москва: Междунар. отношения, 1990. 225 с.

372. Расюк Е. В. Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 324 с.

373. Рахманова Е. Н. Защита прав человека от преступности в условиях глобализации: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Санкт-Петербург, 2010. 379 с.

374. Результати оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби. URL: <http://www.urcenter.com.ua/ua/lawukraine/index.html>.

375. Рекомендации в отношении четырех основных тем девятого Конгресса Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Доклад девятого Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Каир, 1995. С. 6.

376. Репецкая А. Л. Транснациональная коррупция: понятие и меры борьбы. URL: http://crime.vl.ru/docs/konfs/ekat_2.htm.

377. Репецкая А. Л. Транснациональная организованная преступность: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Иркутск., 2001. 388 с.

378. Репецкая А. Л. Угроза международной и национальной безопасности со стороны транснациональной организованной преступности и факторы,

способствующие ее развитию. *Журнал евроазиатских исследований*. Москва, 2002.

379. Решетников Ф. Фальшивомонетничество. *Социалистическая законность*. 1972. № 7. С. 79–80.

380. Решетников Ф. И. Криминологические проблемы развивающихся стран Азии и Африки. Москва: Юрид. лит., 1970. 128 с.

381. Решетов Ю. А. Борьба с международными преступлениями: Правовые проблемы: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10. Москва, 1984. 25 с.

382. Рішення Ради національної безпеки та оборони «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» від 6 травня 2015 року, що введено в дію Указом Президента України від 16 черв. 2015 р. № 341/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-15/paran2#n2>.

383. Родионов К. С. Деятельность Интерпола в борьбе с международной преступностью. *Уголовная полиция: проблемы международного сотрудничества*: междунар. научно-исслед. проект. Москва: БЕК, 1995. С. 230–236.

384. Россия в фокусе криминальной глобализации: монографія. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2002. 400 с.

385. Рущенко І. П. Соціологія злочинності: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. С. 239–240.

386. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: КНТ, 2007. 596 с.

387. Сальников В. П., Морозова Л. А., Ростов К. Т., Денисов Е. А. Безопасность человека и преступность. *Государство и право*: междунар. науч.-практ. конф. 1995. № 12. С. 108–131.

388. СБУ виявила канал постачань в Україну кокаїна. URL: <http://www.unian.net/news/567824-sbu-vyiyavila-kanal-postavok-v-ukrainu-kokaina.html>.

389. СБУ попередила контрабанду культурних цінностей часів Київської Русі. URL:

<https://www.ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/3385#.zudLBaGq.dpbs>.

390. Семикін М. В. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 183 с.

391. Серватко Т. Проблеми боротьби з організованою злочинністю в Польщі та Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.08.08. Київ, 2002. 22 с.

392. Серова Б. Транснаціональна організована преступная группа: криминалистическое понятие и признаки. URL: <http://www.procuror.spb.ru/k1212.html>.

393. Синицин Ф. Л. Международное законодательство по проблеме торговли людьми. Пермь: Перм. центр против насилия и торговли людьми, 2000. С. 4.

394. Системы уровней террористической угрозы в мире. URL: <http://ria.ru/spravka/20120616/674808393.html>.

395. Скулиш Є. Міжнародне співробітництво у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності. *EAI. Бюлетень № 1 (7)*. URL: <http://www.eai.org.ua/ua/digest/issue7/1143/>.

396. Скулиш Є. Д., Глушков В. О. Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 190–194.

397. Скулиш Н. Є. Транснаціональні злочинні організації: поняття, структура, стан. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство*. 2005. Вип. 282. С. 120–124.

398. Служба безпеки України здійснила ряд вагомих операцій з припинення каналів контрабанди. Прес-центр СБ України. URL: <http://www.ssu.gov.ua>.

399. Смутчак З. В. Нелегальна міграція в Україні: передумови, особливості та можливі наслідки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип.16. С. 690–613.

400. Современное состояние оборота контрафактной и фальсифицированной пищевой продукции в Украине. URL: <https://gcs-ukraine.com/uk/o-nas-3/>.

401. Сомалийские пираты захватили украинское судно «Фаина». URL: <http://lenta.ru/articles/2008/09/26/somalia/>.

402. Соскін О. Становлення національної буржуазії та середнього класу в Україні. URL: <http://soskin.info/news/2810.html>.

403. Справочный документ Всемирной конференции на уровне министров по организованной транснациональной преступности (Неаполь, 21–23 нояб. 1994 г.). E/CONF 88/2. 1994. 18 Aug. P. 6.

404. Станков Боян. Организована преступность. София: Изд-во «Альбатрос», 2009. 3-е изд. 363 с.

405. Старжинський В. С., Старжинський С. В., Хотинець П. В. Інтерпол. Міжнародна організація кримінальної поліції: навч. посіб. Харків: Бурун Книга, 2006. 112 с.

406. Статистика угонов автомобилей в Києве доступна онлайн. URL: <https://www.autocentre.ua/avtopravo/politsiya/statistika-ugonov-avtomobilej-v-kieve-dostupna-onlajn-375281.html>.

407. Статистичні звіти МВС за 2005, 2006, 2007 та 2008 роки. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/226_derzhavniy_arhiv_mvs_ukraini.htm.

408. Статут Международного военного трибунала для суда и наказания главных военных преступников европейских стран оси: от 8 августа 1945 г. // Действующее международное право. Москва: Моск. независимый ин-т международ. права, 1997. Т. 3. С.763–770. Ст. 6. 14.

409. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_142/.

410. Статут ООН від 26 черв. 1945 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

411. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України: монографія. Київ: НІПМБ, 2004. С. 62.

412. Табаков А. В. Современные бизнес-технологии криминальной внешнеэкономической деятельности. *Инновационное развитие экономики России в XXI веке: межвуз. сб. науч. тр.* Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУЭФ, 2010.

С. 190–196.

413. Табаков А. В. Криминализация внешнеэкономической деятельности как угроза экономической безопасности России. *Ученые записки Санкт-Петербургского ун-та им. В. Б. Бобкова филиала ГОУВПО «Российская таможенная академия»*. 2006. № 2 (26). С. 20.

414. Татаренко О. В. Фінансова транснаціоналізація як засіб перерозподілу світового багатства: дис. ... канд. економ. наук: 08.05.01. Київ, 2005. 182 с.

415. Теорія управління в органах внутрішніх справ: навч. посіб. / за ред. В. А. Ліпкана. Київ: КНТ, 2007. 884 с.

416. Тихомиров Ю. Проблемы борьбы с организованной транснациональной преступностью. *Законность*. 1995. № 1. С. 4–5.

417. Тищук Т. А., Харазішвілі Ю. М., Іванов О. В. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання: аналіт. доп. / за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2011. 34 с.

418. Топильская Е. В. Организованная преступность. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 1999. 436 с.

419. Тосунян Г. А., Бакулин А. Ю. Противодействие легализации (отмыванию) денежных средств в финансово-кредитной системе: Опыт, проблемы, перспективы: учеб.-практ. пособие. Москва: Дело, 2011. 256 с.

420. Тосунян Г. А., Иванов Э. А. Влияние законодательства на теневой и криминальный оборот капитала в России. *Государство и право*. 2000. № 1. С. 40–47.

421. Транснациональная организованная преступность: дефиниции и реальность / отв. ред. В. А. Номоконов. Владивосток, 2001. URL: <http://srv-elib01.dvfu.ru:8000/cgi-bin/edocget.cgi?ref=/ukazatel/nomokonov/nomokonov4.pdf>.

422. Транснаціональна злочинність: метод. матер. спец. курсу / за заг. ред. О. М. Джужі Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 89 с.

423. Транснаціональна торгівля людьми: монографія. Київ: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2007. 308 с.

424. Транснаціональний наркобізнес: Нова глобальна загроза. Москва: «Російська політична енциклопедія» (РОССПЕН), 2002. С. 24–25.

425. Трофимова И. Н. Молодежная безработица и бедность: региональные особенности или глобальная проблема? URL: <http://vakizdat.ru/index.php/2011-11-14-10-08-27/2012-03-25-19-19-39>.

426. Трунцевский Ю. В. О классификации транснациональных преступлений. Закономерности преступности, стратегия борьбы и закон / под ред. А. И. Долговой. Москва, 2001. 572 с..

427. Трунцевский Ю. В. Транснациональные преступления. Международный и уголовно-нравовой аспект. Москва, 1999. 422 с.

428. Турчинов А. В. Теневая экономика и теневая політика. *Политическая мысль*. 1996. № 3–4. С. 83–90.

429. Турчинов О. В. Тіньова економіка (методологія дослідження та механізми функціонування): автореф. дис. ... д-ра економ. наук: 08.01.01. Київ, 1987. 40 с.

430. У 2017 році в Україні викрили 143 банди, які продавали наркотики через інтернет. URL: <http://gordonua.com/ukr/news/society/u-2017-rotsi-v-ukrajini-vikrili-143-bandi-jaki-prodavali-narkotiki-cherez-internet-228963.html>.

431. У Києві затримано німця з наркотиками на суму більше двох мільйонів гривень. URL: <http://vedomosti-ua.com/32839-v-kieve-zaderzhali-nemca-s-narkotikami-na-summu-bolee-2-mln-griven.html>.

432. Убийственный рост преступности в Украине: причины и последствия РИА Новости Украина: URL: <https://rian.com.ua/analytics/20160330/1007549064.html>.

433. Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества. Международный научно-исследовательский проект. Москва: Изд-во БЕК, 1994. С. 230.

434. Уголовный кодекс Италии. Общая часть и преступления против государства / вступ. ст. и пер.: Ципия А. Г. М., 1991. 163 с.

435. Уільямс Ф. Транснаціональні кримінальні організації: стратегічні зв'язки. *Спостерігач*. 1995. № 17. С. 46.

436. Украинская мафия в США. URL: // <http://www.mzk1.ru/2017/07/>.

437. Украинская мафия стала мировым лидером в торговле оружием, наркотиками и людьми. URL: <http://uadoc.com/ua/ua1.htm>.

438. Украину наводнили нелегальные автомобили. URL: <http://vesti.ua/poleznoe/23260-ukrainu-navodnili-nelegalnye-avtomobili>.

439. Україна в топ-10 світових продавців зброї. URL: <http://www.dw.com/uk/sipri>.

440. Українець В. В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.12.00.08. Київ. 2009. 20 с.

441. Українець В. В. Створення злочинної організації: особливості зовнішнього прояву. *Вісник академії адвокатури України*. 2009. № 1 (14). С. 106–110.

442. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джу́жа, О. М. Литвинов. Харків – Київ: Харк. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. внутр. справ, кримінологіч. асоц. України, Золота миля, 2017. 804 с.

443. Українське бюро Інтерполу. URL: http://42827.ncbint00.web.hosting-test.net/?page_id=2217.

444. Устав международной организации уголовной полиции (Интерпол) от 13 июня 1956 г., с изменениями. URL: <http://zakon.kuban.ru/private/interpol.htm>.

445. Устинов В. В. Глобальные проблемы борьбы с транснациональной организованной преступностью. *Прокурорская и следственная практика*. 1999. № 3-4. С. 20–24.

446. Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление. Москва, 2002. С. 140–143.

447. Федоров В. М. Проблеми організованої злочинності і їх вирішення в кримінальному законі. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* 2009. Вип. 47. С. 36–40.

448. Фитуни Л. Л. Финансовый мониторинг: учеб.-метод. пособие / под ред. А. Т. Никитина, С. А. Степанова. Москва: Изд-во МНЭПУ, 2002. 250 с.

449. Філ Вільямс. Транснаціональні кримінальні організації: стратегічні альянси. *Спостерігач*. Вересень. 1995. № 17. С. 5-6.

450. Флетчер Дж., Наумов А. В. Основные концепции современного уголовного права. Москва: Юристь, 1998. 512 с.

451. «Фокус» насчитал в Украине 21-го долларового миллиардера. URL: <http://atn.ua/newsread.php?id=59614>.

452. Формування митної політики як умова ефективної боротьби з контрабандою. *Боротьба з контрабандою : проблеми та шляхи їх вирішення* / Л. І. Кормич; кер. автор. кол. А. І. Комаров, О. О. Крикун. Київ, 1998. Т. 10. Розд. IV. С. 251.

453. Франчук Т. О. Державне стратегічне управління інноваційною діяльністю в реальному секторі економіки: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Запоріжжя, 2008. 20 с.

454. Хабриева Т. Я. Национальные интересы и российское законодательство. *Право и безопасность*. 2005. № 4 (17). С. 71–72.

455. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

456. Халафян А. А. Статистика: Статистический анализ данных :учебник. Москва: ООО «Бином-Пресс», 2007. 3-е изд. С. 123–127.

457. Халецький А. В. Державний механізм попередження економічної злочинності у забезпеченні національної безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Донецьк, 2008. 195 с.

458. Хараберюш О. І. Особливості протидії контрабанді культурних цінностей. *Форум права*. 2015. № 4. С. 287–291. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_4_51.pdf.

459. Хижняк Д. С. Формирование категории транснациональных преступлений как фактор развития современной методологии криминалистики: монография. Саратов: ИЦ «Наука», 2013. 128 с.

460. Хилько О. Л. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «Національна безпека». *Вестник Севастопольского государственного технического университета*. 2003. № 50. С. 180–188.

461. Хохряков Г.Ф. Кримінологія: підручник/ відп. ред. В. Н. Кудрявцев. Москва, 2000. С. 380–382.

462. Цай Шаоцин. Тайные организации в современном Китае. *Проблемы Дальнего Востока*. 1991. № 3. С. 107–110.

463. Центр європейських досліджень. Офіційний сайт. Інформація. Політика в галузі внутрішніх справ та правосуддя. URL: <http://www.eu.org.ua/ipo>.

464. Чекмарьова І. М. Запобігання злочинності у прикордонних регіонах Півдня України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2017. 19 с.

465. Черкасов Р. А. Проблемы международного сотрудничества в области борьбы с организованной преступностью. *Международно-правовые чтения / отв. ред. П. Н. Бирюков*. Воронеж: ВГУ, 2003. Вып. 1. 250 с.

466. Чорний ринок зброї в Україні: де, скільки і чому? // https://galinfo.com.ua/news/chornyy_rynok_zbroi_v_ukraini_de_skilky_i_pochomu_250809.html

467. Черноус Ю. М. Завдання міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю. *Психопедагогика в правоохрнительных органах*. 2011. Вып. № 2. С. 7–9.

468. Шабалин В. А. Политика и преступность. *Государство и право*. 1994. № 4. С. 43–52.

469. Шакур В. І. Влада і злочинність. Київ: Пам'ять століть, 1997. 226 с.

470. Шаргородский М. Д. Преступность, ее причины и условия в социалистическом обществе. *Преступность и ее предупреждение*: сб. ст. Ленинград: Лениздат, 1966. 268 с.

471. Шарифуллин Р. А. Международное сотрудничество в области предупреждения преступности и уголовного правосудия: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Казань, 2006. 308 с.

472. Шелковникова Е. Д. Проблемы усиления борьбы с незаконным оборотом оружия. *Государство и право*. 1999. № 7. С. 43–47.

473. Шкарпова О. Герої каппраці. URL: <http://archive.kontrakty.ua/gc/2008/22/28-geroyi-kappracii.html?l>.

474. Шульга І. О. Транснаціоналізація діяльності фінансово-промислових груп: дис. ... канд. економ. наук: 08.00.02. Київ, 2009. 220 с.

475. Щодо обсягів виведення капіталу з України в офшорні зони. Національний банк України.: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=83545.

476. Щодо окремих результатів діяльності Служби безпеки України у 2008 році. Прес-центр СБ України // <https://urp.ssu.gov.ua>.

477. Щорічна українська контрабанда цигарок сягнула 7 млрд. URL: <http://nepravda.in.ua/tag/kontrabanda>.

478. «Эпицентр» оштрафовали на 52 миллиона за контрафакт. URL: http://cripo.com.ua/?sect_id=10&aid=166559.

479. Яковлев А. М. Причинность совершения преступлений. 2-е изд. и перераб. Москва: Дума, 2003. 164 с.

480. Ярмоленко А. С. Теневая экономика: политико-экономический анализ. Киев: Акад. Служби безпеки України, 1994. 51 с.

481. Яценко В. А. Транснациональная организованная преступность: криминологическая характеристика и предупреждение: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов н/Д., 2003. 194 с.

482. XII Конгресс ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию (Салвадор, Бразилия, 12–19 апр. 2010 г.). Комплексные стратегии для ответа на глобальные вызовы: системы предупреждения преступности и уголовного правосудия и их развитие в изменяющемся мире. URL: <http://www.un.org/ru/conf/crimecongress2010/>.

483. A Paper for the First International Symposium on Organized Crime, St. Cloud, France, May 1988. International Documentation on Organised and Economic Crime. USA, Lexington Books, 1988. P. 222.

484. A. Beria di Argentine The Mafias in Italy. Mafia Issues by ed. E. Savona. P. 20; US and Transnational Crime. P. 25.

485. Abadinski H. Organized crime. *Fourth Edition*. nelson-Hall Publishers. Chicago. 1994. 322 p.

486. Albanese D.S. Organized Crime in America. Cincinnati, 1989. P.124.

487. Albanese J. Transnational Crime: An Introduction. International Journal of Comparative Criminology. Vol. 4. № 1. 2004. P. 1–3.

488. Albini J. The American Mafia: Genesis of a Legend, 1971; Hess H. Mafia and Mafiosi: The structure of Power, 1973. 244 p.

489. Albini J. The American Mafia: Genesis of a Legend. 1971. P. 285.

490. Alexander H. E., Caiden G. G. (eds.). The Politics and Economics of Organized Crime. Lexington, Massachusetts: Lexington Books / D.C. Heath and Company, 1985.

491. Asian Organized Crime Panthers. URL: <http://www.interpol.int/Crime-areas/Organized-crime/Asian-Organized-Crime>.

492. Barzini L. The Italians. New York: Bantam. 1972. 155 p.
493. Bassioun M. International Terrorism and Political Crime s. Springfield, 1975. 210 p.
494. Laquer W. The Terrorism. L., 1977. 400 p.
495. Wilkinson P. Political Terrorism m. London, 1974.
496. Beare M. Critical Reflections on Transnational Organized Crime, Money Laundering and Corruption. Toronto: Toronto University Press, 2003. 390 p.
497. Block A. Business of Crime: Documentary Study of Organized Crime in the American Economy. Boulder, CO: Westview, 1991. 280 p.
498. Boissevain J. Friends of friends: networks, Manipulators and Coalitions. Oxford: Basil Blackwell. 1974. P. 174.
499. Booth Martin. The Triads: The Growing Global Threat from Chinese Criminal Societies. New-York. 1990. P. 33–35.
500. Bossard A. Transnational Crime and Criminal Law. Chicago: The Office of International Criminal Justice The University of Illinois at Chicago, 1990. P. 5.
501. Carlo DeVito. The encyclopedia of international organized crime. New York: Facts on File, 2005. 400 p.
502. Chambliss W. ON the Take: From Petty Crooks to Presidents, Indianapolis: Indianapolis University Press, 1988.
503. Ciobanu I. Транснациональная организованная преступность и формы ее проявления в Республике Молдова: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Кишинев, 2000. 235 с.
504. Cohen S. Human Rights and Crimes of the State: The Culture of Denial. *Australia and New Zealand Journal of Criminology*. 1993. № 26. P. 97–115.
505. Collins R. Conflict Sociology. New York: Academic press. 1975. P. 293.
506. Conclusions and recommendations of the international conference on preventing and controlling money-laundering and the use of the proceeds of crime: a global approach. URL: <http://www.imolin.org/imolin/courmaye.html>.

507. CONF. 88/2, 18 Aug. 1994. Проблемы и опасности, которые создает транснациональная организованная преступность в различных регионах мира. Справочный документ ООН. P. 13.

508. Council of Europe. A mutual evaluation programme for anti-money laundering measures in countries of Central and Eastern Europe. European Committee on Crime Problems. – Strasbourg, 1996, 5 April. 24 p.

509. Cressey D. Criminal Organization: Its Elementary Forms. New York: Harper and Row, 1972.

510. Current state of boryokudan. 2017. URL: www.la.mesh.ne.jp.

511. Das Strafgesetzbuch der Bundesrepublik Deutschland – SPB.: Verlag «Law Center Press, 2003. 524 S.

512. Di Petrillo Domenico. «The Chinese Mafia.» Report to Falcon One European Seminar on Organized Crime, April 27, 1995. <http://www.sisde.it/Sito/Supplemento.nsf/ServNavig/26>.

513. E. Seroa The Truth About Camorra. Outlook 98 (July 28). 1911a. P. 724.

514. E. Viano C. (ed.). Global Organized Crime and International Security. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 1999. p. 634 .

515. Ed. by P.Williams and E. Savona. The Unated nations and Transnational Organized Crime. Portland. Oregon. 1996.

516. Edwards A., Gill P. Transnational Organized Crime: perspectives on global security. *The Routledge Handbook of Transnational Organized Crime* / A. Felia, S. Gilmour (Eds.). London: Routledge, 2012.

517. FBI. Money Laundering: A Guide for Insurance Companies. Washington D.C., 1993. 125 p.

518. Fooner M. The Inside Story of International Crime-Fighting Organization. Chicago, 1973. 401 p.

519. Frey R., Van Hannmann P. The Analysis of the second economy. The Economics of the shadow economy. London, 1983. 164 p.

520. Giddens A. The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press, 1990. P. 64.

521. Global Competitiveness Report. 2012 – 2013. World Economic Forum – Geneva Switzerland 2012. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2012-2013/#=/>

522. Godson R. Olson W. International Organized Crime. Society. 1995. Jan.-Feb. P. 155–156.

523. Grabowski M., Jędrzejowicz J. Szara strefa w transformacji gospodarki. Gdańsk, 1995. 151 s.

524. H. Hess Mafia and Mafiosi: Structura of Power. Lexington. MA: D.C. 1973.

525. Haller M. Illegal Enterprise: A Teoretical and Historical Interpretation. Criminology. 1990. № 28 (May). P. 207–235.

526. He Bingsong Interview, conducted by Roy Godson. Trends in Organized Crime. Winter 2016. Vol. 2. № 2. P. 8–9.

527. Ianni F. A Family Bisness: Kinship and sosial Control in Organized crime. New York: Russell Sage Foundation. 1972. P. 20.

528. Ianni F. The Black Mafia: Ethnic Succession in Organized Crime. New York: Simon and Schuster. 1974. p.

529. Interpol. URL: <http://www.interpol.int>.

530. Interpol: Project «Maccandra». Special meeting DII/SDI. 1997. P. 7.

531. Iwai Hiroaki Organized Crime in Japan. *Organized Crime: A Global Perspective*. Ed. by R. Kelly. Totowa. 1986. P. 216–217.

532. Jeffrey Robinson. The Merger: The Conglomeration of International Organized Crime. Woodstock, N.Y.: Overlook Press, 2000. 383 p.

533. Jessup Ph. C. Transnational Law. New Haven, 1956. № 2. P. 43.

534. Kaplan D., Dubro. Yakudza Reading. Mass. Addison-Wensley. 1986. P. 16–20.

535. Kaufmann D., Kaliberda A. Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economics: A Framework of Analysis and Evidence. Kyiv, World Bank's Report, 1995, December. 105 p.

536. Keohane Robert, Nye Joseph Transnational relations and World Politics. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1971.

537. Ko-Lin Chin Triad Societies in Hong Kong. Transnational Organized Crime. 1995. Vol. 1. № 1. P. 50.

538. L. Barzini The Italians. New York: Atheneum. Basler. Barbara. 1965. P. 272.

539. Leman M. G. Potter Organized Crime. P. 339.

540. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal; LO 10/1995, de 23–11.

541. Liman M., Potter G. Organized crime. P. 42.

542. Lupsha P. Organized Crime. *Local Government Police Management*. Washington D. C., 1991. P. 84–101.

543. M. Leman, G. Potter Organized Crime. P. 321. Asian Organized Crime: The Triads. Organized Crime. San Diego. 1999. P. 70–71.

544. Martin J. M., Romano A. T. Multinational Crime. Terrorism, Espionage, Drug & Arms Trafficking. Studies in Crime, Law, and Justice. Vol. 9 . P. 16.

545. Moore M. Organized Crime as Bisness Enterprise. *Major Issues in Organized Crime Control*. Washington D.C.: US Govenment Printing Office. 1987. P. 53.

546. Mueller G.O.W. Transnational Crime: Definitions and Concepts. Paper presented at the International Conference on Responding to the Challenges of Transnational Crime, Courmayeur, Italy, 25–27 September 1998.

547. Nye J. Corruption and Development: A Cost-benefit Analysis. *American Political Science Review*. 1987. № 67. P. 411–429.

548. Okada Danial Asian Gangs: What We Are Talking About . Paper presented at the Annual Meeting of the American society of Criminology. november. New Orleans. 1992. Abadinski G. Organized Crime. P. 258–260.

549. P. Williams and E. Savona. The United Nations and Transnational Organized Crime /. Portland; Oregon, 1996.

550. Pino Arlacchi Mafia bisness: The Mafia Eetnic and Spirit Capitalism. London: Verso. 1986. P. 46
551. President's Commission on Law enforsment and Administration of Justice. Organized crime of Asia Origin. Washington D.C. 1984. P. 99.
552. President's Commission on Organized Crime. The impact: Organized Crime Today. Washington, D.C.: US Govenment Printing Office, 1986.
553. Project Millennium Interpol. URL: <http://www.interpol.int/Crime-areas/Organized-crime/Project-Millennium>.
554. Project Pink Panthers URL: <http://www.interpol.int/Crime-areas/Organized-crime/Project-Pink-Panthers>.
555. Project spade saves children Toronto Polic Servise. URL: <http://www.torontopolice.on.ca/modules.php?op=modload&name=news&file=article&sid=7171>.
556. R. Catanzaro Men of Respect: A Social History of the Sicilian Mafia. New York: Free Press.1992. P. 40.
557. Renseller L. Global space: the menace of international drug trade. *Current History*. 1995. Vol. II, May. P. 13–25.
558. Report of the Secretary-General on the control of proceeds of crime, submitted to the Commission on Crime Prevention and criminal Justice at its second session / E/CN. 15/ 1993/4, para 5.
559. Rhodes R. Organized Crime: Crime Control and Civil Liberties. New York, 1984. 281 p.
560. Richard J. R. Transnational Criminal organizations, Cybercrime and Money Laundering. P. 5.
561. Richards J. R. Transnational Criminal organization, Cybercrime, and Money Laundering. CRC Press LLC. 1999.
562. Ruggiero V. Transnational Crime: Official and Alternative Fears. *International Journal of the Sociology of Law*. Vol. 28. № 3. - P. 187–199.
563. Scott R. Organizations: Rational, natural and Open System. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. 1981. 670 p.

564. Screvens R. Collaboration en métier et tentatives d'harmonisation du droit penal dans certains groupes d'Etats. *Droit penal europeene*. Bruxelles, 1970. 700 p.
565. Sergei Skliarov. Za zheleznyi zaves-na zakonodatel'noi osnove? Interbaikal. 24 May 1999, 27.
566. Selsoni M. Mafia-Type Organizations: The Restoration of Rights as a Preventive Policy. *Global Organized Crime and International Security*. P.157–170.
567. Shannon E. new Kings of Coke. Time, 1991. July 1: 29–33; M. Leman, G. Potter Organized Crime. P. 316.
568. Shelley L. Transnational Organized Crime. *Journal of International Affairs*. 1995. Vol. 48. № 2. P. 33–39.
569. Shelley L. The Threat To World Order. *Organized Crime: Contemporary Issues*. P. 173–181.
570. Sheptycki J. Transnational Crime and Transnational Policing', Sociology Compass 1, 2007. 204 p.
571. Sheptycki J., Wardak A. Transnational and Comparative Criminology, 2014. P. 50–52.
572. Smith D. The Mafia Mystique. new York: Basic Books, 1975. P. 45.
573. Task Force Report: Organized Crime. The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice. *U.S. Government Printing Office*. Washington, 1967. 50 p.
574. The Globalization of Crime. A Transnational Organized Crime Threat Assessment. – Mode of access. URL: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis.pdf>.
575. The United nations and Transnational Organized Crime. By Philip Williams, Phil Williams (Editor), Ernesto U. Savona (Editor). 1996. 208 p.
576. Tom Donnelly Chinese Triad Societies. International Criminal Police review. 1986. Vol. 40. № 1. P. 198–206.
577. Transnational organized crime and international security. Business as usual? / ed. by M. R. Berdal, M. Serrano. Lynn Rienner Publishers, 2002. 243 p.

578. Transnational Criminal Organizations, Cybercrime and Money Laundering. *James R. Richards*. CRC Press LLC. Florida. 1999. P. 20–21.

579. Transnational Organized Crime. Myth, Power, and Profit. Emilio C. Viano, Josñ Magallanes, Laurent Bridel. Carolina academic press. Durham, North Carolina 2003. 213 p.

580. United nations and Transnational organized crime / E. Savona and P. Williams. Portland. Oregon. 1996. P. 18.

581. Williams P. Groźny nowy świat: transnarodowa przestępczość zorganizowana w przededniu XXI wieku. *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa, 1997. S. 370–399.

582. Williams P. Transnational criminal organizations: Strategic Alliances. *The Washington Quarterly*. 1995. Vol. P. 240–249.

583. Williams P., Godson R. Anticipating Organized And Transnational Crime. *Crime, Law and Social Change*. Vol. 37. № 4. 2002. P. 311–355.

584. Wolf E. «Kinship, Friendship, and Patron-Client relations in complex Societies» in *The Social ANthropology of Complex Societes*. London: Tavistok Publication. 1966. P. 16–17.

585. Woodiwiss Michael. *Organized Crime and American Power: A History*. Toronto: University of Toronto Press, 2001. 468 p.

586. World Drug Report United nations International Drug Control Program. Oxford University Press. 1997. P. 127.

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнення матеріалів соціологічного дослідження за результатами опитування працівників органів Національної поліції (у відсотках)

Стать респондентів

чоловіча	96
жіноча	4

Вік респондентів (років)

20 – 24	9
25 – 30	21
31 – 35	47
36 – 40	12
41 – 45	7
46 – 50	4

Освітньо-кваліфікаційний рівень респондентів

магістр	5
спеціаліст	91
бакалавр	3
молодший спеціаліст	1

Галузь освіти респондентів

юридична	79
економічна	10
педагогічна	4
технічна	11
військова	5
Інша	1

Місце служби респондентів

Міністерство внутрішніх справ	17
ГУ НП УНП	24
територіальний орган поліції	26
районний орган поліції	30
Інше	3

Підрозділ служби респондентів

Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми	7
Департамент захисту економіки	26
карний розшук	31
Головне слідче управління.	21
«КОРД»	9
Укрбюро Інтерполу	3
управління міжнародної діяльності	2
Інше	1

Теоретичне визначення транснаціональної злочинності

необхідне	86,4
не обов'язкове	7,6
не потрібне	5,0
важко визначитись	1,0

Форми співучасті транснаціональної злочинності

злочинна група	8,9
злочинна організована група	17,1
злочинна організація	27,5
злочинне угруповання	30,5
терористична група	6,8
терористична організація	4,4
воєнізоване формування	2,9
озброєне формування	1,9

Форми діяльності транснаціональних злочинних угруповань

стратегічний союз	3,8
картель	31,2
синдикат	29,3
Філіал	35,7

Ознаки транснаціональної злочинності

функціонування злочинних організацій	55,4
діяльність злочинних організацій	53,6
використання міжнародних зв'язків для здійснення незаконних операцій	42,2
переміщення потоків інформації, грошей, людей, інших цінностей через державні кордони	70,8
вчинення злочинної діяльності в двох або більше країнах	96,5
використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або кількох іноземних державах	64,5
одержання істотної економічної вигоди	89,3
ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насильства	95,7

Злочини, що становлять ядро транснаціональної злочинності

легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом	65,8
тероризм	8,2
крадіжки творів мистецтва й предметів культури	4,6
крадіжка інтелектуальної власності	3,4
незаконна торгівля зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами	2,5
торгівля викраденими транспортними засобами	9,3
комп'ютерна злочинність	4,1
торгівля людьми, людськими органами і тканинами	38,3
сексуальна експлуатація дітей і дитяча порнографія	11,6
незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин	34,8
корупція й підкуп службових осіб	72,2
фальшивомонетництво	10,8
незаконне позбавлення волі і захоплення заручника	14,7
виготовлення та розповсюдження контрафактної продукції	19,3
підробка засобів оплати	3,9
незаконна торгівля ядерними і радіоактивними матеріалами	1,1

Детермінанти транснаціональних злочинів у сфері економіки

соціальна і політична нестабільність	87,2
прозорість кордонів	63,8
створення вільних економічних зон,	20,3
недосконалість законодавчої і нормативної бази боротьби зі злочинністю	34,7
неефективність прикордонного, митного та інших видів державного контролю	68,8
доступ суб'єктів господарської діяльності до дешевих бюджетних грошових ресурсів	20,2
контрольовані регіональними групами правоохоронні та інші органи, що прикривають порушення, сприяють акціям щодо нейтралізації конкурентів	14,5
встановлення контролю над економічними та політичними конкурентами	64,5

Детермінанти легалізації незаконно отриманих доходів

посилення інтеграції світової фінансової системи	52,4
ослаблення перешкод для глобального руху капіталів з метою використання світової фінансової системи	49,7
вилучення «брудних» грошей з-під дії національної юрисдикції	28,5
неузгодженість положень нормативно-правових актів держав	11,7

Особи, які вчиняють транснаціональні злочини у сфері економіки

особи, які входять до складу злочинних угруповань	38,1
організатори фіктивних фірм і конвертаційних центрів	20,7
службові особи банківських і кредитно-фінансових установ	14,4
керівники підприємств та бухгалтерські працівники	8,7
підприємці	6,1
службові особи державних органів, що займаються формуванням, розподілом та використанням бюджетних коштів	5,7
керівники компаній, підприємств, що здійснюють операції з цінними паперами	4,4
керівники інвестиційних фондів, трастів, страхових компаній	1,3
спеціалісти юридичних фірм, грального, спортивного та шоу-бізнесу	0,6

Форми експлуатації жертв транснаціональної злочинності у сфері торгівлі людьми

сексуальна експлуатація, в тому числі використання у порнобізнесі	78,3
примусова праця або примусове надання послуг	16,5
утримання у підневільному стані, втягнення в боргову кабалу	3,6
вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди	1,2
усиновлення з метою наживи	0,3
втягнення у злочинну діяльність	0,1

Способи вербування потерпілих від торгівлі людьми

оголошення, що пропонують роботу за кордоном	21,4
функціонування фіктивних «шлюбних агентств»	19,5
туристичні фірми, модельні агенції	18,2
організація стриптиз-барів	16,9
інше	24

Детермінанти транснаціональних злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми

вплив кризових явищ	58,7
наявність домашнього насильства	9,6
порушення основних прав і свобод жінок	10,8
загострення ситуації щодо захисту та забезпечення реалізації прав підростаючого покоління	3,2
моральна деградація значної частини населення, в тому числі й потенційних жертв	18,5

розвій у суспільстві корисливих домінант	21,4
вплив сексуальної революції	19,4
недоліки щодо поінформованості громадян про загрози торгівлі людьми	22,5
відсутність дієвої правової допомоги	22,8
регулярне тиражування насильства щодо жінок	23,7
необізнаність громадян із законами, традиціями країни, до якої вони виїжджають	17,8
корумпованість державних службовців і працівників правоохоронних, міграційних і митних органів, консульств і дипломатичних представництв	7,6
неналагодженість механізму взаємодопомоги між державами у протидії торгівлі людьми	15,4

Ознаки транснаціональних злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів

наявність злочинних угруповань, сформованих за національними, родинними, професійними та іншими ознаками	60,5
наявність в злочинних угрупованнях єдиної мети і програми дій	40,3
стійкість, постійність, плановість, керованість характером злочинної діяльності як основним джерелом засобів для існування	38,7
захоплення і закріплення для своєї діяльності регіонального простору	14,8
здійснення контролю на певній території за наркобізнесом	9,6

Підгрунтя транснаціональних злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів

глобальне зростання злочинності як потужного каталізатора міжнародного криміналітету	69,3
порушення еквівалентного товарообміну між багатими і бідними країнами	28,6
глобалізація світової економіки, що сприяє маргіналізації населення	38,5
зручне геополітичне положення держави й використання нових каналів нелегального транзиту наркотиків до країн Західної Європи	40,6
наявність наркосировинної бази	54,3
можливість розміщення підпільних нарколабораторій поряд зі споживчим ринком Європи	22,4
використання фахівців-хіміків, біологів, які втратили легальну роботу	25,6
порівняно легке проникнення на територію України злочинців і нелегальне їх перебування для розповсюдження наркотиків	15,8
дешева робоча сила для розповсюдження наркотичних засобів різними системами комунікацій	19,7
залучення люмпенізованих осіб до наркобізнесу через легкий заробіток	11,8

Організаційно-правові засади боротьби з транснаціональною злочинністю включає:

оперативна співпраця між уповноваженими органами влади, зокрема, поліцейськими, митними та іншими правоохоронними службами держав-членів	50,4
накопичення, збереження, опрацювання, аналіз та обмін відповідною інформацією, зокрема, отримання інформації від правоохоронних служб та Європолу про підозрілі фінансові операції	26,5
співпраця та спільні ініціативи у сфері підготовки, стажування та обміну кадрами, постачання відповідного обладнання, удосконалення навчальних технологій	23,1

Фактори, що впливають на існування транснаціональної злочинності

відсутність національної стратегії у боротьбі зі злочинністю	58,3
відсутність фінансування програм боротьби зі злочинністю	54,8
низький життєвий рівень населення	37,2
різке соціальне розшарування населення	36,5
комерціалізація суспільного життя	24,8
недостатнє ресурсне забезпечення правоохоронних органів	64,4

відсутність єдиної правової бази запобігання злочинності	36,7
недосконалість законодавства у боротьби з транснаціональною злочинністю	26,5
недосконалість механізмів реалізації законів і нормативних актів	25,7

Суб'єкти запобігання транснаціональній злочинності

Органи Національної поліції	Карний розшук	98,6
	Департамент оперативної служби	86,7
	Департамент захисту економіки	85,3
	Головне слідче управління	86,2
	спецпідрозділи	78,8
Служба безпеки України		93,4
Прокуратура		75,4
Судова система		33,2

Національна програма протидії транснаціональній злочинності в Україні

необхідна	95,5
не потрібна	0,4
важко визначитись	0,1

Рівні найбільш ефективного запобігання транснаціональної злочинності

загальносоціальний рівень	90,5
спеціально-кримінологічний рівень	31,3
індивідуальний рівень	15,8
не можу визначитись	0,7

Найбільш ефективні заходи запобігання транснаціональним злочинам

економічні	64,8
соціальні	57,9
організаційні	35,5
управлінські	39,7
правові	34,8
моральні	10,7
технічні	0,6
культурні	0,4
пропагандистські	0,2

Причини недосконалості наукової кримінологічної інформації щодо запобігання транснаціональній злочинності

відсутність реєстрації та статистичного обліку	100
відсутність єдиного банку інформації	95,6
нерегулярність надання інформації	17,8
поверховість, неконкретність інформації	38,8
відірваність інформації від потреб практики	35,9

Запобігання транснаціональній злочинності важливе

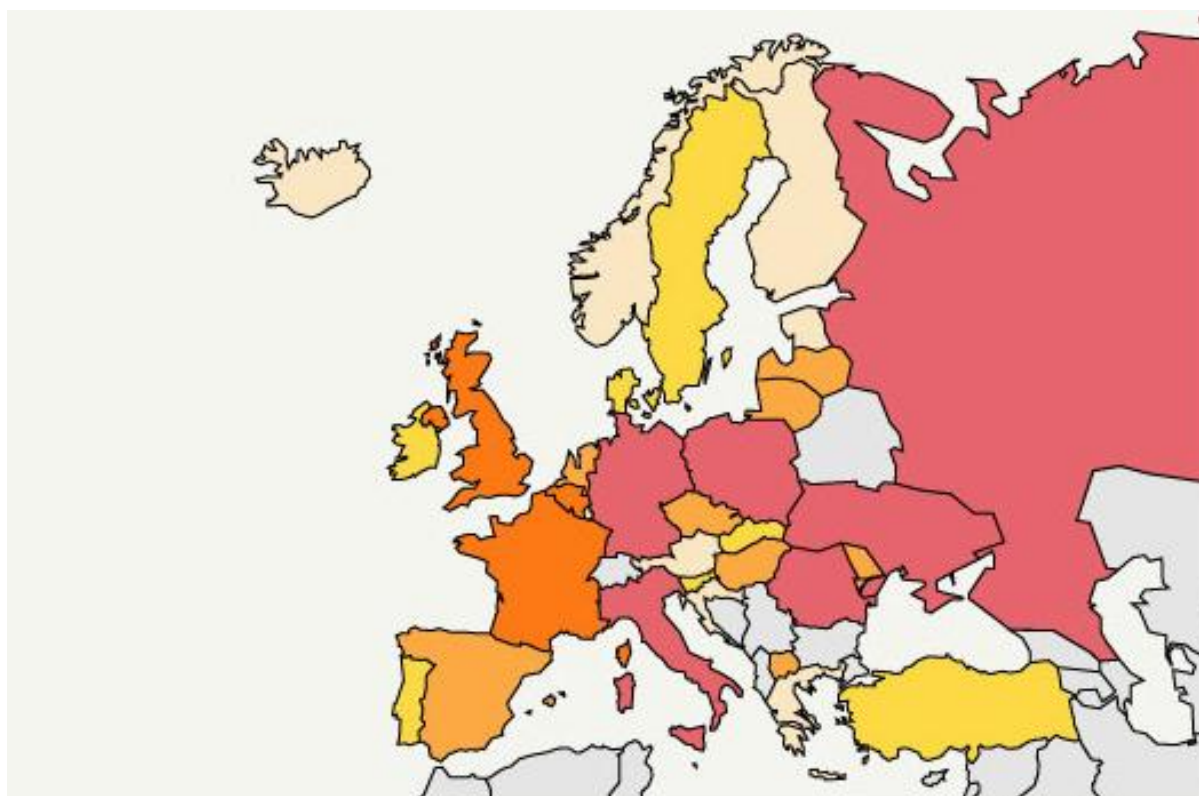
для захисту світової безпеки	74,3
для захисту національної безпеки	98,7

Додаток Б

Статистичні дані щодо кількості транснаціональних організованих злочинних груп з міжнародними зв'язками та кількості вчинених ними злочинів транснаціонального характеру

Організовані злочинні групи в Європі (за даними Ради Європи)

Police of the XXIst century : Strengthening the protection of citizens' rights and new international threats against security. – 2nd High-level meeting of the Ministries of Interior. – 22-23 June 2018,

- - понад 500 груп;
- - від 200 до 500 груп;
- - від 100 до 200 груп;
- - від 25 до 100 груп;
- - менш як 25 груп.

Додаток В

В. 1

**Кількість злочинів, вчинених ОГ і ЗО з міжнародними зв'язками
в Україні у 2015–2018 рр.**

	Ст. КК	Роки			
		2015	2016	2017	2018
Загальна кількість злочинів		594	271	290	288
у т.ч. особливо тяжких		415	193	213	245
Тяжких		61	66	16	29
середньої тяжкості		84	11	49	9
невеликої тяжкості		34	1	12	5
Розділ 2. Злочини проти життя та здоров'я особи		4	23	13	22
Розділ 3. Злочини проти волі, честі та гідності особи		53	33	41	6
Розділ 4. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи		3	1	0	0
Розділ 5. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина		0	0	0	0
Розділ 6. Злочини проти власності		228	81	104	266
Розділ 7. Злочини у сфері господарської діяльності		74	4	46	109
Розділ 8. Злочини проти довкілля		0	0	0	0
Розділ 9. Злочини проти громадської безпеки		21	17	10	64
Розділ 10. Злочини проти безпеки виробництва		0	0	0	0
Розділ 11. Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту		4	9	1	0
Розділ 12. Злочини проти громадського порядку та моральності		9	18	1	0
Розділ 13. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення		112	73	49	743
Розділ 14. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів забезпечення призову та мобілізації		1	0	3	0
Розділ 15. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян		22	3	14	0
Розділ 16. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку		0	0	0	0
Розділ 17. Злочини у сфері службової діяльності		63	9	7	221

Розділ 18. Злочини проти правосуддя		0	0	0	0
Умисне вбивство	115-118	4	21	10	20
Умисне тяжке тілесне ушкодження	121	0	2	1	2
Незаконне позбавлення волі або викрадення людини	146	4	2	5	0
Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини	149	49	31	36	6
Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	153	1	1	0	0
Примушування до вступу в статевий зв'язок	154	0	0	0	0
Розбещення неповнолітніх	156	2	0	0	0
Крадіжка	185	9	0	57	139
Грабіж	186	2	2	5	5
Розбій	187	33	9	10	77
Фіктивне підприємництво	205	14	0	9	39
Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом	209	7	1	12	12
Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів	212	13	0	4	7
Шахрайство з фінансовими ресурсами	222	31	0	0	0
Створення злочинної організації	255	5	3	5	11
Бандитизм	257	7	9	1	20
Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами	263	9	4	4	26
Незаконне заволодіння транспортним засобом	289	4	6	1	0
Групове порушення громадського порядку	293	1	0	0	0
Хуліганство	296	1	2	0	0
Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів	301	2	0	0	0
Проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією	303	5	16	0	0
Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність	304	0	0	0	0
Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів	305	6	3	8	23
Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів	306	5	3	4	14
Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів	307	91	66	29	706
Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем	308	4	1	0	
Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів	311	4	0	1	

Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням.	313	1	0	1	
Підrobлення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підrobлених документів	358	14	2	13	0
Зловживання владою або службовим становищем	364	28	6	3	221
Службове підrobлення	366	35	3	4	0

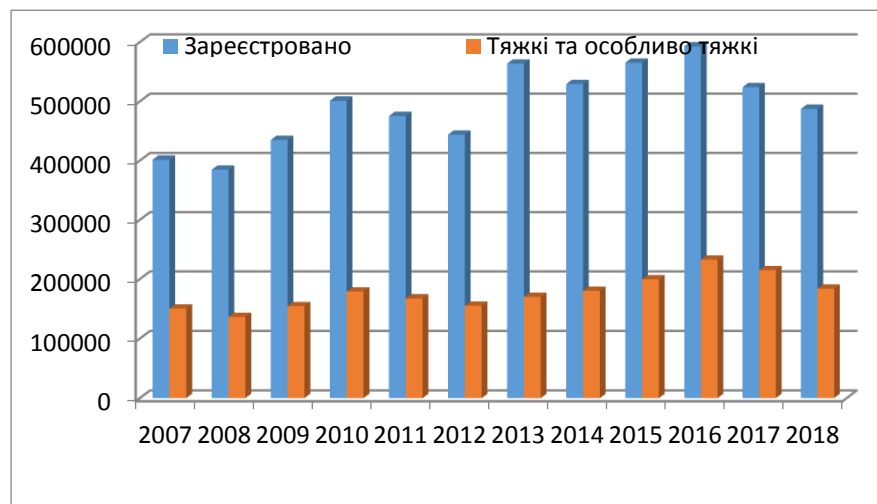
В. 2

Кількість облікованих злочинів на території України за 2007-2018 роки

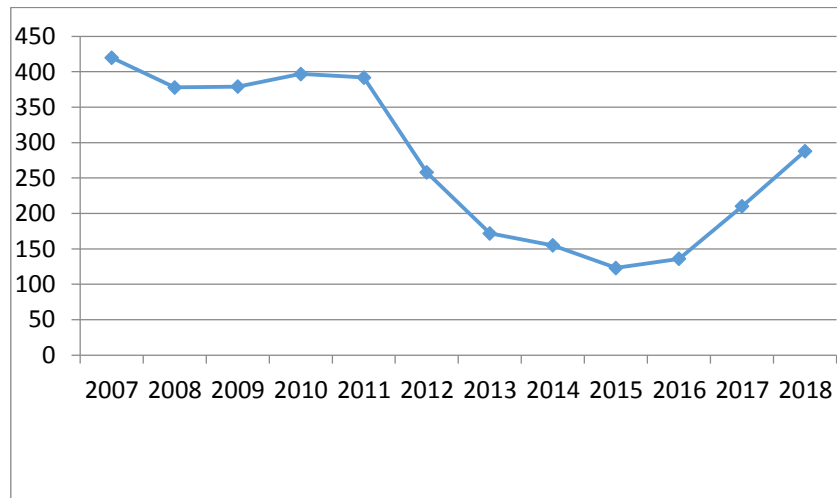
Рік	Зареєстровано злочинів	Тяжких та особливо тяжких	% відношення
2007	401293	150253	37,4%
2008	384424	136178	35,4%
2009	434678	154529	35,5%
2010	500902	178947	35,7%
2011	475204	167345	35,2%
2012	443665	155006	35%
2013	563560	169907	30,1%
2014	529139	180088	34%
2015	565182	199368	35,3%
2016	592604	232542	39,2%
2017	523911	214660	41%
2018	487133	183677	37,7%

В. 3

Динаміка росту злочинності на території України протягом 2007-2018 років.

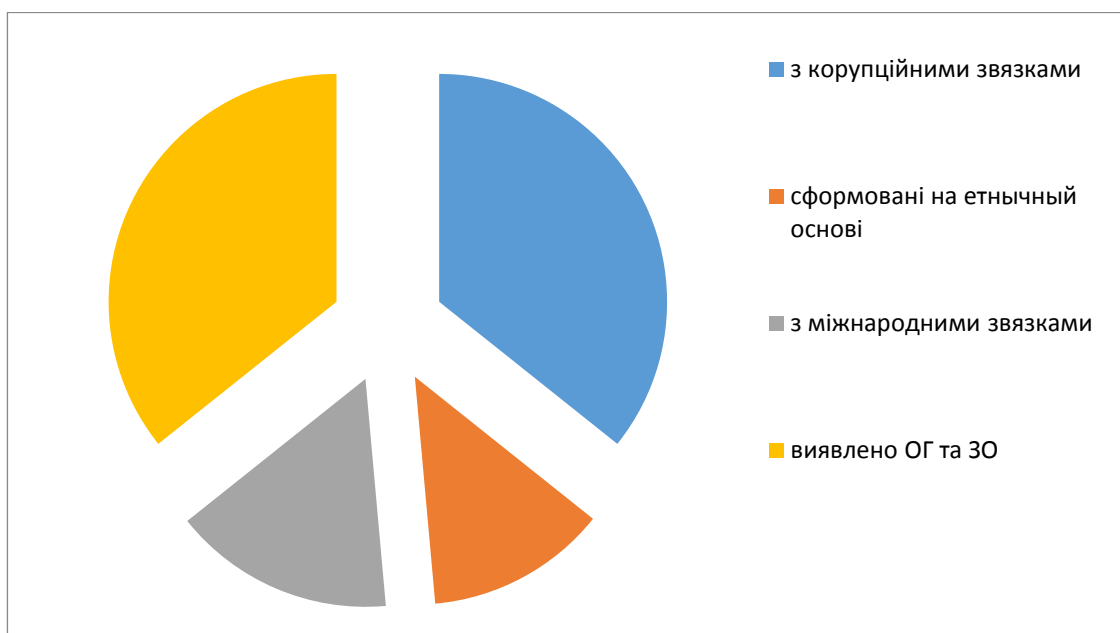
Показники щодо числа виявлених організованих груп та злочинних організацій

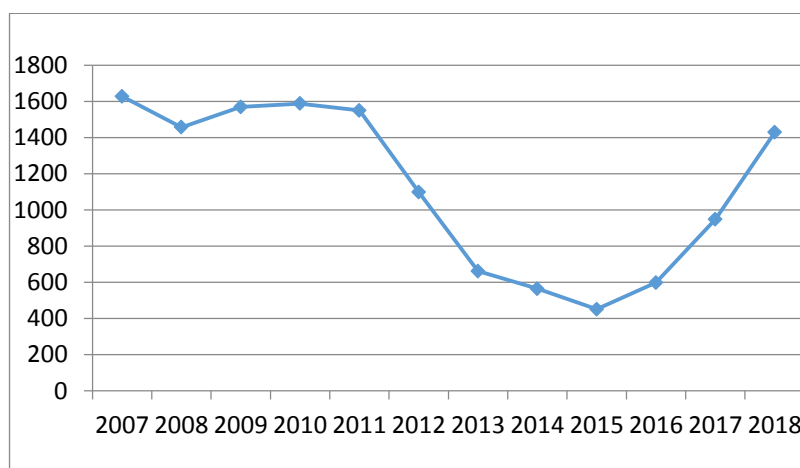
Статистика організованої злочинності, місце транснаціональної злочинності в загальній структурі злочинних організацій

Злочинні групи та організації	2009	2010	Динаміка, %	2011	Динаміка, %	2012	Динаміка, %	2016	Динаміка, %	2017	Динаміка, %	2018	Динаміка
Виявлено організованих груп і злочинних організацій	379	397	4,7	395	-0,5	258	-34,7	136	-47,3	210	54,4	288	37,1
з корумпованими зв'язками	27	29	7,4	38	31	37	-2,6	16	-56,7	25	56,2	81	324
з міжнародними зв'язками	18	40	122,2	28	-30	28	0	4	-85,7	11	175	7	-63
Сформовані на етнічній основі	8	16	100	26	62,5	19	-26,9	6	-68,4	9	50	69	766

Відомості щодо виявлених організованих груп та злочинних організацій

Кількість осіб, що вчинили злочин у складі організованих груп та злочинних організацій

Рівень поширеності корупції серед посадових осіб

Місце	Установи	Індекс поширеності хабарництва
Хабарництво досить поширено		
1	Верховна Рада України	0,6
2	Обласні ради народних депутатів	0,6
3	Державні обласні адміністрації	0,6
4	Обласні, міські, районні суди	0,6
5	Правоохоронні органи	0,6
6	Приватне підприємництво	0,6
Хабарництво поширено в кожному другому випадку		
7	Адміністрація та учителі середніх шкіл, училищ, технікумів	0,5
8	Адміністрація та викладачі вищих навчальних закладів	0,5
9	Адміністрація та співробітники поліклінік і лікарень	0,5
10	Адміністрація та співробітники служб соціального забезпечення, служб зайнятості, інших соціальних установ	0,5
11	Вищі суди України (Конституційний, Верховний та Вищий господарський суди України)	0,5
12	Засоби масової інформації	0,5
13	Державні підприємства	0,5
14	Адміністрація Президента України	0,5
15	Кабінет Міністрів України	0,5
16	Політичні партії	0,5
Існує певна ймовірність фактів хабарництва		
17	Армія	0,4
18	СБУ	0,4

Статистичні дані щодо стану злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів в Україні за 2007–2017 рр. (складено автором)

Рік	Зареєстровано наркозлочинів	Вчинено ОГ та ЗО	Вилучено наркотичних засобів (грам)	Вилучено психотропних речовин (грам)
2007	63838	957	14510657	10234
2008	63666	770	12326258	9711
2009	57624	949	-	6538
2010	56878	896	10961801	18809
2011	51014	721	9091743	22241
2012	45322	600	4995988	8457
2013	33180	490	5358372	50865
2014	30045	595	3725324	105489
2015	25325	518	3315410	24817
2016	22217	119	15611817	36703
2017	27912	350	4497902	117339

Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів протягом 2013-2018 рр.

Рік	Вчинено злочинів	Групою осіб (% відношення)	Особами, які раніше вчиняли злочини (% відношення)
2013	305	29 (9,5%)	26 (8,5%)
2014	150	5 (3,3%)	4 (2,6%)
2015	199	11 (5,5%)	8 (4%)
2016	252	13 (5,1%)	10 (3,9%)
2017	239	14 (5,8%)	12 (5%)
2018	212	8 (3,7%)	8 (3,7%)

Статистичні дані щодо стану злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів в Україні за 2009–2018 рр.

Роки й динаміка	2009	2010	Динаміка, %	2011	Динаміка, %	2012	Динаміка, %	2016	Динаміка, %	2017	Динаміка, %	2018	Динаміка %
Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів	949	896	-5,6	722	-19,4	600	-16,8	118	-80,3	312	164,4	799	256

Статистичні дані щодо стану злочинності у сфері незаконного обігу зброї в Україні за 2007–2018 рр.

Рік	Незаконний обіг зброї (ст.ст. 262, 263 ККУ)	Вчинено злочинів з використанням зброї	Вилучено вогнепальної зброї	Незаконний обіг зброї вчинено ОГ та ЗО	Бандитизм
2007	11733	311	3223	36	27
2008	11879	311	2974	22	20
2009	11220	410	3080	29	17
2010	11143	370	3293	54	14
2011	10362	371	2786	19	16
2012	9764	357	3271	34	12
2013	6890	761	1693	3640	13
2014	7331	2523	2366	72	11
2015	7087	1526	1969	83	14
2016	6118	579	1292	53	10
2017	7817	583	2210	41	24
2018	7762	604	1064	40	20

Статистичні дані щодо стану злочинності у сфері незаконного обігу зброї в Україні за 2009–2018 рр.

Роки й динаміка	2009	2010	Динаміка,%	2011	Динаміка,%	2012	Динаміка,%	2016	Динаміка,%	2017	Динаміка,%	2018	Динаміка,%
Незаконний обіг зброї (ст. 262, 263 КК України)	29	54	86,2	19	-64,8	34	78,9	18	-47,5	12	-33,3	40	333,3

Найбільші міграційні коридори в світі згідно з даними Департаменту ООН з економічних і соціальних питань

№	Країна походження	Країна призначення	Кількість нелегальних мігрантів
1	Мексика	Сполучені Штати Америки	12,189,158
2	Україна	Російська Федерація	3,662,722
3	Російська Федерація	Україна	3,524,669
4	Бангладеш	Бутан	3,190,769
5	Туреччина	Німеччина	2,819,326
6	Казахстан	Російська Федерація	2,648,316
7	Афганістан	Пакистан	2,413,395

Статистичні дані щодо виявлених злочинів з незаконного переправлення осіб через державний кордон України

Рік	Вчинено злочинів	В тому числі ОГ та ЗО	Особами, які раніше вчиняли злочин	Постраждало нелегальних мігрантів
2013	201	11 (5,4%)	7 (3,4%)	9
2014	157	27 (17,1%)	16 (10,1%)	39
2015	89	20 (22,4%)	13 (14,6%)	7
2016	15	2 (13,3%)	1 (6,6%)	17
2017	21	3 (14,2%)	1 (4,7%)	1916
2018	331	15 (4,5%)	28 (8,4%)	2895

Статистичні дані щодо стану злочинності у сфері торгівлі людьми в Україні за 2007–2018 рр.

Рік	Виявлено злочинів з торгівлі людьми	За ч.3 ст.149	Вчинено ОГ та ЗО	Потерпіло від торгівлі людьми
2007	359	-	91	366
2008	322	-	90	342
2009	279	69	64	335
2010	257	63	73	277
2011	185	59	41	270

2012	155	33	36	187
2013	131	16	13	112
2014	118	12	21	98
2015	110	21	33	113
2016	115	7	19	86
2017	342	45	61	309
2018	270	47	15	387

В. 17

Статистичні дані щодо стану злочинності у сфері торгівлі людьми в Україні за 2009–2018 рр.

Роки й динаміка	2009	2010	Динаміка, %	2011	Динаміка, %	2012	Динаміка, %	2016	Динаміка, %	2017	Динаміка, %	2018	Динаміка, %
Торгівля людьми або інші незаконні угоди щодо передачі людини	64	73	14,1	47	-35,6	36	-12,2	0	0	24	-33,3	15	-62,5

В. 18

Статистичні дані щодо незаконного заволодіння транспортним засобом на території України

Рік	Зареєстровано злочинів	Транспортом приватної власності	Шляхом крадіжки	Шляхом			Автомобілів
				Грабіж	Розбій	Шахрайство	
2013	6794	6114	2048	20	16	62	3815
2014	12644	10787	4465	270	285	129	8630
2015	11463	10620	5164	103	130	197	6890
2016	12205	11493	6324	69	73	227	6782
2017	9018	8463	4693	56	53	203	5099
2018	6642	6232	3715	44	45	181	3922

В. 19

Офіційні статистичні дані щодо несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку в Україні

Рік	Зареєстровано злочинів	вчинено особами, які раніше вчиняли злочини	Вчинено групою осіб	Провадження закрито
2013	398	30	12	332
2014	344	10	11	176

2015	432	32	9	134
2016	494	7	4	103
2017	1795	93	35	549
2018	1023	19	37	123

В. 20

Статистичні дані щодо кількості злочинів, передбачених ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»

Рік	Виявлено злочинів	Вчинено особами, які раніше вчиняли злочини	Вчинено групою осіб	Провадження закрито
2012	266	-	76	-
2013	291	15	20	110
2014	296	12	27	74
2015	221	4	11	40
2016	159	1	3	24
2017	243	4	19	25
2018	242	8	10	22

В. 21

Дані для визначення «значення» факторів, що впливають на розвиток транснаціональної злочинності в Україні (бали)

№ з/п	Фактор	Розподіл значень					Зф
		1	2	3	4	5	
1	Глобалізація як фактор, що сприяє тісній співпраці між державами в різних сферах діяльності	0	1	1	1	34	4,78
2	Готовність населення користуватися послугами й товарами, що належать до сфери діяльності транснаціональних злочинних організацій	2	1	1	32	1	3,78
3	Наявність у країні соціально-економічних умов, що сприяють розвитку транснаціональної злочинності	1	1	1	31	3	3,67
4	Розвиток нових інформаційних технологій, що дають можливість ефективно і безпечно здійснювати злочинну діяльність у міжнародному масштабі	3	2	1	27	4	3,73
5	Наявність у країні галузей економіки, що становлять інтерес для транснаціональних злочинних організацій	1	1	2	3	30	4,62

№ з/п	Фактор	Розподіл значень					Зф
		1	2	3	4	5	
6	Присутність у країні кримінальних авторитетів, які реально впливають на кримінальну ситуацію в країні	2	1	23	4	7	3,35
7	Корупція як фактор, що сприяє зрощенню бізнесу і злочинності	5	2	25	4	1	2,83
8	Недосконалість законодавчого забезпечення боротьби з транснаціональною злочинністю, недостатній рівень співпраці правоохоронців з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з транснаціональними злочинними організаціями	3	2	30	1	1	2,94
9	Присутність на території країни злочинних угруповань, здатних здійснювати злочинну діяльність у міжнародному масштабі	4	3	22	4	4	3,19
10	Геополітичне розташування країни як фактор, що зумовлює транзит наркотиків, контрабандних товарів, зброї тощо	0	0	0	0	37	5,0
11	Наявність у країні логістичної інфраструктури, що використовують транснаціональні злочинні організації у кримінальних цілях	2	2	30	2	1	2,94
12	Присутність у країні іноземних діаспор, члени яких утворюють етнічні злочинні групи	2	3	25	5	2	3,05
13	Усталені зв'язки національної та міжнародної злочинності, засновані на взаємному злочинному інтересі	5	32	1	1	1	2,18
14	Наявність у правовому полі офшорного законодавства,						

№ з/п	Фактор	Розподіл значень					Зф
		1	2	3	4	5	
	що дає можливість безперешкодно користуватися фінансовими засобами, отриманими від злочинної діяльності	3	4	24	4	2	2,94
15	Недостатній рівень захищеності державного кордону	26	4	3	4	0	1,7

В. 22

Дані для визначення рівня впливу факторів на розвиток транснаціональної злочинності в Україні (бали)

з/п	Фактор	Розподіл значень					ВФ
1	Глобалізація як фактор, що сприяє тісній співпраці між державами в різних сферах діяльності	0	1	1	1	34	4,83
2	Готовність населення користуватися послугами та товарами, які входять до сфери діяльності транснаціональних злочинних організацій	2	1	1	32	1	3,78
3	Наявність у країні соціально-економічних умов, що сприяють розвитку транснаціональної злочинності	1	1	7	20	8	3,89
4	Розвиток нових інформаційних технологій, що дають можливість ефективно і відносно безпечно здійснювати злочинну діяльність у міжнародному масштабі	3	2	1	27	4	3,72
5	Наявність у країні галузей економіки, що становлять інтерес для транснаціональних злочинних організацій	1	1	2	3	30	4,89
6	Присутність у країні кримінальних авторитетів, які реально впливають на кримінальну ситуацію в країні	2	1	23	4	7	3,36
7	Корупція як фактор, що сприяє зрощенню бізнесу і злочинності	5	2	25	4	1	2,83
8	Недосконалість законодавчого забезпечення боротьби з транснаціональною злочинністю, недостатній рівень співпраці правоохоронців з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з транснаціональними злочинними організаціями	3	2	30	1	1	2,94
9	Присутність на території країни злочинних угруповань, здатних здійснювати злочинну діяльність у міжнародному масштабі	4	3	22	4	4	3,02
10	Геополітичне розташування країни як фактор, що зумовлює транзит наркотиків, контрабандних товарів, зброї тощо	4	4	1	6	22	4,02

з/п	Фактор	Розподіл значень					ВФ
11	Наявність у країні логістичної інфраструктури, що використовують транснаціональні злочинні організації у кримінальних цілях	2	2	30	2	1	2,94
12	Присутність у країні іноземних діаспор, члени яких утворюють етнічні злочинні групи	2	3	22	8	2	3,12
13	Усталені зв'язки національної та міжнародної злочинності, засновані на взаємному злочинному інтересі	5	32	1	1	1	2,18
14	Наявність у правовому полі офшорного законодавства, що дає можливість безперешкодно користуватися фінансовими засобами, отриманими від злочинної діяльності	3	4	24	4	2	2,94
15	Недостатній рівень захищеності державного кордону	26	4	3	4	0	1,59

В. 23

Дані для визначення інтегрального показника впливу того чи іншого фактора на рівень розвитку транснаціональної злочинності в Україні (бали)

/п	Фактор	ВФ	Ф	ПВ _n
1	Глобалізація як фактор, що сприяє тісній співпраці між державами в різних сферах діяльності	4,83	4,78	23,08
2	Готовність населення користуватися послугами та товарами, які належать до сфери діяльності транснаціональних злочинних організацій	3,78	3,78	14,3
3	Наявність у країні соціально-економічних умов, що сприяють розвитку транснаціональної злочинності	3,89	3,67	14,2
4	Розвиток нових інформаційних технологій, що дають можливість ефективно і безпечно здійснювати злочинну діяльність у міжнародному масштабі	3,72	3,72	13,8
5	Наявність у країні галузей економіки, що становлять інтерес для транснаціональних злочинних організацій	4,89	4,62	23,0
6	Присутність у країні кримінальних авторитетів, які реально впливають на кримінальну ситуацію в країні	3,35	3,35	11,2
7	Корупція як фактор, що сприяє зрощенню бізнесу і злочинності	2,83	2,83	8,0
8	Недосконалість законодавчого забезпечення боротьби з транснаціональною злочинністю, недостатній рівень співпраці правоохоронців з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з транснаціональними злочинними організаціями	2,94	2,94	8,6
9	Присутність на території країни злочинних угруповань, здатних здійснювати злочинну діяльність у міжнародному масштабі	3,02	3,19	9,6
10	Геополітичне розташування країни як фактор, що зумовлює транзит наркотиків, контрабандних товарів, зброї тощо			

/п	Фактор	ВФ	Ф	ПВ _п
		4,02	5,0	20,1
11	Наявність у країні логістичної інфраструктури, що використовують транснаціональні злочинні організації у кримінальних цілях	2,94	4,78	14,05
12	Присутність у країні іноземних діаспор, члени яких утворюють етнічні злочинні групи	3,12	3,78	11,8
13	Усталені зв'язки національної та міжнародної злочинності, засновані на взаємному злочинному інтересі	2,18	2,18	4,8
14	Наявність у правовому полі офшорного законодавства, що дає можливість безперешкодно користуватися фінансовими засобами, отриманими від злочинної діяльності	2,94	2,94	8,6
15	Недостатній рівень захищеності державного кордону	1,59	1,7	2,7
Іпв =				187,83

**Результати кластерного аналізу факторів, що впливають
на розвиток транснаціональної злочинності в Україні
(к-середнє)**

№ з/п	Фактор	К – середнє
Кластер 1		
7	Корупція як фактор, що сприяє зрощенню бізнесу і злочинності	0,578315
8	Недосконалість законодавчого забезпечення боротьби з транснаціональною злочинністю, недостатній рівень співпраці правоохоронців з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з транснаціональними злочинними організаціями	0,935559
9	Присутність на території країни злочинних угруповань, здатних здійснювати злочинну діяльність у міжнародному масштабі	1,528265
13	Усталені зв'язки національної та міжнародної злочинності, засновані на взаємному злочинному інтересі	1,345075
14	Наявність у правовому полі офшорного законодавства, що дає можливість безперешкодно користуватися фінансовими засобами, отриманими від злочинної діяльності	0,935559
15	Недостатній рівень захищеності державного кордону	2,631483
Σ_k		7,954256
Кластер 2		
2	Готовність населення користуватися послугами й товарами, які входять до сфери діяльності транснаціональних злочинних організацій	0,647623
3	Наявність у країні соціально-економічних умов, що сприяють розвитку транснаціональної злочинності	0,622106
4	Розвиток нових інформаційних технологій, що дають можливість ефективно і відносно безпечно здійснювати злочинну діяльність у міжнародному масштабі	0,370066
6	Присутність у країні кримінальних авторитетів, які реально впливають на кримінальну ситуацію в країні	1,205669
11	Наявність у країні логістичної інфраструктури, що використовують транснаціональні злочинні організації у кримінальних цілях	0,780836
12	Присутність у країні іноземних діаспор, члени яких утворюють етнічні злочинні групи	0,847594
Σ_k		4,473894
Кластер 3		
1	Глобалізація як фактор, що сприяє тісній співпраці між державами в різних сферах діяльності	0,606438
5	Наявність у країні галузей економіки, що становлять інтерес для транснаціональних злочинних організацій	0,580833
10	Геополітичне розташування країни як фактор, що зумовлює транзит наркотиків, контрабандних товарів, зброї тощо	1,182540
Σ_k		2,369811

Додаток Д

ЗАТВЕРДЖЕНО

Законом України

від ____ квітня 2019 року № ____

**ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА НЕВІДКЛАДНИХ ЗАХОДІВ З ПРОТИДІЇ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ
ЗЛОЧИННОСТІ НА 2020-2024 РОКИ****ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА**

Поточна ситуація в Україні характеризується загальним загостренням криміногенної обстановки та соціальним напруженням, що має місце внаслідок масової активізації діяльності незаконних військових формувань, озброєних злочинних угруповань, активізації діяльності на території України представників іноземної та транснаціональної організованої злочинності, намагань представників організованих злочинних угруповань вжити заходів до корумпування влади, посилення розпалювання міжнаціональної та міжрегіональної ворожнечі, поширення злочинів проти особи та корисливо-насильницьких злочинів.

Здійснювані заходи виявилися недостатніми для ефективного впливу на стан справ, закони виконуються незадовільно і не забезпечують належного рівня кримінологічної безпеки.

З метою забезпечення захисту конституційних прав і свобод, життя, здоров'я та майнових інтересів громадян, зміцнення правопорядку як найважливішої умови нормального функціонування суспільства і держави, зважаючи на загострення криміногенної обстановки, постає необхідність вжиття великомасштабних комплексних заходів, що мали б забезпечити її стабілізацію на найближчі три роки. За цих умов має бути надано пріоритет питанням удосконалення системи профілактики правопорушень, посиленню боротьби з організованою злочинністю, забезпеченню охорони публічного порядку та безпеки, розширенню міжнародного співробітництва у боротьбі із злочинністю, а також науковому та інформаційно-технічному забезпеченню правоохоронної діяльності.

I. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ ЗАХОДИ

1. Визначення головних принципів і напрямів боротьби із злочинністю, внесення доповнень до актів законодавства у цій сфері та контроль за ходом їх виконання здійснюють Верховна Рада України, її постійні комісії, Кабінет Міністрів України, місцеві Ради народних депутатів та їх органи, місцеві державні адміністрації.

2. Координацію наукових досліджень, обмін науковим досвідом, виявлення та аналіз нових тенденцій і проблем, що виникають в ході боротьби із злочинністю, вироблення рекомендацій щодо удосконалення цієї програми

здійснює Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, якому надається право залучати до розробки питань боротьби із злочинністю провідних вчених юридичних наукових і навчальних закладів, науково-дослідних установ правоохоронних органів, проводити конференції.

3. Законопроекти та проекти інших нормативно-правових актів підлягають попередньо обов'язковій кримінологічній експертизі експертною комісією при Інституті держави і права Академії наук України, а також антикорупційній експертизі, що здійснюється Міністерством юстиції України відповідно до ст. 55 Закону України «Про запобігання корупції».

4. З метою впорядкування чинного законодавства, удосконалення його з урахуванням вимог часу підготувати та внести на розгляд Верховної Ради України законопроекти щодо внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів, Кодексу про адміністративні правопорушення, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», законопроекти щодо посилення відповідальності за злочини проти громадської безпеки, зокрема, за бандитизм та екстремізм.

Міністерство юстиції України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України

2020 рік

5. Здійснити розробку методології оцінки ризиків, пов'язаних з корупцією та організованою злочинністю, та управління відповідними ризиками.

Міністерство юстиції України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України, Національна академія наук України

2020-2021 роки

II. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

1. Розробити Концепцію протидії організованій злочинності, в тому числі транснаціональній, з урахуванням реалій сьогодення та загроз, які організована злочинність, її зв'язки з корупцією та тіньовою економікою становлять для національної безпеки, вжити заходів до впровадження її положень у правоохоронну діяльність.

Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Національна академія наук України, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України

2020-2021 роки

2. Затвердити план дій щодо протидії транснаціональній організованій злочинності та корупції, їх проявам в економічній діяльності, маючи за мету захист державних структур, сфери виробництва та обігу від проникнення

представників злочинних угруповань, інсталяції корупційних схем, рейдерства тощо, усунення економічного підґрунтя транснаціональних організованих злочинних угруповань, захист фінансової системи, стратегічних ринків та секторів економіки від їх впливу, а також удосконалення діяльності правоохоронних органів, на які покладається виконання завдань з протидії вказаним негативним явищам. Передбачити у відповідному плані вжиття заходів щодо запобігання тінізації економіки та припливу інвестованого капіталу, в тому числі іноземного, який може бути пов'язаний з прибутками від злочинної діяльності.

Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Державна митна служба України, Державна фінансова інспекція України, Генеральна прокуратура України, Національна академія наук України
2014 рік

3. Розробити і здійснити комплекс контррозвідувальних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки від загроз, пов'язаних з корупцією та організованою злочинністю, в тому числі транснаціональною.

Служба безпеки України

2020-2022 роки

4. Розробити і здійснити комплекс оперативно-розшукових та процесуальних заходів, спрямованих на протидію корупції та організованих злочинності, викриттю та притягненню до відповідальності осіб, причетних до підготовки та вчинення відповідних правопорушень. Особливу увагу звернути на знешкодження озброєних злочинних угруповань, насамперед тих, які мають іноземне походження, міжрегіональний та міжнародний характер, використовують вибухові речовини та пристрої, тероризують населення, виявлення міжрегіональних та міжнародних корупційних мереж та кримінально-олігархічних кланів, якими створено позиції для лобіювання своїх інтересів в органах державної влади України, а також корупційних зв'язків злочинних структур з числа осіб, уповноважених на виконання функцій держави, в органах законодавчої, виконавчої, судової влади та в органах прокуратури України.

Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України
2020-2022 роки

5. Передбачити створення в складі підрозділів правоохоронних органів по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю відділів, управлінь або інших структурних одиниць з оцінки та планування управління ризиками корупції і організованої злочинності.

Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України
2020 рік

6. Здійснювати національну, територіальну та галузеву оцінку ризиків (відповідно до компетенції), визначати населені пункти та місцевості, на територіях яких поширені факти бандитизму, вчинення інших тяжких злочинів, та тримати розвиток ситуації в них на особливому контролі.

Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, міністерства та відомства
2020-2022 роки

7. Переводити особовий склад на територіях, де ідентифіковані високі ризики проявів організованої злочинності, в т. ч. бандитизму та екстремізму, на посилений варіант оперативно-службової діяльності для проведення спеціальних операцій щодо боротьби з бандитизмом, рекетом, рейдерством, захопленням заручників та іншими тяжкими злочинами. Для цього залучати додаткові мобільні групи працівників правоохоронних органів та військовослужбовців, збільшити кількість патрульних нарядів, особливо у вечірні та нічні години, а також виділяти відповідні технічні засоби.

Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Міністерство оборони України, Національна гвардія України, Адміністрація Державної прикордонної служби України
2020-2022 роки

8. За наявності достовірної інформації про місця зібрань кримінально-злочинного елемента, осіб, які перебувають на нелегальному становищі, учасників незаконних військових формувань терміново проводити спеціальні операції з затримання і перевірки підозрюваних осіб та вживати до них заходи відповідно до законодавства України.

Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України
2020-2022 роки

9. Організувати на базі юридичних наукових і навчальних закладів вивчення досвіду правотворчої та правозастосовної практики країн-членів ЄС та США у сфері протидії корупції та організований злочинності.

Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України
2020-2022 роки

10. Забезпечити функціонування системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації оперативно-начальницького складу підрозділів

боротьби з організованою злочинністю і корупцією, суддів. Передбачити навчання та стажування зазначених працівників за кордоном.

Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Верховний Суд України, Міністерство юстиції України, Генеральна прокуратура України, Міністерство закордонних справ України
2020-2022 роки

11. Підготувати і провести регіональні науково-практичні конференції з проблем протидії корупції та організованій злочинності. Результати узагальнити і разом з пропозиціями подати на розгляд Кабінету Міністрів України і комісій Верховної Ради України.

Генеральна прокуратура України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, місцеві державні адміністрації
2020 рік

12. Узагальнити слідчу та судову практику у кримінальних провадженнях щодо організованих злочинних угруповань, в тому числі такі, діяльність яких має ознаки бандитизму та екстремізму. Підготувати пропозиції про внесення відповідних змін і доповнень до кримінального законодавства.

Міністерство юстиції України, Верховний Суд України, Генеральна прокуратура України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України
2020 рік, щорічно

13. Забезпечити комплектування підрозділів правоохоронних органів по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю найбільш підготовленими і досвідченими спеціалістами, вжити заходів до недопущення руйнації системи правоохоронних органів, на які покладаються завдання з протидії організованій злочинності і корупції, безпідставної люстрації та відтоку кваліфікованих кадрів вказаних підрозділів, зниження рівня гарантій їх соціального захисту. Розробити та впровадити систему заохочення кваліфікованих спеціалістів, які мають бездоганну репутацію з точки зору дотримання антикорупційного законодавства до подальшої служби у правоохоронних органах.

Кабінет Міністрів України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, місцеві Ради народних депутатів та їх органи, місцеві державні адміністрації
2020-2022 роки

14. Розробити пропозиції щодо удосконалення можливостей правоохоронних органів із збору та аналізу інформації, що стосується корупції

та організованої злочинності, налагодження системи моніторингу відкритої інформації, а також отримання даних конфіденційного характеру щодо фізичних та юридичних осіб, причетних до вчинення корупційних правопорушень або до діяльності організованих злочинних угруповань, в т. ч. до їх фінансування та іншого сприяння злочинним угрупованням.

Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції
України, Служба безпеки України, Генеральна
прокуратура України
2014 рік

15. Створити загальнодержавну базу даних щодо фізичних та юридичних осіб, причетних до організованої злочинної діяльності та до вчинення корупційних правопорушень. Забезпечити інформаційний обмін із подібними базами даних правоохоронних органів інших країн та компетентних міжнародних організацій.

Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції
України, Міністерство внутрішніх справ України,
Служба безпеки України, Генеральна прокуратура
України
2020-2021 роки

16. Розробити та впровадити систему запобігання впливу криміналітету на стратегічні ринки та потенційно уразливі сектори економіки, що має передбачати налагодження взаємодії із приватним сектором, у тому числі із зарубіжними транснаціональними корпораціями, з метою отримання інформації щодо намірів організованих злочинних угруповань використовувати економіку України, їх впливу на діяльність органів влади та управління.

Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції
України, Міністерство внутрішніх справ України,
Служба безпеки України, Генеральна прокуратура
України
2020-2021 роки

17. Запровадити проведення оцінки ефективності антикорупційної політики країни у контексті протидії транснаціональній організованій злочинності з метою напрацювання заходів, спрямованих на її удосконалення та усунення наявних прогалин, передусім таких, що сприяють діяльності кримінальних структур, їх впливу на політичне життя країни, проникненню до легального сектору економіки.

Міністерство юстиції України, Міністерство
внутрішніх справ України, Служба безпеки
України, Генеральна прокуратура України
2020-2022 роки

III. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

1. Розширити участь України в роботі головних комітетів, нарад і семінарів Ради Європи з прав людини та правового співробітництва, а також у роботі інших міжнародних інституцій, що опікуються проблемами протидії злочинності, у тому числі шляхом набуття повного членства у тих структурах, де Україна такого членства не має або має статус спостерігача. Звернутися до міжнародних організацій, до завдань яких входить участь в організації протидії корупції та організованій злочинності, з ініціативою щодо розширення сфери та напрямків їхнього співробітництва з правоохоронними органами України, в тому числі шляхом утворення в Україні постійних представництв.

Комісії та комітети Верховної Ради України, Кабінет Міністрів України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України.

2020-2022 роки

2. Провести роботу з підготовки і укладення двосторонніх або багатосторонніх договорів про взаємну правову допомогу між Україною та іншими заінтересованими державами.

Міністерство закордонних справ України,

Міністерство юстиції України

2020-2022 роки

3. Ввести штатні посади представників Служби безпеки України в державах, з якими Україна має спільні інтереси у сфері протидії злочинності, в т. ч. при дипломатичних місіях за кордоном.

Кабінет Міністрів України, Служба безпеки України, Міністерство закордонних справ України

2020-2022 роки

4. Забезпечити повну імплементацію Міжнародних стандартів з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення (Рекомендацій FATF) у редакції від 16.02.2012 р.

Міністерство юстиції України,

Міністерство закордонних справ України,

Верховна Рада України

2020-2022 роки

Додаток Е
Алгоритм системи стратегічного управління правоохоронними органами по протидії транснаціональній організованій злочинності

№ з/п	Найменування	Інформація, що використовується
Стратегічне планування		
1.	Визначення напрямів боротьби з транснаціональною злочинністю на основі стратегічного аналізу ситуації	Інформація про зовнішнє та внутрішнє середовище, ресурси правоохоронних органів
2.	Аналіз зовнішнього середовища	Інформація про можливості і загрози, переваги та недоліки правоохоронних органів
3.	Аналіз стратегічного становища правоохоронних органів	Оцінка громадської думки щодо діяльності правоохоронних органів, динаміки їх розвитку, використовуваних технологій, ступеня впливу на злочинність у регіоні
4.	Вибір стратегії	Рекомендації стратегічного аналізу, особистий досвід керівника, поради фахівців (експертів)
5.	Оцінка обраної стратегії	Інформація про відповідність обраної стратегії життєвим реаліям через певний проміжок часу (використання даних стратегічного аналізу)
6.	Виконання стратегії та контроль	Інформація про заходи всередині правоохоронних органів, пов'язаних з виконанням стратегії; та результати діяльності правоохоронних органів у регіоні, які стали наслідком виконання стратегії
7.	Управління за допомогою вибору стратегічних позицій	Дані стратегічного аналізу, інформація про ресурси правоохоронних органів
Стратегічне планування в реальному масштабі часу		
1.	Ранжирування стратегічних завдань	Визначення першочергових напрямів діяльності правоохоронних органів на базі виробленої стратегії, а також з урахуванням суттєвих змін у навколишньому середовищі, що відбулися під час планування
2.	Управління за слабкими сигналами	Інформація про слабкі сигнали, дані оцінки впливу загроз на стан правопорядку в регіоні з урахуванням обраної стратегії
3.	Управління в умовах стратегічних несподіванок	Постійний моніторинг навколишнього середовища щодо загроз у процесі проведення даного управління (через відсутність часу на складання моделей рішення приймає спеціально створений штаб)

Додаток Є

Складові моделі працівника правоохоронних органів, здатного ефективно протидіяти транснаціональній організованій злочинності

№ з/п	Зміст компетенції	Результат
1.	Усвідомлювати соціальну значущість своєї майбутньої професії, володіти достатнім рівнем професійної правосвідомості	Знати роль закону і права (у тому числі міжнародного) у протидії транснаціональній злочинній діяльності; форми участі експертів-юристів, правозастосовувачів та інститутів громадянського суспільства у формуванні
2.	Бути здатним до здійснення професійної діяльності на основі розвиненої правосвідомості, правового мислення і правової культури	та реалізації антикримінальної політики. Уміти оцінювати загрози демократичній правовій державі і громадянському суспільству, що злочинності, і об'єктивні можливості нейтралізації цих загроз. Володіти спеціальною термінологією (юридичною та кримінологічною); навичками аналізу правової інформації; навичками розробки проектів юридичних документів і матеріалів, що стосуються протидії транснаціональній злочинності
3.	Бути нетерпимим до корупційної поведінки, шанобливо ставитися до права та закону	Знати легальні й доктринальні визначення корупції та її форм; правові та організаційні засади, принципи і напрями сучасної антикорупційної політики в Україні, за кордоном і на міжнародному рівні; конструктивні ознаки корупційних злочинів та правопорушень, що створюють умови для корупції, і відповідальність за їх вчинення.
4.	Бути здатним виявляти, давати оцінку корупційній поведінці і сприяти її припиненню	Уміти пояснювати причини корупції, її соціально-економічні наслідки та місце в структурі транснаціональної злочинності; дотримуватися стандартів антикорупційної поведінки у службовій та побутовій сферах. Володіти навичками кваліфікації злочинів та інших правопорушень

№ з/п	Зміст компетенції	Результат
		корупційного характеру
5	Уміти використовувати основні положення і методи соціальних, гуманітарних та економічних наук при вирішенні соціальних і професійних завдань	Знати головні ознаки транснаціональної злочинності, її показники і тенденції розвитку (загалом і за окремими проявами); відмінності між причинами транснаціональної злочинності та умов, що сприяють її існуванню і розвитку; систему і принципи державної політики у сфері протидії транснаціональній злочинності та проблеми її реалізації; суб'єктів спеціально-превентивної та профілактичної діяльності, їх завдання та коло повноважень; різні концепції протидії транснаціональній злочинності та окремих її проявів, вироблені вітчизняними і зарубіжними кримінологами і юристами. Уміти пояснювати антисоціальну сутність транснаціональної злочинності та необхідність протидії їй; пояснювати специфіку етіології і детермінації організованих форм масової кримінальної поведінки, їх взаємозв'язок з корупцією, іншими дисфункціями легалістського соціуму; виявляти криміногенні фактори; критично аналізувати передбачені у законі і реалізовані на практиці заходи протидії транснаціональній злочинності і пропонувати шляхи підвищення їх ефективності; показувати співвідношення і потенціал правових і неправових антикримінальних засобів і механізмів. Володіти навичками міждисциплінарного аналізу негативних соціальних явищ, пов'язаних з транснаціональною злочинністю; навичками аналізу даних кримінальної статистики, що стосуються транснаціональної злочинності
6	Бути здатним аналізувати соціально значущі проблеми та процеси	
7	Бути здатним попереджати правопорушення, виявляти та усувати причини і умови, що сприяють їх вчиненню	
8	Бути здатним до участі в розробленні нормативно-	Знати роль законодавчих актів державної антикримінальної політики;

№ з/п	Зміст компетенції	Результат
	правових актів відповідно до профілю своєї професійної діяльності	поняття, предмет та основні методи проведення кримінологічної експертизи, її значення для протидії
9	Бути готовим до участі у проведенні юридичної експертизи проектів нормативних правових актів, у тому числі з метою виявлення в них положень, що сприяють створенню умов для вияву корупції	транснаціональній злочинності; криміногенний потенціал прогалин у праві, нестабільності і надмірності нормативно-правового регулювання. Уміти виявляти прогалини та суперечності в законодавстві, що забезпечує протидію транснаціональній злочинності; пропонувати шляхи їх усунення; формулювати правові норми. Володіти методикою кримінологічної (у тому числі антикорупційної) експертизи; навичками розробки проектів нормативно-правових актів і програмних документів з питань протидії транснаціональній злочинності
10	Бути здатним приймати рішення і здійснювати юридичні дії у точній відповідності із законом	Знати основні нормативно-правові акти, що забезпечують протидію транснаціональній злочинності.
11	Уміти застосовувати нормативні правові акти, реалізовувати норми матеріального і процесуального права у професійній діяльності	Уміти обґрунтовано застосовувати правові норми в конкретних ситуаціях, що складаються у процесі протидії транснаціональній злочинності. Володіти навичками застосування правових норм, спрямованих на забезпечення протидії транснаціональній злочинності та окремих її проявів
12	Уміти юридично правильно кваліфікувати факти й обставини	Знати чинне кримінальне, кримінально-процесуальне, оперативно-розшукове, адміністративне й інше законодавство в частині, що забезпечує протидію транснаціональній злочинності; специфіку правозастосовної діяльності під час виявлення, припинення, розкриття, розслідування злочинів, що вчиняють транснаціональні злочинні групи та співтовариства, а також розгляду по суті кримінальних справ про такі злочини; конструктивні та

№ з/п	Зміст компетенції	Результат
		кваліфікуючі ознаки складів злочинів, учинення яких типово для транснаціональних злочинних формувань; правила кваліфікації злочинів, учинених у співучасті, передусім транснаціональними злочинними співтовариствами; поняття, значення, правила і межі професійного правозастосовного тлумачення відповідних нормативних правових актів. Уміти правильно кваліфікувати суспільно небезпечні діяння, що вчиняють транснаціональні групи і злочинні співтовариства; правильно тлумачити і застосовувати відповідні кримінально-правові норми і на основі цих норм приймати законні, обґрунтовані та вмотивовані рішення. Володіти навичками аналізу різних юридичних фактів, кримінальних та суміжних з ними правовідносин, які є об'єктами професійної діяльності з протидії транснаціональній злочинності, їх юридичної оцінки при кваліфікації злочинів; навичками аналізу правозастосовної практики в частині, що стосується кваліфікації злочинів, які вчиняють транснаціональні групи і злочинні співтовариства

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПРОТИДІЮ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ»

Транснаціональна злочинність являє собою загрозу національній безпеці держави, є наслідком корупційних зв'язків між представниками органів влади та транснаціональними злочинними угрупованнями, має надприбутки і легалізує кошти, які отримуються злочинним шляхом завдяки використанню офшорних схем, може бути подолана за умов активного сприяння держави роботі митних, податкових, правоохоронних органів, які мають залучатися до боротьби з транснаціональними угрупованнями на території України.

Цей Закон відповідно до Конституції України, законів України та загальновизнаних норм міжнародного права встановлює основи правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з діяльністю державної системи протидії транснаціональній організованій злочинності.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні терміни використані в Законі

боротьба зі злочинністю – це активна діяльність суспільства, що спрямована на злочинність, з метою забезпечення панування закону і охоронюваних їм інтересів, цінностей, усунення причин та умов, що їй сприяють, захист жертв злочинів та створення необхідних засобів захисту від злочинних посягань;

організована злочинність – сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань;

транснаціональна організована злочинність – створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань (груп, організацій, банд, інших формувань) з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти власності; у сфері господарської (фінансової) діяльності; пов'язаних з тероризмом, піратством та різними формами екстремізму; наркобізнесом, сексуальною експлуатацією і торгівлею людьми; незаконним обігом зброї, лікарських препаратів, творів мистецтва, вибухових та інших небезпечних (радіоактивних, хімічних) речовин; утручанням у роботу комп'ютерних мереж і автоматизованих систем державного та військового управління, об'єктів критичної інфраструктури, що мають транснаціональний (транскордонний, міжнародний) характер.

державна система протидії злочинності – це сукупність суб'єктів протидії злочинності, а також економічних, правових, організаційних та матеріально-ресурсних заходів забезпечення їх діяльності;

протидія транснаціональної злочинності – діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків транснаціональної організованої злочинної діяльності.

Стаття 2. Законодавство у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності

Правову основу протидії транснаціональній організованій злочинності становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, цей Закон, інші закони України, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, 1977 р., Неапольська політична декларація і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності, 1994 р., Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 р., інші міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, укази і розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України.

Стаття 3. Основні цілі протидії транснаціональній організованій злочинності

1. Протидія транснаціональній організованій злочинності має такі основні цілі:

протидія криміногенним процесам у суспільстві, забезпечення стримування злочинності й нейтралізації її негативних наслідків;

захист особи, суспільства і держави від транснаціональної організованої злочинності;

протидія, виявлення і припинення злочинної діяльності транснаціональних організованих груп і злочинних організацій (їх учасників);

виявлення та усунення причин і умов, що сприяють виникненню і розвитку транснаціональної організованої злочинності;

недопущення проникнення транснаціональної організованої злочинності у систему державних органів;

Стаття 4. Основні принципи протидії транснаціональній організованій злочинності

Протидія транснаціональній організованій злочинності ґрунтується на принципах:

верховенства права;

законності та неухильного додержання прав і свобод людини і громадянина;

комплексного використання з цією метою правових, політичних, соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей; пріоритетності заходів протидії;

невідворотності покарання за участь у транснаціональній організованій діяльності;

пріоритетності захисту життя і прав осіб, які наражаються на небезпеку внаслідок транснаціональної організованої діяльності;

поєднання гласних і негласних методів боротьби з транснаціональними злочинами;

нерозголошення відомостей про технічні прийоми і тактику проведення транснаціональних операцій, а також про склад їх учасників;

єдиначальності в керівництві силами і засобами, що залучаються для проведення антитранснаціональних злочинних операцій;

співробітництва у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з ними;

Стаття 5. Основні напрямки протидії транснаціональній організованій злочинності

До основних напрямів протидії транснаціональній організованій злочинності відносяться:

а) протидія, виявлення і припинення злочинної діяльності транснаціональних організованих груп і злочинних організацій (їх учасників), що займаються:

терористичною діяльністю;

протиправними посяганнями на життя і здоров'я людини;

діяльністю, пов'язаною з торгівлею людьми (людськими органами), в тому числі сексуальною експлуатацією або залученням в заняття проституцією;

незаконною міграцією;

розкраданням або незаконним обігом ядерних матеріалів і радіоактивних речовин;

незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх прекурсорів та аналогів, зброї і боєприпасів до неї, вибухових пристроїв і вибухових речовин;

легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом;

протиправними посяганнями на транспортні засоби;

контрабандою;

морським піратством;

злочинністю у сфері «високих» технологій;

незаконною торгівлею, викраденням і переміщенням радіоактивних матеріалів;

незаконними азартними іграми;

незаконною торгівлею вимираючими видами тварин та рослин;

фармацевтичною міжнародною злочинністю;

виготворенням, зберіганням або збутом підроблених грошей або підроблених цінних паперів, виготворенням або збутом підроблених інших платіжних засобів, а також іншою злочинною діяльністю;

б) розвиток міжнародного співробітництва, спрямованого на протидію, виявлення та припинення злочинів, що носять транснаціональний характер.

Стаття 6. Система заходів протидії транснаціональній організованій злочинності

Протидія транснаціональній організованій злочинності здійснюється за допомогою:

забезпечення належного правового регулювання діяльності протидії транснаціональній організованій злочинності;

системного аналізу процесів, що відбуваються у кримінальному середовищі;

планування, організації та координації діяльності державних органів, міжнародних правоохоронних органів та інших організацій протидії транснаціональній організованій злочинності;

протидія та припинення фінансування транснаціональної організованої злочинності;

удосконалення організації та тактики діяльності державних органів, які здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності;

удосконалення системи інформаційного, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності протидії транснаціональній організованій злочинності;

забезпечення контролю та нагляду за діяльністю по протидії транснаціональній організованій злочинності.

Розділ II

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Стаття 7. Суб'єкти протидії транснаціональній організованій злочинності

Організація протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні та забезпечення її необхідними силами, засобами і ресурсами здійснюються Радою національної безпеки і оборони України та Кабінетом Міністрів України у межах його компетенції.

Центральні органи виконавчої влади беруть участь у протидії транснаціональній організованою злочинністю у межах своєї компетенції, визначеної законами та виданими на їх основі іншими нормативно-правовими актами.

Суб'єктами, які безпосередньо здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності у межах своєї компетенції, є:

Національна поліція України, яка є головним органом у загальнодержавній системі з протидії транснаціональній організованій діяльності;

Служба безпеки України;

Міністерство оборони України;

Міністерство внутрішніх справ України;

Національна гвардія України;
 Генеральна прокуратура України;
 Державне бюро розслідувань;

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних й інших злочинів;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи.

До участі у здійсненні заходів, пов'язаних з попередженням, виявленням і припиненням транснаціональної злочинної діяльності, залучаються у разі необхідності також:

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

Служба зовнішньої розвідки України;

Національне антикорупційне бюро України;

Міністерство закордонних справ України;

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України;

центральный органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони здоров'я;

центральный органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику в електроенергетичному, вугільно-промисловому та нафтогазовому комплексах;

центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері управління об'єктами державної власності;

центральный органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах транспорту;

центральный органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну фінансову політику;

центральный органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища;

У разі реорганізації або перейменування центральних органів виконавчої влади, перелічених у цій статті, їхні функції у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності можуть переходити до їх правонаступників, якщо це передбачено відповідними актами Президента України.

Координацію діяльності суб'єктів, які залучаються до протидії транснаціональній організованій злочинності, здійснює Рада національної безпеки і оборони України.

Стаття 8. Повноваження суб'єктів, які безпосередньо здійснюють проотидію транснаціональній організованій злочинності

Рада національної безпеки і оборони України здійснює координацію діяльності всіх державних органів, на які цим Законом покладено обов'язки здійснювати цю протидію.

Служба безпеки України здійснює боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю шляхом проведення оперативно-розшукових та контррозвідувальних заходів, спрямованих на протидію, виявлення та припинення транснаціональної злочинної діяльності, у тому числі міжнародної; збирає інформацію про діяльність іноземних та міжнародних транснаціональних злочинних організацій; провадить у межах визначених чинним законодавством повноважень виключно з метою отримання упереджувальної інформації у разі загрози вчинення злочинів передбачених статтею 5 цього Закону або при проведенні антитранснаціональної злочинної операції оперативно-технічні пошукові заходи у системах і каналах телекомунікацій, які можуть використовуватися злочинцями.

Міністерство внутрішніх справ України спільно з Національною поліцією організовує боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю шляхом протидії, виявлення та припинення злочинів, що носять транснаціональний характер та визначені у статті 5 цього Закону, розслідування яких віднесене законодавством України до компетенції Національної поліції; надає Службі безпеки України необхідні сили і засоби у протидії транснаціональній злочинній діяльності; забезпечує їх ефективне використання під час проведення антитранснаціональних злочинних операцій.

Національна гвардія України – організовує захист державного кордону та протидію транснаціональної злочинної діяльності, тероризму, а також боротьбу із не передбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями; охорону громадського порядку та забезпечує громадську безпеку в зоні конфлікту; охорону та оборону важливих державних об'єктів, визначених Кабінетом Міністрів України.

Державне бюро розслідувань забезпечує своєчасну протидію, виявлення, припинення, швидке розкриття та об'єктивне розслідування злочинів вчинених транснаціональними організованими угрупованнями віднесених до компетенції Бюро; забезпечує конструктивну роботу з іншими суб'єктами, які безпосередньо здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності, в тому числі з Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних й інших злочинів; організовує співробітництво у межах своїх повноважень відповідно до міжнародних договорів України з поліцейськими та іншими відповідальними органами іноземних держав розшук підозрюваних, які переховуються від слідства і суду, повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, виведених під час вчинення злочинів транснаціональними злочинними угрупованнями.

Центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері захисту державного кордону та органи охорони державного кордону здійснюють боротьбу з транснаціональною злочинністю шляхом протидії, виявлення та припинення спроб незаконного

перетинання державного кордону України, незаконного переміщення через державний кордон України зброї, вибухових, отруйних, радіоактивних речовин та інших предметів, що можуть бути використані як засоби вчинення злочинів; забезпечують безпеку морського судноплавства в межах територіальних вод та виключної (морської) економічної зони України; надають Національній поліції необхідні сили і засоби, забезпечують їх ефективне використання під час проведення антизлочинних операцій.

Розвідувальні органи України здійснюють добування, аналітичну обробку та надання в установленому порядку розвідувальної інформації про діяльність іноземних та міжнародних транснаціональних організацій за межами України, а також здійснюють заходи безпосередньої протидії загрозам життю і здоров'ю громадян України, установам та об'єктам державної власності України в разі залучення розвідувальних органів України до участі в антитранснаціональних злочинних операціях за межами України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, здійснює контрольно-дозвільні процедури з переміщення товарів (вантажів), вживає заходів для виявлення, аналізу та перевірки фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з фінансуванням транснаціональної злочинної діяльності, здійснює інші заходи із протидії та припинення злочинів у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах, злочинів, пов'язаних з відмиванням, легалізацією, розкраданням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями.

Стаття 9. Повноваження інших суб'єктів, які залучаються до протидії транснаціональній організованій злочинності

Суб'єкти, які залучаються до боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, у межах своєї компетенції здійснюють заходи щодо протидії, виявлення і припинення транснаціональних злочинів; розробляють і реалізують запобіжні, режимні, організаційні, виховні та інші заходи; забезпечують умови проведення антитранснаціональних злочинних операцій на об'єктах, що належать до сфери їх управління; надають відповідним підрозділам під час проведення таких операцій матеріально-технічні та фінансові засоби, засоби транспорту і зв'язку, медичне обладнання і медикаменти, інші засоби, а також інформацію, необхідну для виконання завдань щодо боротьби з транснаціональною злочинністю.

Стаття 10. Сприяння державним органам, що здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності, державним органам та іншим організаціям, які беруть участь у протидії транснаціональній організованій злочинності

Державні органи, інші організації та їх посадові особи в межах своєї компетенції зобов'язані сприяти державним органам, що здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності, державним органам та іншим організаціям, які беруть участь у протидії транснаціональній організованій злочинності, шляхом надання необхідних їм відомостей і документів.

Посадові особи державних органів та інших організацій зобов'язані негайно, а якщо це неможливо – протягом трьох робочих днів виконати вимоги державних органів, які здійснюють боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю, про надання необхідних відомостей і документів.

Надання відомостей і документів, що містять державну, банківську або іншу охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, передбаченому законодавством.

Фізичні особи мають право на добровільних засадах сприяти державним органам, що здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності, державним органам та іншим організаціям, які беруть участь в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю.

Стаття 11. Взаємодія державних органів, які здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності, з іншими державними органами та іншими організаціями

Порядок і умови взаємодії державних органів, які здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності, з іншими державними органами та іншими організаціями визначаються ними спільно.

Державні органи, що здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності, обмінюються необхідною інформацією з органами іноземних держав, що здійснюють діяльність по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю, на основі міжнародних договорів України.

Міжнародне співробітництво у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності ґрунтується на нормах міжнародного права і чинного законодавства України, міждержавних і міжурядових договорах, двосторонніх відомчих угодах.

Стаття 12. Інформаційне забезпечення діяльності протидії транснаціональній організованій злочинності

З метою збору, зберігання, узагальнення та аналізу інформації про осіб, причетних до транснаціональної організованої злочинності, події та факти, що мають відношення до такої злочинності, державні органи, що здійснюють боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю, створюють і ведуть оперативні обліки.

У Національній поліції України ведуться банки даних про стан протидії транснаціональній організованій злочинності, які формуються на основі інформації, наданої державними органами, що здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності. Надання інформації з зазначених банків даних здійснюється в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України за погодженням з Генеральною прокуратурою України і Радою національної безпеки і оборони України.

Стаття 13. Відповідальність організації, установи, підприємства, що сприяє транснаціональному організованому угрупованню або організація, установа, підприємство створені на кошти організованого угруповання

Організація, установа, підприємство, що сприяє транснаціональному організованому угрупованню або організація, установа, підприємство створені

на кошти організованого угруповання, ліквідується на підставі рішення Верховного Суду.

Заява про ліквідацію організації, установи, підприємства, яка сприяє транснаціональному організованому угрупованню, або створеної на кошти організованого угруповання, подається до Верховного Суду Генеральним прокурором або його заступником.

У разі ухвалення Верховним Судом рішення про ліквідацію організації, установи, підприємства, що сприяє транснаціональному організованому угрупованню або створеної на кошти організованого угруповання, що належало ліквідованому транснаціональному угрупованню майно, що залишилося після задоволення вимог кредиторів (за умови їх непричетності до транснаціональної організованої злочинності), звертається в дохід держави.

Стаття 14. Дотримання прав і законних інтересів організацій і фізичних осіб

У разі порушення державними органами, що здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності, державними органами та іншими організаціями, які беруть участь у протидії транснаціональній організованій злочинності, прав і законних інтересів організацій і фізичних осіб дані організації і фізичні особи мають право оскаржити дії (бездіяльність) зазначених органів та організацій у вищестоящі органи (організації), прокурору або до суду.

Інформація про організації та фізичних осіб, не пов'язана з їхньою злочинною діяльністю, отримана державними органами, що здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності, державними органами та іншими організаціями, які беруть участь у протидії організованій злочинності, не підлягає розголошенню, а документи і матеріали, в яких вона міститься, знищуються не пізніше ніж через три місяці з дня їх отримання, якщо інше не встановлено законодавчими актами.

Шкода, заподіяна незаконними діями (бездіяльністю) державних органів, які здійснюють протидію транснаціональній організованій злочинності, державних органів і інших організацій, що беруть участь у протидії транснаціональній організованій злочинності (їх посадових осіб), підлягає відшкодуванню в порядку, встановленому законодавством.

Розділ III

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Стаття 15. Засади міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності

Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів співробітничает у галузі боротьби з транснаціональною організованою злочинністю з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють протидію організованій злочинності.

Керуючись інтересами забезпечення безпеки особи, суспільства і держави, Україна переслідує на своїй території осіб, причетних до транснаціональної організованої злочинності, у тому числі у випадках, коли

злочини транснаціональної спрямованості планувалися або були вчинені поза межами України, але завдають шкоди Україні, та в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 16. Надання інформації

Інформацію іноземній державі з питань, пов'язаних із протидією транснаціональній організованій злочинності, Україна надає на підставі запиту, додержуючись вимог законодавства України та її міжнародно-правових зобов'язань. Така інформація може бути надана і без попереднього запиту іноземної держави, якщо це не зашкодить проведенню досудового слідства чи судового розгляду справи і може допомогти компетентним органам іноземної держави у протидії транснаціональній злочинності.

Стаття 17. Участь у спільних з іноземними державами заходах з протидії транснаціональній організованій злочинності

Україна відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, може брати участь у спільних антитранснаціональних заходах шляхом сприяння іноземній державі або міждержавному об'єднанню шляхом надання своїх сил і засобів з дотриманням вимог законів України.

Стаття 18. Видача (екстрадиція) осіб, що брали участь у транснаціональній злочинній діяльності

Участь іноземців або осіб без громадянства, які в Україні постійно не проживають, у транснаціональній злочинній діяльності може бути підставою для видачі таких осіб іншій державі для притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Видача зазначених у частині першій цієї статті осіб, з метою притягнення до кримінальної відповідальності, їх переслідування та виконання примусових актів іноземної держави, здійснюється згідно з законодавством і зобов'язаннями, узятими Україною у зв'язку із ратифікацією Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 р., Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 р. та інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також на засадах взаємності.

ГЛАВА IV

КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ЩОДО ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Стаття 19. Контроль за діяльністю з протидії транснаціональній організованій злочинності

Контроль за діяльністю органів поліції, державної безпеки та прокуратури з протидії транснаціональній організованій злочинності здійснюють відповідно Голова Національної поліції України, Міністр внутрішніх справ України, Голова Служби безпеки України і Генеральний прокурор.

Стаття 20. Нагляд за виконанням законодавства у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності

Нагляд за точним і неухильним виконанням законодавства у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності здійснюють Генеральний прокурор та уповноваженими ним прокурорами в межах їх компетенції, а також Голова Ради національної безпеки і оборони.

**Розділ V
ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ**

1. Цей Закон набирає чинності з дня його офіційного опублікування.
2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:
 - привести нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;
 - забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України

Додаток 3

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-18/12-704

"16" квітня 2019 р.

**Проректору
Національної академії
внутрішніх справ
Чернявському С.С.**
пл. Солом'янська, 1,
м. Київ,
03035

Шановний Сергію Сергійовичу!

Повідомляємо, що проекти законів України «Про основи боротьби з транснаціональною організованою злочинністю» та Державної програми невідкладних заходів з протидії транснаціональній організованій злочинності на 2020 – 2022 роки, підготовлені завідувачем кафедри кримінального права та криміналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, кандидатом юридичних наук, доцентом Жаровською Галиною Петрівною за результатами дисертаційного дослідження «Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні», Комітетом отримані та доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, які можуть врахувати зазначені матеріали у законотворчій роботі.

З повагою

Голова Комітету

А. Кожем'якін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Управління Служби
безпеки України
в Чернівецькій області
генерал-майор

Р.Сторожук

№ 1028

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право Жаровської Г.П. «Транснаціональна організована злочинність: поняття, причини та шляхи протидії» у діяльність Управління Служби безпеки України в Чернівецькій області

Комісія у складі: заступника начальника Управління СБ України в Чернівецькій області полковника Хулмурзаєва Юрія Лімбаєвича (голова комісії), помічника начальника Управління СБ України в Чернівецькій області полковника Олійника Ігоря Васильовича, заступника начальника слідчого відділу Управління СБ України в Чернівецькій області підполковника юстиції Гривки Станіслава Івановича, начальника Вижницького МРВ Управління СБ в Чернівецькій області майора Осипчука Миколи Миколайовича склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право Жаровської Г.П. «Транснаціональна організована злочинність: поняття, причини та шляхи протидії» впроваджені у діяльність Управління Служби безпеки в Чернівецькій області.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження Жаровської Г.П. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, які впроваджені у практичну діяльність відділу по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю та відділу захисту національної державності Управління Служби безпеки України в Чернівецькій області у частині пропозицій з удосконалення заходів щодо запобігання та нейтралізації загроз національній безпеці, пов'язаних із проявами організованої діяльності транснаціональних злочинних груп, зокрема використовувались наступні наукові праці Жаровської Г.П.:

1. Жаровська Г.П. Транснаціональне злочинне середовище: кримінально-правова та кримінологічна характеристика. *Науково-практичний журнал "Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)"*. 2013. Спец. випуск 3 (31). С. 51-63.
2. Жаровська Г.П. Перспективні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Науково-практичний журнал "Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)"*. 2014. Вип. 1 (32). С. 11-16.
3. Жаровська Г.П. Транснаціональна злочинність як реальна загроза національній безпеці України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 33-37.
4. Жаровська Г.П. Міжнародно-правові засади боротьби з транснаціональною злочинністю: проблеми і перспективи *Науковий міжнародний журнал "Альманах міжнародного права"*. 2014. № 6. С. 90-100.
5. Жаровська Г.П. Концентральні засади боротьби з тероризмом як прояв діяльності транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Про злочин та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 250-річчю трактату ЧезареБеккарія*. (Одеса, 13 червня 2014 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія». 2014. С. 283-289.
6. Жаровська Г.П. Проблеми та шляхи підвищення ефективності боротьби із транснаціональною злочинністю у міжнародному масштабі. *Prava a svobodyloveka a*

5. Жаровська Г.П. Концептуальні засади боротьби з тероризмом як прояв діяльності транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Про злочин та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 250-річчю трактату ЧезареБеккарія*. (Одеса, 13 червня 2014 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2014. С. 283-289.
6. Жаровська Г.П. Проблеми та шляхи підвищення ефективності боротьби із транснаціональною злочинністю у міжнародному масштабі. *Prava a svobody cloveka a obcana: mechanismusich implementacie a ochrany roznych oblastiach prava: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie* (Bratislava, 19-20 septembra, 2014). Bratislava: Paneuropskavysokaskola, 2014. С. 246-249.
7. Жаровська Г.П. Актуальні проблеми міжнародного співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України: матеріали всеукраїнської науково-практичної конф.* (Херсон, 12-13 грудня 2014 р.), у 2-х ч. Частина 2. Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2014. С.83-86.
8. Жаровська Г.П. Торгівля зброєю як вид транснаціональної злочинної діяльності в Україні. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конф.* (Херсон, 13-14 лютого 2014 р.). Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2015. - С. 140-144.
9. Жаровська Г.П. Витоки сепаратизму в українському Донбасі як ідеологія транснаціональної злочинності нового типу. *Pravna veda a prax v tretom tisicroci: medzinarodnej vedeckej konferencie* (Kosice, Slovenska Republika, 27-28 februar, 2015). Kosice: Univerzita Pavla Jozefa sáfarika v Kosiciach, Pravnická fakulta, 2015. С. 151-154.
10. Жаровська Г.П. Транснаціональна організована злочинність: стратегічні вектори протидії. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII всеукраїнської науково-практичної конф.* (Київ, 19 жовтня, 2016 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016 С. 240-245.
11. Жаровська Г.П. Запобігання транснаціональній організованій злочинності в Україні: виклики сучасності. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: матеріали міжнародної науково-практичної конф.* (Одеса, 9 грудня 2016 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний ун-т, 2016. С. 46-51.
12. Жаровська Г.П. Проблеми правового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності. *Концептуальні основи кримінальної законотворчості: матеріали міжнародній науково-практичній конф.* (Одеса, 19 жовтня, 2017 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. С.272-282.

Голова комісії:

Ю.Хулмурзасв

Члени комісії:

Г.Олійник

С.Гривка

М.Осипчук

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника
Головного слідчого управління
Національної поліції України
кандидат юридичних наук,
Заслужений юрист України

М.С. Цуцкірідзе

«15» 11 2018 року

А К Т

**впровадження у практичну діяльність
органів досудового розслідування матеріалів дисертаційного
дослідження Жаровської Галини Петрівни на тему: «Теорія та практика
протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні»**

Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Мірковця Д.М., заступника начальника відділу ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Шевчишена А.В., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України Борця І.В. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Жаровської Галини Петрівни на тему: «Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні» містять способи розв'язання та варіанти вирішення низки проблем і дискусійних питань теоретичного та організаційного забезпечення правоохоронної діяльності, та можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук**

Д.М. Мірковець

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук**

А.В. Шевчишен

**Старший слідчий в особливо важливих
справах ГСУ НП України**

І.В. Борець

*Затверджую керівник В.О. Голови
апеляційного суду Чернівецької області
В.Я. Марчак*

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.О. Голови
Апеляційного суду
Чернівецької області

В.Я. Марчак

«21» травня 2018 р.

АКТ

впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Жаровської Галини Петрівни на тему: «Транснаціональна організована злочинність: поняття, причини та шляхи протидії» у практичну діяльність Апеляційного суду Чернівецької області

Комісія у складі: голови – судді судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Чернівецької області В.П. Давнього, членів комісії: судді судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Чернівецької області Дембіцької О.О., судді судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Чернівецької області Станковської Г.А., склала цей акт про те, що наукові публікації за результатами дисертаційного дослідження Г. П. Жаровської на тему: «Транснаціональна організована злочинність: поняття, причини та шляхи протидії» використовуються у практичній діяльності Апеляційного суду Чернівецької області.

Зокрема, суддями судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Чернівецької області використовуються наукові праці Г. П. Жаровської у вигляді монографії, наукових статей у фахових виданнях і тез у збірниках наукових праць, а саме:

1. Жаровська Г.П. Транснаціональне злочинне середовище: кримінально-правова та кримінологічна характеристика. Науково-практичний журнал "Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)". 2013. Спец. випуск 3 (31). С. 51-63.

2. Жаровська Г.П. Глобалізація як фактор якісних змін в організованому злочинному середовищі. Часопис Київського університету права. Український науково-практичний часопис. № 3. 2013. С. 292-296.

3. Жаровська Г.П. Національна специфіка створення та розвитку транснаціональних злочинних організацій в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2014. Вип. 8. С. 231-235.

4. Жаровська Г.П. "Торгівля людьми" як форма організованої злочинної діяльності. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 71. С. 373-379.

5. Жаровська Г.П. Перспективні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. Науково-практичний журнал "Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)". 2014. Вип. 1 (32). С.

11-16.

6.Жаровська Г.П. Організаційні аспекти протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. Актуальні проблеми держави і права. 2014. Вип. 73. С.475-481.

7.Жаровська Г.П. Структурно-організаційні особливості транснаціональних злочинних організацій в Україні. Науковий журнал "Право і суспільство". 2015. № 1. С. 209-214.

8.Жаровська Г.П. Економічна протиправна діяльність як фактор транснаціональної організованої злочинності в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Юридичні науки". 2014. Вип. 6-1. Том 3. С. 112-116.

9.Жаровская Г.П. Изменение статусной роли как фактор развития транснациональной преступности в Украине. *Legea si vsata : Publicatie stiintihco-practica*. 2014. Nr. 5/ 2 (269). Republica Moldova. С. 94-98.

10.Жаровская Г.П. Проблемы и причины транснационализации организованной преступности в Украине. «Jurnalul juridic national: teoriiie si practica» О.О.О. : «National law jurnal: teory and practice» L.L.C.2014. Nr. 4 (8). Republica Moldova. С. 186 - 191.

11.Жаровська Г.П. Систематизація злочинів проти інформаційної безпеки України з точки зору сучасних суспільно-політичних викликів. Протидія злочинності: теорія і практика: матеріали VI міжвузівської науково-практичної конференції студентів(курсантів), аспірантів та молодих учених. (Київ, 16 травня 2014 р.). К.: Національна академія прокуратури України, 2014. С.356-361.

12.Жаровська Г.П. Практичні аспекти діяльності Інтерполу у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю. Сучасне правотворення: питання теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конф. (Дніпропетровськ, 01-02 серпня 2014 року). Дніпропетровськ: "Правовий світ", 2014. С. 77-79.

13.Жаровська Г.П. Використання можливостей МОКП-Інтерпол у протидії незаконному обігу наркотиків. Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави: матеріали міжнародної науково-практичної конф. (Запоріжжя, 3-4 жовтня 2014 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2014. С. 207-210.

14.Жаровська Г.П. Використання можливостей МОКП Інтерпол в протидії міжнародному тероризму в Україні. Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали всеукраїнської науково-практичної конф. (Херсон, 10-11 жовтня 2014 р.). Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2014. С.159-163.

15.Жаровська Г.П. Торгівля зброєю як вид транснаціональної злочинної діяльності в Україні. Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конф. (Херсон, 13-14 лютого 2014 р.). Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2015. - С. 140-144.

16.Жаровська Г.П. Транснаціональна організована злочинність: стратегічні вектори протидії. Протидія злочинності: теорія та практика:

матеріали VII всеукраїнської науково-практичної конф. (Київ, 19 жовтня, 2016 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016 С. 240-245.

17.Жаровська Г.П. Проблеми правового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності. Концептуальні основи кримінальної законотворчості: матеріали міжнародній науково-практичній конф. (Одеса, 19 жовтня. 2017 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. С.272-282.

Голова комісії:

В.П. Давній

Члени комісії:

О.О. Дембіцька

Г.А. Станковська

Завершено підписи суддів:

В.П. Давний
О.О. Дембіцька
Г.А. Станковська

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

58012, м. Чернівці, вул. М. Коцюбинського, 2, тел./факс (0372) 584805, e-mail: lawfaculty@chnu.edu.ua

Вих. № 165 від 18.05.18

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Декан юридичного факультету
 Чернівецького національного
 університету
 імені Юрія Федьковича
 доктор юридичних наук,
 професор
 П.С. Папурівський

18 травня 2018 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового
 ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та
 кримінологія; кримінально-виконавче право

Г.П. Жаровської «Транснаціональна організована злочинність: поняття, причини та
 шляхи протидії» у освітній процес юридичного факультету Чернівецького
 національного університету імені Юрія Федьковича

Комісія у складі: заступника декана з навчально-методичної роботи, кандидата юридичних наук, доцента кафедри юридичної психології **Меленко О.В. (голова комісії)**; завідувача кафедри публічного права, доктора юридичних наук **Р.О. Гаврилюк**; кандидата юридичних наук, Заслуженого юриста України, доцента кафедри кримінального права і криміналістики **М.І. Данилюка** склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право Г.П. Жаровської «Транснаціональна організована злочинність: поняття, причини та шляхи протидії» впроваджені у освітній процес юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Г.П. Жаровської містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі юридичного факультету, зокрема під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право України», «Європейські стандарти кримінального права», «Транснаціональна злочинність», «Групові злочинності», згідно з затвердженими навчальними планами юридичного факультету, а також у процесі підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, які можуть бути рекомендовані для навчання під час самостійної роботи студентів.

Голова комісії:
 Члени комісії:

О.В. Меленко
Р.О. Гаврилюк
М.І. Данилюк

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор,
заслужений діяч науки і техніки
України

С.С. Чернявський

01. 12. 2018 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертації
Жаровської Галини Петрівни на тему:
«Теорія та практика протидії транснаціональній організованій
злочинності в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право
у науково-дослідну діяльність
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Калиновського О.В. (голова комісії), головного наукового співробітника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, доктора юридичних наук, професора Джужи О.М., завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, доктора юридичних наук, доцента Вознюка А.А. склала цей акт про те, що результати дисертації Жаровської Г.П. на тему: «Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні» впроваджені у науково-дослідну діяльність академії.

Матеріали дисертації Жаровської Г.П. використовуються науково-педагогічними працівниками при проведенні лекцій, семінарських і практичних занять із курсантами, студентами, слухачами; під час викладання і вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право. Загальна частина»,

«Кримінальне право. Особлива частина» «Міжнародна правова допомога в кримінальному провадженні», «Кримінологія», «Профілактика злочинів» та «Правова статистика».

Результати дисертації відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для слухачів магістратури та аспірантури, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Жаровська Г. П. Злочинна діяльність: сутність та ознаки. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство»*. 2004. Вип. 227. С. 110–115.

2. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 660. С. 111–118.

3. Жаровська Г. П. Сучасні реалії транснаціональної організованої діяльності в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 714. С. 120–125.

4. Жаровська Г. П. Транснаціональне злочинне середовище: кримінально-правова та кримінологічна характеристика. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. Спец. випуск 3 (31). С. 51–63.

5. Жаровська Г. П. Глобалізація як фактор якісних змін в організованому злочинному середовищі. *Часопис Київського університету права. Український науково-практичний часопис*. 2013. № 3. С. 292–296.

6. Жаровська Г. П. Взаємодія транснаціонального сегмента української організованої злочинності і транснаціональних кримінальних ринків в умовах глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 25. С. 199–203.

7. Жаровська Г. П. Національна специфіка створення та розвитку транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. Вип. 8. С. 231–235.

8. Жаровська Г. П. «Торгівля людьми» як форма організованої злочинної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 373–379.

9. Жаровська Г. П. Реформування правоохоронної системи як відповідь на децентралізацію державної влади в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Вип. 3. С. 200–212.

10. Жаровська Г. П. Перспективні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. Вип. 1 (32). С. 11–16.

11. Жаровська Г. П. Організаційні аспекти протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 73. С. 475–481.

12. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність як реальна загроза національній безпеці України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 33–37.

13. Жаровська Г. П. Структурно-організаційні особливості транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 209–214.

14. Жаровська Г. П. Економічна протиправна діяльність як фактор транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 6-1. Т. 3. С. 112–116.

15. Жаровська Г. П. Міжнародно-правові засади боротьби з транснаціональною злочинністю: проблеми і перспективи. *Альманах міжнародного права*. 2014. № 6. С. 90–100.

16. Жаровська Г. П. Визначення пріоритетів у боротьбі з транснаціональною злочинністю в Україні з використанням інструментів інформаційної підтримки. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 139–147.

17. Жаровська Г. П. Способи мінімізації ризиків кримінальної діяльності суб'єктами транснаціональної організованої злочинності. *Вісник Запорізького національного університету. Серія Юридичні науки*. 2015. № 2 (1). С. 179–186.

18. Жаровська Г. П. Контрабанда автотранспорту: вид діяльності транснаціональної організованої злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 1. Т. 2. С. 137–142.

19. Жаровська Г. П. Основні моделі транснаціональних злочинних організацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 49–60.

21. Жаровская Г. П. Изменение статусной роли как фактор развития транснациональной преступности в Украине. *Legea si vsata: Publicatie stiintifico-practica (Republica Moldova)*. 2014. № 5/ 2 (269). С. 94–98.

22. Жаровская Г. П. Глобализация и геополитическое положение как факторы детерминирующие развитие транснациональной преступности в Украине. *Jurnalul juridic national: teoriiie si practica (Republica Moldova)*. 2014. № 2 (6). С. 35–40.

23. Жаровская Г. П. Транснациональная преступность как часть украинского социума и мировой криминальной сферы. *Legea si viata: Revista stiintifico-practica (Republica Moldova)*. 2014. № 9/2 (273). С. 46–49.

24. Жаровская Г. П. Проблемы и причины транснационализации организованной преступности в Украине. *Jurnalul juridic national: teoriiie si practica (Republica Moldova)*. 2014. № 4 (8). С. 186–191.

25. Жаровська Г. П. «Мафіозна держава» та її ознаки. *Evrohsky politicky a pravni diskurz (Rzeczpospolita Polska)*. 2014. С. 411–419.

26. Жаровська Г. П. Боротьба з транснаціональною організованою злочинністю в Україні: концепт національної політики. *Visegrad Journal on Human Rights (Slovak Republic)*. 2018. № 2. С. 54–59.

Зазначені публікації підтвердили високий науково-теоретичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами підготовки та проведення усіх видів занять, а також були використані у науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій та перемінного складу академії.

Голова комісії:

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

О.В. Калиновський

Члени комісії:

доктор юридичних наук,
професор

О.М. Джужа

доктор юридичних наук,
доцент

А.А. Вознюк

Додаток И

1. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія: монографія. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т, 2018. 568 с.
2. Жаровська Г. П. Злочинна діяльність: сутність та ознаки. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство»*. 2004. Вип. 227. С. 110–115.
3. Жаровська Г. П. Транснаціональне злочинне середовище: кримінально-правова та кримінологічна характеристика. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. Спец. випуск 3. С. 51–63.
4. Жаровська Г. П. Глобалізація як фактор якісних змін в організованому злочинному середовищі. *Часопис Київського університету права. Український науково-практичний часопис*. 2013. № 3. С. 292–296.
5. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 660. С. 111–118.
6. Жаровська Г. П. Сучасні реалії транснаціональної організованої діяльності в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 714. С. 120–125.
7. Жаровська Г. П. Перспективні напрями протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. Вип. 1. С. 11–16.
8. Жаровська Г. П. Реформування правоохоронної системи як відповідь на децентралізацію державної влади в Україні. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Вип. 3. С. 200–212.

9. Жаровська Г. П. Міжнародно-правові засади боротьби з транснаціональною злочинністю: проблеми і перспективи. *Альманах міжнародного права*. 2014. № 6. С. 90–100.

10. Жаровська Г. П. Економічна протиправна діяльність як фактор транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 6-1. Т. 3. С. 112–116.

11. Жаровська Г. П. Національна специфіка створення та розвитку транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. Вип. 8. С. 231–235.

12. Жаровська Г. П. Взаємодія транснаціонального сегмента української організованої злочинності і транснаціональних кримінальних ринків в умовах глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 25. С. 199–203.

13. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність як реальна загроза національній безпеці України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 27. Т. 3. С. 33–37.

14. Жаровська Г. П. «Торгівля людьми» як форма організованої злочинної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 71. С. 373–379.

15. 11. Жаровська Г. П. Організаційні аспекти протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 73. С. 475–481.

16. Жаровська Г. П. Структурно-організаційні особливості транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 209–214.

17. Жаровська Г. П. Способи мінімізації ризиків кримінальної діяльності суб'єктами транснаціональної організованої злочинності. *Вісник Запорізького національного університету. Серія Юридичні науки*. 2015. № 2. С. 179–186.

18. Жаровська Г. П. Визначення пріоритетів у боротьбі з транснаціональною злочинністю в Україні з використанням інструментів інформаційної підтримки. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 139–147.

19. Жаровська Г. П. Контрабанда автотранспорту: вид діяльності транснаціональної організованої злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 1. Т. 2. С. 137–142.

20. Жаровська Г. П. Основні моделі транснаціональних злочинних організацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 49–60.

21. Жаровська Г. П. Наукові підходи до визначення транснаціональної організованої злочинності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 187–197.

22. Жаровская Г. П. Глобализация и геополитическое положение как факторы, детерминирующие развитие транснациональной преступности в Украине. *Jurnalul juridic național: teorie și practică (Republica Moldova)*. 2014. № 2. С. 35–40.

23. Жаровская Г. П. Проблемы и причины транснационализации организованной преступности в Украине. *Jurnalul juridic național: teorie și practică (Republica Moldova)*. 2014. № 4. С. 186–191.

24. Жаровская Г. П. Изменение статусной роли как фактор развития транснациональной преступности в Украине. *Legeasivsata: Publicatie stiintihco-practica (Republica Moldova)*. 2014. № 5/2. С. 94–98.

25. Жаровская Г. П. Транснациональная преступность как часть украинского социума и мировой криминальной сферы. *Legeasiviata: Revista stintifico-practica (Republica Moldova)*. 2014. № 9/2. С. 46–49.

26. Жаровська Г. П. «Мафіозна держава» та її ознаки. *Evrohsky politicky a pravnidiskurz (Rzeczpospolita Polska)*. 2014. С. 411–419.

27. Жаровська Г. П. Боротьба з транснаціональною організованою злочинністю в Україні: концепт національної політики. *Visegrad Journal on Human Rights (Slovak Republic)*. 2018. № 2. С. 54–59.

28. Жаровська Г. П. Типологія та характеристика транснаціональних злочинних організацій. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 20-річчю Нац. акад. правових наук України (Одеса, 1 листоп. 2013 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2013. С. 47–51.

29. Жаровська Г. П. Основні напрями транснаціональної злочинної діяльності в Україні. *Право і держава сучасної України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8–9 листоп. 2013 р.). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2013. С. 98–101.

30. Жаровська Г. П. Торгівля зброєю як вид транснаціональної злочинної діяльності в Україні. *Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 13–14 лют. 2014 р.). Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2015. С. 140–144.

31. Жаровська Г. П. Систематизація злочинів проти інформаційної безпеки України з точки зору сучасних суспільно-політичних викликів. *Протидія злочинності: теорія і практика*: матеріали VI міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 16 трав. 2014 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2014. С. 356–361.

32. Жаровська Г. П. Концептуальні засади боротьби з тероризмом як прояв діяльності транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Про злочин та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 13 черв. 2014 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2014. С. 283–289.

33. Жаровська Г. П. Практичні аспекти діяльності Інтерполу у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю. *Сучасне правотворення: питання теорії і практики*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 1–2 серп. 2014 р.). Дніпропетровськ: «Правовий світ», 2014. С. 77–79.

34. Жаровська Г. П. Проблеми та шляхи підвищення ефективності боротьби із транснаціональною злочинністю у міжнародному масштабі. *Prava a svobody cloveka a obcana: mechanismus ich implementacie a ochrany roznych oblastiach prava: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie* (Bratislava, 19–20 septembra, 2014). Bratislava: Paneuropska vysokaskola, 2014. С. 246–249.

35. Жаровська Г. П. Використання можливостей МОКП-Інтерпол у протидії незаконному обігу наркотиків. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 3–4 жовт. 2014 р.)*. Запоріжжя: Запорізь. нац. ун-т, 2014. С. 207–210.

36. Жаровська Г. П. Використання можливостей МОКП Інтерпол в протидії міжнародному тероризму в Україні. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 10–11 жовт. 2014 р.)*. Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2014. С. 159–163.

37. Жаровська Г. П. Фактори транснаціональної організованої злочинності на початку ХХІ ст. *Верховенство права у новітніх законодавчих реформах: доктрина і практика: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11 груд. 2014 р.)*. Київ: Lecal Activiti, 2014. С. 119–124.

38. Жаровська Г. П. Актуальні проблеми міжнародного співробітництва у боротьбі з транснаціональною злочинністю. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 12–13 груд. 2014 р.)*. Ч. 2. Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2014. С. 83–86.

39. Жаровська Г. П. Особливості ієрархічної структури транснаціональних злочинних організацій в Україні. *Правова реформа та забезпечення демократизаційних процесів і національної безпеки України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 12–13 груд. 2014 р.)*. Одеса: Міжнар. гуманітарний ун-т, 2014. С. 170–173.

40. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: еволюційний аспект. *Теоретико-прикладні засади правової науки: сучасний вимір*: матеріали наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 25 груд. 2014 р.). Запоріжжя: Ін-т права ім. В. Сташиса Класичного приват. ун-ту, 2014. С. 109–113.

41. Жаровська Г. П. Транснаціональна злочинність: проблема термінологічного визначення. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 27–28 лют. 2015 р.). Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2015. С. 156–160.

42. Жаровська Г. П. Витоки сепаратизму в українському Донбасі як ідеологія транснаціональної злочинності нового типу. *Pravnaveda a prax v tretomtisicroci*: medzinarodnej vedeckej konferencie (Kosice, Slovenska Republika, 27–28 februar 2015). Kosice: Univerzita Pavla Jozefasafarika v Kosiciach, Pravnicka fakulta, 2015. С. 151–154.

43. Жаровська Г. П. Кримінальні корпоративні структури як суб'єкт транснаціональної організованої злочинності. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ 3–4 квіт. 2015 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітарний ун-т, 2015. С. 186–189.

44. Жаровська Г. П. Криміналізація соціально-економічних відносин в умовах глобалізації. *Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (до сторіччя з дня смерті Ганса Гросса)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січ. 2016 р.). Львів: Ін-т права та психології Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2016. С. 70–71.

45. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність: соціокультурний код. *Антропосоціокультурна природа права*: матеріали наук. конф. (Чернівці, 25–27 трав. 2016 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2016. С. 403–407.

46. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність: стратегічні вектори протидії. *Протидія злочинності: теорія та практика*:

матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 жовт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 240–245.

47. Жаровська Г. П. Запобігання транснаціональній організованій злочинності в Україні: виклики сучасності. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 9 груд. 2016 р.). Одеса: Міжнар. гуманітарний ун-т, 2016. С. 46–51.

48. Жаровська Г. П. Проблеми правового забезпечення протидії транснаціональній організованій злочинності. *Концептуальні основи кримінальної законотворчості*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 жовт. 2017 р.). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2017. С. 272–282.

49. Жаровська Г. П. Міжнародні договори та судовий прецедент – джерела кримінального права? *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матеріали міжнар. наук. конф. (Чернівці, 26–27 жовт. 2017 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2017. С. 219–223.

50. Жаровська Г. П. Національний превентивний механізм в Україні: напрями та інструменти. *Права людини та публічне врядування*: матеріали Всеукр. форуму (Чернівці, 15 берез. 2018 р.). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2018. С. 42–45.

51. Жаровська Г. П. Транснаціональні злочини: проблеми та перспективи. *Гуманізація кримінальної відповідальності*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. симпозіуму (Івано-Франківськ, 16–17 листоп. 2018 р.). Івано-Франківськ: Ун-т Короля Данила, 2018. С. 96–100.

52. Жаровська Г. П., Ющик О. І. Кримінальне право України (Загальна частина): навч. посіб. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2013. 304 с.